

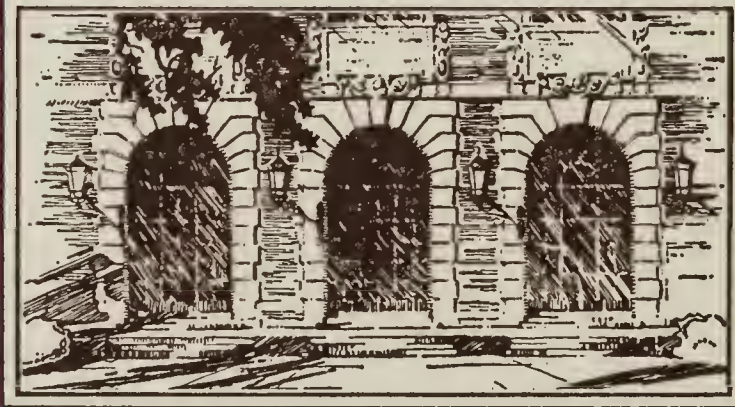
LIBRARY OF THE
UNIVERSITY OF ILLINOIS
AT URBANA-CHAMPAIGN

ELIAS CZAYKOWSKY
COLLECTION OF
UKRAINIAN CULTURE

914.77

N167

v.35

The person charging this material is responsible for its return to the library from which it was withdrawn on or before the **Latest Date** stamped below.

Theft, mutilation, and underlining of books are reasons for disciplinary action and may result in dismissal from the University.

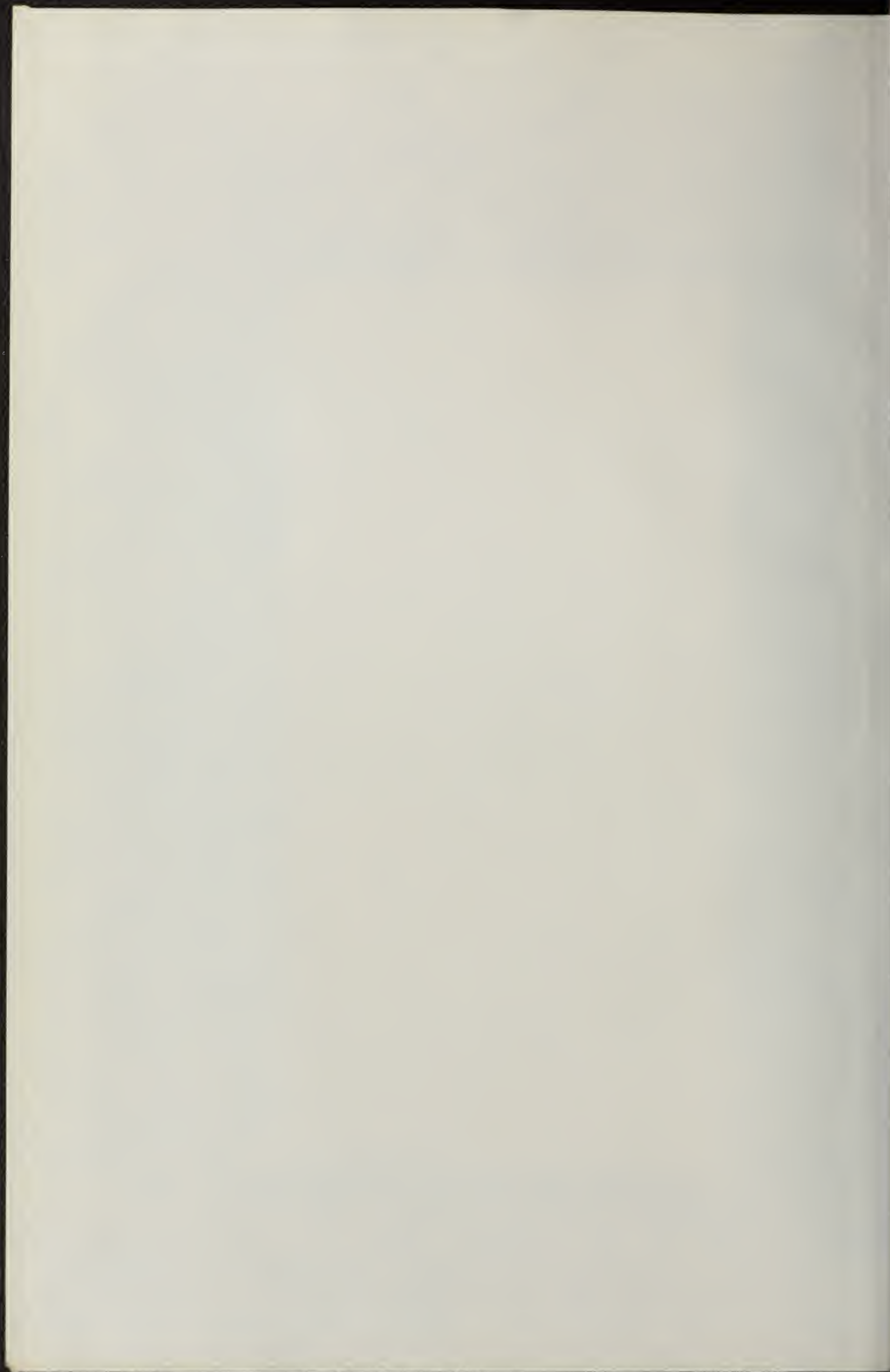
UNIVERSITY OF ILLINOIS LIBRARY AT URBANA-CHAMPAIGN

AUG 30 1978

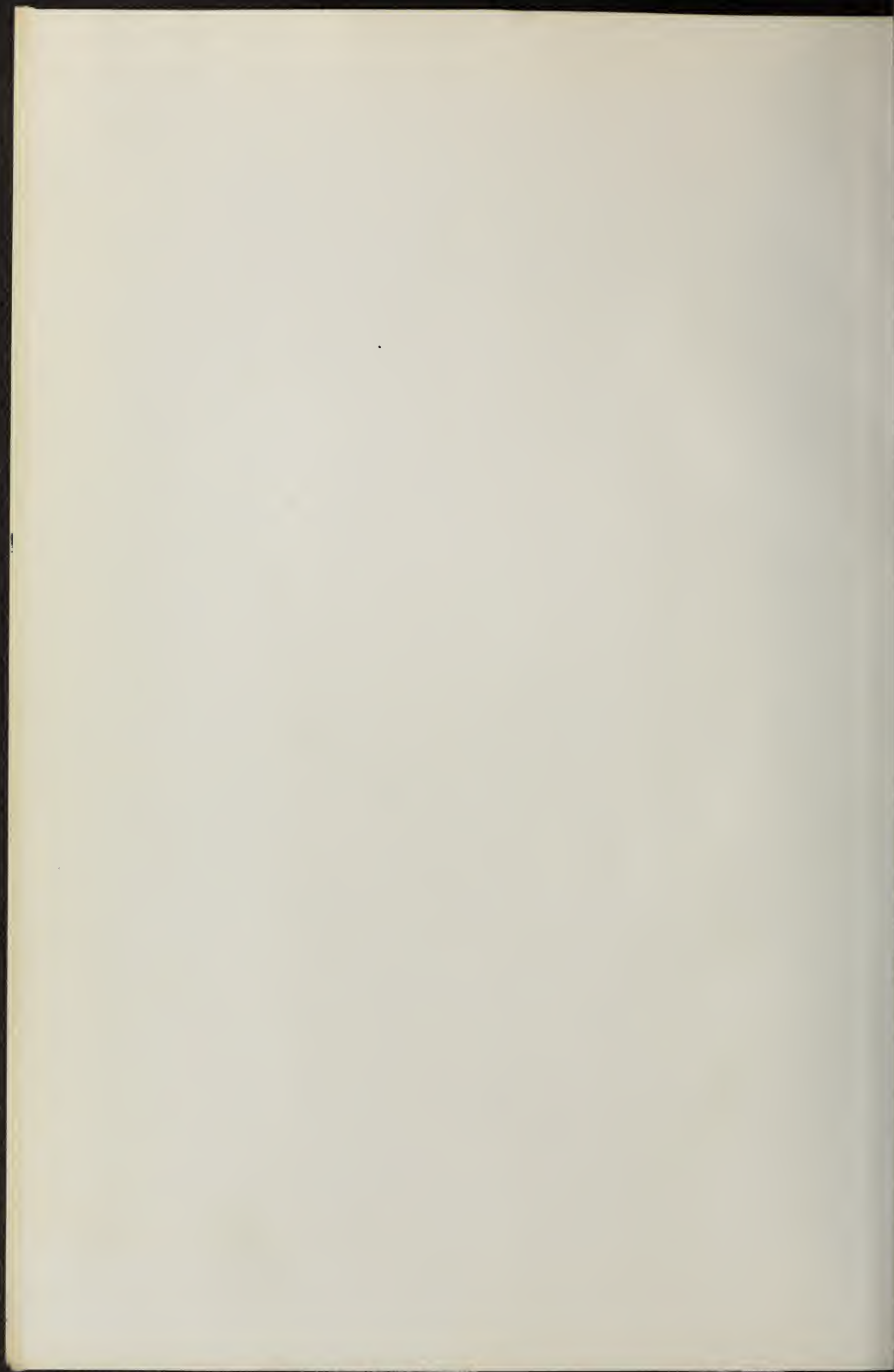
AUG 3 1978

NOV 03 1981

JUL 24 1981

Календарь

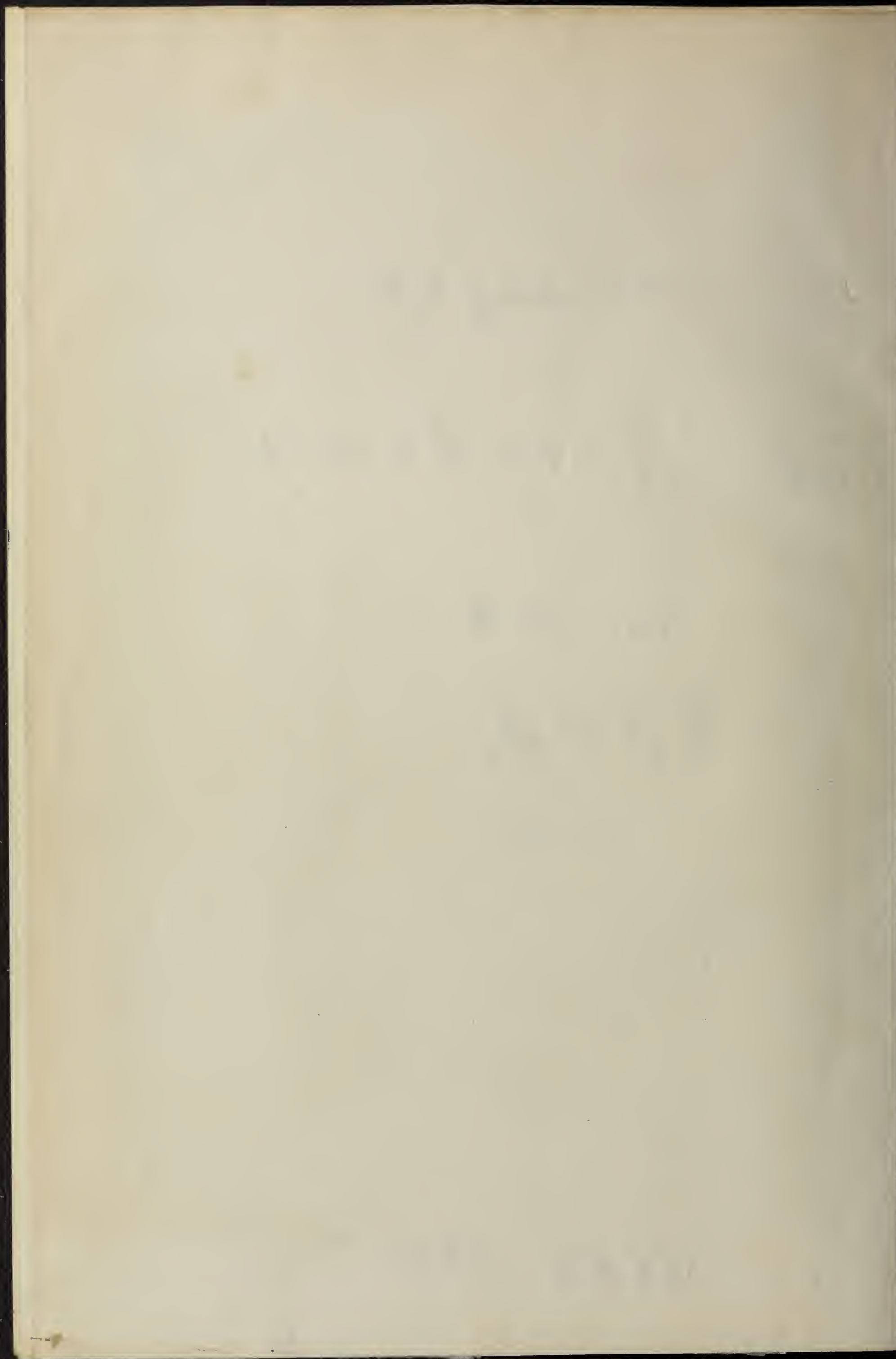
Тов. "Просвѣтн"

на 1912

1912

v. 35

Март 1911

Календар "Просвіта" 1912

1912

Про виховане дітей 103.
 "Зізна мови" 113.

Зміст "Хазука" 143
 Як діти до Богачева 145
 Одне подорожжі в
 ресекім величю (Зова) 191

Що є в календарі?

Оскаржени 127
 Земоріі України Австрії - 135

Запорозька 1594 (59) стор.

стор.

ануюча планета	V
атміна сонця і місяця в р. 1912	V
арометр сталій	VI
асхалія	VI
ости руськс-кат. і римо-кат.	VI
алендар ловецький і рибацький	VII
алендаріом і історичний календар VIII—XXXI	
апсеки найважнійших подій в родині XXXII	

Антін Брилинський: Про хибне лічене домашних звірят	89
Івка: Про виховане дітей	103
К. М-а: Задля рідної школи	113
Семен Демидчук: Про збиране жертв на „Рідну школу“	117
Юліян Ловицький: Про засновуване приватних наукових заведень.	121
Де і коли засновувати приватну народну школу?	126
Олена з Охримовичів Залізник: Захоронки у нас і за границею	127
Василь Бережанський: В століте цивільного закона в Австрії	135
Григорій Кузьма: Що то таке хазука? ..	143
Як дійти до богацтва? Приклади з життя великих купців (за С. Смайльсом)	145
Український город у Львові	157
50-літе телефону	161
Василь Рижевський: Літак в порівнаню з існуючими комунікаціями	166
В. Ганецький: Наші робітники в копальнях брунатного угля	172
Др. Кость Кульчицький: Споживні спілки а ощадність	177
Антін Гапак: Угерці винявські, маєтність Товариства „Просвіта“	185
Микола Творидло: Три дни в чеськім селі	191
Вячеслав Кучера: Децо про плекане овочевих дерев	196
О. О.: Про асекурацію худоби	200
З року на рік	215
Гумор і забава	253
Всячина	37, 79, 87, 101, 131, 159, 175, 213

Часть літературно-наукова.

Геонід Глібів: На новий рік	1
Василь Михайленко: За хлібом (з циклю „Брукинські образки“)	2
Грінченко: Відмова	4
Радич: Зелений козел	5
Залізник: До бандури	12
Метфан Ковалів: Совість	13
Де-Ля Фонтен: Окрадений скупар ...	18
елоті слова	18
Шевченко: За байраком байрак	19
рп Соломонові суди (зі староруської мови переповів М. Возняк)	20
Евген Мандичевський: Галицьке село ..	23
Орій Кліт: Перед війною	24
В.: Український марш	29
Петро Розегер: Істория свині пять разів проданої (народне оповідане)	30
Микола Устиянович: Наддністрянка ...	34
Ліхард: Богу дякувати, кошик вже готов	35
М. Возняк: Літературні сьвята в 1911 і 1912 рр.	39
Іван Крип'якевич: Цісарський посол на Запорожі 1594 р.	59
Володимир Лєвицький: Як відбувають ся наради парламенту?	67
уські послы першого галицького сойму з р. 1861 (Пояснене до фотографії на стор. 41)	77
Др. Евген Озаркевич: Про закажене недугами від звірят	81

Часть інформаційна.

Українська преса	257
Оголошення	262

Літературні відомості
 1910-1911- (39) III

PETER RUTA
 431 POLSON AVE.
 WINNIPEG MAN.

1700
1800
1900

☆ РІК 1912 ☆

Є РОКОМ ПЕРЕСТУПНИМ (366 ДНІВ).

Пануюча планета.

Пануючою планетою в сім році є **Сонце**. Сонце є осередком цілого світа планет. Є оно жерелом світла і життя на землі. Є се найбільша куля тіл небесних. Промінь кулі сонішної є більший як подвійне віддалене місяця від сонця, а об'єм цілої маси сонця є 350.000 разів більший від нашої землі. Дивлячись на сонце через далековиди бачимо на ній більші і менчі чорні плями і на підставі тих плям прийшли астрономи до переконання, що сонце обертаєсь наоколо своєї осі що 26 днів. Досвід учить, що роки сонця бувають сухі і мірно теплі. Весна буває зразу вохка а потім гарна і суха; літо сухе і гаряче; осінь хороша; зима суха і лагідна. Урожаї бувають добрі на зерно але не обильні.

Затьміна сонця і місяця в 1912 р.

В році 1912 будуть два затьміна сонця і 2 затьміна місяця. З тих буде видиме у нас одно затьміне сонця і одно затьміне місяця.

Затьміне місяця дня 1. цвітня. Початок о г. 10. м. 24 вечером. Се затьміне буде видиме в Європі, східній половині Австралії, в Азії, на Індійським і Атлантийським Океані, та в полудневій Америці.

Каблучкове затьміне сонця дня 17. цвітня. Початок о г. 9:52 рано, кінець о г. 3:12 по полуд. Видко буде в Європі, західній половині північної Америки, в північно-зах. части полудн. Америки, на атлантийським Океані, в північно-східній части Африки і в східній части Азії.

Частинне затьміне місяця (дня 26. вересня) і цілковите затьміне сонця (10. жовтня) у нас не буде видиме.

PETER RUTA
431 POLSON AVE.
WINNIPEG 4, MAN.

Барометер сталий.

Зміна місяця межі	Погода в літі	Погода в зимі
1—2 годиною ніч.	красна	мороз сильний
2—4 " "	зимно переймаюче	сніг і метелиця
4—6 " "	дощ	завії сніжні
6—8 " "	вітер і дощ	бурливо
8—10 " "	змінно	зимно, сніг з дощем
10—12 " "	зябко	зимно і вітри
12—2 " попол.	часті дощі	сніг і дощ
2—4 " "	змінно	красно і лагідно
4—6 " "	красно	красно
6—8 " вечер	красно як вітер з півночі, дощ з полудня	мороз при вітрі з півночі дощ або сніг з полудня
8—10 " "		
10—12 " ніч.	красно як вітер з півночі дощ при вітрі з полудня	мороз як вітер з півночі дощ або сніг як з полудня
	красно	красно і приморозки

ПАСХАЛІЯ.

Рік	Обряду гр. католицького											Обряду латинського						
	Ключ гран.	В руці літо	Мяс-ниця		Неділя мя-сопуста	Неділя си-ропустна	Великдень	Вознесенє	Зелені сьвята	Пе-трівка		Великдень лат. з нашим	Попелець	Великдень	Вознесенє	Зелені сьвята	Боже тіло	Адвент
			нед.	днів						нед.	днів							
1912	Г	з	5	1	29	5	25	3	13	5	4	разом	21	7	16	26	6	1
					січн.	лют.	март.	мая	мая				лют.	цьв.	мая	мая	чер.	гру.
1913	Ґ	а	7	6	17	24	14	23	2	2	5	5 нед.	5	23	1	11	22	30
					лют.	лют.	цьвіт.	мая	чер.				лют.	мар.	мая	мая	мая	пад.
1914	О	в	6	5	9	16	6	15	25	3	6	1 тиж.	25	12	21	31	11	29
					лют.	лют.	цьвіт.	мая	мар.				лют.	цьв.	мая	мая	чер.	пад.
1915	Я	г	4	4	25	1	22	30	10	6	—	разом	17	4	13	23	3	28
					січн.	лют.	март.	цьв.	мая				лют.	цьв.	мая	мая	чер.	пад.
1916	Т	є	7	3	14	21	10	19	29	3	2	разом	8	23	1	11	22	3
					лют.	лют.	цьвіт.	мая	мая				мар.	цьв.	чер.	чер.	чер.	гру.
1917	К	с	6	1	5	12	2	11	21	4	3	1 тиж.	21	8	17	27	7	2
					лют.	лют.	цьвіт.	мая	мая				лют.	цьв.	мая	мая	чер.	гру.
1918	Ї	з	9	—	25	4	22	31	10	1	4	5 нед.	13	31	9	19	30	1
					лют.	мар.	цьвіт.	мая	чер.				лют.	мар.	мая	мая	мая	гру.
1919	П	а	6	6	10	17	7	16	26	3	5	разом	5	20	30	8	19	30
					лют.	лют.	цьвіт.	мая	мая				мар.	цьв.	мая	чер.	чер.	пад.
1920	С	г	5	5	2	9	29	7	17	5	5	1 тиж.	18	4	13	23	3	28
					лют.	лют.	март.	мая	мая				лют.	цьв.	мая	мая	чер.	пад.

Пости руск.-кат. в 1912 р.

Сьвятий вечер перед Богоявлен.
 Великий піст.
 Петрівка.
 Спасівка.
 В день Усікн. глави Іоан. Крест.
 В день Воздвиженя Честн. Креста.
 Пилипівка.

Середа і п'ятниця кожного тижня крім загальниць.

Пости рим. кат.

Великий піст.
 Адвент.
 Перед кождим сьвятим, єсли не є неділя.
 Дні хрестні.

Календар ловецький

Корол. Галичини і Волод. враз з Вел. Кн. Крак.
для §. 55. зак. ловецького з 13. липня 1909.

для Буковини

після закона краєвого з дня 20. грудня 1879.

Рід звірини	Січень	Лютий	Март	Цвітень	Май	Червень	Липень	Серпень	Вересень	Жовтень	Падоліст	Грудень
Олені (Сернюки)			†	†	†							
Козли	†	†	†	†	†	†	†					
Заяці.		†	†	†	†	†	†	†	†			
Орябки		†	†	†	†	†	†	†				
Готурпи і тетереви (когути)				20 †	†	†	†	†				
Куропатви	†	†	†	†	†	†	15 †					†
Фазани.	†	†	†	†	†	†	15 †					
Перепилиці і дикі голуби	†	†	†	†	†	†					†	†
Охви і степові птахи				15 †	†	†	†					
Болотні птахи				15 †	†	†						
Водні птахи: дикі гуси і качки				15 †	†	15						

На лані, молоді олені, серни і самиці тетерів і готурпів не вільно полювати.

Рід звірини	Січень	Лютий	Март	Цвітень	Май	Червень	Липень	Серпень	Вересень	Жовтень	Падоліст	Грудень
Олені	†	†	†	†	†	†					†	†
Козли (Сернюки)		†	†	†	†							
Заяці.		†	†	†	†	†	†	†				
Орябки		†	†	†	†	†	†					
Готурпи і тетереви (когути)		†	†	†	†	†	†					
Куропатви	†	†	†	†	†	†	†					
Фазани.	†	†	†	†	†	†	†					
Перепилиці і дикі голуби				†	†	†	†	†				
Дрохви і степові птахи				15 †	†	†	†					
Болотні птахи					†	†						
Водні птахи				†	†	†	†					

На лані, серни, молоді олені, курці, готурпів і тетеревів не вільно полювати.

Календар рибацький

для Королівства Галичини і Володимирії враз з Великим Княжеством Краківським.

Рід риб	Січень	Лютий	Март	Цвітень	Май	Червень	Липень	Серпень	Вересень	Жовтень	Падоліст	Грудень
Олень.			15 †	†								
Липень. голова- тиця			15 †	†	15 †							
Винка.				†	15 †							
Прозуб.				†	†							
Іп				†	†							
Удак				†	†							
Яц					15 †	†						
Осось, петруг									15 †	†	†	15 †

Рід риб	Січень	Лютий	Март	Цвітень	Май	Червень	Липень	Серпень	Вересень	Жовтень	Падоліст	Грудень
Угор												
Бранка.					15 †	†						
Чечуга												
Клень.												
Язь												
Щука												
Рак (самиця)	†	†	†	†	†	†	†			†	†	†
Рак (самець)	†	†	†	†	†					†	†	†

Поле □ означає час ловів † час охорони.

СІЧЕНЬ має 31 днів.

☾
Повня дня 4. о год.
2 мін. 37 вечером.
Буря з заметілюю.

☾
Последна чверть
дня 11. о год. 8 мін. 41
вечером.
Лагідне вереме.

☾
Нів дня 19.
о год. 12 мін. 8
вечером.
Дош з снігом.

☾
Перша чверть дня
27. о год. 9 мін. 49 рано.
Погода.

Дні	н. ст.	ст. с.	Сьвята гр. кат.	Сьвята лат.	Сонця		Місяця	
					Схід г. м.	Захід г. м.	Схід г. м.	Захід г. м.
П.	1	19	Груд. 1911. Бониф.	Новий Рік 1912.	7 23	3 33	рано	1 05
В.	2	20	Ігнатія Пред. Рожд.	Макария	7 23	3 34	1 40	5 50
С.	3	21	Юліяни муч.	Даниїла	7 23	3 35	2 28	7 14
Ч.	4	22	Анастасії	Тита і Євген ☾	7 23	3 36	3 36	8 26
П.	5	23	10 муч. в Криті	Еміліяна	7 22	3 37	5 01	9 18
С.	6	24	Нав. Рожд. (С. веч.)	Трох Королів	7 22	3 39	6 33	8 26
Н.	7	25	Рожество Христ.	1. Н. по 3 К. Лук.	7 21	3 40	8 04	10 01
П.	8	26	Собор Пр. Богород.	Северина	7 21	3 41	9 31	10 37
В.	9	27	Сьв. Стефана арх.	Мартияни	7 20	3 42	10 51	10 53
С.	10	28	2000 муч. в Ником.	Вільгельма	7 19	3 43	рано	11 06
Ч.	11	29	14.000 дітей убит.	Гігінія ☾	7 19	3 44	12 08	11 19
П.	12	30	Анизії мучен.	Гонорати	7 18	3 46	1 23	11 33
С.	13	31	Мелянії преп. От. Р.	Ілярія і Вер.	7 18	3 47	2 38	11 48
Н.	14	1	Січ 1912. Нов. Рік.	2. Н. по 3 Кор.	7 17	3 49	3 53	12 08
П.	15	2	Сильвестра п. П. Б.	Павла пуст.	7 16	3 50	5 06	12 34
В.	16	3	Малахії прор.	Маркелія	7 15	3 52	6 14	1 08
С.	17	4	Собор 70 Апост.	Антонія	7 14	3 53	7 13	1 55
Ч.	18	5	Навечеріє Богояв.	Приски	7 13	3 54	8 02	2 53
П.	19	6	Богояв. (Йордан)	Фердин. і Ген. ☾	7 12	3 56	8 38	4 00
С.	20	7	Соб. сьв. Івана Кр.	Фабіяна і Себ.	7 11	3 59	9 04	5 12
Н.	21	8	Н. по Бог. і 32. по С.	3. Нед. по 3 Кор.	7 10	4 00	9 23	6 26
П.	22	9	Полиевкта	Вінкент. і Анаст.	7 09	4 02	9 39	7 39
В.	23	10	Григорія еп.	Обруч. Пр. Д. М.	7 08	4 03	9 52	8 51
С.	24	11	† Теодозія преп.	Тимотея	7 07	4 05	10 04	10 04
Ч.	25	12	Татвіяни муч.	Наверн. Павла	7 06	4 06	10 17	11 17
П.	26	13	Єрмила і Стратон.	Полікарпа	7 05	4 07	10 29	рано
С.	27	14	Отців в Синаї От. Б.	Івана Хризос. ☾	7 04	4 09	10 44	12 35
Н.	28	15	Нед. о мит. і фарис.	4. Нед. по 3 Кор.	7 03	4 10	11 05	1 58
П.	29	16	Покл. вер. с. Петра	Францішка Сал.	7 02	4 12	11 32	3 22
В.	30	17	† Антонія вел.	Якинт. і Март.	7 01	4 14	12 12	4 47
С.	31	18	Атаназія і Кирила	Петра з Нолі	7 00	4 15	1 08	6 03

Народні приповідки.

3 Новим Роком
січень морозить
а хлоп дрова з лі-
су возить.

Тріщи не тріщи —
вже минули Во-
дохреши.

Дми не дми — не
до Різдва йде а
до Великодня.

100-літний календар:

Морози до 11,
від 12 до 18
хмарно, потім
погода і зимно
аж до 24, відтак
лагідне веремея.

Жидівський календар:

20. січня 1. Шабат 56.2.

Лозір! Січи, Соколи, Читальні, Хлопці, Дівчата!!
Колядуйте на „Рідну Школу“.

Іван Котляревський

родився 1769 р. в Полтаві і там покінчив духовну семінарію; пізніше вступив в судову і військову службу; умер в Полтаві 1838 р. Найбільший його твір гумористична поема Енеїда, де описується козацьке життя; це перша книжка видана на українській народній мові 1798 р. Побіч цього написав оперети Наталка Полтавка і Москаль чарівник. Котляревський перший зачав писати народньою мовою і тому називається батьком українського письменства.

Іван Котляревський.

Історичний календар.

січень.

- 1583 Львівський латинський архієпископ Соліковський велів позамикати церкви в Львові, щоб Русини не святкували Різдва після старого стилю, але таке насильство нінащо не здалося, бо Русини тоді згідно вступили заявивши, що поки вони самі не приймуть нового календаря, ніхто не сміє їх до сего змушувати.
- 1675 (в четвертий день Різдва) Запорозці під проводом Івана Сірка побили на голову яничар, що нічю закрала на Січ. 13.800 яничар наложило тоді головою.
- 1647 † Петро Могила київський митрополит і український церковний письменник;
- 1888 † поет Осип Юрій Федькович.
- 1648 в'їзд гетьмана Богдана Хмельницького до Києва.
- 1654 Переяславська рада.
- 1703 Семен Палій розбив табор польського загального ополчення під Бердичевом.
- 1803 † Кирило Розумовський, останній гетьман України.
- 1797 помер у поході на Персів Антін Головатий, кошовий що вивів Запорозців над Кубань (1792 р.).
- 1667 Андрусівська угода.
- 1769 Крїмгерай вивів з України останній ясир (40 тисяч народу) за що його грецький лікар Сіропольо отроїв.
- 1734 † Данило Апостол, український гетьман;
- 1790 * поет Петро Артемовський Гулак;
- 1879 † Павло Чубинський, український письменник.
- 1663 Милетий Смотрицький, український письменник і учений.

Записки:

†
Сенного грудня 1911
Уповноважені святої Божої Церкви
записали цю церкву

ЛЮТИЙ

має 29 днів.

☾
Повня дня 3. о год.
12 мін. 56 рано.
Погода

☾
Послідна чверть
дня 10. о год. 1 мін. 42
рано.
Дош з снігом.

☾
Нів дня 18. о год.
6 мін. 42 рано
Сніг з вітром.

☾
Перша чверть дня 25.
о год. 8 мін. 24
вечером.
Дош і вітер.

Дні	н.	ст.	Сьвята гр. кат.	Сьвята лат.	Сонця		Місяця		Народні приповідки.	
					Схід г. м.	Захід г. м.	Схід г. м.	Захід г. м.		
Ч.	1	19	Січень. Макарія	Ігнатія еп.	6 59	4 16	2 25	7 03	На Стрітене зима з літом стрічаєть ся.	
П.	2	20	Евтимія преп.	Марії Громнічн.	6 57	4 18	3 54	7 46		
С.	3	21	Максима іспов.	Блажея еп. ☾	6 55	4 20	5 26	8 17		
Н.	4	22	Н. облуд. сині. Тим.	Нед. староз.	6 53	4 21	6 59	8 40	Місяць лютий питає: чи вбутий? О, той лютий остро кутий!	
П.	5	23	Климентя еп.	Агати панни	6 52	4 23	8 26	8 56		
В.	6	24	Ксенії преп.	Дороти панни	6 50	4 25	9 47	9 18		
С.	7	25	† Григорія Богосл.	Ромуальда еп.	6 49	4 27	11 06	9 23		
Ч.	8	26	Ксенофонта преп.	Івана з Мальти	6 47	4 29	рано	9 38		
П.	9	27	† Пер. моц. Івана. З.	Апольонії	6 45	4 30	12 12	9 53		
С.	10	28	Єфрема. Суб. зад.	Схолястики ☾	6 44	4 32	1 39	10 11		
Н.	11	29	Нед. мясоп. Ігнатія	Нед. мясоп.	6 43	4 34	2 56	10 34		По сьвятій Дороті сохнуть хустки на плоті, а як не схнуть, то морози чоловіка ще до хати пхнуть.
П.	12	30	Трох Сьвятих	Модеста і Евл.	6 41	4 35	4 06	11 06		
В.	13	31	Кира і Йоана безср.	Юліяна і Катар.	6 39	4 37	5 09	11 48		
С.	14	1	Лютий. Трифона	Валентія сьвщ.	6 37	4 38	6 00	12 43		
Ч.	15	2	Стрітене Господне	Фавстина	6 35	4 40	6 39	1 48		
П.	16	3	Симеона і Анни	Юліяни панни	6 34	4 42	7 09	2 50		
С.	17	4	Ізидора преп.	Алексея патр.	6 32	4 44	7 30	4 14		
Н.	18	5	Нед. сироп. Агафії	Нед. запуст. ☾	6 30	4 45	7 46	5 28	100-літний календар: До 4 дош, від 5—10 хмарно і вітер, 14 сніг, від 15—19 дош і хмарно, потім до кінця погода.	
П.	19	6	Вукола пр. (Поч. п.)	Конрада і Мансв.	6 28	4 46	8 01	6 40		
В.	20	7	Партенія еп.	Леона пал.	6 27	4 48	8 13	7 54		
С.	21	8	Теодора страт.	Середа попелъц.	6 25	4 50	8 24	9 08		
Ч.	22	9	Никифора	Стол. сьв. Петра	5 23	4 52	8 36	10 25		
П.	23	10	Харлампія муч.	Фльорент. і Ром.	6 21	4 53	8 51	11 44		
С.	24	11	Власія сьвщм.	Матея ап.	6 19	4 55	9 08	рано		
Н.	25	12	І. Н. пост. Мелетія	Нед. вступна ☽	6 17	4 57	9 32	1 07		
П.	26	13	Мартиніяна	Александра	6 15	4 58	10 05	2 30		
В.	27	14	Авксентія	Нестора	6 13	5 00	10 53	3 48		
С.	28	15	Онисима еп.	Леандра і Гонор.	6 12	5 01	11 59	4 53		
Ч.	29	16	Памфіла	Романа і Аввел.	6 09	5 03	1 21	5 41		

Жидівський календар:

19. лотого 1. Адар.
29 " 11. " піст Естерп.

Жертви на „Річну Школу“ належить посилати до тов. „Дністер“ у Львові на книжочку вкладкову ч. 6.800.

Петро Гулак-Артемівський

родився в Городищі, київської губернії 1790 р., університет скінчив у Харкові і тут же став професором історії; умер 1868 р. Артемівський вєславився написанєм казки П а н т а с о б а к а, де змалював селянську неволю. Побіч сього писав гумористичні вірші і балади.

Петро Гулак-Артемівський.

сторичний календар.

отий.

1655 Боротьба Хмельницького з Поляками під Охматовом.

1812 * поет Евген Гребінка.

1793 другий поділ Польщі, прилучене до Росії Волині й Поділя.

1704 правобічний гетьман Самусь передав гетьманські клейноди Мазепі.

1908 † Марко Каганець в Коропци, пробитий багнетом трьох жандармів.

1897 † поет Пантелеймон Куліш.

1054 † Ярослав Мудрий, великий князь київський.

1795 † Георгий (Юрпй) Конисський, білоруський єпископ.

1608 † князь Костантин Осторожський;

1897 † Петро Стасюк в Чернієві, пробитий жандармом підчас виборів до парламенту.

1734 † гетьман Данило Апостол.

Записки:

*Дня 13 Суб Румони
Навигори Тибзун*

*Дня 13 Суб Румони
Навигори Тибзун*

МАРТ

має 31 днів.

☾
Повня дня 3.
о год. 11 мін. 40 рано.
Погода.

☾
Последна чверть дня 10.
о год. 8 мін. 53
вечером.
Бурі з заметілю.

☾
Нів дня 18.
о год. 11 мін. 16
вечером
Мороз і вітер

☾
Перша чверть дня 26.
о год. 4 рано.
Буря з дощем.

Дні	н. ст.	ст. с.	Сьвята гр. кат.	Сьвята лат.	Сонця		Місяця	
					Схід	Захід	Схід	Захід
					г. м.	г. м.	г. м.	г. м.
П.	1	17	Лютій. Теодора	Альбіна еп.	6 07	5 05	2 51	6 15
С.	2	18	Льва папи римск.	Єлени і Симпліц.	6 05	5 07	4 23	6 40
Н.	3	19	2. Н. посту. Архипа	Н. суха. Кунег. ☾	6 02	5 08	5 51	6 59
П.	4	20	Льва еписк.	Казимира	5 00	5 10	7 16	7 15
В.	5	21	Тимотея преп.	Вацлава і Фр.	5 57	5 11	8 39	7 28
С.	6	22	Обрїт. муч. в Евген	Коляти і Марц.	5 56	5 12	9 58	7 41
Ч.	7	23	Поликарпа муч.	Томи і Фелїц.	5 54	5 15	11 18	7 57
П.	8	24	† Обр. глави Ів. Кр.	Івана Божого	5 52	5 17	рано	8 13
С.	9	25	Тарасия арх.	Францішка	5 50	5 19	12 38	8 33
Н.	10	26	3. Н. п. (Крестопок.)	Н. глуха. 40 м. ☾	5 48	5 20	1 52	9 03
П.	11	27	Прокопия	Констант.	5 46	5 21	3 00	9 42
В.	12	28	Власия іспов.	Григория	5 44	5 23	3 57	10 32
С.	13	29	Касияна преп.	Катар. і Крїст.	5 42	5 25	4 40	11 34
Ч.	14	1	Март. Евдокїї пр.	Матильднї Леон.	5 39	5 26	5 12	12 44
П.	15	2	Теодата сьвщм.	Климен. і Льонг.	5 37	5 27	5 36	1 57
С.	16	3	Евтропія, Клеонїка	Кирияка діяк.	5 35	5 29	5 35	3 12
Н.	17	4	1. Н. посту. Гарас.	Нед. середоп.	5 33	5 31	6 08	4 26
П.	18	5	Конона муч.	Евдокїї преп. ☾	5 31	5 33	6 20	5 40
В.	19	6	42 муч. в Аморїї	Йосифа обр.	5 28	5 34	6 32	6 55
С.	20	7	Василя Св. (Шокл.)	Евфрема і Кляв.	5 26	5 35	6 45	8 11
Ч.	21	8	Теофілякта преп.	Бенедикт. Фїлем.	5 24	5 37	6 58	9 32
П.	22	9	† 40 муч. в Себаст.	Катарини	5 22	5 39	7 13	10 56
С.	23	10	Кондрата муч.	Виктора і Пеляг.	5 20	5 40	7 35	рано
Н.	24	11	5. Н. посту. Софрон.	Нед. чорна. Сим.	5 18	5 41	8 06	12 19
П.	25	12	Теофілякт іспов.	Благовїщ. Пр. Д.	5 16	5 43	8 47	1 38
В.	26	13	Никифора патр.	Теодора ☾	5 14	5 44	9 46	2 47
С.	27	14	Венедикта преп.	Івана пуст.	5 12	5 45	10 02	3 39
Ч.	28	15	Ромила і Агафія	Сикста папи	5 10	5 47	12 26	4 16
П.	29	16	Савина і Папи	Евстахія і Викт.	5 08	5 49	1 55	4 44
С.	30	17	Алексея чол. Бож.	Квірина і Івана	5 06	5 50	3 24	5 04
Н.	31	18	Нед. цьвітна. (Вай)	Нед. цьвітна	5 04	5 52	4 48	5 19

Народні приповідки.

Ще покаже марець, що змерзне старець.

Хто в марті сіяти не зачинає, Той про своє добро запоминає.

Місяць март з трояка бика рік збиває.

На теплого Олексія шука-риба лід хвостом розбиває.

Як почав орати, то вже в сопилку не грати.

100-літний календар:

До 5 погано і зимно. Від 6 до 9 тепло, 11 дощ. Від 12—16 гарно від 17—19 ранками приморозки і острий воздух, потім дощ і вітри.

Жидівський календар:

3. марта 14. Алар Пурім. 4 марта 15. Алар Шусан Пурім. 19. марта 1. Нізан.

Всі каси, крамниці, спілки для збуту худоби та інші стоваришеня господарські повинні відступити часть чистого зиску на „Рідну Школу“. — Підчас сьвята в честь Т. Шевченка — памятайте на живий памятник для него — „Рідну Школу“.

Григорій Квітка-Основ'яненко

родився 1778 р. в селі Основі коло Харкова і від назви села писався „Основ'яненко“. Учився в монастирській школі, потім перейшов на судову службу; умер 1843 р. в Харкові. Написав багато повістей з селянського життя, як Маруся, Козир дівка, Щиря любов, Сердешна Оксана і комічну оперету Свтане на Гончарівці; якийсь час був редактором „Українського Вістника“ в Харкові. Квітка-Основ'яненко був першим українським письменником, що писав повісти з народнього життя.

Григорій Квітка-Основ'яненко.

Історичний календар.

арт.

1. 1386 перша злука Литви з Польщею.
2. 1861 знесення кріпацтва в Росії.
3. 1811 * поет Антін Могильницький.
4. 1780 гр. Кирило Розумовський вибраний гетьманом України.
5. 1649 Перемир'я Богданла Хмельницького з воєводою Кисілем в Переяславі, на основі котрого польські війська до 3 червня не мали переступати границь зазначених рікамн Припетю, Горинем та Случем.
6. 1787 Сидір Білий, отаманом „Вірного війська Запороського“.
7. 1814 * Тарас Шевченко.
8. 1861 † Тарас Шевченко.
9. 1169 Андрій Боголюбський зруйнував і зрабував столицю України-Руси Київ гірше Татар.
10. 1669 Дамян Многогрішний вибраний гетьманом України.
11. 1896 † поет Петро Ніщинський.
12. 1669 † б. гетьман Іван Виговський, розстріляний невипино Поляками без суду на неправдивий донос польського шляхтича.
13. 1681 полковник Іван Богун відніс перемогу над Поляками під Винницею.
14. 1907 † історик Володимир Антонович.
15. 1669 Правобічний гетьман Михайло Ханенко віддав булаву Іванови Самойловичеві.

Записки:

ЦВІТЕНЬ має 30 днів.

Повня дня 1. о год.
11 мін. 2 вечером.
Дош.

Последна чверть
дня 9. о год 4 мін. 22
вечером.
Дош.

Нів дня 17.
о год. 12 мін. 38
вечером.
Погода.

Перша чверть дня 24.
о год. 9 мін. 45 рано.
Погода.

Дні	н. ст.	с. ст.	Сьвята гр. кат.	Сьвята лат.	Сонця		Місяця	
					Схід г. м.	Захід г. м.	Схід г. м.	Захід г. м.
П.	1	19	Март. Хризант. і Д.	Гуг. еп. Теод. ☽	5 04	5 52	6 11	5 33
В.	2	20	Отців в обит. Сави	Францішка з П.	5 01	5 53	7 31	5 46
С.	3	21	Якова преп.	Рихарда еп.	4 59	5 55	8 52	6 01
Ч.	4	22	Василія с. (Вел. Ч.)	Ізидора еп. В. Ч.	4 57	5 57	10 13	6 16
П.	5	23	Велика Пятниця	Вел. Пятниця	4 55	5 58	11 32	6 35
С.	6	24	Захарія і Як. (В. С.)	Келестина. В. С.	4 53	5 59	рано	7 00
Н.	7	25	Воскр. Х. Благовіщ.	Великдень	4 51	6 01	12 45	7 35
П.	8	26	Понед. сьвітлий	Понед. сьвітлий	4 49	6 02	1 47	8 21
В.	9	27	Второк сьвітлий	Марії і Клеоп. ☾	4 47	6 04	2 36	9 19
С.	10	28	Ляриона преп.	Езехіла прор.	4 45	6 05	3 13	10 26
Ч.	11	29	Марка еписк.	Леона папи	4 43	6 07	3 40	11 38
П.	12	30	Марії, Івана ліств.	Констант. Юлія	4 41	6 09	3 58	12 53
С.	13	31	Іпатія еписк.	Гермені Юстина	4 38	6 10	4 12	2 09
Н.	14	1	Цвѣт. 2. Н. по Пас.	1. Н. по Вел. біла	4 36	6 12	4 27	3 21
П.	15	2	Тита преп.	Людвини і Анас.	4 34	6 13	4 39	4 36
В.	16	3	Никити іспов.	Лямберта, Марк.	4 32	6 15	4 52	5 52
С.	17	4	Йосифа і Георгія	Рудольфа ☽	4 30	6 16	5 04	7 13
Ч.	18	5	Теодула і Агати м.	Апольонія	4 28	6 18	5 20	8 03
П.	19	6	Евтихія преп.	Еми, Тим. Георг.	4 26	6 20	5 40	10 03
С.	20	7	Григорія преп.	Агнішки	4 24	6 21	6 07	11 26
Н.	21	8	3. Н. по Пасці. Мир.	2. Н. по Велик.	4 22	6 23	6 45	рано
П.	22	9	Евпсихія муч.	Сотера і Кая	4 20	6 24	7 39	12 40
В.	23	10	Терентія і проч. м.	Войтіха еп.	4 18	6 26	8 50	1 38
С.	24	11	Антипи пап.	Григор., Фідел. ☽	4 16	6 27	10 13	2 20
Ч.	25	12	Василія ісп.	Марка ев.	4 14	6 29	11 39	2 48
П.	26	13	Артемона еп.	Маркел. і Кл.	4 12	6 30	1 06	3 10
С.	27	14	Мартина пап.	Теофіля і Терг.	4 10	6 32	2 30	3 26
Н.	28	15	4. Н. по Пас. Орозсл.	3. Н. по Вел. Віт.	4 08	6 34	3 51	3 40
П.	29	16	Агафія і Ірини	Петра і Роберта	4 07	6 36	5 10	3 53
В.	30	17	Симеона препод.	Катарини і Мар.	4 05	6 37	6 41	3 07

Народні приповідки.

Цвѣтень — переплітень. бо переплітає, — трохи зими, трохи літа.

Як жаби перед Мартином кричали, то потім будуть мовчали.

Як на Мартина погода, — буде добре і на людий і на врожай.

Як перед Мартином крук в житі ся сховає — то є знаком доброго року на збіже

100-літний календар:

Від початку до 9 хмарно і вітер, від 10 до 13 дощ, від 14—20 зимно, відтак погідно а при кінци дощ

Жидівський календар:

2. цвѣтня 15. Нізан Початок Пасхи. 8. цвѣтня 21. Нізан Семе сьвято Пасхи.
3. " 16. " Друге сьвято Пасхи. 9. " 22. " Осьме " "
18. цвѣтня 1. Іяр

Дівчата! При дарованю писанок жадайте жертви на „Рідну Школу“. — Кожда газдиня нехай жертвує кілька покладків на сю ціль.

Осип Бодянський

родив ся 1808 р. в полтавській губернії, скінчив університет в Москві, їздив за границю, потім став професором московського університету і тут умер 1877 р. В 1835 р. видав під іменем Запорожця Іська Материнки Наські українські казки. Писав в великоруській мові багато праць з фільольогії і історії літератури і видав твори кількох давних українських літописців.

Осип Бодянський.

Історичний календар.

Цвітень.

2. 1111 побіда кн. Володимира Мономаха над р. Сольницею над Турками.
7. 1889 * поет Володимир Шашкевич.
2. 1596 битва Наливайка та Лободи з Жолкевським на урочищі „Острий Камінь“. Жолкевський зазнавши великих страт мусів вертати до Білої Церкви;
- 1908 Мирослав Січинський застрелив намісника гр. Андрія Потоцького.
4. 1340 смерть Юрія II (Болеслава Тройдановича), останнього самостійного галицького князя; отроїли його бояри за сиріяне латинській вірі.
7. 1093 † князь Всеволод, батько Володимира Мономаха.
7. 1847 арештоване Тараса Шевченка.
9. 1885 † історик Микола Костомарів.
0. 1132 † князь Мстислав, син Володимира Мономаха.
1. 1113 † кнївський князь Свѣтополк.
5. 1622 † гетьман Петро Конашевич Сагайдачний;
- 1910 † письменник і драматичний артист Марко Кропивницький.
6. 1657 † кнївський митрополит Сильвестер Косів.
7. 1904 † письменник і драматичний артист Михайло Старицький.

Записки:

май

МАЙ має 31 днів.

Повня дня 1.
о год. 11 мін. 17
рано.

Послідна чверть
дня 9
о год. 10 мін. 54
рано.

Нів дня 15. о год.
11 мін. 11 вечер.

Перша чверть дня 23.
о год. 3 мін. 9 по пол.

Повня дня 31.
о год. 12 мін. 27 рано.

Дні	н. ст.	ст. с.	Сьвята гр. кат.	Сьвята лат.	Сонця		Місяця	
					Схід г. м.	Захід г. м.	Схід г. м.	Захід г. м.
С.	1	18	Цьвітень. Івана	Фид. і Якова ☽	4 03	6 38	7 50	4 22
Ч.	2	19	Івана ветхої лаври	Атаназія, Зигм.	4 01	6 40	9 10	4 39
П.	3	20	Теодора тріхона	Знайд. ч. Кр.	4 00	6 42	10 20	5 01
С.	4	21	Януарія сьвщм.	Фльоріяна і Мон.	3 58	6 43	11 24	5 32
Н.	5	22	5. Н. по Пас. О самар.	4. Н. по Вел. Пія	3 56	6 44	рано	6 13
П.	6	23	† Георгія вмуч.	Івана в Олію	3 55	6 46	12 29	7 06
В.	7	24	Сави муч.	Флявії м. Домиц.	3 53	6 47	1 11	8 11
С.	8	25	† Марка еванг.	Станіслава еп.	3 51	6 49	1 42	9 21
Ч.	9	26	Василія сьвщмуч.	Григорія Бог. ☾	3 49	6 50	2 03	10 34
П.	10	27	Симеона сьвщмуч.	Ізидора орач.	3 48	6 52	2 19	11 49
С.	11	28	Ясона і Сосіпат. ап.	Беатрикси	3 46	6 53	2 39	1 01
Н.	12	29	6. Н. по Пас. О сліп.	5. Н. по В. Панкр.	3 44	6 54	2 46	2 15
П.	13	30	† Якова ап.	Сервата	3 43	6 56	2 58	3 29
В.	14	1	Май. Єремії проп.	Бонифат. } крест. дні	3 42	6 58	3 10	4 47
С.	15	2	Атаназія арх. Отд.	Софії і Зд. ☽	3 40	6 59	3 25	6 10
Ч.	16	3	Вознесене Госп.	Вознесене Госп.	3 39	7 00	3 42	7 38
П.	17	4	Пелягії преподм.	Пасхалія	3 38	7 02	4 06	9 05
С.	18	5	Ірини муч.	Фелікса	3 37	7 03	4 40	10 25
Н.	19	6	7. Н. по П. С. Отц. Н.	6. Н. по Вел. Пет.	3 36	7 04	5 29	11 32
П.	20	7	Акакія. Зявл. ч. Кр.	Бернарда Сен.	3 35	7 06	6 36	рано
В.	21	8	† Івана Богосл.	Виктора	3 34	7 07	8 00	12 19
С.	22	9	† Пер. м. с. Николая	Єлени і Юлії пан.	3 33	7 08	9 26	1 50
Ч.	23	10	† Симеона Зилот. ап.	Дезидерія ☽	3 32	7 09	10 54	1 17
П.	24	11	Мокія сьвщм.	Іванни і Зузання	3 31	7 11	12 18	1 33
С.	25	12	Єпіфанія <i>Суб. зад.</i>	Урбана, Григ.	3 30	7 12	1 38	1 48
Н.	26	13	Зелені Сьв. Пятдес.	Зелені сьвята	3 28	7 13	3 57	2 02
П.	27	14	Понед. Пр. Тройци	Понед. Зел. сьв.	3 27	7 14	4 40	2 14
В.	28	15	Пахомія	Ємілія і Август.	3 26	7 15	5 33	2 28
С.	29	16	Теодора і Модеста	Теодори і Макс.	3 25	7 16	6 53	2 44
Ч.	30	17	Андроніка ап.	Фелікса пап.	3 24	7 17	8 09	3 04
П.	31	18	Теод. Кон. Юлії і пр.	Анелі і Петр. ☽	3 23	7 18	9 20	3 32

Народні приповідки.

Догодуй пчолу до
Івана — нарядить тебе, як
пана. ✓

На Юрія повинна
бути паша й
в дурня.

На Юрія сіна
кинь та й вола
закинь.

Почекай, маю —
ще тобі вуха об-
пшигаю (ще бу-
де холодно, значить).

Три в маю дощі
добрих дадуть
хліба на три ро-
ки довгих.

Май холодний —
рік хлібородний.

100-літний календар:

До ☽ погода
і тепло, від 0 до
13 горячо, потім
зимно і дощ, від
14 до 27 хмарно,
28 і 29 зимно,
30 і 31 тепло.

Жидівський календар:

15. мая 18. Іяр (Ляг-Бомер).

17. „ 1. Сіван.

22. мая 6. Сіван Зелені сьвята.

23. „ 7. „ Другий день Зелених сьвят.

**В день „Свободи“ зарядіть складку на „Рідну Школу“.
Коли упали кайдани тіла, нехай упадуть кайдани духа!**

ЧЕРВЕНЬ має 30 днів.

☾
Послідна чверть дня 8.
о год. 3 мін. 33 рано.
Погода.

☺
Нів дня 15.
о год. 7 мін. 21 рано
Дощ

☽
Перша чверть дня 21.
о год. 9 мін. 37 веч.
Дощ.

☾
Повня дня 29 о год.
2 мін. 32 по пол.
Хмарно і вітер.

Дні	н. ст.	с. ст.	Сьвята гр. кат.	Сьвята лат.	Сонця		Місяця		Народні приповідки.
					Схід г. м.	Захід г. м.	Схід г. м.	Захід г. м.	
С.	1	19	Май. Патрикія сьв.	Никод. Якова	3 22	7 20	10 21	4 08	
Н.	2	20	1. Н. по Сош. Всіх С.	1. Н. по 3. С. П. Т. р.	3 22	7 21	11 08	4 07	
П.	3	21	† Конст. і Єл. (П. н.)	Кльотильди	3 21	7 21	11 42	57	На Кирила літо починаєть ся, на Ілію кінчаєть ся.
В.	4	22	Василиска муч.	Квірина Фр.	3 21	7 22	рано	7 06	
С.	5	23	Михаїла іспов.	Бонифат.	3 20	7 23	12 07	8 19	Як в житі стоколоса - буде хліба до паса, а як звонець — хлібови конець.
Ч.	6	24	† Симеона пр. Пр. Е.	Боже Тіло	3 20	7 24	12 25	6 22	
П.	7	25	Обріт. гл. Івана Кр.	Робертаі Теодот.	3 19	7 25	12 39	10 44	
С.	8	26	Карпа ап.	Медарда еп. ☾	3 19	7 26	12 52	11 56	
Н.	9	27	2. Н. по С. Пр. Евх.	2. Н. по 3. с. Фел.	3 19	7 27	1 04	1 08	Як літом пролежиш — в зимі з торбою побіжиш. ✓
П.	10	28	Никити преп.	Марг. і Вікториї	3 18	7 27	1 15	2 23	
В.	11	29	Теодозії препод.	Барнаби ап.	3 18	7 28	1 23	3 42	
С.	12	30	Ізаака обит. дальм.	Онуфр. пуст.	3 18	7 28	1 44	5 06	
Ч.	13	31	Єрмія ап., Єрмея м.	Антонія з Падви	3 18	7 29	2 5	6 34	Червень тому зеленить ся, хто працювати не лінить ся.
П.	14	1	Червень. Юстина	Василія Вел.	3 18	7 30	2 34	8 00	
С.	15	2	Никифора преп.	Віта і Модеста ☾	3 18	7 30	3 16	9 15	
Н.	16	3	3. Н. по Сош. Лукіл.	3. Н. по 3. с.	3 17	7 31	4 17	10 51	До сьвятого Духа не кидай кожуха; та й по сьвятім Дусі ще такі в кожусі.
П.	17	4	Митрофана преп.	Адольфа еп.	3 17	7 31	5 35	10 14	
В.	18	5	Дорогея сьвщмуч.	Марка	3 17	7 32	7 4	11 28	
С.	19	6	Висариона преп.	Гервазия і Прот.	3 17	7 32	8 36	11 48	
Ч.	20	7	Теодота сьвщмуч.	Фльор п. Сильв.	3 17	7 33	10 4	10 11	
П.	21	8	Теодора страт. м.	Альойзия ☽	3 18	7 33	11 27	рано	
С.	22	9	Кирила архiep.	Павліна еп.	3 18	7 33	12 47	12 10	100-літний календар:
Н.	23	10	4. Н. по Сош. Тимот.	4. Н. по 3. с. Ван.	3 18	7 33	2 05	12 21	
П.	24	11	† Вартоломея і Вар.	Рожд. Ів. Кр.	3 19	7 33	3 22	12 35	Зразу гарно, 4 і 5 хмарно мрака, 7 дощ. відтак тепло аж до 26, від 27 до кінця дощ і холодно.
В.	25	12	Онуфрія пуст.	Лукиї і Просп.	3 19	7 33	4 41	12 51	
С.	26	13	Акилини муч.	Івана і Павла	3 19	7 33	5 57	1 08	
Ч.	27	14	Єлисея прор.	Володислава	3 20	7 33	7 10	1 34	
П.	28	15	Амоса прор.	Леона пап. Ірен.	3 20	7 33	8 14	2 07	
С.	29	16	Тихона преп.	Петр. і Пав. ап. ☾	3 21	7 33	9 04	2 51	
Н.	30	17	5. Н. по С. Мануїла	5. Н. по 3. с.	3 21	7 33	9 05	2 52	

Жидівський календар:
16. червня 1. Тамуз.

Приготовляйте дітий до середних шкіл.
Наукою здобудемо сьвіт!

Микола Костомарів

родився 1817 р. в Чернігівщині, університет покінчив в Харкові і присвятив ціле життя працям над історією України. Був арештований 1847 разом з Шевченком: 1859 став професором університету в Петербурзі, умер 1885 р. Головні наукові твори Костомарова се Історія України в життєписях, Богдан Хмельницький, Руїна і ин. Писав також поезії і народні оповідання.

Микола Костомарів.

Історичний календар.

Листопад.

1709 Іван Мазепа прибув до шведського табору.

1224 нещасна битва руських князів із Татарами над р. Калкою.

1843 † поет Маркіян Шашкевич.

1653 перемога Богдана Хмельницького над Поляками під Батогом.

1876 указ, яким заборонено в Росії друкувати українські книжки.

1722 † гетьман Іван Скоропадський:

1891 † письменник Василь Мова.

1895 † учений Михайло Драгоманів.

1569 Люблинська Унія;

1709 зруйноване старої (чортмицької) Січі.

1870 † поет Амвросій Метлинський.

1651 надав Б. Хмельницький привілей братській школі в Києві.

1205 смерть кн. Романа в битві з Поляками під Завихвостом.

1638 боротьба Гупі з Миколою отоцьким коло Жоліна.

1663 Брюховецький вибраний гетьманом:

1772 Самійлович вибраний гетьманом.

1768 Залізник і Гонти добули Мань.

1551 початок битви під Берестечком;

1798 заведено ввімкового стану в Галичині.

Записки:

ЛИПЕНЬ має 31 днів.

☾
Последна чверть дня 7.
о год. 5 мін. 45 вечер.
Дощ.

☼
Нів дня 14. о год.
2 мін 11 по пол.
Погода.

☽
Перша чверть дня 21.
о год. 6 мін. 18 рано.
Погода.

☾
Повня дня 29.
о год. 5 мін 26 рано.
Дощ.

Дні	Г.	С.	Сьвята гр. кат.	Сьвята лат.	Сонця		Місяця	
					Схід г. м.	Захід г. м.	Схід г. м.	Захід г. м.
П.	1	18	Червень. Леонтия	Теобальда і Теод.	3 22	7 33	10 40	4 55
В.	2	19	† Юди Тадея ап.	Посіщ. Пр. Д. М.	3 23	7 33	10 30	6 07
С.	3	20	Методия свщмуч.	Геліодора і Ант.	3 24	7 33	10 45	7 20
Ч.	4	21	Юліяна муч.	Йосифа Каляс.	3 24	7 32	10 58	8 32
П.	5	22	Евсевія сьвщм.	Фільомен. Ант.	3 25	7 31	11 10	9 43
С.	6	23	Агрипини м.	Ісаї пр. і Домін.	3 26	7 31	11 21	10 53
Н.	7	24	6. Н. по С. Рожд. І. К.	6. Н. по 3. с. К. ☾	3 27	7 31	11 33	12 05
П.	8	25	Февронії прм.	Єлизавети кор.	3 28	7 30	11 48	1 21
В.	9	26	Давида прор.	Вероніки д.	3 29	7 30	рано	2 40
С.	10	27	Самсона преп.	Амалії і 7. брат.	3 29	7 29	12 04	4 05
Ч.	11	28	Кира і Йоана безср.	Івана з Дуклі	3 30	7 29	12 30	5 29
П.	12	29	Петра і Павла ап.	Івана і Гвальб.	3 31	7 28	1 04	6 51
С.	13	30	Собор 12 Апост.	Маргарити	3 32	7 28	1 54	7 57
Н.	14	1	Липень. 7. Н. по С.	7. Н. по 3. с. Б. ☽	3 33	7 27	3 06	8 44
П.	15	2	† Пол. Ризи П. Д. М.	Генрика і Роз. ап.	3 34	7 26	4 34	9 17
В.	16	3	Якинта муч.	П. Д. М. Шк. А.	3 35	7 25	6 06	9 43
С.	17	4	Андрея крит. Март.	Алексея	3 36	7 24	7 40	9 59
Ч.	18	5	† Кирила і Мет. ап.	Симеона і Фрид.	3 37	7 23	9 8	10 14
П.	19	6	† Атаназія атоньск.	Вінкентія з Пав.	3 38	7 22	10 31	10 28
С.	20	7	Томи і Акакія преп.	Єроніма і Чесл.	3 39	7 21	11 51	10 42
Н.	21	8	8. Н. по С. Прокопія	8. Н. по 3. с. Пр. ☽	3 41	7 20	1 11	10 57
П.	22	9	Панкратія сьвщм.	Марії Магдал.	3 42	7 19	2 30	11 14
В.	23	10	† Антонія печерск.	Аполінар. і Т.	3 43	7 18	3 48	11 36
С.	24	11	Евфимії муч.	Христини діви	3 44	7 16	5 01	рано
Ч.	25	12	Прокла і Ілярія	Якова ап.	3 46	7 15	6 08	12 07
П.	26	13	Собор арх. Гавриїла	Успене с. Анни	3 47	7 14	7 03	12 47
С.	27	14	Акили ап.	Пантелеймона	3 48	7 13	7 44	1 41
Н.	28	15	9. Н. по С. От. 6. Соб.	9. Н. по 3. с. Ін.	3 50	7 12	8 14	2 46
П.	29	16	Атиногена муч.	Марти діви ☽	3 51	7 10	8 30	3 50
В.	30	17	Марипи муч.	Альдон. і Юл.	3 53	7 09	8 52	5 9
С.	31	18	Еміліяна муч.	Ігнатія з Льой.	3 54	7 07	9 05	6 23

Народні приповідки.

По Петрі на дво-
рі пусто, на полі
густо.

На повни місяця
пси казять ся.

Борис тай Гліб —
поспів хліб.

Які гриби — такі
хліби.

Багато жолудів на
дубі — тепла зи-
ма буде.

100-літний календар:

Дня 1 мрака,
від 3—5 зливи,
від 6—13 дощі
і вітри, потім
погода до кінця.

Жидівський календар:

2. липня 17. Тамуз, Здобуте сьвятині Піст.
15. " 1. Абг., спалене сьвятині (піст).
23. " 9. " " " "

Лідчас представлень, вечерниць, народних забав (фестинів) не забудьте стягнути 5% додаток до білетів на „Рідну Школу“.

Пантелеймон Куліш

родив ся 1819 р. у Вороніжці в Чернігівщині, гімназію перейшов в Новгороді Сівереській, університет покінчив у Кїіві і став гімназіяльним учителем, 1847 р. був арештований разом з Шевченком. Умер 1897 р. Куліш зложив кілька збірок поезій як Хуторна поезія, Дзвін, більші поеми як Маруся Богуславка, історичну повість Чорна Рада, ідилю Орися і писав книжки з історії України.

Пантелеймон Куліш.

Записки:

Історичний календар.

Листопад.

1659 побіда Івана Виговського над Москалями під Конотопами.

1649 Козаки побивили Поляків під Межибожем і Константиновом;

1651 наказний гетьман Іван Богун виводить козацькі полки з під Берестечка, кінець берестецької битви.

1649 початок облоги Збаража;
1709 битва під Полтавою.

1015 † вел. кн. Володимир Великий.

1902 рільні страйки в східній Галичині.

1662 Сомко і Ромодановський побивили Юрка Хмельницького під Каневом.

972 згода кн. Свѣтослава з Греками.

1672 Дорошенко побив Поляків коло Четвертєнївки над Богом.

СЕРПЕНЬ

має 31 днів.

☾
Послідна чверть
дня 6 о год. 5 мін. 15
рано.
Погода триває даліше.

☼
Нів дня 12.
о год. 8 мін. 56 веч.
Хмарно і вггер.

☽
Перша чверть дня 19.
о год. 5 мін. 54 веч.
Погода усталює ся.

☾
Повня дня 27.
о год. 8 мін. 57 веч.
Погідне і лагідне
веремя.

Дні	п	ст.	Сьвята гр. кат.	Сьвята лат.	Сонця		Місяця	
					Схід г. м.	Захід г. м.	Схід г. м.	Захід г. м.
Ч.	1	19	Липень. Макрини	Петра в оков.	3 56	7 06	9 18	7 34
П.	2	20	† Ілії пророка	Пр. Д. М. Анельс.	3 57	7 04	9 26	8 43
С.	3	21	Івана, Симеона пр.	Стефана м. і Лід.	3 58	7 02	9 41	9 54
Н.	4	22	10. Н. по С. Марії М.	10. Н. по З. с. Дом.	4 00	7 01	9 52	11 06
П.	5	23	Трофима і Теоф.	Пр. Д. Марії Сн.	4 01	6 59	10 08	12 22
В.	6	24	† Бориса і Гліба	Преобр. Госп. ☾	4 02	6 57	10 39	1 43
С.	7	25	† Успеніє св. Анни	Каєтана муч.	4 03	6 55	10 57	3 06
Ч.	8	26	Єрмолая свмч.	Емілія і Кирияка	4 05	6 54	11 38	4 29
П.	9	27	† Пантелеймона	Романа і Юдіяна	4 07	6 53	рано	5 39
С.	10	28	Прохора і Ніканора	Лаврентія муч.	4 08	6 52	12 38	6 34
Н.	11	29	11. Н. по С. Калин.	11. Н. по З. с. Суз.	4 10	6 50	1 57	7 14
П.	12	30	Сили і Силуана ап.	Кляри і Іляр. ☼	4 11	6 48	3 29	7 42
В.	13	31	Євдокима преп.	Іполіта і Кас.	4 12	6 46	5 05	8 2
С.	14	1	Серпень † П. Ч. К.	Евзевія і Ана.	4 14	6 44	6 37	8 19
Ч.	15	2	Пер. моц. св. Стеф.	Внебовз. Пр. Д.	4 15	6 42	8 05	8 34
П.	16	3	Ізаакія Далмат.	Роха і спов.	4 17	6 40	9 30	8 46
С.	17	4	7 Отрок. в Ефезі	Ліберата і В.	4 19	6 39	10 52	9 01
Н.	18	5	12. Н. по С. Евсигн.	12. Н. по З. с. Аг.	4 20	6 37	12 14	9 18
П.	19	6	Преображенє Гос.	Беніг. і Юлія ☽	4 21	6 35	1 35	9 38
В.	20	7	Домегія преим.	Бернард. Самуїл.	4 23	6 33	2 52	10 06
С.	21	8	Еміліяна еп.	Кирияка і Ів.	4 24	6 31	4 02	10 44
Ч.	22	9	† Матея ап.	Тимотея і Філ.	4 26	6 29	5 01	11 33
П.	23	10	Лаврентія муч.	Закхея і Филип.	4 27	6 27	5 46	рано
С.	24	11	Евпла діяк. муч.	Вартоломея ап.	4 29	6 25	6 19	12 35
Н.	25	12	13. Н. по С. Фотія м.	13. Н. по З. с. Лю.	4 30	6 23	6 42	1 44
П.	26	13	Максима преп.	Зефірина і Рожи	4 32	6 21	7 00	2 58
В.	27	14	Михея прор.	Пр. сьв. Каз. ☼	4 33	6 19	7 14	4 11
С.	28	15	Успенє Пр. Д. М.	Августина еп.	4 34	6 17	7 27	5 23
Ч.	29	16	Нерукотвор. Обр. Г.	Усікн. Ів. Кр.	4 36	6 15	7 37	6 33
П.	30	17	Мирона муч.	Фелікса муч.	4 37	6 13	7 68	7 44
С.	31	18	Флора і Лавра	Раймунда муч.	4 38	6 11	8 00	8 57

Народні приповідки.

Прийде Ілля —
наробить у полі
гнилля

По Іллі — нехай
рій сидить на
гиллі.

До Спасівки мухи
на пана роблять,
а в Спасівку на
себе.

Спасівка — ла-
стівка, а Пе-
трівка — голо-
дівка.

Прийде Спас —
бери рукавички
про запас.

100-літний календар:

До 8 тепло,
10—14 холодно
і дощ, від 15—20
гарно і тепло,
від 21—26 дощ,
потім погода
до кінця.

Жидівський календар:

14 серпня 1. Елюль.

**При кінци місяця везіть сотками дітий
до шкіл!**

Леонід Глібів

родив ся 1827 р. в Полтавщині, вчив ся в Полтаві і Ніжині, потім був учителем в чернігівській гімназії: умер 1893 р. Головним літературним твором Глібова є його Байки, які дотепер діти читають дуже охотно.

Леонід Глібів.

Історичний календар.

Червень.

1. 1856 * письменник Іван Франко.
2. 1657 † гетьман Богдан Хмельницький.
3. 1911 † письменниця Олександра Кулішева (Ганна Барвінок).
4. 1687 Іван Мазепа вибраний гетьманом.
5. 1648 борба Кривоноса з Поляками під Константиновом.
6. 1834 * поет Юрій Федькович.
7. 1680 † отаман Іван Сірко;
8. 1907 † письменниця Марія Марковичка (Марко Вовчок).
9. 1792 переселення Запорожців над ріку Кубань.
10. 1723 Полуботок прибув до Петербурга.
11. 1873 † поет Антін Могильницький.
- 12—16. 1649 перемога Хмельницького під Зборовом;
13. 1657 Юрій Хмельницький вибраний гетьманом.
14. 1651 чорна рада Б. Хмельницького на Масловім Броді:
15. 1772 прилучено Галичину до Австрії.
16. 1836 * письменник Олександр Кониський;
17. 1704 Козаки побили Поляків під Сенявою.
18. 1638 Гуня скапітулював над Старицею;
19. 1245 кн. Данило побідив кн. Ростислава під Ярославом.
20. 1843 † письменник Григорій Квітка-Основ'яненко.
21. 1662 Юрко Хмельницький побив Москалів під Криловом.
22. 1399 битва Витовта з Татарами над Ворсклою.
23. 1589 Турки й Татари облягли Львів.
- 24—31. 1648 перемога Хмельницького під Пилявцями.
25. 1673 напад отамана Івана Сірка на Очаків.

Записки:

ВЕРЕСЕНЬ має 30 днів.

C
Послідна чверть
дня 4. о год. 2 мін. 21
по пол.
Дощ.

☹
Нів дня 11.
о год. 4 мін. 46 рано.
Погода.

D
Перша чверть
дня 18 о год. 8 мін. 52
рано.
Погода.

☺
Повня дня 26.
о год. 12 мін. 32 в ночи.
Дощ.

Дні	н	ст	Сьвята гр. кат.	Сьвята лат.	Сонця		Місяця	
					Схід	Захід	Схід	Захід
					г. м.	г. м.	г. м.	г. м.
Н.	1	19	Серп. 14. Н. по С.	14. Н. по 3. с. Иди	4 40	6 09	8 15	10 12
П.	2	20	Самуїла прор.	Стефана кор. уг.	4 42	6 07	8 33	10 29
В.	3	21	Тадея ап.	Броніслава Зен.	4 43	6 04	8 58	12 50
С.	4	22	Агатоніка м.	Розалії діви C	4 45	6 02	9 32	2 10
Ч.	5	23	Луца муч. Ірин.	Йоахима Вікт.	4 46	6 00	10 21	3 25
П.	6	24	Евтихія сьвщм.	Захарії прор.	4 48	5 58	11 31	4 26
С.	7	25	Вартолом. і Тита	Регіни діви	4 49	5 56	рано	5 10
Н.	8	26	15. Н. по С. Адріяна	15. Н. Рож. П. Д.	4 51	5 54	12 55	5 42
П.	9	27	Пімена преп.	Северина і Горг.	4 52	5 52	2 27	6 05
В.	10	28	Августина і Мойсея	Никол. з Толь.	4 54	5 50	4 02	6 22
С.	11	29	† Усієн. гл. Івана К.	Прота і Якова ☹	4 55	5 47	5 32	6 37
Ч.	12	30	Александра, Павла	Валер. Гвідона	4 56	5 45	6 59	6 51
П.	13	31	† Полож. пояс. П. Д.	Товії і Филип.	4 58	5 43	8 24	7 06
С.	14	1	Вересень. Симеона	Воздвиж. Ч. Кр.	5 00	5 41	9 49	7 21
Н.	15	2	16. Н. по С. Мамант.	16. Н. по 3. с. Нік.	5 01	5 38	11 14	7 39
П.	16	3	Антима сьвщм.	Людмили і Корн.	5 03	5 36	12 34	8 05
В.	17	4	Вавили сьвщм.	Знак св. Франц.	5 04	5 34	1 49	8 40
С.	18	5	Захарії пр. і Єлиз.	Томи і Йосифа D	5 05	5 32	2 54	9 26
Ч.	19	6	Чудо Арх. Михаїла	Януарія еп.	5 07	5 30	3 44	10 23
П.	20	7	Созонта м. Пр. Рож.	Евстахія м.	5 09	5 28	4 31	11 31
С.	21	8	Рожество Пр. Д. М.	Матея ап.	5 10	5 25	4 48	рано
Н.	22	9	17. Н. по С. і п. Ч. Кр.	17. Н. по 3. с. Том.	5 12	5 23	5 07	12 43
П.	23	10	Миодори С. п. Воз.	Теклі діви	5 13	5 21	5 22	1 57
В.	24	11	Теодори преп.	Герарда еп. Вол.	5 15	5 19	5 35	3 10
С.	25	12	Автонома сьвщм.	Клеофа муч.	5 16	5 16	5 46	4 21
Ч.	26	13	Корнилія сотн.	Кипр. і Юст. ☹	5 18	5 14	6 59	5 33
П.	27	14	Воздвиж. Ч. Креста	Косми і Дам.	5 19	5 12	6 09	6 46
С.	28	15	Никити м. (С. по В.)	Вацлава і Евст.	5 22	5 10	6 22	8 00
Н.	29	16	18. Н. по С. і по Воз.	18. Н. Михаїла	5 22	5 08	6 39	9 18
П.	30	17	Софії, Віри, Над. і Л.	Єроніма діяк.	5 24	5 06	7 00	10 40

Народні приповідки.

В осени й горо-
бець багатий.

Хто рано сіє, той
не жаліє.

Посієш в погоду —
більше приплоду.

Прийшла Пречи-
ста — буде по
деревах листу
чисто.

100-ЛІТНИЙ КАЛЕНДАР:

Аж до 7 погода,
8 іней, 9 хмарно
і зимно, від
13 до 16 гарно,
18 дощ, потім
гарно до 21,
при кінці дощ
і хмарно.

Жидівський календар:

12. вересня 1. Тішрі. Новий Рік 5673.	21. вересня 10. Тішрі Сьвято помирення.
13. " 2. " Друге сьвято Нового Року.	26. " 15. " Перше сьв. кучок
15. " 4. " Ціст Гедаля.	27. " 10. " Друге ..

**Коли купуєте що для себе, чи для дітий — школярів, домагайтеся
— від всіх купців купонів Руського Товариства Педагогічного. —**

Олекса Стороженко

родився 1805 р. в Полтавщині, вчився в військовому інституті і вступив у військову службу, де дослужився високої ранги; умер 1874 р. в хуторі Горішні коло Берестя. Писав багато оповідань, як Вуси, Голка, Жонатий чорт і довшу повість Марко Проклятий.

Олекса Стороженко.

Історичний календар.

Листопад.

- 1652 Весіле Тимоша Хмельницького з донкою Розандою Лупулівною.
- 1657 похорони Богдана Хмельницького в Суботіві і вибір Івана Виговського гетьманом.
- 1812 * письменник Іван Вагилевич.
- 1657 Золотаренко побив Поляків під Сепелінцями.
- 1709 † гетьман Іван Мазепа.
- 911 договір кн. Олега з Греками.
- 1672 П. Дорошенко здобув Камінець Подільський.
- 1769 * поет Іван Котляревський.
- 1727 Данило Апостол вибраний гетьманом.
- 957 гостина кн. Ольги в Царгороді.
- 1903 відкрито торжественно в Полтаві пам'ятник Іванови Котляревському.
- 1621 Козаки під Петром Конашевичем Сагайдачним під Хотиним почали борбу з Татарами.
- 1867 † письменник Опанас Маркович.
- 1907 † письменник і драматичний артист, Іван Тобилевич (Карпенко Карпий).
- 1658 рада в Гадячі.
- 1845 * Іван Тобилевич.
- 1660 Юрко Хмельницький побитий Поляками й Татарами під Слободичами.
- 1651 білоцерківська угода.
- 1769 вісьмох козаків узяло Хотин 184 арматами.

Записки:

ЖОВТЕНЬ має 31 днів.

☾
Послідна чверть
дня 3. о год. 9 мін 46
вечер.

Бурі з снігом.

☽
Нів дня 10 о год.
2 мін. 38 по пол.
Мороз і вітер.

☽
Перша чверть
дня 18. о год 3 мін. 4
рано.

Буря з дощем.

☽
Повня дня 26.
о год 3 мін. 28 рано.
Погода.

Дні	н. ст.	ст.	Сьвята гр. кат.	Сьвята лат.	Сонця		Місяця	
					Схід г. м.	Захід г. м.	Схід г. м.	Захід г. м.
В.	1	18	Верес. Евменія п.	Ремігія еп.	5 25	5 04	7 33	12 01
С.	2	19	Трофима і Саватія	Ангела Леополь.	5 26	5 02	8 04	1 16
Ч.	3	20	Евстахія і Плакид.	Кандида муч. ☾	5 28	5 00	9 28	2 20
П.	4	21	Кондрата ап. О. Воз.	Францішка С.	5 29	4 57	10 45	3 08
С.	5	22	Фоки, м. Йони прор.	Плакида муч.	5 31	4 55	рано	3 43
Н.	6	23	19. Н. по С. †Зач. Ів.	19. Н. по З. с. Бр.	5 33	4 53	12 02	4 08
П.	7	24	Теклі первмч.	Юстини дѣви	5 34	4 51	1 32	4 27
В.	8	25	Евфрозини преп.	Бригіди і Пеляг	5 36	4 49	3 01	4 42
С.	9	26	† Івана Богосл.	Дионізія еп.	5 37	4 47	4 28	4 56
Ч.	10	27	Калистрата м.	Франца Борґ. ☽	5 39	4 45	5 54	5 09
П.	11	28	Харитона преп.	Германа еп.	5 40	4 43	7 19	5 25
С.	12	29	Кирика преп.	Максиміліяна	5 41	4 41	8 44	5 43
Н.	13	30	20. Н. по С. Григор.	20. Н. по З. с. Едв.	5 43	4 38	10 10	6 03
П.	14	1	Жовтень. † Покр.	Калікста пап.	5 45	4 36	11 29	6 35
В.	15	2	Кипріяна еп.	Ядвиги і Тереси	5 47	4 34	12 41	7 16
С.	16	3	Дионізія сьвмч.	Галя і Флора	5 48	4 32	1 38	8 10
Ч.	17	4	Єротей сьвмч.	Марґарети	5 50	4 30	2 21	9 15
П.	18	5	Харитини муч.	Луки Єванг. ☽	5 51	4 28	2 51	10 27
С.	19	6	† Томи апост.	Петра з Альк.	5 53	4 26	3 12	11 41
Н.	20	7	21. Н. по С. Сергія	21. Н. по З. с. Ір.	5 55	4 24	3 28	рано
П.	21	8	Пелягії преп.	Уршулі муч.	5 56	4 22	3 42	12 54
В.	22	9	† Якова еп.	Кордулі муч.	5 58	4 20	3 54	2 05
С.	23	10	Евлямпія муч.	Івана Капістр.	5 59	4 18	4 05	3 17
Ч.	24	11	Филипа діяк.	Рафаїла Арх.	6 01	4 17	4 17	4 29
П.	25	12	Прова, Андроніка	Криспи і Крисп.	6 03	4 15	4 28	5 43
С.	26	13	Карпа і Папили	Евариста пап. ☽	6 04	4 13	4 44	7 02
Н.	27	14	22. Н. по С. і От. 7. С.	22. Н. по З. с. Ів.	6 06	4 12	5 05	8 24
П.	28	15	Лукияна пресв.	Симеона і Юди	6 08	4 10	5 34	9 46
В.	29	16	Лонгина муч.	Наркиза і Евз.	6 09	4 08	6 13	11 05
С.	30	17	Осії прор.	Маркила	6 11	4 06	7 10	12 15
Ч.	31	18	† Луки апост. і ев.	Вольфганга і Л.	6 13	4 04	7 23	1 08

Народні приповідки.

Хто сіє по Покрові, виводить по корові.

Покрова всю землю листом покрила.

Як журавлі до Покрови відлетіли — рання зима буде.

Сьвяга Покровонько — покрий мені головоньку.

100-літний календар:

Вереме нестале аж до 14, 15 дуже зимно, від 22 до кінця дощ і зимно.

Жидівський календар:

2. жовтня 21. Тішрі. Пальмове сьвято 4 жовтня 23. Тішрі Радість з права.
3. 22. „ „ „ 12. „ „ Мархешван

Начальники Громад! Славні Ради Громадські! Коли укладаєте бюджет, вставте хочби невелику квоту на „Рідну Школу“.

Данило Мордовець

родив ся 1830 р. в Данилівці, університет покінчив в Петербурзі і вступив в урядову службу: відбув багато подорожній по сьвіті: умер 1905 р. Писав оповідання Салдатка, Дзвонар, Старці і більші повісти російською мовою.

Данило Мордовець.

З а п и с к и :

Історичний календар.

Листопад.

- 1877 † учений О. Бодяньський.
- 1655 побив Б. Хмельницький Поляків під Городком.
- 1624 напад Запорозжців на Царгород.
- 1848 Богдан Хмельницький почав облогу Львова.
- 1596 смерть гетьмана Івана Косинського.
- 1851 цісар Франц Йосиф поклав угольний камінь під „Народний Дім“ у Львові.
- 1814 * письменник Яків Головацький.
- 1596 Берестейська унія.
- 1894 † учений Омелян Огоновський.

ПАДОЛИСТ має 30 днів.

☾
Послідна чверть
дня 2. о год. 4 мін. 35
рано.
Дощ з снігом.

☺
Нів дня 9.
• год. 3 мін. 3 рано.
Сніг з вітром.

☽
Перша чверть
дня 16. о год. 11 мін. 41
вечером.
Дощ і вітер.

☾
Повня дня 24.
о год. 5 мін. 10 вечер.
Погода.

Дні	н. ст.	с. ст.	Сьвята гр. кат.	Сьвята лат.	Сонця		Місяця	
					Схід г. м.	Захід г. м.	Схід г. м.	Захід г. м.
П.	1	19	Жовтень. Йоїла пр.	Всіх Сьвятих	6 15	4 03	9 47	1 44
С.	2	20	Артемія вмуч.	День задуш. ☾	6 16	4 01	12 15	2 13
Н.	3	21	23. Н. по С. Іляріон.	23. Н. по 3. с.	6 18	3 59	рано	2 33
П.	4	22	Аверкія, 7 От. в Еф.	Кароля Бором.	6 20	3 58	12 42	2 49
В.	5	23	† Якова апост.	Захарія і Єлиз.	6 21	3 56	2 07	3 02
С.	6	24	Арети муч.	Леонарда Вел.	6 23	3 54	3 30	3 16
Ч.	7	25	Маркияна і Март.	Геркуляна	6 24	3 52	4 53	3 30
П.	8	26	Димитрія великом.	Севера і Готфр.	6 26	3 51	6 10	3 46
С.	9	27	Нестора муч.	Теод. і Орест. ☺	6 27	3 49	7 42	4 05
Н.	10	28	24. Н. по С. Параск.	24. Н. Андрея	6 29	3 48	9 05	4 32
П.	11	29	Анастасії муч.	Мартина еп.	6 31	3 47	10 21	5 09
В.	12	30	Зиновія і Зиновії	Мартина пап.	6 32	3 45	11 25	5 59
С.	13	31	Стахія, Амп. Урв.	Дидака	6 34	3 44	12 15	7 09
Ч.	14	1	Падолист. Косми	Йосафата еп.	6 36	3 42	12 50	8 10
П.	15	2	Акинтина і пр. муч.	Леопольда	6 38	3 41	1 13	9 22
С.	16	3	Акепсими, Йосифа	Едмунда еп. ☽	6 39	3 39	1 34	10 36
Н.	17	4	25. Н. по С. Йоанікія	25. Н. Григор.	6 41	3 38	1 49	11 47
П.	18	5	Галактиона	Романа і Одона	6 42	3 37	2 00	рано
В.	19	6	Павла архиеп.	Єлизавети кор.	6 44	3 36	2 11	12 58
С.	20	7	Єрона і Лазаря	Фелікса і Вол.	6 46	3 35	2 23	2 10
Ч.	21	8	Михаїла Арханг.	Вовед. Пр. Д. М.	6 47	3 34	2 36	3 22
П.	22	9	Онисифора муч.	Кикилії і Марка	6 49	3 33	2 49	4 38
С.	23	10	Ераста і Олімпа ап.	Климентя пап.	6 50	3 32	3 07	5 59
Н.	24	11	26. Н. по С. Мини	26. Н. по 3. с. Ів. ☺	6 51	3 31	3 33	7 24
П.	25	12	† Йосафата сьвщм.	Катарини дів.	6 53	3 31	4 9	8 46
В.	26	13	† Івана Златоуст.	Петра і Сильв.	6 54	3 30	5 00	10 02
С.	27	14	† Филипа ап.	Валеріяна	6 56	3 29	6 11	11 03
Ч.	28	15	Гурія і Сим. (П. н.)	Руфуна	6 57	3 28	7 33	11 45
П.	29	16	† Матея ап. і еванг.	Сатурна і Фил.	6 58	3 27	9 01	12 17
С.	30	17	Григорія еписк.	Андрея ап.	7 00	3 26	10 30	12 40

Народні приповідки.

В Пилипівку — день до обіда.
Як на Зиновія день і ніч хмарні — зима буде нестала: як же погідно й чисто — зима буде моцна.

Як на Зиновія дощ паде і зараз потім мерзне — приносить засівам шкоду, а людям дорожнечу. Тумани під сей час людям шкідливі.

На Введенє зима вводить ся.

100-літний календар:

До 16 дощ, від 17 до 23 погода і зимно, від 24 до 28 ладно, при кінци морози

Жидівський календар:

11. падолиста 1. Кіслев.

**Братя, Сестри! Вперед, до борби з темнотою!
Закладайте курси для неграмотних.**

Олександр Кониський

родився 1836 р., вчився в Чернігові і Ніжині: від студентських часів розвивав широку громадську діяльність і за це російський уряд покарав його засланням, жив в живих зносинах з Галичиною; умер 1900 р. Писав дрібні поезії, гумористичні оповідання і більші повісті як Семен Жук і його родичі, Сила Федорович Гарбуз, Порвані струни і ин. Зложив також велику біографію Т. Шевченка.

Олександр Кониський.

Записки:

сторичний календар.

адолист.

- 1648 Богдан Хмельницький залишив облогу Львова;
- 1848 барикади у Львові;
- 1885 † поет Микола Устиянович.
- 1811 * поет Маркіян Шашкевич.
- 1709 здобуте Батурина Москалями;
- 1834 † Іван Котляревський.
- 1893 † поет Леонід Глібів.
- 1648 Б. Хмельницький облягає Замость.
- 1625 куруківська угода;
- 1709 Іван Скоропадський вибраний гетьманом.
- 1838 * письменник Іван Нечуй-Левицький.
- 1698 † гетьман Петро Дорошенко.
- 1709 цар Петро велів стягти полковника Чечеля за оборону Батурина перед московськими військами.
- 1873 † учений М. Максимович.
- 1778 * Григорій Квітка-Основяненко.

ГРУДЕНЬ має 31 днів.

☾
Послідня чверть
дня 1. о год. 12 мін. 3
в ночі.
Лагідне вереня.

☺
Нів дня 8.
о год. 6 мін. 4 вечер.
Дош з снігом.

☽
Перша чверть дня 16.
о год. 9 мін. 4 вечер.
Погода.

☾
Повня дня 24.
о год. 5 мін. 28 рано.
Бурі з снігом.

☾
Послідня чверть дня 30.
о год. 9 мін. 10 рано.

Дні	н.	с.	Сьвята гр. кат.	Сьвята лат.	Сонця		Місяця					
					г.	м.	г.	м.				
Н.	1	18	Падол. 27. Н. по С.	І. Н. Адв. Еліґ. ☾	7	01	3	25	11	54	12	56
П.	2	19	Авдія і Варлаама	Бабіяни д.	7	03	3	25	рано		1	10
В.	3	20	Прокла і Григорія	Франц. Кав.	7	04	3	24	1	17	1	23
С.	4	21	Воведене Пр. Д. М.	Барвари муч.	7	06	3	24	2	37	1	37
Ч.	5	22	Филимона, Кикилії	Сави еп.	7	07	3	24	3	58	1	52
П.	6	23	Амфилоха, Григор.	Николая еп.	7	08	3	23	5	21	2	09
С.	7	24	Катарини, Меркур.	Амврозия еп.	7	09	3	23	6	43	2	39
Н.	8	25	28. Н. по С. Климен.	2. Н. Адв. Зач. ☺	7	10	3	23	8	01	3	05
П.	9	26	Алипія столи.	Валерії і Леок.	7	11	3	23	9	11	3	48
В.	10	27	Якова муч.	Пр. Д. М. Льорет.	7	12	3	23	10	07	4	46
С.	11	28	Стефана прм.	Дамазия пап.	7	13	3	23	10	48	5	54
Ч.	12	29	Парамона, Філум.	Синезия муч.	7	14	3	23	11	17	7	06
П.	13	30	† Андрея ап.	Лукиї муч.	7	15	3	23	11	37	8	19
С.	14	1	Грудень. Наума	Ізидора Двоск.	7	16	3	22	11	53	9	31
Н.	15	2	29. Н. п. С. Авакума	3. Нед. Адв. Евз.	7	16	3	22	12	06	10	42
П.	16	2	Софонія прор.	Аделяйди ☽	7	17	3	23	12	18	11	51
В.	17	4	Барвари муч.	Лазаря і Олім.	7	18	3	23	12	29	рано	
С.	18	5	† Сави осьвщ.	Грацияна еп.	7	18	3	23	12	40	1	01
Ч.	19	6	Николая Чудотв.	Фавста	7	19	3	23	12	54	2	14
П.	20	7	Амврозия еп.	Теофіля і Ам.	7	20	3	24	1	08	3	31
С.	21	8	Патапія, Предп. З.	Томи ап.	7	20	3	24	1	31	4	54
Н.	22	9	30. Н. Зачат. П. Д. М.	4. Н. Адв. Спир.	7	21	3	24	2	02	6	17
П.	23	10	Міни, Ермогена	Вікторії панни	7	21	3	25	2	45	7	38
В.	24	11	Даниїла столп.	Вігіл. Ад. і Еви ☽	7	21	3	25	3	49	8	48
С.	25	12	Спиридіона преп.	Рожд. І. Хрис.	7	22	3	26	5	10	9	39
Ч.	26	13	Евстрат., Евгена	Стефана первм.	7	22	3	27	6	39	10	16
П.	27	14	Тирса і Левкія	Івана ап. і еванг.	7	22	3	28	8	12	10	43
С.	28	15	Елевтерія сьвмч.	Дітий убитих	7	22	3	28	9	41	11	01
Н.	29	16	Нед. Праотець. Аг.	Н. по Рож. Томи	7	23	3	29	11	05	11	01
П.	30	17	Даниїла прор.	Давида кор. ☾	7	23	3	30	рано		11	31
В.	31	18	Севастиана м.	Сильвестра пап.	7	23	3	31	12	27	11	44

Народні приповідки.
Грудень землю грудить, хату студить.
Грудневе тепло, як мачошене добро.
Зима біла та не ість снігу, а все сіно.
В грудни тепло, як за лихим паном.

100-літний календар:
Дня 1 зимно, 4 сніг, від 5 до 12 дощі, від 13 до 16 хмарно і сніг, від 22 аж до кінця мороз.

Жидівський календар:

5. грудня 25. Кіслев. Посьвячене сьвятині. 11. грудня 1 Тебет.
20 грудня 10 Тебет. Облога Єрусалима, шет.

День 8. грудня — день „Просьвіти“. Складайте жертви на почесний дар для „Просьвіти“. Вписуйте ся сотками в члени „Просьвіти“ та вплачуйте вкладки!

Іван Нечуй-Левицький

родився 1838 р. в Стеблеві у Київщині, покінчив духовну семінарію в Києві і став учителем гімназії: проживав в Київщині. Нечуй се один з найбільших наших повістярів; повістей написав дуже багато: Рибалка Панас Круть, Причена, Хмаря, Микола Джеря, Кайдашева сім'я, Старосвітські батюшки і матушки, Над Чорним морем, гумористичні оповідання Баба Параска і баба Палажка і ин., та кілька історичних розвідок.

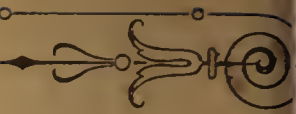

Іван Нечуй-Левицький.

Записки:

Історичний календар.

Годень.

- 1848 † Евген Гребінка.
- 1803 † Іван Кальнишевський, останній кошовий Запорожа.
- 1830 * письменник Данило Мордовець.
- 1811 * поет Микола Устиянович.
- 1868 засноване тов. „Просвіта“ в Львові.
- 1240 Батий Київ зруйнував.
- 1764 скасоване гетьманщини.
- 1653 перемога Богдана Хмельницького під Жванцем.
- 1637 нещаслива битва Павлюка з Турками під Кумейками.
- 1824 † наказний гетьман Павло Юзуботок.
- 1637 † гетьман Павлюк.

Записки найважніших подій в родині.

На Новий Рік!

ще один старенький рік минув...

Молодший дід між давніми дідами —
Роскаже все, що бачив в світі, чув,
Шанований і щастям і сльозами...

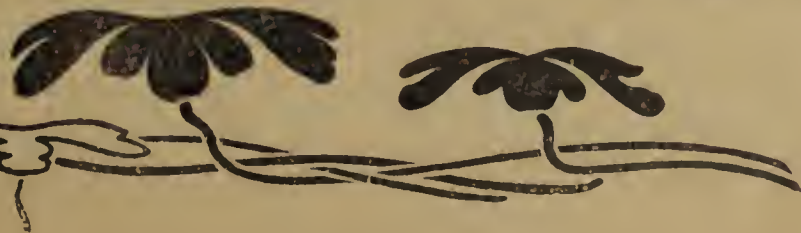
І думкою туди не долетиш,
Куди від нас його сховала доля,
На віки зник, не сподівайтесь більш,
Вже рік новий дала нам божа воля.

І люде знов, як водить ся давно,
Турбують ся, щоб гостя звеселити;
Радіють всі, готують мед, вино,
І цяцьками вбірають гільце діти.

Наш милий гість! Дай, Боже, добрий час!
Як ангела, тебе ми привітаєм;
Із божих стран ти прилетів до нас,
На тебе ми надію покладаєм.

Зроби нам все, як слід і до — путя;
Вітаючи над нашою землею,
Пошли нам час спокійного життя
І осіни нас правдою сьвятою!

Леонід Г.їбів.

Василь Михайленко.

ЗА ХЛІБОМ.

(З циклю „Бруклінські образки“).

(Фотографія з життя).

Яків Кирилюк підпер голову одною рукою і мов скаменілий стоїть. Його чотиролітна донечка, Доцька, стоїть біля него і судорожно тримає його за полу цайгової маринарки.

Міссіс Мері Добруцька поставила на стіл каву і сказала:

— Годі містер Джеймс*) попадати в розпуку. Так вже видко Бог дав щобисте терпіли. Сідайте тай їжте трохи, бо незабаром вже прийде офішл**) Шіфа либонь о 11 г. виїзджає до краю.

Кирилюк автоматично звернув ся до говорячої і отяжіло сів на крісло.

Два роки тому взад приїхав до Америки з жінкою і маленькою, дволітною донечкою. Злидні пригнали його за море. Походив з Покутя, з снятинського повіту і від маленьку служив форналем в дворі. Мимо страшених злиднів навіть не снів про Америку. Думав однак о тім його молодший брат котрий вже пару літ перебував в Сполучених Штатах. Він то прислав йому шіфкарту та заплатив всю дорогу за него і за його жінку. Не надумуючись богато, продали Кирилюки хатчину з маленьким городом за 500 корон і поїхали до Америки. В Нью-Йорку став він з братом до роботи при верченні тунелю, Пенсильвенської залізниці, попід ріку Гудсон***).

Здавало ся що все піде гаразд і Кирилюки аж тут почнуть жити як люди. Вони замешкали спершу при сквері Мадісона в Нью-Йорку, а відтак перенесли ся на Milton-Street до Бруклина. Він заробляв денно 5 долярів, а вона приняла кількох робітників на харч і також дещо складала. Не зле почало ся їм жити, мимо того, що робота була дуже тяжка. Але що то для него тяжка робота? Хиба він коли робив легку роботу? Маючи заледво 9 літ, вже мусів сам підносити тяжке ярмо, тай впрягати в него панські воли. Вони оба з братом вивозять грузь з тунелю; робота ся дуже тяжка, але зате добре платять тай ще за чоловіка мають. В старім краю, двірські посіпаки ставили його на рівні з робучою худобиною, а тут містром зовуть.

— Гей, мой! — говорив нераз Яків — Гамерика то не Галіція, що ї приїшла жидова тай всякі лахолатники, котрі з христенина кров пють, тай ше си з него пошедерковують.

Але кого доля не любить, того й тверезого кине об землю.

Пів року тому як оба з братом дістали ся під візок з землею. Брат на другий день помер, а його доперва вчера вивели з шпиталю без одної руки. Між тим і жінка померла при полозі, а він навіть не знає, де її похоронили. Добре, що хоч дитина вродила ся нежива, то вже йому не буде клопоту з маленьким. Доцьку взяла до себе міссіс Добруцька, найблизша їх сусідка, котра також походила з снятинського повіту. Чоловік її помер перед шести роками але до краю вертати не хотіла, бо тут вже має такі діти, що заробляють на себе тай на неї. Вона взяла до себе з милосердя Доцьку і тримала аж поки Яків не виздоровіє. В шпитали втяли йому ліву руку і призначили на депортацію. Хто в Америці нездібний до праці, того „добрий вуйко Сем“ наганяє до старого краю.

Нині власне, може й за годину, прийде урядник з Illis Island****) і заведе їх на корабель „Vaterland“, котрим поплинуть до Європи.

*) Яків **) Урядник

***) Тунель сей верчено сім літ і богато тут полишило ся жертв людського життя

****) маленький остров в порті, де находять ся бюра еміграційного уряду.

— Таже їжте містер Джеймс, знов говорила міссіс Добруцька, коли почила, що нещасливий емігрант забув про їдло. — Нашо задавати си тільки лю, тай туску!

Але він немов і не чув тих слів, лише звернув ся до дитини і промовив рожачим голосом:

— Доцько?

— Цьо, татку?

— Ба, твоя мама де?

Доцька зачала плакати.

— Ба ми нашу маму тут лишимо? Тут, в чужій чужиници? За горами, сьвітами тай за морями?

Ади, кобис ми так вмерла, тобим те взев за лабки тай у воду кинув, відтак сам би пішов за тобов. Бо будеш бідити, ой будеш! Вжес си в таку планету вродила шо бідити будеш. Мама те відумерла малов, а я шо тим ураком зароблю? Як те вігодую тим киктем?

Показав на втяту руку.

— Хиба торбу на плечі, тай між люди.

Схилив ся низько, як прибережна лоза і шептав вже сам до себе:

— Від маленькогом бідив. Таким так бідив, що ну! Лиш оден Бог знає, ім бідив. Але тепер вже нема віходу, хиба в воду скачи.

Доцька взяла за татовий порожний рукав, що звисав немов підстрілене коло у птаха, а голову склонила на його коліна і жалісливо хлипала.

— За хлібом сми йшли, бо дома так бідно діяло си, шо здикутник раз остатний курман тегнув за податки. За хлібом сми йшли до Гамерики, дома не було. Наїв ем си, нема шо казати! Жінкум лишив і рукум лишив. Бог каже: Дес си вродив, там гинь, а на чуже не пхай си, бо те буду карати, тай те буду карати. Тай ес не покарав Боже, нема шо казати... Навіть знаю, де її поховали... Чужі люди ховали, а я лежев в шпитали, тай навіть знав... Ой Параньо, Параньо! Тос си нажила зо мнов, тай нагараздувала!...

Міссіс Добруцька знов почала його успокоювати, але він на її слова зважав.

— Дома як було так було, — говорив дальше — але й сердачинка та, й кожушинка була і в скрини якис курманок найшов си, а тепер шо? а одна дранка на міні, ота кацабайчина, шо си вже розлізає, тай тоті ножиці, шо вже далі через них голе тіло буде дивити си. Доробив ем си нема казати... Без жінки верну, та без руки верну... З отов сиротов верну... Гей, покарав ес не Боже, але якис вже зачыв, то вже кінчи... Зроби так, шобисмо крікнули...

Він звернув ся до дитини.

— Цить, Доцько, цить, або як вже плачеш то плач так шобис аж пла. Не бідила бис небого, а так біда ти віст си, шо її нераз вчуєш аж у луцах та в печінках.

Двері отворили ся і на порозі з'явив ся урядник з Illis Island.

Якіє встав і підійшов до Міссіс Добруцької.

— Шоби вам Пан Бог вінагородив, шо си в Него жьидаєте. Добрісте на шо казати — дякував бідний емігрант. — Принялисьте сироту до хати, есте піклували тай пантрували ек своє. Бог вам запласть з високого неба.

Звернув ся до Доцьки.

— Поцулуй вуйну в руку, тай подекуй, шо те тільки годувала, тай трувала.

Доцька припала до рук своєї опікунки, котра обцілувала її головочку і дала в пакуночку трохи овочів на дорогу.

— А тепер ще си перехрести, тай проси Бога, шоби щесливо дозволив нути си за воду. Там вже якос дамо си раду, а не, то посідаємо дес під тай будем чекати, аж си хтос змилує над нами.

Доцька перехрестила ся три рази.

— Мнеоцяй Сена, сьвітого Духоцька. Амінь
— Мнеоцяй Сена, сьвітого Духоцька. Амінь
— Мнеоцяй Сена, сьвітого Духоцька. Амінь.
— Бозецьку помозьи... Бо-о-о-зецьку помозьи... шептала дрожачим голосом крізь плач.

А Яків тимчасом вліпив очи в закурілий образ Вашингтона, котрий видав ся йому якимсь сьвятим і потихо шептав те саме що Доцька. З вимарнілим, та поораним бороздами обличем, в полатаній цайговій маринарці з обвислим порожнім рукавом, виглядав, як живий символ нужди і розпуки...

Нью-Йорк в жовтні 1910.

Б. Грінченко.

ВІДМОВА.

Не на те ми боротись ставали,
Щоб тепер помирити ся нам, —
Бо для нас помирити ся — значить
Уклонитись ізнов ворогам!

Бо для нас помирити ся — значить
Це зрікти ся тогб, чим живем
І признати, що правда то — сила,
Щб панує з мечем і огнем!

Бо для нас помирити ся — значить
Зрадить рідний коханий наш край!...
Не на те ми ставали до бою
І не тим він скінчить ся нехай.

Ні! Борімось з останньої сили,
Ні! Борімось і в день, і в ночі
На шляху, на степу, серед лісу,
Що хвилини на бій стаючі.

Ні! Борімось за кожен ми ступінь,
Кожен клантик своєї землі,
Щоб не знали спочинку у бою
За свій край ні старі, ні малі.

Не мирити ся нам тепер треба:
Хто до згоди — той зрадить свій край!
Поки ворог впаде, ні єдиний
Доти бою не кидати нехай!

ЗЕЛЕНИЙ КОЗЕЛ.

Оповіданє В. Радича.

I.

Минуло три тижні з того незабутнього дня, як Богдан Хмельницький рочисто в'їздив до Київа і витали його духовенство, козацтво і весь нарид. честь „богоданного“ школярі співали „кантати“, а з київських висот греміли ормати, заглушуючи радісний гомін дзвонів.

Скінчили ся торжества і буденне жите вступило в свої права. Нудно ігли ся дні в верхнім, мало забудованім городі — в нижній части, де торгували на ринках, було живійше. Тут, між иншим, троха чи не щоденною розмовкою були бійки бурсаків з перекупками.

Та чи й міг таки, справді, вічно голодний бурсак, що не перелякав ся цілого добрячого і усмаженого баранця — чи міг сей бурсак рівнодушно проминути цілий ряд кошів зі свіженькими паляницями, кавалками солонини, льяцями ковбас та иншими всякими присмаками? Ніяким способом не міг! І його руки мимоволі сунули ся до близького коша, хапали що там трафіло і, ховали добичу за пазуху засмальцьованого бурсацького халата, а привичні олоді ноги починали дріботіти, уносячи грішника подалі від більшої спокуси.

Крик, гвавт, лайка!... Лемент ограбленої баби!... Але злодій далеко — а ним вже й слід застиг.

І знов запановує більше менше спокій; курява лягає, а деякі торговці навіть дримають на сонечку.

Так було все, так є й тепер, по кождім торжестві. Бурсаків, що знехавили ся підчас торжества, випарили добре різками — і в стінах київського раму науки запанував порядок. І ся тишина так всіх дивувала, що досвідчені люди поясняли се віщуванєм на недобре.

— Ну, що там у вас, кажіть, — звертав ся рано о. інспектор до цензорів, котрі приходили з донесеннями про всякі події.

— Все добре, отче інспекторе.

— Бійок не було?

— Не було.

— І крадежий не було?

— А ні, ні.

— І поганих бесід? І ліности?

Цензори лиш похитували головами, що нічого того не було.

Дивував ся отець інспектор немало і так дивуючи ся, йшов до отца ректора з тими надзвичайними донесеннями про загальний спокій і тишину.

— Що скажете, отче інспекторе? — питає отець ректор, подаючи лагословенє.

Отець інспектор доносив про загальне благоденство, не підіймаючи чий, мов йому було соромно за сю тишину.

— А чим ви поясняєте сей спокій, отче інспекторе? — питає отець ректор.

— Чудеса та й тільки! — розводив руками отець інспектор. — Я вже як гадаю, що всі вони дуже перекричали ся підчас торжеств і просто таки отомили ся. А спочнуть, то все, Бог дасть, піде по старому.

Отець ректор задумав ся, приложивши палець до перенісся. Задумав ся і отець інспектор, але не приложивши пальця до перенісся.

Думали вони кріпко, напружено.

Отець ректор худий, жовчний, з покрученою поганенькою борідкою, орушив навіть своїми безкровними губами, а кругленький отець інспектор, отрого бурсаки прозвали „бараболею“, тільки сопів і віддував ся.

— Подивимо ся, що воно буде далі, — рішив отець ректор.

— Подивимо ся, що буде далі отче, — згодив ся з тим отець інспектор.

Бідні отці не на жарт були затривожені, а бурсаки тільки підсьміхувалися собі тихцем.

Не встиг отець інспектор вийти за двері, як до отця ректора з низеньким уклоном наблизив ся келейник і подав кошик з вівсом, кусникам хліба і ще якимись „делікатесами“.

Отець ректор вийшов на ганок, де його вже чекав високий круторогий козел. Се був єдиний приятель і любимець отця ректора, і йому віддав він стільки серця, що для всього останнього живущого не зіставало ся ані дрібненької частиночки.

Раз якось, коли сей козел утік і пропадав три дні, то отець ректор навіть захорів. За те й самого отця ректора зухвалі бурсаки прозвали „козлом“.

II.

На ганку жовте холодне лице отця ректора осьвіжило ся усмішкою. Він давав своєму любимчикови ласощі, гласкав його при тім, погладжуючи йому вузьку морду та почісуючи твердий лоб.

Ранками козлови уділяв не більше пів години, але зате по обіді с ректор проходжував ся з ним годину, а то й більше. Козел не відступав від свого пана ні на крок.

— Як сей „Васька“ мене любить! — радісно говорив отець ректор учителям.

— І звір пізнає серце благодітеля свого, — ввічливо додавали від себе декотрі, а декотрі тільки дивували ся.

Але клятві школярі вивчили того „Ваську“ бити та колоти рогами. С наука принесла й самому козлови трохи горя, а ще більше о. ректорови, ал відучити вже тої привички показало ся неможливим.

Та Васька справляв радість не тільки самому о. ректорови — він був взагалі розривкою в одностійнім бурсацькім житю. Бурсаки теж любил Ваську, але по свому. А вже для того, щоби зробити яку пакість начальству, то вони не зупинили ся ні перед чим.

І от тут власне стало ся те, з чого треба було почати.

В одну суботу келейник щось довго не ніс звичайної ранішньої порції. Отець ректор всяко виявляв свою нетерпеливість, але ніщо не помагало ні стуканє патерицею, ні дзвоненє.

Стративши всяку терпеливість, отець ректор сам вийшов на ганок. Ал як жеж він мусів здивувати ся, навіть перелякати ся, коли перед тим появи ся його любимець Васька, але... але...

Але кудиж діла ся його сіра шерсть? Де його біленькі лапки, де сива сріблиста борідочка?

Перед отцем ректором замість любимого знайомого Васьки стояв — зелений козел і трусив зеленою бородою. Він весь був розмальований на зелено!

— Свят... свят... свят! мимоволі вирвало ся у отця ректора і він навіть відступив назад.

— Хто ж се тебе так розмалював, голубчику ти мій? — аж скрикнув отець ректор за хвилю, коли переляк уступив місце гнівови.

— А хтож, отче ректоре, рішив ся на таку погань, як не школярі, — тремтючи говорив келейник.

— Чому ж ти мені не сказав?

— Не посьмів...

— Ти мабуть не замкнув Ваську на ніч?

— Як же би то так, отче? Я приніс йому водиці, сьвіженької травички трошки, замкнув його до хлівця отсим самісіньким ключем, — стояв при своїм келейник.

— Чудеса!

— А вжеж чудеса! Приходжу сьогодні рано — колодка на місці. Одчирю двері, входжу, та як глянув на Ваську — то зараз же мені прийшли в гору жарту домовика*) і я кинув'ся утікати... А Васька тим часом отсе пішов оди до ганку.

— Не домовикові се жарту, ні... Се школярі зробили! — рішив о. ректор, грізно розмахуючи своєю патерицею, і пішов до отця інспектора, цоби обрэдити справу разом, а потім, як найострійше розвідавши цілу справу, редложити її на обсуджене Ради.

Зелений козел теж показував охоту пройти до помешканя отця інспектора, але його не пустили.

— Що се робота школярів — в тім нема найменшого сумніву, — годив ся отець інспектор, а згодом додав: — тепер мені ясно, куда дівали я фарби.

— Які фарби?

— Та у нас тут стояв маляр і в него пропали фарби з воза. Сей злочин зробили, очевидно школярі, бо тоді ще, певно, задумали отсе...

Що на се можна було сказати? Факти були занадто очевидні.

І от в такий спосіб розпочало ся слідство в справі „зеленого козла“... Почали ся засідання, розсліджуваня, пошукуваня, зізнаня, але довго ніяк не можна було знайти винних.

Енергію отця ректора та його помічників підтримувало ще те, що фарба а зеленому козлі ніяк не хотіла відмивати ся, не блідла, а на сонці набирала я навіть якогось надзвичайного блиску. І се найбільше дратувало панів педагогів.

Аж нарешті відкрили ся головні злочинці і то — як се найчастійше луається ся — завдяки випадкови.

Маленький голодний бурсачок, хочачи попоїсти, пішов собі якоесь вечером шукати по столах, незамкнених скринях, шафах і т. и.

Не знайшовши ніде ані черстої скірки хліба, малий грішник пішов на коритар і тут в потемках пощастило йому витягти з під шафи якоесь пуделко. Він мазнув пальцем, покушав, але що то було щось погане на смак і до їжі епридатне, то він знова засунув нахідку на своє місце.

— На молитву! На молитву! — роздав ся голос старшого, що біг дзвінком здовж коритара.

Малий грішник на борзї витер губи, а разом і спітніле зі страху лице а й побіг туди, куди кликав дзвінок.

В салі він лице в лице зіткнув ся з о. інспектором, котрий, зобачивши лопця, сплеснув руками і боляче схопив малого за вухо. І не встиг хлопчина авіть крикнути, як його потягли, не випускаючи вуха, до отця ректора.

— Ось він, злонамірений маляр! — торжественно заявив отець інспектор.

Глянувши на зелені уста бурсачка, отець ректор зразу догадав ся, про який злочин іде річ, але досвід казав йому, що перед не злочинець, а тільки итка до відкритя злочинця.

Він не тільки не почав лякати хлопчика, а навпаки, приласкав його без труда дізнав ся про його грішні пошукуваня під шафою.

Начальство пішло на вказане місце — і з під шафи витягло пуделко рештою пів-засохлої зеленої фарби, завиненої в папір, а поверх паперу намотана була ще стара сорочка, вишивана на грудях чорними та зеленими ірками. Такі власне сорочки носили великі школярі.

— От тепер так ми напевно найдемо маляря! — торжествуючим голосом заявив отець ректор і власноручно поніс нахідку до свого покою.

III.

Тепер слідство пішло скорими кроками, а пильний трус показав і на ласника тої сорочки: такі сорочки мали братя Сичі.

*) домовик = чорт.

Але що вони були однакові зростом, то й розмір сорочок був однаковий, так і не можна було догадатись, котрий з них головний винуватець. А начальству власне о се найбільше ходило.

Питали, допитували ся, та нічого з того не виходило: Сичі мовчали.

— Замкніть їх поки що — приказав отець ректор — та не давайте їм нічого, окрім хліба й води, аж поки не признають ся.

— О, ви матимете достойну нагороду! — торжествував отець інспектор, ведучи злочинців довгим коритарем, в кінці котрого за грубими дубовими дверима містив ся карцер.

Се була звичайна собі комірчина з вузеньким закратованим віконцем у горі, котре пропускало рівно стільки світла, щоби в найсвітлійше полудне в низу був присмерок. Меблів тут не було жадних, бо навіть ослін, призначений для кар різками, винесено, аби позбавити Сичів остатньої вигоди — сісти по людському.

Коли ключ повернув ся двічі і кроки замовкли в віддали, старший Сич, на прізвище Вареник, сказав:

— Ото так попались.

Молодший мовчав.

— Чого ж ти мовчиш? — розсердив ся нараз Вареник.

— Щеж не парять різками, — пояснив брат спокійно і сів на брудну долівку.

— А як ти гадаєш — по сотні дадуть? — знова спитав старший.

— Не годило ся передвчасно робити рахунки; я гадаю про инше...

Стало тихо, але не на довго. Молодший, котрого прозвали Химерою, нараз встав і почав ходити з кутка в куток.

— Утікати треба, от що! — заявив він, зупинивши ся перед братом.

— А колодка?

Химера тільки свиснув.

— Та не стане ж сам отець інспектор нам таскати воду й хліб. А як прийде вечером келейник або економ — от тут і треба діло робити. А як товариші допоможуть, то й зовсім таки наше буде зверху... Тсс... чекай... до дверей хтось підійшов...

Химера став прислухувати ся.

— Ну так і є — наші. Ратуйте, братя, сказав Химера і, притуливши губи до дірочки від ключа, почав щось шепотіти.

Перешіптуванє йшло добрих двацять мінут і вийшло з того зухвале рішенє: рішили замість хлопців замкнути келейника, а Сичам дати змогу утечи.

Куди тікати — се їм було однаково, аби тільки сховати ся з омерзїлої бурси.

Після того рішеня час поплив ще повільнійше. Здавало ся, що той вечір ніколи не прийде.

Химера добув із своїх бездонних кишень кавалок крейди і влучними руками намалював на середній стїні двох козлів, що били один одного. Під одним був підпис „Козел“, а під другим „Бараболя“.

Не встигло добре ще смеркнути, як в коритарі почули ся кроки.

— Пізенько нам той хлібець святий та водичку несуть — сказав Химера і зараз додав: — але несе хтось один... Мабуть Евтихія післали. Гляди-ж брате, не зівай: крикне хоч один раз — тоді все пропало.

— А що як наші не прийшли? висказав сумнів Вареник.

— Вони давно під сходами засїдають, не турбуй ся.

Післанець іде, несе хліб і воду та нічого й не гадає. Та лиш отворив двері, як почув що чийсь зелїзні руки обхопили його в попереk тіла і в ту ж хвилию на голову йому накиннули якесь рядно, сповили, як малу дитину, зіставивши відкритим тільки ніс, щоби чоловік не задусив ся.

І скоро в карцері зістав ся лише звязаний по руках і ногах ректорський келейник. Двері знова замкнули на колодку і всі бурсаки, під охороною темноти, розбігли ся в усі боки.

— Куди ж ви братя, тепер? — питали освободжених товариші.

— Спитай вільного вітра, куди він летить, — відповів Химера.

Коло самого паркану росла висока верба, і за помочию сеї верби братя без великого труду вилізли на вулицю і ринком пішли до горішого міста.

Ніч прийшла непомітно. В багатьох вікнах уже засьвітило ся сьвітло. Молоді козачки й міщаночки, зібравши ся коло воріт та коло керниць, спіли пісень.

Бурсаки йшли так швидко, неначе за ними гнала погоня.

Сей поступок бурсаків з ректором і келейником, поступок приправлений юю карикатурою та завершений утечою — все те викликало надзвичайне жахіє в стінах бурси і в тих будинках, котрі мали яку небудь стичність храмом науки.

Всі чекали великої бурі, і за винних вже готовили ся відповідати невинні, але як же всі здивували ся, коли грізна хмара пронесла ся мимо. Натість спільників і помічників не розшукували. Отець ректор видима річ, бувимось надзвичайно збентежений і пригноблений, а се у него лучало ся не часто.

— Дограли ся! — так сказав він отцю інспекторови, коли правда вийшла на верх. — Обезславили та й утекли... Отак і всі готові розбічи ся. Та хай би вже ліпше всі, ніж отсі. Батько такий поважний чоловік, заслужений сотник. А який господар!... Не всякий і полковник з ним помірять ся додатком. І завше від него була подяка: і під Різдво, і під Великдень, і на Зелені сьвята, і просто так... Скільки він возів прислав! А наливки які!... А мідийник. Не звичайний, а лічний мід від ліпших пчіл... І господиня яка у него. Паски які ми одержували! А перед Різдвом яку рибу! Хиба можна дістати таких сушених карасів за гроші?... А тепер все пропало... Повтікали вовчята — і пан сотник сього во вік нам не забуде, а про паню чотничиху то не може й говорити нічого... Не догляділи, скаже... Пані сотничиха нераз просила, приїжджаючи на богоміле, щоб не томили її діточок наукою... А от бач, що вийшло.

— І куди ж би вони могли діти ся? — роздумував далі отець ректор. — Вони не підуть, бо пан сотник жартувати не любить. Де ж вони одіють ся?

— Де? відозвав ся отець інспектор і задумав ся, жуючи губами. Він не ж поділяв горе отця ректора, бо також чув велику пошану до сушених карасів та всяких інших дарів пані сотничихи. Але що мав бистрійший розум, то висказав думку, що втікачі попрямували до гетманського війська.

— Але ж тепер спокій! — сказав отець ректор.

— А чи на довго? Поки вони доберуть ся до Січи, то вже там, мовля, загомонять гармати.

IV.

Мало який бурсак не мрів про вільну далеку Січ, про славне військо запороське. Бути січовиком, низового товариства — се значило насамперед бути вільною людиною, лицарем, рубакою, якому й сам чорт не брат.

З тої хвилі, як Україна підняла ся боронити своєї віри й волі, а батько Богдан побідив кілька разів польські коронні війська — багато школярів видих кляс покинули семинарію та повтікали під прапори гетьмана.

Наші Сичі задумали теж саме.

Спочатку вони посували ся вперед лиш ночами, бо бояли ся погоні. Почивати отже доводило ся днем, вибравши місце, сховане від людського

ока. Їли сухарці, що назбирали їм товариші на дорогу; де попадали ся хутори або села, там просили іменем Христовим або співали псалми та кантати: се лянин любить спів, а надто духовний — і за добре виконану кантату з охотою поділить ся чим тільки може.

Але так ішло недовго. Чим далі відходили бурсаки від Київа, тим край ставав уже більше і більше порожним, переходячи поволи в пустиню, випалену та витоптану татарськими кіньми.

І от уже тут Сичі наші натерпіли ся до схочу. Пізнали вони й холод що допікав їм по ночах на росистім поли, пізнали й голод, та не бурсацький котрий як не як, а можна перебити скіркою черствого хліба, а справжній голод безпощадний, що доводить до мук; той голод, що примушує людей гризти кору на дереві та їсти стерво в пустині.

І тоді на зустріч їм попадали ся неповоротні панські берлини*), запряжені шестернею поганеньких шкап. З берлина виглядали перелякані обличчя панів, котрі отсе покидали свої маєтки та тікали, куди очі дивлять ся.

От пан в яскравім зеленім кунтуші. Ще недавно його острі очі кидали іскрами, голова була гордовита закинена назад — а тепер що з ним стало ся! Погасли його очі, він сам подав ся мов постарів. Се він тікає зі своєї оселі боячи ся тих самих хлопів, котрі ще недавно були його покірними рабами. А на місци його розкішної палати — купа вугля; поля витоптані, всі богацтва пограблені.

А з-за плеча пана виглядає ще більше перелякана пані, а забивши ся вже в саму глибину поїзду, сидять панянки, нагадуючи викинені з гнізда пташки.

Бурсаки зупинили ся край дороги і заспівали канон. Але берлин проїхав мимо.

— Он бач! Навіть кўсня хліба пожалів, — сказав Вареник і пустив кріпке слівце, бажаючи тому панови поломити всі чотири колеса на гладкій дорозі.

— Та може ж вони й сами три дні не їли, — цілком слушно додав Химера.

Попадали ся назустріч і піші, котрі — так і видно було — не звикли до такого ходження. Все то були остатні кільця величезного розірваного ланцюга, що держав у рабстві многострадальний український нарід.

Скороспілий, наскоро збудований мирний договір нікого ні в чім не забезпечував і нікого не задовольняв. В той договір ніхто й не вірив: не гетьман, ні король, ні пани, ні хлопи.

Реєстрове козацьке військо не могло вмістити в свої ряди всіх тих хто хотів свободи, всіх тих, хто завоював собі ту свободу своєю участю в війні за волю. А після сего договора десятки тисяч людей мусіли би знов вернути ся в панську неволю. Вчорашній вільний козак мусів був добровільно зробити ся рабом. Очевидна річ, що трудно було знайти охочих на те.

V.

Зоря застала наших подорожних в ліску. Оба вони промокли до костей і відшукати суху нитку в їх одежі було би штукою. Добре було б тепер обігріти ся, розложити ватру, але що ж, як поблизу ані деревця, ані корчика. Тільки й чути, як вода журчить, збігаючи на дно яру.

— Я далі йти не можу, — рішучо сказав Химера і сів на мокру землю.

— Треба йти... Ти погадай лише кілька часу ми нічого не їли, — казав йому брат.

— Не можу... Ноги не йдуть... Мені холодно, а голова горить і все здаєть ся, що в церквах дзвонять.

*) криті вози.

— Тримай ся...

— Та треба би...

Химера хотів підняти ся на ноги, але не міг і сів ще дужче.

— Еге! Та до тебе, здаєть ся, причіпила ся лиха хвороба, — з жалем казав старший брат.

— А так, так, — якось несвідомо проговорив хорий — і лице його араз освітило ся радісною, щасливою усмішкою. Йому вбачила ся рідна епла хата, мати старенька., і здавало ся йому, що вона схилила ся до його олови і подає йому чогось теплого напити ся.

В сю хвилину почув ся далекий стукіт коліс.

Вареник вийшов на дорогу і взяв ся в боки.

Їхав жид. Він зупинив коні і зняв шапку.

— Ти куди? — грізно питав Сич.

— Вибачайте... я так собі... маю інтерес, — відповів жид.

— Хочеш заробити?

— Пхе!... Хиба я такий чоловік, що не хоче заробити? Звісна річ хочу.

— Ну то підвези нас.

— Куди?

— А, ми потім скажемо.

— Жид бояв ся відмовити і пустив хлопців на віз.

Химеру довело ся класти на віз. А коли віз рушив, хорий зачав жа-лібно просити, щоби прогнали зеленого козла, а то він усіх битиме.

Старому Янклеви прийшло ся бути не тільки візником, а довело ся де й годувати своїх подорожних — добре що у него ще знайшов ся кусень ліба та кілька головок цибулі.

А коли довело ся спочивати, Янкель пустив коня пасти ся, а сам добув свій старий „талес“ і почав горячо молити ся. Помоливши ся, він почав ду-гати, бо любив, як сам казав, „поломити голову над правдою“.

— Пхе, — шепотів він своїми блідими губами. — От сі молодці певно текли зі школи. Воювати захотіли, захотіли бачити як убивають людей... Може й сами хотіли убивати.

— Що ти там шепчеш, старий? — спитав старший з Сичів.

— Се я не шепчу... Се я так кріпко думаю.

— Про що ж ти думаєш?

— І про вас трошки і про себе. От як би Янклеви доля дала теплий уток, кавалок хліба й книжки — він би не втік нікуди. Він повиучував би всі книжки, щоби бути розумним, і тоді пішов би до тих, що воюють та уби-ають один одного і сказав би їм: годі вам! буде! Подивіть ся до гори, небо — всемогучий Бог все бачить. Обіймемо один одного і будемо к брати.

— Де се ти, Янклю, набрав ся такого розуму, — спитав Химера. Його разили слова старого жида і навели його на різні думки.

— О, я знав одного чоловіка — то був великий розум!... Я вам про его потім розкажу, а тепер треба конячку запрягати — бач куди сонечко текло. Ну, кудиж їхати?

Задумали ся Сичі. Куди їхати?... Чи на Запороже чи до дому? Задав жид роботи своїми словами...

Сіли... поїхали... Куди?

Переклав Г. Х.

В. Залізник.

ДО БАНДУРИ.

(посвята шановному бандуристови Гнату Галайді).

Брени, моя бандуро,
Брени не угавай!
Велично, не понуро
Співай про рідний край.

Ти бачиш злу недолю,
Сучасний стан гіркий,
То дайже згукам волю
Узявши лад сумний.

І жалібно та гарно,
Мов янголи сьвяті,
Хай струни твої, панно,
Заграють золоті!

Щоб стихло любе лихо,
Вкорилось, як дитя;
Щоб в слухачів утіхи
Збудились почуття;

Щоб сварки всі замерли
В недоленьки синів,
Щоб сльози їх, як перли,
Схід сонця зяснив.

Щоб їх натхнути духом,
Розжевріть в полум'я;
Щоб встала спільним рухом
Рідненькая земля.

Брени-ж, бандуро, з-тиха,
Брени, не угавай;
Козацькая утіхо —
Брени про рідний край!

Як славонькуж козачу,
Минулі ясні дні
Згадаеш — з жалю й плачу,
На другий лад зверни.

Веселої, гучної
Утни у добрий час,
Такої чарівної,
Як можна тільки в нас!

Щоб море захвиліло,
Щоб буря загула,
Щоб лихо заніміло,
Щоб доля розцвіла!

Щоб грім ударив з неба,
Щоб мертвий стрепенувсь,
Щоб ворог, злий ганеба,
Як віск огня жахнувсь!

Щоб згинули на нивах
Руїн важкі знаки,
Щоб зраділи в могилах
Чубаті козаки!

Щоб хлопці і дівчата
Пішли всі у танець,
Щоб волю рідна мати
Зустріла накінець.

Брени-ж, бандуро, гучно!
Брени, не угавай —
Нехай гуляє бучно,
Радіє рідний край!

Мтефан Ковалів.

СОВІСТЬ.

I.

Повіз Іван Дрозд сіль туди на Мазури. Жде жінка один, другий, третій шидень, не приїздить. А ту сьвята Рождества Христового зближають ся, крейцарика треба на все: колядники, старші брати з дзвінком, трубки з музикою, два шевці і коваль з божим деревцем, не зчислити, скільки їх усіх заостить під хату, побажає добра і дочасного і вічного; годі таких доброжелателів голіруч відправити, годі бубнити сердито рукою в шибку і говорити: "Ідіть дальше, йдіть, не маю вам що дати!" — В хаті також треба дещо пригодувати, дещо ліпшого спечи, зварити, в шматечко сьвіже прибрати ся... Рождество таке раз тільки до року, в Божих руках усе, Бог знає, хто на другий рік дочекає...

Розклала Марія Дроздиха вечером скипок на припічку, сіла під куделею, пряде засукує і все одно має на думці: де обертає ся муж? Скипки сухі пахкотять аж під стелю, вікна цілком пустили, вода потекла з варцабів аж на землю. Добре сидіти при теплій печи, кого нужда не жене на мороз із хати.

Напряла Дроздиха цілий починок, запряла друге веретено, хоче з дітьми третій раз колядувати „Бог предвічний“, — аж на подвірю віз загуркотів, нащипники задзеленькотіли і чотири хлопці скочили до вікна і стали кричати: "Тато, тато приїхали!"

Вийшла газдиня, привитала свого чоловіка, помогла віз з тягаром зачочити під шопу, поховала упряж, завела сама коні до стайні і дала їм їсти. Іван перезяблий, окритий снігом, вступив у хату, діти повитягали рученята до нього, кожде по свому стало витати; п'ять неділь постійної туги за дорогим одичем перемінили ся в щасливу хвилю ненадійної радості.

— Не привіз я вам, дітоньки, сим разом гостинця, — сказав Іван Дрозд до своїх хлопчиків: не було й за що купити й обарінків. Я відвезу пшеницю до пана Кароля Бавера, віддам ретельно на складі, дістану гроші. Купимо муки на книші і вам колачів привезу, а сьвічки також на сьвяту вечеру, аби було при чім колядувати, коли Господь дозволить о гаразді діждати. Тимчасом маємо кусень хліба; стілько зістало з дороги: не мож було і вкусити, бо замерз на возі.

Розділив Іван хліб поміж хлопців, сам поживив ся голою капустою рослянкою: то була ціла вечеря, чесно зароблена не закаламучена слезою людської кривди.

Розморозили діти над скипками вітцівський пригістник, зїли смачнійше, ніж колач, а вколисані радісними мріями про Сьвятий вечір, заснули.

Іван закурив ще люльку і розповідав жінці про пригоди, які йому або його товаришам трафляли ся.

— Мене всюди люди знають, говорив до жінки. — Сіль від мене купують радо, знають, що не „обтирані“ гурмани, то й волять крейцар до розше заплатити.

— Який хосен з того зарібку? — відзиває ся Марія. — Другі привозять сячину до хати: селедці, рибу сушену, полотна швабські, хустки турецькі, а ти й баламут десь у дорозі загірив; полотна нема на другий. Сіль возиш, а з гурмана не дозволяєш хоч коробку утерти. Третий день по сусідах зичу, а вони сьміють ся з мене. Своєю чеснотою доводиш себе до сьмішности, а нас до голоду.

— Я тебе, жінко, нині не розумію так ти ніколи не говорила дивно. Не гніви Бога, а то він справеливий судия... Чужим добром ніхто не збогатив ся. Доби я рушав чужий товар, добро, мені повірене, того в житю не зроблю! Ганьбити себе і душу гріхом обтяжати, то краще й з голоду вмирати.

— Все одно й те саме... Підеш просто до неба, а як же!... Там сьвят давно ждуть на тебе!...

— Перестань, жінко, а то чи до хліва піду спати!

— Замовкла Марія; пішла ще дати коням сїна.

Перерекли ся обоє по слову. Іван уже люльки не докурював, поклав на полицю, змовив молитву і положив ся коло дітий, по п'ятьох неділях бурлацтва розтягнув раз свобідно перемерзлі кости в теплій хаті. Скоро замкнув повіки і заснув.

Жінка ходила по хаті, по сїнях; була неспокійна. Голова її була занята ріжним недостатком; сьвятий вечер ішов, а зерна змеленого в хаті на сьміх не було. А пшениці було на возі десять кірців; коби так з кожного мішка тільки по кварті, вистало би межи діти. Десять кварт — і знаку не буде; от у куми Пантелемихи колись чвертку зібрали і вдало ся... Муж не довідає ся тепер, а пізнійше, як пироги поставлю на стіл, нехай і гороїжить ся. Чей мене не вбє...

Борола ся Марія довго з гадками і якось не могла зважити ся відразу на грішне діло. Взяти чи ні? питала себе. Вкінці зле перемогло; взяла з чотирох мішків по горцеві пшениці, а на те місце всипала стілько-ж послїду і перемішала з чільним зерном. По довершенім проступку стала гризти ся, роздумувати над наслідками. Ануж він поїде, пан замітить і замкне його до арешту? Цїлу ніч ока не прижмурила.

Досьвіта Іван запряг коні, взяв бич, став поправляти упряж, а жінка коло воза стоїть якась посоловіла, і зимно їй, дуже трясе ся, немов у лихорадці. Тільки що й не скаже: „Іване, направ лихо, коли можна, бо я от що зробила!“ Але якось слова правди завмерли на її устах.

— Бувай здорова! Уважай на діти! Я всего до дому привезу, — сказав Іван жінці, не жури ся нічим. Як не стане гроший, возьму у пана Бавера на відробок.

Ідь здоров, а вертай скоро — ледви вимовила жінка і поволїкла ся до хати.

II.

Кароль Бавер був найчеснійший чоловік у повіті См... Занимав ся доставою хліба, муки, вівса, сїна і т. д. для війська. Купець богатий, а до того не ошуканець, кождому виплатив, що належало ся до крейцара. Одну хибу мав. Жидів не любив, але за то знов за хлопом бувби і в огонь скочив. При відбираню товарів хоч було замітить „нечисту справу“, то диєвив ся на те, як то кажуть, крізь пальці. Він знав, що Івана Дрозда товар був нерушаний, то його чи міхи, чи скрині, чи бочки оглянув докладно, а иншим велїв складати без огляду.

— Чи на всіх возах такий товар добрий, як на тім першім? — питав звичайно Бавер.

— Іще ліпший, прошу вельможного пана, — відловив Федір Колода в імени товаришів.

— То мене тішить, що таких чесних і ретельних господарів перед собою бачу. Тільки от та пака чомусь дуже відскалена у тебе Колодо... Сухарі занадто виглядають на сьвіт божий.

— То з магазину, прошу вельможного пана, таку одержав а по дорозі годі було від псів обігнати ся; де стали попасати, там зараз і собака жидівська на віз гиц! Але бракувати, нічого не бракує.

— Коли так, то добре, а я з магазином порозумію ся на другий раз, аби тебе собаки не зїли.

До сего то Кароля Бавера повіз Іван Дрозд з товаришами пшеницю. Його віз перший прийшов під ревізію. Глянув Бавер на пшеницю, замітив у ній стоколосу, дурійку і якийсь пташинний порошок. Розв'язав другий, третій, четвертий мішок — та сама хиба! Аж побілів з гніву, велїв Дроздові мішки

ідставити на бік, став ревідувати й інших; тут також недоставало пшениці, де не було ніякої примішки.

— За таку нечесть заплатиш возом, кіньми і ще посидиш собі в арешті; удеш колядувати через сьвята з проступниками, — каже Бавер до Дрозда великім гніві.

— Як би ти був крав, як тут многі, був би я пропустив, але так ти бавив мені десять кірців пшениці, бо насипав до чільного зерна стоколоси дурійки; арештую твій віз і коні; заплати мені товар і возьми собі те сьміте.

Не вибухнув Іван гнівом хоч у своїм житю перший раз зазнав такої неваги... Його спублічено невинно; совість його була чиста, він не почував а до ніякої провини.

— Коні, віз можете, пане, брати, хоч би й зараз — Каже Іван Дрозд, — де слави моєї не дам нікому; справу ще знайду де-инде, а Бог справедливий, наючи мою невинність, упімне ся за мною!...

— Добре, побачимо, чи будеш такий всюди розважний. Присягнеш суді, що ти не тикав пшениці, я тобі все дарую.

— Даровизни ніякої не хочу, держіть собі, а мені дайте, що мені наежить ся: мою честь.

Пішов Іван з Бавером до суду.

Судия глянув на Івана Дрозда, довго розважав у своїй голові, що ним робити? Уцтивість очевидно пробивала ся в очах хлібороба.

— Присягнеш, що ти не брав пшениці? — питає Івана?

— Хоч би і сто разів присягну на жінку, на діти, що не тільки того разу, але в житю моім чужого зерна я не рушав!

— Що-ж скажете на то, пане Бавер? Ви твердите, що сей господар крав вам пшеницю?

Купець мовчав і все ще глядів на Івана.

Поставив судия хрест, засьвітив дві сьвічки, підняв Івана руку до присяги, а Бавер каже:

— Досить... Я не хочу його присяги; вірю тепер, що він не тикав збіжа. а неслухне підозріє перепрашаю його, а за те, що так довго задержав його місті, даю п'ятку пошкодованя.

Зрадів Іван, що так справа з паном вийшла на його користь. Накупив сяччини для жінки, для діточок і поїхав сам до дому; инші лишили його самого і поїхали чим скорше, аби їх не потягнуто до суду яко винуватих бо сьвідків.

III.

Іваниха цілий день ходила по кутах і не могла успокоїти ся. Страх бирав її; то казала дітям молити ся, аби тато іщасливо вернув з міста, то ма била поклони, суетила ся і нишком плакала, аби не замітили діти.

Робота ніяка не велась її: стало їй з дітьми скучно в хаті, скочила до брата, привела відтам свою стару маму і стала розповідати свою тривогу, своє іщше діло.

Не подобало ся старенькій матери доньчене поведене. Замість її успокоїти, викартала свою рідну дитину острими словами і стала їй робити докори.

— Зле-сь поступила, — сказала мати доньці! — Гріх тяжкий гріх... Я-ж не бе инакше навчила... Через мізерну латку лиходієм останеш! Твій отець по-йний, хоч небогатий, славив ся чеснотою і люди мали його за люди. Ми не кметя тебе віддавали, а за уцтивного, чесного і совісного чоловіка, і ти шавати його повинна... Через те стратиш у нього любов, довіре, а без того жови й жінці поміж дрібними дітьми жите на ніщо не здало ся. Що зробиш, як його тепер замкнуть до арешту?

Вислухала Марія докорів своєї рідної матери, зібрала ся, взяла ті чотири іщасливі гарці пшениці і каже:

— Будьте при дітях, мамо, я йду до пана Бавера, може єще якась лихе діло добрим направимо. Мене така нудь страшна напала, аж щось у мні діє ся... Не знаю, що сама зроблю...

Пішла до міста.

По півночі приїхав Іван веселий до дому і застав тільки тещу і дітей.

— Деж Марія? — спитав здивований.

— За тобою пішла до міста. Хиба-ж ти її не здибав на дорозі?

— І мені нічого рано не сказала! Хиба-ж я не міг сего залагодити?

— Та видно, що не міг, коли сама пішла; важна орудка; аж пізнійше нагадала, вже над вечером.

— Дивно, дуже дивно!... Певно пішла просто гостинцем, а я вертаю кінями полями і так розминув ся з нею, — бідкав муж.

Звернула теща мову, як поводило ся йому в дорозі? Дала вечеряти й сама поправляє скипи, слухає з увагою, як зять розповідає то се, то те.

— За всі часи аж нині напасть мене спіткала в місті з самим паном Бавером! Аж до суду оба ми ходили і я хотів присягати на жінку на діти, що я не брав і зернятка з його збіжа, вже й руку підніс був до присяги...

Вхопила ся стара за голову аж зайойкала:

— Синоньку, — мовила, — Господь хоронив тебе і твоїх рідних, що не присяг на свою жінку і на діти; прокляте зависло би на всім нашім роді.. Марина того й пішла до міста...

— Що ви кажете, мамо? Чи-ж вона могла би щось подібного зробити? Застановіть ся, що кажете...

— Зробила, дитино, мимохіть зробила... Та за то зістала вже покарана на ціле жите буде мати науку...

— От чого я дожив, якої ганьби й сорому! І де-ж мені тепер показати ся поміж людей? А той чоловік стільки літ дає мені заробок у прикрій годині. Що він собі про мене подумає?

— Нічого злого, Іване, про тебе не подумає; ти будеш усе тим, чим був до тепер.

Успокоїв ся Іван, уніс скриньку до хати і став різати січку; не бере сь спанє. Побудили ся діти, стали розповідати, як тужили за татом, як мама веліла їм молити ся, а сама чогось нишком плакала.

— Де вона тепер, що вона з собою зробила? — питав кілька разів Іван тещу. — Воліла вже мене дождати.

— Поміж людьми не загине, — то не в лісі, — відповіла мати.

Скоро сьвіт зібрав ся Іван і поїхав за жінкою в місто.

IV.

Дістав Бавер завізанє, аби зараз ставив ся до суду в важній справі. Прийшов, бачить: якась жінка в легкій сукманині, перемерзла стоїть з мішком і плаче.

— То жінка сего чоловіка, з яким учера ви, пане, мали розправу: Марія Дроздиха, — заговорив судія до купця.

— Паноньку, даруйте мойому мужеві, пустіть його з вязниці, бо я не пережую того; от маєте перед собою злодія і шкоду, а мій чоловік нічого не знає...

— Успокій ся, молодице! — говорив судія. — Тепер скажу тобі, що твій муж дома; неправду казали ті, що вертали з міста, буцім то його замкнули; він учора поїхав додів; ти мабуть розминула ся з ним по дорозі.

— Коли так, то приймаю ся відсидіти заслужену кару, тільки нехай хоч через сьвята лишу ся дома.

Судія поглянув на купця, сей був зворушений тою справою і хотів аби як найскорше скінчити.

Прийшов Іван Дрозд глянув на жінку — ледви пізнав, так змінила ся лице, руки обморожені, аж почорніла з гризоти...

— Простіть, пане, — каже до Бавера, — я приймаю ся до всего. Вчора йшов сюди сьміло, а нині не можу на сьвіт дивити ся... То мати моїх дітий, отирох хлопців маю, не карайте!... Все відроблю і п'ятку вчорашню віддаю...

— Добре! каже Бавер — годжу ся, лиш під одним услівем: ви будете вьсїгди до мене товари возити, а мої чотири вози віддаю під ваш дозїр.

— Довголітне панованє нехай Господь вам за те удїлить! — сказав Дрозд. — На мені не ошукаєте ся; я совісно сповню свої обовязки.

На тім скінчила ся тимчасова справа з чотирма горцями пшениці.

V.

Від того часу минуло трицять літ з окладом. Усе на божім сьвітї переїнило ся: телеграфічні дроти бренїли Іванови Дроздови раз-у-раз ріжними го-рсами коло хати при дорозї, паровий віз свистав-гудїв кожного дня десь до вночи, як переїздив через два мости, побудований один над хатою Бідунною, а другий над Дроздовим ставищем; люди зразу хрестили ся, спльовували на покаянє, а далі прийшли до переконання, що се не лихе — несамовите яку зміну робить, тільки сила людського безсмертного духа. Фірмани давні перевели ся, як усе переводить ся, коли з часом на його місце приходять краще і хосеннїше.

Кароля Бавера, того чесного Нїмця-хлопомана виїли наші прехитрі діди; забрав ся десь аж до Баварії, не міг подолати перемоги ошуканьства і брехні.

В цілім повіті См. забули за Бавера, тільки часами старші господарі на зібраню розповідали собі про його добродушність і ретельність.

Іван Дрозд хоч старів ся на тілі, а все був молодий духом і вмів виколкувати собі й иншим, коли тільки яка зміна настала. Маєтку великого не мав, та Господь поблагословив його жінку купкою чесних діточок: дві доньки віддав за порядних газдів, чотири сини війскові і жонаті сидїли разом, мили ся між собою і старих шанували; люди богачі їм завидували.

Раз прикликав сьвященик Івана Дрозда і каже:

— Маю вам звістити важну річ. Ви журили ся колись, як синів подїлите між двома загонами землиці, а Господь на вас не забув і присилає Вам красну огляду: маєти в судї чотири тисячі ринських, котрі для вас записав у завїщаню покойний Кароль Бавер... Чи ви його знали?

Глянув Іван Дрозд на сьвященика, задилькотїли під ним ноги, аж присїв на крісло, не міг устояти.

— Вас се, Іване, зворушило — мовив сьвященик, — та се щастє прийшло зовсїм заслужено. Коби много було таких, як ви, то й сьвіт про нас такше би говорив. Знаєте, яке сьвідоцтво видав вам сей покойник? Послухайте:

— „Чесному Іванови Дроздови, господареві в К...., в повіті См...., моего маєтку належить ся чотири тисячі за то, що я раз сумнівав ся про його дужицьку чесноту і посудив його за крадіж“.

— Що-ж зробити з тою сумою? — питав сьвященик дальше.

— Та що, прошу отця духовного; от наш дідич продає всі ґрунти, що належали до корчми, а з ним ще й мій огородець за хатою забирає; хоче за сьобю півпяти тисячки; може найлучше буде се купити?

— Мудра, дуже мудра гадка! Бог най благословить вашому доброму мірови, — а я вам позичу, коли не буде ставати.

Попрощав ся Іван Дрозд з душпастирем і пішов до дому. По дорозї витирав горячі сльози з ока одною рукою, а в другій держав свою виполовілу паличку і шептав „Отче наш“ за душу покойника, котрого дух уносив ся мабуть від його сивою головою...

Г. Де-Ля Фонтен.

ОКРАДЕНИЙ СКУПАР.

Один скупар був страшенно захланний на гроші. Він жалував собі навіть найконечніших річей до життя, щоби лише зложити велику суму. Соб від губи відоймав, морив ся голодом, ходив в старих лахах, щоби призбирати як найбільше золота. Однакож не він мав золото, але золото мало його. Він був невільником золота.

Гроші свої він закопав в землі, а разом з ними і своє серце. Він ні кого і нічого не любив, лише гроші, хочай не мав з них найменшого пожитку. Одиною його приємністю в житю було думати все про свій скарб і бігати крадькома до сего місця, де його закопав. Там добував з землі свої улюблені дукати, переглядав їх, перечислював і любував ся їх видом.

Але одного разу підглянув скупаря якийсь робітник та забрав йому цілий скарб. На другу днину прибігає скупар, відкриває свій сховок а з золотом ані сліду. Взяв отже плакати, ломить руки, рве волосє, йойкає і клене. Коли сю розпуку скупаря побачив якийсь прохожий, питає його, що таке стало ся

— Ох, вкрали мені мій скарб, моє щастє! — відповідає нещасливий скупар.

— Ваш скарб? А де-ж він був?

— Ось тут, під сим каменем!

— А чому-ж тут? Чи ми жиємо в часах татарських нападів та грабежів? Чи-ж не ліпше було зложити свої гроші в скрини, поставити її в своїй комнаті і брати з неї гроші, кільки і коли вам було треба?

— Що?! Брати гроші? Пускати їх в сьвіт? — мої любі, мої солодкі дукати?! Марнотравити їх? Сього я ніколи не робив і не зробив би!

— Ну, коли так, то не маєте чого так дуже гризти ся. Страта ваша не така знов велика. Бо коли ви вашого скарбу ніколи не рухали, лише на него дивили ся, то положіть на його місце камінь. Нехай вам тоді здає ся, що се ваш скарб. А пожиток з него для вас і для людей буде той сам, що і з вашого золота.

⇒ ЗОЛОТІ СЛОВА. ⇐

Нічо так не ганьбить, не компромітує національної чести народу, як неуміне виявляти належну честь найліпшим синам вітчизни.

Миронець.

Знайте, що нема нічого сумнійшого, нічого більше обурюючого й страшного, як бачити, що один нарід гнеде другий.

Гледстон.

Розумний тільки в очах розумного має вартість; в очах дурака розум його не має значіння, бо розум тільки розумом понимає ся.

Федорович.

Хто нічого не боїть ся, не є менш могучим від того, якого всьо боїть ся.

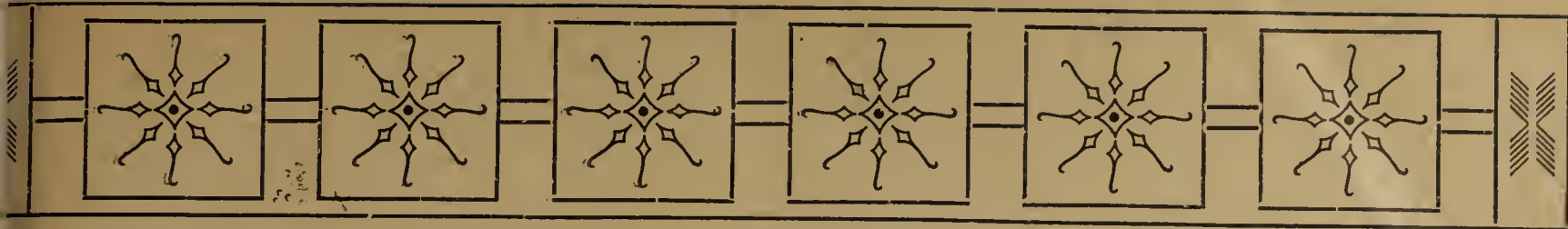
Шіллер.

Як щасливо жив-би не один, колиб він так мало журив ся о справи інших людей, як о свої власні.

Ліхтенберг.

Пожиточним членом в міжнародній братстві може бути тільки той нарід, що найглубше є перенятий національною ідеєю і котрий здійснює свої права обовязки як нарід.

Русвельт.

:-: За байраком байрак. :-:

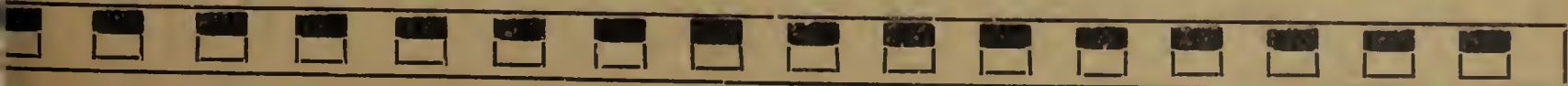
За байраком байрак,
А там степ та могила.
З могили козак
Зстає сивий похилий, —
Зстає сам у ночі,
Де в степ, а йдучи
Сьпіва, сумно сьпіває:
Наносили землі,
Гай до дому пішли,
Ніхто не згадає...
Нас тут триста, як скло,
Ковариства лягло,
Земля не приймає.
Як запродав гетьман
Г ярмо християн,
Нас послав поганяти, —
То своїй по землі
Свою кров розлили
Зарізали брата,
С кровю брата впились,
От тут полягли
Г могилі заклятій“.
А й замовк, зажурився
На спис похилився,

Став на самій могилі;
На Дніпро позирав,
Тяжко плакав-ридав...
Сині хвилі голосили, —
Зза Дніпра, із села

Луна гаєм гула,
Треті півні сьпівали.
Провалив ся козак,
Стрепенув ся байрак,
А могила застогнала.

Т. Шевченко.

ТРИ СОЛОМОНОВІ СУДИ.

(Зі староруської мови переповів *М. Возняк*).

1.

За часів Ізраїльського царя Давида жив дуже багатий чоловік, що мав велику силу невольників, невольниць і нерухомого майна. В нього був один син. Що зробив батько? Накупив багато товарів і віддав їх синові, який сів на караван рабелів і відїхав із товарами в Африку.

Довго-довго перебував там, а тимчасом умер батько та зоставив цілком своє майно дияволу, що не було при нім сина, своєму рабові касиєрові. Сирота раб почав з того, що піддав усіх домових покійного страшним терпінням, чи спонукав їх усіх відійти з дому. Таким способом остався сам один із усіх багатствами свого пана, їв, пив, веселився і віддавався усяким можливим утіхам за чужі гроші. По якійсь часі вернув молодець-син зі своєї далекої подорожі і пішов зараз по приїзді до батьківського дому, де з жалем довідався, що його батько перейшов до вічності.

Стрінувши його раб, почав виганяти його з дому, при чім сказав: „Негіднику, яке право маєш ти вриватися до мого дому?“ Що-ж зробив молодець? Взяв тростину, став бити нею раба по голові і сказав: „Ах, ти негідний рабе, загорнув усе, що придбано моїми та батьковими трудами й за ті гроші ведеш гуляще жите“. З того повстала між ними бійка й не було кому розірвати їх.

Вкінці син старця мусів відійти та пішов до царя Давида з жалобою на невольника. Коли з'явився перед царем, сказав: „Най жиде царю во віки! Той і той забрав усі гроші мого батька й каже, що не я син старця а він“. Цар запитав: „Чи є в тебе свідки?“ Він відповів: „Нема“. Тоді прикликав цар раба й запитав його також, чи є в нього свідки. Раб відповів також: „Ні“. Тоді цар відпустив його зі словами: „Йди в супокій, проти тебе нема ніяких доказів“.

Довідавшися про це син старця, звертався два рази до царя із жалобою і жалю так, що вкінці сказав цар до нього: „Як не перестанеш надїждати, я буду приневолений вибити тебе. Є в тебе свідки, добре, а інакше що можу зробити для тебе?“ Соломон, що був при тім, закликав до себе прохача та сказав: „Не відступай від царя, а як він розсердиться на тебе скажи йому: Владико царю! Як не хочеш сам доходити моєї справи, поруч її своєму синові Соломонові“. І дійсно Давид поручив розгляд цієї справи Соломонові.

Тоді цар Соломон запитав молодця: „Чи знаєш, де похований твій батько?“ Він відповів: „Ні, не знаю“. Потім прикликав раба й запитав його також, чи знає могилу свого батька. По відповіді: „Знаю“ приказав йому Соломон принести плечеву кість руки батька. Коли принесено кість, Соломон приказав пустити з рук обох їх кров і зібрати сю кров в особні начиня. Після того сказав до раба: „Кинь кість в твою кров!“ Раб кинув, але кість не прилипла до крові. Коли-ж молодець на приказ Соломона кинув також кість у свою кров, кість в одній хвилі зачервонила ся. Сю кість показано всім присутнім, при чім Соломон сказав: „Ви видите, ся кров вийшла з тої кости“.

Весь Ізраїль дивувався такому рішенню. Молодці вернули всі багатства його батька, а раба повернули по давньому в невольництво та віддали його також молодцеві. Тому й написано в третій книзі Царств, що Соломон був наймудріший з усіх людей.

2.

Отсей був випадок із трьома братами, що прийшли до царя Соломона вчити ся у нього мудрости. Соломон сказав їм: „Останьте та служіть мені“.

навчу вас мудрости“. Визначив їх своїми справоздавцями й вони прослужили к тринадцять літ.

Під кінець сказав один брат до другого: „Що ми зробили? Полишили наші дома та все наше майно ось уже тринадцять літ, прийшли вчити ся мудрости, служили та нічого не навчили ся. Покиньмо службу та вернім ся домів. На такій постанові прийшли раз до Соломона та сказали до нього: „Тринадцять літ уже минуло, наш царю, як ми опустили наші дома; відпусти нас почитати ся з рідними й домовими“. Цар казав скарбникови принести триста золотих і сказав братам: „Вибирайте одно з двох, або я дам кождому з вас три мудрі ради, або вручу кождому по сто золотих“. Порадивши ся межі обою, постановили брата взяти ліпше гроші, а коли одержали їх, відійшли.

Як відійшли від міста коло чотири милі, наймолодший із братів казав: „Що ми зробили? Чого ми приходили сюди? Щоби дістати гроші і науку? Як хочете послухати моєї ради, то вернім цареві гроші і попросім його навчити нас мудрости“. Братя сказали йому: „Як ти хочеш вернути гроші в заміну за них дістати три мудрі ради, йди — ми не боронимо тобі, а ми не вернемо ся купувати мудрість за гроші“.

Наймолодший брат вернув ся до царя Соломона та сказав: „Мій царю, не приходив сюди за грішми, прошу тебе, возьми своє золото й навчи мене мудрости“. Соломон згодив ся і сказав: „Послухай, мій сину! Коли задумаєш вибирати ся у дорогу, виходи з розсвітом дня і задержуй ся на нічліг, заки не смеркло ся. Се перше. Коли ти в дорозі надібаєш ріку в часі повени, не переправляй ся через неї, а подожди, аж спаде вода, а ріка прийме свій звичайний вид. Се друге. Ніколи своєї тайни не виявляй жінкам, навіть своїй жінці. Ось се третє“.

Вислухавши рад, попрощав ся наймолодший брат, сів на коня і пустив доганяти своїх братів. Коли дігнав їх, запитали його: „Нуже скажи, чого навчив ся? Він відповів: „Чого я учив ся, того й навчив ся“, і продовжав дорогу зі своїми братами. За девять годин прийшли в одно місце, дуже прилежне на нічліг, а наймолодший брат сказав: „Задержім ся в сїм місци, ту є вода, паливо й паша для коний. Як хочете, затримаймо ся ту переночувати, зі сходом сонця, як Бог дасть здоровлєчко, виберемо ся дальше“. „Ти думай“, сказали брата. „Ще коли ти постановив віддати назад гроші і в заміну за них навчити ся мудрости, то ми вже виділи, що в тебе нема розуму. Ми вночі можемо зробити ще вісім миль, а ти предкладаєш тепер задержувати тутки“. „Робіть, як хочете, сказав наймолодший брат, а я і не рушу ся з отсього місця“.

Тамті вирушили дальше, а він лишив ся, нарубав дров, розіклав огонь, зробив шатро для себе та для коня, пустив його до ночі попасти ся, а на ніч дав йому вівса. Повечерявши та нагодувавши коня, ліг спокійно спати. А брата прийшли до глибокої ночі, а коли задержали ся на нічліг, не найшли на місци ні соломища для коний, ні дров, ні огня; впав великий сніг, що засипав їх і від холоду й голоду покостеніли брата. Зі сходом сонця наймолодший брат прокинувся зі сну, сів на коня, вирушив у слід за братами та найшов їх замерзлих; заплакав померших, поховав їх, забрав їх гроші і пустив ся у дальшу дорогу.

Міжтим сонце огріло землю, сніги розтаяли й ріки наповнили ся водою по береги так, що наш подорожний не міг перейти через ріку, яку зустрінув. Проте зліз з коня і рішив ся ждати опадку води. Коли в ожиданю опадку сидів по березі, побачив, що на другім боці слуги Соломона збирали ся переправити ся через ріку, з двома обтяженими золотом конями. На їх питанє, чому не переходить, відповів: „Тому, що вода дуже велика“. Вони не звернули на то уваги, ввійшли в ріку й потопили ся на її середині, бо не були силі спротивити ся сильним філям бистрої води. А молодець вижидав часу, коли вода спала цілком, перейшов ріку, забрав золото з потоплених коний і поїхав щасливо домів.

Коли жінки його братів побачили його та запитали про своїх мужів, він сказав, що вони лишили ся у Соломона вчити ся мудрости. Сам же зачав

скуповувати поля, виноградники, будувати дома та робити всеможливі грошові обороти. Кілько разів не питала його жінка, щоби він сказав, звідки взяло у нього стільки грошей, він усе з невдоволенем давав відмовні відповіді, як жінка зачала сильно наставати на нього, він виявив їй усе, що склалося з ним.

Раз посварився він із жінкою так дуже, що справа дійшла до бійки, і тоді жінка закричала: „Мало тобі, що ти вбив своїх двох братів, ти й мене хочеш убити“. Коли жінки двох братів довідалися із тих слів, що їх мужі померли, тоді донесли цареві Соломонові про вбивство наймолодшим братом двох його старших братів. Цар приказав привести до себе молодця і покарати його смертю за вбивство.

Коли вивели його на кару, він попросив допустити його до царя, аби особисто пояснити все. Як його допустили, впав ниць перед Соломоном і сказав: „Я, мій царю, один із трьох братів, що були при тобі тринадцять літ до вивчення мудрости, і саме той наймолодший брат, що вернув тобі золотий одержав три мудрі ради“. Цар вислухав цілої справи, як була, та сказав: „Не бійся! Гроші, забрані тобою по твоїх братах і моїх слугах, належать тобі законно; мудрість, якої ти навчився, уратувала тебе від смерті й зберегла тебе; вона й уратує тебе тепер від обвинення, яке внесли на тебе жінки твоїх двох братів. Ти вільний, йди додому і жий щасливо!“

З тої нагоди Соломон і сказав у своїх притчах: „Придбане мудрості ліпше золота“.

3.

Мудрий Соломон, натхнений св. Духом, сказав: „Мужчину одного тисяч я найшов, а жінки межі всіми ними не найшов“. Почувши се народ і старшина, дуже здивувалися. „Докажу вам, як бажаєте“, сказав Соломон, „що я маю слушність“ і приказав винайти що найліпшу та взірцеву пару по зглядом моральним.

Перед тим закликав до себе мужа та сказав йому: „Знай, хочу зробити тобі честь і назначити тебе міністром мого двора“. — „Я твій невільник“, відповів муж, „і готовий тобі служити, як усі прочі піддані“. „Коли так“, сказав Соломон, „йди тай убий свою жінку сеї ночі і принеси мені її голову, а завтра я віддам за тебе мою доньку та назначу тебе управителем великої частини Ізраїльської землі“. Муж відповів: „Я виповню, царю, твою волю“, і вернув додому.

В нього була дуже красна жінка та маленькі діти. Жаль огорнув його серце; став плакати і стогнати. Побачивши сумне лице свого мужа, запитала його жінка: „Чого ти такий маркітний, мій любчику?“ „Лиши мене, в мені на душі лежить велике горе“, відповів муж і не доторкнувся ні їди ні пиття. Він роздумував і говорив сам зі собою: „Як я убю жінку, коли в мене маленькі діти?“ і казав жінці йти спати з дітьми.

Скоро тільки вона положилася і заснула твердо, він виняв меч в намірі убити її; та побачивши, що найменший син спить на грудях своєї матері, а другий коло неї, підложив руки під голову та сказав: „Ні, не можу! в серці царя Соломона ввійшов мабуть сотона, що він жадає від мене такої жертви. Лишенько, що мені робити? Як я убю матір, діти не перенесуть її смерті“. При тих словах вложив меч до похви та додав: „Най Господь проклене тебе сотоно!“ Але зараз потім знову вернув, схопив знову меч і сказав: „Убий її, чей завтра віддасть за мене цар свою доньку тай ущасливить мене“; та при погляді на сплячу жінку, якої волосе розкинене було по лиці хлопця, почув великий жаль і сказав: „Най цар віддасть мені свій дім і ціле своє багатство, й тоді не убю моєї жінки“, сховав меч, ліг у постіль і до рана переспав з своєю сімєю.

Наступаючого ранку явилися у нього царські посли та привели його на двір. Цар Соломон запитав його, чи виповнив він те, що обіцяв зробити

Муж відповів: „Як ти великодушний, царю, не опирай ся при твоїм приказі; ва рази пробував я виповнити його та двічі не стало в мене духа на се“. Соломон сказав. „Ось одного з тисячки найшов я“, відпустив мужа та трій-ять днів полишив його родину в спокою.

По сім речинці він післав тайком за жінкою, а коли вона прийшла, запитав її: „Чи красний у тебе муж?“ „Дуже гарний“, відповіла вона. „Я чув ро твою красу, полюбив тебе й хочу зробити тебе своєю жінкою і царицею ад усіми моїми жінками тай убрати тебе в золото від голови до ніг“. „Году ся“, сказала жінка, „і що захочеш, мій царю, я зроблю“. „Одно перекаждає мені здійснити моє бажанє“, сказав цар, „а то се, що в тебе є муж“. За питанє жінки: „Що-ж треба зробити?“ відповів Соломон: „Убий свого мужа, а я оженюсь з тобою“. „Так я і зроблю“, сказала жінка. Соломон поумав собі: „Як так, то вона певно убіє свого мужа, треба найти спосіб, аби она не могла його вбити“. Що-ж він зробив? Він дав їй меч, з оловяним лискучим вістрем і сказав: „Ось меч, яким ти й забеш свого мужа, тільки оторкнеш ся ним до горла, зараз переріжеш“.

Жінка повернула з тим мечем додому, а стрівши ласкаво мужа, обійшла, стала цілувати його та сказала: „Посидь зі мною, мій пане, вінку моєї олови“. Муж незвичайно втішив ся таким привітом, сів із жінкою до стола ти й пити, не підозріваючи ніякого підступу з єї боку. Коли запитав жінку, як бажає вона перевести сей вечер, вона відповіла: „Я бажала би повеселити ся із тобою і видіти тебе п'яним“. Добродушно та зі сьміхом приймив він єї азив, став пити аж до похмілля і заснув.

Побачивши його в такім положеню, жінка встала, взяла меч, даний царем, і почала різати мужеві горло. Проснувшись, здивований муж побачив жінку, яка стояла коло нього в намірі убити його. „Що то значить?“ запитав він, „яким способом опинив ся у твоїх руках меч і хто дав його тобі? Як не виявиш мені усьої правди, порубаю тебе на кусники“. Вона оповіла все, як уло, та що обіцяв їй цар Соломон. А, в такім випадку нічого боятися.

Коли на другий день рано явили ся послы від царя, обоє вони пішли до двора, де цар сидів уже зі старшиною. Цар, побачивши чоловіка та жінку, засьміяв ся і велів їм оповісти, що за істория була в них дома. Вони оповіли се подрібно, що було, а муж додав: „Я пробудив ся зі сну, виджу, стоїть наді мною жінка з обнаженим мечем, готова вбити мене, і як я не був би ухитив ся, то був би вже на тамтім сьвітї: я змилосердив ся над нею, вона не покалувала мене“. Тоді сказав Соломон: „Я знав, що в серці жінки нема милосердя, тому я і дав їй оловяний меч“.

Старшина, що була сьвідком цілої сеї справи, рішила, що правдиве виреченє Соломона: „Мужчину одного на тисяч я найшов, а жінки межі всіми ими не найшов“.

⇒ Галицьке село. ⇐

Хати обсажені вербами
І порозкидані плоти,
Корчми з богатими жидами
І панів голі жебраки.

І тихий плач, гіркий і ревний
В душі огнем журби налить,
А день іде життя непевний,
На сьвіт поглянуть йому стид.

От і село, село прекрасне
На нашій галицькій землі,
Де віра в веяку правду гасне,
А лож присьвічує в горі!

Евген Мандичевський.

Юрій Кліт.

ПЕРЕД ВІЙНОЮ.

„Проголоска впала“, що на другий тиждень покличуть „до війни до Босні“. Всіх відібраних пройняв страх... Розвела ся широка, горяча дискусія по хатах. Молодці перешіптували ся з любками; жінки трівожно гляділи на „газдів“, наче на засуджених на смерть. Важкий біль щемів у серці. Не могли їсти, ні спати, ні слова промовити. Гляділи і запасками обтирали рясні „слезі“ „Зб-страху чоловікови найгірше приходить, бо тота кров го нудит. Зівяли м руки, слабо в голові“. Молоді газди зиркнуть на дрібні діти і гнеть відвертають ся, бо щось у нутрі засверлує... Ходять по „околі“*), немов би перешукували за чим. „Кожда тріска, кождий камак щось чоловікови бисідує... Я тота там поставив, я го нарубав за „Чирвоним Потокком“. Нагадав собі безжурн мандрівку по лісі. „А типир і ліс і нива забанує, а з мене і сліду не стан і хрестика ніхто ни поставит на гробі“. Важкі думки просували ся по голові і несли з собою сумовиті настрої.

Вітці і матери не могли знайти собі місця. „Лино ся розвив ги тот бучок, а пак зісхне і вже по всьому... Так ся гадаю, аж ми в голові мерзне“. Зре зигновані молодці виспівували по ночах:

Ой підеме, пане-брате, помашируєме.
На кого ми свої любці повідказуєме?
Ой підеме, пане-брате, до Босні, до Босні.
Та будеме фасувати з гудзами холошні.
Ой цисаре, ой цисаре, цисаре Францішку,
Пусти мене до домойку жоні на потішку...

Неділя. Гарний, погідний день. По відправі збирали ся люди в більші і менші гуртки та розмовляли про війну. Більша громада зібрала ся біля Петра Мацька, що „бив у пруській війні“. Одні посідали на клечи, другі на кладинах, одні стояли, інші поклали ся у ніг його і слухали, що він розповідав.

— Подививем ся на полонину і сплакавем... Нести своє кистя на чуже поля, бодай Біг в́арував усякого чоловіка! Хоть і ту зима зиму тиче та криє али все своя зимля. Такий нуд коло серця, що вхили Боже!

— Мусит чоловік біди видіти на сьвітї, на тото го Пан Біг сотворив

— Хлопове щастя ги того коня.

— Ни гріши.

— І оре і волочит і фурманит і всягди го в найпуший огинь пхают..

— Що робити? Акцію Господу ни даме... Коль так Біг дав, тре тирпіти У всякого своя рокиня**)..

— Якесме ся дістали до Відня, то все спав єдин на куснику стружака било нас много, спало по трьох на двох стружаках. Хто ни в чім ни бив, то ніч ни знає. Мині хробаки заправили ся в ногах; ни роззувавем ся, ай ходили обутий по цілих ночах. Прикро било великі стації робити, дивять миль. Нічочка ся йшло, оби рахунок бив, на дивять миль дивять годин. Яка ми ту ніч велика в літі...

— На війні ся чоловік гріху спасе.

— Там уже всякої бідки видит.

— Перед цисаря рокувалисьме в єднім тижни три рази. На третім раз нас відправив у дорогу. Била велика парада. Ціла восьма бригада стояла на зицірпляцу, музика грала від кожного регіменту.

— Перед смиртьов роблят параду, ги хлопиви, як ся вже ни рушат курча стинают..

*) обора, подвіре.

***) доля.

Лице Мацька споважніло. По старечій „скорі“ просунув ся легкий румянець. Минулість висувала ся, підходила ближше і несла з собою давне горе.

— По тій параді якесме пішли з міста, тосме робили стацію дивять иль. Сьвітило ся в ночі, накручувало ся ліхтарні на гвери; люди нічов маширували. Голод бив великий. Де ми лино прийшли, тосме тенго бідили. Хліб дорогий. Як дакий кантинярь привіз дащо на фурі, то велика втіха була, ни ни всім; розхопили, а победним нич ся ни дістало. Ідж зимлю!

Великий сум пішов між зібраними. Тиснув ся проклін, але мовчали. Важкі думки морочили голову.

— До Йозефштаду якесме ся дістали, тосме застали смрід з диму, з порохів, з салітри. В кождім серце завмерло. Нагадали си, що лишили... Вернув би ся, али кулька протяла би.. Ту смирть, ги коса, всьо найде, перед невеч ся ни сховат.

Цілу ніч трупа фасувала хліб, тютюн. Тенго теж пили: малярську говку, пиво; вшитко било. Відтак ми ще дідня маширували до Скаліци; ту засталисьме, що вже ся били, а ми мусіли ждати за містом, за Скаліцов. Наш пан майор повелів лежати нідер і ми лежали, а сам з аютантом і тромпетром поїдали дивити ся, як ся бют, а нас лишили.

Між зібраними росла цікавість, коли Мацько став розповідати за поробиці.

— В нашім батальоні зробила ся велика чкода, пак вони ся вернули, а Прус заганяв патролі. Якось так вишпігував, що видав діштанс: куля з карнанів прийшла ту над нас, гнот ся вже допалив, куля ся розпирсне і нас сетно било та пражило при зимли. Великий бив йойк, плач, писк, бо тенго тото качило в осько. Єдна хвиля, єдин амент і поле встелило ся тілом... Санятирци брали тото трупа на вози; котре міркували, що ся вигоєт, то брали до пшицалю, а котре ніт, то до ями. Кров плющала з воза, як з гати —

— Богойку сьватий!

— Дорога була кирвяна; ляло ся з народа, з оська. Вшитко пищало болю, що треба било вуха закривати. Ни мож било ся дивити, ани слухати.

Кождий з присутних, похнюпив голову до землі, жінки закривали очи хустками. Сумний настроій простелив ся по всіх. Ніхто не говорив нічого; мовчали, а ся мовчанка була нестерпна і болюча. Кождому уявляло ся се кроваве древо.

— Як ся пан майор вернув відтам з пляцу війни, закомендерував: Гер, фінф унд цванціг баталіон ауштеген, лаушріт-марш! Бо неприятіль лизь бив коло нас. Якесме прибігли до пляцу, розталювали нас у фарми по чотири мужа, діштанс дупльований, по двацять кроків фарма від фарми; билисме у плінках, такий данцух розтяг ся з нас. Як ми зачали бити, тосме били вві години і ни било абльозунгу; горнісці трубіли, али ми ни розуміли сигналів, бо тенго тріщало, ги би ліси горіли.

— На війні кулі фурчат, ги би грав.

— Пак нас абльозували; тоти нидобитки забрали в зад, а сьвіже воєско наперед з муніційов, бо ми свою вибили. З наших мало било, лино десь отрийсь лишив ся, а далі всіх забили. Нас нагнали до міста до Скаліци на роду. Яка там музика була! Води гучали, бириги ся вривали... Як у хмарі шумит, коль град тенго січе, так кулі плющали у воді. Вчорашного ни тамлю, тото ми ся добре вдало в тямку. Пішлисьме дорогов, як би в Боберку, а поеджи нас кулі йшли, ги клубята; втікаєме з міста, кулі шелестят і встелюют зимлю людським тілом. Ни треба плуга, так і зорали... Ни троха нашої кровці вийшло... Я згубив багнет на воді. Биріг бив, що мусілисьме качати ся ги з кізин, такий високий простяг ся. Велика наша бідка ту була! Мусілисьме бити без їдіня, бо воли ни приставили. Потому дістали ми ся до Кенігрецу. І ту оплила наша кровця! Велика битка грала під лісом. По лісох голос ішов, ги ни вівкав... Він бив з ліса, Прус, а ми з поля. Якем ся подивив на ліву руку від сонце, вшитко стояли вулани, кінниця. Прийшла команда кінници і вона

вергла ся до штурму. Як зачали ся там рубати тими піками, великий бив йойм ухили Боже, кирвавий, плачевний писк!

— Война! Якесь си появили з давин-давну і типир так хочут робити... Ці буде коли кониць тому?

— У-у, бодай моци ни мав! То він таке вигдавав... Він ся бив зи сьва тими...

— Бодай му жилізна довбня на дорозі!

— Боже, Боже, вспомяни ся людській кривді!

— Нихто би ти хотів, би го дожджі, слота, студінь оббивали, би м серце кулі протинали, а на війні того горазду найбільше.

— На війні велика робота, а для людей хосин малий...

— Біда ся сьвіта їмила і ни попушат нич.

— Типир ми ся зрейтирували до міста, до Кенігрецу, з під ліса. Било село, тай спалили, згоріло. Воська били ся на гурт. Місто Кенігрец, як спокій опущене тричі водов; вода дуже груба, ги до повали, а тогди подчас війни воду пропустили, то вона била шибка. Ми на тоту воду прийшли, нагнали нас і ми ся тенго витопили. Сут такі справунки у воді, ги коси сьпичасті, на ни приятіля. Як нагнали людей на тоти ножі, а воно повстромлювало ся в людське тіло...

Слухачам „волося рішом ставало“. Деякі не могли всидіти, повертали ся то на оден бік, то на другий. Інші хотіли висказувати свої рефлексії, ал щось придавлювало їх грудь і не давало їм означувати докладно того, що чули.

— Якесьме рейтирували з міста в поле, тосме ся помішали як ягнят з дійками, фантерія, єгри, кожда бранжа. Від кожного регіменту стояв старши на брамі, питав ся, від котрого хто регіменту, і так розлучали. Від мого батальону ни било шаржі жадного, то я блудив цілий тиждинь; живем так бідно, що страх; щом де вижибрив, тим проводивем сьвій час, а як ніт, то божи духом.

— Чоловік як голодин, то мусит і просити.

— Потому дістали ся ми до Пешту на Венгри. Мене ту взяли до шпиталю на єдинайцять дний. Я бив великий маруда; боліли не крижі й голова, що ни мігем дістати зупи в шальку, кольем лежав на болоню.

Пак дістали ся ми з Венгир за Відинь дванайцять миль. У тім часі прийшов вирльоп за дві ниділі.

— Тосте ся втішили...

— Тот, що ни бив у такій біді, бодай му і ни приснило ся! Ага, я за бив повісти, як ми вийшли в поле, а сьвіже восько обстало Пруса в місті. Я го обстали, нич ни пустили живе, вшитко забили. Велика чкода била тогди в Прусака в народі.

Тот Прус хотів нас зрадов повбивати. Бив дуже тяжкий дождж; талляло, що аж зимля сипіла. Форвези приставили дриг на тоти пляци і ми там думали мати вичирю. Болів набили на статок; ми мали машинки, на пять мужк одна, понаставляли ми тото д огне і вже ся варило. В тім часі Прус посилав патролі; вони ввиділи, кілько ми заняли пляцу, наша трупа, як ми сильні а тогди в ночи затяг він свої канони. Як став бити, зимля тремтіла... Ми зарамнясо повисипали з машинок на зимлю і ціла трупа талістри на плечі, гвері в руки і за ниприятільом тай стали до битки в ночи. Як зачали канони бити, зимля тремтіла, кулі свистали, в повітрю гучало, али хоть і ніч, ми перебили промогли напасну, прозрадну біду. Вичирі вже ни било, вжесмо ніч перебили без їдіня. Другий динь, як ся розвиднило, коль ми маширували, то хліб бив на дорозі купами, ги каміня; а бочки, куфи великі, стояли порожні. Як ниприятілі нагнав, та ся вози повивиртали дуба і напої повиливали ся. Біднісме били, бо ни могли нич фасувати; єдно ся повиливало, друге порозсипало і таке. І передже тенгосме голодувалисьме. Хліба било дуже скупно; гроші ся минали а жити не чим, лино ся пара тримала, велика понівірця била; вуший наростло груба ласка, що шаров мастьов смарувалисьме, оби здихали, а вони ни хотіли

дихати. Ни вартувались не носити комісники, металсь в фосу, бо кольбами били, оби йти.

— У ваську відпочивати ни дають і ни звідують ся, ци ни гонит ся типир у чириві?

— В двовушних цибрах повиносили добрі люди воду, али нивільно било вийти з гліду, дістав би кольбов, такой на сухо треба било маширувати. Як де ввидів майор горох, то нас посилав, обисме рвали і тим ся покріпляли. Як упав дождж, тосме з пшениці, жита робили будки, оби нас вода ни залиала, таністри під голову і таке спаня та вигода. В нашім ваську кипська била титула. По ті зрадні ночи хліб стояв при дорогах, а хто си взяв порцію хліба то найменче дістав патнайцять палиць, а люди мерли з голоду, гибло васько, підняти си ни вільно било. Война — то біда! Трубят ги на пса гунчого, мусит знати кождий сигнал; дають порцію мнєса, али вона дуже гирийка. На войні ни на толоці пастухи. Накладут огинь і як ниприятіль ни нагулит, то добре, ніт, то висипай і лишай та втікай.

— А ци много впало людий тої ночи?

— Бодай то і ни згадувати! Ци видів, ци ни видів, а бив, бо мусів бити, а рані вказало ся много трупів по обох боках. Лино треба перейти по меджи тоти люди, подивити ся на ні і на їх кровцю, будеш мати що носити, оловіче, цілий сьвій вік... Повозили людські діти в яму, засипали піском і вапном, а звирха зробили потрет найстаршого пана.

Прусак гадав, що зрадов нас забє. Що то, міркував си, вони при вогни я заглувають, ми підийдеме і скосиме траву... Будут файні покоси, грубі вали людського тіла... Цалий васьмий корпус оборонив. А, Боже, слава Твоя! Днєсь слезі йдут, як си нагадат чоловік тоту бідку, а ще Пан Біг тримат ня а тім сьвіті.

Мацько поринув у глибоку задуму; сльози котили ся по лиці. Важка довчанка. Ніхто не зважував ся її переривати. Мацько повтирав лице рукавом і став далі говорити:

— А мій брат спочиват у чужій зимлиці...

Ничого ми ни жаль, лино того, що ни виджу його могили. Чоловік поивит ся на траву і вона му гварит даке слово з тамтого сьвіта..

Я ся з своєм братом видів під границев. Я бив за кухаря. Дивлю ся, ту біжит якийсь жовнір, накрив си кашкетом очи. Прийшов, привітив ся сплакав. Йому дав знати про мене єдин з Беньових. „Братцю, повідат, я прийшов, оби тя ще ввидіти... Ни можу довше бити, йду, бо там компанію будут мобилизувати, я бив би караний“. Иди, рику, і вертай ся, обисме разом їли ми-аж оба. Послухав ня, встояв ся в слові разомєме їли. Як ми зіли, на відклоні ін дуже сплакав. „Пан Біг знає, ци ся ввидиме? В тяжкій битці будеме“... Дуже жалібно заголосив. І так ся стало. Більше ся ни ввидиме, хаба на тамтім сьвіті... Він служив при шестій кумпанії. Тот ся regiment писав Марцогелі. Я вив при єграх, румер штири двацять, по німицьки фір унд цванціг.

У Пруса ліпші справунки били. Типир і в нас пішло на пруську форму. Ін з єдної комірки бив на пять раз і тенго калічив нарід, а в нас пок напхав, аладував, забив, пішов час, а нираз і нікус ни хотіло бити.

— Типир попридумували таке всяке, що аж страх згадувати...

— Штирнайцять діб ни било спокою, а пак ся вложили. А нашому царюви як упав жаль великий, повів, що поки жити буде, ни буде войны, бо як очив, дуже жаль му било за народом. По войні пустив розказ, що по трьох ітах служби можут ся женити жовніри, оби ся нарід плодив, бо много вигибло...

Все треба Богойка просити, хоть і в ваську. Бив молодийкий офіцирь. Ни знали добре, що нам ся вільно скрити, бо ми в заді били. А тот гварит: Пся креф, так як сьвенти стуй, гуров дяблі кулі носят, а ни долів“. А кулі вистали коло вуха ги брундаки*), а він дурив, що горов. Аж ту як го куля

*) бурчимуха.

свиснула, лино ся пéревернув, бо злихословив, що дяблі кулі носят горов. Ви-диш, ниборе, трафіло тя, бос нас дурив...

До гуртка наближав ся Берко Крупка. Декотрі стали кликати: Жиде, Жиде, ходи гев, щось ти повіме.

Крупка наблизив ся і привітив ся.

— Знаєш, Жиде, яка новина?

— Яка?

— Жид хоть би падав з неба, вірити му ни треба.

Всі засьміяли ся і порушили ся, немов би хотіли стрясти з себе сумний настрій, викликаний оповіданєм Мацька.

— Іди глупий, днись того правда, що ся вміє вихвалювати, вициганити, викрутити...

— Ой типир сьвітови заглада!

— Ще тільки добра на сьвітї, що наш виликдинь ся ни лишат з заду, як і богацький, ай іде єдним кроком.

— Все йде на тісноту.

— Мусит Пан Біг переложити нарид, бо обзінув єдин на другого, оби ни жив.

— А найбільше хлоп на хлопа.

— Нима ката як брат на брата.

— Днись високе і низьке ни може ся покласти...

— Колись буде добре, а нас ни буде...

— Воно всягди, повідає Берко, не тих людей, що били, самолюби, єдин другого пробив би.

— Іди, Жиде, на войну, відмолоднеш.

— Відмолодну, ги вмерлий на соломі. Я вже знаю біди за грайцарь. Я лино півчитвирта року бив у Босні. Якої я там бідки хлєпнув, ни мож так легко виповісти; ни води, ни їсти що, а куля брунчит... Що то по таких горах спинай ся, вертепи ся з вирха на вирх. Раз цілий динь ляло, а майор ни велів огинь класти. Али жовніри стали гойкати: Умираєме з голоду. Розібрали кучу (хижу), наклали огинь, бралисме і в ті воді варили, що тре било. Наварилисме попоїли і в снігусме спали, ги в пиринах. Чоловік годин бив і нич му ни хило. Али раз, обшанувавши пец і лаву, тай рот як холяву, малейко що ни втікем на тамтот сьвіт... Зза єдної зомплі*) свиснула куля і здрилила ми з голови чако.

— Добре, що жидський розум лишила...

— Ей, придав би ти ся. Другий раз хотіла ми кулька щось на вухо би-сїдувати. Бив єдин старший, ляйтант, такий нивиличкий, грубийкий, гідний чоловік. Він вернув житя двом пионірам. Їх привязали в кучи. Груба вода тенго гучала. Ми тогди сетно стріляли. Впав великий мрак і міні куля плюснула в самий окраєць вуха. Пирсли кровянки**), али я стріляв далі. Ляйтант зверг з себе убрания, лино портки лишив, припав патронташ, узяв гвер і в воду. Чуєме: стрілят. Ми пішли за ним. Пак з єнчого боку засвистали, заграли кулі і Босняки повтікали. Старший вбїг до кучі і відв'язав тих двох. Малейко що дихали. Типир узялисме палити. Нараз засьвітило ся дисять хиж. З єдної хиж вибігло двоє дітий, впали майорови до ніг і тенго просили: Ни є діда, ни є вітця і матери ни є, пішли гет, лиши нам, панцю, кучу, лиши, ни пали. Завергли руками по ногах. Майор ни велів палити. Ляйтант дістав злотий менталь прийшло в рапортї від наяснійшого пана, що за тото і тото пок його житя буде брати пенцію.

— А тобі що дали? Пів копи дітий. Ти до того схильний...

— А що си гадаш? Тото ни заслуга? Будут жовніри, пионіри.

— Будут людям очи дерти...

*) дебря.

**) кров, посока.

— Добре тобі сьміяти ся, али я си гадав, що з тої біди нигда ни вийду...
миртим ся ни бояв. Два рази били ня ни забили. Чоловік як чоловік, Біг
нає, де го смерть ждає.

— Чоловік ги роса, ту ходит, ту падат.

— З Жида й трава била би нидобра.

— Бодай на тя смуток упав! Він мусит усе перевернути на́рубє. Всі гой-
ають: война! война! Як ни буде зле, ни буде й добре.

— Біда на горазд.

— Ти ще пак села будеш купувати.

— Я ти повім таку правду, тямі си ї добре: Як би бідний щастя мав,
о би бідний ни бив...

— ❁ — Український марш. *) — ❁ —

Гей ізгадайте, братя-Вкраїнці,
Чим ми на сьвітї бували,
Як волю людську, край наш коханий
Всі ми гуртом ратували!

Гей ізгадайте, знову вставляйте:
Рідний народ у неволі:
Будем боротись і працювати,
Щоб нам добути ся долі!

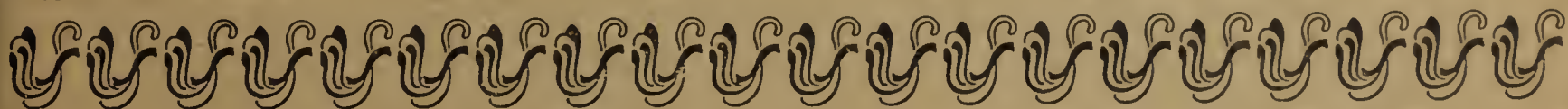
Крови не хочем ми проливати,
Будем, як братя робити,
Щоб Україні знову придбати
Волі сьвятої й осьвіти.

Воля, осьвіта, рівність, братерство
Збудять ізнов Україну, —
Будем за цеє, братя, стояти,
Будем стоять до загину!

Нас не злякають мўки-кайдани:
Правда є дужча за муки, —
Даймо-ж на працю для України
Серце і розум і руки!

В.

*) Сьпіваеть ся на голос: „Гей, не дивуйте, добрії люде“.

Петро Розетгер. *)

ІСТОРІЯ СВИНІ П'ЯТЬ РАЗІВ ПРОДАНОЇ.

Народне оповіданє.

„Сьогодні продав я свою стару!“ — сказав Іван Грушка, станувши на порозі хати.

Жінка підійшла до нього повагом і мовить: „З такими глупими жартами краще-б тобі за двері, чим у хату!“

Він обіймив її за шию і рік: „Ти, душко, мене не порозуміла. Тебе не можна продати, значить ся, людини не годить ся продавати — і таки не хочи, ні. Се, бач, нашу стару льоху я продав“.

Газдиня хопила ся обома руками за груди: „Тепер наче ножом різнув мене під серце. Стару ти продав? Таточку небесний, льоху він продав! З глуздів зсунув ся! Се нечуване! Що тепер діяти? Перегандлював її і не питаючи мене. Ні, на таке я не годжу ся, ні! — Сила гроша взяв за неї?“

„Цілу копицю!“ — всьміхнув ся хитро Грушка.

„Але як се? Пробі! як?“ — скричала газдиня.

„По службі божій — став розказувати Іван — поступив я в шинок на мою гальбу пива, що то мені цирулик записав на мою слабу печінку. Та й доктор з міста дораджував мені по одній пити, но, так випив я дві. А тут думаю собі: навіщо заєдно радити ся в докторів; добру порадоньку і сам годен собі раз дати — і випив на власну руку ще й третю. Шинкар каже, треба чоловікови і в медицині знати міру і ставить на стіл четверту, а сам ніби то заговорює, чи нема в мене свині на продаж. Я й не таїв ся з нашою старою, що вже від Всіх сьвятих її годуємо і ваги в неї зо два сотнарі. Він кладе на стіл 54 корони, я кладу на стіл свиню, себ то ударяю в руку на згоду“.

*) *Петро Розетгер*, автор сего оповіданя, се визначний сучасний німецький письменник. Син убогих селян, стирийських верховинців, до 18 року жив на селі, відтак вивчив кравецтво і доперва в 22 році житя записав ся до торговельної академії в Градци. Тепер власними силами, невтомимою працею добував собі образованє і справді наздигнав товаришів, але ціле жите чув недостачу основної шкільної науки. Тому скрізь у своїх творах накликає земляків до осьвіти, взиває їх дбати про школи і про учителів. „Вам, люди гір і лісів — кличе до дроворубів і вуглярів своїх рідних сторін — вам вистарчать ще ті низькі темні хати, в котрих живете, але вашим дітям будуйте ясні просторі дома — школи!“

Розетгер се письменник хлопський. В своїх оповіданях і поезиях малює понайбільше жите німецьких селян дуже щиро і дуже вірно, бо й сам зазнав мужицького житя — мужицького лиха. Розуміє велике значіне просьвіти, але відчуває також і поезию-красу народних обрядів, звичаїв, традицій віковичних; вірить, що в розвитку народа вони можуть йти в парі з поступом — осьвіта сама вже відкине з них те, що просте, грубе, неморальне, нерозумне.

Та Розетгер не тільки поет-письменник, він також діяльний організатор і просьвітитель німецького села, сьвідомий патріот Німець. „Десяту часть всего моего майна жертвую на цілі народні“ — кличе в р. 1899 — „але хай усі австрійські Німці принесуть таку саму жертву“. А коли німецькі національні інтереси зістали zagrożені на пограничах, в сусідстві інших народів, Розетгер був тим, що рік тому назад завізвав земляків, зібрати міліоновий фонд на удержанє німецьких шкіл там, де Німці в меншости. І сьвідомий німецький народ відкликнув ся грімко на зазив хлопського поета — до року зібрано не міліон а три міліони корон! Так дбають Німці про свої школи, про осьвіту в рідній матерній мові. їм глибоко вріс в душу клич, який колись за молодих літ виписав Петро Розетгер:

„З тьми вперед стремись все, брате!
В сонця лучі золоті —

Бо нам в сьвітлі долі ждати,
А смерть жде нас в темноті“.

„Здурів хлоп!“ — скрикнула жінка. — „Таку товсту солонину за 54 корони!“

Грушці і байдуже жінчина лайка, він своє веде дальше. „Коли відтак ртаю горі селом, наздоганяє мене різник і розпитує, чи нема в мене в хліву товстої свині. А вжеж є — кажу. Ви певний чоловік, Грушка — мовить він. Перший, се в нас інтерес і — дасть Біг, не послідний. Саме тепер на сьвята потребу мяса. Шістьдесять корон вам на руку — без обзорин. — Згода! — кажу я.

„Та бо ти вже продав був єї шинкареви? — перериває жінка.

„Там дальше під хрестом при дорозі“ — розказує своє Грушка — „сидить згінник з міста. У таке погане веремя з його гістцем в ногах гірко вганяти безрогами. Чи не чув я де про годовану свиню — питає. Заплатить добре. Каю — кажу — бо чого мав таїти ся з нашою старою. Самої солонини на їй зо два сотнарі — і як стій беру на місци 72 корони.

Жінка лиш заломлює руки. „Три рази єї продав! Три рази! Поганий чоловік! Обманець! Мантій!“

Та не було часу на лайку-сварку. Двері відчинили ся і сусід Широкоб ввалив ся тяжким ходом у хату. Спичніть трохи, сусіде! — запрошує Грушка. Сего не відкажу ся — мовить сусід і сідає за столом. „В мене тепер нема така метушня, аж остогидло. Знаєте, на другий тиждень весіля доньки. І як чоловік приладить усе на 80 люда гостей! Ще тільки товстої свині не дає. Чув, у вас є на хліву. Чей не поскупите ся з нею“.

„Ходім оглянути!“ — каже Грушка — „коли можна сусідови вигодити, як чом не продати?“

За чверть години була свиня продана сусідови за 75 корон.

А коли відтак увійшов Іван з жінкою в хату і висипав з мошонки гроші в миску, начислив самим сріблом 261 корон! „Як сиджу на газдівстві тільки т, ще ні одної свині не продав за такі гроші“ — міркував собі, солодко сміхаючись.

„Запруть тебе до гарешту!“ — кричала Іваниха.

„Защо?“ — відповів Грушка. — „Та-ж ніхто не питав мене, чи безрога є моя. А кождий лишень: чи нема товстої свині на хліву — що й правда зараз гроші суне. Дурак, хто нині не користає з okazji“.

„Але йолупе старий!“ — торочила жінка і підійшла до Грушки, вимаючи грізно кулаком. — „Та бо й я продала льоху ще з рана, як тебе не було дома. Парубок Матвіїв питав за нею. Сімдесять пять корон та й ще пять бібняків мотузкового поклав на руку“.

„На таке, то ми взяли поверх три сотки за безрогу!“ -- вигукував на дощах Грушка.

„Парубок Матвіїв прийде по льоху сими днями“ — пояснювала Іваниха.

„Хто перший прийде, той перший змеле“.

„А другі? А тамті чотири?“

„Дай спокій, стара, остав мене!“ — боронив ся Грушка. — „Коли йно йти в хату, ти зараз починаєш сварку. Я рад би припочати“.

І за сим словом вийшов в стодолу і положив ся на сінні.

Другої днини, як Грушка добре виспав ся і згадав вчешний гандель справа представила ся йому трохи інакше. Виходило таке, що ніби то він свою свиню пять разів продав! Але при тім зажив він і доволі споро медицини своєю хорю печінку, а ся медицина показала ся добрим ліком і на докори вісти.

І ось одної днини закипіло на обійстю Грушки. Гостинцем надходить шинкар з палицею; стежиною піднімає ся різник з псом. Від поля машерує інник з міста, з мотузком в руці. Через город поміж загонами капусти біжить сусід Широкозуб, а дорогою їде візком парубок Матвіїв.

Коли наше подруже побачило таких любих гостеньків, гей на коменду сарили руками об поли і скликнули в оден голос: „Тепер нашій льосі кінець!“

Але Іван Грушка не тратив ніколи голови, то й тепер каже: „Найкраще буде не дати її нікому, відпекати ся усього і собі свиню зарізати“.

„Я знаю, що зроблю“ — відказала жінка. — „Розповім щирю правду, що ти здурів. Свиня продана Матвієви, а тебе хай везуть між божевільних“.

„Красенько дякую!“ — рік Грушка і вклонив ся низько подрузі жити.

„Так, що нам робити, біснுவатий?“ — кричала вона, бо й жаль їй стал мужа, а тут ось небезпека висить, гей той острій меч над головою. — „Та т шляк може трафити чоловіка у таким!“

„Щаслива гадка!“ — шепнув Грушка, коли три купці знадвору завертали ід хаті. — „Знаю вже, що зроблю. Мене шляк трафив“. І як довги повалив ся на землю. „Я вмер. Накрий мене чим і починай заводити, вдовице“.

Вона вмить порозуміла. Се була вправді шалена вигадка, але така іноді ще наймудрійша.

Коли купці оден по другім підходили до хати, почули проймаючі голосіння Іванихи. Заломлюючи руки, стояла перед накритим мерцем. „Ще пере, годиною кріпкий і здоров, а тепер замовк на віки. О ви сьвяті заступники божі, ратуйте мене сироту!“

„Він з давна вже слабував на печінку“ — сказав шинкар. „Певно печінка здула ся і роздавила йому серце“.

„О Господоньку! він сарака не від нині носив ся з каменем на серці — заводила невіста.“

І різник докинув слово і другий і третий і всі почали розбирати, я і від чого помер Грушка так ненадійно. Наконець шинкар приступив відразу до річи: „Воно може і не годить ся, Іванихо, у таким нещастю говорити з інтерес. Міг би я иншим разом зайти до вас, але дорога мені далека, а сего дня маю зі собою конину. Знаєте, газдине, я за ту свиню, що закупив є в покійного Грушки перед тижнем“.

Вона тільки махнула рукою: „О Боженьку! беріть, беріть! Он тамкі в хліву. Не завертайте голови тепер мені сараці. Де тут спромога про так думати!“

Та ось і другі виступили зі своїми претенсіями до свині, а Іваниха кожного справляла на обійсте до хліва; аж дивували ся усі, що Іван Грушка вигодував аж пять товстих свиний на продаж. Але борзо викрив ся обман, виплила правда на верх. На обійстю найшли один тільки хлівець, а в ньому одну тільки свиню — і одно певне всі тепер знали, що кожного з них небіщик Грушка пошив в дураки. Різник хотів зробити авантуру, але спокійнійши Широкозуб вказав на мерця, котрого трупа треба будь-що-будь вшанувати. Його вже кара постигла, а купцям остає одно теперечки: без сварки-лайки розрубати свиню на пять рівних частий, так бодай кождий дещо з неї дістане.

Загадали, зробили. А коли вже всі зі своєю свинською пайкою відійшли, воскрес Грушка із мертвих і всьміхнув ся лукаво. У него в мошонці грош за пять разів продану свиню, а в кожного купця тільки пята пайка з неї. Але на все треба мати розум!

„Біда тебе не мине, чоловіче, як вони дізнають ся, що ти воскрес“ — журила ся жінка.

„Остав се мені! — сказав Грушка. „З тими пятьма дам я собі раду. Коли-б лише не хотіли процесувати ся; процес погана річ, а адвокати кляте хитрі людці!“

Та чого він бояв ся, се прийшло. Обманені купці дізнали ся очевидно про воскресене властителя пятикратної свині і заскаржили його до суду. Жінка побивала ся в розпуці і вже бачила свого чоловіка на шибеници, але Грушка і сим разом не налякав ся і міркував так: „Вони самі поділили між себе свиню значить ся, самі зробили собі справу. А я? Невжеж за воскресене до життя буду караний?“ А таки якось ніяково було Іванови на душі ізза цілої історії і він вибрав ся до міста до адвоката.

Адвокат Крутько був досвідним адвокатом. Чимало він вже зламав араграфових гачків, що то на них людці повисають — але сей случай зі свиною його збентежив.

„Гм, батьку! — сказав він, задумуючись — ви таки по правді продали вою свиню аж п'ять разів свідомо і добровільно. Зле з вами, батьку, готові ерепасти в суді!“

„Ов, до чорта!“... воркнув Грушка.

„Але я знаю оден спосіб“ — говорив адвокат. „Стрібуймо його, може вдасться. Тільки треба мати ся на осторозі, батьку — треба бути хитрим розумним!“

„А вжеж!“ — всміхнув ся Грушка, немов хотів сказати, що розуму хитрощів його не вчити.

„Ви станете перед судом“ — навчав адвокат. „Там буде багато балаганки. Та що ви не відказували-б, воно нінащо не здасть ся, воно пуста овірка. Тому затямте собі: що вам не говорили-б, ви лиш водно кажіть свищу!“ На цілій розправі лиш те одно одніське слово вільно вам сказати та все і всім: „свищу!“ Зрозуміли?“

Грушка підморгнув хитро і відповів: „Дякувать вам красенько, пане доктор. Зроблю, як радили“.

„А за поворотом принесіть мені 60 К. за мій труд адвокатський“.

Так сказав доктор Крутько і Грушка вибрав ся до суду.

Господи! там зібрало ся народа! П'ять позовників, двох судиїв, два писарі, ще й возний. Десять на одного! Вжеж й не рахувати цілих копиць книг правничих, що таки були проти нього.

Наш обжалований мужичок станув собі смирно перед зеленим столом перебирає капелюх в руках.

„Ви Іван Грушка“ — почав судия. „Тільки і тільки літ віку, доси ще некараний, продавав свиню. Так воно?“

„Свищу!“ — відповідає спокійно Іван.

„Що ви?“ — кинув ся судия. „Ви тут обжаловані, що продали одну ту саму свиню кільком купцям. Як оправдаєте ся?“

„Свищу“ — відказує Грушка.

„Може хочете заперечити? Тут стоїть п'ять свідків, чесних газдів. Но?“

„Свищу!“ — аж скричав обжалований.

„Чи ви здуріли? Чи не знаєте, що лишень признанє ся до вини і визнанє шкоди може зменшити вам кару?“

„Свищу“ — відповів Грушка і сумно склонив голову на бік.

Судия остовпів. Та бо й на дальші всі питання почув від обжалованого тільки те одно слово „свищу“ і нічо крім „свищу“. Раз звучало воно мов шепіт о поміч, то знов гей погроза, відтак наче в нестямі шепотів його обжалований. Тоді судия звернув ся до позовників і сказав з докором:

„Кого се ви скажете? Таж се якийсь сарака придуркуватий. Мабуть ви й не терпить він на падачку, чого доказом його позірна смерть, яку ви бачили на власні очі. І з таким чоловіком вдаєте ся ви в інтереси? Хиба на те, щоб використати слабоумного? — Я бачу, що сей чоловік продав свою свиню кілька разів не нароком, свідомо, в злобнім намірі, а просто задля своєї забудьковатости, що є наслідком його слабости. Звільняю його від вини і кару, а ви затямте собі на будучність, що розумний чоловік не входить в гандель з придуркуватим. Можете відійти, Грушка“.

Обжалований поклонив ся оттак з нехотя і потюпав гей нетямлючий до дверей.

Вертаючи домів, переходив містом. Дорога вела як раз попри величаву каменицю доктора Крутька. Адвокат стояв у вікні і поглядав на вулицю. Він мав на голові синю шапочку з кутасиком, довгу файку в губі, а в золоті оправні окуляри на носі. З далека вже узрів Івана.

„Ну, як бачу, ви на волі — бадьорі і жваві, пане Грушка“.

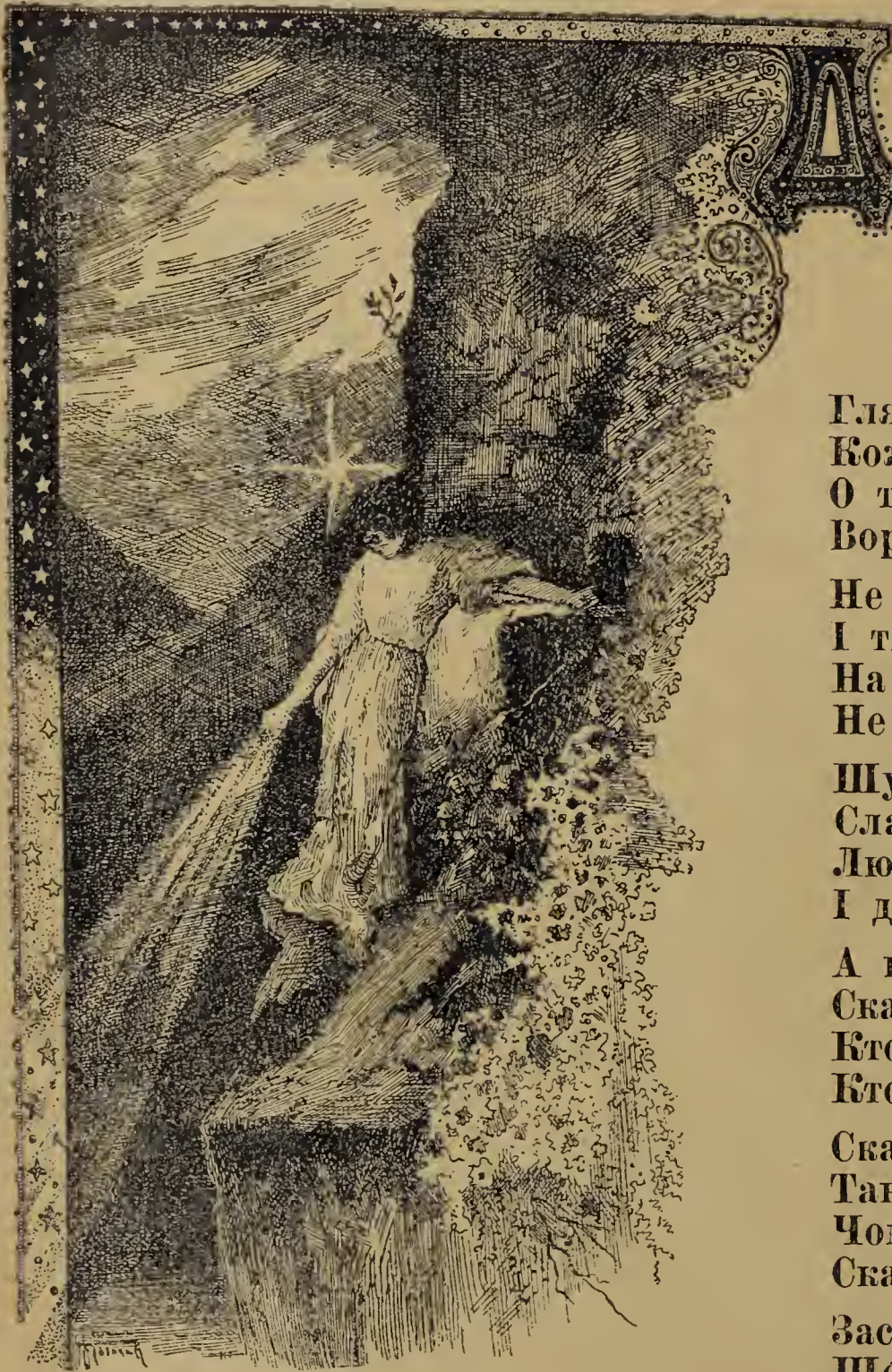
Мужик кивнув головою, себ то, він справді вдоволений з вислід процесу.

„Отже добре пішло?“

Мужик кивнув знов головою і йде дальше.

„Так моя рада допомогла? Що? Ну, так гарно! се мене тішить. А зайдіть но тепер до мене, пане Грушка і виплатіть належних мені 60 корон“.

„Свищу!“ — відказав Грушка і не задержуючись, помашерував своєю дорогою.

НАДДНІСТРЯНКА.

Дитино красна, голубко тихенька,
Котору мати в нещасній годині
На сьвіт родила, промов, щось
[живенька:
Промов до сьвіта і к милій родині

Глянь оченьками на твої сестриці,
Кожда ся власнов пісеньков радує;
О твоїй доли хиба на границі
Ворон закряче, зазуля закує...

Не так то в тебе колись-то бувало:
І твій то голос колись небесами
На буйних крилах взносив ся немало
Не так і в тебе бувало віками!...

Шумів колись-то Дністер-Славотиця,
Славою наші гремотіли гори,
Любо співала Лада краснолиця
І дівниць гарних ясененькі збори.

А нині сумно, глухо як в темниці...
Скажи рідненька: щоб ти стисло груди
Кто оніміти казав красавиці?
Кто велів роду зрікатись з облуди?

Скажи небого: чом твої річеньки
Так сумно, глухо серед гір дрімають?
Чом, рідна, плачеш жалібно з тугеньк
Скажи сусідам, най тя раз пізнають!

Заснівай сьвіту тими голосами,
Щоб-сь переймила від красной природи
Збуди від віка лісами, горами
Гомін загиблой слави і охоти!

Покажи сьвіту, що ти ні Татари
З білого личка красоньки не здерли,
Ні бісурмани поганьскої пари,
Ні враги чорной душиці не вперли!...

А колись може дитина вірненька
Згане о тобі, згане... подумає...
Слезоньку вронит як любяща пенька
І вікам дальше порозповідає...

Микола Устиянович.

Г. Ліхард.

Богу дякувати, кошик вже готов!

Досвідчить, що подружескі сварки повстають по найбільшій частині без достаточної причини. Що се так діється, нехай посвідчить отся історія.

Де се діяло ся, менше з тим; нехай буде тільки сказано, що стало ся оно в одній словацькій місцевості; се однак не стоїть на перепоні, аби не огло воно й деінде стати ся.

Жив там чесний кошикар, та мав жінку і кількоро дітей. Праведно чесно провадив Тома свій дім; діти витинали прутчики, отець плів з них кошики, а мати занимала ся пильно хатною господаркою. Мала вона лиш ту вину, що язик її часто за швидко ходив.

Звичайно йшла робота нашому Томі швидко з рук, але сьогодні не міг він якось кошика скінчити; мусів бідолаха кілька разів розплітувати і наново починати, бо належав до тих людей, що воліють не продати, ніж злою марфкою шукати. Але перед вечером все таки скінчив він свою роботу, і вставши з лавки, а напростувавшись, промовив вдоволений: „Богу дякувати, кошик вже готов!“

— Коби-ж то ти лиш мав в нім що? — воркнула його жінка й подала дорікати: І не стид тобі над одним кошиком цілий день проблагувати?

— Ну, ну, стара; проте все таки літо настане, а другим разом будуть кошиків на день. Тепер лиш не гнівай ся, та скажи за мною: „Богу дякувати, кошик вже готов!“

— Певно, літо настане! коби лиш я могла з того зварити дітям вечерю.

— Ну, сьогодні вже мусить бути добре. То, що маємо, то будемо їсти, не даш нам нічого, то підемо спати; хоть не буде нам в ночі повний жодок докучати, та не приснить ся нам чорт. Але тепер кажи: „Богу дякувати, кошик вже готов!“

— І не в думці мені! — відповіла розлючена жінка.

— Але як як тобі приказую сказати: „Богу дякувати, кошик вже готов!“ а се може прокляте, чи обида?

— Ти мені хочеш розказувати? Ой, то-ж то було би!

— Не сердь мене! Я твій чоловік, ти моя жінка, а сьвяте письмо каже, що жінка має чоловікови повинувати ся, а то тим більше, коли він їй щось доброго приказує. Ей кажу тобі тепер ще раз говори: „Богу дякувати, кошик вже готов!“ а бо бігме з тобою буде зле!

— Будем видіти! Ти хочеш зі злости, що сьогодні нічого не зробив, а мені пімстити ся. О ні! сего не буде!

Ще жінка не доповіла, як вже градом посипались по ній буки. А діти, звичайно при таких нагодах, у плач та до втеки до сусіди на подвірє.

Се був Томин кум, що власне прибіг, побачити, який кінець сеї війни.

— Бійте ся Бога куме, що ваша стара провинила, що ви її так немірно серно гаратаєте?

— Що провинила? Га! вона не хоче мене послухати в добрій справі. Я сижу цілісіньку Божу довгу днину при отсім кошику, аби його скінчити, а моя жінка не хоче навіть зі мною разом сказати: „Богу дякувати, кошик вже готов!“

— І через те ти мене вбиваєш на смерть, ти розбійнику, ти...

Тут посипало ся без числа непідхлібних слів.

— То нерозсудно, бити ся за такі дурниці — сказав кум в надії, що помирить сусідів; потім повернув до дому і розповів за горяча своїй жінці, що в сусіда стало ся. Жінка слухала з початку лиш одним ухом і місила далі сто на ключки. Але нараз обізвала ся:

— Гм! не є се глупота, таку нісенітницю жінці приказувати?

— Алеж бо, Зосю, се не було нічого злого, сказати: „Богу дякувати, кошик вже готов!“

— Але коли вона не могла, то він повинен був мати розум — відповіла Зоська. Чи були ви, чоловіки, глухі, коли пан-отець на проповіді говорив, що на силу Бога не хвалить ся!

— Се правда, аби я так здоров; на такий спосіб ви, жінки, хотіли нам казати, що чоловік мусить все понехати, до чого жінка не має охоти. Добре їй так, що дістала буків з копу.

— Дурак — воркнула Зоська.

— А чи й тебе не свербить шкіра? Жінко, кажи за мною: „Богу дякувати, кошик вже готов!“

Сі слова розлютили Зоську й вона станула сторчаком готова до сварки.

— Ну, жінко, не дразни мене! я тебе питаю ся: чи хочеш ти добре тільки казати: „Богу дякувати, кошик вже готов!“ А грим би тебе тріс, заради кажи: „Богу дякувати, кошик вже готов!“

— Ні тобі, ні дідови твому!

Сего вже й кумови було за багато. Він захопив за палюгу, що стоял в куті й став жінку обробляти ще гірше ніж Тома свою.

На щастє ішов громадський начальник попри хату, учув зойк тай зупинив ся. Наш кум зняв шапку з голови й почав розказувати, що стало ся а начальник полагодив якось кума з кумою і пішов дальше; але сьмішна пригода не сходила йому з думки. При вечері розповів він своїй жінці, що йомулучило ся.

— Видиш — каже жінка начальника — такі то ви чоловіки! Ви не хочете вашу власть опирати на любови, лише на силі. Коли жінка чому спротивила ся, то ви називаєте се впертостію, а як чоловікови що дурне в голову влізе, то ви кажете, що то характер, мужеська постійність.

— Як то, Людміля? І ти хочеш оправдувати жіночу впертість? Схиба лиш жарт...

— Жарт жартом; але як би ти прийшов і мене красно попросив. Людмілько моя люба, скажи: „Богу дякувати, кошик вже готов!“ то я би зара послухала; але як би ти се вчинив так, як Тома або його кум: з криком та гнівом, або може й з грозьбою, то я не знаю, як би то було.

— Людміля я сего не радо слухаю!

— Дарма, мій любий, що правда, то не гріх. Жінка не служниця, лиш приятелька мужа, а приятелька не приймає розказів, лише просьбу!

— Муж був і буде во віки паном свого дому! — відповів начальник. — Він повинен по зможі покривати свою міць приязно, але коли жінка не хочє повинувати ся мужови як своєму приятелеви, то мусить слухати його як свого пана.

— Я не узнаю ніколи чоловіка за пана — крикнула жінка. — Прощ тебе не пробуй мені розказувати...

— Але, колиб я власне тепер схотів, аби ти сказала: „Богу дякувати, кошик вже готов!“ так, аби показати, що ти мудрійша від тих обох жінок.

— Дай спокій, я не послухаю.

— Але я хочу, аби ти зараз послухала. Жінко кажи: „Богу дякувати, кошик вже готов!“

— Жаль мені, що не можу тебе послухати.

— Але я тобі розказую; я пан дому!

— Тепер хоть би ти і просив нічим не присилуєш мене, аби я склала губи до сих слів.

— Чи маю тебе силувати? Людміля, не будь і ти дурна. В тій хвилі...

І тут мала вже бути війна, але лікар увійшов до хати, та перешкодив Сей усьміхаючись, промовив: „Се дивно, що мушу бути й тут сьвідком пригоди, яка що йно лучилась мені в панськїм дворі.“ І дідич хотів, аби його пані казала: „Богу дякувати, кошик вже готов!“ Пан начальник обіцяв, що не буде жадати від жінки нічого нерозсудного, а жінка прирекла, що воля чоловіка буде для неї завсїгди приказом.

Щастє, що лікар сей був нежонатий; хто знає, яку рецепту був б і він своїй жінці записав; чути бо було, що пів села займало ся через те, що жінки не хотіли казати: „Богу дякувати, кошик вже готов!“

Гуцульський Театр.

Се є фотографічна знімка аматорів гуцульського Театру», заснованого Гнатом Кевичем з селян-Гуцулів з Красноілівського повіту. Зі штукаю «Верховинці» театр об'їхав геть всю Галичину, був сїх більших містах (за виїмком Самбора, Івано-Франківська і Сокаля, в котрім висїдаючих з полки артистів стрїли жандарми з наїженими кулями). Окрім Східної, української Галичини, був сей Гуцульський Театр і в Закарпатській, польській, і сим мов би складав пунний іспит з культурности українського народу. Бо серед Поляків є багато таких, які кажуть, що руський хлоп нї до чого не здібний, лиш до гною. От сей театр і показував, що руський хлоп і ще до чого є здібний, що лиш тільки відопхнули польського хлопа від освіти, від культури, бо коли не те, то руський хлоп ще показав чого він варта.

Взагалї, значїне народного, чисто народного театру є надзвичайно велике. Артист-дїлїгент, не дивлючись на всю свою умїнь, нїколи не потрафить так близько піти до народної душі, як артист з народа. Можна порівнати з музикою: найліпший музикант не зробить такого вражїня на слухача, як свій брат скрипак, що буде грати

на скрипці-саморобці. Бо він інакше буде говорити, видобуде такі тони, які віками звик розумїти слухач і тому його гра буде ближшою, менше досконалою, менше артистичною, але зрозумїлїшою.

Так само і з народним театром. Коли грають людіві штуки інтелїгенти — се робить одно вражїне, коли ж грають селяни — се викликає цілком иншї ефекта. Є в нашїм народї ще багато непосредности, багато природної сьвіжости, котрої жаден актор на сцену не принесе, а котра може ставати на рівнї зі штукаю. Вражїне, котре викликає фаховий актор за помочию вивченя і спеціалїзації — артист з народа викликає непосредною напруженнїстю почутя. Тим головнїо важнїй є народнїй, чисто народнїй театр.

Сей гуцульський театр попри тотї всі прикмети мав ще кілька своїх особливих. Насамперед те, що Гуцули взагалї є багато одареним народом, здібности котрого не лиш не використанї, а навіть не сквалїфікованї. І от на сценї, серед куліс Гуцул почувает себе так само свобїдно, як і всюду; не тратить голови нїде і всюду вносить свою індивїдуальнїсть. Се надавало виконаню Гуцулів незвичайної сьвіжости.

Відтак те, що Гуцули є взагалі такою особливою галузею нашого народу, так оригінальною і в світогляді, і в звичаях, і в одежі, і в мові — се також було незвичайно видіти на сцені. Дійсно віяло вітрами полонинськими, дикістю своерідною, коли вифівкуючи, вимахуючи топірцями заводила гуцулія свій шалено-красний танець «Аркан». Ми ще біль-менш звикли до того, але на людину сторонню се хіба робило би надзвичайне вражінє. Тому лиш повитати треба

думку Г. Хоткевича — заснувати так гуцульський театр на більшу скалю і пустити його на Україну, в Західну Европу і взагалі по світі. Шкода лише, що на перешкоду цьому цікавому підприємству одвічний ворог український — брак гроша, а люди, що могли би помочи справі стати на ноги, як з тим не спішать ся.

На образку в чорній шапці — се Хоткевич, а в сивій директор театру, котро властиво з ним їздив — *О. Ремез.*

Сок і повила з квасниць і падалиць.

Визбирані яблука полоче ся, крає ся на кусні, вирізує ся з них червачливі місця і плівочки разом з зернятами, та кидає ся до великого поливаного горшка. Оббирати яблук з лупини не треба. Опісля наливає ся до горшка тільки води, кільки треба, щоби закрила яблука і варить ся доти, доки аж зовсім не розварять ся. Коли відтак трохи простигнуть, вливає ся їх до полотняного чистого мішочка або на чисте сито, але не на дротяне, і лишає ся так, щоби виварений сок скапав в підставлений чистий горнець. Мішати або видушувати розварені яблука не треба. До того соку додає ся відтак цукру, на літру 125 грамів і варить ся через чверть години, при чім збирає ся зверху шумовину. Потім, коли сок ще горячий, зливає ся його в чисті і сухі, трохи огріті фляшки, котрі добре затикає ся корками та опечатовує ся ляком. Також можна тримати сок в бочці від вина, але та бочка не може відтак вже до нічого иншого бути ужита, як лиш до соку, бо в противнім случаю сок тратить запах і не держить ся добре. З оставшої маси робить ся повила. Масу перетирає ся через сито, доки в ній не остане сама лупинка, а колиб була занадто густа, додає ся ще троха кипячої води, трохи цукру і смажить ся на огни доти, доки аж добре не згусне, так, щоби ложка встромлена сторчаком могла в ній стояти. При тім треба й добре мішати, щоби повила не пригоріли. Готові повила складає ся відтак в деревляне начине або в поливані горшки і завязує ся зверху грубим, чистим папером. Щоби повила добре держали ся і не плісніли, треба

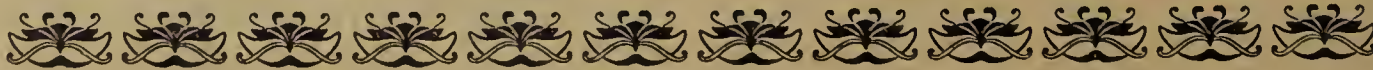
їх добре уложити і тримати в сухім а лоднім місци. Повила можна уживати т. зв. яблочанку з доданем троха перевареної води, цукру і (після вподоби) сметани. Та само уживає ся також і соку.

Смажінка з ожин.

Вибирає ся красні спілі ожини і кожде кільо відважує ся кільо рубаного цукру, з котрого варить ся сируп і шумує його добре. Коли сируп стане такий густий, що аж тягне ся як нитка, сипле ся ожини і заварує ся кільки разів. Опісля виймає ся осторожно ягоди на таріль, або яку иншу порцелянову посудину, а сок заварує на густий сируп і коли вистигне, вкладає ся до него ягоди, додавши ще дрібочку лимонної ніллі. Потім складає ся смажінку до сирупу і завязує ся пергаміновим папером.

Вода на плями в білю.

На плями, котрі від мила не хотять пустити, уживайте ось такого дешевого способу. Купіть за 6 сот. потасу, за 6 сот. оксалевого квасу і за 6 сот. хльорової вапна. До сего додайте 3 до 4 літри кипячої дощівки і перемішайте добре. Як осіде осідіть воду до фляшок, а осідки уживайте до шурованя деревляних річий, які від сирупу стануть дуже білі. Сю воду від плям треба дуже обережно уживати, щоби полотно не знищила. Пляму намочіть сею водою лиш на одну мінуту і зараз потім вимийте її і то кільканайцять разів в чистій воді.

М. Возняк.

Літературні свята в 1911 і 1912 рр.

Одною із наших історичних хиб, з якої ми мусимо вже раз висвободити ся, є забуване на се, що зробили передові чи визначніші одиниці нашої тчини. Через таке забуване загублює ся історична нитка творчого процесу, через таке забуване користає нове покоління далеко не з усьої спадщини, яку зіставили нам наші предки, через таке забуване затрачує ся жива наслідна зв'язь межи поколіннями, а як нове подає ся часто старе.

Антін Любич Могильницький.

Тим сильніше встоїть ся дерево перед найбільшими тучами та заверу-ми, чим густійше, грубше та глубше його коріне запусчене в землю. Таким рінем для народу є національне самопізнане, національне самоозначенє, національна свідомість. І знову до зросту, поглублення і поширення національної свідомости причинює ся значно шановане пам'яті славних історично-культурних діячів, справедлива оцінка їх доробку та вкладу в нашу національну культуру та в зв'язи з тим належна подяка за се, що свої сили, майно, жите є принесли в жертві для здобуття красшої долі своїм потомкам.

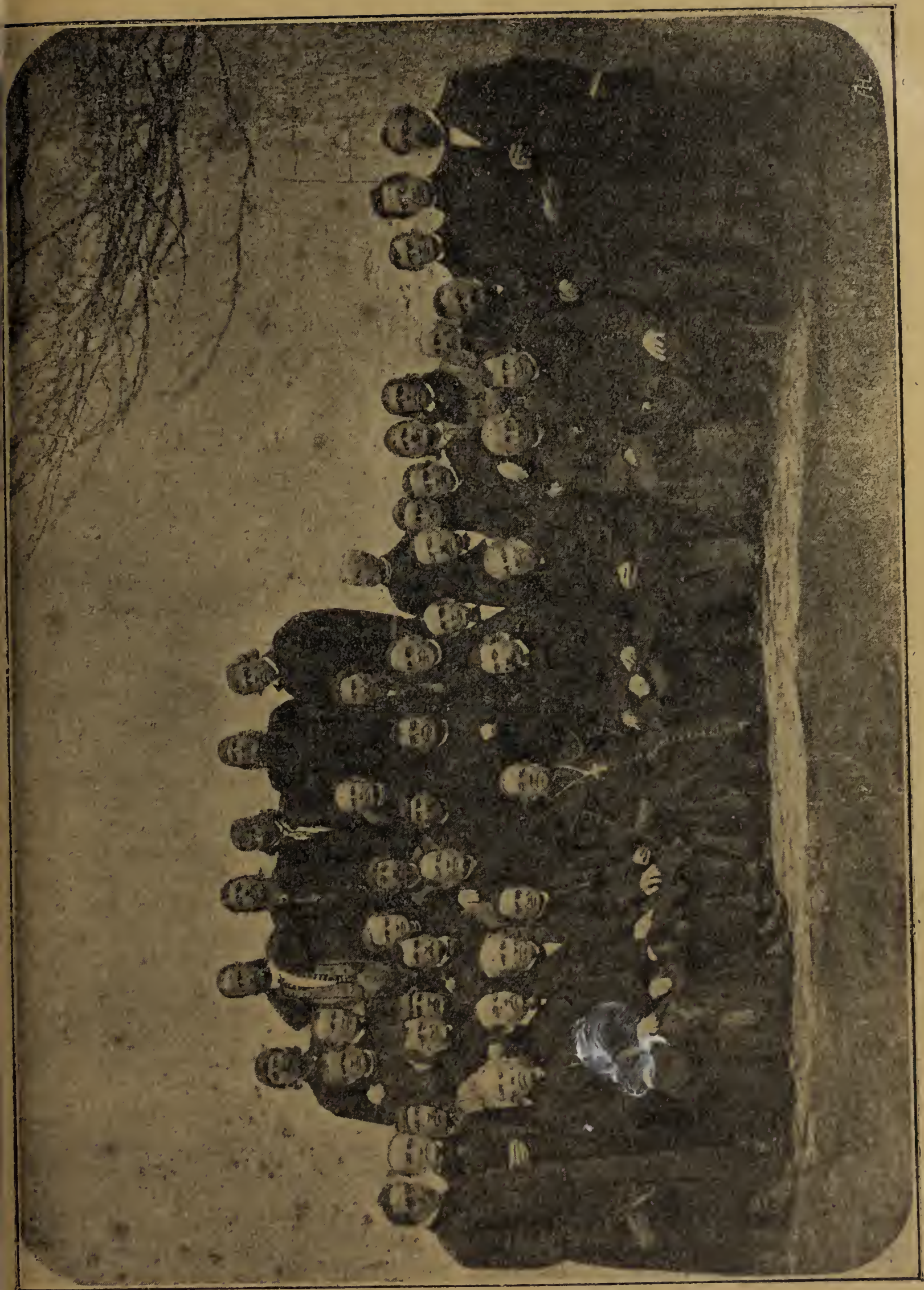
І годі зрозуміти, чому так мало в нас використовуєся історичні події культурні факти й літературні ювілеї для поширення і скріплення національно свідомости. Навіть св'ятковане роковин Шевченкової смерті стратило багатство своєї теплоти й одушевлення в останніх часах чи наслідком незрозуміння нашого найбільшого генія чи через невмілість відповідного уладження самих обходів. Запобігти сьому на будуче треба конечно.

* * *

На 1911 р. припадають столітні роковини уродин чотирох діячів Галицької України. Першим в їх ряді що до часу є Антін Любич Могильницький що вродився 3. марця 1811 р. в Підгірках коло Калуша. Гімназіяльну науку відбув в Бучачі, в Чернівцях, в Кошицях і Пешті, так звану філософію (нішню 7 і 8 кл. гімназіяльну) і теологію у Львові. До семінарії вступив 1833 р., отож застав іще деяких товаришів Маркіяна Шашкевича. Літературну діяльність почав від панегіриків і привітних віршів в народній мові. З часу його побуту в духовній семінарії вбилося в тямку його „слово о повинности підданих“, виголошене 19. листопада 1839 р. в присутности ректорату, семінаристів і запрошених гостей. По Маркіянови перший Могильницький промовив „із серця руського до руських сердець“ і одушевив зібраних. Варта пригадати також, що в 1839 р. видав він у Львові панегірик в честь архикнязя Франца Кароля п. з. „Радостное привитаніє“, а митрополит Михайло Левицький казав уже після цензурного дозволу сконфіскувати сей вірш, „bo jak można tak prostym językiem takiego dostojnika witać!“

По скінченню теології в 1840 р. і по висвяченню в 1841 р. тинявся по адміністраціях парохій (Хутар, Збора), а від 1845 став завідателем капелян Комарів. Хоч як нераз прийшлося боротися із житєвими незгодинами, перше не покидав і 1848 р. писав в листі до Якова Головацького, що має деякі „красні писемка стихом і прозою“. Не видавав їх доси, бо не мав за що впрочім не хотів „хвалити ся і блищати“, а передівсім боявся наразити консисторії, поки не дохрапаєся якої парохії. В іншій листі до Головацького викликало в нього свіжо розбуджене жите серед галицьких Українців так застанову: „думали і писалисьмо тогди по руски, коли нас за нашу питому народність мучили, — а тепер, коли нам побесідовати і написати вілно, колі жаби так поуфало по руски кракають, докиж Соловії мають мовчати?“ Тому що „Зоря Галицка“ цілком не вдоволяла його, носився з гадкою видавати часопись в об'ємі двох аркушів на місяць, а в ній „не вдаючи ся в пльотк політичні“, писати про історію, географію, статистику українського народу й української землі, а далі давати вістки з літератури, господарства, звичаїв і обичаїв і „брати під здорову критику все тото, що ся для Русинів доброго і шкодливого діє на світі“. Жаль тільки, що сей плян лишився пляном.

Таке видавництво вимагало й грошей і великого вкладу праці, а Могильницькому й так тяжко приходилося вижити численну родину. Тай по боюванню перед „іродом“ видно були не без причини, коли парохію дістав щойно 1859 р., а саме Бабче, богородчанського повіту, де й умер 13. серпня 1873 р. Не маючи змоги заснувати своєї літературно-наукової часописи, Могильницький, хоч як не подобалася йому „Зоря Галицка“, зачав поміщати там і в „Новинах“ свої поезії. Відома його доси літературна спадщина невеличка. Його вірші: „Рідна мова“, „Згадка“, „Где наші пісні“, а передусім „Русин вояк“ звісні зі шкільних читанок. Сучасники окричали клясичним епічним твором його „Скит Манявський“; коли вийшла в Перемишлі в 1852 р. перша частина, стали порівнувати Могильницького з Міцкевичем і Гетим. Уривки з поеми входили до шкільних читанок, а в цілости вимагано її до недавна, а декуди до нині вимагають у гімназії на лектуру. З другої частини звісний доси тільки уривок. Поза тим лишаєся іще декілька менше важних писань. Не познайомивши ся з нашою народною творчістю і творами наших закордонних братів, Могильницький домішував до мови своїх творів польські і церковні

Руські послы в першій галицькій соймі з 1861 р.

славянські слова та вирази, бо користав із польських і німецьких взірців. Поетичний хист був у нього без сумніву.

В 1861 р. став Могильницький соймовим послом із богородчанського солотвинського округу, а сойм вибрав його в тім році делегатом із меншої посілостий до державної Ради в Відні. 15. цвітня 1911 р. минуло пятьдесят літ, як Могильницький на першій засіданню сойму в відповідь о. Витвицькому на його зазив до братерської згоди межи двома галицькими народами сказав ось ті памятни слова: „Високо достоїнне собраніє! Слова попередників о милости (любві) суть нам дорогі, але на словах полягати не можем; ми требуєм (домагаємо ся) чину, доказательств, щоби та милость обявила ся в собранію; ми просим, щоби і skutki (наслідки) той милости перейшли в чин бо суть ще рани незагоєні. Ви високі маєтком, інтелігенцією, кохайте наї народ, абисте не були голова без членів, а ми члени без голови. Покажіть жесте братя, жесте щирі други, покажіть, що в р. 1848 милость, єдність і вольность не були слова, но чини, а тогда всіх обивателєй облобизаєм (обцілуєм), чи Лях, чи Русин“. Того самого року домагав ся на засіданню рад державної 27. червня в язиковій справі, щоби наша мова до того часу стільк поневіряна, найшла раз повне признанє, щоби дістала також своє право пору інших братніх мов у школах і урядах.

* . *

Ще в нужденніших матеріяльних обставинах прокоротав своє жите оди із членів „руської трійці“ Іван Вагилевич. Просто нема другого українського письменника по обох боках кордону, щоби так бив ся об лід житєвих не згодин і злиднів, як сей талановитий фантаст. Не диво тому, що він спроне вірив ся ідеалам Маркіяна та став на службу иншим ідеям. Найвірнійший спадкоємець Маркіянових ідей по 1849 р. — Яків Головацький, що ще в 1848 р. бояв ся „виречи ся свого переконаня, свого правого становища, яко Русин підсувати ся під яке ненаське знамя — зрадити тій хорухві, котрій присягає не тепер, не перед урядом яким людским, але ще тогда, коли прийшов до сознания, перед совістю, перед Богом, перед судом роду свого“, що кляв ся не скинути тої краски, не продати її за ніякі почести, — спроневірив ся і ідеям Маркіяна й своїм молодечим ідеалам і торжественній присязі.

І не нужна запхала його в московську службу, він же був професором університету у Львові і гімназіяльним учителем, ні — тільки близькі зносини зі св. Юром, де взяли тоді перевагу такі закляті вороги самостійного розвоку нашого народу, як Михайло Малиновський, і дружба з ватажком обрусительної кольонії в Галичині Денисом Зубрицьким, якого великі заслуги як історика не покривають ся навіть у малій часті з тими величезними шкодами, які наніс він нашому народови. Своєю науковою повагою, великими звязями з могутими та впливовими людьми та всякими иншими способами завертав він таких людей, як Яків Головацький, до обмосковлюваня свого народу. Але коли Головацький в другій половині свого житя опоганював і доптав все то, за що колись був би віддав навіть жите, клеветав на народніх робітників, Вагилевич не був здібний до того.

Як Могильницький, походив і Вагилевич зі сьвященної родини. Родив ся 2. вересня 1811 р. в Ясені горішнім калуського повіту. По скінченю гімназії у Станіславові вступив 1830 р. до духовної семінарії у Львові. Тут віддав ся з цілим жаром етнографії і історії, тому занедбав науку та перепав при іспиті з математики. Задля того пішов на екстерну й захопив ся так дуже літературно-науковими інтересами, що дволітний філософичний курс скінчив аж у 1837 р. Став членом Маркіянового гуртка й приймив славянське імя „Далибор“, а йдучи за сьвіжими подувами в славянщині і сусідній Польщі, посьвятив усі свої сили пізнанню народу, його звичаїв і обичаїв. Тому йшов межи народ, записував твори народної устної словесности та вчив ся від народу рідної мови. Інтересував ся археологією і старими рукописями і в тім часі

разом із Головацьким описав церковно-славянські і староруські рукописи бібліотеки Тарновских у Дикові.

Головно Вагилевич і Головацький помогли Шашкевичеві зложити в 1834 р. збірничок народних пісень і власних віршів та прозових творів п. „Зоря“. З виїмкою нецензурного матеріялу ввійшло мабуть усе інше з неопущеної цензурою до друку рукописи „Зорі“ до „Русалки Дністрової“, що вийшла в Будапешті 1837 р. Розуміє ся, що за той час успів придбати Маркіян і новий, сьвіжий матеріял для сього альманаха. До Вагилевича належить цікава передмова до збірки народних пісень, гарна вязанка колядок, зібраних у Калушині, та дві власні віршові проби: „Мадей“ та „Жулин і Калина“.

Переписка з Погодіном, яку навязав уже в 1836 р., та напір зі св. Юра заважили дуже на ненародности граматики Вагилевича, яку видав по польськи в 1846 р. Не тільки уклад граматики, але що крок навіть текст і форми запозичені з великоруської граматики Греча. З другого боку ще більший вплив мав на Вагилевича його познайомлене із польськими письменниками, а передусім із Августом Бельовским і Йосифом графом Борковским. Ввійшовши в польську атмосферу, скоро пішов на екстерну, став писати польською мовою, зразки вірші, а потім і численні статі етнографічного, граматично-літературного й історичного змісту, які в великій частині ще доси не видані. Ждуть видання і його деякі фольклорні матеріяли, понад усе прегарна збірка коляд.

Висьвятивши ся щойно 1846 р., був адміністратором Нестанич, де в 1837 по 1841 р. був сьвящеником Маркіян Шашкевич. Надійшов пам'ятний рік 1848. Проти „Головної руської Ради“ заснували Поляки, яких батьки й діди були колись Українцями, так званий „руський собор“. Для пропаговання згоди і єдності „з (польським) народом спільного отечества“ постановили член собору видавати свою часопись і великими обіцянками заманили польські пані на редактора Вагилевича. Прирікли йому 1200 зол. річно й пенсію в квоту 600 зол., як перестала би виходити газета. Легковірний Вагилевич покинув парохію без повідомлення декана та став з 30. серпня 1848 р. видавати „Дневник руский“ що серед латинкою і кирилицею, аби приєднати українських сьвящеників і селян для задушевних бажань польських панів. Але коли збомбардовано Львів, розв'язано польську раду та її прищипку „руський собор“ а разом із тим пристановлено видавництво польських газет і їх сестрички „Дневник руского“.

Аж тепер побачив Вагилевич, як легкодушно дав ся він зловити в сітку. Щоби вернути на адміністрацію, мусів би наперед відпокутувати опущене парохії без повідомлення реколекціями при церкві св. Юра. Відрадили йому сього з польського боку. Він приймив протестантську віру, але сей крок добив його бо тим тяжше приходило ся йому дістати якебудь місце, якубудь працю, щоб в страшній нужді перекоротати своє дальше жите. Умер 1866 р. та лишив у найбільшій біді жінку з двома недолітками.

Змарноване жите талановитого а безталанного Вагилевича спадає на совість тих, що, користаючи з його необережності, пхнули його на ту дорогу яка завела його в безвихідні нетри. Українці не можуть кинути на нього каменем; можуть тільки жалувати, що для їх культурно-наукового доробку пропав так великий талант тому, бо не було кому піддержати й остерігати легковірного члена „руської трійці“. Одинокий, хто міг задержати й Головацького й Вагилевича при тих ідеалах, які присьвічували їм при складаню альманахів „Зоря“ і „Русалка Дністровая“ та „Читанки“, при виучуваню народного життя, побуту, історії, звичаїв, обичаїв, словесности, був Маркіян Шашкевич. Але передчасна смерть скосила його гірке жите іще 7. червня 1843 р. Не стало провідника й оба члени „трійці“, що остали в живих, пішли противними шляхами, дарма, що обі дороги й Головацького й Вагилевича були заперечені молодечих ідеалів.

Доля „руської трійці“ се доля українського народу. Не перший Головацький покинув свій нарід і пішов на службу чужому народови великоруському, який був би обійшов ся без його праці, не останній Вагилевич опинив ся в польським таборі. Представником невмирущої народної ідеї і сили та народної єдності по обох боках кордону був Маркіян Шашкевич. Прийшов на світ зі сьвященної родини 6. листопада 1811 р. в Підлисю, золочівського повіту, аби сповнити велику місію, аби збудити свій сонний нарід і викликати ним нове відроджуюче жите, яким почали вже жити не тільки инші славянські народи, але й закордонні братя у Росії, щоби сьвідомо почати нову народну добу нашої літератури в галицькій Україні.

Коли шукати межі діячами славянського відродження подібности з діяльністю Маркіяна, найблизше підходить Шашкевич до Вука Стефановича Караджіча. Коли-ж Шашкевич не довів до таких успіхів, як Караджіч, вина його в короткості його життя, бо коли Маркіян жив усього 32 роки, Караджіч 7 літ, Караджіч займав ся під впливом Копітара збиранем сербських народних пісень, яких зібрало ся пізнійше на 6 томів, Шашкевич записував пісні разом зі своїм братом Антоном і його записи ввійшли в збірники Вацлава Залеского, Кеготи Павлі, Головацького та в „Русалку Дністровую“. Як Вук, віддавав ся Маркіян граматичним дослідам. Перекладом нового завіту на народну сербську мову викликав Караджіч велику бурю проти себе; як Шашкевич був би оважив ся видати свій переклад євангелія на народну мову, був би до краю опав в неласку тодішнього св. Юра. Як страшні напади стрінули Вука за введенє нової фонетичної правописи, таку долю перетерпіла й „Русалка Днітрова“, а звисний примховатий і впертий диктатор у справах мови та правописи Осип Левицький в друкованій книжечці подякував прилюдно урядови за те, що на „niepotrzebne nowości baczne ma oko i Rusałce Dniestrowej rozszeżeć się w tej formie, w jakiej z rąk triumviratu wyszła, nie pozwolił“. Поминаючи заслуги Шашкевича як поета, і значіне Маркіяна для українського народу в Галичині подібне, як значіне Вука для Сербів. Заслуга Вука двояка: введенє народної мови в літературу й розкритє богатства народної поезії, поміж заслугами Шашкевича для нашого народу такі самі дві в приложеню до нашого народу є дуже важними.

Цілу діяльність Маркіяна пронизує його горяча любов до народу, його демократизм. В часах університетських студій ішов він під понижені польські стріхи й записував там народні пісні, казки, приповідки й вчив ся народної мови. Коли на четвертім році теології єпископ Снігурський, що бачив його здібности, радив йому не женити ся і дослугувати ся почетом при консисторії, Маркіян пішов за волею матери, щоби працювати на селі. Висьміяною лопською мовою виголосив він і його два товариші Микола Устиянович і Юліян Величковський в 1836 р. проповіді в трьох руських церквах у Львові, де до того часу проповідано панською польською мовою або в дуже нечистих випадках церковно-славянсько-руським макаронізмом. Народною мовою говорив усе проповіді для селян, такою мовою списував їх, сею мовою перекладав євангеліє і жите Ісуса Христа (з німецької мови). Красним доказом розуміня в Шашкевича потреби народної освіти є „Читанка“ для учеників народних шкіл, яку зложив в народній мові разом із товаришами ще 1836 р. лопську народну мову ввів він у літературу, поезію і прозу, а дальше в науку, щоби в сімї культурних народів став хлоп, що в поті чола відробляв ривдячу панщину, поруч свого свавільного пана. Й коли застановити ся над характером діяльности безсмертного Маркіяна, яким його уважав уже його товариш Михайло Козанович, й узяти під увагу час тай обставини, стане ясным, що є один найвідповіднійший спосіб гідного пошанованя памяти Маркіяна. Його ідеям відповіло би найкрасше заснованє спеціального, діяльного товариства для поборюваня анальфабетів, яких величезний процент соромить нас уже на початку 20-го столітя.

Одним словом Шашкевич став історичною особою через те, що

з напів свідомої і темної маси зачав творити сучасний культурний нарід, що рішучо зазначив єдність того народу з закордонними Українцями, що вказав тому народови на його славу, хоч криваву, історичну минувшину та сумну сучасність, яку може зробити красною тільки органічна праця інтелігенції над освітою того народу, над скріпленем його національної самосвідомості й особистої гідності. Шашкевич став історичною особою через те, що разом із відродженими славянськими народами стали жити новим життям і галицькі Українці. Але й в українській літературі здобув собі Шашкевич таке трівеке становище, з якого не зіпхає його найкрасший розвій нашої літератури. Для галицької України все буде дата виходу „Русалки Дністрової“ себто рік 1837 тим граничним каменем, від якого починає ся нова доба літератури, народною мовою, змістом і ідеями. Також загально признаний небуденний ліричний талант Шашкевича, в якого поезія се вилив на папір його розхвилюваного чуття, накипінного в його серцю суму та болю, меланхолії і розпуки. Його поезія, як українська народна пісня, хоч і засміє ся часом або радостію засияє так за хвилю ударяє в сумні тони, яких вершком страта надії і

„таку долю

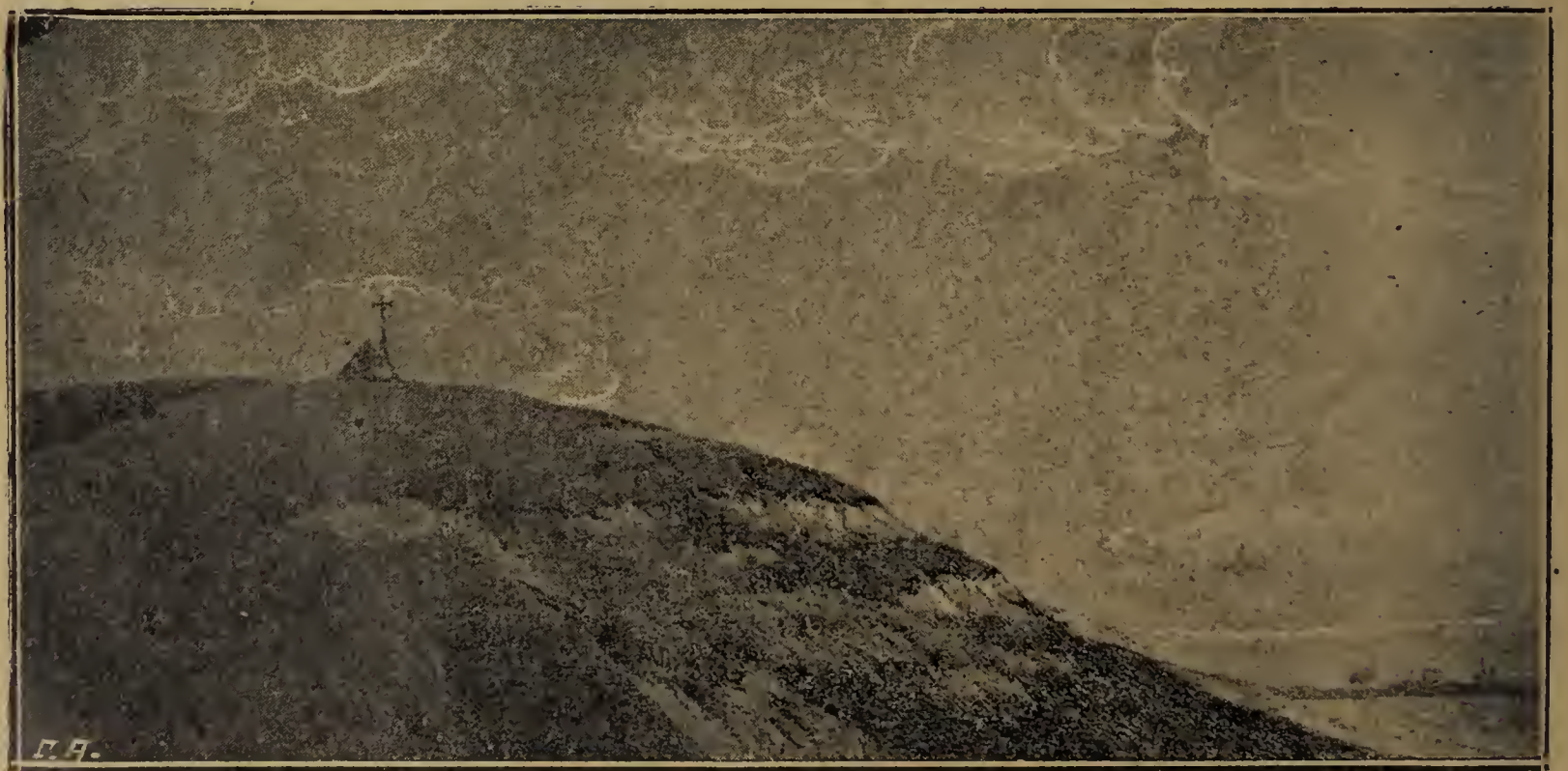
Най то громи тріснуть!..“

З природи ніжний, до того слабовитий, м'якої вдачі, доброго серця він переніс у своїм життю тільки родинних незгод, тільки особистих розчарувань, випив так велику чашу горя, зносив таку нужду під матеріальним зглядом, що одинокою його розрадою була непоколебима віра, що його душа всміхала ся і розгрівало ся серце на вид „українських вірлят“, які пощастило ся дістати в руки, на вид нових українських літературних проявів а понад усе поезій Шевченка. І Шашкевич, якого житеві обставини перли в розпуку, радів, що вже дніє для його народу, і працював далше над оригінальними творами чи перекладами, прим. славної тоді короледворської рукописи. Маючи рідкий дар викликати в товаристві любов до рідного слова, промовляти до серця, переконувати їх і заохочувати до праці, не диво, що згромадив коло себе гурток молодих і охочих робітників. Про вплив Маркіяна на товаришів дають вимовне свідощтво слова Козановича: „О безсмертний Маркіяне!.. Ти зажег еси огонь в моїй груді, котрий лише гробова персть загадати зможе!“ В столітні роковини поета можуть сміло повторити ці слова Українці Галицької землі.

*

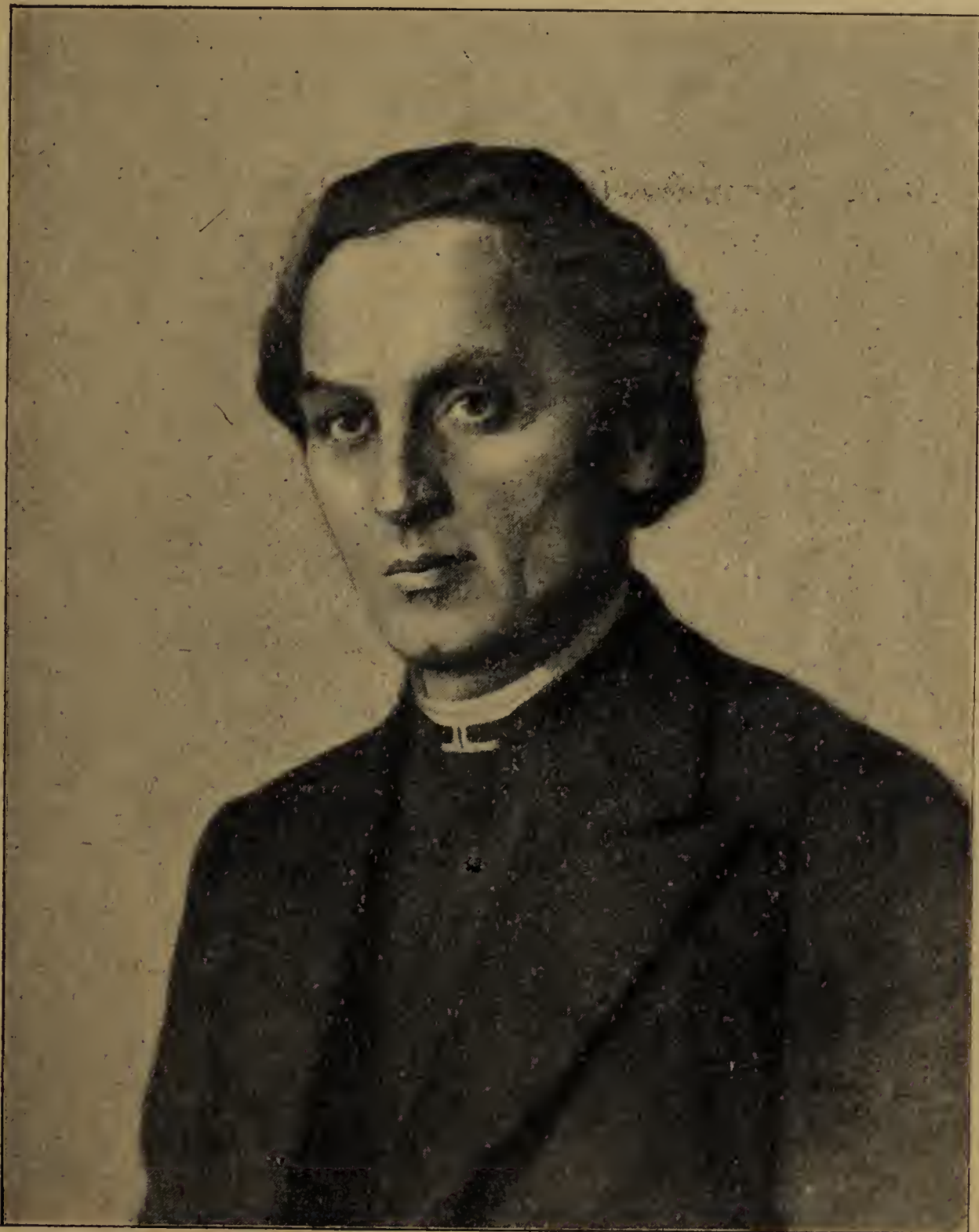
*

*

Вид Білої гори з пам'ятником М. Шашкевича від сторони залізниці.

З товаришів Маркіяна відзначався найбільшим поетичним хистом Микола Устиянович. Приготовляючи матеріял до літературного альманаха по смерті Маркіяна, ось як схарактеризував обох поетів їх товариш Яків Голоцький: „Двох у нас співаків появилося із великим дарованьом. Оба товариші-соученики писали не багато, не для чительства обширного, але для ругу приятельського, як і в нім тільки заблисли, осьвітвши як зірнички середньої ночі гайок свій зелененький. Устиянович написав пригідний стих „слезу“ та слеза так смирененька, так тиха, як слезонька сиротинська на гробі отця, тільки чувственних серць тронула, і та слезонька як рісочка зараня перетворилася в „дорогую перлоньку“, світила і буде світити.

Маркіян Шашкевич.

Другий не багато напечатовав, більше переховується письменно (в рукописах) у його подругів, приятелів. Оба соученики з великим талантом поетичним. Устиянович в тихій домашній ідилічеській простоті показує глибоке вчувство, милозвуче, руського язика. Туга незрівнана проявляється — словом оживляє усю дійсність южноруської поезії.

Другий більше сильний, величний, задивляє високими поняттями, буйними гадками, козацькою силою. Смерть узяла на зараню Шашкевича, а Устиянович замовк, як тая зазуленька послі Івана, притих, а бодай чи не схоче свій

талан закопати!“ Пригадуючи даліше, що Устиянович задумав був написати трагедію на основі житевої трагедії осліпленого князя Василька, закінчив Головацький своє порівнянє Маркіяна й Устияновича характеристичним, а що до Устияновича (й себе) навіть пророчими словами: „Шкода, що у нас багаті з молодости обіцяють велику надію, зацвіте першим красним цвітєм, коли дивися, а цвіт спав і биле засихає.“

Таким засохлим билем став для розпочатого Маркіяном руху сам Головацький від 1850 р., а пізнійше від 1861 р. й Устиянович. Микола Устиянович уродився 1811 р. в містечку Миколаєві, жидачівського повіту, де його батько був бурмістром. Середню школу й теологію скінчив у Львові. До духовної семінарії прийняли його щойно в 1835 р., коли був на третім році. Коли 1836 р. вмер у Львові архипресвітер митрополичої капітули Михайло Гарасевич, написав Устиянович свою „Слезу“, яку саме має на думці Головацький в висше цитованих словах. В семінарії заприятелював з Маркіяном, який і написав звисну свою „Думу“, посилаючи приятелеви нові українські видання. З другого боку той дішній рух у мурах семінарії піддав його під надзир поліції до 1848 р.

По висвяченю в 1838 р. адміністрував парохії Волків і Славська а останню й одержав в 1842 р. На перших його віршах, які ввійшли в другу часть „Вінка“, виданого в Відні 1847 р., слідний вплив Шашкевича, якого пам'яті в три роки по смерті себто 1846 р. присвятив польський вірш п. : „Cieniom Marcyjana Szaszkiewicza ku wiecznej Jego pamięci“. Коли-ж польський часопись „Rozmaitości“ не хотіла видрукувати сеї елегії, щоби не наразити с (польській) публиці, переложив її Устиянович на українську мову та в рівнобіжних текстах польським і українським видав у Львові в 1848 р. Найкрасшим се продукт Устияновичевої лірики, де чудовими красками змалював образ свого вірного приятеля.

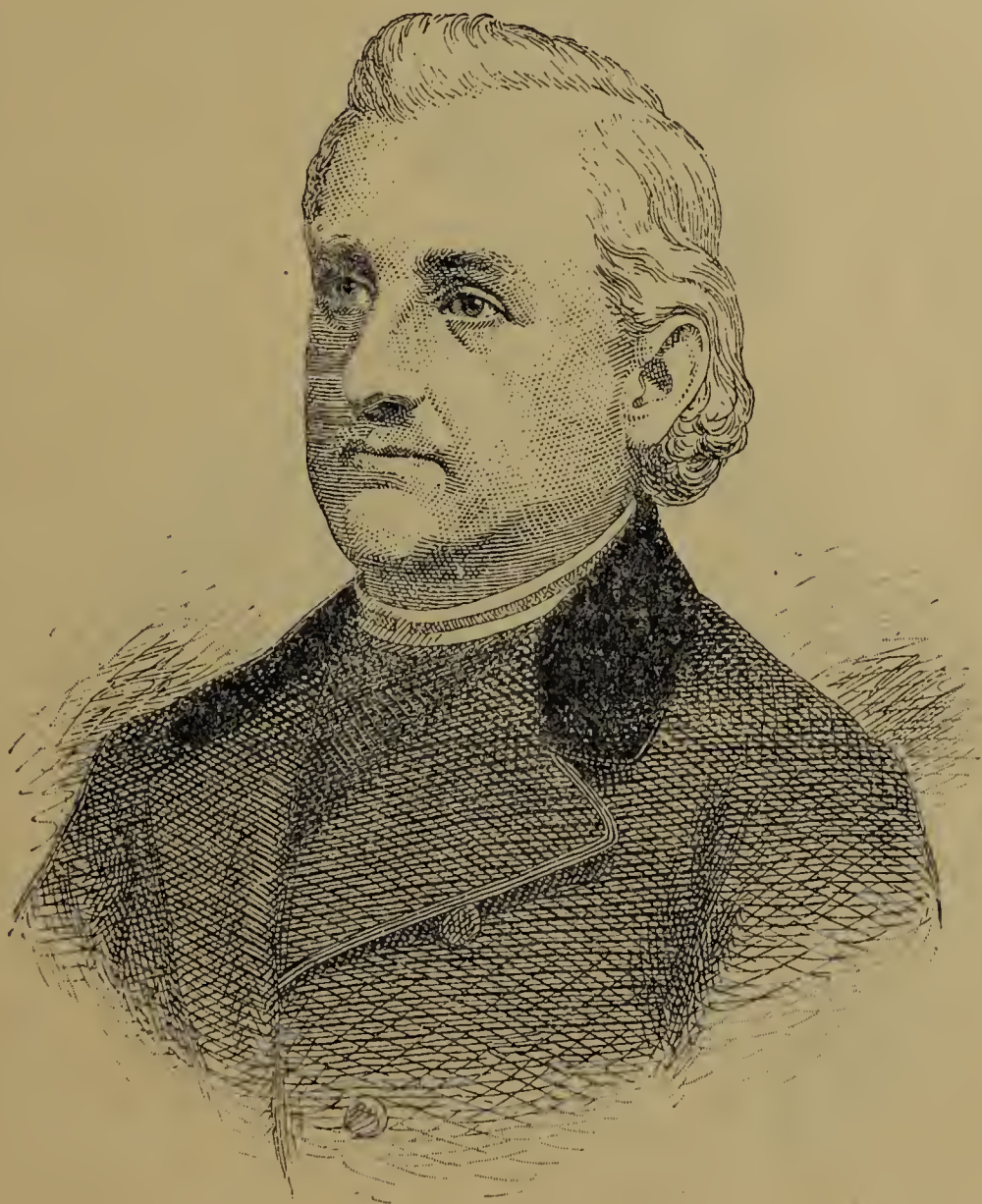
В пам'ятнім 1848 р. виголосив він гарну промову на „зїзді руських учених“, в якій українську мову назвав „стобарвною цвіткою, возникшою з мягенької груди найчувственнійшої дочки Слави“. „Хтож бо в Славянщині говорить він, не знає тої мови сьвятої Руси, тої бесіди серця, того наповненого ласканя, котрим мати першоє дітя своєю милости любує, тої красавої пісоньки, якую ластівка під стріхою щебече, хто не знає барви, цвіту і волю тої літоросли золотобережної України. На Славянськїм виросла она серця і всякими цвітами приоздобила ю красавая мати. Всякії чувства душі і умови появи приодіває она золотими точками.“ Бажаємо „надивити ся ненаглядній ей барв красотам“, киньмо оком на схід сонця, описаний у Квітчиній Марусі а „хочем узброїти ся в кріпость, послухаймо громкого Шевченька, аж розвеселити ся і попустувати, возьмім Котляревського, аж на послідок статочної образа хочем, прочитаймо єдин тільки короткий уступ з Перекинчика під назвою Бандурист, через незабвенного нашого Шашкевича написаний.“ А хто і пожалує заглянути до народних пісень, до „тої комори природних народних гадок“, найде неодну „звїздку“, которая би славу найкрасшому письменникови кожного народа принесла“. „О тій красі бесіди рускої добре знають Славяне“, тій красі української мови служив Устиянович по 1860 р. своїми поезіями, повістками, перерібною драми Корженьовського „Каграссу гórale“, а й ту саму красу української мови висьмівав він у дальшїм своїм житю, коли переслідованя консисторії зробили з нього потрібного її пропатора московської гнилі поміж нашим народом.

І коли з народного періоду жита маємо вязку поезій, чотири повісті (Старий Єфрем, Мєсть верховинця, Страстний Четвер, Допуст Божий) і щось дещо, коли на зїзді „руських учених“ „соловій руський так красенько і з чувства всіх промовив, що ся аж розплакали“, коли після найліпшої своєї волю редагував в 1849 і 1850 р. „Галичо-руській Вѣстникъ“, в московській періоді жита став живим трупом для свого народу. А як і часом пригадували ся йому молодечі мрії і ідеали, от як прим. в 1880 р., коли написав статю п. з. „Восрождение Галицкой Руси и Маркіянъ Шашкевичъ“ і тоді не забув прищипи

атки до Шашкевичевих первоцвітів, називаючи їх „ребяческими произведе-
іями“. За зміну своїх поглядів одержав, що правда, добру парохію в 1870 р.,
саме Сучаву, де й умер в 1885 р., але душевного вдоволення вона не дала йому.

* * *

Так ішли в чужу службу товариші і приятелі Маркіяна, аби нею по-
оптати всі свої молодечі ідеали, мрії і заміри, а навіть присяги працювати
іле жите для народної справи. Але ідеї Маркіяна, хоч їх уже при цвіті зачав
орозити північний вітер в одних, хоч їх зараз по скільченю заглушив москво-
ільський хабаз у других, хоч проти них став окунем цілий сьвятий Юр при
дмозі народних та середних шкіл, які стояли під його управою або на які
ав вплив, хоч проти них була спрямована університетська діяльність Голо-

Микола Устиянович.

цького, ідеї Маркіяна були так здорові, що мимо всього лихолітя україн-
кої справи в Галичині вони здобули нових своїх прихильників і пропага-
рів. Могучійшим від щедрої ласки російських державних властей для своїх
пілїв показав ся вплив поезій українського генія на сьмілих молодих при-
онників і носителів ідей Маркіяна. Сам Шашкевич, що сьвідомо будив свій
рід до нового житя, був першим із галицьких Українців, що віддав при-
ане українському Генієви, переписавши собі звісні йому поезії Шевченка.

Від 1862 р. стали галицькі Українці обходити щорічно сьвяточно роко-
ни смерти Шевченка. Зразу маленька громадка, й то переважно молодежи
кождим роком зростала що раз більше та більше, аж поки українська на-
ціонально сьвідома громада не взяла рішучої переваги над народними пере-
отнями. Через те історія зросту культу Шевченка в Галичині була би дуже
учаючою, бо се була би історія нашого культурного доробку, росту нашої

національної свідомости, яка вказала би хиби нашої дотеперішної праці і дезідерати на будуче.

Великий жаль, що мимо псевдо-конституції російські Українці не могли відсвяткувати 50-літних роковин смерти Тараса так, як сего вимагало би се наше найбільше національне сьвято. Роковини смерти Шевченка се заразом роковини висвободження українського народу в Росії з неволі кріпацтва, проти якого став Тарас в ряди найвизначнійших борців в царстві неволі нашого народу, а крім Шевченка з українських письменників і „кроткий пророк і обличитель жестоких людей неситих“. Так висказав ся Тарас про Марію Марковичку, звісну під назвою Марко Вовчок.

Т. Шевченко.

Котляревський оповідає у своїй Енеїді про жарене зі всіх боків панів у пеклі за те,

Що людям льготи не давали
І ставили їх за скотів.

Гулак-Артемівський убрав свій протест проти кріпацтва в форму байки-сатири „Пан та собака“, де велить „і над псом — жалість мати“. Квітка подав іділлі з сучасного сільського житя, а про непорозуміння межі працюючим людом і панами знав тільки в минувшині. Щойно син кріпака, Шевченко, що перетерпів ціле пекло кріпацької неволі в дитинстві, що й в часі своєї осьвіти й на протязі цілого житя стрічав на кождім кроці двоногих зьвірюк, підніс так голосний протест проти панованя людини над людиною як над худобиною, відчув так тонко горе бідної жінки, її людську гідність і материнство, що

Чужинецькі послы у гетьмана Богдана Хмельницького.
(Малюнок Т. Шевченка).

став речником вселюдських ідеалів волі, правди й добра. На його думку буде тоді гаразд на світі, коли

на оновленій землі
Врага не буде, супостата,
А буде син і буде мати
І будуть люде на землі.

І той ідеал рівності всіх людей без жадного поділу ставить Шевченка поруч найкрасших і найбільших діячів людства, робить його світовим генієм.

Квітка писав іділлі з хлопського житя, а в Шевченка ось як виглядає „рай“ на землі:

Немає там власти, немає там кари,
Там сміху людського і плачу не чуть.
Он глянь — у тім раї, що ти покидаєш,
Латану свитину з каліки здіймають,
З шкірою здіймають, бо нічим обуть
Панят недорослих. А он роспинають
Вдову за подушне, а сина кують —
Єдиного сина, єдину дитину,
Єдину надію — в військо оддають,
Бо його, бач, трохи... А он-де під тином
Опухла дитина голодная мре,
А мати пшеницю на панщині жне.

Що він з залюбованєм малював типи закріпощених і понижених, що їх з найбільшого пониження підносив на вершки людської гідности, оправдане того знаходить ся також у його власних словах:

Возвеличу
Малих отих рабів німих!
Я на сторожі коло них
Поставлю слово.

І як через викуп став Шевченко вільним, так силою його слова, силою його пісні маса закріпощеного люду найшла в собі соки до нового житя. Ні-один із українських письменників до Шевченка, навіть жаден із його сучасників не мав так великої національної свідомости, як син кріпака. Й та свідомість дала йому змогу відчути минуле, доглянути всі тайники сучасности, пророчим оком предвидіти будучність. І та свідомість казала йому радувати ся радостію того народу, з якого він вийшов, горювати його горем. І та свідомість зробила його співцем козацької слави, вилила ся грімким протестом проти поневолення України московськими царями-деспотами, змалювала криваву месть гайдамаків над свавільними панями в Польщі. Одначе славлючи борців за волю України в боях із ворогами, Шевченко бажав тільки викувати

До старого плуга
Новий леміш і чересло,

щоби зорати „переліг“ в певній надії на добрі жнива.

Знаючи добре, хто він, чий син, яких батьків, ким, за що закутий, не завів ся Тарас у своїй певности. Його слово будить щораз ширші круги народу, а враз зі зростом і поглибленем національної свідомости в українського народу стає щораз голоснійша слава нашого Генія-Кобзаря.

Діждавши ся перекладу на різні європейські мови, поезії найбільше яркого речника національної свідомости та національного відродження України винесли на світову арену й показали світови нову українську націю, яка хоче жити своїм питомим житєм.

Старець на кладовищі.
(Малюнок Т. Шевченка).

Шевченко мрів також про те,
Щоб усі Славяне стали
Добрими братами
І синами сонця правди,

але не сьміє бути гноблених і гнобителів, як і на Вкраїні, так скрізь має настати рівність і братерство всіх людей, коли має на сьвітї встати правда, встати воля, коли мають бути „люде на землі“.

І Україна, яку любив Тарас, так дуже, що готов був навіть свою душу погубити, за яку казав він молити ся, щоби не приспали її „злії люде — лукаві“, для якої вмів Геній злучити горожанські обовязки з віщим вітхненєм, повинна здобути ся на красші обходи роковин його смерти, як доси бувало. Столітні уродини Кобзаря за плечима, за три роки, а доси не має Шевченко ні такої монографії, на яку заслугує, ні обробленої своєї творчости, ні навіть повного збірного виданя своїх листів. З красшим розумінєм Шевченка мусить обходити роковини його смерти й Галицька Україна; на ній тяжить поки що й обовязок перед вести ві всім, чого вимагає недалекий ювілей.

* * *

Шевченкові поезії робили й роблять тому дуже сильне вражінє, що він виливав на папір се, що передумав і переболів усім своїм серцем за себе й за близьких людей. І в австрійській Україні стали малювати жите найнищих верств правдивими та реальними почерками письменники, що вийшли з тих верств, що чуткою душею відчули горе жовніра, як Федькович, що вдумали ся і відчули не тільки жите хліборобської і робітничої верстви, але й тих, що опинили ся „на дні“ суспільного житя, як прим. Франко.

Перлами поміж Франковими оповіданями й повістями тай у цілій українській літературі є його оповіданя і повісти, яких тема взята з бориславського житя. З тої самої сфери зачерпнув тему до найкрасших своїх оповідань і талановитий та плідний письменник, що в 1911 р. обходить ювілей своєї тридцятьлітньої письменської діяльности. Се Стефан Ковалів, звісний також під псевдонімами Стефан Пятка, Дроздишин, Дрозд, Плескачка й іншими.

Уродив ся в Брониці дрогобицького повіту 25. грудня 1848 р. Народну школу покінчив в ОО. Василян у Дрогобичі, а низшу реальну в Перемишлі. Потім був дякоучителем в Сарнах і Торгановичах і вчителював у Городищи та своїм ріднім селі. Скінчивши ві Львові 1875 р. учительську семінарію, вернув назад до рідного села, звідки його перенесли 1879 р. на посаду до Борислава, де живе до нині управителем великої народної школи. Всюди, де був, лишав по собі добру память, передусім в ріднім селі, де його заходами поставлено шкільний будинок.

Самі житеві обставини зазначили границі і складові частини його творчости. Зачав оповіданєм для дітей „Гірська дитина“, й популярно-науковою статьею „Дорогоцінні камені“ в коломийськїм „Приятелю дітей“ за 1881 р. Вислідом сього напряду його діяльности, який подиктували йому педагогічні вимоги, є звиш 20 статей на ріжні науково-популярні і педагогічно-дидактичні теми з одного боку, а з другого довгий ряд діточих оповідань, які видає тепер „Видавничя Спілка (три томики: Чародійна скрипка, Писанка, В остатній лавці — вже вийшли, четвертий друкує ся). Як за свої статі одержав Ковалів з ріжних сторін від учительства численні листи з признанєм і з подякою, так його діточі оповіданя дають цінний вклад в українську діточу літературу, яка щойно починає у нас розвивати ся і на яку треба звертати більше уваги, ніж у нас доси роблено. Призначені для дітей в віку 10—14 літ діточі оповіданя Ковалева або популяризують здобутки нинішного знаня або старають ся впоїти в молоденьких читачів означені моральні прінципи, які впливають зі змісту оповідань і самі втискають ся до молодих сердець, не дорогою тенденційної проповіді.

Походячи сам зі сільської родини, вчителюючи по селах і відзначаючи з природи значним обсервацийним талантом, пізнав Ковалів всесторонно жите галицько-українського села. Своїми оповіданнями зі сільського життя належить Ковалів до тої групи письменників, де побіч Івана Франка стоять Стефаник, Мартович і Бордуляк, кождий майстер в своїм роді. Всі оповідання Ковалева зі селянського життя складають ся на великий і сумний образ занепаду нашого села. А причина сього не тільки в обставинах, але й у самих селянах, яким часто каже немилу або й гірку правду в очи, а зарадити сьому не може тільки сам добробут, але й просвіта й ще раз просвіта.

Перенесений на посаду до Борислава з його нафтовим промислом, що одних пустив з торбами, а другим дав величезні маєтки, підчас зверх тридцятьлітнього побуту в тій галицькій Каліфорнії мав Ковалів досить часу придивити ся сій машині, яка торощить безмилосерно одних, а дає богатства другим. Хоч автор малює по більшій часті в своїх оповіданнях майже самі події без душевної боротьби героїв, але правдивістю змальованя страшних шахрайств злочинів, того скаженого шуму, в яким гине без числа пролетарияту, роблять сі оповідання велике вражінє.

Обманьствами доробив ся Ройт маєтку на ґрунті Миколи Рила, купив село в Стрийщині, став польським патріотом, але свого шибу не засипав. Довго находили ту смерть і люди й худоба, але властям було байдуже про се. „Патріотизм“ Ройта асекурував його перед виною. Щойно, коли яма завалила ся, коли мало що не найшов там смерти учитель з родиною, коли при сій нагоді таки згинуло кілька людей, щойно тоді прийшла власть, аби найти „все в порядку“. В Ройтовім шибі погиб і колишній властитель ґрунту Микита Рило.

В бідака Микити Сиренького закупив арендар Сруль право копати ями на його землі, дав йому за се сотку й обіцяв дати ще по 50 золотих від кождої вежі. Сруль продав се право Борухови за тисячку золотих із застереженєм вісім процентів доходу. Борух відпродав Мошкови Уншульдови за 25000 золотих, бо в землі була певна нафта. Уншульд був повіреним банкової спілки, яка стала копати ями. Бухнула кипячка, спілка заробила міліони, а Сиренький, що дістав усього дві сотки, став робітником на власній землі і погиб.

Дрогобицький Найда довго наганяв людей до шинку Мотя Хуни і поміг йому доробити ся маєтку. Хуна викинув в відплату за се Найду за цвері, а Найда з пімсти порубав сокирою цілу родину.

Словом „хто не бачив, каже автор в своїм оповіданю „Андрій Кременяк“, власними очима Борислава, не прожив у нім кільканадцять літ, не стежив зорким оком, що захланність людська і егоїзм можуть зділати, як там Кидова зуміла вихіснувати конституційні закони в свою користь і всіх тих, що не порозуміли ся на сій конституції, замінила на рабів-каторжників, — тому всякі описи не дадуть докладного понятя про сю галицьку Содому. Народ із ріжних кінців сьвіта, збігці з вязниць, дезертири військові з заграїці, розумієть ся єврейського племені — без імени, без усякої особистої вободи, знайшли тут приют, стали нині панами, володіють мов удільні князі, і тисячі білих рабів бе чолом перед кумиром, обюченим золотом. Страшне тее золото, страшне тее срібло! Ті атласові бекеші, ті шовки стоять потоки людського поту“.

Де, де, не той тепер Борислав, що колись. Колись „маленьке підгірське їльце, з мирними і освободженими з тяжкої неволі жителями, замінило ся протягом двадцять пятьох літ у великанське зборище шинкарів, гандлярів обманців! Хитрістю і насильством видерли хліборобови прадідну його землю його живцем поховали, як скотину під лісом... Трудно було оперти ся хитрим пройдисьвітам, що приходили до хлопа вечером у гостину, поперебирані за міністрів, генералів, а так споївши легковірного хлопа, ставали ся його витяями. Два-три господарі, що зуміли прийти до маєтку, добили ся до нього тільки тим способом, що стали орудєм нехриста, запродавцями свого брата!

Вони то, підкуплені Жидами, йшли до своїх, нараджували ґрунта продавати. Мало тут первісних мешканців зістало, а й тих судьба достойна помилування. Житє їх — то безвпинна боротьба з опирами і смоками, що ожидають їх по гибелі. Дійсно, чоловік мусить подивляти, що ще нині тих кільканадцять ґосподарів має хоч під лісом, понад деброю свої смирненькі хатини й існує д якогось часу. Поглянеш з гори „Городище“ на сей невеликий шмат землі, окритий низькими домиками, численними топільнями воску, сотками горбків, взнесених із викопаної землі, прислухаєш ся тому постійному клекотови, пискови друків, машин, — здригнеш ся, мороз по тобі прошибне і земляця та кровю і потом руського хлібороба стілько разів скроплювана, стала ся для нього гробом, а заробкевичови принесла мільйони. До того то довела не лиш сама хитрість чужих, але також темнота й недбальство наших людей“.

Ті сумні приміри темноти й непорадности наших селян із нечисленними тільки веселішими й погіднішими образами зібрані в чотирох томиках, виданих „Видавничою Спілкою“ (Дезертир, Громадські промисловці Риболови, Похресник) і надають ся дуже для наших читалень.

Велика се заслуга Ковалева його літературний доробок. Ся праця без ніякої матеріальної користи при тяжких обовязках, які вклала на нього управа найбільшою у краю народною школою, де останніми роками було значно понад дві тисячки дітвор, заслуґує на велике признанє і на найбільші похвали. Ціну оповідань Ковалева підносять ті благородні думки, які будять ся в читача при їх читаню і спонукують шукати заради лиху.

* * *

Коли згадати ще Льва Боровиковського, якого столітні уродини припадають також на 1911 р., круг літературних свят за 1911 р. вичерпає ся. Ще студентом харківського університету приляг до романтичного напрямку в українськiм письменстві, надрукувавши в 3 кн. „Вістника Європы“ за 1829 р. свою баладу „Маруся“. Перекладав з Міцкевича та Пушкіна, а кілька його поезій надрукував Євген Гребінка в „Ластівці“ з 1841 р. В 1852 р. вийшли його „Байки й прибаютки“, хоч досить удавні, тепер майже забуті.

* * *

Велику літературну вартість мають байки Євгена Гребінки. Уродив ся 21. січня 1812 р. в Убіжищі, пирятинського повіту, в полтавській губернії. По українськи став писати ще студентом, коли почав перекладати Пушкінову „Полтаву“. Викінчив сей переклад, найслабший з усіх своїх українських творів, в 1835 р. Від 1834 р. став служити канцелярним урядником у комісії духовних шкіл Петербурзі і ту втягнув ся в великоруську літературу, попав цілком під вплив Гоголя і не мав сили визволити ся із нього, тим менше не мав часу послужити своїй рідній літературі. Хоч на чужині перестав писати по українськи, але любов до України мав у своїм серці до кінця житя. Умер 3. грудня 1848 р. в Петербурзі і його тіло перевезено в вітчину.

Головним його твором „Малоросійські приказки“ себто байки, які так сподобали ся українській публиці, що перше збірне виданє з 1834 р. треба було в два

моки поновити. Велика літературна стійність приказок Гребінки полягає в тім, що в них умів автор получить разом артистичну форму й добірний зміст. Дорекнув ся в них автор суспільних хиб свого часу, недостачі справедливости в судах, неробства висших кляс і визиску ними низших верств, кріпацького гнету то що. Та мимо того, що крутійства, неправда й кривда запанували на землі, автор вірить в побіду правди, переконаний, що тільки людяний і справедливий суспільний устрій може забезпечити тривкий спокій державі.

Сьвідомістю ідейності й розуміння потреби заходів коло духових потреб своїх земляків були старання Гребінки довести до видавання українського літературного журналу. В 1838 р. в порозумінню з Квіткою і іншими українськими письменниками хотів він до якогось російського журналу давати самостійні українські додатки. Коли ті заходи чомусь розбили ся, видав він в 1841 р. альманах „Ластівка“, за яким мали піти далші, як виходило би з бадьорого пращаня „До зобачення“. Та се був останній Гребінчин дарунок Україні. Цим патичну „Ластівку“, яка несла по широких українських землях разом з творами піонерів нової української літератури й поезії Шевченка, приймали скрізь гостинно, а в галицьку Україну вона мабуть вперше занесла твору безсмертного Кобзаря.

Пересилаючи „Ластівку“ приятелеви Михайлови Козловському, писав Маркіян: „Рідні любезненькі! Несе ся воздуками до вас, мої миленькі,

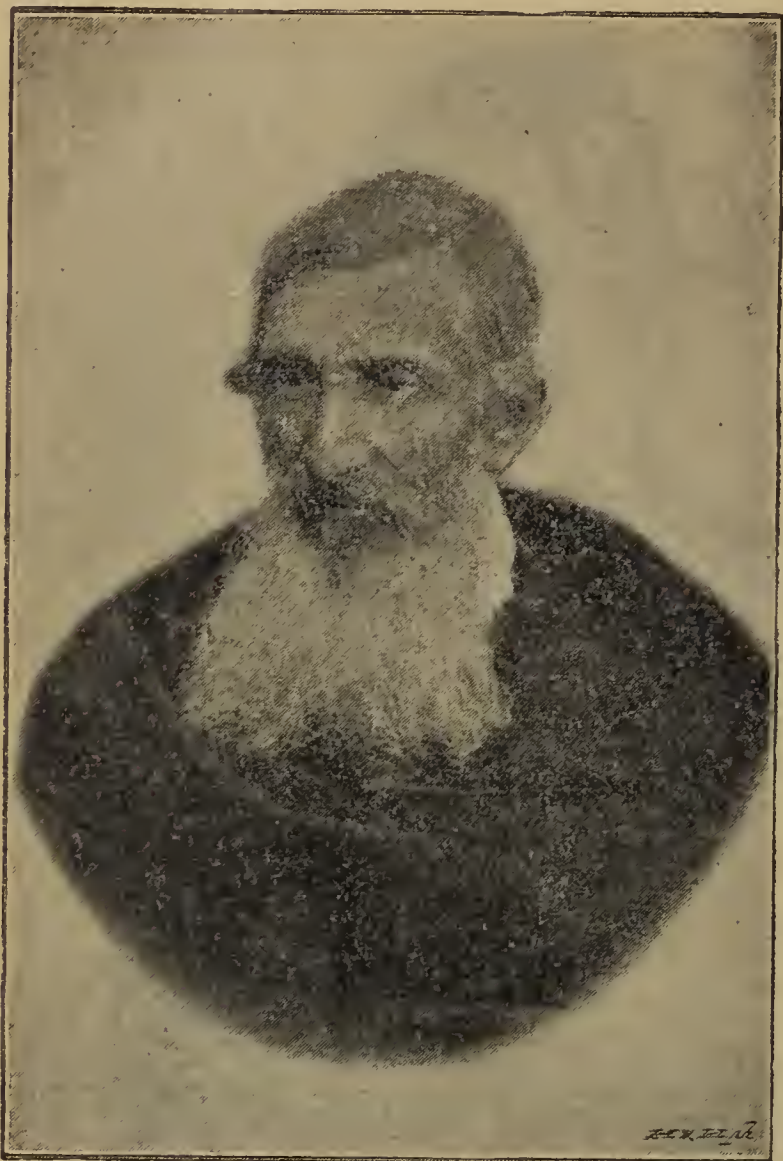
шпарка Ластівка; ой ластівка-ж то ластівка! такої ще ніхто з роду не бачив, бо не іно, що гарно виспіває та щебече, та так мов промовляє, а то ще і на зиму не ховає ся, і все снує ся, і все літає, і все виспіває, що забудеш і біду і горе, і смуток і журбу і здаєт ся тобі, що завсіда весна. От така то летит до вас ластівка!“ Яків Головацький написав до задуманого альманаха одушевлену рецензію на Гребінчин альманах, але вона доси не видана.

В виданнях галицької України стрічаємо перший раз Гребінчині писання в „Зорі Галицькій“ за 1853 р., між іншим і його повість „Чайковській“, яка пізнійше в перекладі Ксенофонта Климковича здобула собі таку популярність у нас. Гребінчині приказки, які мали найти місце вже в „Пчолі малоруській“ Головацького, стали появляти ся щойно в шкільних читанках, почавши від 1866 р.

Евген Гребінка.

В часах Гребінки жив і працював у Харкові один діяч, що хоч родом великорос приляг усім молодечим жаром до українського народу, вкладав свою душу й серце в українську етнографію. Се Ізмаїл Срезневський. Уродився 13. (ст. ст. 1.) червня 1812 р. в Ярославі в північній Росії. Свій дитинячий і молодечий вік судилося Срезневському перебути в Харкові й ту скінчити школи. В 1833 р., отже в 19 році життя, видав він, разом із Росковшенком „Українській альманахъ“, а в рр. 1833—1838 шість книжок „Запорожской Старини“, звісної дуже скоро в Галичині, збірки з творів української народної поезії, в більшій частині історичних дум, з тих деяких підроблених на основі „Исторіи Руссовъ“. Срезневський, що став опісля гарним професором славянської філології в петербурзькому університеті й славним і дуже заслуженим славістом, стояв за відродженням української літератури й пророкував її блискучу будучність.

Ізмаїл Срезневський.

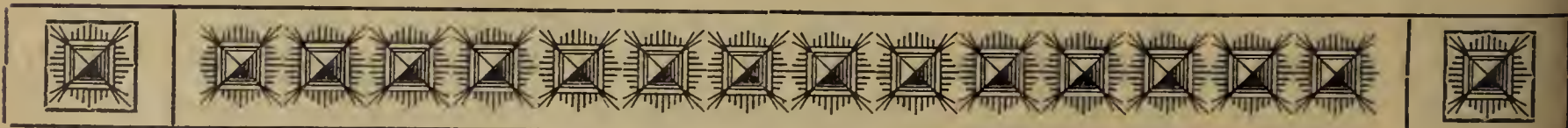
Приготовляючи ся до професури для славянської філології і відбуваючи подорожі по славянських землях, прибув Срезневський 1842 р. в липні до Львова, прожив ту 19 днів, познайомився з Яковом Головацьким, Вагилевичем, Зубрицьким і Йосифом Левицьким. Між галицькими знайомими та Срезневським навязала ся переписка в родиннім архіві Срезневських заховався і Шашкевичів переклад Короледворської рукописи. Про вражінє, яке робив на наших початкових робітників Срезневський своїми оповіданнями про Славяні про українських письменників, своїм одушевленням до української етнографії, й українського слова, свідчать до деякої міри й віршики обох Головацьких, Якова й Івана, присвячені, як писав Іван, „гостеві з над Дніпра“. Яків Головацький взивав :

Ізв'язім ся, рідні діти,
Час вже нам відмолодніти!
Свою пісню заспіваймо,
Своєю сили добуваймо,
Та все піде в лад!

А Іван запитував :

Чи нині нас нужда іще не навчила,
Любитись, годитись з ріднею, братами?

Розуміє ся, з братами „знад Дніпра“, з якими пізнійше не погодили ся оба Головацькі, коли вже не було кого, щоб одушевив і піддержав їх.

Іван Крип'якевич.

Цісарський посол на Запорозжі 1594 р. §

В половині XIV віку на християнські держави в Європі прийшла грізна непека від сходу: 1356 р. здобули Османи або Турки перше європейське місто, іполі над Гелеспонтом. Турки визнавали арабську віру, іслям або магометанство, а та віра приказувала їм воювати з чужевірцями і всюди ширити пановане «авовірних». Турки воювали щасливо з сусідніми народами, а 1453 р. здобули істантинополь або Царгород, давню столицю грецького цісарства. Тоді великий страх впав на всі інші держави і всі держави готовилися до великої війни з бісурманами. Найбільше шкодили Турки державам німецького цісаря; 1529 р. Турки прийшли аж під Відень, а недовго потім заняли майже цілу Європу. Щоби добути ці краї з під турецького ярма, цісар накликав всіх європейських монархів, щоби дружно з ним стали до війни з бісурманами і висвободили Європу від безнастанних воєн. Але королі і князі не хотіли слухати цісарських зазивів; кождий з них мав свої справи і не журився війнами цісаря; європейські королі навіть війшли в згоду з Турками і платили їм щорічно гарач, щоби забезпечити себе від нападів. Тоді цісар звернув свої очі далеко на схід до дніпрянських країн. Там за Дніпровими порогами заложили свою державу запорозькі козаки — Запорозжці. В чорноморських степах кочували тоді півдикі татари, азіяцька орда, яка мала свою столицю в Криму і признавала над собою турецьку владу. Татари рік рично нападали на українські землі, нищили і спалювали села, забирали худобу, збіжжя і все, що можна було забрати, а людей вбивали і цілими сотками забирали в неволю. Щоби від них оборонити себе, запорозькі козаки мали собі наші люди над Дніпром захистні твердині, ставили сторожі, щоби попередити про прихід Татар і зложили військо, що воювало з напасниками. В війні з Татарами здобули собі козаки велику славу: по всіх краях пішов голос, що нема ніде людей, які знали би воювати так гарно з бісурманами як запорозьке військо. Тому й німецький цісар рішився вислати до козаків своїх послів, щоби довідати ся, які се люди і чи вони схочуть піти на цісарську службу — воювати Турків у Волощині та на Угорщині.

Цісарським послом іменовано Еріха Лясоту, моравського шляхтича. Се освічений чоловік, покінчив університет, а потім вступив до цісарського двору і бував в Іспанії та Португалії; пізнійше перейшов на цісарський двір і кілька разів їздив до Польщі, а навіть вибирав ся в далеку Московщину. Влітку 1594 р. дістав Лясота поручення їхати до запорозьких козаків; разом з ним їхав Поляк Хлопіцький, який вже знав дорогу до козаків і Німець Яків Кель, що також бував на Україні.

Підчас дороги записував Еріх Лясота все те, що бачив в тих краях, якими їхав; з дня на день описано, якими містами і селами переїздили по рожні і що там замітного можна було подибати. Цісарський посол переїздив вздовж цілу Україну від Карпат аж до Дніпра; з його дневника можемо знати, як виглядала наша земля в ті давні часи, більше, як 300 років тому.

Дня 24. лютого 1594 р. виїхав Лясота з чеської Праги; по дорозі получили ся до нього товариші і їхали разом дальше. До Галичини приїхав з початком цвітня.

10. цвітня 1594 р. на Великдень переїхали лісисті гори Бескид, що і діляють Угорщину від Галичини; се було підчас татарського нападу і великі Бескида були укріплені засіками з дерева. Через милю від гір було місто Яслиска, а дальше инше містечко Риманів; тут мешкало багато Німців і

Вид Київа.

мецьку мову чути було всюди. Їхали дальше підгірєм на Сянік, Ліско, Добринь, Городок, а 14 цвітня були у Львові. Зі Львова виїхали 19 цвітня, а слідуєчого дня були в Глинянах; місто було окружене валами і ровом. Дні Бродів не заїзджали, але їхали далі на схід на Почаїв і Константинів. Міста і замки погоріли, бо туди часто переходили Татари. Чим дальше на схід ті гарнійші були околиці; всюди були великі пасовиска, вкриті буйною травою, широко розкинули ся богаті, родючі поля. Але жити людям було тут дуже небезпечно, бо раз враз набігали тут татарські війська. Боронити селян не було кому, бо королівського війська було небогато; люди самі муіли промишляти над собою. Кождий селянин, що виходив на роботу в поле, ніс на плечі стрільбу, а при поясі шаблю або меч; на полях стояли дивні, маленькі домики зі стрільницями: туди тікали селяни, як на них несподівано напали Татари.

Так їхав Еріх Лясота з товаришами чим раз далі на схід. Під Черкасами виїхали на стрічу цісарському послови два запорозькі висланники Тихо

мен Ручка; вони принесли звістку, що козаки пішли походом на турецьке Білгород, що лежало над Чорним морем на усті Дністра, спалили його і грабили; але турецького замку не могли добути, бо був дуже сильно укріплений. Один з послів, Ручка, вернув ся назад на Запороже, щоби дати знати приїзду посла, другий, Тихон, лишив ся при Лясоті і був провідником в дорозі.

Цісарський посол хотів оглянути по дорозі Київ; але над Дніпром випіллю не можна було дістати човна, що перевіз би водою в Київ; треба їхати возом і то дальшою дорогою, бо Дніпро вийшов з берегів і вода ливала близші шляхи. В Києві прожив Лясота три дні, від 7 до 9 мая.

Київ тоді під польським панованем вже підупав, але знати було ще і сліди давної слави. Город колись був добре укріплений і широкий; се по валах, що окружали місто і тягнули ся дальше — як говорили місцеві — аж на девять миль довкола. Всюди стояли руїни давних церков і пагорбів. Особливо замітна була велика і прегарна церква св. Софії: церква була майже знищена, але заціліло в ній ще дещо з давнього богацтва й розкоші; вона була вислана ріжноцьвітним камінем, стіни вкриті різьбами, або малярськими картинками, зложеними з дрібних камінчиків; верхом великі галерії або ходи. Ці картини показували цісарському послові всякі памяткові місця й оповідали перебіг історії, що затримали ся в устах народу. Так напротив великого вівтаря був великий отвір, широкий на пів ліктя: оповідали, що там в давні часи було ідейне зеркало, — можна було побачити в нім все, що задумаєш, навіть і віддалене кількесот миль... Показували темну комору, де оден князь замулював свою жінку, і знов иншу кімнату, де князь Володимир відбував свої справи з дружиною, — се місце називали „столицею Володимира“. В церкві були і гроби ріжних князів і визначних людей; прегарний був памятник Ярополка Мудрого — з білого каміня; була також домовина київського митрополита Іларія, якому Татари відрубали голову.

Оглядав Лясота також инші київські церкви; бачив розвалини Золотих Воріт, — се була величезна, прегарна будова, як можна було пізнати навіть з рештків. Там, де були всі ті руїни, і де стояв город в давних часах, тепер було пусто, — майже ніхто не мешкав; міщани перенесли ся в долину над Дніпром. І тут було багато всяких будинків і церков, але все те було деревляне, а не з каміня; навіть замок збудовано з дерева.

Чверть милі від Києва над Дніпром стояв печерський монастир; тут проживав київський митрополит з крилошанами і велике число монахів. Церква була гарна, камінна; у ній знаходив ся камінний памятник кн. Константина Острозького, славного вождя — напись була руським письмом. Від

Степова могила.

монастиря в низ до ріки простягався сад, а в нім знаходилася велика печка, викопана в глині з безчисленними ходами в різні сторони; тут з давніх часів хоронили тіла монахів. Лясота оглядав моці покійників і знов прислухувався всяким оповіданням. Показували гріб одного великана й богатиря Чоботка, розказували, що раз напали на нього вороги як раз тоді, коли він надів чоботи: щоби оборонити ся хопив богатир чобіт і побив на місці всіх нападників, від того й назвали його Чоботком. Дальше лежали в однім кам'янім гробі два други, що за життя все жили разом і по смерті хотіли також лежати в однім гробі, оден по правім боці, другий по лівім. Але один з них виїхав довгий час, а як вернув ся, довідав ся, що його друг умер вже три роки то пішов він на могилу і побачив, що покійника положили не по тім боці, як було умовлено; тоді попросив друга, щоби посунув ся і зробив йому місце, — мелець зараз повернув ся, а живий положив ся коло нього і зараз умер і тепер лежали оба разом.

Оглянувши пам'ятки Київа, Еріх Лясота поїхав 10 мая в дальшу дорогу до козаків. Тепер вже їхав Дніпром на човні і тільки для відпочинку вступав до сіл і місточок над рікою. Приїхав тут до нього товариш Генкель і привіз від цїсаря 8.000 дукатів для козацького війська. З такими грошми було небезпечно ставати на довший час; в однім місті Поляки, шляхта і жовнірі, почали відгрозувати ся послови, так що він мусів виїзджати чим скорше в дальшу дорогу з грошми; в товаристві з ним їхало кількох козаків. Так переїхав Лясота коло Трипілля, Ржищева, Терехтемирова, де козаки мали дарований король Стефана Баторія шпиталь, Канева, Черкас і дальше в низ ріки. Останки ставали чимраз рідші. Всюди було видно багато могил, бо тут від непамяти часів все йшла боротьба українського народу з дикими ордами, що приходили з азійських степів. В деяких місцях були вали і городища, — останки давніх городів і осель. На однім горбку стояла стара татарська церква, мечет.

Дорога була далека і людий небато. А все таки зустрів тут Лясота иншого подорожного, московського посла, який віз дарунки Запорожцям царя. Були й инші пригоди. Коло одного острова підняла ся велика буря з сильним вітром, дощем і громами; треба було перервати подорож і ховатися на беріг. Дальше дорога ставала більше небезпечна, бо човен наближав ся до Дніпрових порогів. Пороги се скелі на Дніпрі, які по часті височать над воду, але більше лежать на дні ріки. Вода спиняється на кам'яні і творить небезпечні вирі і водовороти; човен може розбити ся тут дуже легко. Але люди, що часто перепливали Дніпро, особливо козаки, знали досконало перевозити човни між скалами: одні виходили на беріг, инші входили у вирі і всі при помочи шнурів і дручків переводили човен в безпечні місця. Такі пороги числили на Дніпрі дванайцять або тринайцять на продовженю сім миль; назви порогів були такі: Кодак, Сурський, Лоханський, Стрільчий, Зінець, Княгинин, Ненаситець, Воронова забора, Вовнига, Будило, Таволжанський, Лишній. На порогах часто засідали Татари, — й коли перепливав Лясота, так показали ся з далека татарські вояки, але козаки скочили против них і Татари повтікали. Недалеко звідси стояла козацька сторожа: козаки витащили човен на беріг, а самі поховали ся в корчах, чекаючи на Татар.

За порогами починала ся вже козацька країна — Запороже. Цїсарський посол плыв тепер гарними околицями коло Дніпрових островів. Найперше була Хортиця — прекрасний, широкий і веселий остров, довгий на дві милі, широкий на пів милі. Тут зимою тримали козаки свої коні. В сім місці надіспіли за Лясотою ті козаки, що мали сторожу на порогах; тепер вони проводили дальше посла. Переїхали ще остров Базавлук, а на дальшій острові Чортотлику була вже Запорозька Січ. Приїхав тут Лясота 9 червня с. є 106 днів по своїм виїзді з Праги. Так довго тревала подорож в тих часах.

На стрічу Еріхови Лясоті вислали козаки значнійшу старшину, що привитала цїсарського посла від війська. Коли Лясота висів з човна, козацьке військо привитало його вистрілами з гармат. Потім повели посла до Січи

раду. Тут Лясота витав козаків і казав сказати радї, що дуже тішить ся, що знайшов все лицарське товариство в доброму здоровлю. Гетьманом був тоді Богдан Микошинський; але його не було на Сїчі, бо виправив ся на 50 човнах з 1300 козаками на море против Турків; посол мусїв чекати на його поворот. На мешканє дали йому козаки оден кіш, се є шатро плетене з хворосту і покрите зверху скірою для охорони перед дощем.

Гетьман Богдан Микошинський вернув ся з походу 18 червня; похід козакам пішов досить добре, — били ся двічі з Татарами, на морі і на суші і захопили одного значного невільника, але з турками не могли розпочати боротьби, бо турецькі сили були дуже великі. Другого дня заходив до Лясоти гетьман зі старшиною і запросив до себе на обід. Того-ж дня приймали козаки московського посла.

Дня 20 червня запрошено Лясоту на козацьку раду, щоби розказав, з чим його присилає цісар. Посол відповів, що цісар бажає козацької помочи в війні з Турками і що за воєнну службу дістануть цісарську платню. Потім відчитано грамоту від цісаря і посол вийшов з ради, а козаки почали самі радити. Старшина радила окремо, а простий народ, чернь, знов окремо. По довгих нарадах чернь згодила ся вступити в цісарську службу, — на знак сього козаки кидали в гору шапками. Потім юрба кинула ся з криком до старшини; кричали, що як хто не згодить ся на сю ухвалу, на місці його схоплять і втоплять в Дніпрі. Старшина мусїла згодити ся; вибрано 20 делегатів і вони мали вести переговори з Лясотою. Розмова з козаками тревала довго. Лясота сказав, що цісар бажає, щоби козаки ішли на Турка через Волощину (Молдаву), — але козаки вважали такий похід занадто далеким і небезпечним, бо козацького війська було тепер тільки 3000, а при тім вони не мали коний, бо останньої зими Татари сім разів нападали на Запороже і забрали 2000 коний. Довго вговорював їх посол, аж вкінці дали намовити ся. Осаули обходили довкола раду і питали о згоду; козаки кричали, що згідні і кидали в гору шапки; загреміли військові тарабани і труби, з гармат віддано 10 вистрілів, в ночі летїли до неба ракети.

Але в своїй постанові козаки витрївали не довго. Деякі козаки вже перед тим не хотїли іти на похід в далекі землі; особливо ненаручно було се богатим козакам, що мали свої господарства й не бажали кидати їх на довгий час. Вони ходили від хати до хати й толкували козакам, щоби лїпше подумали над тим, що мають робити. Вказували на се, що цісар прислав невелику суму гроший, що дорога далека й небезпечна, що в чужих краях вони марно погибнуть. Народ слухав всього того і на другий день розміркував інакше: всі ті, що вчора хотїли йти на війну, нині заявили, що не підуть! Старшина почала вговорювати народ, щоби не ломити рішенья, яке самі поставили; Лобода, попередній гетьман, який зруйнував Білгород, перестерїгав козаків, щоби не відкидали ласки цісаря і скористали з нагоди; тепер можуть взяти участь у великім поході против ворогів християнства, — як не використають сеї нагоди, всі возьмуть їх на сміх і зневагу. Але козаки таки не дали намовити ся. Тоді гетьман Богдан Микошинський серед ради в гніві заявив, що відрікаєть ся гетьманства і складає свій уряд: не хоче гетьманувати над людьми, які так мало цїнять свою славу, честь і добре ім'я.

По полудни відбула ся нова рада. Народ був вже знеохочений і навіть не хотїв іти на раду; осаули неохотних заганяли буками на майдан. Наперед просили козаки Микошинського, щоби знов приняв гетьманство; він дав вговорити ся і приняв уряд. Потім говорили знов про цісарський похід. Але того дня не прийшло до ніяких рішень і козаки радили ще в слїдуючі дні. Вкінці вибрано делегатів і ті заявили знов цісарському послови, що козаки поки що не можуть іти в похід з таких причин: перше, не мають відповідного числа коний; друге, в малім числі не можуть іти на Молдаву, бо тамошній народ дуже зрадливий і віроломний; третє, цісар не подав означеної умови і дає

малу платню. Зате козаки згодили ся вислати до цісаря своїх послів, щоби заключити відповідну умову.

Еріх Лясота не дуже був вдоволений тим рішенням, але не мав иншого виходу і мусів прийняти се, чого бажали козаки. Щоби заохотити козаків до цісарської служби, Лясота дав як задаток запорозькому війську 8000 дукатів, які віз з собою. Козаки приймали дарунок дуже сьвяточно: зібрали ся на відкритім полі, серед якого стояв вбитий в землю цісарський прапор. Розіслали на землі кільканайцять татарських кобеняків або плащів, які носили звичайно, висипали на них гроші і казали старшині перечислити дукати.

І знов радили козаки кілька днів. Нарешті вибрали двох послів, сотників Саська Федоровича і Ничипора, що мали їхати з Лясотою до цісаря. Посли дістали до рук таку грамоту:

Запорозьська Січ.

„Я, Богдан Микошинський, запорозький гетьман, разом з усім лицарством вільного війська запорозького, отсим посьвідчаємо, що ми відома і згоди нашої лицарської ради відправляємо до Вашого Цісарського Величества, нашого милостивого пана, тих наших послів, сотників нашого війська, Саська Федоровича і Ничипора, даємо їм повновласть покінчити наше діло з Вашим Цісарським Величеством, нашим всемилостивим володарем, просимо уклінно вірити їм у всім, так само як нашому війську й обов'язуємо ся сею грамотою і нашим лицарським словом, що у всім вдоволимо ся угодою, яка уложить ся між згаданими нашими послами і Вашим Цісарським Величеством, у всім безусловно підчинимо ся сьому рішенням.

„На знак сього і для більшої віри видали ми нашим послам отсю повновластну грамоту, скріплену в долі печатю нашого війська і власноручною підписею нашого військового писаря Льва Вороновича. Дано в Базавлуці, при Чортомлицьким рукаві Дніпра, 3 липня 1594 р.“

Посли дістали також друге письмо до цісаря, де описано докладнійш ціль посольства.

Дня 1. липня прашав ся Еріх Лясота на повній раді з гетьманом і всім запорозьким лицарством. Козаки дякували послови за його труди і в дарунок дали шубу з кун і шапку з чорних лисиць. Слідуючого дня 2 липня — по двох днях побуту між Запорожцями — виїхав Лясота з Січи разом з двома послами Саськом Федоровичем і Ничипором і ще двома козаками; коли відбивали від берега військо прашало їх звуками військових труб і тарабанів та вистрілами з гармат.

Дніпрові пороги.

Лясота вертав з початку тою самою дорогою, якою їхав на Запорожжя руслом Дніпра; але потім разом з товаришами сів на коні і верхом їхали через степи, а далше байраками; по дорозі оглядав посол турецькі пам'ятники на могилах і городища. Вкінці доїхали до околиць заселених густійше і гостинціям їхали на захід. У Львові були послы 28 липня, а до Регенсбурга в Німеччині доїхали 24 серпня 1594 р.

На жаль записки Еріха Лясоти тут переривають ся і про дальшу подорож козацьких послів не знаємо вже нічого.

Володимир Левицький.

Як відбуваються наради парламенту?

Заведене загального права голосовання до парламенту у Відні принесло з собою скріплене впливу широких народних мас на діяльність парламентарних послів. Посол до парламенту мусить тепер ставати перед своїми виборцями не тільки під час виборів, але й через цілий час свого пословання мусить дбати про те, щоби не стратити їх довіря. Виборці вимагають від него, щоби як найчастійше здавав перед ними звіт з своєї діяльності, розвідував ся про їх потреби й домагання та радив ся з ними, як в кожній справі має поступати. Однак щоби народні маси могли використати для себе сей вплив на порішене ріжних політичних справ, мусять передовсім самі їх пізнати і зрозуміти. Вони мусять приглянути ся і пізнавати уряджене нашої держави, бо тільки тоді будуть вони розуміти, в чім причина їх невідрадного положеня та яких змін вони мають добивати ся. Отся потреба горожанського осьвідомленя й вишколеня відносить ся до нашого народу.

Минулого року подали ми статю „Про головні основи австрійської конституції“, в котрій був представлений коротко устрій нашої держави. Сього року хочемо розказати дещо про те, як відбуваються наради парламенту. Читачі будуть могли довідати ся, що становить предмет нарад парламенту, як відбуваються наради над законами, як відбуваються засідання палати послів та на чім загалом полягає діяльність послів.

Парламент або державна рада у Відні складається з двох частий: палати послів і палати панів. Палатою послів називаємо збір всіх послів вибраних горожанами нашої держави, члени палати панів не походять з вибору, тільки входять туди на підставі свого становища або цісарського іменованя. Говорити будемо тут тільки про наради палати послів. Послів вибирається на протяг шести літ, однакж цісареві прислугує право палату послів розвязати кожної хвилі і розписати нові вибори. Протяг часу від отвореня нововибраної палати послів до її розвязаня називаємо виборчим періодом. Палата послів не радить шість літ без перерви, тільки збирається час від часу на т. зв. сесії. По кожній сесії наступає замкнене палати послів, то є перерва в нарадах аж до нової сесії. Від замкненя треба відріжнити відрочене парламенту, т. є. перерване засідань на якийсь час під час треваня одної сесії.

I. Отворенє і конституюване палати послів.

(Перше засіданє палати послів, президент з віку, посольське приреченє, торжественне отворенє парламенту, престольна промова, розсліджуване виборчих актів і девять посольських відділів, вибір президиї).

Коли вибори до парламенту покінчать ся, тоді цісар визначає день і годину отвореня парламенту та запрошує всіх послів, щоби в той час явили ся в салі засідань палати послів на перше засіданє. Се перше засіданє призначене на відібране

посольського приреченя

від нововибраних послів. Отвирає його в імени цісаря представитель правительства, звичайно президент міністрів, та покликує найстаршого з поміж послів, щоби проводив нарадам. Є се т. зв. президент з віку, котрий проводить нарадам тимчасово, доки послы не виберуть постійного президета (предсідателя). Предсідатель з віку покликує собі до помочи вісьмох наймолодших послів на секретарів, щоби пильнували протоколів нарад також

тимчасово, доки послы не виберуть з поміж себе постійних секретарів. Потім слідує зложенє приреченя цісареві. Секретарі відчитують у всіх краєвих мовах присягу, в котрій послы прирікають цісареві вірність, слухняність, береженє основних державних законів та совісне сповнюванє посольських обовязків а потім послы викликувані за порядком по азбуці встають кождий зі свого сидженя, і складають се приреченє словом: „Прирікаю“. Сам предсідатель складає приреченє в руки визначеного цісарем міністра.

На зложеню приреченя кінчить ся перше засіданє парламента, а предсідатель заповідає послам час і місце торжественного отвореня парламента. Відбуваєть ся воно в присутности членів палати послів і палати панів. До зібраних проголошує цісар звичайно престольну промову або пересилає їм свій привіт через осібну комісію.

На найблизшій засіданю приступають послы до розслідженя

важності вибору

всіх послів. В тій ціли ділять ся послы на девять відділів (частий), а кождий відділ переглядає приділені йому виборчі акти. Коли що-до важності й законності вибору посла нема ніякого сумніву, тоді предсідатель палати предкладає сей вибір послам до затвердженя. Однак проти важності вибору посла можуть підносити ся ріжні заміти. Виборці мають право внести до трех днів по торжественнім отвореню парламента протест на руки президента з поданєм надужить при виборах і жаданєм уневажненя вибору, а також представител краєвої політичної власти (в Галичині намісник) може здержати послови виданя сертифікату (посьвідченя вибору), коли на його думку вибраний не можє після австрійських законів загалом бути послом. Коли отже проти важності вибору підносять ся такі заміти, тоді посольський відділ, що розглядав акти вибору того посла, передає їх до точного розслідженя осібній легітимацийній комісії зложеній з послів вибраних повною палатою. Ся комісія обовязана до року предложити повній палаті послів звіт з своїх розслідів. На підставі сего звіту послы затверджують вибір посла або його уневажнюють. Коли палата уневажнить вибір посла, мають відбутися безпovolочно нові вибори посла. Нові вибори мають бути розписані також тоді, коли посол не хоче зложити приреченя, складає його з застереженнями або коли через вісім день по отвореню парламента не являєть ся на засіданях парламента без відпустки і на візванє президента ані не являєть ся ані не оправдує своє неприсутности.

По розгляненю виборчих актів приступають послы до вибору з поміж себе

президиї

т. є. провідників палати послів. В склад президиї палати входить президент (предсідатель), сім заступників президента (віцепрезиденти) і шіснайцять секретарів. Президент палати послів, а в його заступстві заступники президента, проводять нарадам послів, отвирають і замикають засіданя, уділяють бесідникам голосу, переводять голосованє і пильнують порядку підчас засіданя. Вони наглядають далі над всіми справами палати послів, мають надзі над всіми бюроами і урядами парламента та підписують всі письма, що виходять від палати послів. Секретарі наглядають над виготовленєм протоколів і звітів з засідань та помагають президентові при виконаню ухвал парламента. Президента вибирають послы на протяг одной сесії парламента. Крім того вибирають послы з поміж себе двох впорядчиків, які наглядають над піддержуванєм домового порядку або регуляміну палати послів.

II. Над чим радить палата послів ?

(Обсяг діяльности посольської палати).

Коли вже посольська палата уконститууєть ся, т. зн. вибере президию і полагодить всі вступні чинности, приступає до властивої праці. Най

ажнійшою її задачію є законодавча влада, т. є. право ухвалити, зміняти і зносити закони з обов'язуючою силою для всіх країв Австрії. Без її годі не може вийти в жите ані перестати існувати ніякий державний закон. Крім сего виконує палата послів нагляд або контролю діяльності правительства, а вкінці полагоджує петиції, т. є. просьби, які до неї являються.

1. Предмет законодавчої діяльності.

(Правительственні пропозиції, внесення послів, комісій і палати панів).

Щоби палата послів взяла під наряду закон, мусить бути передовсім предложений їй проєкт того закону, т. зн. плян або начерк постанов, які закон мав би обіймати. Право предклати такі законопроєкти палаті має в першій мірі само правительство, а його проєкти називаємо

правительственными предложениями.

Правительство може предложити їх до ухвали в довільнім порядку наперед палаті послів або в палаті панів. Тільки фінансові пропозиції і закон про обір рекрута мусить прийти наперед під наряду в палаті послів, а потім доєрва в палаті панів. Правительственного пропозиції не може палата відкити без переведеної наряду, лиш мусить взяти його під обради, хоч би віомим було з гори, що за ним не заявить ся ні один посол. Такі пропозиції мають першенство поміж всіма справами і мусять бути полагоджені наєршій місци.

Побіч правительства має право кождий посол ставити

самостійні внесення

а ухваленє закона. Таке посольське внесенє має починати ся словами: „Висока палата зволить ухвалити“, мусить містити в собі дословний зміст законної постанови, яку в нескодавець (т. є. той, що ставить внесенє) хоче мати ухвалєну та має бути зложено на руки президента палати. Щоби таке посольське внесенє могло бути загально предметом наряду палати треба, щоби що найменше 20 послів його підписало або на питанє президента заявило, що се внесенє попирає.

Предметом наряду посольської палати можуть бути дальше предложєня палати панів або внесення, з якими приходять перед палату комісії вибрані послами для переведєня вступних наряду над законопроєктами.

Кожде належно підперте внесенє або предложєне друкуєть ся і роздаєть ся послам, щоби могли з ним познакомити ся. Потім приступає палата до наряду над ними.

2. Що то є посольські комісії.

(Задача комісій, їх організація, комісійні наряду і звіти).

Щоби ліпше зрозуміти, як відбувають ся наряду послів над законопроєктами, мусимо познакомити ся з гори з організацією

посольських комісій.

Задачію комісій є переводити вступні наряду над законопроєктами і приготовлювати їх до наряду в повній палаті. Комісії складають ся з певної з гори значеної кількості членів, яких палата вибирає з поміж себе на засіданю. Тому, що наряду комісії є дуже важні, вибирає палата їх членів так, щоби кождій комісії заступлені були всі посольські клуби відповідно до числа членів. Перед кождими виборами до комісій порозумівають ся всі посольські клуби між собою і устанавляють т. зв. ключ до голосованя, т. зн. означують, кілько кождому клубови признати членів в кождій комісії. Що-до числа членів є звичайно двоякі комісії: більші і менші. Більші складають звичайно з 52 членів, менші з 26 членів. Коли возьмемо на увагу, що всіх

послів в палаті є 516, то бачимо, що в більших комісіях один член випадає на 10 послів, а в менших на кожних 20 послів і власне після сего рахунку розділюють ся від ряду літ місця в комісіях поміж поодинокі посольські клуби. Так отже клуб зложений пр. з 40 членів дістане до більшої комісії чотирох, а до меншої двох членів, клуб зложений зі 100 членів до більшої 10 а до меншої 5 членів і т. д. В той спосіб кожда комісія є наче вірною відбиткою цілої палати, бо є в ній заступлені всі клуби в такій самій силі що і в повній палаті. За кожним членом комісії стоїть все 10 згідно 20 його партійних товаришів з повної палати. Коли отже комісія що-небудь ухвалить то можна майже певно сказати, що ухвалить те саме і повна палата послів в котрій є те саме відношене сил.

Кожда комісія вибирає з поміж своїх членів предсідателя, його заступника і двох секретарів. Кожний вибраний до комісії посол є обовязаний являти ся на засіданнях комісії та брати участь в її працях. Коли член комісії не явиться на трох її засіданнях з ряду і не оправдає достатоточно своєї не присутности, тоді вважається ся його за виступившого з комісії і переводить ся на його місце вибір нового члена. Те саме діється тоді, коли посол довший час пробуває на відпустці. Оправдати не присутність на засіданню комісії може член тільки слабостию або занятєм в иншій комісії.

Діяльність комісій є надзвичайно важна. Кожда з них має приділений певний рід справ та має передовсім переводити вступні наради над тими вносеннями правительства або послів, які стоять в звязи з її обсягом діланя. Комісія розглядає на своїх засіданнях подрібно поодинокі постанови внесених законопроектів, робить в ній поправки і додатки, які вважає за відповідні та рішає остаточно, чи даний законопроект предложити палаті послів до ухваленя чи до відкинення. Ухвали комісій западають більшостию голосів, а до важности кождої ухвали треба присутности при голосованню більшости членів комісії. По скінченню нарад вибирає комісія

справоздавця (референта),

котрий виготовлює звіт з нарад комісії та предкладає ухвали комісії палаті послів. Коли при голосованню в комісії що найменше трох членів не годиться на яку ухвалу комісії, тоді ся меншість має право виготовити осібний звіт та подати його предсідателеви палати, щоби дав його видрукувати разом з головним звітом.

3. Народи в повній палаті.

(Три читаня законопроекта, Генеральна і спеціяльна дебата, замкнене дискусія і Генеральні бесідники. Наглячі вносеня політичні і запомогові, формальні вносеня; контігент бесідників і часу при бюджетовій дебаті).

Пригляньмо ся тепер поступованню з законопроектами від їх вносеня аж до остаточного порішення.

Кожний проєкт закона внесений в палаті послів правительством, послами, комісіями або палатою панів мусить правильно перейти три наради в палаті або т. зв.

три читаня.

Перше читане законопроекта (перша нарада) відбувається ся в якийсь час потім, як внесене було поставлене, видруковане і розділене послам. При першій читанню дістає голос перший внескодавець, який має виказати потребу внесеного закона. По його промові відбувається ся розправа над вносенем (дебата або дискусія), в якій послы можуть висказувати свій погляд на вносене. Однак в сій дебаті можуть послы обговорювати тільки загально основи внесеного закона, не вдаючи ся в розбір поодиноких постанов. По переведенню сеї дискусії послы ухвалюють одно: чи внесене відкинути від

азу і над ним більше не радити чи відіслати його до котрої з комісій, щоби там внесене докладно розібрали і приготували до дальших нарад.

Коли послы ухвалять відослати внесене до комісії, комісія переводить вої наради над законом та по скінченю нарад предкладає свій звіт палаті послів. Предсідатель палати дає сей звіт до друку та розділює його послам до переглянення.

Найскорше 24 години по розділеню комісійного звіту послам може розпочати ся друге читанє закона, т. є. друга нарада послів над проектом закона. При сій нараді послы мусять держати ся з гори означених правил. Ціла нарада ділить ся на дві часті: генеральну дебату і спеціальну дебату. Генеральна дебата є се загальна розправа над законом, котрій послам вільно обговорювати тільки цілість проекту а не вдавати ся ще в його подробиці. Підчас генеральної дебати може бути поставлене внесене, щоби відрочити дебату над проектом або звернути його назад до комісії для доповнення або перероблення. При кінци генеральної дебати відбуваєть ся голосованє над тим, чи відкинути проект закона чи приступити до спеціальної дебати над ним. Коли палата ухвалить відкинути внесене по генеральній дебаті, приступає до дальших справ і більше до відкиненого внесеня не вертає. В противнім случаю починаєть ся спеціальна дебата над законом, т. є. розправа і голосованє над поодинокими постановами проекту. Предсідатель піддає поодинокі постанови проекту під наради послів, а потім під голосованє. Послы можуть ставити до кожної постанови свої поправки, т. зн. жадати зміни або доповнення тої постанови. Вкінци підчас спеціальної дебати може палата також ухвалити відложити дебату або звернути проект закона назад до комісії. Вкінци може палата і тут ухвалити відкинути проект та перейти до дальшого дневного порядку, т. є. до наради над иншими справами.

По кожній промові підчас дебати може кожний посол поставити внесене на замкненє дебати (дискусії). Коли більшість послів буде за тим внесенєм, тоді з поміж всіх записаних до слова послів може говорити тільки двоє т. зв. генеральних бесідників. І так всі послы, що хотіли говорити за проектом закона, вибирають з поміж себе одного бесідника „за“ (по латині pro), а ті, що були проти проекту, одного бесідника „проти“ (по латині contra). Послы, котрі хотіли ставити поправки, можуть по замкненю дебати скласти їх на руки предсідателя, котрий їх відчитує і без дебати піддає під голосованє. По замкненю дебати говорити можуть тільки два вибрані генеральні бесідники, справознавець комісії, а вкінци внескодавець, над котрого внесенєм власне вела ся дебата.

Коли покінчить ся друге читанє з генеральною і спеціальною дебатаю, приступає палата звичайно на найблизшій засіданю до третього читаня, т. є. до голосованя над цілим законом відразу. При третім читаню нема вже ніякої дебати ані не можна ставити поправок. Тільки в случаю, коли би поміж поодинокими постановами закона заходили суперечности, можуть послы ставити при третім читаню внесеня на усуненє сих суперечностей. Вкінци можна тут справляти похибки писарські, правописні і друкарські. На прийнятю цілого проекту в третім читаню кінчать ся наради над внесенєм в палаті послів, воно може бути передане до ухвали палаті панів, а по прийнятю і в сій палаті до імператорського затвердження (санкції).

Такий є звичайний правильний хід нарад над проектами законів в палаті послів. Однак від сих правил допускає в деяких случаях сам закон, а в инших случаях витворений звичай многі виїмкові скороченя поступованя, особливо там, де ходить о те, щоби дальший законопроект безпротоочно був взятий під обради або, щоби наради над ним надто не протягали ся. Дієть ся се передовсім при т. зв.

НАГЛЯЧИХ ВНЕСЕНЯХ

Іменно коли ходить о поспіх в порішеню якого закона, може кождий посол в осібнім наглядім внесеню жадати скороченя поступованя при нарадах над тим законопроектом. Се скороченє може полягати на тім, 1) що палата бере даний закон під обради безпроволочно мимо того, що він не був н дневнім порядку, т. зн. до нарад були призначені зовсім інші справи, 2) що палата не відсилає даного закона по першім читаню до комісії, тільки рішає його сама без вступних комісійних нарад, 3) що палата визначає комісії, до котрої закон відіслано, з гори реченець, в котрім вона мусить предложити звіт палаті, 4) що палата зараз по розділеню друкованого звіту комісії приступає до нарад над законом, не чекаючи впливу приписаних 24 годин, 5) що вкінци палата відступає від звичайної вимоги, щоби внесенє згідно комісійний звіт був видрукований. В наглядім внесеню, яке можна внести рівночасно з поставленем того внесеня, яке мало би бути поспішно порішене, або пізнійше при першім або другім читаню, може посол домагати ся допущеня при нарадах над даним законом одного або й більше з повисших виїмкових скорочень поступованя. До ухваленя перших двох скорочень треба згоди двох третих послів, для трех дальших скорочень згоди звичайної більшости.

Що-до свого змісту можуть бути нагляді внесеня або за помогові, коли домагають ся від правительства наглої помочи для мешканців свого краю або місцевости в случаю елементарного нещастя, пр. огню, виліву і т. п., або можуть се бути політичні внесеня у всяких справах політичного характеру.

Нагляді внесеня мали до недавна той привілей, що мусіли бути порішені безпроволочно по їх внесеню так, що всі інші внесеня мусіли перед ними уступати. В той спосіб стали вони дуже важним средством борби в руках послів, котрі могли через поставленє великого числа наглядчих внесень спинити всякі інші наради палати на довгий час. Таке затамованє нарад, яким досить часто послуговували ся послы покривджених народів, зоветь ся обструкцією. З другої сторони було се дуже не на руку правительству і послам пануючих народів. Минулого року впровадили вони зміну, яка поки що обовязує до кінця сього року, але буде правдоподібно задержана і на дальше, що наглядчі внесеня не конечно мусять бути взяті під обради перед всіми іншими справами, але лишаєть ся свобідному оціненю предсідателя, коли він таке внесенє предложить до нарад.

Скорочене поступованє є також при нарадах над т. зв. формальними внесенями, як пр. внесеня на замкненє дебати, на замкненє засіданя, на зарядженє тайного або поіменного голосованя і т. п. Такі внесеня не треба передавати навіть на письмі, а президент може їх без дебати піддати сейчас під остаточне голосованє.

Внесеня, щоби вибрати комісію для вступних нарад над цілим рядом справ одного рода або для виготовленя проекту одного закона, порішує палата зараз в першім читаню і не потребує відсилати їх до жадної комісії, хиба що сама виїмково інакше порішить.

Кождий державний договір може палата послів лиш в цілости прийняти без змін або відкинути. Тому при другім читаню такого договору є тільки загальна (генеральна) дебата, а нема подрібної (спеціальної) дебати, також ставленє поправок до договору є недопустиме.

Окрім сих предвиджених законними постановами скорочень поступованя при нарадах в палаті послів, витворив ще звичай деякі відміни при нарадах. Належить тут впровадженє т. зв. контінгенту бесідників і контінгенту часу при бюджетових дебатах. Контінгент бесідників полягає на тім, що послы умавляють ся з гори, кільки бесідників може найбільше забирати голос при дебаті, а потім се число бесідників розділюють поміж посольські клуби відповідно до числа їх членів. Контінгент часу означає знов з гори, який протяг часу може найдовше тревати дебата. Означений за згодою всіх послів протяг часу розділюєть ся знов рівномірно поміж всі посоль-

ські клуби. Контингент бесідників і часу має на цілі запобігти тому, щоби дебати надто довго не проволікали ся, а притім щоби всі клуби рівномірно могли брати участь в дебатах. Від кількох літ уживається ся при бюджетовій дебаті ще й того упрощення, що при другім читаню відбувається ся спеціальна дебата і голосованя відразу над цілим бюджетом або над більшими групами розділів, а не подрібно над поодинокими розділами.

Коли палата послів відкине предложенє правительства або палати панів або посольське внесене не може воно другий раз в тій самій сесії парламентару бути предметом нарад палати послів.

4. Контроля діяльності правительства.

(Право контролі, інтерпеляції, резолюції, заява недовіря, поставленє в стан обжалованя).

Побіч законодавчої влади виконує парламент ще контролю або нагляд над діяльністю правительства і його урядників. Палата послів має право ганити і критикувати заряд державою та всі урядові діланя, навіть ті, що підписані цісарем. Вона провірює щорічні державні рахункові замкненя і слідить скарбову господарку держави. Важне в тім згляді є право послів ставити

інтерпеляції

є. запити до правительства. Коли посол зауважить надужите в діяльності правительства або його урядників, має право звернути ся до відповідного міністра або цілого правительства з письменною інтерпеляцією або запитом в тій справі і жадати виясненя. Таку інтерпеляцію мусить підписати найменше 15 послів. Вона має бути зложена на письмі на руки президента палати, котрий передає її тому, до кого вона відносить ся і заряджує її відчитанє на засіданю. Представитель правительства, до котрого інтерпеляція звертається, мусить відповісти на неї відповідно або подати причину, чому відповіді відмовляє. Коли посол, що вносив інтерпеляцію, є невдоволений з відповіді міністра або з відмови відповіді, може зажадати отвореня дебатів (розправи) для обговореня предмету інтерпеляції. Се жаданє мусить бути поставлене на тім самім засіданю, на котрім міністер відповідав або на найближшій засіданю, а рішає його палата без дебатів.

Окрім інтерпеляцій можуть послы ставити і ухвалювати резолюції (визваня) до правительства, щоби воно в відповідний спосіб поступало. Коли палата послів уважала, що діяльність правительства є шкідлива, може ухвалити йому заяву недовіря, не уділити йому абсолюторії або поставити його

в стан обжалованя

перед осібним судом, що зветь ся Політичний Трибунал. До ухвали обжаловуючої міністра треба більшости двох третин голосів палати. До Політичного Трибуналу, який судить міністрів, вибирають обі палати державної ради що шість літ по дванайцять австрійських горожан, що знають добре права та не належать до жадної палати. Сей Трибунал переводить проти обжалованого міністра слідство, почім відбувається явна і устна розправа, на котрій Трибунал видає вирок. Наслідком засуджуючого вироку є передовсім втрата уряду міністра; в тяжших случаях може трибунал позбавити засудженого а якийсь час політичних прав, а коли його вчинок є при тім звичайним карним поступком, може наложити на него кримінальну кару (навіть кару смерті). Проти вироку сего Трибуналу нема ніяких правних средств. Цісар може помилувати засудженого лише на внесене тої палати парламентару, яка його обжаловувала.

5. Петиції.

До палати послів належить вкінці полагоджуване петицій, т. є. просьб внесених до неї. Такі просьби може палата приймати тільки тоді, коли вручить їх один з послів. Всі просьби, які впливають до палати, втягаєть ся в один спис і долучуєть ся до протоколів. Відчитуєть ся їх на засіданню тільки тоді, коли се на жаданє посла ухвалить палата. Вставляти ся і попитати просьби при їх вношеню послам не вільно. Президент відсилає петиції відповідно до їх змісту вибраній до того петиційній комісії або котрій иншій комісії. Петиційна комісія складає від часу до часу, звичайно що чотири тижні, звіт про всі приділені їй петиції і ставить що-до них внесеня. Такі звіти складає комісія звичайно устно через свого справоздавця, а може їх предложити також на письмі. Петиції, котрих не полагоджено до кінця сесії, передає президент по полагодженю правительству. Петиції, в котрих нема назвиска подаючого, відкидає палата з гори.

III. Як відбуваєть ся засіданє палати послів ?

(Отворенє засіданя, відчитанє впливів, дневний порядок, комплет, дебата, бесідники „pro“ і „contra“, візванє „до річи“ і „до порядку“, фактичні спростованя, роди голосованя: через повстанє з місць, поіменне, тайне, вибори в палаті, заповідженє слідуячого засіданя, протоколи і стенографічні звіти з засідань).

Засіданє палати послів отвирає президент о означеній годині. По отвореню засіданя наступає звичайно відчитанє впливів, то є всяких письм, що наспіли до палати. Президент подає до відома або каже дословно відчитати наспівші заяви правительства, палати панів, звіти комісій, новопоставлені внесеня і інтерпеляції, уділяє послам відпустки або представляє до порішення палати просьби послів о відпустки, відчитує спис наспівших просьб (петицій) і представляє палаті до затвердження протокол з попередного засіданя. Однак президент має право подати до відома палаті те все, з виїмком письм правительства і палати панів, в цілости або в части не конче з початком засіданя, але підчас його треваня або на кінци.

Заки палата приступить до

дневного порядку,

т. є. до нарад над справами, котрі є призначені на дане засіданє, мусить предсідатель ствердити (сконстатувати) чи є комплет, т. зн. чи є присутне на засіданню вимаганє число послів. До важности нарад треба присутности в хвилі отвореня засіданя найменше 100 послів. Коли з початком засіданя був вимаганий комплет, не потребує президент протягом засіданя стверджувати більше, кілько послів є на салі, хиба зажадав би сього котрий з послів.

Засіданя палати послів є явні. В салі засідань є осібні місця (галєрії) для публики, яка може прислухувати ся нарадам. Лиш у виїмкових случаях на жаданє президента або найменше 10 послів, може палата ухвалити тайне засіданє і виключити посторонних слухачів.

Коли посол хоче забрати голос в справі, яка є на дневнім порядку, то має особисто і устно заявити се президентови палати в дни засіданя або перед самим засіданєм і подати йому, чи буде говорити за внесенєм (по латині „pro“) чи проти внесеня (по лат. „contra“). Перед приступленєм до нарад відчитує президент листу (спис) всіх послів, що зголосили ся до слова і уділяє їм голосу. Бесідники дістають голос в тім порядку, як зголосили ся, але так що перший говорить той, що перший записав ся до голосу „проти“ внесеня. по нім перший записаний „за“ внесенєм і так міняють ся бесідники „за“ і „проти“ до кінця. Кождий посол, який приходить до слова, має право заміняти ся з послом, котрий на дальшій місци зголосив ся до слова або відсту-

ити свій голос котромунебудь послови. Однакож не можна відступити голосу такому послови, котрий вже два рази в тій справі говорив. Коли посол записаний до голосу не присутній на салі в хвилі, коли президент уділяє йому голосу, тратить право промовляти.

Коли вже листа послів, що зголосили ся у президента до слова перед засіданєм, покінчить ся, можуть зголошувати ся інші послы, а президент уділяє м голосу за порядком.

Кождий посол може в одній справі забрати найбільше два рази голос. Справоздавці комісій мають при другім читаню перший голос і послідний по замкненю дебати. Міністри мають право забирати голос в одній справі кождої хвилі і більше разів, однак не можуть переривати иншому послови промови. Послы зголошують промови з своїх посольських місць, для справоздавців комісій є призначена осіб на мовниця (т р и б у н а). Послы обовязані виголошувати промови з пам'яті, тільки справоздавці комісій, члени комісій, які мають видати спеціальне ореченє, міністри і представителі центральних властей мають право промови відчитувати з письма.

Коли бесідник в своїй промові відбігає від справи, над якою ведеть ся нарада, може президент візвати його „до річи“, т. є. щоби говорив про ту річ, котра є на дневнім порядку. Коли мимо дворазового зазиву „до річи“ посол дальше говорить про инші справи, може президент відібрати йому голос. В тім случаю може палата послів без дискусії рішити, що вона бесідника хоче дальше слухати. Колиж знов посол в своїй промові нарушує приличність і обичайність або говорить каригідні річи, може президент висказати йому догану через т. зв. візване „до порядку“. Він може перервати бесідникови промову або цілковито відібрати йому голос. Також кождий посол може жадати від президента, щоби він бесідника візвав „до річи“ або „до порядку“, коли послови здаєть ся, що бесідник на те заслугує. Таке жаданє рішає сам президент, не питаючи про думку палати. Коли би бесідник обидив в промові кого з присутних на засіданю, може обиджений жадати від послів, щоби висказали обиджаючому догану. В такім случаю вибираєть ся осібну комісію, яка до 24 годин має справу розглянути і прийти перед палату зі звітом.

Коли би підчас дебати бесідник невірнo представив справу або посудив кого безпідставно о неправдиві діла або слова, може кождий посол по укінченю дебати зажадати голосу до т. зв. фактичного спростованя і спростувати неправдиві твердження бесідника.

По вичерваню листи бесідників і покінченю дебати відбувають ся

Г О Л О С О В А Н Я .

До важности ухвали треба підчас голосованя присутности найменше 100 послів та згоди абсолютної більшости голосуючих, т. зн. бодай одного посла понад половину голосуючих. Однакож деякі ухвали є важні доперва тоді, коли присутних на засіданю є найменше половина всіх послів, а з того три четвертини заявить ся за ухвалою. Кождий посол виконує право голосованя особисто і не може поручити другому голосувати за себе. При голосованю послам не вільно подавати причин, чому вони так голосують. Вкінци жадному з присутних на засіданю послів не вільно ухилити ся від голосованя, кождий мусить голосувати або вийти на час голосованя з салі.

Коли є більше число внесень, повинні вони бути піддані під голосованє в такім порядку, щоби можна було з голосованя пізнати правдиву думку більшости палати. Длятого по скінченю дебати подає предсідатель палаті до відома, в яким порядку піддасть він внесеня під голосованє. Проти сего зарядженя можуть послы виступати і жадати иншого способу голосованя. Коли предсідатель на жадані зміни не годить ся, рішає про те, по переведеній дебаті, палата. По голосованю над кождим внесенєм може найменше 20 послів

зажадати 10 минут перерви перед найблизшим голосованем. Президент має право відмовити сему жаданю.

Голосованя відбувають ся звичайно через повстанє з місць. На зазив предсідателя ті, що голосують за внесенем, встають з місць, а ті, що є проти внесеня, сидять. По голосованю подає предсідатель до відома послів, чи за внесенем заявила ся більшість чи меншість голосуючих. Кождий посол має право зажадати від президента, щоби подав цифрово, яке число послів було за внесенем, а яке проти него. В случаю, коли би предсідатель при голосованю через повстанє з місць не міг докладно обчислити голосів або коли би сего зажадало найменше 50 послів, заряджує поіменне голосованє. Відбуваєть ся воно так, що кождий посол викликаний поіменно голосує словами „так“ або „ні“. При формальних внесенях може президент не допустити до поіменного голосованя. Голосованє може відбути ся також тайно при помочи карток. Кождий посол дістає дві картки, на одній з них написане слово „так“, на другій „ні“. Викликаний поіменно підходить кождий до урни і кидає одну з тих карток. Число карток в урні мусить годити ся з числом голосуючих. Коли за внесенем і проти него заявить ся рівне число голосів, уважаєть ся внесенє за відкинене. Хто при поіменнім або тайнім голосованю не був присутний на салі підчас викликаня його иазвиска, не може пізнійше віддати свого голосу.

Предсідатель палати не голосує, хиба тільки при виборах пр. до комісій. Міністри голосують тільки тоді, коли є заразом послами.

Кожді

вибори в палаті послів,

в комісіях або посольських відділах відбувають ся тайно при помочи карток, а рішає абсолютна більшість голосів. Коли при першім голосованю ніхто не дістане абсолютної більшости, відбуваєть ся поновний вибір, а потім тіснійший з поміж тих, що дістали найбільше голосів. Коли би при другім або тіснійшім голосованю кількох послів дістало рівне число голосів, рішає поміж ними жереб.

З кінцем засіданя визначає президент день і годину слідуючого засіданя та оголошує його дневний порядок. Коли би хто робив проти сего замітки, рішає про те палата без дебати. Коли засіданє перервано в середині з браку комплету, тоді проголошує сам президент після вподоби день і годину найблизшого засіданя.

З перебігу кожного засіданя палати послів провадять призначені до того урядники протоколи і стенографічні (скорописні) звіти. В протоколі з засіданя має бути зазначене, чи був на засіданю вимаганий комплет, далі записані відчитані впливи, справи, над якими відбували ся наради, внесеня з назвисками внескодавців, дословний зміст внесень, над котрими відбувало ся голосованє, вислід голосовань і ухвали. Стенографічні звіти мають знов подати можливо докладний перебіг засіданя. Осібні писарі (стенографи) записують при помочи спеціального скороченого письма (стенографії) промови бесідників, як загалом кожде слово, яке на засіданю було сказане. Дословно записані промови втягаєть ся до звіту. Всі предложєня, внесеня і комісійні звіти друкують ся також дословно як додаток до звіту. Протоколи і звіти можуть переглядати послі і жадати їх справленя, а справлені друкують ся і роздаєть ся між послів.

IV. Відносини обох палат парламенту.

Палата послів і палата панів ведуть свої наради окремо. Порозумівають ся між собою устно при помочи вибраних відпоручників (делегатів) або письменно при помочи письм підписаних президентом палати і секретарем. До важности кожного закона треба згоди обох палат парламенту. Коли одна палата відкине законопроект, тоді не передаєть ся його другій палаті до

нарад. Колиж одна палата ухвалить предложенє або внесене, передає його безпосередньо другій палаті. Коли друга палата ухвалить то саме внесене без змін, повідомляє про те першу палату, а рівночасно висилає ухвалений закон зпрост міністерству для виєднання цісарського затвердження (санкції). Коли друга палата ухвалить вправді внесене але поробить в нїм зміни, вертає воно назад до першої палати, а наради обох палат ведуть ся так довго, доки вкінці обі не згодять ся на спільну ухвалу. Коли друга палата відкине внесене ухвалене в першій палаті, має її про те повідомити.

Коли при нарадах над держатним бюджетом або иншим фінансовим законом, над законом про побір рекрута, як загалом над кождим правительственным предложенєм, котрого порішенє не можна відкладати до найближшої сесії парламенту, обі палати не можуть дійти до згідної ухвали, тоді вибирають обі з поміж себе рівну скількість відпоручників на спільну

конференцію (нараду).

Конференція вибирає з поміж своїх членів двох предсідателів, одного з поміж послів, другого з поміж членів палати панів. Оба предсідателі проводять конференції по черзі. Голосованє відбуваєть ся тайно при помочи карток зі словами „так“ або „ні“. На тій конференції обговорюють відпоручники обох палат спільно предложенє правительства і виготовляють з нарад звіт, котрий президенти конференції предкладають обом палатам. Коли мимо нарад обі палати не можуть погодити ся що-до скількості рекрута в законі про побір рекрутів або що-до висоти поодиноких позицій в державнім бюджеті, уважають ся ухваленою низша квота.

Руські послы першого галицького сойму з р. 1861.

(Поясненє до фотографії на стор. 41).

В першій ряді з низу, від лівого боку: 1) о. Петрушевич Антін (один, що ще живє); 2) Кульчицький Яків; 3) др. Яновський Амброзий; 4) о. Куземський Михайл; 5) о. Литвинович Спиридїон (вірилїст); 6) Лавровський Юліян; 7) Качковський Михайл; 8) о. Малиновський Михайл; 9) о. Юзичинський Антін.

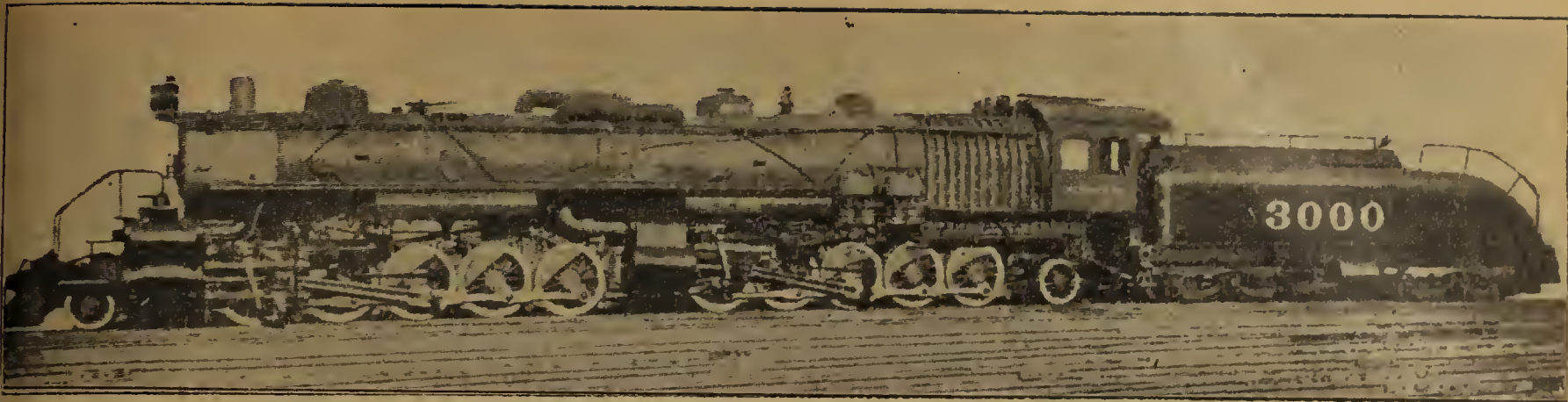
В другім ряді: 1) о. Шведицький Яків; 2) о. Негребецький Юліян; 3) Микола Демків з белзького пов.; 4) о. др. Гимилевич Григорий; 5) Олекса Королюк з станисл. пов.; 6) Ілля Загоройко з буського пов.; 7) о. Фортуна Василь; 8) Стефан Дволинський з залїщицького пов.; 9) о. Могильницький Антін; 10) о. Польовий Лев; 11) Борисїкевич Іван; 12) Стоцький Адам; 13) о. Трещакоеський Лев; 14) о. Гушалевич Іван; 15) Михайл Грицак з тисьменецького пов.; 16) Семен Трохамовський з сандецького пов.; 17) о. Лозинський Йосиф; 18) Павенцький Антін; 19) о. Добрянський Антін; 20) о. Павликов Теофіль; 21) Білоус Теодор.

В третім ряді: 1) о. Качала Стефан; 2) о. Наумович Іван; 3) о. Куримович Михайло; 4) Кравуїв Осип; 5) о. Дзерович Єроним; 6) Ковбасюк Микола; 7) о. Устиянозич Микола.

В четвертій ряді: 1) Гриць Процьк з коломиїського пов.; 2) Іван Ланичак із сянїцького пов.; 3) Кость Ленкалок з коломиїського пов.; 4) Михайло Старух із сянїцького пов.; 5) Микола Лавринович із надвірнянського пов.; 6) Іван Карпинець із чортківського пов.

Памятник першим кубанським козакам-запорожцям в Катеринодарі
на Кубані.

Американська льюкомотива — велит.

Вигода і краса в хаті.

Моя хата, то моя розкіш, то мое щасте, то мій рай тут на землі! Так повинен скарати собі кожний господар, кожда господиня, аї старати ся о то, аби так було. Бо й на дож працює чоловік, на що клопоче ся й поиває ся, а нераз і тяжкі переходить злидні, к не на те, щоби йому добре жило ся на світі. Коли же тяжко працює, то треба, щоби одай хвилями зазнав якоїсь приємности вигоди. А деж йому того шукати, як не власній хаті? Таж вже того можна уважати щасливим, хто має свою власну хату, о хочби вона була й маленька, то все таки о його власний кутик і ніхто не сьміє йому казати: виноси ся відси! Щастя не треба далеко шукати, бо воно таки близько нас, иш треба уміти його знайти. А вигода і краса в хаті помагають знайти щасте. Вигода служить для добра тіла, краса звеселяє духа і додає йому сили. Чим кому вигіднійше красше в його хаті, тим більше буде його гнугнути до неї, тим більше буде він її дерати ся. А в чім же вигода? Насамперед самій будові. Длятого, хто ставить нову хату, нехай уважає на то, аби вона була згідна. Але вигода не в тім, щоби було багато місця, щоби була така піч, на котрій можна би й возом обернути: вигода в тім, щоби й мале місце так використати, аби нім все було, чого нам треба, та щоби нім з тим було добре. Отже насамперед розклад комнат: ліпше і вигіднійше прецінь мати окрему сьвітличку, а окрему челядню, можна й варити їсти; ліпше і вигіднійше, щоби до комори можна увійти з челядні або щоби із сінній, як щоби она була десь поза хатою. З т. зв. англійською кухнею ліпше і вигіднійше, як варити на припічку. Тай багато ще иншого дало би ся сказати. А вся надоба в хаті: ліжка, стільці, лавки, стіл,

шафа, скриня і т. и. преці все то ліпше і вигіднійше, як палики вбиті в землю а на них дошка. Не треба аж богачем бути, щоби зробити собі вигоду, але треба хотіти вигоди. Чим більшої вигоди хтось вимагає, тим висшим він почуває ся, тим і підносять ся понад других. То само робить і краса, длятого з вигодою треба й красу лучити. У кого в хаті нехарність, бруд, де нелад і все в суміш, де хиба тільки вигоди що на дощі та солomé, хто не зважає на то, щоби в його хаті красно виглядало — той на дармо буде працювати — може на других, але не на себе.

Кілько тепла може витримати чоловік?

В найгорячійшій часті сьвіта, в Африці, температура 50° С. не е зовсім рідкою. Livingstone в описах своєї подорожи пише, що був дуже вдоволений, коли в сїчні, о сході сонця термометер показував 30° С., бо в полудне в найбільшій тіні було 37.7° С. Після опису подорожного Стюарта, в літі 1845 р. в середущій Австралії бувало в полудне 44 до 46.6° С. в тіні, а $60-65.4$ в сонци. В Гімалаях, на висоті 10000 стіп, показував термометер в грудни о 9 год. рано 55.5° С. підчас коли сніг, що лежав на землі, мав температуру — 5.6° (низше зера). На Червонім мори і в перськім заливі мимо продуву і вентиляторів, доходить температура на покладах кораблів від $50-60^{\circ}$ С. Доведено, що людське тіло може видержати температуру, при якій можна усмажити бештик. А можливе се е не лиш на воздухі. Двох Англійців входило до пекарської печи по винятю з неї грани і могли устояти там через $1\frac{1}{2}$ мінуги. Кажуть, що чоловік міг би занурити ся в кипячу воду, колиби лише мав змогу забезпечити свою шкіру від впливу, який викликає на неї кипяток.

Як лічити рани на овочевих деревах?

Бере ся сьвіжого калу худобячого, а до него вдруге стілько глинястої землі або глини, до чого доливає ся стілько води, аби з землі і лайна, по вимішаню утворила ся густа папка. Опісля при помочи лопатки, в тій ціли зробленої, заклеплює ся тою папкою всі рани. І не лиш самі рани, але і на здорове дерево довкола рани накладає ся її так багато, аби в місци рани і довкола на здоровім дереві утворив ся горбок завбільшки невеликого гудза. Та маса по висохненю прикріпить ся так до дерева, що нема страху, аби від него відпала, або від сонця чи вітру попукала. Серед літа вважати однак треба, чи той оклад не пукає, бо пукати буде він лиш в зраних місцях, котрі поростають новим деревом. Скоро завважить ся то, треба пропуклину такою самою мішаниною заліпити, аби до середини не допустити воздуху. При таким поступованю і щорічним заліплюваню рани, в двох або трох літах допровадимо дерево до цілковитого вигоїня. По наліпленю такою мастию ран, починає дерево випускати нові парости, грубшає і окриває ся живим листем, що є ознакою того, що кружене соків відбуває ся правильно. Під такою мастию з глини і лайна гоять ся знаменито рани на молодім деревци, яке обгризли в зимі заяці. Скоро заяці обїдять на деревци кору довкруги, то о урагованю деревця нема бесіди, але як на деревци лишив ся хоч би малий шматочок кори цілої, то деревце можна вратувати. Тоді обліплює ся деревце в місци рани такою мастию довкола. Маса засхне і буде охороняти дерево перед сонцем і вітром. Коли рана стане заростати, масть зачне пускати, бо деревце буде грубшати; пропуклини такі треба заліпляти, аби до рани не допускати воздуху.

Квашенє рижків.

Рижки то дуже смачна губа чи смажена чи квашена. Квашені ще тим ліпші, що можна їх мати через цілий рік. В сторонах, де багато рижків, можна їх квасити на продаж. До квашеня вибирає ся як найкрасші рижки, обтинає ся корінці, і коли они з чистого ліса, обтирає ся їх чистим платком, коли же з піском і землею, то сполікує ся добре і ставить ся на решето,

щоби стекли. Відтак крає ся цибулю в кржільця і укладає ся з неї верству на сподїжечки (бочівки або більшого каміннослоя) і посипає ся солюю. На то укладає ся верствою шапочки рижків, але до гори утими корінцями, на них знову верству цибулю з солюю і так дальше, доки аж не наповни ся діжечка. Розуміє ся, що в скількості солюю і цибулі треба знати міру, відповідну скількості рижків. Рижки треба уложити найщільнійше. Відтак прикладає ся їх зверстим денцем, на котре ставить ся відповідно тяжкий камінь і лишає ся їх, що перекисли. Рижки від соли пустять сок і будуть в нїм кисли, доки аж не стануть зовсім квасні а ропа повинна їх зовсім вкривати. Від часу до часу треба до них заглянути і очистити, щоби не кинулась пліснь, а коли переукиснуть, треба їх відставити на холодне місце, щоби не перекисли. Квашені рижки держать ся довго, дають дуже добру стравану піст або приправу до мяса, цїнену в соко навіть і на великопанських столах. Можна їх квасити в оцті так, як інші гриби, але квашені сим способом є ліпші і смачнійші. До ужитку треба їх добре сполокати в чистій воді і приправити сьвіжою цибулею а хто любить і оцтом.

Чим занечищує ся молоко?

Досьвід доказав, що чищене коровяче даване їм паші не повинно бути доконуване непосредно перед доенем, бо порошок, який з чищення або паші повстає, осідає на милоці. Дальше, щоби молоко було чисте, треба добре обмити віме у корови. З невмитого хоч на око чистого вимени, спадає в молоко дуже багато бруду. Отже не треба давати паші підчас доеня, нїби то на те, аби корова спокійно стояла. В стайни повинен бути такий порядок, щоби всяке даване паказамітане, стиране порошоків і чищене коровяче довершувалось найменше на цїв години перед доенем. Та, що доїть корову, повинен собі передше вимити добре руки, відтак вмити теплою водою вімя і витерти його сухою стиркою. Помимо сего всього молоко буде таки зовсім чисте. Його треба ще перецїдити. Перецїджує ся молоко через калок чистого полотна. Але се полотно мусить бути чистеньке і по кождім перецїдженю впране та в чистім місци переховуване.

Др. Евген Озаркевич.

Про закажене недугами від звірят.

Наука лікарська виказала, що усюда по цілім сьвітї, чи то в воздусї, чи водї, чи в землі знаходить ся сила малих, дуже дрібних животин, котрих ми голим оком не бачимо, а котрі можна доглянути лиш через дуже сильні обільшаючі скла. Ті дрібні животини називають ся, як звісно, бактерії, а мають они ту прикмету, що ввійшовши до иншого жиючого організму, чи то оловіка, чи звіряти, можуть викликати дуже тяжкі недуги. Усі отже так звані заразливї недуги повстають в наслідок затроєня тими дрібними животинами.

На сїм місци хочемо описати кілька таких недуг, а вибираємо сим разом такі недуги, котрі переходять на нас від наших домашних звірят.

Звісна річ, що чоловік жиє користуючись помочию домашних звірят мусить з ними близше стикати ся. Сї звірята хоруять не раз на ріжні заразливї, спеціально звірятам прикметні пошестні недуги. Лучає ся одначе не раз, що шкідливї зародні тих недуг пореходять на чоловіка і викликають у него одібні появи. Таких недуг маємо дуже много, а найважнійші з них є: *телїй, сатина і скаженина*.

Про сї недуги хочемо на сїм місци близше поговорити. Хочемо, щоби інші читачі розуміли, відки они походять, як устеречи ся від них і що в разї закаженя належить робити.

Телїй (недуга селезїнкова, anthrax, Milzbrand, вуглик).

Причиною сеї недуги є закажене прикметними сїй хоробї бактериями. Бактерії є що до величини одні з найбільших, тому відкрито їх уже дуже давно, ще тоді, коли учений сьвіт не мав так видосконалених побільшаючих інструментів (мікроскопів). Так отже сї бактерії відиграли в науці бактериології дуже велику ролю, бо коли пізнано, що они є причиною пошести звірят то уже дуже близько станули учені до того пізнаня, що і пошестні недуги у людей мусять мати подібну причину. Се стало отже товчком до дуже тревалої і основної наукової праці і увінчало ся найкращими успіхами. Нинї маємо без найменшого сумніву, що усі пошестні недуги походять від закаженя кождїй недузї прикметними бактериями.

Бактерії, зглядно бакцилі сеї недуги находять ся в крові і внутрішних органах погибших на сю хоробу звірят і дадуть ся легко перещіпити на инші звірята. По такім перещепленю дістають ті звірята ту саму недугу. Є се очевидний доказ, що сї бактерії є причиною сеї хороби.

Пошесть селезїнкової недуги має дуже важне значіне в сільськїм господарстві. Зародні сеї пошести є дуже заразливї і переходять незвичайно легко одної штуки на другу так, що можуть в дуже короткїм часї зробити великі устошеня між худобою.

Прикметне сїй недузї є се, що її зародні чіпають ся лише звірят рогатожерних, а головно рогатої худоби, натомість не чіпають ся мясожерних звірят.

Перебіг недуги у звірят є дуже острий, нерас навіть подібний до т. з. апоплексії (шляку) так, що на око здорові звірята падають раптом і по кількох мінутах, в появах душности і судорогів, гинуть. В інших випадках оказує се недуга проволочний перебіг, хоч і тоді бувають подужаня дуже рідкі.

Перенесене недуги з звірини на чоловіка наступає звичайно через безпосереднє, випадкове заціплене сею отруєю. Господарі, різники, пастухи і т. з. заражують ся від звірят через неувагу, коли мають на руках малі ранки і здертя наскірня. Сила зажаженя і відпорність тих бактерий є так велика, що нерас навіть від випадків хорих звірят і то по довшій часі може ще наступити зажажене. Такими випадками є звичайно: шкіра і волосе. Тому чуємо нерас що в варстатах і фабриках, де сї випадки перероблюють ся до потрібного ужитку, лучають ся такі зажаженя. Найчастійше проте заражують ся гарбарі, поворозники, щіткарі і робітники в фабриках шерсти, вовни і паперу. Також зчаста занедужують на сю слабість збирачі випадків (шматярі). Другий спосіб перенесеня, що також помічено і у звірят є через укушене комахою, головню мух, котрі були в стичности з хорими звірятами. Часом можн наступити також зажажене від кормового проводу через спожите зажажене м'яса.

Недуга ся появляє ся у чоловіка у двох видах. Перша є то т. з. місцева недуга, котра оказує ся прикметними появами на місци зажаженя на шкірі, де творить ся боляк звисний під назвою карбункул, друга форма оказує ся дуже тяжким загальним зажаженем.

1. Карбункул повстає найчастійше на руці, рамени і шиї (карчиль) в $\frac{1}{2}$ —1 тижня по зажаженю. На зажаженім місци повстає малий міхурчик, котрий скоро росте, розпадає ся і дістає дуже прикметну темно-синю, а навіть чорну зажажку. Окружене його скоро напухає і червоніє. Деколи довкола периферічного міхурця творить ся більше малих міхурчиків. Пухлинина розширяє ся все дальше, а довкола боляка виступають зачервонілі смуги походячі від запаленя лімфатичних судин і жил. Сусідні лімфатичні желези напухають. При тій часі появляє ся горячка і більше або менше тяжкий образ загального занедужаня. В корисних випадках пухлинина спадає, повставший в місци міхурця струп відпадає і наступає цілковите подужане. В інших випадках виступає побіч місцевої хороби дуже сильне загальне зажажене, горячка підходить в гору, загальний стан погіршує ся. Звичайно долучують ся тяжкі появи кишкові і нервові (маячене, спячка, безпам'ят'я) і вже по кількох днях наступить смерть.

2. Інакше виглядає хоробовий образ в таких випадках, коли місце зажажене не є виразне і нема т. зв. карбункула. Тут висувають ся наперед прояви жолудкові. Недуга починає ся сильним дрощем, до чого долучує ся блідість, біль голови і загальне ослаблене. Крім того являє ся розвільнене, припадкові відходи бувають змішані з кровію. До того долучує ся велике почуване страхи (змора) і душність без виразних проявів хороби легких. Скоро наступає загальний занепад; ніс, руки і ноги студеніють, живчик стає дуже прискорений, в раз лиця синявий. Часом також являють ся судороги подібні як при епілепсії (падавиці). Температура тіла троха лиш піднесена, а часом спадає навіть нижче нормальної. В кількох днях наступає з правила смерть. Дуже рідко коли при сій формі лучає ся подужане.

При секції знаходять ся в кишках сильно підбігли кровію огнища. При мікроскопом бачить ся в тих огнищах велику кількість бактерий. Також і інші органи тіла є змінені. Головно селезінка є сильно побільшена, чорно зажашена і пересичена кровію.

Розпізнати сю недугу є доволі тяжко. Найлекше ще можна дійти до скорого розпізнаня, як має ся прикметний боляк т. зв. карбункул. При тій часі треба узгляднити усі бічні обставини то є усі заходи, які могла дотична особина мати стикаючись з підозрілими звірятами або їх випадками.

Щоби устеречи людей від зараження, а також обмежити пошести у звірят старали ся учені винайти конче охоронну сировицю. І справді французський учений Пастер, зладив таку сировицю однак вона не знайшла загального приміненя. Пастер бажав, щоби усі здорові звірята, головно рогату худобу піддавати такому охоронному щіпленю, в той спосіб як щіпять ся людей при віспі.

Тепер обмежуємо ся ми при поборюваню сеї пошести у звірят. Приписи поліційно-ветеринарийні є в сих випадках дуже строгі. Погибшу штуку треба вивезти на стервище і закопати глибоко поливши сильними дезинфекційними ліками. Скіру треба порізати, бо лучали ся випадки, що бідні і бажуючі зарібку люди (цигани) викопували стерво і здіймали шкіру в ціли продажи. З таких випадків бували опісля дуже тяжкі занедужаня у людей.

Ліченє самого карбункула є чисто хірургічне. Треба його на перехресте перетяти ножем, видусити і вичистити дезинфекційними ліками. Опісля дає ся правильну хірургічну (з газу, вати і т. д.) перевязку.

При загальнім закаженю поступає ся як при всіх подібних тяжких інфекційних недугах, але успіх є доволі сумнівний.

Н о с а т и н а́.

Носатина є то недуга однокопитних звірят головно коня, осла і мула. Рідко коли переносить ся вона також і на інші звірята, а рогата худоба здаєть ся є проти неї цілком відпорна. Від тих звірят а передусім від коня заражує ся також і чоловік. Зараженє се буває доволі часте тому, що люди мають велику стичність з кіньми. Проте головно лучає ся она в сільських господарів, візників, дозорців коний, жовнірів служачих при кавалерії і т. д. Хороба ся обявляє ся у звірят витворенєм багато гузів, котрі опісля розпадають ся. Найбільше таких гузів творить ся в носовій ямі і по шкірі. Зразу розріжнювано при тім дві недуги: властиву носатину і так званий стрижінь (Wurm), котрий появляє ся гузами по шкірі. Пізнійше показало ся, що обі сї недуги є властиво ті самі. Гузи в носі розпадають ся і з них тече прикметна остра нарва і сей вплив з носа є найбільше характеристичною появою сеї недуги у коний. Крім того творять ся подібні гузи в гортани, легких, печінці, селезінці і нирках. Позащоківі железі, а й інші лімфатичні железі по цілім тілі напухають. Звірята дістають горячку, спадають з сили і майже у всіх випадках по 1—3 тижнях гинуть.

Люди заражують ся від коний в той спосіб, що вплив з носа хорих звірят входить до людського тіла через малі ранки і здертя наскірня, які з часта находять ся у людей робучих, головно при сільськім господарстві. Склонність до закаженя є у людей здає ся не дуже велика, бо мимо великої неуваги зглядно дуже малий процент заражує ся.

Перенощиками сеї недуги є прикметні бактерії, малі живі сотворіня, котрі находять ся у впливаючій з носа звіряти нарві. Є то дуже дрібонькі прутні (бакцилі). Їх вспіли учені вже штучно вигодувати і перещіпити на здорові коні, котрі діставали правильно появи носатини. Є се очевидний доказ, що сї бакцилі є причиною тої недуги.

Скоро хто заразить ся сею недугою, то перші появи виступають за 3—5 днів. Они є зразу місцевої натури. Там, де наступило закаженє, починає шкіра червоніти, ціла околиця напухає і стає болюча. Найблизші лімфатичні железі (прим. під пахою, позащоківі) напухають. Часом починає ся недуга без виразних місцевих, загальних тяжких появ. Являє ся отже горячка, біль голови, біль ніг, рук і крижий так, що недуга має зразу подібний вид як починаючий ся тиф (дур). Опісля аж появляють ся місцеві появи. Сї місцеві і загальні хоробові симптоми змагають ся згодом, а крім того долучують ся ще інші, а то: міхурці і менші та більші боляки на шкірі, котрі пукають і по впливі дуже вонючої нарви перемінюють ся в неправильні, глибокі прищі

(вереди). Відтак творять ся, як сказано висше, гузи на слизних болонах, головно в носі. Ніс напухає подібно як при рожі, а з носа починає випливати вонюча ропа, теч. Се звісне занедужанє носа бракує лише в дуже рідких случаях. Також в ямі устній, в пролику, в гортани виступають подібні загальні появи, а часом також і на очних болонках (злучници). В легких повстає нежит, а з того сильний кашель. Часом являють ся появи жолудкові і кишкові, блюванє і розвільненє. При тім оказують ся дуже виразні і сильні появи загального закаженя. Хорі починають маячити, дістають спячку і дають образ подібний до запаленя мозку. Нема сумніву, що через носову яму головно через отвори кости ситової переходять бактерії до мозкової ями. Горячка є все висока, звичайно постійна, але часом лучають ся навороти: нові дрощі, упадок і знов сильне підвисшенє горячки, подібно як при закаженю крови. Живчик є прискішений і малий; селезінка сильно напухнена; моч насичена, темна.

В таких тяжких, острих випадках є звичайно вихід неможливий і з правила наступає смерть звичайно в 2—4 тижні. Але бувають нераз випадки, котрі мають більше проволочний перебіг. Появи в шкірі і слезних болонах не є такі виразні; перебіг лагіднійший, горячка низша, а загальні появи закаженя не так страшні. Такі на око лагідні випадки можуть одначе згодом перейти в злосливі, часом однакож по довшім треваню недуги, нераз аж по кількох місяцях, наступає вкінци цілковите подужанє.

При секції помершого на носатину знаходять ся усюди численні боляки, а по внутрішних ямах знаходить ся дуже много кровавої сукровиці. Цілий образ подібний зовсім до образу закаженя крови.

Розпізнанє недуги є доволі тяжке. Перше всього треба дослідити, чи наступило закаженє від хорого звіряти. Се дасть ся лиш тоді з цілою певністю доказати, коли маємо докази, що хорий чоловік мав стичність з недужими на правдиву носатину звірятами. Треба знати, що буває у звірят головно молодих лошат подібна лагідна недуга так звані з о л з и, причім виступає вплив слизистої, а часом і ропної течи з носа і напухненє під- і позащоккових желез. Ся недуга і правдива носатина не дасть ся так легко напевно розрізнити, а може се зробити лише учений, досьвідний ветеринар. Проте порадно є, скоро бачить ся у коний подібні появи, засягнути як найскорше фахової поради, щоби опісля не наступило яке нещастє. Скоро має ся діло з правдивою носатиною коня, то треба примінити ся дуже строго до поліційно ветеринарних заряджень і радше стратити одну штуку худобини як давати спромогу до закаженя інших здорових штук, а що гірше до закаженя себе або своїх найблизших осіб.

Ліченє носатини у звірят є доволі безвиглядне, треба лише більше дбати о те, щоби пошесть обмежити на як найменше число штук худоби.

Не менше непевне і мало обіцяюче є також і ліченє хорого на сю недугу чоловіка. Найважнійшою річю є лічити то місце, де наступило закаженє. Тут треба примінити способи місцевого знищеня бактерий через ляпісованє, випіканє їдкими квасами, розжареним зелізом і т. и., та очищенє дезинфекційними (відкажуючими) ліками.

При загальнім закаженю є ліченє майже безвиглядне, а опирає ся головно на відживленю, підтримуваню сил, взагалі на таким поступованю, якогс уживаємо при всіх тяжких інфекційних недугах.

Скаженина (водобоязнь).

У псів, а в виїмкових випадках також і у інших звірят (вовк, лис, кіт, рогата худоба, кінь і т. д.) лучає ся нераз особливша інфекційна недуга, котра переносить ся через укушенє на чоловіка і викликає найстрашнійші появи з боку центрального нервового систему.

У псів розріжняє ся два роди сеї недуги: шалову і тиху скаженину. Перша зачинає ся ось як: звірина стає зразу сумна, полохлива і відкидає

кожду поживу, опісля наступають напади злосливости, звірина починає кусати, оказує склонність до утечі і взагалі до волокитства, а голос стає інший, більше глухий. Пси не хочуть їсти свого звичайного корму, а їдять залюбки нестравні річи, як соломю, дерево, волося, землю і т. и. Вкінці наступають пораженя, головно задної частини тіла. Пси стають дуже худі та нужденні і найдалше до 10. дня хороби гинуть.

При тихій скаженині бракує звичайно двох перших появ, а відразу і то скоро наступають пораженя задних частин і долішної щоки. Смерть приходить також швидше.

Перенесене скаженини зі звірини на чоловіка діє ся майже без виїмки через укушенє скаженими звірятами, найчастійше скаженими псами. Отруя скаженини знаходить ся в цілім тілі хорого звіряти (в крові, внутрішних органах) і також в слині. Власне послідною дорогою наступає звичайно закаженє. Склонність до занедужаня на скаженину у чоловіка не є однака, бо майже у половини укушених закаженими звірятами не являють ся опісля ніякі появи. Се походить не лиш від більшої або меншої склонности, але також і від недостаточного закаженя при укушеню.

Час, в яким наступають появи скаженини по закаженю, буває дуже ріжнородний. Найчастійше виступають перші появи по 3—6 місяцях. Стверджено однак також і коротші речинці, а часом знова дуже довгі. В нашім народі жиє пересуд, що появи скаженини виступають в 9. днів, в 9. місяцях або в 9. літ, що очевидно не є правдою. Пересуд сей повстав лише з тої причини, що появи сї виступають в дуже неправильних, коротших або довших відступах.

Хороба у чоловіка починає ся появами загального хоробливого почуваня, браком апетиту, болем голови і дуже великим душевним неспокоєм, при чім треба узгляднити також страх і сьвідомість небезпеки надходячої недуги. Скоро рана є на лиці, то являє ся часто скорчеве пчиханє. Уже в тій стадії недуги оказує ся дуже впадаюча в око нехїть до всяких плинів (водобоязнь), а при проковтаню являють ся легкі скорчеві перешкоди. В рані від укушеня, котра звичайно вже є загоєна, оказує ся назад біль, а сусідні лімфатичні желези пухнуть.

Вже на другий або на третій день починає ся другий період недуги, котрий звемо гидрофобією то значить водобоязнию. Появи сего є ось які: хорий дістає прикметні скорчеві напади передусім пролику але також і кліти трудної (душність) як також в руках і в ногах. Ті напади получені з страшним ляком і утиском коло серця, хорий стає в своїх появах страшний так, що сторонньому чоловікови лячно на него дивити ся. Хто раз бачив такого хорого той не забуде сего образу певно аж до смерти. Корчі повстають як би самі від себе, але також з зовнішних причин, головно, коли хорий хоче щось проковтнути, а не раз на сам вид склянки води. Зразу бувають ті напади рідко, але опісля стають все частійші. Они тривають кілька мінут, а найбільше пів години. Подразненє хорого змагає ся не раз до шалу і дає образ цілковитого божевіля. Живчик є прискорений, теплота дуже мало але часом і висше піднесена, спрага є дуже величезна не даюча ся одначе угасити. При тім тече в правила слина з уст (слиноток). По двох, трох днях наступають сильні судороги (конвульсії) або по дуже короткім періоді пораженя, підчас котрого виступають корчі, наступає смерть.

Розпізнати сю недугу, скоро має ся певність, що наступило закаженє, є доволі легко. Подібні появи оказують хиба деякі тяжкі нервові недуги, що очевидно може розрізнити лише фаховий знаток, лікар. Треба лише памятати, що у нервових осіб вже з самого страху перед сею тяжкою недугою можуть виступити деякі лекші нервові появи, до котрих одначе не долучують ся висше описані тяжкі появи недуги.

Ліченє нападу скаженини є майже безвиглядне. Лікарі старають ся проте смирити і облегчити тяжкі муки хорого. До того уживають они усмиряючих іків, як морфіна і т. и.

Далеко важнішими є способи, які стремлять до того, щоби не допустити до вибуху сих тяжких появ. Треба отже всяку підозрілу рану добре відказити дезинфекційними ліками (карболом і т. и.), а опісля випечи ляпісом, їдким квасом, а навіть розжареним залізом. Поручають також витяте цілої рани зглядно близни.

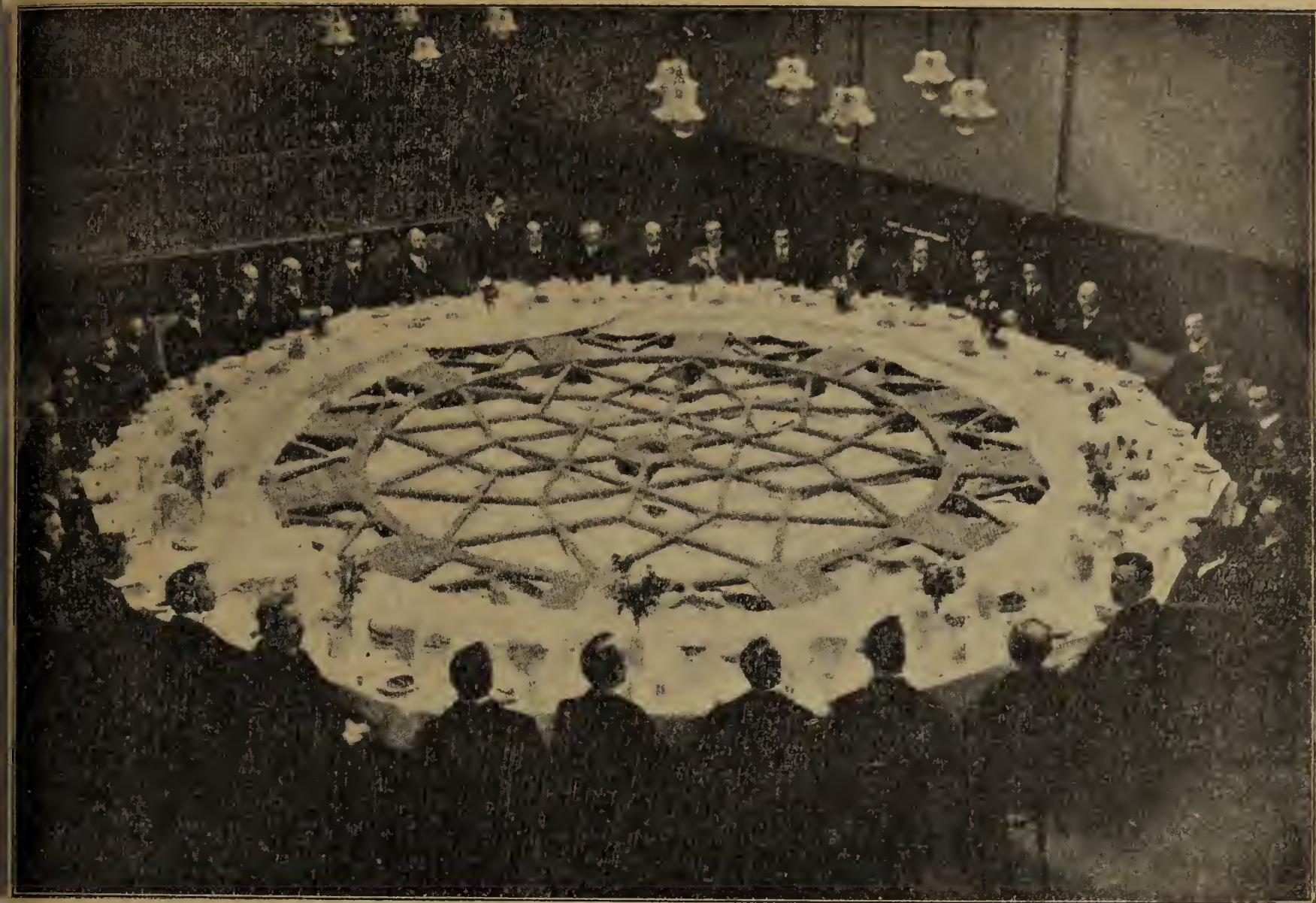
З огляду на таке майже безвиглядне, недостаточне лічене сеї недуги думали учені від давна над тим, як би можна протиділати сему закаженю, щоби ослабити отрую скаженини і не допустити до вибуху тяжких появ недуги. Славний французський учений Пастер винайшов спосіб охоронного щеплення проти скаженини. Він витворив в відповідний спосіб сировать, котру вприскує ся підскірно хорим, укушеним скаженими звірята ми. Дотеперішний досвід показав, що вприснене таке є дуже хосенне, а навіть спасенне. Сировать ту робить ся в той спосіб, що їдь скаженини вщеплює ся кріликам, де она призбирує ся в хребетнім стрижи. Опісля розтирає ся той стриж і вприскує ся другому кріликови і т. д., при чім отруйність скаженини слабне, а витворює ся т. зв. протиотруя (антитоксина). Вкінци від послідного крілика розтирає ся хребетний стриж в відповідних плинах, дає ся до фляшочок і се якраз є сировать проти скаженини.

В ціли переведеня сего ліченя заложив Пастер в Парижи великий заклад, в котрім почав переводити своє лічене. Зразу їздили усі хорі, котрі мали до того спромогу аж до Парижа в ціли успішного ліченя. З огляду на хосенність того поступованя заложили згодом усі інші держави у себе такі самі заклади. У нас в краю є такий заклад в Кракові під управою проф. Буйвіда. Туди, як звісно, посилає ся тепер усіх, навіть підозрілих хорих, покусаних скаженими звірятами. Обовязок заопікувати ся такими хорими належить до політичних властей, староств і зверхностей громадських, проте кождий такий нещасний повинен у власнім інтересі не противити ся зарядженю властей і добровільно поїхати до того закладу, де чекає його певність, що не дістане тих страшних смертельних появ недуги.

Не менше важним є також нагляд над бездомними і підозрілими псами, а се належить до поліційного обовязку зверхностей громадських. В тій ціли заводять добре упорядковані громади евіденцію над псами, дбають про те, щоб вони були під доглядом і не волочили ся безцільно, вигублюють їх (гицлі), а в разі покусаня в якій місцевости більшої скількості псів, заряджують нераз вигублене усіх псів.

Бактерії телія (карбункула).

Дивоглядний обід.

»Добре дуріти, як приступає«. Сю на-
дну приповідку можна в повні приложити
американських мільярдерів, які звісні вже
того, що навзаводи йдуть в уладжуваню
обливих пирів. В давні, добрі часи сідали
ди до стола на те, аби пожити ся, а аме-
канські мільярдери засідають до обіду для
зкоші. Сеї слави позавидував американ-
ним мільярдерам один годинникар з Лівер-

полю в Англії. З нагоди укінчення найбіль-
шого ліверпольського електричного годин-
ника, прийшло до голови сему годинника-
реви, уладити пир на 70 осіб, котрі засіли
довкола круглого стола, в якого середині
находив ся ціферблят того електричного го-
динника.

Наш образок показує, як виглядав сей
дивоглядний пир.

Сок цитриновий.

Возьми півтора кільограма мілкого
кру, $\frac{1}{2}$ кг. великих султанський родзивків
кісточками, 5 цитрин і 5 дека дріжджів.
чистого шафлика всип весь цукор і ро-
чки, вибравши з них вперед кісточки,
зкінци вкинь до тої мішанини 5 цитрин
крайних в плястри разом із скірною але
зерняток. Потім завари чотири горшки
рої чистої води і окропом залей ту мі-
шанину. Як мішанина остудить ся і буде
на, возьми її кватирку до горіпка, вложи
дріжджів, всип дві ложки білої пшеничної
ки, роздоби то добре, аби не було гру-
; і влий в шафлик. Потім накрій шафлик

чистим полотном і лиши його на спокійнім,
теплім місци через дванадцять годин. Най-
лучше розробити ту мішанину вечером і по-
ставити на цілу ніч. Рано буде покритий
піною, а всі родзинки виплинуть на верх.
Є се доказом, що вже почало ся ферменто-
ване. Тепер треба той плин перецідити че-
рез густе, чисте полотно і поналивати до
фляшок. Наконєць треба фляшки добре по-
затикати неподіравленими корками, обв'язати
шнурками і уложити на піску в пивниці.
За три або чотири дни квас буде готовий
і дуже смачний.

Цитриновий квас не повинен довго
стояти, бо квасніє, тому і не требай ого на-
раз багато робити.

Дуже приємний і здоровий напій на літо.

Зваріть 1½ вг. цукру і 7 дека імбіру в 10 літрах води і дайте до судини, щоби вистигло. До сего додайте дві ложки паленого цукру, соку з 3 цитрин а на кінець скляночку розпущених дріжджів і вимішайте добре. Потім злійте до бочівки, заткайте і дайте на дві неділі до пивниці, а як викисне і очистить ся, спустіть до фляшок і заткайте добре. За других дві неділі можна напій вже употребляти. Він є дуже здоровий, дешевий і грає як шампан.

Вино з ожин.

З ожин можна досконале вино зробити, а то в слідуєчий спосіб: Подушені ожини лишає ся на два дни, щоби краска з них розпустила ся. Потім видушує ся з них сок, а видушки наливає ся трохи водою і видушує ся наново на 10 кг. цукру і лишає ся, щоби викис.

Щоби літом мати довго студену воду.

Чи то в поли при роботі чи дома, де керниці далеко, треба так зробити; змочити платок, обв'язати ним збанок або фляшку та поставити на твердїм місци в тіни; вода з платка буде парувати і відбере посудині тільки тепла, що вода в ній буде студена як з льоду. Таким способом можна мати й вночі в баньках і збанках студену воду. В поли можна також збанок обгорнути сьвіжо розкопаною землею або таки й закопати його у вогку землю.

Торговля фляшковим пивом.

З хвилею законного знесеня права пропінатції відзискують свою силу ті загальні приписи промислового закона, котрих примінене було виключене в наслідок давнійших пропінатційних приписів, як довго они істнували. За часів пропінатції як вишинк, так і торговля пивом підлягали приписам пропінатційним; тепер однак, по знесеню права пропінатції, торговельний оборот пивом підлягає приписам загальної устави промислової і виданим на її основі розпорядкам міністерств торговлі і внутрішних справ. А ті постанови піддають окремії концесії лиш вишинк пива і промислове наповню-

ване фляшок пивом в ціли продажі фляшкового пива; натомість сама торговля пивом в фляшках, замкнених на спосіб торговельний, є вільним промислом. Хтонебудь отже має тепер карту промислову на торговлю товарів мішаних, той має тим самим право торгованя пивом в замкнених фляшках на спосіб торговельний. Карта промислова, виставлена на торговлю товарів мішаних, управляє до торгованя всіми товарами, не виключеними від обігу і не піддані окремії концесії. Властитель такої карти промислової не потребує отже торговлю пивом фляшковим ані ніякої концесії, ані окремої карти промислової. Натомість ті, що мають карту промислову обмежену лиш на певні товари, серед котрих нема пива (бо досі було піддане пропінатції) можуть набути право торгованя фляшковим пивом лиш на основі окремої карти промислової на ту торговлю виданої в наслідок окремого зголошеня. Розумієть ся само собою, що властитель концесії на вишинк пива і на промислове наповнюване фляшок пивом мають тим самим право торгованя фляшковим пивом.

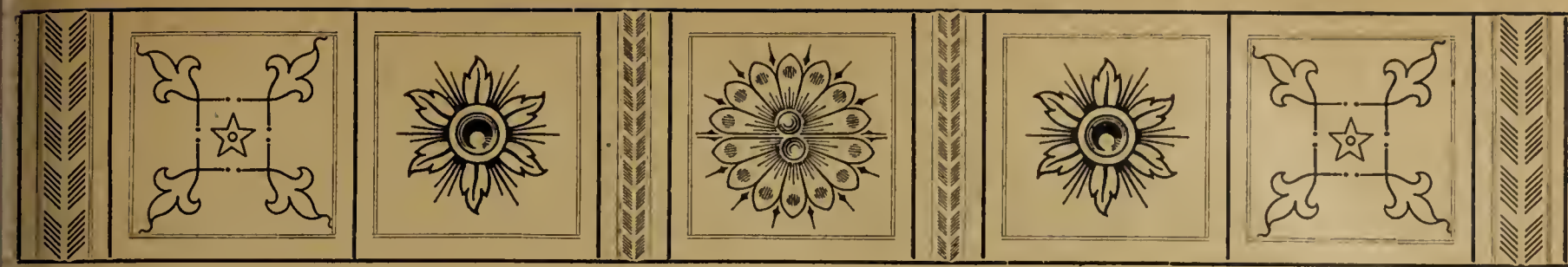
Приладженє грибів.

Хто збирає гриби для їдженя, мусить добре на них знати ся.

До їдженя належить збирати лиш гриби певні, та і то не перестарілі а молоді. До збираня треба їх ще раз перебрати старанно і викинути без жалю корінці, з котрих поспадає шапки, хиба що знає ся як найпевнійше, що між ними злих губ не було зовсім. Залишились гриби до їдженя, треба їх причистити: перш усього переполокати в зливній воді, а потому обібрати зі скірка, обкрити зіпсуті, викинути хробачні місця; скопирати гриби мають під сподом листки, то переглянути їх старанно, щоби і там не було явних нечистоти.

Гриби сушать ся для сховку на широкій дошці, або приладжують ся сьвіжі до їдженя. Де з грибів шляхотних (правдивий грибочек, печериці, труфля) хоче ся мати лиш смак, то ті гриби сушать ся старанно, вибираючи молоді і зовсім здорові; осушивши меле їх на звичайнім млинку до кави на порошок сей порошок зсипує ся до фляшочки, в якій дасть ся заховати довгі часи.

Антін Брилинський.

Про хибне ліченє домашних звірят.

Ціль, яку я поклав собі пишучи сю розвідку, була вказати всі хиби так званого домашнього ліченя звірят. Нераз дивно стає, що люди, котрі ціле жите ходять коло звірят, впрост живуть з ними, цілком не розуміють ся на їх якості, а при ліченю уживають так наглядно нерозумних і жорстоких способів, що й повірити годі. Таких власне способів домашнього ліченя старав ся я як найбільше зібрати, щоб показати їх шкідливість. Всіх тих способів розуміє ся не можливо зібрати, бо ж в кождім селі є кілька знахорів, а навіть кождий господар є лікарем для чужої худоби. В кождім селі є ще певні спеціальні способи ліченя окрім тих загальних, що всюда уживають ся.

Приступаючи до обговореня поодиноких способів, зачну від тих які уживають ся при забуренях в проводі кормовім у звірят, головно у пережувачів. При звичайнім і частім запорі у коров, перестає передусім корова їсти, стає сумною і часто стогне. Стан сам собою досить легкий і не трудний довиліченя. Щож роблять в тім випадку знахорі? Досить часто знають вони, що се затканє і дають на прочищенє. Рідко однак допоможуть, а частійше зашкодять. Передусім уживають невідповідних ліків. Звичайно за досить дорогогі гроші купують рициновий олій. Дають його корові одну або дві ложки, скількість, яка може вистарчити для пса, кота, але ніколи для корови. Сам рициновий олій є ліком добрим, але для корови треба його майже цілу літру, що задорого коштувало би. Часто рівнож дають всякі соли, продавані обманцями, що взагалі нічого не помагають. Подають тепер вже і глявберську сіль, але все в замалій скількості. Самі отже ліки, чи то через їх якість чи скількість, не провадять до ціли, не можуть помочи худобі. Сам же спосіб задаваня ліку приносить лише шкоду. Бо при задаваню ліку поповнюють знахорі один основний блуд: той уважає ся за ліпшого лікаря, хто сильнійше держить при заливаню за язик. А що се спосіб невідповідний, то кождий може легко переконати ся о тім на собі. Взавши що небудь з їди до рота прошу держати ся сильно за язик і пробувати ликати. Ликанє є через се майже неможливе, при чім дуже легко можна захлиснути ся. Наслідком такого задаваня ліку є то, що він місто до жолудка дістає ся через віддиховий провід до легких, викликаючи там запаленє, а часто навіть смерть. Лучають ся при тім і такі случаї, що язик надриває ся, або і цілком уриває ся.

Знахорі беруть ся при затканю і до інших способів. І так уживають проливок (левативи), проти котрих не можна зробити жадного закиду, щоб лиш осторожно впихати в відходову кишку вуж від гегара. Шкідливим вже може бути впусканє руки до відходової кишки, а то з тої причини, що знахорі не мають понятя про се, як належить то робити. Брудні руки, з великими пазурами впускають вони без найменшої осторожности до кишки, так що без скалічень слизної болони ніколи обійти ся не може, а часто і продерте кишки лучає ся, що мусить кінчити ся смертю звіряти. Навіть колиб се діяло ся по вимаганім правилам, то впусканє руки до відходової кишки і усуненє з неї дрібки калу є цілком безцільне. Бо сама проливка (леватива) то само зробить

без ніякої небезпеки. Та знахорі пописують ся тим, що покажуть властителеви кусник сухого а при тім горячого калу. Се має бути доказом тяжкої хвороби корови і рівночасно зручності і здібности знахора. Нашим людям здає ся, що усуненє дрібки калу з відходової кишки дуже багато поможе корові, коли тимчасом воно не лиш помочи не може, а грозить небезпекою скалічення і пробитя.

Далеко гірших способів уживають знахорі, коли при затканю виступить і легке здутє. Тоді в ріжний спосіб толкують вже собі причину хвороби. Один з сих способів ось такий: причиною хвороби уважаєть ся так званий паскудник. Щож се такого той паскудник? Звірята мають сильно розвинену третю повіку. Повіка та містить ся в куті ока, що лежить при носі. І з сего кута замикає она ціле око в напрямі прямовіснім до напрямю поверхних повік. Коли звіря здорове, дивить ся весело, то повіки тої не видно. Можна її добре бачити, коли приміром пес будуть ся зі сну. Вона тоді поволи зсуває ся до свого кута. Також у хорих звірят, коли вони не дивлять ся весело, коли держать очи на пів прижмурені видно сю повіку. Нераз закриває вона око майже до половини. І ту власне нещасну повіку уважають люди за причину хвороби. Они представляють собі її як якогось галапаса, котрий впив ся в повіки звіряти, спричинюючи тим способом хворобу. Ліченє сего стану полягає на тім, що повіку нічим неповинну перешиває ся ниткою, втинає ся кусник її, а рану сильно витирає ся солию. Є се найбільше розповсюднений спосіб знущання ся над звірятами, а тимчасом наші люди сьвято переконані про успішність такого способу лічення. Не багато треба говорити, щоб виказати недорічність і жорстокість сего способу. Бо прошу собі подумати, що до чоловіка хорого на яку небудь внутрішну хворобу приходить лікар, витинає йому повіку і в додатку натирає солию. Щоби на се чоловік сказав? А прецінь звірина так само відчуває біль, як чоловік. З хвилею коли шановні читачі довідали ся що се таке паскудник, перестануть вже здає ся вірити в успішність повисшого способу лічення. Лучає ся також, що при витинаню паскудника і само око буває ушкоджене голкою, або ножем.

Подібний спосіб бачив я і при ліченю телят. У телят хорих на найріжнороднійші хвороби, уважає ся за причину хвороби також сю нещасну третю повіку, лиш що она тут називаєть ся сухітником. Поступованє є тут таке саме як при паскуднику, лише з дуже малою зміною, передусім стає при голові теляти помічник і держить його за голову. Сам знахор ловить теля за хвіст і шарпає тричі що сили, поплывуючи при тім. То подібно виглядає, якби хорого чоловіка зловили два хлопці за руки і шарпали що сили, кождий в свою сторону. Се помоглоби хорому хиба до скоршої смерти. Як диким видавав би ся сей спосіб хорому чоловікови? А бідне телятко не вміє говорити і мусить терпіти сі тортури. При сухітнику сиплять також сіль на хребет теляти і натирають віхтями що сили. Само натиранє нераз може і помочи, коби лиш не було за сильне. У нас як вже натирають, то так, що аж шкіра облізе. А сіль додана тут хиба на се придасть ся, щоби добре пекла на місцях, де шкіру віхтями поздирають. Печенє викликане солию певно, що нічо не поможе, а непотрібно додає звірятам терпіня.

Забуреня в кормовім проводі як також всякі внутрішні хвороби лічать ся ще і в инший спосіб. За причину уважає ся саму кров даного звіряти. В два ріжні способи толкують собі люди зависимість хвороби від крові хорої худоби. Подібно як у людей так і у звірят уважають за конечне для здоровля раз до року пустити кров, звичайно на весну. Бо без того чоловік згядно звіря, як то кажесть ся, захорує на кров. Що до самого пусканя крові то тепер в лікарськїм світі переважає засада, що крові не належить пускати без конечної потреби, що єї треба як найважнійший складник в тілі, ошаджувати, і що хибне є переконанє буцім то чоловік чи звіря конечно потребує, щоб раз до року пустити крові. Найліпшим сего доказом є те, що тепер у людей сей звичай майже викорінив ся, а люди прецінь на кров не

орують. Далеко більше можна закинути самому переведенню сеї операції. Проти всяким засадам чистоти і відкаженя пускають знахорі кров брудними нарядами, не очистивши передтим скіри в місци, де кров має ся пускати. Звычайно пускають кров у звірят на шийній жилі, нераз так богато, що звірята инуть з упливу крови. Не рідко лучає ся, що місто жили пробивають бючку, не могучи загатити крови спричиняють майже наглу смерть. Через занечидене рани приходить до ропіня, котре може розкинути ся по цілім тілі і викликати смерть. В місци пробитя скипіла кров може в великім куснику відірвати ся, поплисти з кровю до серця і викликати рівнож наглу смерть. Так виглядають користи з пусканя крови.

В околицях, де лучає ся телій (селезінкова зараза, вуглик) може нахор перенести сю хворобу при пусканю крови знарядами, уживаними передтим у хорих штук. Дятого розумний господар не тільки що не буде помагати ся, але і не дозволить знахорови пускати кров худобі.

При пусканю крови роблять знахорі вражіне тим, що все показують юдям перед очі кров темну, чорну. Уважають її люди за ознаку або і причину хвороби. Звідкиж бере ся та чорна, після гадки людей, зла кров? Кров загалі у чоловіка і звірят містить ся в серци і кровоносних судинах. Підчас корчу серця кров входить в судини, що зовуть ся бючками, а підчас розорчу вертає до серця судинами, що зовуть ся жилами. В бючках пливе кров сночервона з лівої половини серця. Она служить до відживлюваня цілого тіла. В жилах кров є все темнійша, чорна. Вона є зужита, але се не значить, доби вона була зіпсована та шкідлива. Вертаючи до правої половини серця, переходить звідтам через легки. Тут вона відсьвіжує ся, стає ся назад ясночервоною, і пливе назад до лівої половини серця. Жили є в тілі в той спосіб розміщені, що лежать все більше на верха, а бючки знова більше укрите, в глибших частях тіла. Знахорі пускаючи кров ранять звычайно жили, яко більше вистаючи на верх. Можуть отже людям виказати все чорну кров, що після блудної гадки має шкодити здоровлю звіряти.

Другий спосіб в який поясняють собі причину хвороби, що лежить в крові, є так зване звалене ся злої крови під крижі. Люди розуміють то так, що зла кров, що викликає хворобу, збирає ся в однім місци під крижами. Щож роблять знахорі в тих случаях? Очевидно они думають, що коли зла кров в однім місци збрала ся, то найліпше буде для здоровля її сунути. Входять отже рукою в відходову кишку, щоби, як кажуть, вигорнути кипілу чорну кров. Спитає може дехто, звідки беруть знахорі кров в відходовій кишці. Вони попросту калічать відходову кишку. Пазурами роздрапують они горішну стіну кишки і рукою добувають кров на верх. А що під верхом слизної кишки більше знаходить ся жил як бючок, то кров, яку вони добувають, знов буде чорна, і знов людям здаєть ся, що та чорна краска крови се ознака хвороби і дивують ся, як кров в тілі могла так зіпсувати ся. От такий сей спосіб лічення. Чи мож собі подумати, щось більше нерозсудного і жорстокого? Звіря хоре при страшних болях тратить богато крови, а надто остає ся богана рана, яка дуже трудно гоїть ся і спричинює довготревалу хворобу звіряти. Не рідко лучає ся також, що знахор передре кишку і корова по кількох днях гине.

Коли шановні читачі знають вже, як кров кружить і де вона в тілі містить ся, то не повірять хиба, що може бути якась чорна кров, що в однім місци під крижами збирає ся і викликає хворобу.

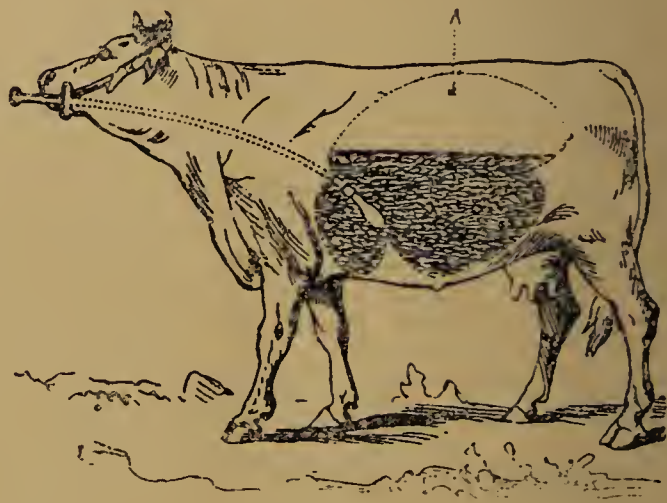
Того самого способу лічення уживають не лиш при забуренях в кормовім проводі, але при всяких внутрішних хворобах. Лучає ся часом, що корова не може їсти через так званий кордюк. На язиці в горішній його части начіплюють ся вістяки зі збіжа і ті викликають місцеве запалене язика. Знахорі лічать сей стан через витиране язика шматою і солию. Розуміє ся, що роблять се в той спосіб, що повстає одна велика рана. І одно лихо заступають другим, це гіршим.

Знахорі розпізнають у звірят, частійше у коний ніж у коров, хоробу яку они називають мишами. Якжеж показують вони людям сю хоробу? Хорому коневи або корові підв'язують шию паском або шнуром. Через се жил шийні наповняють ся кровю, котра не може відпливати до серця. Кров задержана через напливане що раз то нової до певної степені в жилах рухаєть ся. На сей рух крові показують знахорі і кажуть, що се миши літають. Поміч протій мнимій хоробі, полягає на тім, що они дусять сі миши, мнучи в немилосерний спосіб слинові приушні железі. На ті железі вказують знахорі рівно як на миши. Желези приушні у всіх звірят приміщені є в тім місци, де голова причіпляєть ся до шиї, і то понизше уший з кожної сторони по одному. Здаєть ся, що чоловік з здоровим розумом не повинен вірити в то, що в жилах можуть містити ся миши і що вони уганяють по них. А прецінь кілько то год сподарів дає віру знахорам і дозволяє мучити в сей спосіб звірята без всякої можливости хотяйби і малої полекші. Наслідком того лічення буває звичайно запалене слинових желез. Часто до того лічення додають і опуст крові.

При упертій запорі у коров не жахають ся знахорі і перед розрізуванем першого жолудка. Роблять се звичайним брудним ножиком. Розпорюють на значній просторони правий бік, праву голоднянку корови і перший жо

Здута корова стоїть передними ногами висше, тому ціва досягає в тельбусі здухів.

Здута корова стоїть рівно, тому ціва досягає в тельбусі паші.
а) Місце на голодниці, де пробиваєть ся здуту корову трокарем.

лудок і вигортають пережутий корм руками з жолудка. Коли випорожнять жолудок, зашивають рану звичайною голкою і ниткою. Рана та ніколи не може загоїти ся і корова гине на запалене сироватної болони черевної ями. Якої чистоти і знання потребує така операція, свідчить про те факт, що самі ветеринарнийні лікарі лиш зі страхом і лиш в крайних случаях беруть ся до неї.

Не менше шкідливими є способи лічення при острійм здутю у коров, чи то взагалі у пережувачів. Сей хоробовий стан у нас дуже часто лучаєть ся через се, що люди впрост не знають, яка паша і коли може коровам пошкодити. Здуге кождому господареві добре знане з ознак. Зато не знають вони від чого воно буває. З невідповідною пашою дістають ся до жолудка дрібненькі бактерії, що в теплій вогкості дуже сильно розмножують ся. При тім витворюють вони дуже багато газів, що в значній скількості збирають ся в першій жолудку (ваньтюху, жвачу) у пережувачів. Роздутий жолудок тисне сильно на легки і серце і утруднює віддих. При значній степені здуга легко приходить до удушєня а і поражене мозку нераз лучає ся. При правильнім ліченю здуга треба змагати з одної сторони до знищеня бактерий, що витворюють гази, а з другої сторони треба випустити, усунути гази з жолудка. Уживають ся ще і способи, що мають на цілі прискішити рухи жолудка.

Дож робить ся у нас на селі при здутю? Зараз з місця починають худобою до сили гонити. Віддих при здутю і так є сильно утруднений, а таке гоненє більшує лише душність. При незначних степенях здутя рух мірний є навіть орисний, бо побуджує рухи жолудка, скорє гоненє особливо при сильних степенях здутя може лише прискішити смерть. Дальше роблять люди у нас переєсла і закладають в рот коровам. Проти сего не дасть ся нічо закинути, лиш єревесло повинно бути на стільки велике, щоби корова цілий час мусіла його ути. Уживані є при здутю і поливаня зимною водою. Сей спосіб також є дорий. Та треба, щоби нараз нечаяно більшу скількість зимної води хлопнути се по часі повтаряти. Безкорисним є притиканє води в горнятю або в ковці до боку корови або окриванє мокрою шматою. Далеко гіршими є дальші живані способи: І так здаєть ся людям, що коли що небудь буде робити ся кишці відходовій, то се при здутю дуже помагає. Знахорі вкладають звичайно в кишку два пальці і крутять ними, доки кров не покаже ся. Витворюють сей спосіб рану, що поволи гоїть ся і може спричинити такий поважний стан єробовий, як приміром пораженє відходової кишки. А що через відходову кишку при здутю нічо не можна помочи, то кождий зрозуміє, коли знає що до кишки відходової до жолудка тягне ся кільканайцять а у менших пережучків і кількадесять метрів кишок. Загально панує також переконанє, що віддаванє мочи і калу при здутю се добрий знак, що противно не віддаванє вказує а дуже тяжке здутє. Поняте се є хибне, бо при кождім здутю корова віддає оч і кал, і гріхом булоби не ратувати корови длятого, що вона віддає моч кал, уважаючи се за негрізний стан. Знахорі беруть ся дальше і до заливаня жних ліків і ту найчастійше сильно прогрішують ся. І так заливають гашеним вапном нераз цілком сьвіжим. Гашене вапно через спаленє їжиці і жолудка все спричинить смерть. Звідки сей спосіб взяв ся не трудно вганути. При здутю живає ся нераз так званої вапняної води, котра має власність побираня в себе газів. І таку якраз ціль має заливанє сею водою. Знахорі чули десь про сю вапняну воду чи то з книжок, чи з чиєї розмови, але хибно се поняли. Їм здає ся, що вапняна вода се рідко розпущене гашене вапно. Тимчасом вапняною водою зовеме воду, яка збирає ся на старім гашенім вапні. Є она прозора, без смаку і запаху. Подекуди уживають і заливаня амоняком. Доброго сего ліку не вміють люди хесенно уживати. Ходить головно о те, щоб розчин амоняку не був за сильний, бо спалить їжицю і жолудок. Надто не повинно ся уживати амоняку в случаях дуже сильного здутя. Бо хотяй він дуже енергічно знищує бактерії, що спричинюють здутє, то сам в теплі, паруючи і замінюючи ся в газ, може збільшити здутє і викликати смерть.

Уживанє заливанє квасним молоком є досить невинне, та користи жадної не приносить.

Вкінци беруть ся знахорі і до пробиваня ваньтюха (жвача). Сей спосіб орисний, нераз конечний, є в руках знахорів причиною як не наглої смерти, так хориби, що по часі кінчить ся смертию. Передовсім не журять ся вони про єстоту і відкаженє так знаряду, як і місця, де мають пробивати. Через се не трудно викликати запаленє очеревної (сироватної болони черевної ями), що кінчить ся смертию. То само лучає ся, коли через помилку пробивають єриву з правого боку, бо все тоді мусять скалічити якусь кишку. Кориснійший спосіб є вислід, коли по пробитю з лівого боку на стало остане ся отвір з жолудка, куда все прожутий корм виходить, Знахорі не знають, що по пробитю єривки повинен якийсь час остати ся в рані, бо в противнім разі до ями черевної дістає ся прожутий корм, що спричинює смерть. При самім випусканю газів не зважають знахорі на то, що не мож відразу весь газ випустити. Таке нагле випущенє газів може спричинити відплив крови з мозку, а через се чаше і смерть. З інших шкід, які потягає за собою невластиве ліченє при здутю, є та, що у тільних коров виступає скиненє плоду. Скиненє плоду може випустити і через само вже здутє, але частійше викликають його тим, що знахорі кажуть здутю тільну корову масувати і натирати віхтями з обох боків. По

правім боці лежить у коров матерниця з телятем і через сильне натисканє се боку викликує ся скиненє. Дятого тїльні корови при здутю повинно ся натирати віхтями і масувати лиш з лївого боку. Мені знаний є ще один спосіб лічення уживаний при здутю. Вправді не є він так дуже шкідливий, але сьвідчить ясно про нерозум людей, котрі його уживають. Коровам дають ликати, аб просто перепихають через їжицю живі жаби. Якби я сам сего способу не бачито не дав би ніколи віри, що такі способи є в ужитю.

При ліченю так коров як і коний уживають ще одного дикого способу. Звіряти закидають на шию шнур і дусять ним майже на смерть. Коли звіря впаде, то відпускають шнур і чекають аж прийде до себе. Звичайно три рази повтарають се душенє. Єслиби ходило о видуманє найтяжших мук для хорого чоловіка чи звірини, то здаєть ся, що годі булоби винайти догіднійши спосіб, як сей спосіб лічення, уживаний людьми і в добрій вірі і з переконанєм. що він помагає. Коний лічать в сей спосіб при охваті, додаючи до того пусканє крові. Уважають при тім за конечне тричі дусити коня і аж тоді пускають кров. Ту годить ся згадати, що охват се хороба копита а не копитового проводу. Знахорі нераз при охваті, хотяй часом добре назвуть хоробу, то не знають єї сути, не знають на чім та хороба полягає. Виїмково при охваті є пусканє крові корисне, але само переведенє сего знахорами звичайно приносить більше шкоди, чим користи.

Що до способів лічення хоріб у коний, то є они трохи відмінні від попередних. Коні часто западають на забуреня в кормовім проводі, на які є дуже вразливі. При тім є вони неспокійні, кидають ся на землю, бють ногами і оглядають ся часто на черево. При тім, як лиш зачинають ся болі в жовтудку, віддають моч, а пізнійше вже підчас самих болів часто наставляють ся до моченя, мають перте на моч. А що господарі початку болів звичайно не бачуть, то їм здає ся, що коні похоріли на міхур і що они не можуть віддавати мочи. І тим можна пояснити, що при забуренях в кормовім проводі у коней звертають знахорі своє ліченє на міхур. В ріжний спосіб старають ся вони викликати відданє мочи. Один спосіб, то впиханє волосїня в мочеvu цївку. Наслідок сего є такий: через подражненє мочевої цївки можна викликати відданє мочи, але лиш в случаях, коли висше нема яких перешкод. Зате волосїне сам дуже легко калічить слизну болону мочевої цївки і викликує сильне запаленє єї, а через се часом і смерть, бо кінь не може віддавати мочи, котрої з часом так богато в міхури назбирує ся, що аж міхур трісне. Є се спосіб отже нерозумний і небезпечний. Другий спосіб подібний се впусканє воший до цївки мочевої. І сей спосіб викликує такі наслідки, як попередний, а при тім дуже негарно сьвідчить про тих господарів, що достарчають подібних звіряток. Деколи при кольках у коний звертають знахорі своє ліченє і на кормовий провід уживаючи при тім способів подібних, як у коров. І так уживають проливу пускають часто кров, вигортають кров з під крижий, і частійше ніж у коров дусять миши. При душеню миший у коний уживають знахорі ще одного додаткового способу. Мірять они віддаленє від ніздрів аж до очий. На таку дотугу обстругують кусник пати́ка, пхають його в ніздря і там крутять, доки цюром кров з носа не полле ся. Сей дикий спосіб грозить коневі відразу смертю а то через уплив крові. В лїпшім вже разі слизна болона носа замінює ся на одну рану, що довго дуже гоїть ся, а покриваючи ся грубим струпом утруднює віддих. Пізнійше витворюють ся близни на слизній болоні і через звуженє носових проводів викликує дихавицю. Так виглядає користь сего способу лічення.

При болях в черевній ямі у коня мають знахорі звичай запихати до відходової кишки розкроєну цибулю і то часто припікану. Поминувши то, що сама розкроєна цибуля часто калічить відходову кишку, може она, будучи розпеченою, попарити болону слизну кишки.

У клячий при кольках, стараючи ся побудити їх до відданя мочи, натирають в немилосерний спосіб слизну болону солию, при чім калічать є

Болонна слизна через се так опухає, що затикає мочеви цівку і може допровадити до смерті. Опухнене слизної болони похви нераз є так сильне, що в тих случаях навіть поміч фахового лікаря не багато допоможе. Що сей спосіб шкідливий, не треба доказувати. Кождий знає, що сіль, діставшись до рани, сильно пече. А що вона при так великій рані, яка повстає в піхві через сильне натирання, справляє муки, то кождий здає ся також повірить. Що се спосіб, як і попередні у коний, безуспішний, легко можна догадати ся. Бо через дразнене мочної цівки ніяк не можна усунути наприклад запору кишок. Викликане знова сими способами запаленє цівки спричинює лиш другий поважнійший уже стан, що може кінчити ся і смертю. В случаях, коли дійсно є задержанє мочи, рідко лиш удасть ся сим способом викликати відданє мочи. Але і з сего не велика потіха, бо опісля виступає запаленє цівки, котре первісний стан робить лише тяжшим.

Уживані при ліченю кольки натирання віхтями чи то на сухо, чи по скропленю камфоровим спіритусом є корисні, коби лиш не були за сильні. Сіль як звісно є до натирання непотрібна і нездатна.

У коний уживають часто також натирання слизної болони носа. Звичайно натирають її солию, розуміє ся так довго, доки не покажет ся кров. Нераз знова уважають за корисне брати кал хорого звіряти і ним натирати ніздря. Таке натирання калом є ще далеко гірше, шкідливіше як натирання солию, бо може викликати невилічиму смертельну хворобу, через закаженє бактериями, які стало в кінських калі знаходять ся. Дятого у коний і скаліченє кишки відходової є ще з тої причини небезпечно, що рани кишки можуть бути рівнож місцем входу для сих бактерий.

Нераз трапляють ся у коний так звані оглони. Оглонами називають люди слизну болону піднебіня, яка чи то через опухненє чи то з інших ріжних причин звисає понизше зубів. Сей стан може бути

і найчастійше буває зовсім правильним і то головно у коний молодих. У них зуби є ще не вирослі, низькі, так що піднебіне все сягає трохи низше від берегу зубів. Часом однак може дійсно через надавленє твердою пашою виступити опухненє слизної болони піднебіня. То лучає ся взагалі дуже рідко, при чім ся хвороба дуже невинна і не має великого впливу на апетит і здоровлє коня. Та знахорі дуже часто розпізнають оглони яко причину хвороби і то головно в случаях, коли кінь через довший час не має великої охоти до їди, і через те марніє. І в тих случаях, розуміє ся, не оглони є причиною хвороби а лиш острі, неправильно стирані зуби, що при їдженю калічать коневі язик і взагалі слизну болону пискової ями. Знахорі не питають, чи оглони ті є станом правильним, чи дійсно хворобовим; для них вистане побачити звисаючу часть піднебіня, щоби брати ся до лічення тих оглон. Нечистим знарядом, який уживає ся до пусканя крови, пробивають піднебіне нераз до значної висоти. Лучає ся і таке, що пробивають діру аж до проводів носових, а яко наслідок сего може остати ся сталий отвір з пискової ями до носа. При пробиваню калічать знахорі головну бючку піднебіня, що може спричинити і звичайно спричинює смерть через уплив крови. В щасливих случаях того лічення через ужите нечистого знаряду остає

Так пробиваємо трокарем ліву голодницю здутої корови.

на місци пробитя через довший час боляк, що перешкаджає коневі в їдженю в далеко більшім степени, як самі оглони.

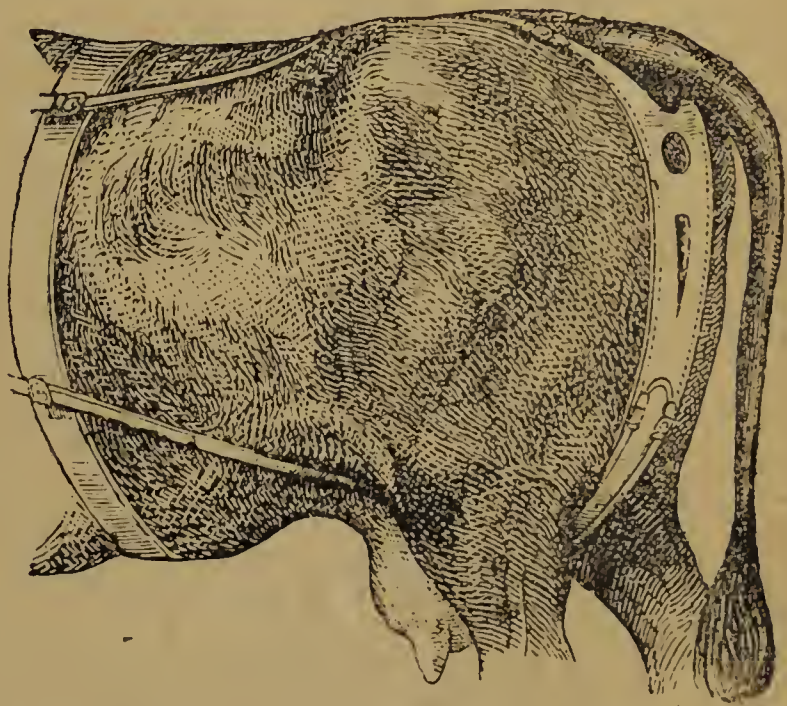
При дихавици у коний пускають знахорі часто кров і то з острогової жили. Дихавиця се хвороба проволочна легких, при якій пусканє крові нічого помочи не може. А поминувши вже ті злі наслідки пусканя крові, які потягає за собою невміле переведенє сеї операції лучає ся і таке, що знахорі пробивають на скрізь стіну грудної клітки. Се викликує завсїгди запаленє олегочної получене з ропінєм, що все кінчить ся смертю.

Заливанє ліків у коний через рот має ті самі злі сторони що і у коров. Так само держать за язик і не дають ликати ліку, і так само коні захлистують ся. Додатково уживають у коний ще одного способу при заливаню. Вже, як відомо, само держанє за язик спричинює, що ліки дістають ся до легких і спричинюють їх запаленє, рідко лишень не смертельне. Але знахорам сего мало, що держать за язик, через що коні захлистують ся. Вони видумали ще простійший, певнійший спосіб, щоб викликати запаленє легких. В тій ціли кладуть коня на землю і через ніздря заливають його, найчастійше квасним молоком. Молоко дістає ся в простій дорозі до легких і там все викликує спаленє (гангрени) легких, отже і смерть звіряти.

Щож роблять знахорі, ті добродії бідного сільського населеня, при породах у домашних звірят, головно у коров? Передовсїм всяку механічну поміч, деколи і корисну, дають в невідповідний спосіб. Звичайно брудними руками, заосмотреними в довгі пазурі, входять в родні дороги. А звісно, що слизна болон в матірнику і родних доріг є незвичайно ніжна, легко її ушкодити, легко викликати її запаленє, до котрого часто долучує ся породова горячка. Та що з сего робив би собі який небудь знахор. Він бере ся до діла руками, якими перед хвилею і в гною довбав, уживає до тягненя плоду старих посторонків, викликаючи нераз відразу видутє. Кожда найменша ранка в родних дорогах при нечистих руках, шнурах, може викликати грізні хвороби. Тому нечистота при уділюваню механічної помочи при породах се найбільший гріх в ліченю. Треба знати, що рука неповаліяна болотом ще не є чистою. В розуміню лікарським чистою є така рука, котра окрім того, що механічно є очищена, не має на собі ніяких заразків, а се можна осягнути лиш відкажаючими средствами. А чи видів хто у нас на селі, щоб при породах, котрий зі знахорів уживав таких средств? Вже рідко лучає ся такий знахор, котрий уживає до рук брудної оливи. При тягненю плоду — найчастійше теляти — стає собі кілька кріпких мужчин тай давай шарпати, що сил стає. А коли се не вистарчає, то не жахають ся і перед запряганєм коня на орчику до теляти. Користь такої помочи полягає на тім, що через шарпанє і неправильне, постійне тягненє, не можемо використати сил природних — корчів матірнику, які що якийсь час повтаряють ся. Через шарпанє можна легко надвихнути суглави мидниці (цебрика), так що корова по породі уже не може встати. Колиж плід не є відповідно уложений, то через шарпанє можна легко роздерти матірник, приміром зле уложеною ніжкою теляти. Се мусить кінчити ся смертю корови. То само може стати ся, коли плід тягнемо конем. І тоді звичайно звихаєть ся котрий небудь суглав цебрика, а нераз і зломанє виступає в крижах. Знова коли теля витягнуть на верх, то разом з телятем виходить на верх і матірник; наступає так зване видутє яке лиш ветеринарийний лікар і то в сьвіжих случаях може направити.

По неправильних породах а нераз і по правильних лучає ся також найчастійше у коров задержанє породових болон. У нас кажуть про се, що корова не счистила ся, задержала зчистиско (послід). Ріжні є причини сеї хвороби і ріжні способи її ліченя. Найчастійше повинно ся болони механічно усунути. Се може поправно зробити лиш ветеринар, а ніколи знахор. Та се не перешкаджає знахорам брати ся до усуняня болон. Люди знають о тім, що зчистиско належить усунути руками. Просять о те знахорів, щоб се робили. Болони плодови повинні по шести годинах вийти з корови, а вже найвисше

повинно ся чекати дванайцять годин на се, чи болони самі не відійдуть, чи сама корова не зчистить ся. Але наші господарі не раз доперва по кількох днях дають знати знахорам про хоробу. А що в тім часі ціле зчистиско вже гниє, то найменша ранка зроблена при витяганю тогож з матірника може бути причиною смертельного закаженя. Знахорі і в тих случаях витяганя зчистиска не уважають на чистоту рук. При гнитю зчистиска і сам знахор наражує ся на закаженє, особливо, коли має сьвіжі рани на руках. Знахорі при витяганю зчистиска видумують яко причину задержаня болон породових так звані крети. Щоби зрозуміти як наглядний блуд поповнюють вони при тім, годить ся тут розказати, як річ має ся з плодом у самиць взагалі і з осібна у коров. Кождий плід в лоні матери є оточений кількома болонами з собою полученими і виповненими двома ріжними течами. Болони ті получені з пупцем плоду і мають за ціль посередничити в відживлюваню і віддиханю плоду. Вода, плини, які в болонах находять ся, а з котрих один є мочою плоду, служать для охорони плоду перед сильними встрясенями і ударами. Сповняють вони разом з болонами ще одну важну задачу. Іменно болони разом з плинами виходять на верх перед самим породом як так звані міхурі. Виходячи, мають вони розширити вузкі части родних доріг. В противнім случаю порід стає ся утрудненим, тяжким. Дятого не повинно ся ніколи позволяти знахорам, або самому пробивати міхурів, як лиш вони покажуть ся в похві. Все треба виждати, поки вони не вийдуть цілком і пробивати їх аж тоді, коли вони на верха вже повиснуть. Плодові болони мають також задачу сполучувати плід з слизною болonoю матірника. В тій цілі на поверхни є вони покриті якби малими волосками, що входять в відповідні дірочки, цівки в слизній болоні матірника. І в сей спосіб держать ся болони плодови а з ними і плід слизної болони матірника. Так ті волоски, космики, як і цівочки на слизній болоні матірника усадовлюють ся в ріжний спосіб у ріжних родів самиць. В особливий спосіб уміщують ся вони у пережувачів, отже і у коров. У тих

Перепаска против випаданя матірника.

скуплюють ся вони в кількадесять купок, отже відмінно як приміром у коний, де є розсіяні по цілій поверхни. При тім купки цівок на слизній болоні матірника мають вигляд досить великих бородавок, овальної форми. Доходять они до величини середної бульби. На їх випуклій поверхни є численні заглибленя, а цілі они складають ся з самих поодиноких цівок, лежачих побіч себе. Вузкою основою є ті бородавки причіплені до слизної болони матірника. В цівки входять, як знаємо, волоски, космики зверхньої плодової болони. Дятого і волоски є зібрані в купки, що своїм положенєм відповідають положеню бородавок матірника, і лише не творять бородавок, а виглядають якби вижолоблені лупини оріха, що як шапки накривають бородавки на слизній болоні матірника. На зчистиску все можна бачити ті скупленя космиків. За те скупленя цівок, т. зв. котиледони, мало хто може бачити. Ті котиледони уважають знахорі за причину хороби, задержаня плоду, а називають їх кретами. Підчас правильного породу до матірника ніколи вони рукою не входять. Також підчас самого витяганя теляти, хотяй до матірника входять рукою, то не обмацюють стін матірника, лиш само теля. Доперва при задержаню зчистиска мусять ввійти рукою до матірника і мусять намацяти ті так звані крети. А що у здорових коров не мали вони нагоди бачити, чи намацяти тих кретів, то уважають їх за причину задержаня зчистиска, отже за хоробовий стан. А поясняють вони собі пов-

ставанє тих кретів в спосіб, що ярко сьвідчить про велику несьвідомість тих людей. Крети ті мають повставати через те, що тільні корови ходять по кретовисках. Внаслідок сего, в спосіб близше неозначений дістають ся крети до матірника і там розмножують ся. При тім відають ся они сильно в стїну матірника. Недорічності сего погляду на сю хворобу не треба доказувати. Ще більше недорічним, жорстоким і шкідливим є ліченє сеї „хороби“. Після гадки знахорів не випадає нічого іншого зробити, як повиривати сї крети, що впили ся в стїну матірника, і викинути їх. Щоби вислід сего лічення був успішний треба ще вирвані крети закопати в землю, щоб вони могли свобідно під нею розійти ся. При вириваню бородавок повстає цілий ряд ран, що при гнитю зчистика є дуже добрим підложем для розвою гнильних бактерий і переходу їх до крові. В случаю, де належить уникати зробленя найменшої ранки, знахорі якби нарочно розранюють по просту цілу слизну болону матірника. Загальне закаженє, а що найменше довготревале запаленє матірника получене з ропінєм є все наслідками сего вигортаня кретів. Загальне закаженє все кінчить ся смертю, знова ропне запаленє матірника лиш рідко кінчить ся виздоровленєм, бо ропінє перекидає ся часто з матірника до інших знарядів і викликає також смерть. Коли виздоровленє наступить то лиш по дуже довгїм часї, підчас котрого корова сильно худне, мало що їсть і молока не дає зовсім. Також мясо з такої корови не допускає ся до ужитку, бо вже часті були случаї, що з такого мяса люди тяжко похорували ся або і вмерали. В случаях виздоровленя лишає ся ще один хосен з вигортаня кретів. Корови є через се позбавлені знаряду, що служить до придержаня плоду і посередниченя в його відживлюваню. Длятого корови по такім вигортаню кретів стають безплодними, хиба що дика рука знахора ошадить кілька бородавок. То однак лиш рідко лучає ся, бо той є ліпшим знахором, хто більше кретів вигорне. Мимо так наглядної шкідливости сего способу лічення, мимо недорічності самого віруваня в „крети“ в матірнику корови, люди добрі вірять і в успішність лічення, і в присутність кретів в матірнику, вірять навіть в те, що крети ті, закопані розходять ся попід землю. Знахорка в однім селї оповідала менї, що була у одної корови в ночі з помочию при кретах і навигортала їх ціле решето. Відразу закопала їх під землю, а до рана вони розійшли ся так, що і слїду з них не стало. Якийсь голодний псисько мусїв добре поживити ся тим решетом кретів, але люди і знахорі вірили в се, що крети розлізли ся попід землю.

* * *

Перейдем тепер до лічення зовнішних хвороб. Зачнемо від ран. Наші люди не мають звичайно понятя, як мають ся обходити з кожною хочби малою раною. Не знають вони, якими ворогами організму є ріжні галапаси (бактерії), що дістають ся до ран з занечищення. Длятого і не журять ся про чистоту ран, і їх відкаженє. До лічення ран беруть ся тоді доперва, коли рана довго не гоїть ся. Прикладають ріжного рода зела, між тим найчастїйше сьвячене зілє, яке припорошене звичайно має найбільше на собі бактерий. Ті всякі зела повздержують лиш гоєнє ран, бо додають непотрібно все нових бактерий. Деколи прикладають до ран навіть людський або звіринний кал.

В новїйших часах беруть ся вже й до уживаня справжних відкажаючих ліків, та через невміле обходженє ся з ними частїйше шкодять гоєню ран як помагають. Приміром уживають часом чистого карболевого квасу. Внаслідок того наступить вправді цілковите відкаженє рани, але чистий карболь спалить не лиш поверхню рани, але і єї околицї. Остане ся отже лиш ширша рана, що трудно гоїть ся; а і відкаженє скоро минає, бо рана назад занечищує ся, через брак відповідного заосмотреня рани.

При ріжного рода боляках беруть ся знахорі до їх прорізуваня. Роблять се брудним ножем або старою бритвою додаючи повсталій ранї лиш занечищення. При прорізуваню боляків легко можуть протягти якісь більші кровоносні судини і спричинити утрату значної скількості крові, або і смерть

впливу тоїж. До прикриваня ран і боляків уживають люди шмат і то якби парком найбрудніших. А треба знати, що кожда шматина, хоть на око чиста, коро не є відкажена може лише зашкодити рані.

При попаренях є звичай у нас посипувати попарені місця солею. Через те, що шкіра на попарених місцях злазить, є відслонені закінчення всіх чутевих нервів. Ті місця є отже дуже вразливі і всякі чинники викликають ту неприємне сильне печенє. Сіль викликає також лиш сильне печенє, а нічого не помагає.

На ріжного рода бородавки знаній є у нас спосіб підв'язуваня їх володінем. Хісна великого з того нема. Рідко коли по таким підв'язаню бородавка відпаде. Але і се не багато поможе, бо по часі назад відростає. Частійше далеко бородавка не відлітає, а лиш побільшує ся, нераз дуже сильно. Волосіне відає ся тоді в бородавку і розриває її. Рана обгниває, а волосіне з кінського хвоста поваляє кінським калом може ту заціпити згадувану вже смертельну хоробу.

При ліченю храмань у коня, мають знахорі також свої способи. Коли кінь куляє, то в яким небудь місци лежить причина сего, знахорі видовбують підшві копита діру, і пускають з копита кров. Розуміє ся, що про чистоту рани і її заосмотрене не журять ся; приходять до ропіня в копиті і тоді доперва кінь на добре храмає. Лиш деякі з знахорів старають ся заосмотрити роблену рану, а роблять се в той спосіб, що заливають горячим смальцем. Далець попарить рану, виключаючи через то можливість скорого згоєня рани. При ліченю знахорами кулявих коний, більша часть тих іде по довгих муках на шкіру.

В зимі лучає ся часто у коний надвихненє суставів в котиках. Кінь при тим вправді довго куляє, але стан сей легко уступає при відповіднім ліченю. Знахорі лічать сї надвихненя в сей спосіб, що кладуть коня на землю, ногу в котиках беруть межі два бруси і натягають єї. Підчас того сильно утискають ногу і викручують нею, так що доперва се ліченє викликає цілковите надвихненє або і надломанє костей.

Ліченє очних хоріб так як і інших противить ся всяким правилам рационального ліченя. І так чужі тіла, які влетять до ока, виймає ся у нас самою небудь шматою, без крихітки осторожности. При тим все приходять до заненя верхньої болони ока, нераз на значній просторони, що по загоєню все розіставляє так зване більмо. При ліченю більма уживають знахорі товченого скла змішаного з товченим склом і табакою. Знахорі бачать нераз, що до ока коли більмі вдмухуєть ся товчений цукор. Того вони не знають, що цукор слугує ту лиш до розрідженя иншого средства, уживаного при більмах. Сам цукор при більмах видає ся їм за лагідним средством. Вони шукають за більше енергічним средством і подибують його в формі товченого скла і табаки. Средства ті викликають лиш побільшенє більма і можуть допровадити до заплєненя і утрати цілого ока.

У коров, що дають червоне молоко або молоко з кровію уживають баби підкурюваня сьвяченим зілем. Часом підкурюють так завзято, що опечуть шкіру на животі, і то на значній просторони. Коли попаренє не лугуєть ся, то само підкурєнє не зашкодить, а поможе корові хиба тільки, що черлому кадило.

Отсе вказав я на недорічність найчастійших способів домашнього ліченя звірят. Я розумію, що коли занедужає корова, одинокий нераз доробок бідного господаря, то він в розпуці згодить ся на всякі способи, які йому хто небудь дорадить. Він не може, особливо в наглих случаях, розібрати чи дана йому порада пошкодить чи поможе. Та коли по прочитаню сеї розвідки пізнасть, що є з сего ліченя шкідливим, то навіть в наглих случаях не повинен дозволити непотрібне і шкідливе мученє звірят.

Міг би дехто спитати, на що я наводив сї недорічні способи, на що я про них писав. На ніщо иншого, лиш на те, щоб шановні читачі, пізнавши недорічність тих способів, перестали вірити в їх успішність і старали ся засясти поради у справді учених і досвідних людей.

PETER RUTA

431 POLSON AVE.

WINNABEG A MAN

Міліардер Андр. Карнегі.

Найпопулярнішим між американськими міліардерами є безперечно Карнегі. Він є зараз і найбільш симпатичним і корисним для людства. Прийшовши до великого багатства завдяки особливому щастю, він через ціле життя не опускає його, і дає Карнегі величезні суми на ірижнородніші фундації. З поміж цих фундацій Карнегі найбільше помітні бібліотечні і в подібний час велика 40 мільонова фундація на удержане світового миру.

А. Карнегі родився 1835 р. син убогого ткача в маленькому шотландському містечку. В 13 році він вивандрував з батьками до Америки, де став за помічника в прядильні бавовни, в котрій також батько працював як робітник. Тут він заробляв пранем. Пізніше в Карнегі за послугача приєднався до товариства в Пітсбургу.

Це було зворотною точкою в його житті. В короткі часи стає урядником при телеграфі, а відтак приватним телеграфістом у директора пенсильванського товариства залізничного транспорту. Конець кінцем став він власником найбільшої фабрики сталі в сполучених державах. Продавши інтерес за 25 мільонів доларів, вирішив дальшу частину життя витратити на відпочинок. Як 52 літній чоловік переїхав на сталий побут до своєї вітчизни, де живе до нині в величавій

палаті. Зимово перебуває переважно в своїй палаті в Новім Йорку. Маєток Карнегі, який він так гарно уміє зживати, обчислюють на 900 мільонів корон.

На нашій картинці представлений Карнегі в своїй бібліотеці.

Добрий хліб із зростлого жита.

Всякий знає, що хліб спечений з муки зростлого жита буває несмачний а навіть нездоровий. Тут подаємо спосіб печення доброго хліба із зростлого жита.

Муку розчиняєся зранка, а хліб пече перше на другий день. В часі киснення мука, яке триває довше, як при звичайному печеню хліба, бо 24 годин, творить ся на верхній тїста сіра піна. Сю отже піну треба обережно зібрати, скоро лише зачне ромаджувати ся. Скоро однак піна і слідоючого дня при мішеню тїста покаже ся, її належить її також дуже старанно зібрати. По вимішеню тїста можна зараз видіяти бохонці, палити в печі, та дальше

поступати як звичайно при печеню хліба. Скоро би ми лишили ті шумовини, то хліб не випік би ся, був би твердий, вогкий, лепкий і шкідливий здоровлю. По старанні зібраню піни хліб випече ся зовсім добре.

Средство проти плісни хліба.

Хліб плісняє, если переховує ся його в вогкїм, мало продувнїм місци; а також если не є добре випечений. В місци же продувнїм хліб висихає дуже скоро.

Найпевнїйший спосіб, щоби хліб не плісняв і довго заховав ся сьвїжий, є такий: виймивши хліб з печі вложи його до мішка, в котрїм була мука. Мішок з хлібом зав'яжи і повісь на продувнїм місци, а хліб заховає

ся чисто хочби місяць. Скоро за той час висушив ся занадто, положи бохонець через ніч в пивниці, а відійде і стане м'який.

Бублики з сира.

Утри твердого квасного сира копяту філіжанку; розбий одно ціле яйце і три жовтки, додаючи до сеї маси 20 грамів дріждий, розроблених в ложці молока.

Сим плином залий сир, утираючи його далше, аби розійшов ся на одностайну масу.

До сеї маси додай муки стільки лише, аби з неї зробило ся м'яке дріжджеве тісто так туге, як буває тісто на булки.

Се тісто розвалкуй на який 1 см. грубо, виколой з него кружки, які виколують ся на пампухи, і накладай їх в бритванну, аби кружки себе не дотикали.

Скоро ціла бритванна виложена вже і кружки дрібку підросли, налий до неї теплого молока на 1 см. глибоко, додай дрібку масла, і постав на кухню, аби бублики випекли ся в парі, при чім бритванна має бути накрита.

Бараболяні клюски.

Возьми розварених добре бараболь до вподоби, роздуси старанно за горяча, і скоро вихолодніють, вбий до них 1—2 яйця та додай стільки питльованої муки, скільки приймуть, дрібку соли, а також, як хочеш ложку дві мілко утертого сира. Се тісто розвалкуй як на клюски, покрай, як на клюски і кинь до кипячої води нехай зварять ся. Скоро сплинуть на верх відціди і полий їх розтопленою солониною і маслом.

Щоб молоко не скиплювалось.

Щоб сему запобічи, добре е дати до молока грудочку соди, яку дістане ся в антиці, або хрінової води. На літру молока дасть ся ложку такої води. Хрінову воду повинна мати в хаті кожда газдяня, а робить ся її так: Тертий хрін заляти в горшку кипучою водою і сейчас горнець щільно закрити. Як остигне, зляти сю воду до фляшок і добре закоркувати.

Як варити шинку?

Шинку, що важить 5 kg, ополікує ся в теплій воді, обтирає ся колінце, вкладає ся її в великий баняк, наливає ся зимною

водою і варить ся на сильнім огни черев дві години, числячи від заварення, обертаючи що години. Відтак виймає ся шинку на стілницю; скоро долішна кість відділює ся в мяса, то ознака, що шинка вже зварена. спробованю, скоро потреба сего, вкладає шинку до баняка і варить ся, або коли вже заварена, лишає ся її в воді на 2—3 годин аби простигла. Опісля виймає ся на пол мисок і стягає ся шкіру, а коли шинка вже зовсім зимна, крає ся її в пластинки.

Вуджене шинок і иншого мяса.

Мясо, котре хочеш вудити, вийми з сол і повіси на кілька годин, аби ропа з него стекла. Потім доперва обвини в папір, а занадто не осмалило ся і повісь в коми далеко штуку від штуки, аби не притикали до себе і аби дим їх добре всюди огорну. Дим мусить бути що дня і то точно о т самій порі, а найліпше вудити в ялівцеві або дубовім димі. Шинки, відповідно до величини, висять в комині 1 або 2 тижні, инші части мясива е увуджені вже по кількох днях. По увудженю повісь видженину далє від стіни, аби не плісніла. Комора мусить бути суха і провітрювана.

Лімоняда.

До $\frac{1}{4}$ літра себто до склянки води вкидає ся 3—5 кісток цукру і мішає ся разом: скоро цукор розтопить ся, витиск ся сок з $\frac{1}{2}$ цитрини, уважаючи аби кістка не влетіла до склянки, мішає ся і подає ся до питя. Лімоняда може бути зимна або горяча.

Дуже добрий кляйстер до шкіри.

Чотири части доброго каруку намочіти в 15 частях студеної води і пригрійте о стільки щоби карук розпустив ся. Потім вляйте при неустаннім мішаню того каруку 65 части кипячої води. В иншій судині розпустіти в студеній воді 30 частий крохмалю в 2 частях води, вимішайте добре і залийте з кипячим каруком і лишіть, щоби ще часточки покипіло. Як остигне, додайте до того кляйстру кілька капель карболового квасу. Такий кляйстер е дуже липкий і добрий не лише до ліплення шкіри але також паперу, грубої бібули і т. и. В добре затканих фляшках держить ся він добре цілими роками.

ПРО ВИХОВАНЄ ДІТИЙ.

„Діти ховати —
то камінь глодати“.

Найбільшим скарбом для родичів — є добре виховані діти. Такі діти не лишень що потіхою і відрадом для своїх родичів, — вони є рівночасно й живим приміром добра для інших дітей, а відтак стають ся й хосенними членами суспільности.

Але добре виховати дітей не так легко, як би се декому на позір здавалось. Не дармо-ж і народна пословиця каже, що: „діти ховати, то камінь глодати!“ І справді — діти виховати не кождий потрафить; а хто береть ся за вихованє, сей мусить в сю справу вложити чимало труду й знаня. Він мусить бути приготованим на різні невдачі і перепони, супроти яких треба йому уоружитись в терпеливість, витревалість і постійне прямованє до що раз ліпшого.

Справа вихованя дітей і молодіжи є переважною. Та, на жаль, теперішнє вихованє не є ще таке, яким би воно повинно бути. Воно має в собі премного хиб, які доконче треба викорінити, а заступити средствами, при помочи яких треба стремити до можливо найліпших і найхосеннійших наслідків.

Вихованє є двоякого рода: фізичне і моральне. Перше відноситься до тіла, друге до душі. Про фізичне вихованє ми не станемо тут говорити, а займемось розвязкою питання: як саме треба морально виховувати дітей, щоби вони були приміром всіляких чеснот та добрих прикмет для загалу, а відтак стали і добрими та примірними членами суспільности.

Від перших хвилин житя, дбають родичі про фізичне вихованє свого немовляти, піклують ся головню його здоровлєм і добрим розвоєм тіла. Се дуже гарна прикмета всіх родичів; але рівночасно мусимо тут звернути увагу і на сю обставину, що родичі, головню біднійші, дбають лишень і то майже виключно про фізичне вихованє своїх дітей і забезпеченє їм гарної, безжурної будуччини, — зате на моральне їх вихованє майже не звертають уваги, або його невідповідно ведуть. А так бути не повинно; вихованє фізичне доперва годі буде добре і хосенне в наслідках, коли ми його злучимо з добрим і хосенним вихованєм моральним. Томуж то від першої молодости дитини, а саме від часу, коли дитина стане сама приймати поживу, пізнавати членів родини вимовляти перші слова, — треба звернути увагу на її моральне вихованє, на правильний розвій її ума. Се найважнійший час, бо тоді власне закладаємо підвалини, на яких опирати ся ме ціле вихованє. А підвалини — се річ найважнійша: найгарнійша і найсильнійша будівля з часом завалить ся, як під неї не заложимо зразу кріпких і тріvkих підвалин. Так і з вихованєм дітей: коли

основа виховання від перших їх хвилин буде трівка, то і даліше вихованє стане ся о много легчим, а наслідки загального образования будуть найхосеннійші.

Вже в дуже молоденькому віці, бо звичайно по скінченю першого року житя, (а часом й швидше) можна завважати у дитини всілякі прикмети душі. По її рухах і примхах можна запримітити виразні прояви гніву, невдоволення, то що. Родичі, бачучи се, не звертають на сі прояви уваги, хоча власне такі прояви і є початком лиха, яке пізнійше так трудно, або й зовсім не даєть ся викорінити.

Дитинка росте. Вона вже стала ходити, говорити і розуміти все, що до ньої хто говорить; вона вже може — хоча й неясно пізнавати що добре, а що лихе. Тоді то родичі мусять дуже добре уважати на кождий рух і кожде слово своєї дитини. Мало сього; родичі повинні — що так скажу — передвизувати кожду думку, кождий намір дитини, та заздалегідь запобігати лихови.

Нічо не вадить, коли дитина є рухлива; але треба допильнувати, щоби ся жива вдача не виродилась в злосливу збиточність, а опісля не сталась прикметою докучливости иншим. Коли дитина до пяти, шести літ є неслухняною, нечемною, незгідливою і т. п. — родичі звичайно не звертають на се уваги, а потішають ся лише тим, що „дитина ще маленька, дурненька; колиж вона підросте, тоді і набереть ся розуму“. Хто так думає, сей дуже помиляєть ся; бо як дитина змалку до чогось привикне, то опісля годі її вже від того відвчити і відзвичаїти. Недаром же і народна пословиця каже, що: „чим горнець накіпить, тим його опісля й чути“.

Отже від часу першої свідомости дитини треба її вже як слід виховувати і не занедбувати найменшої нагоди до навченя її добру.

Запопадливість родичів, які в першій мірі старають ся виховати своїх дітий фізично (значить ся придбати кріпких і здорових одиниць для суспільности) і придбати їм як найбільше добра матеріяльного, — можна лише похвалити. Але знова з другої сторони — найбільші богацтва не принесуть хісна одиниці зле вихованій, яка ніколи і нічим не буде вдоволена. Вихованє отже має бути загальне, а цілюю його повинно бути: придбати суспільности людей здорових, сильних, чесних, мудрих і хосенних для загалу, — людей таких, яким би добре жилось серед загалу, а загалови з ними.

Хто хоче дітий добре виховати, передовсім мусить бути сам добре вихований і розуміть ся на вихованю. Умілість вихованя — се не аби яка штука; її набути можна лише безвпинною вправою. Добре вихованє являєть ся ще й тим труднійше, що йому стають на перепоні всілякі зовнішні впливи. Тому то кождий виховуючий повинен подбати про се, щоби його праці над вихованєм дітий ніхто не нівечив, або навіть не зводив з правого шляху.

Добре вихованє дітий зависиме в першій мірі від пожитя родинного. В родимій хаті дитина у перве побачила сьвіт; вона там зростає, пізнає найблизше своє окруженє, рідню; вчить ся говорити і пізнавати що добре, а що лихе. Треба отже від тої пори подбати про се, щоби та дитина приучувалась лише добру, а про лихо, щоби навіть і не чула. Родичі і ціла рідня мусять уважати на кождий свій рух, кожде своє слово і поведене — і тим чином ставати як найліпшим приміром для дитини. В кождій родині повинна царити любов і згода. А треба тут мати на увазі, що наймогутнійшим і найхосеннійшим средством у вихованю є добрий примір. Ніодна дитина не родить ся лихою і з природи вона такою бути не може; а коли такою стаєть ся, то причини сього глядіти треба лише в лихих примірах з найблизшого, отже родинного окруженя. Коли дитина зростає серед рідні, де царить згода, послух і взаїмна любов — дитина привикає до усього того і сама стаєть ся доброю. Противно — ніякі зусилля не доведуть до цілі, коли в родині царить незгода, ненависть, сварки, а часто-густо навіть і бійки. Коли вже хто не може устоятись перед лихом, так принайменше в присутности дітий повинен дуже уважати на свої рухи і діла. Молоденький ум дитини є дуже ніжний,

разливий і для всього незвичайно приступний. Тому треба зважати, щоби сей м розвивав ся лишень в доброму напрямі.

Родичі повинні любити своїх дітей, але та любов повинна бути розумна. Дітей, хочаб їх і не знать як любилося, не треба пестити, бо душі пещеної дитини вже з малку розвивають ся всілякі нориви і примхи, як: самолюбство, гордість, упертість, гнів, неслухняність і т. п. Такі примхи прикмети в пізнійшому віці не так легко, або й зовсім не можна викоринити. хто пестить дитину, сей мимохіть готує її лиху долю. Недармож і пословиця каже, що: „бідна на світі пещена дитина“.

Коли хто має більше дітей, повинен їх всіх однаково любити і про всіх них однаковий старунок мати. Колиж хто одну дитину любить більше від інших, в такому разі виробляє так у першої як і у других різні лихі прикмети як: гнів, заздрість (зависть), бажанє докучливости і т. п. В родині, де царить правдива, розумна і взаїмна любов, таке діятись не повинно. Згода в родині

Приватна народна школа ім. Б. Грінченка у Львові.

— се найбільше добро. Де нема згоди, там нема і щастя. Томуж то треба по-гоянно і витревало стреміти до сього, щоби між дітьми (але рівночасно і між їлою ріднею) — попри взаїмній любови — царила і взаїмна згідливість.

Родичі повинні уважати на се, щоби діти їх не прозивались всілякими гидкими прізвищами. Взагалі і при кожній нагоді треба доконче самим здержуватись від гидких і двозначних слів та прізвищ. Нічо не може бути гидкійшого ад се, як коли чуємо з діточих невинних уст погані слова, прізвища, лайку проклони. А прецінь в молодости так легко діти від сьої привички відівчити, кои лишень представимо їм цілу гидоту таких слів і вчинків. Одначе, як кажу, о рівночасно і самі родичі не сьміють послуговуватись гидкими і двозначними исловами, бо навчанє без доброго приміру не лише не доведе до бажаної їли, але знівечить і власні заходи родичів. Вчим отже дітей приличної мови чемного поведеня так серед рідні, як і серед чужих

Від першої молодости треба дітей приучувати до беззглядного послуху, оконечного у вихованю. Послугуючись живими примірами з окруженя, треба

в дїтвора впоювати сю прикмету. Коли родичі, або хтось старший з рідні прикаже дитині щось зробити, то вона не повинна і не сьміє допитуватись: на що се і в якій цілі; вона лишень має сповнити свій обовязок зглядом приказуючого. Коли хто стане дитині вьяснювати потребу виконання приказу, в її душі зроджуєть ся частенько зайва цікавість, а відтак неслухняність, упертість і недбайливість. Дитині повинен вистати сам приказ: маєш се, або те зробити а чому се так а не інакше має бути, се вже діло приказуючого. Дуже недбало або таки й зле веде вихованє сей, хто — місто приказувати — просить дїтий сповняти свої обовязки, а його прикази. Всі діти — без виїмки — мусять бути слухняні; але рівночасно з ними всіма треба однаково поводитись — пестош тут ні причім. Коли станемо приказувати одним дїтям, а других „щасливіших“ оминати і жаліти, не накладаючи рівномірно на них обовязків, — в такому разі мимохіть спричинимо се, що у перших в душі вкорінить ся зависть, гнів і ненависть, а у других гордість, самолюбство, лїниство і чванькуватість.

Коли дїтвора не є слухняна, коли вона як слід не сповняє своїх обовязків, коли є уперта і лїнива, — родичі мусять послугуватись карами. Одначе хто вже обставинами аж до сього приневолений зістане, повинен добре знати, коли і як має укарати дитину. Не повинно ся ніколи карати в приступ гнїву і не пізнавши на скрізь вини дитини. Коли дитину укараємо невинно, або за тяжко, тоді в її душі зроджуєть ся до нас ненависть і бажанє пімсти непослухом, збитками, то шо. Буває знов часами й таке, що приміром батько, розслїдивши як слід вини дитини, хоче єї примірно по батьківськи і з серцем укарати. Мати, якій стане жаль дитини, заступаєть ся за неї та не дозволяє карати. Так бути не повинно, бо коли таким чином дитину раз і другий оминє кара, — вона, будучи певною безкарности, (бо за неї все заступить ся мама) на будуче стане щораз більше занедбуватись, ставати неслухняною, упертою і т. д.

За сповнюванє приказів, за слухняність і добре поведенє — родичі хвалять своїх дїтий, а часто-густо й нагороджують. Але й в розділі нагород треба бути дуже обережним. Тут треба в дїтвора впоювати се переконанє, що всілякі нагороди є радше заохотою до сповнюваня добрих діл, а не нагородою в справдішному значіню сього слова. Коли за будь що дитину нагороджуємо, або обіцянкою нагороди бажанє приневолити її до сповненя якогось діла, — в такому разі мимохіть вщїплюємо в душу дитини дуже лиху прикмету — самолюбство. Так вихована дитина ніколи не буде учинна противно, вона використає кожду нагоду, похісновуючись навіть нечесними средствами, щоби лише придбати собі матеріяльну користь. З того відтак вироджуєть ся скупість, кривдженє других для власного добра і інші гидкі прикмети. Треба отже бути обережним і справедливим у вимірі кар і нагород, розумітись добре на тім, коли ними послугуватись і їх вихісновувати, — але рівночасно треба і додержувати своїх обіцянок під тим зглядом. Коли хто за недбує приреченя уділеня нагороди, — тратить у дитини любов і довіре до себе і вщїплює у її душу гнів, легковаженє приказів, байдужність у виконуваню їх, а деколи навіть і ненависть. Таксамо, коли хто за лихий вчинок, непослух, обіцює дитину укарати, а не додержить погрози, — доводить до сього, що дитина з його приказів і погроз кпить собі і робить те, що лиш їй захочеть ся.

Від першої молодости треба дитину приучувати до праці і трудящости. Кожда дитина вже з природи є жива, непосидюча. Її ум дуже швидко розвиваєть ся, а тіло потребує безвпинного руху. Сї обставини треба як слід вихісновувати і дати спромогу дитині до розвитку її ума і тіла лише в доброму напрямі. Коли дитина ще мала — для випознення порожнечі її часу, треба давати їй якісь хосенні забавки; колиж зона підростає і кріпшає на силах, треба її порожнечу часу виповнювати заздаванєм виконуваня всілякої праці, розумієть ся, відповідно дібраної до віку і сил. Дитина, приглядаючись праці старших, раз-на-раз питає: а на що се, по що те, чому се так, а не інакше і т. п. Часто-густо родичі гнівають ся на своїх дїтий за ту їх діточу,

надмірну цікавість, та проганяють їх від себе, кажучи: „та йди до лиха, чого мене нудиш?!“ Забундюжена дитина відходить, а будучи живої і непосидючої вдячі, глядить за іншим занятєм, не розбираючи і не розуміючи нічого. В таких випадках не лише треба заспокоїти диточу цікавість, але, противно, пояснивши все треба ще й похвалити дитину за її охоту і приучувати до хосенної праці. В дїтвору треба впоювати се переконанє, що чоловік на сьвітї живе лише для праці і боротьби, що „лежаного“ хлїба нема і ніколи не буде.

Безвпинний труд і чесна праця — не дозволяють загноїдзуватись в душі чоловіка жадобі чужого добра-власности. При кожній нагодї треба поучувати дїтий, щоби вони шанували чужу власність. А така нагода лучаєть ся вже в перших роках дитинства, коли то одна дитина чи то із зависти, чи із збитків, забирає другій її забавки, то що. З того поволеньки, але постійно вироджуєть ся жадоба чужого добра, — прикмета дуже гидка, а, на

Ученики і учениці прив. нар. школи ім. Б. Грінченка в шкільній салї.

жаль, ще так розповсюднена серед нашого сїльського народу. Малим пастушам треба наказувати, щоби вони, пасучи худобу, не підпасали своєю худобою мужих пасовиск, сїножатий і т. д. Навіть найденої річи дитина не сьміє собі присвювати, а звернути властителеви, хочайби і за винагородою. Взагалї — вже від наймолодших лїт і безвпинно треба впоювати в дїтвору се переконанє, що чужа власність повинна бути і є сьвятою. Колиб так всі люди вже від наймолодших своїх лїт, були сьвідомі свого дїла і як слїд виповняли закон Божий і людський, — на сьвітї не булоб стїльки гнівїв, сварок, бїйок і процесїв з причини жадоби чужої власности.

Мешкальна хата, враз із цілою обстановою, — обійсте, родичі, рідня — повинні бути для дїтий примїром чистоти, ладу і порядку. Коли усюди царить лад і чистота, дитина мимохїть привикає до них і сама при кожній нагодї наслїдує їх. Коли-ж де царить нехлюїство, — годї домагатись від дитини, щоби вона чистенько прибиралась і вела у всьому лад. Чистота їла й одежі — се підстава загального ладу і охайности. Кожда мати мусить

щодня найти на стільки часу, щоби всіх своїх дітей чистенько обмити, розчесати і прибрати. На жаль — мусимо отверто заявити, що не всі родичі як слід придержують ся того звичаю. Діти ходять замурзані, нечесані, волосе стрепіхате наче земля; одіне подерте, запачкане. Деякі, головно біднійші, вимовляють ся браком часу. Ся обставина не сьміє бути вимівкою; на удержане ладу і чистоти мусить найти ся час. Коли дитина з малку привикне до нехарности, в пізнійшому віці вона з тим так зживаєть ся, що ніякі упімненя і науки на ніщо не придадуть ся. За молоду отже приучуймо дівчату до ладу, порядку і чистоти. Кожда дитина, лягаючи спати, повинна своє одіне і обув власноручно вичистити і зложити на призначеному місци. Раненько допильнувати дівчату, щоби кожде порядно умилось і зачесалось. Дівчатка нехай допомагають матери робити лад в хаті, а хлопці батькам на обійстю. Коли діти до того втягнуть ся, то в пізнійшому віці вони вже з привычки робити муть се, — до сього не треба вже буде їх підганяти.

Змалку вже у дітей треба будити чувство милосердія, співчутя і потребу допомагання ближним в нещастю.

Родичі, які хотять щоби їх заходи коло доброго вихованя дітей принесли бажані наслідки, мусять звернути увагу ще й на внішні впливи, а саме: на окруженє і товариство їх дітей поза домом. Ніякі заходи не доведуть до бажаних наслідків і цілий, коли діти перебувати муть в лихих товариствах. А о се не так то й тяжко. Родичі, головно біднійші, заняті працею і журбою о хліб насущний, заробітками, — лишают своїх дітей дома на присуд долі. Діти такі, лишені дозору і опіки, попадають в невідповідне товариство, серед якого не то, що не навчають ся ніякого добра, але ще й позбудуть ся того добра, яке з трудом впоїли в них дома родичі. Діти, лишені дозору, з нудьби і браку занятя придумують всілякі можливі забави, закрадають ся до чужих городів і садів за овочами, роблять шкоду, приучують ся до ледарства, непошанованя чужої власности і вихісновуваня чужої власности, чи там праці. Булоб дуже пожаданим, щоби всюда по селах закладано захоронки для дітей, бодай на час пільних польових робіт, приміром на час жнив, косовиці і т. п. В захоронці діти постійно находилисьби під доглядом старших осіб і булиб заняті хосенною працею, чи там забавою.

Дуже лихий вплив на вихованє дітей має спільне, великими гуртками пашенє худоби по громадських толоках, чи пасовисках. Де як де, а на таких пасовисках серед дівчати множить ся найбільше лиха і зіпсутя. Не станемо над сею справою розводитись, бо вона всім надто добре знана; щиро лише радимо, щоби таке гуртівне пашенє занехати. Колиж худоби нема більше нігде вигнати на пашу і вона мусить пастись гурмою на громадській толоці, так пожаданим булоб, щоби всю худобу (з цілої громади) пасло кількох старших пастухів (як се вже декуди в нашому краю водить ся), а дітей-пастушків заставити за той час до якоїсь хосенної праці під дозором рідні. Діти потребують руху; нехай же вони все будуть заняті хосенною працею і під доглядом старших. Родичі і старші з рідні мусять все знати, де находять ся їх діти і що вони роблять.

Надходить час, коли дітей треба вписувати на науку до школи. Се переважна хвиля так для самих родичів, як і їх дітей. Кождий розумний чоловік є сьвідомий сього, що в нинішних часах наука є кождому доконче потрібна. В нинішних часах лише чоловік письменний може собі в сьвітї дати раду, — коли противно чоловік темний, неграмотний, мусить тяжко гарувати і бідити. А що так є, маємо примір сього на інших народах. Але не глядім далеко, а берім собі примір хочаб вже з наших жидів. У них вже увійшло в звичай і доконечну потребу вчити своїх дітей вже від наймолодших літ. Жиди своїх дітей, які ще й добре ходити не вміють, — часто-густо вже навіть по скінченю четвертого року житя — посилають до хайдерів на науку. Т. зв. „бельфери“ ходять від хати до хати, збирають жидівську дівчату і відводять (деколи навіть відносять на плечах і руках) до хайдерів, де

цілими днями приучують їх жидівського письма і талмудичних мудрощів. А в нас — чиж має бути гірше? Нехай і наші селяни пізнають раз вартість просвіти, нехай пізнають, що школи закладають ся лишень для їх і їх дітей добра. Нехай вони пізнають, що наука се скарб найбільший, якого злодій не вкраде, вода не забере, вогонь не спалить. Нарікаємо на загальну біду і злидні, а не хочемо зрозуміти, що лише через просвіту можемо дійти до добробиту вибороти собі ліпшу долю. Чиж не соромно нам перед іншими народами, що до просвіти, сього найбільшого добра, аж закони мусять нас силувати? Крайна отже пора пізнатись на вартости просвіти та користати з неї завсїгди і всюди.

Дітям, які мають вчащати до школи, повинні родичі представляти се велике добро, з якого вони муть користати; їх треба заохочувати і підганяти до безвпинної науки і пильности. Всїлякі упередження і недовіре до школи, які вкравись в душу дитини, треба викорінити, а вщипити в них довіре до школи,

Ученики і учениці I-ої кл. школи ім. Б. Грінченка wraz із учителькою.

учителів і хосенність їх праці. Нехай родичі (деколи мимоволі, або жартом) не лякають своїх дітей учителями, бием в школі „соленою березиною“, — „гарештом“, то що. Родичі повинні навчати своїх дітей шанувати і любити своїх учителів, слухати їх на кожному кроці; повинні впоювати в них се переконанє, що вони лишень для власного добра вчащати муть до школи, — що учителі — се їх другі батьки, які дбати муть про їх добро.

Колиж вже діти стануть вчащати до школи, родичі повинні поучувати, щоби вони в школі приміювались до постанов шкільних і приказів учителя, та щоби як слід сповняли свої обовязки, бо доперва тоді мати муть правдивий хосен з шкільної науки. Родичі з повним довірем повинні віддавати своїх дітей в опіку школі і учителям. Учителі і родичі спільними силами повинні вести дальше вихованє дітей, доповнюючи його з кожною хвилею і прямуючи до щораз ліпшого. Одні другим не сьміють перепиняти в доброму ділі, противно, повинні на кожному кроці спомагатись. В тій ціли школа з родиною повинна творити у сьому ділі — що так скажу — нерозірваний вузол. Учителі

з родичами повинні як найчастійше сходитись і придумувати над способами що раз ліпшого, спільного виховання дїтвори. Родичі нехай не боронять, дітям дома вчитись завданої в школі лекції, нехай їх, не заставляють до роботи з поминенєм науки (дехто думає, що дитина лише в школі має вчитись), противно, нехай їх заохочують і принуковують до науки і дома, а тим чином нехай плекають в них почутє сповнюваня своїх обовязків. Родичі ніколи не повинні в присутности дїтий висказувати ся з погордою, легковаженєм, чи насьмішкою про школу і учителїв, бо тим чином нївечать у дїтвори довіре до своїх учителїв, поваги і завдань школи. Коли де і не водит ся так, як треба, значить, коли учитель (чи учителька) не сповняє як слід своїх обовязків під зглядом навчаня і виховуваня порученої собі дїтвори, тоді сю справу можна полагодити в инший, відповіднійший і успішнійший спосіб. Але про се все дїтвори ні трохи не повинна знати.

Годі нам тут довше розводитись над справами шкільно-домового вихованя і потреби просьвіти. Цікавих під тим зглядом відсилаємо до календаря „Просьвіти“ за р. 1910 стр. 52 і за р. 1911 стр. 189. Пригадуємо лише на сьому місци родичам і учителям ще раз їх спільні обовязки вихованя дїтвори. Так одні, як і другі, повинні як найчастійше з собою сходитись, придумувати способи, при помочи яких вдалось би їм як найліпше виховати молодїж, — як також способи, як поправити лихе початкове вихованє і справити його на праву путь.

Коли родичі у своїй несьвідомости лихо виховують своїх дїтий, — обовязком учителїв є — поучити їх у сьому дїлі і шкільним вихованєм, скільки мога, направляти лихо; алеж бо і родичі, коли дитина є непосидюча, надто збиточна, неслухняна, то що — нехай не дорікають школі, докоряючи дїтвори словами: „то такого тебе в школі навчили?“ Нехай такі родичі вглянуть глїбше в суть річи, а переконають ся, де саме лежить корїнь лиха. В школі дитина не вчить ся нічого лихого, противно — лише усього доброго, бо на се й є школа.

Дитина може привчитись богато дечого злого поза школою. Томуж то обовязком учителїв є наказувати, а родичїв припильнувати дїтвору, щоби вона прямо зі школи йшла домів, а не заходила з лихими одиницями і не вчилась від них сього, чого не повинна знати. Обовязком родичїв є — можливо найчастійше звідуватись до школи і довідуватись, чи їх діти правильно ходять до школи; бо бувають (і то доволі часто) такі випадки, що дїтвора з причини неприготованя, лїнивства, спокуси лихих товаришїв і т. п. опускає науку в школі, а за той час вганяє поза школою. Покриваючи свою неприсутність в школі — дитина говорить перед учителем неправду, начеб то родичі не казали йти до школи, або що болїла її голова, то що. Учитель не є всевідучий; зразу повірить таким оправдуваням; але коли се буде частійше повторятись, може виказати родичїв на кару. І хтож тут завинить? Думаю — що лише недогляд родичїв за дитиною.

Буває й таке, що родичі самі задержують дитину до помочи дома, а на оправданє опущених днів — сьвідомо вчать дїтий своїх говорити неправду перед учителем. Таке поступованє має дуже лихий вплив на вихованє дїтий, бо вчить їх штуки ошукуваня инших і жити в сьвітї брехнею. А обовязком родичїв власне повинно бути правило: приучувати дїтвору свою до праведного житя, навчати її любити правду, а брехню ненавидїти і нею бридитись. Брехня, хочаб комусь принесла й хвилевий хосен, — все таки лишить ся гидкою брехнею, завзятим ворогом правди і початком всїлякого лиха.

Шість (зглядно девять з наукою доповняючою) лїт шкільного навчаня і вихованя може мати невисказано хосенні наслідки; томуж то і ви, родичі, — і ви, учителї, заходїть ся коло сього як найщирїйше, злучїть ваші з'усиля у сьому напрямі, а ваші заходи увінчають ся прегарними і вдячними наслідками. Тямте, що ви виховуєте не дїтий, як таких, але будучих горожан, борцїв за правду і волю!

Дитина кінчить п'ятнадцятий рік життя, та рівночасно і школу. Нехай ніхто не думає, що така дитина вже вповні вихована, вже присвоїла і поїла всі мудрощі. То ні; є се власне час, у якому треба звернути цілу свою увагу і на дальше поведене дитини. Є се пора, коли діти починають вже самодільно брати ся до діла, та вивихатись з під батьківського догляду і опіки. Хлопці починають парубочити, дівчата дівочити. Плекане самодільності у молодіжи — се діло дуже хосенне; але плекане таке повинно стремити все лише до доброго. Ніколи не треба спускатись на се, що дитина „має вже свій розум“ і що за нею, чи там її вчинками, вже не так пильно треба стежити. Противно, почате родиною і школою добре діло треба й дальше доповняти. Молодіж, яка покінчила школу народну, повинна все знаходитись під доглядом родичів, чи там старшої рідні, які її приучують хосенної праці виповнюваня порожнечі життя всілякими заняттями.

Родичі повинні припильнувати сього, щоби доростаючу молодіж (головно хлопців) вписувати до читальні, яка творити має продовжене шкільного образования. В неділі і свята, або в довгі зимові вечері, коли то молодіж не має чим виповнити вільного часу і з нудьги не знає, чого має імітись, — хай вона йде до читальні. Тим не лише виповнить вільний час, але і приучуватись ме добру, користаючи з відомостей, подаваних часописями і книжками. В читальні молодіж нехай читає наголос родичам, сусідам і иншим ромадянам хосенні річи з книжок, нехай прислухуєть ся розумним бесідам тим чином нехай дальше образуєть ся і загартовуєть ся до житевої боротьби. Таким чином молодіж не то не призабуде наук, які винесла із школи, але ще і доповнить, поширить, — ще більше вправить ся в плавному читаню, та прокине загальні докори, що буцім-то протягом 6—9 літної науки в школі не вогато, або й нічого не навчилась.

Родичі дбайливі про виховане і добру славу своїх дітей, вже хочаб для доброго приміру й заохоти, повинні самі з ними учащати до читальні і там брати живу і діяльну участь в загальній просвітній праці. Учителі народні та-кож не сьміють цуратись своїх бувших учеників і їх батьків селян — серед для котрих працюють, — а повинні найчастійше заходити до читальні і там бати про дальше виховане і образоване своїх бувших учеників. Се скріпить о них загальне довіре, витворить поважане і признане їх праці і заслуг.

Коли родичі перешкоджені і не можуть товаришити молодіжи до читальні, то повинні принайменше знати напевно, чи та їх молодіж справді ходить до читальні, чи вона — Боже борони — тихцем не заходить там, де її не пристойть бувати. Головним завданем і повинністю родичів є: припильнувати сього, щоби молодіж не волочилась по коршмах, забавах з танцями, то-роках, весілях і т. п., бо там вона певне добра не навчить ся, противно, живчить довголітну працю й стараня родичів і школи над їх вихованем. Часто-густо родичі посилають своїх дітей (навіть вже недолітків) до коршми за порівкою, тютюном, чи за чим иншим. Дитина, вразлива на все, що бачить чує, може при таких нагодах багато лиха привчитись. Ми знаємо і про такі випадки, що батько, йдучи до коршми, брав із собою своїх доростаючих синів (16 і 19 літних), засідав там з ними на лаві і пересиджував довгенько таки ніч. Чиж такий батько не тягне силоміць своїх синів в болото, ба, мало, скажу, в болото — а таки прямо в моральну безодню, з якої їм опісля годі вже буде виکارбкатись... В коршмі молодіж приучуєть ся вже в дуже молодому віці курити „дзигири“, потягати па́руху, грати в карти, то що; а позаяк на се все треба гроша, тож такі молодики стануть окрадати своїх батьків, виносити по-дійки з дому покладки, збіже, то що. З малого лиха — уростає велике, а там опасть і моральна гниль, з якої вже навороту і виходу нема.

Висилають батьки своїх синів з кіньми на ніч у поле; висилають їх на роботу, — нехайже строго наказують їм уважати на се, щоби нікому коди не робили. Часто-густо буває таке, що молодіж комусь там зробить коду. Пошкодований приходить з жалобою і наріканем до батька, а сій,

місто розслідити як слід справу, покарати винувника і винагородити заподіяну шкоду, ще й відпекуєть ся, кажучи: „абож то я його там посилав? — абож то я йому казав се робити?“ Замість скартати винувника-сина, такий батько ми мохить заціплює в його душу всілякі лихі прикмети, як: бажанє і непошанованє чужої власности, легкий і вигідний спосіб житя, вихісновуванє людської праці і т. д. Нехай же всі родичі зрозуміють цілу гидоту такого поступованя та нехай завсїгди і всюди не лише самі придержують ся строго заповіди „нчини другому, що тобі не миле“, але й своїх дітий до сього заохочують і приучують приказом і власним приміром. Навчаючи молодіж пошанованю чужого добра, треба в неї рівночасно впоювати прикмету оцінюваня власної праці, — власним приміром вчити ошадности, запопадливости і витревалости.

Власним приміром нехай родичі заохочують доростаючу молодіж до мирного і згідливого пожитя із сусїдами і всіми громадянами. Нехай їх навчать бути для всіх учинними і помічними в кожній потребі, а головно в нещастях. Нехай в тій молодіжи розвивають ся чувства спочутя, милосердія і взаємної любови. В молодіж треба впоювати потребу поважаня всіх, головно людей старших, добродіїв і людей заслужених для добра громади і краю, — а викорінювати нахил до пустої гордості, самохвальби і вивисшуваня ся понад других чи то ради свого майна, чи більшого розуму.

Заздалегідь треба заходитись коло того, щоби у молодіжи вироблять отвертість, сталість характеру, — а викорінювати дволичність і фарисейство.

Вкінці вкладаємо обовязок на всіх родичів, щоби вони в душу своїх дітий, вже від першої їх молодости, впоювали любов до рідної, матірної мови, добрих звичаїв і обичаїв. Особливо в нинішних часах коли то стільки наших людей виїздить на заробітки до Прус і Америки, — се потреба являєть ся доконечною. Не може бути нічого огиднійшого і осоружнійшого, як коли хто калічить рідну мову, перекручує поодинокі слова і зворооти, а заступає їх іншими, чужими. Чоловік чесний, правдиво шануючий себе, та любячий рідну мову і рідний край, — ніколи не стане соромитись своєю дорогої, матірної, любої мови та не стане поганити її чужими прищїпками. Приміром сього можуть нам служити інші народи, от хотяйби і найблизші наші Поляки. Деякі з них, хоча й вміють говорити по українськи, а всеж таки до Русинів говорять і на питаня відповідають по польськи, бо вони дорожать своєю мовою як найбільшим скарбом! І чи не гарний се примір до наслідуваня для нас всіх?

Впоюймо отже в молоденькі уми нашої молодіжи самопевність себе, пошанованє власної гідности, любов до рідної матірної мови, рідного краю, любої України; наглядно представляймо їй нашу народну силу, заохочуймо до пожертвованя для вітчизни, виробляймо в ній заздалегідь патріотизм! Вчїм їй твердо обстоювати за наші права, — вчїм їй боротись за ліпшу долю, — але боротись постійно, безвпинно, з повною вірою на побїду...

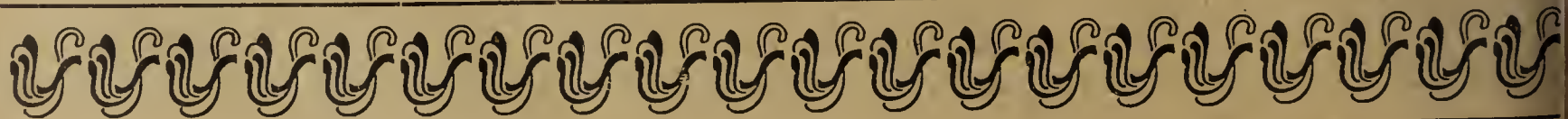
Коли всі, але всі без виїмку, в такий спосіб станемо виховувати наших дітий і нашу молодіж, — можемо бути певні, що незабаром

„і в наше віконце засьвітить сонце“, та

„Усьміхнеть ся наша Мати, заплакана Мати“.

Глядім отже за нашою молодіжию, бережім її наче ока в голові, виховуймо її як слід, — бо ми виховуємо будучність і добру долю України-Руси.

Івана.

Б. М-а.

Задля рідної школи.

„Ми не хочемо чужої просвіти, не хочемо як раз тому, що вона чужа — а яко чужа не може бути просвітою, а буде і є тільки запоморочуванем, тільки деморалізує наш нарід.

„Перші злі наслідки вживаня в школі чужого дитині язика викладового є ті, що така школа ніколи не зможе подати тільки знаня, кілько може дати і дає школа з рідною мовою,

„Українська народна школа доперва тоді сповнить свою задачу, коли наука в ній вести ся буде на українським язичі.“

Отсі вискази великого народного учителя і борця за права рідної школи, ток. Бориса Грінченка, стали сьогодні нашим щоденним кличем, який виписали ми на прапорі ХХ. столітя. І треба було цілих десяток літ поневолоня нашої школи і наших дітей тут і за кордоном, треба було разячих кривд на поли краєвого шкільництва, треба було і „маленьких жертв“ діточих, щоби сей клич став ся нашим законом, найблизшою метою.

Сей відрух українського народа проти чужої школи, чужого денационалізуючого впливу почав ся в нас ще в початках минулого столітя, а проявив ся найперше на поли образования нашого жіноцтва в дусі народнім по монастирях СС. Василянок в Словіті, Яворові, у Львові. А відтак з роком 1818, найсильнійше по р. 1848. заходять ся руські громади засновувати власним коштом руські школи по селах і місточках, а доказом, як сильне було стреміне до освіти тодішних галицьких Русинів, є 1360 народних шкіл руських, які придбав собі український нарід в Галичині ще перед роком 1873, начить ся, перед заведенем шкільного примусу.

Але сей стан змінив ся, коли в р. 1867 утворено галицьку Раду шкільну краєву, яка перебрала під свою управу всі школи, а головною задачію поставила собі: через школу, передовсім народну, спольщити цілу Галичину, зробити неї остою польського державного відродженя. І сю роботу веде вона аж по нинішний день систематично і консеквентно і зробила те, що нині ми в Галичині не маємо ані одной чисто української народної школи, ані одной реальної, ні одной семінарії учительської (перед р. 1869 мали їх дві: в Перемишли у Львові) — не маємо українського університету.

Школи народні з польською викладовою мовою, незрозумілою для української мужицької дитини, не подають знаня справді пожиточного і в житю придатного — та й ще по наших селах скрізь заведені тільки одно або 2-клясові школи, з яких годі дістати ся дитині до шкіл середних. Окремий обіжникади Шк. кр. заборонив приймати діти із сіл до міських шкіл народних висшого типу, а вже вступ до гімназій обставлений такими горами перепон, що треба справді орлиних дужих крил, щоб крізь них перехопити ся.

А в гімназиях, у чужих гімназиях, кілько то мук витерпить українська та ще й до того мужицька дитина від професорів чужинців і товаришів чужинців! Ціле пекло насмішок, погорди, опльованя найсвятіших ідеалів, її народности і віри. На три міліони Українців в Галичині є в нассього-на́всього 5 руських гімназій, а й польських у східній Галичині менше, чим західній. Роки, десятки років приходить ся ждати, заки позволят нам отворити паралельку руську.

А польонізаційній системі Ради шк. кр. приходить від 20 років в поміч і й Towarzystwo szkoły ludowej, яке під її крилами, немов її секция, засипує рідну Галичину рік річно засновуваними польськими школами по чисто руських селах.

І коли вже те польщенє наших дітий по школах перейшло міру, коли зростаюча національна свідомість нашого народа отворила йому очи на небезпеку, яка грозить нам від чужої школи, коли зрозумів він, що нічого нам числити на чужу поміч і ласку, тоді почали і ми на власну руку з приватних фондів закладати свої чисто руські наукові заведеня. Почин до сего дал Руське Тов-а педагогічне у Львові, яке нині власним грошем удержує три школи дівочі від найнизшої елементарної аж до семінарії учительської. А що була потреба таких шкіл, найкращий доказ, що школи Р. Т. П. числять нині 400 учениць, а недавно закуплена двоповерхова камениця не старчить вже на приміщенє всіх дітий, що горнуть ся до своєї рідної науки.

За почином центрального товариства у Львові іде відтак і провінція. Заходом філій Р. Т. П. повстають приватні народні школи в Чумалях, Іванківцях і Щаснівці (пов. Збараж), в Зарваниці (пов. Золочів), Петрикові (пов. Тернопіль), в Гвіздци, Коломиї, Перемишли. А всі вони мають на цілі: вратувати наше сільське населенє з одної сторони від цілковитої неграмотности, з другої від спольонізованя, над яким црацюють приватні школи польськ Т. С. Л.

Свої школи народні се, певна річ, найважнійша в нас пі, теперішню хвилю потреба. Народня, початкова школа сеж основа усе дальшої освіти — се основа-підвалина розвитку характеру чоловіка. Що вона вщипить в мягку душу дитини, се вросте в неї найглибшим корінем. І подумати, що те різьбленє творенє душ і характерів наших дітий спочиває понайбільш в чужих, ворожих нам часто руках! А родичі, на жаль, навіть і ті з так званс інтелігенції за мало ваги прикладають до значія народної школи. Здаєть ся їм, що початкова, елементарна школа має іно навчити читати і писати, рахувати і дещо з науки віри. А не бачать вони, як згодом душа їх дитини, руської дитини, стає їм чужою — переймає ся чужими впливами, ідеями, вчить ся любити сьвятощі сусідів, а презирати своїми прадідівськими.

І коли ся небезпека чужої школи страшна для нас по селах, у стократ страшнійша вона по містах. Наш мужик борзо отрясе ся з тої польщини, якої кормлять його у школі, хоч добре там товчуть йому в голову про всіляки „крулів і крульове, про кракусів і краковяків“. Хай він тільки вийде зі школи, хай відітхне дома чистим українським воздухом, а десь вмить вилетять йому з голови і ті польські історії і співанки, він і читати по польськи забуде. А коли ще гарно складають ся обставини в селі, де є і читальня „Просьвіти“ і „Січ“, так наш парубок чи дівчина, втягнені в повне жите української громад, стрясають з себе чужі впливи, як в горячу днину чиста кринична вода змиває порох і бруд з тіла.

Але гірша справа по містах. Там ми, як звісно, в меншости. На Русині складають ся понайбільше з інтелігенції урядники і учителі, отже люди на зависимих становисках, а робітнича верства, мало, ще національно освідомлен, підчинена своїм хлібодавцям, які прямо приневолюють її польщити ся, а та й віру переіначувати. По містах руських шкіл чи то народних чи виділових немаємо, отже наші люди тамки силою обставин мусять свої діти посилати до чужої школи, а хоч де і є руські школи, чогось то від них відтягають ся. Здаєть ся нашим батькам, що своя школа гірша, що в ній гірше вчать, що вона не дає таких прав, як міська чи краєва школа. Очевидно, погляд зовсім хибний; всі школи, які небудь в нашім краю, публичні чи приватні, остають під контролею шкільних властей, всі мусять придержувати ся того самог пляну наукового, тих самих приписів педагогічних і гігієнічних. А чейже у своїй школі між своїми найде руська дитина більше щирости, тепла, опіки, як у чужих, де часто, дуже часто поневіряють нею, її вірою, її народностию. А нашим батькам про се немов байдуже! коби колись смачнійший кусок хліба дістала...

Отже де як де, а в першій мірі подбати би на нам про свої школи народні по містах. Що заснованє такої школи і удержанє не та

що й трудне, доказом приватна народна школа ім. Б. Грінченка у Львові, яку удержує само львівське громадянство дрібними датками і школа гарно розвивається і вповні власними силами дасться і далі вести.

Потреба висшої освіти, що раз більші вимоги, які ставлять тепер обставини життя до кожного звання, а з другої сторони недостача у нас Українців своїх висших шкіл зродила гадку засновувати і приватні українські школи передні. Так повстають з фондів громад і жертв цілої суспільності гімназії в Рогатині, Яворові, Копичинцях, Городенці, Збаражжю і Буську, а рівночасно з ними виростають скрізь по селах курси, підготовляючі молодіж до рідної школи. Акція найшла живий відгомін поміж широкими верствами народу — наші приватні гімназії на мале число учеників жалувати ся не можуть. Але не треба думати, що всі ті школи мають на цілі образувати самих вчених про-

Ученики української гімназії в Збаражжю.

фесорів, адвокатів, докторів — ні, гімназія, хоч би тільки чотири низші єї класи отвиряє широке поле до всяких інших рівно пожиточних професій. Зараз же й в торгівлі і в промислі, в ремісництві і господарстві, скрізь жадають більшого знання, якого не дасть народна школа; і тому чужинці Чехи, Німці або й Поляки займали доси в нас найліпше платні посади, бо ми не маємо своїх людей, щоби ними їх обсадити. Та послідними часами і в нас наміри поли слідна цраця: повстає школа господарська в Милованю, українська школа торговельна у Львові, роблять ся приготованя до введеня в життя школи для жіночого господарства в Угерцях вин., а там в недалекій вже будучині здійснить ся найдорожша наша мрія, окроплена кровю Коцька і муками потоку молодих людей — самостійний український університет. Для цього треба нам заздальгідь готовити сотки молодіжи у своїй рідній школі.

Однак в міру розвиваючої ся що раз сильнійшої акції закладаня приватних українських шкіл, виринула і потреба організації, яка-б роздроблену доси роботу поодиноких товариств зібрала в одно, сцентралізувала, надала їй

пляновий напрям і подбала о потрібні фонди для піддержання існуючих, а творення нових шкіл.

Так повстав в р. 1910 Краєвий Шкільний Союз, що в злученні з усіма найвизначнішими нашими товариствами просвітними і економічними при співучасті усеї суспільности має вратувати рідну школу від занепаду і через неї повести нарід до відродження. Краєвий Шкільний Союз, є найвисша народна наша шкільна власть, держить тепер пильно руку на живчику нашого приватного шкільництва у всіх степенях його розвитку від курсів для неграмотних, курсів доповняючих і підготовляючих, шкіл народних і середніх аж до університету — а крім того стежить бачно за долею нашої української дїтвори і молодїжи в публичних школах, щоб запевнити їй опіку моральну і материяльну, а зберегти від кривд і безправств dokonуваних на ній.

Але акція К. Ш. С., если має осягнути бажану мету, мусить найти поперте між найширшими масами, мусить одушевити цілий край від столиці до найменшої сільської закутини, мусить втягнути під свій прапор усї верстви, усї стани, старих і молодих, муштин і жіноцтво. Клич: „Рідна школа!“ мусить увійти в кість і кров народа, стати ся його щоденною молитвою, вимріяною золотою стежиною до кращої долі.

І знать, велика чарівна була сила у тому слові, бо на перші поклики К. Ш. С. поплили з усїх усюдів датки на рідну школу — і княжі дари богатших і дорогоцінності незаможних впрочім людей і сотикові датки селян і міщан. І як у час горячої воєнної потреби спішать усї на підмогу рідному краєви, складаючи на його жертвеннику усе своє добро, так нині спішить український нарід з жертвами на рідну просвіту — бо час горячий, не жде!

Але той запал, те одушевлене мусить бути трівке, не сьміє ослабати, навпаки рости, кріпшати, могутіти. Ні на хвилину не сьміють припинити ся, змаліти впливи на фонд рідної школи (книжочка вкл. Дністра ч. 6800). Може воно і сумно, що звиш триміліоновий український нарід в Галичині, хоч платить половину усїх податків краєвих і перший у всяких важких хвилях несе державі й данину крови своїх найкращих синів, той нарід приневолений власним грошем творити собі сам те, що повинні йому дати край і держава. Але з другої сторони воно і відрадна поява отсе спочуване суспільности до жертв на ціли рідної культури — та жервенність усїх і кожного з окрема вона сталить духа, вчить самопосьвяти і знаменито підготовляє нарід до кращої будучности в своїй хаті. І нині кожда українська одиниця мусить бути сьвідома тої відвічальности, яка тяжить на ній за розвиток народної акції по словам поета Івана Франка:

„Кождий думай, що на тобі,
Міліонів стан стоїть,
Що за долю міліонів
мушиш дати ти одвіт.
Кождий думай, тут в тім місци,
Де стою я у огни,
Важить ся тепер вся доля
Величезної війни.
Як подам ся, не достою,
Захитаю ся, як тїнь,
Пропаде кровава праця
Многих, многих поколінь.“

І коли те почуте обгортає поволи весь загал, коли вже й наш мужик зі сияючими очима з гордостію глядить на українську гімназію, здвигнену його грошем і кличе: „гімназія мусить бути, ми не ми, щоб єї не удержати!“ — так радуймо ся, бо живемо-живемо і вперед поступаємо.

Семен Демидчук

Про збиранє жертв на „Рідну Школу“.

Коли наш нарід прийшов до переконання, що лише через науку здо-
уде собі кращу долю, та почав домагати ся своїх шкіл, в котрих училиби на-
і учителі в нашій рідній мові, — а вкінци, коли їх не зміг дістати,
очав своїми лептами удержувати приватні школи. З початку висьмівали нас
аші вороги — ба навіть і наші такі „патріоти“, що гляділи з недовірем на
аше приватне шкільництво. По кількох літах показує ся однак, що ми сту-
или на властивий шлях нашого відродження; не в тім річ, що
и маємо 6 приватних гімназій, 3 жіночі приватні учительські семінарі, приват-

Будинок укр. гімназії в Збаражи.

і дівочу гімназію, виділові — та народні школи — а вага їх лежить в тім,
о сі школи удержувані виключно із вкладок цілого нашого на-
ода. Сі школи — се наша гордість, се доказ пробуджуючої ся сили нашого
ароду — а також доказ незломної віри в сю житеву силу.

Треба лиш пильно переглянути всі викази жертв, які плинуть на наші
риватні школи, чи то впрост на руки Виділів товариств чи Комітетів, що
держують сі школи, чи то викази тих жертв, що плинуть на головний фонд
Рідної Школи“ у Львові — а ми побачимо, що датки на „Рідну Школу“ пли-
уть і від богатих і убогих, від інтелігентів, робітників та селян з Галичини,
Буковини, з Америки, з рос. України, зі всіх країв де лише живуть Українці
і то без згляду на партійні переконання.

Коли ми чуємо, що зі всіх сторін, де лише живуть Українці, пливають жертви на Рідну Школу, здає ся нам, що весь загаль нашого народу бере участь в складанню сих жертв. На жаль однак, так воно не є. Вправді годі обчислити всіх жертводавців, які присилають свої лепти впрост на удержанє поодиноких шкіл, та не тяжко обчислити датки, які впливають на головний фонд „Рідної Школи“ у Львові. А треба знати, що з головного фонду побирають — запомоги і то навіть великі — майже всі приватні гімназії, та деякі інші приватні школи і курси, тому то і до головного фонду впливає найбільше жертв. Та дійсний стан не є такий сьвітлий, як належалоби сподівати ся. Про се нехай сьвідчить зіставленє жертв в протягу року, себто від 1 марта 1910 до 1. марта 1911. В сім часі було всіх одиниць, що безпосередно бодай один сотик жертвували або деклярували (обіцяли зложити) на фонд „Рідної Школи“ півтора тисяча.

Коли на підставі ріжних комбінацій приймемо, що на принагідні збірки акафисти, весіля, хрестини, фестини, представлення, концерти і т. п. зложилось два тисячі осіб, то виходить, що всіх Українців на цілому сьвіті, які складають на головний фонд „Рідної Школи“, є три тисячі пятьсот; коли припустимо, що на деякі школи посилають деякі добродії просто на руки Виділів — чи Комітетів — а таких певно нема більше як півтора тисяча — бо звичайно ті самі особи дають на головний фонд і на місцеві потреби — то всіх жертводавців в найліпшій разі нема більше як пять тисяч. А Українців на сьвіті є 35 міліонів, — а в самій Галичині три і пів міліона — а серед того самої інтелігенції два йцять кілька тисяч. Тож мимоволі приходить нам на гадку питанє: де ті міліони нашого народу, — або принайменше ті сотки тисяч повнолітних, що вже мають своє самостійне господарство — наколи вони не почувають ся до обовязку зложити на народнім жертвеннику бодай один сотик а $3\frac{1}{2}$ міліона по одному сотикови може зложити трийцять пять тисяч корон, а по два сотики сімдесять тисяч корон — чи чуєте яка велика сума? — а ніхто при тім не відчує біди; скаже не один: „не знати вже куди давати — тільки є драч — а гроший дасть Бог“; то правда. Однак пригадаймо собі, кілько то гроший зовсім непотрібно видає ся у нас на горівку, пиво та інші напої підчас весіль, хрестин та інших родинних забав?! А наколи стати нас на горівку, то мусить стати і на школи; наколи нема на школи, то нема і на горівку, бо без неї можна обійти ся, а без науки тепер вже ніхто не може бути. Ми мусимо раз собі сказати, що ми є характерним народом і власними силами здвигнемо собі всі просьвітні і культурні інституції — бо в противнім случаю нас кождий буде легковажити і ми попадем в неволю та ярмо темноти, а така неволя гірш панщини. Вже тепер по кільканайцяти чи кількадесяти літах ми пізнаємо, що через просьвіту до добробиту; в нас певно не булоби нині ні тих кас, ні спілок, ні Сільського Господаря, наколиби в нас не поширено просьвіти, та науки — а сю науку мусимо чимраз дальше ширити, коли хочемо стати самостійним народом. Тому сотик, виданий на школу і на науку взагалі, не йде марно — в нас вже тепер брак людей до провадження наших інституцій, хоч місця в тих інституціях майже всюди є добре платні.

Тому в імя будучности нашого народу складаймо жертви на „Рідну Школу“ на удержанє наших шкіл, а з тих шкіл вийдуть сьвідомі робітники на нашій народній ниві.

Спосіб збираня жертв на „Рідну Школу“.

Одного і певного способу збираня жертв нема. Кождий щирий наш чоловік сам думає над сим, як і коли найлучше причинити ся народній справі. Тому подамо тут лише головні жерела доходу — а де який спосіб дасть ся перепровадити — се річ місцевих патріотів: — народних діячів.

1. Найобильнішим жерелом є громадський бюджет. Кожда Рада громадська повинна сама з власного обов'язку при кінці року, коли укладає бюджет, вставити певну, хочби навіть малу квоту (1000—20 кор) на „Рідну Школу“. Ту маємо подвійну користь: Фонд „Рідної Школи“ буде сим значно збільшений, а наші влади придуть до переконання, що нам наших шкіл конче потрібно, наколи кожда „Рада громадська“ навіть в найдальших закутках нашого краю се відчуває. Тому нехай не знайде ся ні одна сьвідома громада, яка би не сповнила сего обов'язку. Сего вимагає честь громади. Коли Рада громадська ухвалить такий даток в бюджеті, нехай сей час повідомить о сім „Краєвий шкільний Союз“ у Львові.

2. *Організація Комітетів для збираня жертв.* До такого комітету має належати один член з кожного Виділу кожного Товариства чи то в місті чи в селі. В містах належить поділити працю між себе на кілька округів. Задача комітетів полягає на переведеню оподаткованя цілої громади хочби по однім сотикови місячно. В повітовім місті повинен завязати ся повітовий комітет шкільний, який мав би контролювати працю місцевих комітетів. Наколиби в повітовім місті не було людей, що мали би час заняти ся сим, то належить приймати сталого урядника — а се певно оплатить ся. Се може зробити кожда філія Тов. Педагогічного, або філія Просьвіти.

3. *Всі кредитові стоваришеня та инші господарсько-заробкові спілки* повинні що року відступити часть чистого зиску при замкненю щорічних рахунків на Рідну Школу. Надто при уділюваню позичок моглиби за згодою членів стягати 1⁰/₀₀ (оден тисячний процент) або хочби по 2—10 сотиків на Рідну Школу. Можна в той спосіб оподаткувати касові асигнати м'арками, які мож дістати в канцелярії Краєвого Шкільного Союзу по ціні 2, 5, 10 і по 50 сот. Так само при инших спілках, як: молочарських, для збуту худоби, філіях Сільського Господаря — можна стягнути малий даток від кожного інтересу або при виплаті зиску, платні, чи належитости.

4. *Оподаткованє білетів на представленя концерти, фестини, забави, балі і т. п.* Сего року рішили річні з'їзди наших сторонництв наложити 5⁰/₀ додаток до таких білетів — а се приносить поважну суму гроша.

5. *Всякі родинні забави, як: хрестини, весіля, поминки, празники* — повинні також дати гарний дохід. Збиранєм датків на таких торжествах повинні занятись старші женщины чи дівчата — і тут вони мають гарне поле до праці.

6. *Всякі инші принагідні збірки*, як: збори, наради, і т. д. належить також використати;

7. *Підчас Різдва, Нового Року та Щедрівки* належить устроїти коляду на Рідну Школу, а перед Великоднем збирати з кожної хати покладки на сю ціль.

8. *День Свободи* (сьвято знесеня панщини) є днем збираня жертв на Рідну Школу. Належить попросити отця пароха о відправленє акафісту на сю ціль.

Се є лише вказівки, при яких нагодах можна збирати жертви — однак кождий сьвідомий чоловік не лише використає тут подані способи, але й сам буде думати, як би то найлучше прислужитись сій важній справі.

З окрема ще належить згадати про

Сотиковий Фонд на „Рідну Школу“

який завязав ся у Львові. Жертви збирає ся в сей спосіб, що кождий Українець складає 1 сотик денно або 30 сотиків місячно. В тій ціли Комітет вишукує адреси всіх Українців, а коли вони деклярують по 30 сот. місячно, комітет посилає до них курсорів, які стягають декляровані квоти. Се дуже тяжка робота і дуже пиняво йде вперед — бо Львів велике місто, до того Ру-

сини дуже порозкидувані. Мимо сего праця на сім поли дає гарні висліди, головно на городецькім передмістю завдяки невтомимій ревности п. Теофіля і п-ни Альбіни Рижевських; також і на жовківськім передмістю се удає ся досить добре; тут провадить сю акцію п. Іван Ігнат.

Щоби улекшити збиране жертв, постарав ся Краєвий Шкільний Союз о гарні

Пушки на „Рідну Школу“.

Їх можна дістати по ціні 40 сот. в канцелярії Кр. Ш. Союзу у Львові при вул. Домініканській, ч. 4., III. поверх.

Українська гімназія в Городенці.

Повинні вони знаходити ся в кождім нашім товаристві, як: в касах та інших спілках читальняних, в касинах, склепах, — взагалі всюди там, де сходять ся наші люди; крім того повинен кождий Українець мати у себе дома таку пушку, щоб всі зайві сотики кидати до неї — або, коли збере ся часом більше гостей, від них щось зібрати — бо „громада по нитці, бідному-сорочка“.

Зібрані гроші належить все відсилати до каси товариства „Дністер“ у Львові, при ул. Руській, ч. 20, на книжочку вкладкову ч. 6800.

Братя й Сестри! Використайте кожду нагоду! Збирайте та складайте жертви на „Рідну Школу“ — бо лише наукою, та просьвітою здобудемо кращу долю для нашого народа і Вітчини! Нехай кождий сповнить свій сьвятий обовязок!

Оліян Ловицький.

Про засновуванє приватних наукових заведень.

Послідними часами наша суспільність чим раз більше інтересує ся над одним шкільництвом і власними фондами засновує руські приватні семінарі, учительські, зглядно курси приготовляючі до матури, руські приватні народні школи а вкінци приготовляючі курси до вступного іспиту до середних шкіл. А нераз вже так бувало, що найкрасших намірів не переведено в діло лиш тому, що люди наші не знали, як до справи взяти ся, або взявши ся до справи, не виконали як слід всіх услівій, потрібних до заснування приватного заведеня. Тому подаю тут коротко зібрані закони і приписи, дотикаючі заснування приватних наукових заведень, враз з деякими замітками, опертими на власнім досвіді.

Всі краєві закони і розпорядки, о скільки вони відносять ся до справи заснування приватних наукових заведень, опирають ся на постанови державного основного закона з дня 21. грудня 1867. В. д. з. Ч. 142. про загальні права горожан держави і на постанови державного закона з дня 14. мая 1869. д. з. Ч. 62. о основах навчання в народних школах.

Постанови державних законів.

Державний основний закон з 21. грудня 1867. постановляє в XVII. артикулі, що слідує:

Арт. XVII. Наука і єї розширюванє є свобідні. Кождий горожанин держави, який виказав правно приписаним способом свою здібність до сего, має право основувати наукові і виховуючі заведеня і уділяти в них науки.

Домове навчанє не підлягає ніяким таким обмеженням.

Про науку релігії в школах має старати ся дотична церков або релігійне товариство.

Державі прислугує право нагляду і найвисшої управи під зглядом чистоти навчання і виховання.

Державний закон з дня 14. мая 1869. в своїй другій часті: „О приватних наукових заведенях“ містить отсі постанови:

§. 68. Приватні заведеня для образования учителів і учительок можуть бути засновувані під слідуючими услівями:

1. Статут і науковий плян, а також кожда їх зміна мусять бути затвержені міністром віроісповідань і просьвіти.

2. Директорами і учителями (учительками) можуть бути лиш такі особи, які виказали повне уздібненє до образования кандидатів учительського стану. А сего потрібне є що найменше сьвідоцтво учительської кваліфікації до вишшх шкіл і трилітна практика в шкільній службі. На виїмки може призводити міністер віроісповідань і просьвіти тоді, коли в инший спосіб доказано відповідне учительське уздібненє. Під тими самими услівями можна засновувати приватні учительські семінарі, в яких кандидати учительського стану дістають крім науки також мешканє і удержанє.

§. 69. Приватні образуючі заведеня і семінарі можуть одержати від міністра віроісповідань і просьвіти право видавати державно важні сьвідоцтва (право публичности) під тим дальшим услівем, щоби плян науки не ріжнив ся від речі від пляну державних учительських семінарів, щоби іменованя директорів і учителів були затверджені краєвою шкільною властю і щоби вступний іспит відбував ся під проводом делегата тої власти, без призову державної власті не вільно видавати сьвідоцтва зрілости.

§. 70. Засновуванє таких приватних наукових заведень, до котрих приносять ся діти обовязані ходити до школи, а також заведень, в котрих такі

діти дістають мешканє і удержанє (виховуючих заведень), дозволене під слідуєчими услів'ями :

1. Настоятелі і учителі мають виказати ся таким уздібненєм до навчання якого вимагає ся від учителів при публичних школах рівної категорії. На виїмки може призволити міністер віроісповідань і просьвіти в таких случаях, коли жадане учительське уздібненє буде в инший спосіб цілковито доказане.

2. Моральне поведенє настоятелів і учителів мусить бути без закиду.

3. Науковий плян мусить відповідати бодай тим вимогам, які ставляє ся публичній школі.

4. Урядженя мусять бути того рода, щоби не грозила дітям утрата здоровля.

5. Кожда зміна в учительськїм складї, кожда зміна наукового пляну і кожда зміна льокалю має бути перед виконанєм подана до відома шкільних властей. До отвореня таких заведень потрібно призволу краєвої шкільної власти, якого не можна відмовити, скоро виповнено услів'я наведені під 1—4.

§. 71. Приватні заведеня стоять під державним надзором. Настоятелі тих заведень є одвічальні перед властями за їх правильний стан.

§. 72. Приватні заведеня можуть від міністра віроісповідань і просьвіти одержати право видавати державно важні сьвідоцтва, коли їх устрій і ціль науки відповідає устроєви і ціли науки публичної школи, яку приватне заведенє має заступити.

Коли таке заведенє заспокоює потребу школи в якійсь громаді, то така громада може бути звільнена від обовязку засновувати нову школу.

Таким приватним заведеням може бути відобране право публичности коли вони не сповняють услів'ї, яких сповнення вимагає ся від народної школи.

§. 73. Приватні заведеня, в котрих не примінює ся законів або в котрих проявляють ся моральні недостачі, мають бути краєвою шкільною властю замкнені.

Постанови шкільного регуляміну.

Розпорядком з дня 3. червня 1909. ч. 27421. видала краєва шкільна рада новий регулямін для народних шкіл. На сім місци подаю в скороченнї найважнїйші постанови того регуляміну, дотикаючі приватних наукових заведень.

§. 196. Заснованє приватної народної школи дозволене кождому, хто викаже ся потрібним до сего уздібненєм.

Поданє о призвіл на заснованє такого заведеня треба внести до тої окружної шкільної ради, в котрої окрузі має бути заведенє отворене.

До поданя треба долучити :

1. Кваліфікаційні сьвідоцтва управителя і учителів, зглядно рескриптів шкільних властей, котрими по мисли §. 70. точка 1. державного шкільного закона признано поодиноким учительським силам учительську кваліфікацію до приватних народних шкіл;

2. сьвідоцтва моральности управителя і учителів;

3. науковий плян або виказ змін, які мають бути введені в заведенє в науковім пляні приписанім для публичних народних шкіл, а також доказ що запевнено школі науку релігії, а в женських або мішаних школах також науку ручних жіночих робіт;

4. докладні дати і документи дотикаючі уміщеня заведеня.

Окружна шкільна рада має поданє розслідити і в міру потреби привести дальші доходженя; усмотрені льокальності треба оглянути на місци при співучасті знавців: технічного, педагогічного і лікарського.

Опісля поданє то з відповідною опінією має бути предложене краєвій шкільній раді до порішеня“. (Гляди „Замітки“).

§. 197. „Перед уділенєм призволу не вільно отворити приватної народної школи.

В заведеннях, які вже існують, треба кождо зміну, як в учительським персоналї, так і в науковім пляні або уміщеню школи, перед єї виконанєм подати до відома окружної шкільної ради, яка має розслідити, чи виданий розпорядок відповідає приписам.

При приватних народних школах не вільно ні хвилево ні стало отвирати експонованих кляс і кождо в той спосіб зорганізовану клясу має ся уважати як самостійну приватну школу народну“.

§. 198. „Управителї і учителї, заняті в приватних народних школах мають ззагалї виказати ся такою самою учительською квалїфікацією, як учителї публичних народних шкіл рівної категорії.

Осіб, котрих не вільно в народних школах допускати до повнення обовязків по мисли §§. 117. і 118, регуляміну, не вільно також допускати до удіюваня науки в приватних народних школах так довго, доки міністерство віроісповідань і просьвіти на се не призволить“.

Тут мушу запримітити, що в публичних школах обовязують отсі постанови §. 117 і 118. регуляміну: не вільно допускати до учительського уряду в народній школі осіб, котрі наслідком судово-карного вироку не можуть бути вибрані до громадської репрезентації, або на котрих тяжать поважні неморальні вчинки або переступства того рода, що моглиби спричинити усуненє зі служби вже іменовану учительську силу. Такі особи можуть бути прийнятї до служби на ново лиш за призволом міністерства просьвіти. Такого самого дозволу треба також, щоб прийняти на ново учителя, усуненого з заводу на підставі дисциплїнарного доходженя.

§. 199. Особи, що не можуть виказати ся приписаною учительською квалїфікацією, не можуть бути заняті в приватних народних школах. Лише в виїмкових случаях може міністерство просьвіти на се призволити. Поданя в тій ціли треба так само, як і поданя о признанє учительської квалїфікації до приватних народних шкіл по мисли §. 70. уступу 1. державного шкільного закона, вносити до окружної шкільної ради і долучити до них докази, стверджуючі приготовляюче образованє, студії і дотеперішне занятє петента. Окружна шкільна рада предкладає сї поданя краєвій шкільній радї, а ся представляє відповідні внесеня міністерству віроісповідань і просьвіти“.

§. 200. „Науковий плян приватної народної школи мусить що найменше відповідати вимогам, приписаним для публичної народної школи рівної категорії. Приписи о наукових плянах, урядженю і забезпеченю науки релїгії і о релїгійних практиках, видані для публичних народних шкіл, мають таке саме приміненє і в приватних народних школах. В приватних народних школах має відбувати ся наука релїгії рівнож лише на підставі затверджених шкільних книжок.

§. 203. „Приписи о удержаню здоровля дітий, обовязуючі в публичних народних школах, обовязують також в приватних народних школах; отже також приписи о урядженю шкільних льокалів мають в приватних народних школах таке саме приміненє“.

§. 204. „Поданя о наданє школі права публичности треба вносити до поточної окружної шкільної ради. Крім тих всіх прилог, які вчислено в §. 196. регуляміну, треба ще долучити до них близші дані про урядженє і наукову ціль школи, викази наукових знадобів, бібліотечні катальоги і чисельний виказ дітий, що учащали до школи в послїднім шкільнім році, а коли школа існує вже довше, то чисельні викази дітий з послїдних 3 шкільних літ, уложені по клясам, відділам і групам.

Окружна шкільна рада має кожде поданє розслідити і в міру потреби вярядити дальші доходженя; поданє разом з послїдними візитацийними звітами має бути предложене опісля краєвій шкільній радї, а ся предкладає його з відповідним внесенєм міністерству віроісповідань і просьвіти“.

§. 212. „Нїкому не вільно без призволеня шкільної власти уділяти шкільним способом науки предметів народної школи дітям кількох родин спільно,

обов'язаним ходити до школи. Проти такого рода уряджень (покутних шкіл) можна ужити помочи політичних властей". (Гляди „Замітки“).

§. 213. „Родичі або їх заступники мають право для своїх дітей, які є в обов'язковім шкільнім віці, уладити науку дома і з того приводу жадати звільнення їх від обов'язку учащати до публичної народної школи. Однакож родичі або їх заступники обов'язані старати ся о те, щоби діти побирали в достаточній мірі бодай таку науку, яка приписана для їх обов'язкової школи (народної школи початкової або виділової). Впрочім вибір домових учителів, вихованців і надзорців, а також спосіб уділювання домової науки не підпадає ніяким обмеженням“.

Замітки.

Отсе є головні постанови дотикаючі приватних народних шкіл і курсів. Та думаю, що буде не від річи, коли подам тут ще й деякі пояснюючі замітки. І так:

До §. 196. регуляміну. Краєва шкільна рада призволяє основувати по більших містах народні приватні школи висшого (міського) типу, а по місточках і селах школи низшого (сільського) типу. Школи сільського типу різнять ся головно тим від шкіл міського типу, що в школах сільського типу учащають діти на перші чотири степені 6 років, а в школах міського типу лише 4 роки. Для кожної категорії шкіл видала краєва шкільна рада окремі наукові пляни. Отже з огляду на те не треба до подання о призвіл на заснованє приватної школи долучувати окремо плянів, досить буде сказати в поданю, що школа буде придержуватись наукового пляну, обов'язуючого в публичних школах рівної категорії. Лиш колиб основателі бажали ввести в тих плянах якісь зміни, то треба получить докладний виказ тих намірених змін.

Що до науки релігії то треба виказатись потвердженням духовних властей, що тої науки буде уділяти кваліфікована сила і що наука та буде зі сторони духовних властей надzorована.

Дуже важною річю є уміщенє школи. Хоч наші публичні школи містять ся в будинках по більшій часті зовсім невідповідних, однак коли ходить о заснованє приватної руської школи, то шкільні власти дуже пильно глядять, чи уміщенє тої школи не виказує яких хиб або недостач і коли щось трохи лиш можуть закинути, то не дозволяють на заснованє школи. Докладні приписи о урядженю шкільних комнат і будинків видала краєва шкільна рада в окремій інструкції з дня 13. цвітня 1875. В. кр. з. Ч. 37. (Ustawy i rozporządzenia w zakresie szkół ludowych, ułożył K. Pierożyński, Lwów 1904. сторона 93 до 98). Я наведу тут лиш деякі з тих приписів в скороченю.

Шкільний будинок повинен лежати окремо, вигідно, здорово, в сухім і затишнім місци. — Обширність шкільних комнат має бути така, щоби на одного ученика випадало 3—4 кубічні метри простору. Високість шкільної комнати має виносити 3.5 метра, а довгість не може перевищати 12 метрів. — Поверхня вікон має рівнати ся що найменше третій часті поверхні підлоги. Сьвітло має падати ученикам з лівого боку, а в данім разі і з заду але ніколи просто в очи. Вікна повинні легко отвірати ся. — В кожній шкільній комнаті має бути стіл (зглядно катедра) з двома кріслами, лавки і шафа на шкільні знадоби. — Виходки мають бути так уладжені, щоби приступ до них був вигідний і критий і щоби вітри не розносили смороду по коритарах і комнатах. Для шкіл і кляс мішаних мають бути виходки окремі. — Двері в шкільнім будинку мають з огляду на небезпеку пожару отвірати ся з середини на вні, отже з кляси на коритар (зглядно сїни), з коритара на двір, а не противно. — Се булиби що найважніші приписи що-до уміщеня школи.

Регулямін жадає докладних дат і документів що-до уміщеня приватного заведеня. Треба отже постарати ся о докладний плян ситуацийний будинку,

дальше о плян шкільних комнат з докладними вимірами довготи, ширини висоти тих комнат і ширини та висоти вікон і долучити се до поданя.

До §. 212. регуляміну. Особливо важні для нас побіч приватних учительських семінарів і приватних народних шкіл — курси приготовляючі до спиту до шкіл середних і курси для неграмотних. Та на таких курсах уділяє науки дітям кількох або й кільканайцяти родин спільно, уділяє ся її шкільним способом, а врешті уділяє ся на них предметів шкільних. З огляду на те по мисли §. 212. регуляміну на основане таких курсів треба рівнож призвоу шкільних властей. Поданя зладжені подібно, як поданя о призвіл на основане приватної школи, треба вносити **завчасу**, бо шкільні власти звичайно звертають такі поданя до виясненя або доповненя. — Ходить ще лиш о плян науки на таких курсах. Що-до курсів для неграмотних, то тут вистарчить з поданю сказати, що цілю курсу є навчити неграмотних читати й писати що плян науки буде такий самий, як плян науки дотичних предметів в I. і II. кл. публичних народних шкіл.

Що-до пляну науки для курсів приготовляючих до іспиту до середних шкіл, то треба заявити, що наука на курсі буде обнимати предмети: а) викладовий язык, б) німецький язык, в) рахунки. Можна також сказати, що на курсі буде ся учити і релігії, але в такому разі треба виказати ся потвердженем, що та наука буде дітям забезпечена. Дальше треба виразно зазначити, що що-до обсягу науки тих предметів управа курсу буде придержуватись рескрипту крайової шкільної ради з дня 26. цвітня 1890. ч. 6.595., котрим приписано, чого при вступнім іспиті до середних шкіл має ся вимагати. В переконаню, що многим з наших людей придасть ся знати, що має вміти дитина при вступнім іспиті до середних шкіл, подаю дотичні приписи з висше наведеного рескрипту:

а) З релігії треба вимагати відомостей, які по теперішному розкладови науки повинен ученик набути в перших чотирох роках обовязкової шкільної науки в чотироклясових школах.

б) З викладового языка: Плавне і виразне читане; обяснюване відчитаних уступів під зглядом змісту і звязи думок; оповідане змісту більшими уступами; знане частий мови, відміна імен і дієслів; знане реченя поєдинчого, розширеного і розбір його складових частий під зглядом складні згоди і ряду; поправне написане диктату з обсягу понять, знаних ученикам, з узглядненем головних основ інтерпункції.

в) З німецького языка: Плавне і зрозуміле читане; знане відмін родівників, іменників, прикметників і заіменників (особових, присвоюючих, вказуючих і відносних); відміна помічних дієслів і слабих дієслів у всіх формах діяльного і страдального вида і відміна найзвичайніших міцних дієслів; засіб дієслів з обсягу понять знаних ученикови; поправне написане легкого диктату, якого зміст перед подиктованем подасть ся ученикам в викладовій мові.

г) З рахунків. Писане чисел до міліона включно; вправа в чотирох діланях цілими числами; певність в таблицці множеня; знане важніших метричних мір.

Се були би найважніші постанови для народних шкіл, учительських семінарів та приготовляючих курсів. Про постанови при закладаню і удержуваню приватних шкіл середних (гімназій, реальних гімназій та реальних шкіл) написав посол Др. Станіслав Дністрянський статю в II. книжці науково-педагогічного журналу „Наша Школа“ з 1910. р., куди відсилаємо інтересованих в сій справі. [Сю книжку мож дістати в книгарні Наукового Тов. ім. Шевченка в Львові за 2 кор.].

Де і коли засновувати приватну народну школу?

Кожда нова акція, хоч як сама по собі добра, в початках іде часто хибними дорогами. Оно й річ природна. Люди, одушевлені справою, за горяча хапають ся за діло, не обдумують його належито, задивлені вперед у ясну далеку мету, не добачають того, що їм близше, безпосередне.

Таке воно і з акцією закладання приватних рідних шкіл. Рідна школа найшла відгомін в широких масах народа, найпаче по селах там, де рідне слово було в поневірці, де школа народна не сповняла як слід своєї задачі, не була рідною для народа, не була щирою ненькою для його дїтвори, а мачохою і то подеколи і вельми строгою.

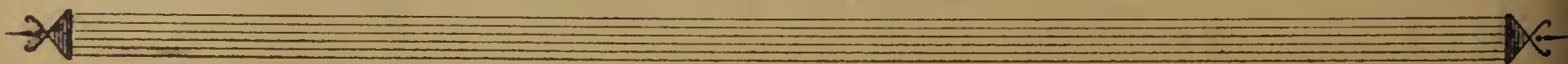
І стало ся таке — знаємо кілька фактів — що забажали заснувати у себе приватну руську школу громади, які мали у себе в селі публичну народну школу, таки свою школу з викладовою руською мовою; причини були ріжні: одні чисто особистої натури пр. нехїть до учителя, що не сповняв своїх обовязків — другі поважнійші: школа, хоч ніби на папери руська, не була на ділі такою, бо учитель Поляк самовільно запровадив в ній польську викладову мову і при помочи школи польонїзував дїтвору.

Одначе, ані перша ні друга причина не оправдують потреби засновувати в селі другу школу і удержувати її своїм коштом. Передовсім тямити належить, що акція закладання приватних українських шкіл є лиш переходовою і тревати повинна так довго, доки не здобудемо в собі стільки сили, щоби приневолити край і державу дати нам те, що нам правно належить ся. Ми платимо податки краєві і державні, так школи мусять нам дати власти, що тими податками держать ся. І з тої самої причини стреміти нам треба усіма силами до того, щоби існуючі вже приватні українські школи всякої категорії згодом перейшли на етат краєвий. А поки-що засновуймо приватні школи тільки там, де ніяких шкіл нема, і там де є школи польські, а більшість українського населеня або значна його частина позбавлена можности вчити ся на рідній мові.

Колиж є вже в селі школа з руською викладовою мовою, то обовязком чесної громади є припильнувати, щоби школа справді була руською; щоби в склад місцевої шкільної ради увійшли люди, які не дозволять змінити руського характеру школи за ніщо в сьвітї; щоби предсїдателем місцевої Ради шкільної був не перший ліпший двірський посіпака, а свій чоловік, який подбає о школу і її розвиток. Обовязком чесної громади є старати ся, щоби школу в своїм селі розширювати поступенно на більш клясову, а стане ся се, наколи дїтвору буде до школи численно учащати, а громада робити ме невпинні заходи у шкільних властий. Обовязком чесної української громади є пильнувати своєї школи, приглядати ся, чого і як там вчать, а всякі надужитя учителя чужинця, кожду поневірку своїх дїтий, їх рідної мови і віри витягати безпощадно на сьвітло денне, перед шкільні власти, а то й перед суд і найвисший трибунал.

Школа, своя рідна школа — се найвисше добро громади, тож треба берегти її як ока в голові. Хто стереже свого добра, такому тяжко його украсти; тільки дурні, недбалі і байдужі дозволяють собі зперед носа стягнути свою таки власність. А ворог тільки й жде на те, щоб приспати нашу чуйність! А засновувати власним коштом приватну руську школу в селі, де є руська школа публична, значить ся: зрікати ся свого добра на річ чужинців, котрі не залишать зараз таки переіменити руську школу на польську школу. А тоді ти, український хлопе, плати податок на місцеву громадську школу, з якої не маєш хїсна, хиба ворогів собі в ній ховаєш, а крім того удержуй ще своєю кервавицею другу свою школу.

Отсих кілька заміток подаємо всім чесним громадам українським під розвагу і в осторогу: „Чувайте, щоб не увійти вам в напасть!“

Мелена з Охримовичів Залізняка.

ЗАХОРОНКИ У НАС І ЗА ГРАНИЦЕЮ.

Справа захоронок по наших містах і селах — се справа обговорювана при різних нагодах в пресі, на вічах, зборах і просьвітно-економічнім зїзді "Просьвіти". Однак і на дальше лишає ся она дуже актуальною і порушувати треба доти, доки не заінтересують ся нею ширші круги нашої суспільности, спеціяльно ж наше жіноцтво так інтелігентне, як і селянки. Хто добре обізнай з цілями і задачами захоронок, той ні хвильки не буде сумнівати ся о їх великій потребі і спеціальнім значіню в наших східно-галицьких містах і селах. Цілюю захоронок є давати захист, опіку, а в части і материяльну підмогу малим дітям, котрих батьки мусять поза домом заробляти на хліб наущний і не можуть займатися вихованєм своїх дітий. Дуже часто лучає ся, що малі діти лишені на Божу ласку суть причиною великих нещасть. Нераз

Руська захоронка СС. Служебниць в Угерцях винявських.

приходить ся нам читати в часописах, що в якимсь там селі чи місті підпалили малі діти підчас неприсутности родичів хату, то знов втопило ся дитя случайно, або упало з дерева. Кождий з нас знає бодай кілька таких случаїв, що дитина вибрала другій дитині око, або і застрілила батьковою стрільбою, чи переїхала фіра, або пробила корова рогами. Вже і не казати про такі случаї, що мала дитина наїсть ся вишень чи сливок з камінцями і помре незаовго не знати від чого, оттак з добра-дива. А всі ці случаї се нічо иншого, як тільки недогляд, брак дбайливого ока. Не все можна винувати в тім родичів. Оді вимагати від матери-господині, котра мусить скоренько коло господарства порати ся і обід зварити, щоби не дуже пізно вийти в поле жати, щоби она могла рівночасно добре доглядати дітий, а то ще тоді, як має кількоро самої бідности. Ще гірше приходить ся бідним міським жінкам-зарібницям; прачкам, ослугачкам, жінкам сторожів, рубачів і біднійших ремісників, що мусять іти до дому на цілий день на роботу. Дітий своїх лишают в темних, сирих сутенях, де живе нераз по кілька родин, чи то на брудних заулках, де они ба-

влять ся і бють ся і плачуть, аж доки не позасипляють де брудні та голодні або доки не заподіють собі якого лиха. Нераз неосв'ічені і морально малорозвинені родичі самі намовляють дітей до брехні, крадіжи; діти придивляють ся, як їх батьки сварять ся та бють ся по п'яному.

Все се дуже некорисно впливає на молоденькі душі і легковажити того не можна, бож з дітей тих мають вирости самостійні горожани, свідомі своєї людської гідності і своїх обов'язків. Щоби діти могли вирости на здорових людей, розумних та чесних горожан, треба про них з самого малку дбати звідна наша пословиця, що „нагинай деревце, поки молоде“.

Власне захоронка має запобігти злому вихованню і занедбанню дітей. Тепла, ясна хата, огородець, прибори до науки і забави, до того лишка теплої страви і молока і часом яка одежина, а передовсім старанна опіка і наука інтелігентної і досвідченої учительки — се річи, які мусить дати дитині безплатно, або за малою оплатою кожда, хочби і найбільшій захоронка.

У нас існує ще одна причина, задля якої потреба захоронок, показує ся прямо конечною. Кожному звісно, що у нас по містах лучають ся часті случаи, де Українці, навіть ті, що недавно ще прийшли з цілком руського села покидають свою рідну мову і говорять по польськи, а діти їх то вже навіть не мають де навчитися рідної мови, не мають від кого навчитися цінити і дорожити своїм словом. Скоршому винародовленню міських Русинів сприяють мішані подружжя, посади зависимі від Поляків-шовіністів, а шовіністів між Поляками дуже багато. Та вже найбільше сприяють тому польські школи і захоронки, що щораз густішою сіттю, наче павутинем обмотують наші міста і села. Завдяки агітації польських шкіл, захоронок і читалень винародовлює ся наша людність не лиш по містах, але по всіх підміських селах і в таких, де хоч трохи латинників — дарма, що села цілком руські.

Задля усіх висше наведених причин наша суспільність не повинна легковажити справу закладання і плянної організації захоронок.

Існують двоякі організації захоронок. В декотрих краях ширенням і веденням захоронок займають ся добродійні товариства, котрі і дбають про фонди на сю ціль. На фонди їх складають ся добровільні датки, записи, фундації. Такі захоронки призначені виключно для бідних дітей. Побіч таких добродійних захоронок існують ще платні школи для малих дітей, устроєні так само після методи Фребля*), до яких посилають своїх дітей багатші родичі на кілька годин денно для науки і забави. Однак такий поділ на „панів“ і бідаків вже між 3—4-літніми дітьми не конче добрий і в декотрих державах захоронки удержують ся не філантропійними товариствами, а на державний кошт, так як школи. Посилають до них своїх дітей так як і до шкіл всі горожани без розбору чи бідний чи багатий. Очевидно, що така організація гірша, але як нічо не приходить людям за дармо без вкладу праці, так і ті інституції здобули собі горожани декотрих країв власною працею. І там, де існують тепер державні чи краєві захоронки, були зразу лиш філантропійні товариства, що закладали захоронки і приюти для малих бідних дітей, але рівночасно скликали віча і збори і висилали петиції до правительства з домаганем, щоби держава зорганізувала всюди захоронки і удержувала з своїх фондів. Опіка над дітьми дошкільного віку найліпше зорганізована в Сполучених Державах північної Америки. У всіх краях північно-американського Союзу оснують захоронки при низших народних школах. Се так звані „public school Kindergartens“, „діточі садки“. Уряджені вони так, як і наші захоронки, після системи Фребля, лиш закладають їх і удержують не добродійні товариства, а держава. Ще в 1898 р. було в Сполучених Державах 2.884 публичних захоронок, а в 1901 р. зросло їх число до 5.107. Окрім того існують ще і при-

*) Фребель (Froebel), се був німецький педагог, котрий написав багато книжок про вихованє малих дітей; книжки ці призначені до читання матерям і виховавцям малих дітей. Під його впливом зачали в Німеччині закладати жінки т. зв. „Kindergarten“, призначені для малих дітей, котрим ще час іти до школи.

ватні захоронки, значить удержувані фондами приватних осіб, як приміром властителями великих торговельних і промислових підприємств, чи то добродійними та педагогічними товариствами і віроісповідними конгрегаціями. Цікаві вістки про організацію американських захоронок подає директорка школи учительок для захоронок з Мільвок, пані Вандевалькер в своїй книжці: „Діточі садки в американськiм вихованю“, що вийшла 1908 р. в Нью-Йорку.

Діточі садки повставали в Америці зразу дуже поволи, в ріжних місцях і умовах, основувані поодинокими людьми. Але згодом зєднували собі щораз більше симпатій серед горожан, так що вкінци школа признала захоронки першим степенем шкільного образования і відповідно їх зорганізувала. Першими основателями американських захоронок були Німці-емігранти і Англіїці. Горячим пропагатором захоронок був Німець Др. Барнард і богата Англичанка Miss Peabody і єї вважають звичайно основателькою американських захоронок. Щоби ліпше познакомити ся з методою Фребля, їздила умисно до Німеччини, а відтак розвела широку агітацію в американських містах, закладала своїм коштом захоронки і школи для образования фахових учительок, видавала посвячену сій справі часопись: „The Kindergarten Messenger“. Заходи Miss Peabody стрінули ся з загальною симпатією і одобренєм Американців. Хоч зразу не добачували педагогічної вартости захоронки, то цінили єї за добродійства нагляду над опущеними дітьми. Скорий зріст американських міст і вплив емігрантів причиняли ся до зросту нужди серед населеня. Тоді зрозуміли, що „діточий сад“ може стати захоронкою в цілім того слова значіню, прибіжищем для бідних лишених опіки, або і цілком бездомних дітей. Першу захоронку засновано в Америці 1855 р., але властивий їх зріст починає ся від 1885 р. Прихильники „діточих садків“ основують спеціальні товариства: „Kindergarten Associations“, щоби мати змогу вести роботу організовано, після якогось пляну. Задачію згаданих товариств, котрих 1897 р. було вже звиж 400, було: 1) популяризувати справу захоронок — в тій цілі уряджували спеціальні віча, перевели на англійську мову і ширили всі твори Фребля; 2) закладали захоронки і школи для фахового підготованя учительок, старали ся о як найбільші фонди, щоби мати змогу ширити сї інституції, а рівночасно старали ся о включене захоронок в шкільну систему і удержуванє їх з публичних, державних грошей; 3) приходити в поміч радою і підмогою молодим, неопитним матерям; в тій цілі уряджували осібні курси для материй т. зв. „mothers-classes“. Суть се вечірні виклади для фабричних робітниць і загалом жінок біднійших працюючих верств про суть і значіне вихованя дітей, основні знаня педагогії і гігієни.

І дійсно, праця сих товариств була справдішним добродійством для фабричних, американських міст, де майже всі жителі, так мушчини як і жінки, заняті при якімсь промислі, не мають навіть спромоги слїдити за вихованєм своїх дітей. „Kindergarten Association“ дбали не лиш про збільшенє числа захоронок, але і про їх улїпшенє; закладали щораз більше шкіл для учительок-провідниць захоронок, розширювали програму науки, щоб придбати дійсно інтелігентні сили учительські. Належить ще згадати, що переважну більшість членів сих товариств творять жінки і ініціативу до їх повстаня дали жіночі товариства. З хвилею, як держава взяла на себе організованє і удержуванє захоронок і прилучила їх до шкіл, діяльність сих союзів або цілком устала або значно зменшила ся. „Kindergarten-Associations“ сповнили свою задачу.

Також місіонарі, що виправляли ся в ріжні части сьвіта для ширеня християнства, закладали захоронки і вважали їх найліпшим агітаційним средством. По всіх краях, в ріжних закутинах Азії, Америки і Африки, куди лиш проникнули місіонарі, закладали монахині захоронки для бідних, опущених дітей тубольців і з них виховували перших християн тої народности і дальших проповідників християнства.

Розвоєви американських захоронок сприяли також товариства для поборюваня алькоголізму, тому що в тих міських дільницях, де було найбільше алькоголіків-пяниць, було найбільше опущених, занедбаних дітей.

Також властителі великих фабрик і копалень мусять удержувати захоронки для дітей своїх робітників тому, що підчас побуту родичів на роботі лучає ся між малими дітьми багато нещасних випадків.

Основуванем захоронок займають ся і педагогічні американські товариства, бо ж захоронки крім догляду над дітьми мають велике педагогічне значінє. Діти, що були якийсь час в захоронці, скорше привикають до шкільної дисципліни і лекше присвоюють собі знаня.

Не гірше як в Сполучених Державах стоїть справа захоронок в Японії де так само прилучено їх до низших народних шкіл. Над розповсюдненем захоронок в Японії працювала багато Англійка Miss Howe. Вислала її до Японії 1889 р. англіканська церковна громада з Чикаго. Головною її заслугою був переклад творів Фребля і англійської дитячої літератури на японську мову, та приладженє відповідних малюнків, які відповідали японській природі і підпадали під смак і зрозумінє японських дітей. Справа основана „дитячих садків“

Торжественне отворенє руської захоронки в Угерцях винявських.

стрінула ся з такою прихильностию Японців, що 1904 р. було вже в Японії 182 публичних і 98 приватних захоронок, а подань о принятє дітей до захоронки впливало все більше, ніж було вільних місць. Окрім звичайних приборів до науки і забав мають всі японські „дитячі садки“ домашню птицю і годівлю шовковиць, так що ще з малечку приучують дітей ходити коло дробу і шовковиць, а також доглядати малі грядочки і цвітники.

Коли приглянемо ся житю швайцарських міст, будемо мати яснє понятє про те, як інші народи дбають про фізичнє і моральнє вихованє дітей. Швайцарські міста дбають не лиш про дітей шкільного віку; вже з перших днів життя стрічає ся малий швайцарский горожанин з запопадливою опікою міської адміністрації. Місто Ціріх вводить реформу, після котрої всі грудні діти бідних або хоровитих материй будуть вигодовувати ся на публичний кошт, а поки що існують у всіх швайцарських громадах спеціальні інспекторки (Kostkinderinspektorin). Обовязком їх є слїдити, чи жінки, котрі беруть чужі діти на вихованє, ходять коло них старанно і відповідно відживляють; нелюдських і недбалих пістунок і материй потягають до судової відвічальности, бідних знову запомагають одежию та добрим молоком. Від третього року життя ідуть діти до захоронок. Користають з захоронок безплатно ті горожани, котрі лиш схочуть, бідні чи багаті; дітей висилають до них на цілий день.

В самім Ціріху є 50 міських захоронок. Та не лиш для дітей дошкільного віку закладають ся захоронки, для школярів має Ціріх 26 приютів, в котрих всім ученикам вільно пересиджувати по шкільних годинах, бавити ся, відпочивати, приготовляти лекції; також роздають там даром молоко і хліб. Коли згадати ще про вакаційні оселі, шкільні санаторії, прогульки, підчас котрих звиджують школярі сільських сіл враз з своїми учителями цілу Швайцарию, діточі бібліотеки, численні стипендії і підмоги — то будуть побіжно вичислені всі ті добра, якими Швайцарці наділяють свою молодіж.

Правда, Швайцарія не земний рай, але бодай швайцарські горожани можуть бути певні, що їх діти знайдуть догляд і опіку в дошкільнім віці, а добрі школи і матеріяльну поміч в часі шкільної науки. Симпатично вражає те, що не дають бідній дитині відчувати на кождім кроці добродійства і не нагадують все про вдячність та зобов'язанє, як то роблять ріжні добродійні інституції в інших краях.

Суть країни, де до духового і фізичного розвою дитини прикладають багато старань, хоч се і не мусить проявляти ся як раз в закладаню захоронок. Приміром в Норвегії захоронки не розвинули ся так сильно, як в Німеччині чи то Америці, однак не можна сказати, щоб се впливало з байдужности до вихованя дитини.

Діти наші — то наша будучність, — каже норвежська пословиця і коли глянути на гурток норвежських дітей, видно відразу, що Норвежці сьвято в те вірять і працюють над вихованєм своїх дітей не лиш з батьківського, але і з патріотичного обовязку. Як виховаєм наші діти, так забезпечимо добро нашої вітчизни, — кажуть Норвежці. Кожда дитина, що не має доброго догляду, дістає ся під заряд „Комісії для охорони народного здоровля“; комісія та має право навіть відібрати дитину від родичів, коли вони занедбують її, або нелюдяно обходять ся і умістити десь на вихованє; сиріт приміщують також по родинях і оплачують за їх вихованє з публичних фондів, що суть під зарядом згаданої „комісії“, котра слідить за їх вихованєм.

Захоронки такі, як приміром в Америці, не могли навіть розвинути ся, тому, що в Норвегії малі, гористі села, хати розвинені, а зима остра і довго треває, отже більше труду і небезпеки булоб відносити дітей до віддалених захоронок — ніж доглядати дома. Зрештою норвежська дитина стрічає ся з такою прихильністю і дбайливістю зі сторони всіх, навіть цілком чужих і незнайомих людей, що просто нема страху пустити і малу дитину на улицу. Там, як видають кому сьвідоцтво моральности, або службове чи робітницьке сьвідоцтво, пишуть як велику прикмету: „з дітьми обходить ся ласкаво і вважає на них на улиці. „По більших містах існують захоронки, а ріжнять ся они від німецьких і швайцарських тим, що в них менше формалізму; посилають там своїх дітей лиш ті родичі, що мусять; бідаки та зарібники; діти пробувають в захоронках цілий день і харчують ся цілком безплатно. Для бідних школярів засновують Норвежці публичні учельні, де можуть пробувати по науці аж до вечера.

Не маємо ближших даних про організацію захоронок в Німеччині, Франції та Англії, однак річ певна, що і там „фреблівські огородці“ і захоронки дуже поширені. Вітчиною захоронок є власне Німеччина; перші захоронки для бідних дітей zorganizував в 1770 р. німецький пастор Фридрих Оберлін, а твори німецького педагога Фребля посьвячені вихованю малих дітей і „діточі садки“ уряджені після його методи прийняли ся у всіх цивілізованих краях. За приміром Німеччини пішли перші Англіїці і розповсюднювали у себе захоронки вже в перших десятиліттях ХІХ віку.

З словянських народів найліпше стоять під тим зглядом Чехи, а також Поляки, котрі мають багато захоронок не лиш в Галичині, але і на пруськім Шлеську та в російській Польщі. В Росії і Шлеську учать вони своїх дітей рідної мови і молитви, учать любити все рідне і хоронять перед винародовленєм. А у нас, в східній Галичині, де Поляки всевладно панують, мають польські захоронки і попри те ще иншу ціль: приймати і польщити як найбільше руських дітей, щоби в той спосіб збільшувати польське населенє і скріплювати свою позицію на нашій руській землі.

Окрім монахинь Феліціянок і Сестер Милосердя, так званих „матечок“, закладанем захоронок займають ся ще і всі жіночі польські товариства, Towarzystwo szkoły ludowej і много інших товариств, так, що польські захоронки існують не лиш у всіх східно-галицьких містах і місточках, але і по селах. Де є лиш трохи латинників, там зараз польські „матечки“ отвирають „ochronku“ і польщать не лиш Русинів-латинників, але і греко-католиків. Звичайно мають ті захоронки власні доми і городи з приватних записів та значні запомоги із сойму, магістратів і польських рад повітових.

У нас почали інтересувати ся захоронками недавно. Перший раз порушила сю справу п. Наталія Кобринська на жіночій вічу в Стрию 1890 р. і від тоді занимали ся сею справою декотрі жіночі товариства на своїх сходинах і зборах*). Але що жіночих товариств у нас небогато і не всі добре розвивають ся, то і справа закладання захоронок іде дуже поволи. Львівські Русинки заснували 1902 р. осібне товариство „Руська Захоронка“, з метою закладання захоронок в цілім краю. Поки-що повстали захоронки в трьох дільницях Львова: на городецькім, на жовківськім і на личаківськім передмістю. Значіне кожної з сих захоронок дуже велике, бодай кількадесятьом бідним руським дітям дає захист і опіку, бодай тих немногих учить рідної мови і пісні, бодай тих і їх батьків сильнійше привязує до всього рідного і учить шанувати та любити свій нарід і рідну Україну. Учить і наглядає над дітьми в кожній з тих захоронок інтелігентна, кваліфікована учителька, а служниця, звичайно старша, ласкава до дітей і вирозуміла жінка дбає про лад та варить їсти, а також вбирає діти і відводить нераз до дому. Звичайно ходить до кожної з згаданих трьох захоронок 40—60 дітей в віці від 3—6 літ.

Однак сі захоронки не можуть робити тільки, кілько би бажали, бо мають так мало засобів, що ледви вистає на найконечнійші потреби; раз-в-раз мусять бороти ся з недостатками. Товариство мусить само дбати про свої фонди і в тій цілі збирає жертви, уряджує на дохід захоронки вечерниці, фестини і фантові льотерії, посилає квесторку до близших, підльвівських сіл по жертви в натураліях. З огляду на дорожнечу помешкань і поживи у Львові. приймає ся до захоронок лише бідних дітей.

Також філії товариств „Жіноча Громада“ в Сокалі, Яворові, Снятині і Краківці заняли ся організованем захоронок і в декотрих з тих міст захоронки вже ввійшли в жите, в других ввійдуть в найближшій будучности, а поки-що збирають ся фонди.

Окрім тих існують у нас ще інші захоронки під зарядом монахинь, удержувані також з добровільних жертв і записів. Почин до їх основаня дав о. Кирило Сілецький, а провід і нагляд в захоронках мають Сестри-Служебниці. Дотепер існує 32 захоронок під проводом Служебниць, по ріжних містах і селах Галичини. Декотрі з тих захоронок призначені спеціально для сиріт. Пересічно ходить до кожної захоронки 60—80 дітей.

Всі ті захоронки — се так якби нічо в порівнаню до потреб наших — се так якби капля води в морю. Наше жіноцтво повинно вже раз забрати ся до сеї справи рішучо і енергічно, щоби в як найкоротшій часі станули руські захоронки не лиш по всіх галицьких містах і місточках, не лиш всюди там, де існують польські захоронки, щоби не дати їм так нахабно польщити наші діти, але і в усіх наших селах. Сільські захоронки можуть бути організовані лиш на кілька літних місяців, на час жнив чи інших пільних рільних робіт, коли то наші селянки-матері найменше можуть доглядати дітей.

Якби нам трохи більше патріотизму, дбайливости і жертволюбивости — взагалі зрозуміня справи та рішучости, то моглиб діпняти не лиш того, що всюди станулиб руські захоронки для дітей, а і того діждалиб ся, що оснвовувано би їх з публичних фондів при шхолах — так як в Америці.

Памятаймо на норвежську пословицю: „Діти наші — то наша будучність!“

*) Близші інформації про повстанє і стан наших захоронок подають реферати п. Наталії Кобринської, п. Валерії Коцовської і О. Д. Яремка, поміщені в Пропамятній книзі тов. „Просьвіта“ з 1910 р.

Монна Ліза.

Наш образок, се репродукція славного образу Леонарда да Вінчі «Монна Ліза», який украдено в 1911 р. з парижського музею Лувр. Образ сей змальований на дереві; величина його 77 см. × 53 см. Монну Лізу малював Леонардо да Вінчі чотири роки, портретуючи жінку Франческа Джондони. Знаючи значущість цю вкраденого образу на півпята мільона корон. Голівна принада портрету помагає в незглубимім чарівнім усміху уст люблячої жінки, який артист закликав на цілі століття.

Білі і м'які руки

можна виплекати, уживаючи бораксо-вої води.

Воду сю приладжує ся в сей спосіб: до великої фляшки кидає ся кілька куснів борошного бораксу, заливає ся його водою і додає ся з дня на день нової води поти, поки не покажуть ся осад на дні фляшки.

Сю воду додає ся по дрібці до звичайної води, якою миємо руки; в ній мочимо х 2—3' минути рано і вечір. Від сеї води стануть руки м'які, білі і гладкі.

Чищенє звичайних плям.

Три дека миляного коріня зварити в $\frac{1}{4}$ (кваторці) води. Коли виварить ся так,

що з того плинущи лишить ся лише $\frac{1}{2}$ склянки, перецідити, злити до фляшки, додати 2 дека сальміяку, змішати разом і закорковати. Тим плинущом треба змочити пляму так, щоби добре насякла. Опісля намочити чисту шітку в теплій воді і чистити нею змочене перед тим сим плинущом місце. Товсті плями чистить ся спіритусом до паленя. Змочити пляму спіритусом, аби добре насякла, а потім старанно витирати тонкою шматкою.

Як мити посудину?

Миски і тарелі змиває ся в горячій воді, додаючи ложку спорошкованої соди до прання, ополікує ся в літній воді і складає ся на столі

оден на другий, аби зтекла з них вода. Опісля обтирає ся чистою стиркою.

Склянки, чарки мие ся лугом з доброго попелу з дерева, перецідивши його і додавши троха соли.

До карафки або збанка скляного дає ся бараболі, покраяної в дрібні куснички, вливає ся 1 ложку оцту і води, потрясає ся сильно фляшкою, а скоро вода запінить ся, випорожнює ся посудину і полочеть ся її кілька разів водою.

Вилки сталеві мие ся в літній воді, витирає ся старанно між вильцями і чистить ся аж до полиску розтятою бараболею, замачаною в товченій цеглі пересіяній або в порошок (т. зв. шміргель).

Ножів і вилок не вільно вкидати до води, бо вістря притупили би ся і кіт пустив би при колодці. Коли колодка (ручка ножа) є на чорно політерована, то політура від води тратить полиск, а її краска робить ся поганою. Вістря обтирає ся шматкою, замоченою в теплій воді, ополікує ся кілька разів в зимній воді, потім качає ся ніж в порошок з товченої пересіяної цегли, держить ся вістре ножа на плоско і чистить ся його корком або розтятою бараболею, так довго, аж ніж дістане полиск.

Посудину емаліовану (поливану) мие ся в горячій воді з додатком ложки спорошкованої соди до прання і ополікує ся в теплій воді. Вважати треба, аби до горячого горшка не налити зимної води, бо через то відскакує полива в горшку. Пригорілий горнець або ринку не вишкробує ся ножем, але наливає ся теплою водою, додає ся $\frac{1}{2}$ — 1 ложки спорошкованої соди до прання і ставляє ся на горячу кухню. По 15 мінутах спаленина при помочи тріски легко відстане. Поливаної посудини не шурює ся ані не вискробує ся, вистарчить обмити милом і виварити содою. Шуроване нищить дуже поливу. Нові ринки і горшки повинно ся перед ужитем виварити через пів години в воді з додатком 3 ложок міцного оцту на 1 л. води.

Глиняну і камінну посудину шурює ся перед ужитем щіткою і піском, полоче ся в зимній воді і виварює ся через пів години водою змішаною з оцтом (на 1 л. води 3 ложки міцного оцту). Виварює ся посудину

на те, аби виварити олово, якого уживає ся аби надати посудині полиск. Олово для здорівля шкідливе. Нова глиняна і камінна посудина повинна бути виварена, аби не пукала. Вставляє ся посудину до більшого горшка, наливає ся зимної води і варить ся аж доки не закипить вода. Скоро вода закипить, відставляє ся на бік а коли вода добре охолола тоді доперва винимає ся посудину.

Деревляні ложки, стільниці, стол і стільці мие ся лише щіткою з милом, не уживає ся ніколи соди, бо сода надає дереву погану брудну краску.

Підлогу мие ся твердою щіткою, змоченою в літнім лузі з деревного попелу і намиленою, або лиш милом, не уживаючи соди з тої самої причини, що повисше.

Розпізнаванє якости полотна.

З огляду на се, що льняна пряжа є до розшою від бавовняної, часто мішають льнян тканини з бавовною. Хто купує льняне полотно, мусить добре уважати, щоб не купити такого мішаного, пофалшованого. Щоб пізнати, чи полотно є чисто льняне, треба взяти з кінця малий його кусничок і зробити на нїм плямку каплею води або чорнила. Коли полотно змішане є з бавовною то чорнило, чи вода зараз розлиє ся по полотні, бо бавовна легко втягає в себе вогкість. Як же полотно чисто льняне, то капля на нїм не розлиеть ся.

Вода до полоканя уст.

Аби усунути немилу вонь з уст треба приладити собі до полоканя ось який плин. Ложочку хльоркового вапна (продає ся в аптеках п. н. (salii chloricum) всипає ся до склянки і наливає ся на него келішок води а розмішавши доливає ся два рази стілько як води, чистого спиритусу. Сю воду до прочищуваня уст злити до флящинки, закоркувати, і з неї примішувати на кождий раз одну малу ложочку до пів склянки чистої води. Сею мішаниною полочати уста кілька разів денно, найлучше рано, по обіді і під ніч; по випльованю сеї течи пополокати уста за кождим разом чистою водою.

Василь Бережанський.

В СТОЛІТЄ ЦИВІЛЬНОГО ЗАКОНА В АВСТРИЇ.

Про право взагалі.

Право — се правила, які управильняють людські відносини в спосіб обов'язуючий людей. Право є отже керманичем суспільного ладу в державі і ви-словом сего ладу та zarazом основою цілого зверхного житя чоловіка. Є право публичне, а то: карне, адміністраційне і церковне, та право приватне. Право приватне означає взаїмні управненя і обовязки людей до себе, і ділить ся на право особове, річеве, спадкове і зобовязаня. До права річевого належить право про устрій публичних книг ґрунтових себто табулі. Є осібноґо рода зобовязаня зекслеві, — отже є і векслеве право; а з огляду на купецькі зобовязаня є ще осібне право торговельне. В давнину, як не було держав, право повставало зі звичаїв. Звичай яко часто виконуваний ставав звичаєвим правом. Н. пр. хто нас худобу на чужій сіножати до св. Юрія, не платив властителеви сіножати відшкодованя, по св. Юрію мусів платити під загрозою занятя худоби. Виконаємість дійсна, хочби насильна — то прикмета і обяв права звичаєвого. Що иншого обичай; нпр. старшого поздоровити. До поздоровленя не можна приневолити, хоч обичай (мораль) наказує. В зорганізованій державі почуте правне людей обявляє ся не тільки безпосередно через правні звичаї, але й посередно через законодателя в формі законів, а силу до виконаня дає їм держава. Одним з перших писаних реліґійних моральних приписів є: „Десять заповідий Божих“, які стали потім підставою й до карних законів. Найліпшими майстрами в ви-твореню і упорядкованю приватного права (по латинськи цивільного то є горо-канського) були Римляни, які ще до Христа панували над великою частиною світа і через се зносились з ріжними народами. На приказ римського цісаря Юстиніяна учені правники в VI. віці по Христ. Різд. зібрали і упорядкували римські приписи приватно-правні, якими послуговались судії до XIX. віку, і скільки не було осібних приписів, при розсуді справ.

Про приватне писане право на Україні.

По смерти великого князя київського Володимира великого, що вмер в р. 1015., володів київським князівством короткий час його син Святополк. По смерти Святополка заволодів Київом брат його Ярослав, який був князем новгородським і зібрав майже всі українські землі у свої руки. Сей князь Ярослав Володимирович видав для своєї воєнної дружини писаний збірник карного і приватного права під назвою „Правда Руськая“ або „Суд Ярослава Володимировича“. „Правда Руськая“, доповнена і розширена новими приписами дальшими князями, наслідниками: Із'яславом, Святославом, Всеволодом і Володи-миром Мономахом, була обовязуючим руським правом аж до XIII. віку. „Правда Руськая“ то найстарший у Славянщині збірник права. З права приватного є в ній приписи про спадкове наслідство і про довжників. По „Правді Руській“ як умер батько „без ряда“ (то є устного завіщаня, бо про письменні нема згадки) переходило майно на всіх його синів, що мали дати частину за його душу, але батьківський двір лишав ся при наймолодшій сині. Братя обовязані були віддати сестри за-муж, бо сестри спадщини впрост не діставали. Жінка вдовиця полишалась з дітьми в дворі на доживіте, але як вийшла другий раз за муж, то недолітки з своїм майном переходили під опіку свояка. Як умер „смерд“ то є вільний простолюдін без полишеня синів і „ряда“, то майно пе-реходило на князя, який мав визначити частину для незамужних дочок. По боярині і дочки брали цілу спадщину. За несплату довгу відповідав довжник своєю особою, бо міг його віритель продати в неволю з цілою родиною.

Відсотки „різи“ від грошей, а „присопи“ при збіжєвих позичках доходили й до 100%, хоч князь Володимир Мономах старав ся обнизити лихву. Нарушенє чужої посїлости було каридостойним чином. Справи подружні були управильнені уставом св. Володимира Великого і „Кормчою книгою“ (Номоканон), зладженою заходом митрополита Ілярїона і князя Ярослава Володимировича на взї грецького Номоканону, бо подружні справи як дозволеного „розпусту“ (розводу) і „умички“ то є пориванє дївчини парїбком належали до духовного суду.

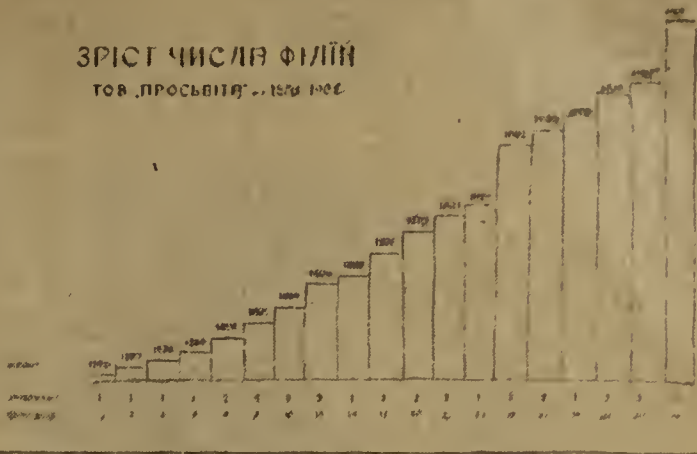
Страшний наїзд Татарів (Монголів) в 1239 і 1240 р. який навістив українські землі та брак відпорности у поневолених Татарами дрібних князівств, з яких ще найсильнїйше було галицько-волинське, здержав дальший розвій власного приватного законодавства і спричинив повільний підбїй дрібних князівств литовськими князями з винятком князівства галицько-волинського, до котрого не удалось боярам в 1340. р. взяти на князя Любарта, сина литовського князя Гедемїна. Нинїшню менше-більше Східну Галичину завоював в 1340. р. король польський Казимир, а Волинь (то є Брїдщина і росс. Волинь) припала Любартові. Від шлюбу великого князя литовського Ягайла, братанича Любарта з польською королевою Ядвігою, попала через Литву й решта України під польський вплив, який закінчив ся її віддїленєм від Литви і цілковитим прилученєм України, з винятком Чернигівщини, під панованє Польщі унією люблинською в 1569 р. Ще перед сею політичною унією на бажанє сойму в Вильні (1522 р.) видав король польський і великий князь литовський в одній особї. Жигмонт, збірник права карного, приватного і адміністраційного в 1529 р. під назвою: Статутъ велїкого князства літовского і т. д. стр. 554 і нєнумерованих 14—63 сторїн. Пізнїйше в літах 1566 і 1588 появились дещо змінені друге і третє виданє Статуту Литовського. Понеже Литва складалась не тільки з білоруських, але і українських земель, а самі Литовці становили маленький пануючий народець, котрого шляхта була збілорусчена, тож Статут литовський появил ся в тодішній мові актовій то є церковно-білоруській з многими українськими і польськими словами і правописею трохи приновреною для Білорусів. Появились також переклади сего Статута литовсько-польською мовою. Сей Статут литовський повстав на основі місцевих правних звичаїв білоруських, які були близькі до українських і приписів права римського і німецького (саксонського). Ще перед люблинською унією дістав ся він на Україну з винятком галицької України і пережив там в деяких судах земських і козацьких побіч права магдебурського до 1783 р. а на Литві і Білоруси аж до 25. червня 1840 р. до заведеня російського права приватного. Статут литовський не містить в собі всіх приписів приватно-правних тільки частину як про посаг, опіку, продаж, тестаменти, межі, дерево, пчоли. В дуже многих містах на основі королівських привілеїв і селах основаних на німецькїм праві на Україні обовязувало „Магдебурське право“ то є право німецьке (саксонське), утворене на підставі права римського церковного і старонімецького вже в XII. віці, яке побіч приписів адміністраційних і карних містило многі приписи приватно-правні і процесові. Особливо користали суди міські і полкові та сотські зі збірника права магдебурського Бартоша Гроїцкого: „Porządek sądów i spraw miejskich prawa magdeburskiego“, виданого в 1616. році.

На підставі статуту литовського і права магдебурського зложили правники наші короткі підручники правні в тодішній книжній то є поцерковщеній українській мові, названі: Процєсь краткій приказный, Судъ и росправа въ правахъ малороссійскихъ і Краткій сводъ Статута з XVIII. віку. В нших містах, що підлягали власти воєводській і старостинській, хоч мали свої суди, відклик був до пана замку. По селах, до заведеня панщини Польщею, судило віче громадське по старим звичаям, — а з заведенєм панщини по селах, з німецьким правом, розсуджували справи вїйти (ляндвїйти) з лавниками або без них по магдебурському праву. В інших селах розсуджували селянські справи визначені паном судїї, звані тивунами, атаманами, вїятами або завідателї дїбр по старим неписаним звичаям. Дещо з таких правних селянських звичаїв зібрав на ро-

ЗРІСТ ЧИСЛА ЧИТАЛЕНЬ
ТОВ. ПРОСВІТА 1891-1908

ЗРІСТ ЧИСЛА ФІЛІЙ
ТОВ. ПРОСВІТА 1891-1908

в 1910 було зведено 2975
в 1909 2906

ЗРІСТ ЧИСЛА ФІЛІЙ
ТОВ. ПРОСВІТА
ЛЬВІВ 1909-1910

ЗРІСТ ЧИСЛА ЧИТАЛЕНЬ
ТОВАРИСТВО 'ПРОСВІТА' - ЛЬВІВ
1909-1910

сийській Україні і напечатав професор київського університету Кістяковський. В рос. Україні розсуд многих селянських приватних справ належав до минушого року до селянських волостних судів, в яких місце мають тепер вступити фахові виборні судії правники. Від ореченя згаданого панщиняного суду все був відклик до пана, як найвисшого судії, і на него можна було жалітись до королівського суду лиш по причині відмови розсуду. Пан також судив по старим звичаям і свому сумліню, бо скодифікованого цілого права приватного в Польщі не було.

Австрійський цивільний закон.

В висше описанім стані перейшла галицька Русь під Австрию в 1772 р., де не було ще також одноцільного права приватного лиш розпочата робота над його зібранєм.

На приказ цісаря Йосифа I. в 1709 р. уложила комісія проєкт спадкового права, який увійшов до нинішної: „Загальної книги горожанських законів з 1. червня 1811 року“, то є цивільного кодексу основаного на римськїм праві, а що до укладу взорованого на Інституціях Юстиніяна. Вже в сїм проєкті зрівнано права мущин і женщин до спадщини. Цісарева Марія Тереса установила в 1753 р. комісію для уложеня цілого права приватного, а овочем тої праці був так званий „галицький кодекс“, який введено в східній Галичині від 1. січня 1798. р.

Нинішна „загальна книга горожанських законів“, обовязуюча від 1. січня 1812 р., є поправленим виданєм галицького кодексу, а при поправленю заслужились особливо правники гр. Роттерган, Ган і Цейллер. Згаданий кодекс цивільний в §. 1502. не обіймає з права приватного тільки торговельного, векслевого і табулярного права та дрібних додаткових зміняючих законів, які вийшли осібно пізнійше. Приписи про цивільний процес і ексекуцію та організацію австрійських судів поміщені в нових осібних законах обовязуючих від р. 1898. Праву звичаєвому віднімає цивільний кодекс силу правну, а звичаї узглядняє лиш там, де на них покликуює ся, підчас коли торговельний закон більше їх узглядняє. Як хибує законної постанови, то судія цивільний має собі помагати приписами о подібних правних пригодах та рішати після природних засад правних.

По коротких вступних загальних приписах розбирає цивільний кодекс ріжні можливі пригоди правні в житю чоловіка від його уродженя аж до смерти, яка при засібних кінчить ся декретом наслідя і поділом, який при ґрунтах, для безпеченьства, треба заінтабульовати при помочи мапки від геометра.

Цивільний закон дозволяє малолітнім від 15 року на себе заробляти, але не дозволяє їм, без дозволу батька, а як він умер, то опіки і суду, женитись, бо до подружа кромі любови треба сили, майна і розуму. Подрузі-жінці має муж дати приличне удержанє за жінчину поміч і послушність, а дітям вихованє і забезпеченє, над чим не кождий малолітний в силі холодно розважити.

Ось оженив ся Іван з малолітною Маланкою. Записав їй батько Василь нотаріальним актом яко посаг ґрунт і віддав їй в дійсне посіданє, а посагову нотаріальну умову заінтабулював. Пізнали вже обоє кілька приписів приватно-правних.

Лукавий сусід приорав собі дві скиби з одної Маланчиної ниви і в сей спосіб пересунув межу. Не запізвала Маланка через заступника-батька сусіди, бо не було покладних гроший ні в неї ні в батька. На другий рік знов присвоїв собі сусід дві скиби. Передновок — минуло вже й більше як місяць; забракло Василеві терпцю, думає, що його не може пропасти і по півтора місяця пішов з жінкою відорати. Відорали тай діждались від сусіда процесу о нарушенє посіданя (провізорії). Замість Маланці по такім пізнім відораню звернути сусідови кошта позву провізоріяльного і внести проти сусіда позов (петіторийний) о відданє посіданих чотирох скиб, вдались Іван і Маланка в дуже коштовний, малопожиточний, при її табули, процес провізоріяльний і затягли його на многі терміни та високі кошта, а найважнійше, що процес програли. Аж по програнім про-

сі провізоріяльним внесла Маланка через адвоката позов петіторийний о відданні 4 скиб землі і його виграла проти лукавого сусіда. Знайшлись гроші на процес, але дуже пізно.

Ледви успокоїлись, аж ось приніс Маланці судовий возьний судову ввалу, позволяючи на табулярне занятє екзекуційне через Іцка вірительности Аврамка проти батька Василя в сумі 280 К., яку Василь був Аврамкови винен, яка не була з Маланчиної посагової ниви виєкстабульована, бо Василь, хоч і заплатив, не взяв від Аврамка нотаріяльного квіту, щоби дати його до табулі перед посагом. Говорили сусіди, що будуть Василь і Маланка другий раз вже Аврамкови 280 К. платити, але она пізнавши в малолітности процес петіторийний внесла з батьком через адвоката позов до суду і вироком виєкстабульовала і заплачений довг. Якби Аврамко був умовою Іцкови сю невиєкстабульовану вірительність відступив і затаїв заплату, а Іцко нізвідки про заплату не знав, то, не виказавши йому злої віри до табулі, мусів би другий раз платити.

Як велике правне значіне має мапа і добра або зла віра, яку судія в вирокі має означити, нехай послужить ще один приклад. Жінка Івана, Маланка, стала в посагу сіножати, яку нотаріяльним актом записав їй батько і в табулі, однак віддав їй в посіданє не тільки два морги, які на него були заінтабульовані, але і третій морг, що був інтабульований на Гершка, властителя Гершко, в дійсности однак був в посіданю рідні Василя від непамятних часів. Гершко продав маєток Шльомі тай переписав згаданий третій морг на Шльома, не кажучи Шльомі, що сей третій морг сіножати уживає жінка Івана, а Шльома про се при купні і оглядинах маєтку не знав і не мусів доглянути, і ніхто йому про се не сказав. По купні побачив Шльома, що йому хибує часть сіножати, вивів мірометра (землеміра), а сей по помірі орік, що третій морг уживає жінка Івана, а не Маланка.

Запізвав Шльома Маланку до суду о відданє йому третього морга сіножати в дійсне посіданє, бо на него він заінтабульований і він за него заплатив, хоч гуртом купив маєток. Доказала Маланка в суді свідками, що з попередником батьком і дідом, не 30 літ, але вже 70 літ уживає спокійно грунт, а мимо того яко неінтабульована процес прогнала і третій морг Шльома з коштом її відобрав.

Чому сей третій морг на табулярній то є катастральній мапі нарисований від яких 60 або 70 літ або й більше яко приналежний до іншої ниви — невідомо знає. То тільки певно, що батько, дід або прадід занедбав донести географічній мапі, що хибно нарисовано в мапі і за се недбальство Маланка потерпіла. Доказала Маланка своє 30 літне посіданє третього морга в добрій вірі, але не могла доказати Шльомі, що він набув табулярно третій морг в злій вірі до табулі, а не в добрій вірі до табулярної мапи виграв процес на підставі §§. 366, 431 і 1500 з. ц.

Як би Маланка була, крім 30 літного уживаня доказала, що Шльома не знав при купні, що Гершко не уживав спірного третього морга, була би виграла процес і могла заінтабулюватись на сей третій морг при долученю мапки.

Закон цивільний в §. 1500 з. ц. висше цінить табулю і добру віру до табулі, як навіть 30 літне посіданє і се треба добре запам'ятати, бо на сій підставі в однім тільки судовім повіті прогнали громади і поодинокі селяни разом кількасот моргів поля, уживаних понад 30 літ нетабулярно.

Є крім неспекулянтів спекулянти, які через факторів вишукують невідомі межі ґрунтовою книгою а дійсним посіданєм, купують такі, не набувши дійсного посідача інтабульовані, ниви або частки ґрунту, від табулярних властителей, дійсно мнених, випроцесовують по причині невиказаня їм злої віри до табулі, на підставі §. 1500 з. ц., та потім ґрунт відпродують часто самому посідачеви з дуже добрим зарібком.

Для пізнаня сили доброї віри до табулі з §. 1500 з. ц. нехай послужить який можливий приклад. Умер Василь без завіщаня, полишивши троє дітей: Маланку, Івана і Гриця та спадщину в ґрунті вартости 12 тисяч корон. Іншим

трунтом вартости 6 тисяч корон, відвінував за життя Маланку. Освідчилась Маланка до спадщини, бо братя відмовили їй додати до віна ще 200 К. Суд видав декрет наслідя на всіх троє і на всіх троє дітей грунт вартости 12 тисяч корон заінтабулював. Не внесли братя проти Маланки до суду позову о почисленє ї по мисли §. 790. з. ц. віна на часть спадку, то є що їй вже нічого не належит ся і спростованє табулярного впису до $\frac{1}{3}$ части, яка братям належалась би.

За порадою несовісних дорадників продала Маланка $\frac{1}{3}$ часть заінтабулюваної спадщини за щобудь, не згадуючи купуючому нічого про одержанє віно. Спекулянт, не розвідуючись про віно і посіданє, купив дешево від Маланки $\frac{1}{3}$ часть табулярну, яку вона не посідала, внїс позов о відданє посіданя або виділеня цілих нив і прийшов до посіданя. Суд не узгляднив закиду братів про віно Маланчине, бо они не були в силі доказати спекулянтowi злої віри до табул

при купні. Так отже стратили братя грунту вартости по 2 тисяч корон через те тільки, що не подбали о почисленє віна проти самої Маланки в свій час.

Подібне, хоч рідко, може статись, як завіщанє не є тестаментом, себто не містить іменованя наслідників, лиш є записом себто розписом майна, а сей запис, по причині недоставленя через записоємців судови мапок від геометра, не переведений в табулі тільки заінтабулювано декрет наслідя так, як він звучав. Власність набуваєсь тільки через інтабуляцію, неінтабулюваний може мати тільки титул правний до власности, а таким титулом є нпр. купно, віно, 30-літнє посіданє. Для дбайливого табуля — то асекурація, для недбалого нещастє подібно, як для жидівських дітей, котрих батько жалував гроша на заповіди, вдоволяючи ся ритуальним шлюбом, — брак законного шлюбу; бо нешлюбні діти не мають права до спадщини по ритуальнім батьку.

Дуже много спірних питань розв'язує сей цивільний закон в части про права особисто-річеві, то є при ріжнородних умовах, як даровизні, переховку, вигоді, позичці, заміні, купні-продажи, наймі і політню, службовім наймі, умові подружній, льосовій і відшкодованю. В третій останній части омовляє закон переміни і зміцненє зобовязань через поруку, застав, перенову (новацію), угоду, відступленє (цесію), переказ.

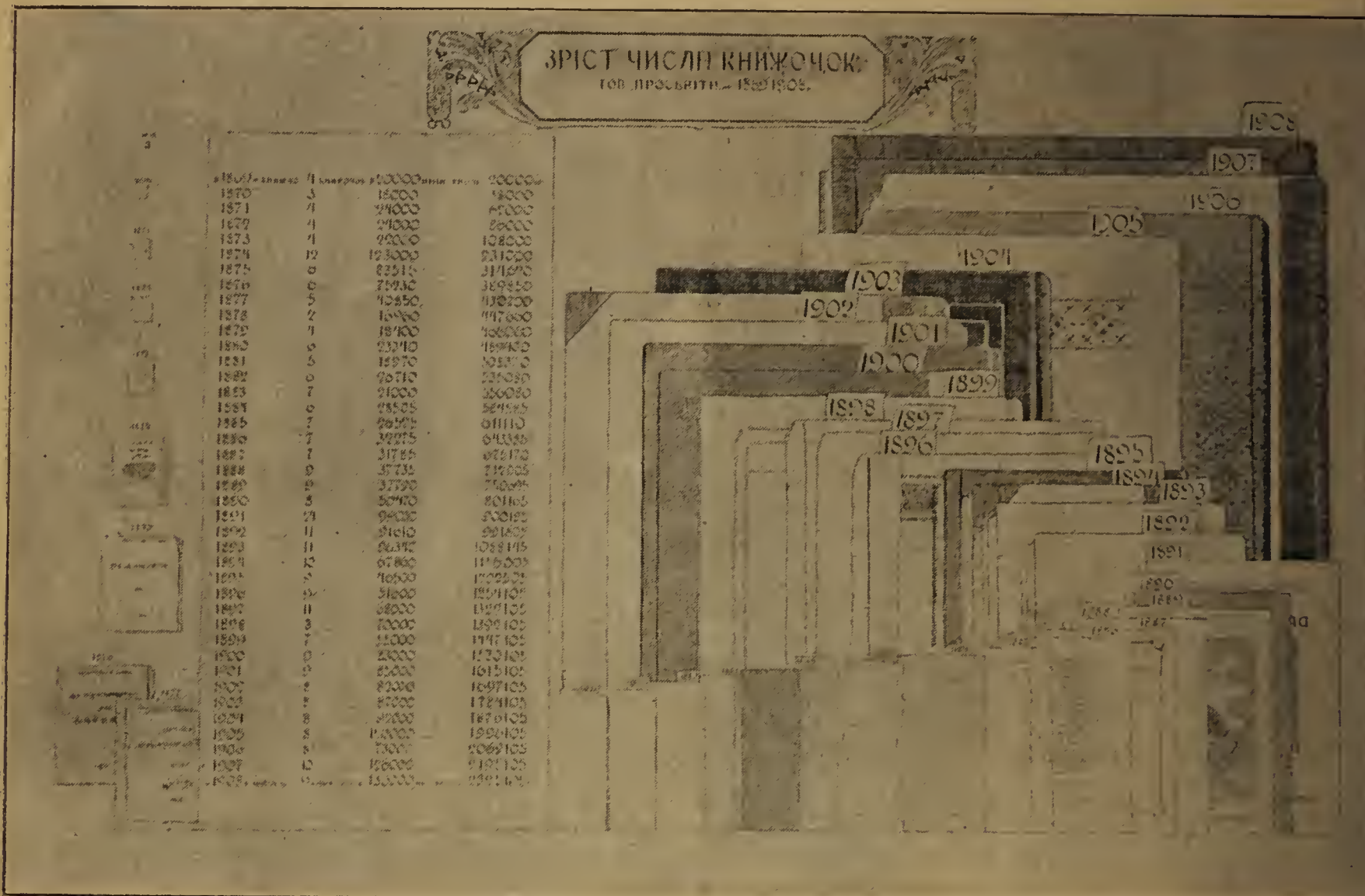
Житє людське кінчить ся смертию, а права і зобовязаня через знесенє, як заплату, зреченє, потрученє і уплив певного умовленого або законного часу, вистарчаючого для одного до засидженя, а для противника до задавненя.

З приписів про задавненє пожадано кождому сїльському господареви знати, що одвічальність продавця за хоробу проданого звіряти кінчить ся по шести мі-

сяцях від дня відібраня купуючим або міняючим. Щоби розвязати купно-продаж звіряти в протягу шести місяців, — мусить купуючий в тім часі зараз по до- ляненю хороби або повідомити про хоробу продавця або зажадати ореченя знатока ветеринаря впрост або через повітовий суд. Ореченя знатока і процесу треба, як продавець не узнає хороби. Як се купуючий зробив нпр. при купле- ній свині що до угрів до вісьмох днів від відібраня, то хочби знаток не міг оречи, що угри повстали ще перед відібранєм, є правний здогад, що повстали перед відібранєм. Такий осьмидневний законний час означений для віспи і пар- тів при вівцях, і двомісячний для грудних хробаків і мотилиці у овець; 30-днев- ний термін для сухіт у рогатої худоби а у коний для зверхної носатини, хро- пічного запаленя мозку (Dummkoller), норовистости, ясної і курячої сліпоти. Тільки 15-дневний термін від дня відібраня дає здогад, що появивша ся цихавиця або носатина або підозріла золза була ще у продаючого. Отже як нпр. сухоти або сліпота або угри або инша не вичислена висше хороба появить

ся у худоби купленої нпр. в третім місяці, а знаток ветеринар орече, що он мусіла бути ще у продавця, а того продаючий доказом не відопре, програ продавець процес. Тим певнійший здогад правний проти продавця, як худобин захорує або і згине до 24 годин по відібраню. Одинока рада хору худоб продавати на заріз, щоби був ще гріш на можливий зворот різникови, якб не міг мяса з хорої худоби продавати і застеречи собі повідомленє по оречені ветеринаря а перед знятем скіри, — а при можливо здорових не перехвалюват худоби і не принимати, а навіть виразно зрікатись, за згодою купуючого, одв чальности за прикмети та хворобу. Пашпорт проти знатока не помагає.

При вивінованню дітий ґрунтом в інтересі других дітий треба писат в актї нотаріальнім, що се віно чи посаг, могуче бути почислене по мисл §. 790. з. ц., а не даровизна, яка до спадку не числить ся, а собі застерігат доживоте на певних нивах та комнатах, а не на всім ґрунті, щоби не бути аб наймитом у дитини або її паном.

Добрий переклад український закона цивільного для правника з задержанєм німецького тексту і долученєм оречень Найвисшого судового Трибунал у Відни приготовляє проф. права і посол Др. Дністрянський, бо переклад Кмцикевича з перед 30 літ вже не надаєсь. Для селян надають ся дуже добр витяги з закона цивільного з поясненнями і прикладами, поміщені в „Правотар Д-ра Филипа Евина“ (ціна 10 К. 72 с. з посилкою); на закупно його можуть спромогтись читальні і уряди громадські.

При наміреній реформі сего цивільного закона повинні українські посл в Відни жадати зміни також приписів табулярних з 1871. року і §. 431. і 1500 з. ц., о співвласности, одвічальности продавця за хворобу, поруки за довги т деяких інших, бо на їх зміну доси не заносить ся.

Григорій Кузьма.

ЩО ТО ТАКЕ „ХАЗУКА“?

Умер в Пристанях арендар, Абрагам Покард, та лишив по собі 5 синів; гроші, худобу, хлопські довги розділили на рівні частини себе, а мимо того сварять ся, жеруть ся між собою, денунціює оден другого. Одного разу приходять чотирох з них до суду, скаржать ся на пятого, що він сфалшував інвентар і просять, щоби спростувати спадковий інвентар, бо найстарший з них, що лишив ся на аренді, не подав „хазуки“. Питаю їх, що то є та хазука, і що она варт? Кажуть, що є то право жида, яке він на певній території має до людей, аби з ними торгувати (а властиво їх визискувати); на тім терені не сьміє другий жид конкуренції робити або перешкаджати, бо рабін може за те наложити клятву на такого жида. „Хазука“, кажуть, по Абрагамі Покарді розтягала ся на село, котрого люди славно пили і землю марнували, і варту кілька тисяч корон. Я відправив жидів з нічим, заявивши їм, що наш закон не узнає такого права, і що його не можна уважати за маєткову субстанцію, бо кождому чоловікови вільно торгувати з ким йому подобає ся, а визискувати других не вільно. Жиди висьміяли за судом мою резолюцію, погодили ся межі собою і з хазуки на своїх хлопах всі користали, то значить, ще інтензивнійше своїх „гоїв“ визискували, поділивши сільський терен поміж себе.

Ви цікаві може, як жиди се право законно, навіть за помочию судів, виконують, отже послушайте: Найцікавішим і найпроворнійшим був Арон Покард. Коли я мав на один день визначених 50—60 багательок, а межі позиваючими приходив Арон Покард, то я його справу брав на кінець, коли вже буду умучений, бо він свою „хазуку“ по мистецьки використовував, чим підтримував силу мого духа.

Беру справу Лемеги. Кажу Покардови представити, за що його позиває, тай питаю Лемегу, чи він дійсно винен таку суму Аронови? „Винен“, каже. „А коли віддаш йому?“ Як була справа на весні, то довжник звичайно відповів: „На Покрови“; а як в осени, то відповідав: „на сьв. Юра“. Питаю жида, чи згода? Покард відзиває ся: „Звідки ти мені будеш міг віддати на Юра, таже ти цілу зиму нічого не заробиш, все що маєш проїш через зиму, і не будеш мав з чого віддати“. Лемега каже: „Я Perezимую телятко, на весні продам, то тобі віддам“. Покард: „Той бичок вже не твій, бо ти вже на нього взяв задаток у Сруля, котрому ти також за опанчу винен, тепер тобі кінь здох, то на весні будеш мусів шкапу купувати, на великодні сьвята будеш мусів свинку зарізати, тай гроші ще позичати, абись сьвята оббув тай обвеснував; ні я не можу до весни чекати, бо тоді не будеш мав ти з відки, а тепер то я ще тебе щось знайду; я прошу о вирок на 8 день“.

Приходить справа з Торшуком. По представленю домаганя Покардом, каже Торшук, що винен, тай заплатить на Покрови. Покард йому відповідає: „Ти на Покрови не будеш мати звідки гроший взяти. У тебе податок залягає, а хоч ти маєш оборіг сіна на продаж, ти винен ще і сестрі сплату, котра тобі не буде довше чекати, маєш трохи фасолі та бобу, продаш трохи проса, але схочеш поминки справити, з відки возьмеш для мене гроший? Я тобі очекаю, як мені зараз сіно продаш, то я ще і тобі гроший на жнива дам, аби ти мав чим обігнати ся. „Нехай і так буде“, каже Торшук.

Приходить трета справа: Шутак просить ся з своїм довгом до Йордану, бо на ярмарку продасть корову то позбуде ся довгу. Покард йому на те відповідає: „Ти, хоть би і дві корови продав, то мого довгу не будеш мати чим

заплатити. Таже ти ще за мамин похорон і до церкви і сьвященикови не заплатив, тай в дворі ще винен за дерево, яке на стодолу взяв, а двір довше, як до кінця року, не буде чекати, бо з кінцем року управитель мусить панам рахунки предкладати. Але знаєш що, твоя свиня буде мати за 3 неділи пацята, я беру їх на мій довг, як продаш їх, то гроші вже мої; я тобі і купців пришлю, а решту довгу, на котрий пацята не вистарчать, я тобі почекаю до Йордану“. І Шутак на се пристав.

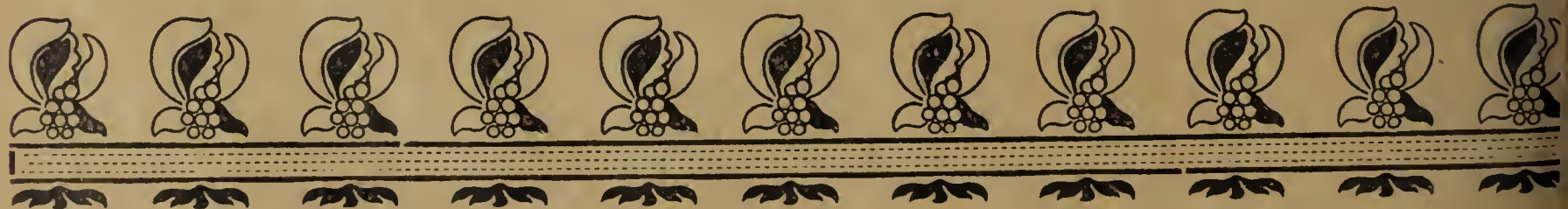
Четвертий, Моргун, просить ся до Матки, себ то до рождества Богородиці.

„Ти одурів Моргуне“, каже Покард, „таж на Матки у тебе акурат празник, та хочай ти маєш трохи цибулі, трохи гороху, буде щось у тебе трохи бураків і капусти на продаж, але все то ледви вистарчить на празник, а звідкиж ти возьмеш гроший на хрестини? Таже твоя жінка десь перед Маткою мусить пологи відбути; де ти на то всьо возьмеш гроший? Правда, що сего року у тебе гарні коноплі удали ся, буде сімя зо два кірці, буде прядива трохи, возьмеш може ще гарний гріш за мід і віск, бо пчоли — хвалити Господа — сего року ладно грають; ну, як ти мені коноплі тай з пятеро пчіл відступиш, то якось погодимо ся“.

Щож Моргун на то? „Чи ти сказив ся Оруне“, каже він, „ти ліпше знаєш від мене, коли моя жінка родити буде. Чорт тебе возьми, бери собі коноплі, дам і з пасіки мій прихід, аби ти лише мені з карку зліз.“

Щож з пятим, Данилом Шолопаком, Арон Покард робить? Се вже був бідняка, який не сказав навіть коли віддасть довг, бо на нім лиш латана свитина тай діти голодом примлівають. Не жадає він вироку на него, але каже, щоби Шолопак прийшов до него до дому, то якось обрадять ся. А треба знати, що якийсь жид з міста зачав в Покардову „хазуку“ підбирати ся, тай з „його людьми“ гандлювати. Коли Шолопак прийшов до Покарда, витягнув тойже з поміж заставів найліпшу одежину, гарну шапку, добрі чоботи, дзьобеньку; прибрав Шолопака як якого богатиря, казав його підстричи тай оголити, впхав йому люльку в зуби, причепив яскравий капшук до дорогого череса, котрим підперезав Шолопака, встромив йому в руки незгірший топорець тай попровадив до міста, аби собі у другого жида позичив гроший тай йому віддав, а зате він йому процент опустить. В місті показав Шолопакови дім і двері того жида, котрий йому гроший позичить, та наказав, аби удавав доброго газду і не признавав ся до біди. А був се власне той жидок, що в Покардову „хазуку“ або „парафію“ зачинав вдирати ся. Пішов Шолопак до жидівської хати, а Покард засів ся за углом улиці, аби Шолопак не втік з грішми котрі дійсно роздобув; бо коли Покардів конкурент побачив хлопа-кметя достатно убраного, по якому лиш богачі убирають ся, тай довідав ся, що він з села, в котрім його противник, Арон Покард, аренду тримає, то сейчас дав значну позичку на добрий процент а на короткий речинець. Сі гроші забрав Покард зараз таки в місті від Шолопака на свій довг, перебравши його назад в його дрантивий одяг, а з свого противника сьміяв ся, що він такому голодранцеві, який не має своєї хати, позичив гроші.

От так то наші жиди пильнують своєї „хазуки“. Хлопи роблять на них, як давнійше на своїх панів робили; душпастирі певне не знають так добре економічної сили своїх овечок, як жиди арендарі то знають; не знають того так само усі ті, що стають до праці над економічним піддвигненем хліборобського стану. А коли так то й не можна дивувати ся, що убожине мас народніх, мимо всіх средств зарадчих, поступає скорим кроком наперед.

ЯК ДІЙТИ ДО БОГАЦТВА?

Приклади з життя великих купців.

(За С. Смайльсом.)

Кождий чоловік бажає улекшити собі жите і зробити його вигідним; кождий хоче дійти до заможности і богацтва. Ріжними дорогами йдуть люди до сеї ціли: оден працює на рілі, инший в ремеслі, ще инший кидаєть ся до промислу. Кожда дорога доводить до мети; до чого небудь взяти ся, можна здобути маєток, як тільки працювати витривало і розумно. Але найбільші користи дає нині торговля, купецтво.

В нинішних часах кождий є по трохи купцем. Бо купцем є не тільки сей, хто веде сам якесь підприємство, але й кождий, хто що небудь продає або купує. Але як мало таких, що справді розуміють ся на торговлі і вміють пильнувати своєї користи! Неоден через власний нерозум і незнанє сам приносить собі шкоду і руїну! Стати купцем — легка річ; але бути добрим купцем — завданє тяжке і трудне. Хто хоче дійти до маєтку на купецтві мусить пізнати ся з основами торговлі, приглянути ся докладно купецьким звичаям, присвоїти собі купецькі прикмети.

Перша прикмета, якою визначаєть ся добрий купець, се віра у власні сили. Кождий, чи він родив ся в палаті, чи в сільській хаті повинен оглядати ся тільки на себе самого, бо лиш тою дорогою зможе дійти до заможности і щастя. Вірити в свої сили — се не легка штука; самостійність розвиваєть ся поволи і треба довго у ній вправляти ся. Той, хто оглядає ся на чужу поміч, сам собі шкодить; хто виховав ся в великих вигодах за молоду, той на старість живе звичайно в нужді. Ліпше працювати від дитинства, зростати серед перешкод і недостач, як лежати на мягенькій постелі і чекати, коли щастє саме прийде до чоловіка. „Все так буває, — каже Шульце з Деліч, відомий організатор кас, — що челядники й робітники талантом, витривалістю вибивають ся з нужденного місця на перше становище, обіймають провід в найзначніших підприємствах, доходять до значного майна або принайменше знаходять собі спокійне забезпеченє на старість. А противно бачимо часто, що сини богатих батьків, що стоять в найбільш успішних умовах на початку карієри через неспосібність, лїнивство, марнотратність запропащують маєтки і зовсім зникають з промислового світа, або знайшовши науку в нещастю, на ново мусять зачинати карієру. Таким способом все відбуваєть ся переміна і рух між крайними місцями в промислі — від великого підприємця до найбіднішого робітника, і на відворот. Причина сього лежить в людській природі. Кождий знає, що незвичайно тяжко вибороти собі висше становище, особливо коли так стало ся, що чоловік родив ся в найбіднійшій суспільній верстві; але як раз тому, ізза тих перешкод і непоборимих трудностей, знаходять ся люди, що працею і витривалістю успішно розвязують се тяжке завданє. Се лежить в природі чоловіка, що його спосібности й прикмети тільки тоді розвивають ся вповні, коли лишимо його на власні сили серед тяжких проб долі. З другого боку, коли нема конечної потреби, примусу, коли одіичені засоби позволяють виконувати діло без напруженя, — чоловік легко уступає перед перепонами, тратить змаганє до праці, хоче уживати без труду, — а все те веде до знесиленя і деморалізації...“

Можна подати багато прикладів з життя купців і промисловців, які зачинали з голими руками, а вірою у власні сили і невсипучою працею дійшли до великих богацтв. Стефан Жірар, що вмер у Філядельфії 1831 р., лишив маєтку 75 міліонів франків. А до Америки приїхав в дванайцятім році життя без найменшого майна, як простий хлопець на кораблі; незвичайною витривалістю, сміливими підприємствами, не оглядаючи ся на нічию поміч, дійшов до

становища одного з найбільших купців на світі. — Таким самим способом дійшов до майна Німець, Яків Астер. Також був сином бідних батьків, виїхав до Америки з невеликим засобом товарів. В часі подорожі пізнав ся з якимсь купцем, що торгував футрами, а той змалював йому користи такої торгівлі і намовив до такого підприємства. Приїхавши до Нью-Йорку, Астер вступив до одної великої торгівлі футрами, підвчив ся, чого було треба, і заложив з малим капіталом власний склеп; вів його з таким розумом і працею, що по шістьох роках зібрав 200.000 долярів (1,000.000 кор.) З часом розширили ся його відносини, його торгівля футрами обняла цілий світ, а його кораблі були на всіх морях. По смерті 1848 р. лишив майно 30 мільонів долярів (150,000.000 кор.). Всім відома історія родини Ротшильдів, славних мільонерів. Основу під багатства сього роду положив Анзельм Ротшильд, Жид, роджений у Франкфурті 1743 р.; до маєтку дійшов з нічого великим розумом і працею.

Кождий сам є паном свого щастя. Кому не щастить ся, то звичайно його власна вина. Один Англієць пише: „Всі жалі на світ є неоправдані; не бачив я ніколи заслуженого чоловіка, якого люди не оцінили б; недолю завдячуємо звичайно самі собі“. А инший Американець говорить: „Все, що люди говорять про недоцінені заслуги, се звичайно говорене людей неповоротних і нерішучих, які хочуть скинути на світ причину свого нещастя. Хто має знанє і хоче працювати, все знайде собі місце діяльності. Сміливі люди, на яких так часто нарікаємо, що забирають нам хліб, звичайно визначають ся великою енергією і рухливістю, і длятого доходять до багатства“...

Пильність се також прикмета, без якої не може обійти ся ані купець ані всякий инший чоловік. „Пильність се мати щастя“, каже Венямин Франклін. „Лінивство все робить трудним, пильність все улєкшує. Лінивство лїзе так поволи, що легко може дігнати його біда. Лінивство як ржа — нищить більше як праця; ключ, якого все уживають не тратить блеску. Працею і витревалістю маленька мишка перегризає велику ливу; малі удари сокири валять найбільші дуби. З лінивства пливе журба, з непотрібного відпочинку нудьга“. А инший письменник каже: „Ліпше діяльне пекло, як лінивий рай!“ Хто не пильнує своїх інтересів, сам готує собі руїну.

Оден властитель великого маєтку через лінивство і невмілу господарку так підупав, що мусів продати половину своїх дібр, а решту пустив в аренду на 20 років. Ще не минуло 20 років, коли одного разу питає арендар дідича, чи не хотів би продати свого майна. „Чи може ви хочете купити?“ відповів здивований пан. „Як згодимо ся на ціну, то дуже охотно“. Пан здивувався ще більше: „Скажіть мені, як се може бути: я не міг удержати ся, хоч мав доходи з маєтку два рази більшого і не потребував платити чиншу, а ви господарите на половині майна, платите за аренду і ще зложили такі гроші, що хочете купити землю?“ „Се дуже просто“, відповів арендар. „Ви сиділи собі спокійно і тільки кликали: ідіть до роботи; я був все на ногах, сам доглядав всього, сам працював — і тепер збираю овочі своєї праці“.

При пильности потрібна купцєви точність, порядок і докладність в кождім ділі. Всяку роботу, навіть найменшу, треба виконувати старанно і докладно. Недокладність, поверховність приносить велику шкоду навіть пильним і роботящим людям. Не можна мати довіря навіть до чесного чоловіка, коли він є неуважний або недокладний; кожду роботу треба оглядати подрїбно, бо не можна вірити йому на слово; його недокладність приводить все неспокій, заводи, непотрібні труди.

Характеристичною прикметою англійського політика Карла Якова Фокса було се, що кожду справу переводив дуже докладно і сумлінно. Коли вже був на високім уряді, хтось скритикував його письмо. Фокс зараз прийняв собі учителя калїграфії і писав з взірців як малий ученик, поки не поправив собі характеру письма. Практичний купець, що має багато до писаня, дуже велику вагу привязує до читкого і гарного письма своїх помічників і се нераз рішає про долю молодих купців.

Торжественний обхід 50-літніх роковин смерті Т. Шевченка в Копичинцях:
Кінний відділ сокільський.

Ще більше потрібна точність що до часу. Хто в означенім часі сповняє се, що обіцяв, знаходить у кожного пошану і довіре. А хто є неточний в часі, тому і в інших справах не можна вірити. Коли один з секретарів Юрія Вешінгтона оправдував ся, що не прийшов на час і складав вину на годинник, Вешінгтон відповів спокійно: „Або ви знайдіть собі инший годинник, або я знайду собі иншого секретаря“.

Порядок і точність се прикмети, без яких купець не може обійти ся. Звичайна причина, чому упадають ріжні підприємства се те, що в їх веденю нема ніякого пляну і порядку. Основою кожного інтересу, є точні купецькі книги. Хочби обсяг інтересів був найменший, має бути у нім лад і порядок. А до порядку належить записувати в книжках все, що наше майно побільшує або поменшує, всі приходи й розходи, належности й довги, — щоби в кожній хвилі мати докладний образ, як стоять наші інтереси. Хто може без такого знання робити ошадности в домашнім житю, як вони потрібні? Коли записаний кожний видаток, легко можна знайти сі позиції, які на будучність треба зменшити, щоби прийти до рівноваги. Помиляеть ся той, хто думає, що можна спустити ся на память. Навіть при найменшій інтересі память не вистарчає. Коли наші довги записані, лекше пригадуємо собі, що треба їх заплатити і дбаємо, щоби вирівняти їх в відповіднім часі, а через те збільшаємо наш кредит і знаходимо людей, що нам в потребі допоможуть. Коли списуємо наших довжників, також лекше стягнемо з них, що нам належить ся; довжників треба пильнувати: чоловік заплатив би малий довжок, якби йому в час пригадати, поки довг не став дуже великий. Недостача докладної бухгалтерії є часто причиною, що купець не знаючи добре своїх приходів і розходів, накладає на свої товари ціни такі низькі, що сам руйнуєть ся, або знов такі високі, що відганяє покупців від своєї крамниці. Щож ліпше остерігає нас перед небезпекою, яка наступає на наш маєток, як не рахункові книги? Кілько-ж разів впадає в безвихідне положенє родина, коли умре несподівано батько, який вів свою бухгалтерію тільки в голові або лишив тільки доривочні, на листку списані, відомости про стан свого маєтку? А прецінь так мало треба часу до веденя невеликої книжки приходів і розходів, позичок і довгів!...

Купець повинен цінити незвичайно час. „Час се гроші“ говорить приповідка і се глибока правда. Англійський письменник Вальтер Скот так писав до одного молодого чоловіка, що просив його о раду: „Старай ся все займати ся хосенним ділом і не марнуй часу на дрібниці. Кличем твоїм нехай все буде: робити! Се, що має бути зроблене, зроби зараз; відпочинкови і забавам віддавай ся все по праці, а ніколи перед працею. Підчас походу війська в задних рядах приходить до безладу, коли передні не поступають все і безнастанно. Так само є у всякім ділі. Коли се, що маємо зробити з початку не буде зроблене точно, старанно і основно, то назбираєть ся так багато праці, залеглости стають такі тяжкі, що вже тяжко дати собі з ними раду. Так само говорить Венямин Франклін: „Коли любиш жите, не марнуй часу, бо се матеріял, з якого жите утворене. Кілько-ж марнуємо часу, сплячи довше, як потреба; забуваємо про се, що сплячий лис не зловить курки і що в гробі мати мемо досить часу до снания!“...

Англійський адмірал Нельсон замовив раз товари у купця і просив його дуже, щоби відіслав йому їх о 6-ій годині ранком. „Буду мати честь віднести їх особисто точно о 6-тій рано“, відповів купець. Нельсон покивав головою і сказав з усмішкою: „Се не досить, ви повинні бути у мене чверть години скорше“. „Добре, буду при ваших дверях три чверти на 6-ту“. „Гарно, любий добродію, все ліпше чверть години скорше; тій чверти години завдячую все добре і корисне, що я зробив в моім житю“.

Один французький міністр полагоджував все в час свої справи і не мав ніяких спізнених робіт, та ще ходив щоденно на забави; коли його питали, яким способом може погодити працю з забавою, відповів: „Се легко зрозуміти, — не відкладаю ніколи на завтра справ, які нині треба полагодити“.

Вичислили ми важніші прикмети, якими відзначається добрий купець: пильність, докладність, точність, порядок. Можна-б ще додати багато іншого: обережність, рухливість, рішучість, витривалість в намірах. Товариський такт се також важна прикмета для купця, а можна її набути не тільки через виховане з дитинства, але й в пізнійшій віці через пильну обсервацію і досвід.

Але найважніша прикмета купця, яка приносить йому правдиве щасте — се чесність. Чесність заробляє найбільше і заходить найдалше. Чесність так само як добра монета платить в цілім світі. Один досвідчений купець говорив своєму ученикови: „Ліпше як міра буде за велика, як за мала, а зле на тім не вийдеш. „Один багатий англійський пивовар приписував зріст свого майна головню тому, що все давав багато солоду до пива. Ішов від бочки до бочки, кушав з кожної і говорив: „Ще за тонке, додайте ще міру солоду“. І справді його пиво було знаменитим напунком і принесло йому чесне ім'я і богацтво.

Ніякий фях не виставляє чоловіка на такі спокуси як торгівля. Через купецькі руки переходить велика сила чужої власности, товарів і готівки, що йде на руки купців, їх субектів, касієрів, посередників і т. ин.; все те незаможні люди, а таки надужитя трапляються рідко, — се приносить велику честь купецькому стану. Деколи ще знаходимо нечесних купців, що використовують своїх клієнтів надто високими цінами або поганим товаром, касієрів, що втікають з чужими грішми, фабрикантів, що фальшують товар. Але такі випадки є нині досить рідкі. Більшість купців мерзить ся такою поганню і ціле жите іде чесною дорогою. І таким купцям ідуть інтереси найліпше, бо вони всюди мають довіре, — а се основа людських відносин.

Часто чуємо думку, що жите купця має на цілі виключно матеріальну користь, що купець тільки про се має думати, щоби добре вести інтерес і заробити як найбільше грошей — а поза тим нічого. І справді стрічаємо таких купців, що поза своїм крамарством світа не бачать і тільки збивають гріш до гроша. Такі люди не цікавлять ся нічим більше, а навіть не знають, що робити з добутими грішми. Але ми робили-б велику кривду купецькому стану, якби думали, що всі купці такі вузкоглядні. Противно — жили і живуть все купці з широким світоглядом, що побіч своїх інтересів не забувають про загальні справи, купці, які не тільки ведуть добре торгівлю, але вірцево сповняють горожанські обовязки. Знаємо багато купців, які щиро цікавлять ся наукою, штукаю, суспільними питаннями. Є між ними люди, що великим коштом збирають книжки, закладають собі цілі бібліотеки, щоби йти все з поступом науки. Інші знов оснують музеї і галерії образів, купують найгарніші твори штуки, опікують ся незаможними артистами. Ще інші беруть участь в політичній житю, досліджують пильно суспільні справи. Такі купці вміють уживати розумно свого маєтку. Гроші вважають не метою жита, але дорогою до мети; гроші се тільки засоби, при помочи яких можна сповняти великі і славні діла. Не один купець записав тестаментом все своє майно на добродійні цілі, на школи, стипендії для бідної молодіжи, на бібліотеки, музеї і інші публичні інституції. Такі люди заслужили пам'ять, вдячність і пошану цілого людства.

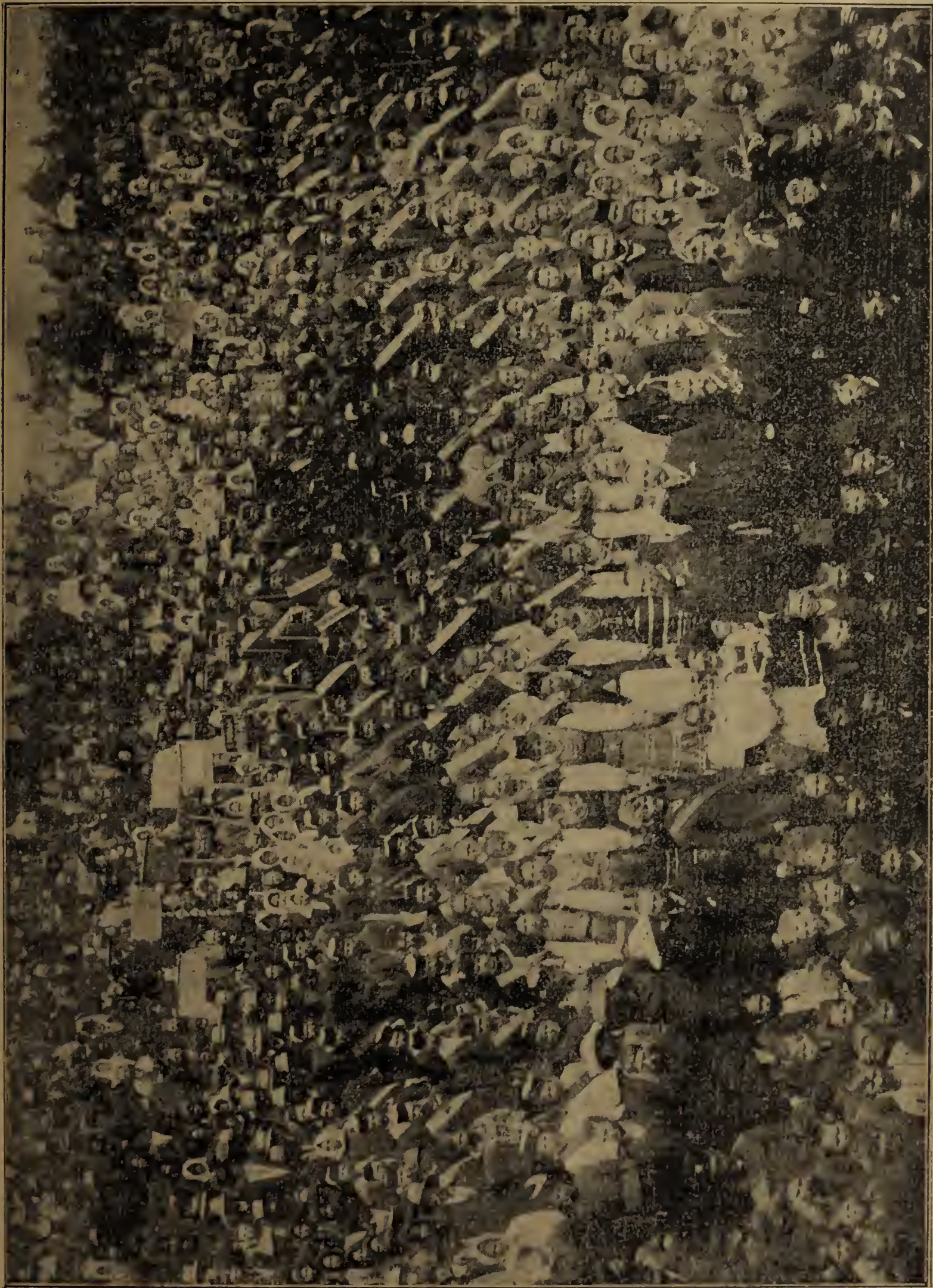
Щоби показати, що все, про що до тепер сказано, може в житю здійснитися, приводимо тут житеписі двох знаменитих купців, що можуть служити взірцем для всього купецтва.

Петро Газенклевер родив ся 1716 р. в Німеччині, був сином власителя фабрики заліза. В семім році жита віддав його батько до діда, що мав фабрику бавовняних виробів. Тут стало улюбленим занятєм підростаючого хлопця приглядати ся роботі ткачів; безнастанний вид робітників вже з малечку навчив його шанувати і любити працю. В школі був одним з найпильніших учеників і тут вже показав, чим буде пізнійше, бо найліпше полюбив науку географії, описи далеких країв і чужих звичаїв. Але хоч проявляв охоту до купецтва, батько взяв його наперед до своєї фабрики, бо знав добре, що

хто хоче бути купцем мусить мати практичний досвід в фабрикації. Чотирнадцятилітній хлопець пізнав ся з рахунками і бухгалтерією, а потім пішов до кузні; мусів як простий робітник переходити всі фабричні степені. Чекала його тут тяжка робота, скромний харч і просте ліжко. Сам признає, що робота, яку йому давали, переходила його сили. З малими перервами працював від 5-тої год. рано до 9-тої вечером; сніданя й обіди їв на стоячки й аж вечером сідав разом з іншими робітниками до ліпшої вечері. Та хоч тяжкі були його термінаторські роки, — наслідки сього були дуже гарні. Газенклевер говорив пізнійше, що роботящий спосіб життя зміцнив слабе тіло і дав йому змогу зносити невігоди підчас далеких подорожий. Його товариші жалували ся звичайно на їду й невігоди, а він їв все смачно і нічо йому не шкодило. Найтвердше ліжко було для нього м'яке й вигідне; непогоди й злі дороги не відбирали йому гумору. Казав часто: „Бажаю всім батькам, щоби при звичаювали свої діти до поганої страви і невігид, бо багато людського щастя є в тім, щоби знати в кождім часі примінити ся до всяких обставин“.

Коли Газенклевер в дев'ятьнацятім році життя відбував першу подорож до Парижа, познакомив ся в дорозі з одним поважаним стариком, який дав молодому такі науки: „Бачу, що ти чужосторонній і може їдеш до Парижа, щоби побачити велику і гарну столицю Франції і пізнати звичаї нашого народа. Ти є молодий і не знаєш ще світа, — то й хочу подати тобі деякі ради, які знаю з довголітнього досвіду. Давнійше був я лікарем і мав широку практику; тепер зложив собі стільки, що можу пережити решту життя в спокою і вдоволеню на селі. Памятай про се добре: хто хоче заховати здоровле і бути щасливим, мусить беречи ся трох річий, — п'янства, гри в карти й товариства легкодушних жінок. З п'янства походять всі інші нещастя. Підчас моєї практики лічив я тисячі молодих людей, що з тих причин втратили здоровле і щасте; багато з них вмерло, інші зруйнували собі жите. Слухай моїх рад, а в старости будеш мене згадувати з вдячністю“. — Молодий чоловік запам'ятав ті перестороги. Газенклевер перейшов пішки Францію аж до Піренеїв і потім повторив ту саму подорож ще пять разів в інтересах свого батька. Але батько через нещасливі обставини втратив цілий маєток; вкінці син мусів лишити рідний дім і шукати в світі щастя; батько збіднів так, що не міг йому дати на дорогу ані сотика. Але Петро порадив собі в житю, бо з молодого віку виніс найгарнійші прикмети: відвагу, працьовитість, пильність і чесність.

В 1742 р. став Газенклевер подорожним агентом при підприємстві свого кривняка, що мав фабрику тютюну в Аахен. Обіхав Францію і Німеччину, їздив також до Росії і дуже побільшив доходи фабрики своїми розумними заходами. На Шлезьку вивчив ся полотняного промислу, якому потім мав віддати важні прислуги; вислав навіть пробки шлезьких полотен свому стриєви, що був купцем в Лісабоні і так отворив тому товарови новий, корисний ринок, з якого і сам пізнійше користав. Свояк з початку обіцював, що прийме його як спільника до свого підприємства; але як Газенклевер вернув до Аахен з довгої подорожі по Іспанії і Португалії і пригадав обітницю, той відповів, що має пятьох синів і мусить про них дбати. Невдячний чоловік не тільки не допустив Петра до співучасті в користях, але ще й казав заплатити йому половину коштів дороги. Газенклевер обурений такою несправедливістю, кинув інтерес того свояка. Навязав переписку з своїм стриєм в Лісабоні; той відписав, що готов прийняти Петра як спільника, коли вложить до спільної торговлі 8.000 гульденів. Газенклевер не мав навіть половини сеї суми; але його примірне поведене, чесність і купецька рухливість, здобули для нього довіре чужих людей і оден знакомий купець позичив йому потрібні гроші, цінячи його прикмети. Як приїхав до Лісабони, стрий вже не жив, а інтерес був в руках двох молодих свояків. Злучив ся з ними під фірмою Лянг і Газенклевер, оженив ся і жив щасливо чотири роки. Потім виступив із спілки і заложив нове

Торжественний обхід 50-літніх роковин смерти Т. Шевченка в Копичинцях:
Соколи і Соколиці; на переді ученики укр. гімназії.

підприємство в Кадиксі. — Щоби помочи батькови в удержаню родини, добрий син взяв на себе вихованє трох наймолодших братів.

Се був час дуже тяжкий для купців; численні банкруцтва рознесли страх в торговельнім світі. Але Газенклевер не втратив ані на хвилю рівноваги ума і вийшов побідно з усіх проб. Щоби навязати нові зносини і оглянути найліпші фабрики в Європі, відбув знов довгу подорож по Франції, Англії, Голяндії і Німеччині. Всюди, куди звернув ся, лишив корисний слід; дбав не тільки про себе, а й про загальний поступ промислу. І так у Франції купив партію полотна і розділив її по шлеських фабриках для науки і заохоти тамошнім ткачам. Так само впливав в Оснабрік на поліпшенє полотничого промислу і через се доброта виробу піднесла ся о 25% і в тім самім відношеню також доходи фабрик. Коли запрошено його до Берліна на нараду в справі піднесеня шлеської торгівлі, Газенклевер зробив замітку, що в Іспанії і Португалії жалують ся на нерівну ширину шлеських полотен і через те не хочуть їх купувати; завдяки сій замітці пруський уряд видав розпорядженє, щоби фабрики робили полотно в одній ширині. — Протягом сеї подорожі придбав собі Газенклевер багато знаня і став справді одним з найвизначніших купців.

Вернувши ся до Кадиксу, застав тут немилі несподіванки. Спільник в його неприсутности господарив погано; Газенклевер розлучив ся з ним і завязав нову спілку з двома іншими купцями. Розширили ся його зносини з Америкою і зросла торгівля шлеським полотном, до якої сам дав початок давнійшою пересилкою. Річний прихід його дійшов до кількох мільонів. Але полудневе підсонє шкодило його здоровлю і Газенклевер за радою лікарів переніс ся з родиною до Лондону.

В 1761 р. приїхав знов до Лісабони, де мало не знайшов смерти підчас страшного трясеня землі (30 цвітня). Слідуючого року відбув подорож в иншу частину Європи, а саме обїхав північні краї, головно Швецію, щоби скріпити давні торговельні звязки і навязати нові, а також, щоби виконати плян, яким здавна займав ся його рухливий ум. Купці з за Атлантику донесли йому, що в північно американських кольоніях Англії (нинішніх Злучених Державах) знаходиться ся безмір зелізної руди і що ґрунти разом з лісами можна купити за безцін. На тім будував Газенклевер свої пляни. Знав Англію і довідав ся, що сей край потребує річно більше як 400.000 бочок зелізної руди і за неї а також за дерево, поташ, лен і коноплі платить за границею 2 мільони фунтів стерлінгів (48,000.000 кор.). Обчислив далі, що ті продукти можна дістати за низшу ціну як де инде, а тим самим плоди інших країв не зможуть витримати з ними конкуренції на англійським торзі. Так отже рішив ся підняти сей великий інтерес. Перед тим ще придбав технічні відомости потрібні в такому підприємстві; в подорожах вивчив ся докладно найліпшої управи льну і конопель; з гірництвом пізнав ся добре в Швеції, а фабрикацію зеліза і сталі знав, як знаємо, ще з молодечих літ з фабрики свого батька. Щоби добути відповідний капітал, злучив ся з двома Англійцями, що вложили до спілки 21.000 фунтів стерлінгів (504.000 кор.) Величезне поле діяльности лежало тепер перед підприємчивим Газенклевером, але він не злякав ся величезної праці, бо в тяжкій школі житя привик до зелізної витривалости і пильности. Зумів зеднати для справи уряд і богатих купців, що також приступили до спілки і коли вже всі приготавленя були покінчені, виїхав 1764 р. до Нового Світа.

В Америці знайшов все так, як йому описували. Купив копальню зеліза, ґрунти і ліси на просторі 52 моргів, спровадив з Німеччини моторних гірняків, ковалів, вуглярів, теслів і ин. робітників, виставив поверх 200 будинків усякого роду, магазини, відливарні, кузні, млини і т. ин., отворив нові копальні зеліза, ставив мости, копав великі збірники на воду, щоби млини могли навіть серед посухи сповняти своє діло, — одним словом розвинув незвичайну діяльність. Копальні зеліза розвивали ся добре, а витоплений метал був такий знаменитий, що в Англії знайшов відразу великий покуп. Все йшло дуже добре. Газенклевер без сумніву був би провадив з успіхом се велике підприємство,

ікби мав до діла з чесними людьми. Але несподівано мусів вертати ся до Англії, бо головний його спільник, Сетен, знайшов ся на дорозі до банкрутства; виїзджаючи лишив на своїм місці кількох директорів, яких уважав добрими людьми. Коли приїхав до Англії, банкрутство Сетена вже було всім відоме; товариству він був довжний 15.000 фунт. стерл. Щоби вратувати свою честь, Газенклевер зложив зараз членам американського підприємства докладне справозданє; се зробило таке корисне вражіє, що спілка вислала його знов як свого повновласника до Америки. Тут чекали його нові клопоти. Поставлені їм директори допустили ся всяких надужить і позатягали великі довги. Щоби забезпечити підприємство Газенклевер виставив векслі, але вірителі не хотіли їх прийняти. Газенклевер жалував ся на се перед зарядом товариства, але тут йому заявили, що відбирають йому уряд. Очевидно спільники хотіли його відунути, щоби зібрати се, що він засіяв. Газенклевер ані на хвилину не втратив ідваги. Щоби заспокоїти вірителів, продав свій уділ в американських посіло-тях, а потім виточив товариству процес, щоби примусити спільників до ви-повнення належних йому зобовязань. Найзнаменитші купці англійські й амери-анські, які знали його чесність і бачили інтриги його ворогів, висказували йому глибоке поважанє, а сам міг сказати спокійно про себе: багато я терпів, багато втратив, але заховав се, що найбільше вартне — імя чесного чоловіка; втратив 280.000 талярів, а крім сього мусів платити з власної кешені довги то-ариства. Аж двацять років пізнійше виграв процес зі спілкою.

Газенклевер переніс ся з Англії на Шлеськ, і тут з останками майна озпочав на ново широку купецьку діяльність, працював невпинно й багато обив для загального добра. Підніс шлеську торговлю полотном, заложив ляновані давно магазини на лен і прядиво, завязував товариства для підне-еня просвіти між фабричною людністю і т. ин. В 1787 р. краяни в доказ ве-икого признання для його заслуг вислали його до Берліна, щоби робив за-оди у правительства в інтересі вільної торгвлі. Сей діяльний чоловік умер 76 р. житя, лишаючи по собі память на довгі роки.

Готліб Натузій родив ся 1760 р. в Бранденбургії. Батьки його були уже бідні. Віддали сина хлопцем до Берліна на науку крамарства. Тут мусів повняти всі найнижші прислуги: носити листи й пакети, розносити товари, ви-ирати столи, замітати крамницю і т. ин. При тім справа була погана, а куп-ики робили йому всякі прикрости. Між иншим хотіли його примусити, щоби ождої суботи виносив потайно з крамниці каву, цукор і инші товари; чесний лопець ніяк не хотів на се пристати. На щастє довідав ся господар про цілу траву, перевів слідство і винуватих прогнав з крамниці. Натузієви від тепер уло ліпше. Своєю працею і сумлінністю здобув собі довіре властителя, так о той 1780 р., коли скінчив ся час науки Готліба, давав йому 30 талярів ічної платні, як схоче при нім лишити ся. Натузій згодив ся, але широ бажав ерейти з сеї невеликої крамниці на ширше поле купецької діяльності. В кра-иці, де працював, бачив тільки перші, елементарні початки торгвлі, бо не уло тут навіть правильної бухгалтерії. Властитель був щирим чоловіком, але ез ширших поглядів. Натузій не міг ніяк у такого купця поширити круга свого пецького знаня. Одинока дорога до сеї ціли була самоосвіта: молодий На-узій віддав ся їй з великою витривалістю і аж дивувати ся приходить, як він міг побороти всі перешкоди. Був занадто бідний, щоби купити собі дорогі ижки, мусів взяти ся на инший спосіб. В кожній крамниці уживають до па-ованя товарів старих газет і всяких паперів; Петро переглядав пильно сю акулятуру і все, що відносило ся до торгвлі і промислу, відкладав на бік, оби вечером по замкненю крамниці, або на другий день рано, або вкінці найблизшу неділю уважно перечитати сі листки. Такою дорогою навчив ся огато. Нарешті відшукав кілька аркушів якоїсь знаменитої книжки про тор-овлю. Кілька разів читав сі картки з великою увагою і тоді отворив ся перед им новий світ понять, пізнав, що має робити справді образований купець, який оче відіграти в купецькім світі значнійшу ролю. Щоби заспокоїти жадобу

знання, відтепер видавав на книжки навіть сі гроші, що були призначені на сніданє. Так здобув собі поволи ріжні знамениті твори, головно про торговлю і політичну економію. Між иншим роздобув книжку славного Англійця Адама Сміса (Smith) п. з. „Про натуру й причини національного богацтва“, і читав її стільки разів, що вкінці вмів її майже на память. Крім сього вивчив ся сал без ніякої помочи купецької аритметики, подвійної бухгалтерії, науки про векслі, монети, курси і т. ин. Але невдовзі пізнав, що ся наука не доведе до нічого, як не матиме відповідної практики. Тому вправляв ся в писаню впра на купецькі теми, видумував якісь фікційні інтереси, ніби ввійшов в зносини з ріжними купцями, вів ніби з ними ріжні торговельні справи, переписував ся завів книги довжників і кредиторів і таким способом зібрав кореспонденцію що займала кількасот аркушів разом з відповідними дневниками, книгами і т. ин. Сю ріжнородну роботу робив в тайні, сам для себе, так що ніхто про се не знав. Навіть такі науки, що на перший погляд лежать поза обсягом купецької діяльності, були предметом його студій, а саме природні науки, а головно хемія.

Чим більше поширювало ся його знанє, тим більше бажав кинути до теперішне обмежене поле діяльності і вступити до великого купецького дому. Його купець підвисив йому, правда, в двоє платню, але Натузій не міг так видержати і написав широкий лист до Зенгевальда, шефа славної тоді купецької фірми в Магдебурзі; описав там історію свого образования і просив щоби на пробу дали йому хочби найнижше становище в конторі. Зенгевальд пізнав із змісту і форми листу, що має до діла з незвичайно талановитим чоловіком і відразу подав йому почесне місце бухгалтера в своїй конторі. Натузій був незвичайно порушений сею офертою і почував ся безмежно щасливий, що його бажанє так скоро і успішно сповнило ся. Коли повідомив свого шефа, що має намір опустити крамницю і перейти до Магдебурга, старий купець дуже дивував ся й остерігав Петра, щоби не перецінював своїх сил і не приймав обовязків, до яких не має ані талану ані науки; вкінці заявив йому що на 4 тижні лишить йому вільне місце, щоби міг вернути ся на давне становище, як покажуть ся невідповідним в магдебурьськім купецькім домі. Але Натузій вже не вернув ся. Щоби доказати, що знає добре бухгалтерію, приступив до іспиту і зложив його так гарно, що зараз давали йому місце в міністерії. Але він, як обіцяв, вступив до дому Зенгевальда і ввів там зовсім новий і взірцевий порядок, так що знайшов велике довіре у нового шефа і поважанє у товаришів. Давний його опікун хотів дістати його назад до свого склепу, давав йому місце спільника, а навіть обіцював зробити його наслідником цілого майна, бо не мав дітей. Але Натузій не згодив ся. В короткім час майже весь заряд підприємств Зенгевальда знайшов ся в його руках, а коли Зенгевальд умер несподівано, знайдено його тестамент, де він дозволяв на дальше істнованє своєї фірми тільки під услівєм, що Натузій стане спільником дому. Стало ся, як бажав, і Натузій перший раз мав нагоду розвинути свої великі спосібности.

З початку мав багато клопотів; але відваги не втратив, працював вистривало й побільшив кредит своєї фірми через ошадний і розумний спосіб життя, як і щасливими підприємствами. Свою купецьку зручність показав в ряд сміливих спекуляцій, які приносили йому великі доходи. Як обережно приступав до діла, видно з такого прикладу: Його дім мав участь в перевозі тютюну; раз прийшла відомість, що транспорт прийшов до Гамбурга дуже знищений. Натузій поїхав сам до Гамбурга й пересвідчив ся, що шкода не така значна, як йому донесено; купив отже на ліцитації велику частину того тютюну, привів його до доброго стану і заробив на тім інтересі 30.000 талярів. Коли по смерти короля Фридриха II знесено в Пруссії тютюневий монополь Натузій заложив фабрику тютюневих виробів; його фабрики мали такий покуп, що попит був більший як подача і протягом року продано більше як за 700.000 талярів. При своїм підприємстві ввійшов в зносини з ріжними урядами

ї навіть давали йому посаду члена тютюневого заряду в Пруссії з гитулом тайного радника; але посади не прийняв, бо монополізація торгівлі тютюном, яку проєктувало правительство, не сходила ся з його переконанєм.

Коли Наполеон I заснував для свого брата Єроніма вестфальське королівство, Натузій забрав свої капітали з фабрик тютюну і купив коло Магдебурга монастир з сусідними дібрами. Ся посілість, в величині майже пів квадратної милі, положена на незвичайно родючім ґрунті, стала тепер основою живої промислової і рільної господарки. Наперед поліпшено рільне господарство в усіх напрямках, потім поставлено на найліпших взірцях бровари, горальні, млини, зложено величаві огороди і оранжерії, в кількох добрих місцях засаджено 30.000 овочевих дерев, побудовано цегольні, фабрики фаянсу і порцеляни, також фабрику цукру, — а на чолі всього того стояв давний крамарський ученик... Такі обовязки можна було виповнити тільки при помочи взірцевого порядку, що все проникав. Порядок був головним кличем Натузія. Щоби мати перегляд всеї роботи, Натузій поділив свої заведеня на відділи і над кождим поставив окремого управителя, що був за все одвічальний. Оден управитель другому мусів за все платити готівкою. Навіть домашнє господарство вело ся відповідно до купецьких правил і за все платило готівкою. Над всею тою машиною наглядала докладна і строга контроля бухгалтерії. Всі управителі відділів складали при кінці тижня звіт до центрального бюро, де був осідок головної бухгалтерії. Від часу до часу Натузій збирав ріжних управителів до спільної наради. Щоби улекшити зносини між поодинокими частинами заведеня, видано навіть власну паперову монету; навіть в околиці приймали її охотно, бо в кождій хвилі можна було виміняти її на срібло в центральному бюрі.

Але Натузій не тільки дбав о власні справи; добро загалу також було його метою. Тисячі давав на річ нових відкриттів і винаходів на полі механіки і хемії. Творити щось корисного — се була провідна ідея всіх його підприємств. Дбав також о долю своїх робітників, зложив для них щадницю і касу хорих. До кінця життя Натузій не перестав працювати над своїм образованием. Все шукав товариства людей, від яких міг чогось навчитися, безнастанно читав найліпші твори економічні, купецькі, технологічні і природничі. Умер 1835 р. з богацтві, лишаючи по собі взірцеве господарство. Так високо дійшов з малого крамаря завдяки праці й освіті.

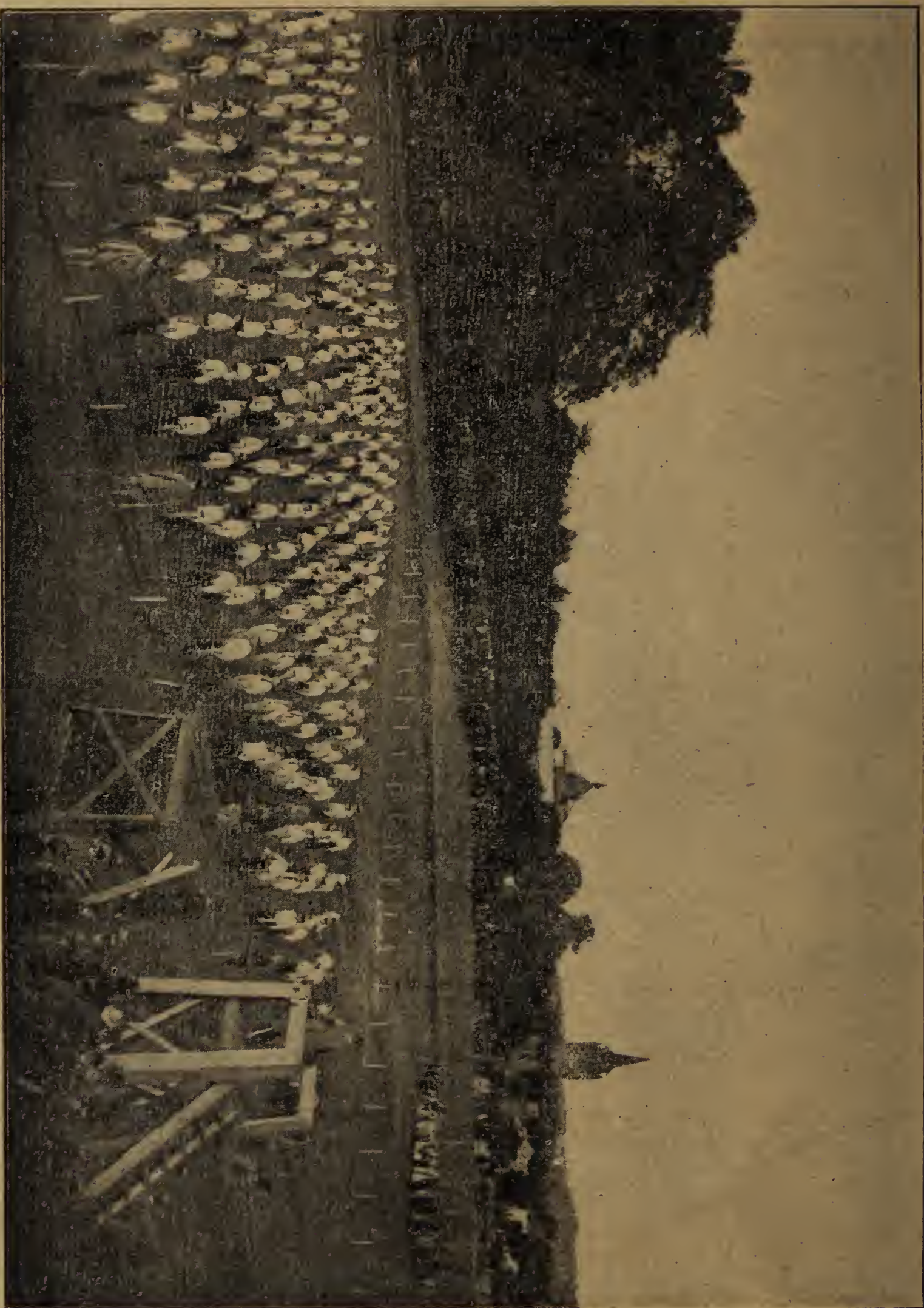
ІВАН ФРАНКО. - -

Скупий не пан своїх засіків повних
А сторож і приставник і невольник.

Бережи маєток про чорну годину;
Та віддай маєток за вірну дружину;
А себе найбільше бережи без впину;
Та віддай майно і жінку й себе за Україну.

Не звикай утертими стежками
Йти за другим сліпо як у дим,
Бо як стануть пастухи вовками,
Треба вівцям пасти ся й самим.

І. Краєвий здиг „Соколів“ і „Січий“ у Львові: Вправи вільноруч сільських Соколів і Січовиків при власнім сьпіві.

УКРАЇНСЬКИЙ ГОРОД У ЛЬВОВІ.

Перший краєвий здвиг доказав, що товариства „Соколи“ і „Січи“ працюють широко, щоби виховане тіла пішло як найвідповіднішим шляхом для нашого народу і ободрило його духа. В тім напрямі поведе „Сокіл-Батько“ дальше сю роботу над народним відродженем.

Потрібно однак зрозуміня високої ціли і помочи від цілої нашої суспільности, так як се дієть ся в інших суспільностях н. пр. англійській, німецькій, чеській.

Деж тут потрібно помочи?

Високо Поважана Громадо! З нагоди здвигу виділи Ви майдан, на яким сей здвиг відбув ся. Є се неповні чотири морги, обгороджені високим парканом з трема брамами. На тім майдані улажено площі до мячевих гор, і улажений є асфальтовий шлях для наколесників. Площа є дуже добре положена, три стрийським парку, а на львівські відносини не є покищо дорога, бо один метр коштує пять корон. Сю площу мусимо купити, наколи хочемо молодіж з здоровлю і народній чести виховати а в українським населеню Львова розбудити народну свідомість і певність себе. Ся площа має також значіне для всіх Українців в Галичині, бо тут можуть відбувати ся зїзди, здвиги, вистави. Українське населенє цілого краю не має у Львові ніякої площі, яка могла би служити до її народних цілий. Все належить до людей нам неприхильних.

Маємо у Львові 14 українських шкіл, з понад 3000 мужеської і женської молодіжи, маємо ту понад 1000 молодіжи в чужих школах, маємо велике число ремісничої молодіжи в чужих варштатах. Тота молодіж не має ніякої площі, деби могла по науці відотхнути свіжим воздухом і між своїми в розумний спосіб розірвати ся та скріпити своє тіло до дальшої духової праці.

Члени 19 українських товариств є впрост вязнями в своїх домівках. В цілім Львові не мають вони місця, деби їм вільно було уладити товариські сходини, забави, фестини. Навіть за гроші не хотять чужинці винаняти. Се понижає народну честь і повагу. Всі верстви населеня є без приюту. Се відбирає м народну відвагу і певність. Львів має після послідної статистики 39.632 греко-католиків а лише 21.812 осіб, що признають ся до руської мови. До чого веде зависимість на кождім кроці житя! У Львові є наш власний город пекучою потребою. Є він потрібний для „Рідної Школи“, для українських шкіл, є потрібний для всіх українських товариств, є потрібний для цілого українського населеня Галичини.

„Сокіл-Батько“ розparcelював длятого цілу площу, на якій відбував ся здвиг на квадратів метри і видав образкові картки, які тоті метри представляють. Тих карток є чотири роди. Кождий Українець, кожда Українка мають спосібність причинити ся до закупна площі. Кождий може там в городі мати що найменше хоть один свій метер, який закупив для українського народу. Один метер коштує пять корон. Коли суспільність розкупить 20.000 метрів, можемо закупити площу на город для української суспільности у Львові під зарядом „Сокола-Батька“.

Взиваємо горячо поодинокі особи, взиваємо товариства, громади, фінансові, економічні і просвітні інституції, щоби були ласкаві чим скорше закупити більше або менше число квадр. метрів. Площа обнимає 22.621 метрів. Просимо не отягати ся, бо спосібність купна мине. Се не є бездонний видаток. Коли раз закупить ся площу, тоді не треба вже на ню збирати ніяких датків. Один з галицьких Українців закупив 999 квадратних метрів. Кільканайцять замовило по 10 і 20 метрів, тисячі осіб закупило вже по 1, 2, 3 і 4 метри. Не видаймо але працюймо. Працюймо після розумного пляну і стремім енергічно до ціли. Байдужі гинуть!

За старшину „Сокола Батька“ :

Боберський.

Др. Л. Цегельський.

Др. М. Волошин.

М. Левицький.

Торжественний обхід 50-літніх роковин смерги Шевченка в Копичинцях :
Промова радн. Івана Кивелюка до народа!

Історія України

Конгрес рас в Лондоні.

В місяці липни 1911 р. відбув ся в Лондоні чотиродневий конгрес рас, улашений в мурах і заходом лондонського університету.

Цілю конгресу було зближене і пізнане рас цілої земської кулі. І справді на конгресі було репрезентованих кількадесять держав цілого світа і майже всі народи ази були на ній заступлені.

Були офіціяльні заступники держав так: Австрію заступали проф. Лямашар. Пленер, Угорщину гр. Апоний і др. Рудевич, Росію проф. І. Утінніків і царський амбасадор М. Цариків. Між учасниками конгресу були крім офіціяльних

представників держав також в приватнім характері численні міністри, дипломати, високі церковні достойники, політики і учені, головню професори міжнародного права.

Український наряд репрезентував на конгресі посол проф. др. *Олександр Колесса*, запрошений на конгрес його аранжерами.

На конгрес зголошено около 100 відчитів. Наш репрезентант виголосив рівнож реферат про українську справу, який викликав велике заінтересоване серед учасників конгресу.

Наш образок се фотографія учасників конгресу рас.

Чищенє плям з смоли (дегтю), живиці, олію, нафти і смаровила до машин на білю.

Великий кусень вати намочує ся в бензині і витирає ся тою ватою біле, сплямлене смолою (дегтем) так довго, аж плями зникнуть. При витираню плями вату змінє ся, брудну викидає ся, а чисту змочує ся в бензині і наново витирає ся нею пляму. Можна також пляму із смоли потягнути сьвіжим маслом, а в кілька хвиль пізнійше натерти потасом, намоченим в воді, і перепрати біле в воді.

Пляму з живиці або з смаровила натерти терпентиною, а потім милом перепрати в зимній воді.

Плями з олію і з нафти найліпше прати зимною водою з милом. Пляма з олію, взагалі товста пляма, раз запрана горячою водою, ніколи не пустить.

Плями із ржи

можна на білю випрати в той спосіб, що купує ся т. зв. цинкової соли, розпускає ся її в воді і в ній пере ся пляму доти, доки она аж не щезне а відтак переполікує ся біле ще раз в чистій воді.

Чищенє плям з дегтю на сукні.

Під сплямлену матерію підкладає ся полотняну шматку. На суконну шматку наливає ся трохи чистої терпентини і натирає ся так довго пляму з дегтю, мачаючи часто шматку в терпентині, аж пляма перейде на підложену шматку і зникне. Потім зараз витирає ся пляму чистою полотняною шматкою, замоченою в сьвіжій, зимній воді. Скоро би пляма зараз не зникла, то треба її ще кілька разів так само перечистити.

Забезпеченє футер, кожухів, і пр. від молів.

Возьми в аптиці до одної флящинки: 5 грамів квасу карболевого, 3 гр. олійку розмаринового, 1 гр. олійку гвоздикового, 1 гр. анїліни і змішай то всьо в 20 деках спіритусу. Тою мішаниною покропи добре одіж, а міль її не хватить ся. На літо належить кожухи і футра, напущені сею водою, сховати в скриню або шафу, і замкнути її добре. Одно накроплене вистарчить на ціле літо.

Средство на ужаленє осою.

На ужалене місце приложити чисту шматинку, добре змочену в розпущеній водою синій фарбці, якої вживаєть ся до прати біла. Біль проходить скоро без наслідку при чім не треба витягати жала.

Средство на ужаленє пчолою.

По укушеню пчолою натирає ся так як найскорше милом і лишає ся, щоби о засхло, бо калій, що находить ся в мило розпускає їдь. Кождий, що ходить коло пч повинен мати все при собі кусень мила.

Средство на щурі і миши.

Взяти паленого гіпсу, перемішати його на половину з мукою і поставити посудину з тою мішаниною в таким місци, де щурі заходять, а в другу посудину дати воді. Як щур наїсть ся, дістає велику спрагу і лакомо воду. Тоді гіпс в його жолудку твердне і щур гине.

Другий спосіб на винищенє щурів таки

Натовчіть скла, перемішайте з грубою мукою, додайте троха олію, розколотіть з водою і упечіть з того коржі. Тих коржів поставляйте всюда там, де задержують щурі. Щоби щурів прогнати, понакладайте всюди, де вони бувають, перченої мятки, вони певно випрячуть ся відти, бо не можуть знести запаху мятки.

На миши добрим средством є дикі румянок або цвїт діванни. В місцях, де бувають миши, треба накласти румянку або діванни, а миши поутікають, бо не можуть знести того запаху.

Средство проти мух в стайнях.

Мухи уникають стайні, котрої стіни помащені на синьо. Тому добре є раз а два рази до року (в червни і серпни) помастити стіни стаен вапном змішаним з синьою фарбою, званою ультрамаріною. Береть ся 5 кильо згашеного і осілого вапна, $\frac{1}{2}$ кильо ультрамаріни і 100 літрів води та все разом мішає ся.

Средство на блощиці.

Возьми топку соли, розпусти її в двох літрах кипячої води, і випензлюй щітки або пензлем всі місця, де находять ся блощиці; там, де солена вода досягає, вигину всі блощиці і їх зародні.

Розмова при помочи кешонкового телефону на улиці.

50-ЛІТЕ ТЕЛЕФОНУ.

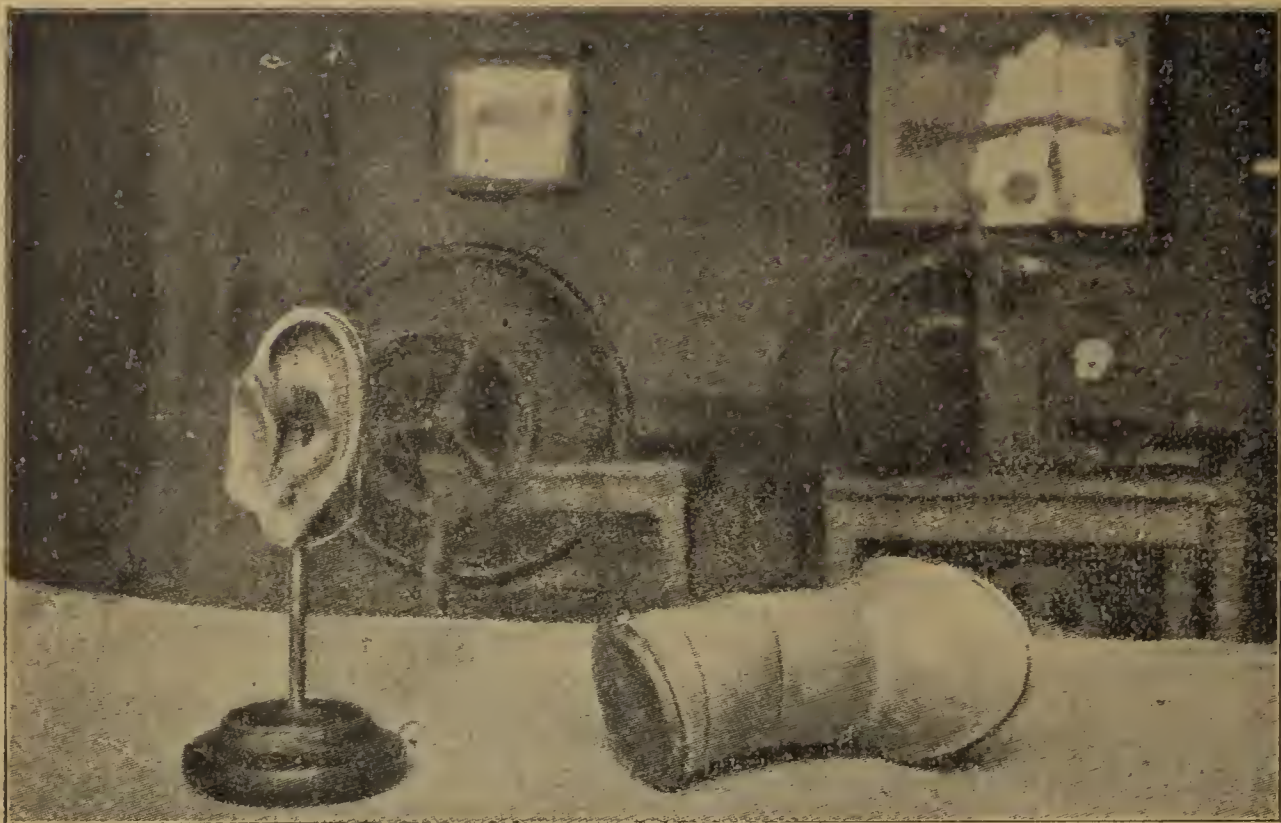
Питанєм як найскоршого переносеня вістий на більше віддалене занило ся людство вже від тисячок літ. Чим скромнійше було жите, тим більше примітивні були способи, якими старали ся се питанє розвязати. В першій часті Орестеї оповідає Аїсхіль, як Агамемнон передав своїй жінці звістку про упадок Трої*). Віддаленє виносило не менше як 555 кільометрів, а мимо того дійшли вогняні знаки до королівського замку в Аргос ще тої самої ночі, в котрій дано з горбів Трої.

Крім огняних знаків уживано ще кінних післанців на менше віддаленє, а також при помочи зеркал, води, дерев, таблиць і т. д. Всеж таки лише дуже важні вісти оплатило ся передавати сими способами.

В столітю винаходів впровадила і тут електрика зміну, а іменно розвязало се питанє на два способи: через переносенє при помочи електрики письма: „теле-графія“, і через переказуванє також при помочи електрики слів: „еле-фонія“.

Якраз ся послідна опирала ся людській винахідливости ще десятки літ, коли телеграф вже давно був загальним добром культурного сьвіта. Переносити вістки в подібний спосіб як значки письма при телеграфованю, ялось не вдавало ся. Великим здобутком уважали вже се, що вдало ся ловити звукові філії шнурку, якої дно-болонка переносила їх, за помочию шнурка або тонкого

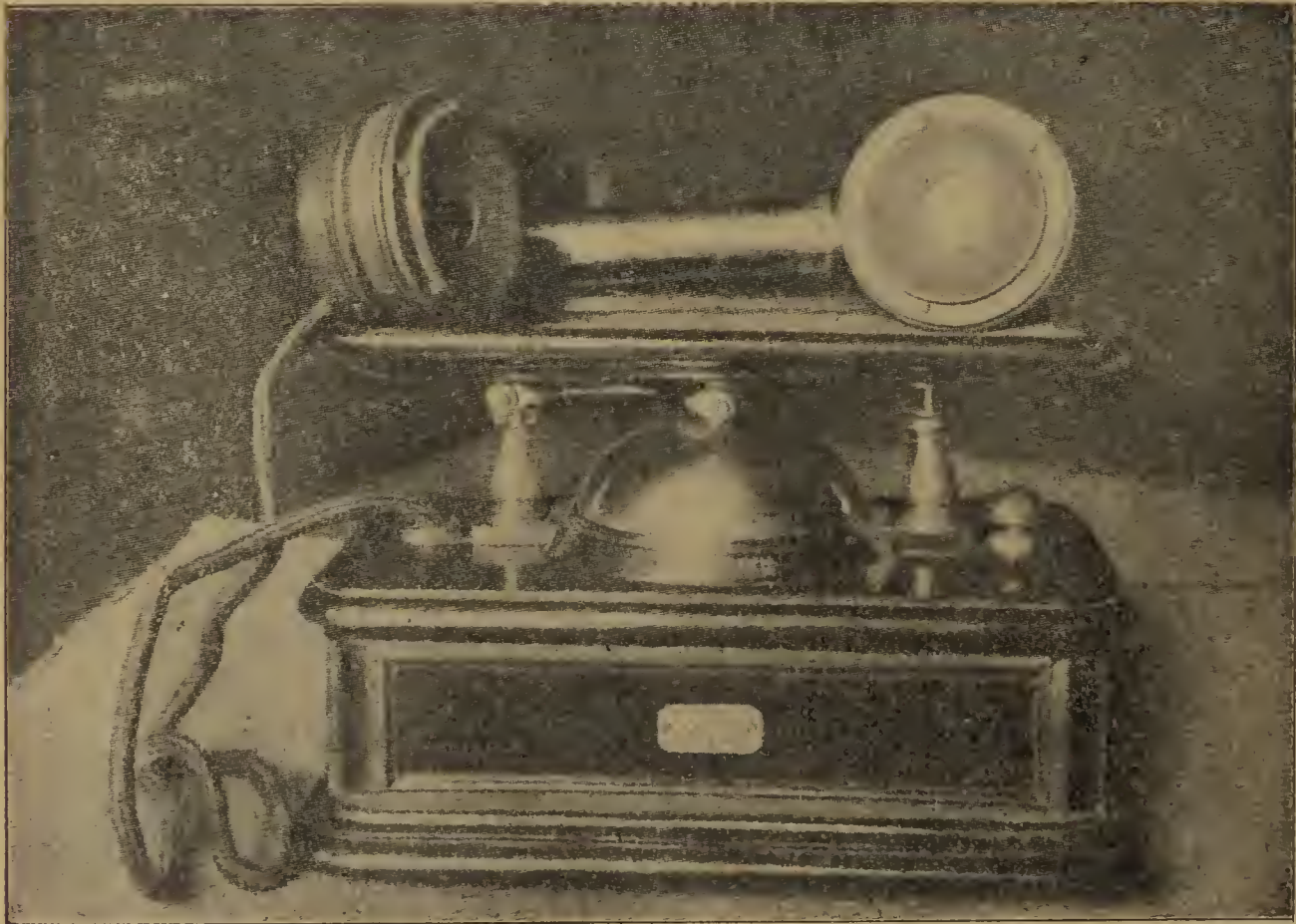
*) Орестея — се назва драматичного твору славного грецького драматурга Аїсхіля, що жив в VI столітю перед Христ. Різдом. Агамемнон грецький король.

Перший телефонічний апарат Ф. Райса з 1861 р.; на ліво: ухо з дерева, на право: лійка з позолотничою болонкою, що служила в першій апараті до говорення.

перший прилад, який лив зловлену звукову філю з електричною енергією значить перемінював її в електричні дробаня. Райс назвав сей, збудований 1861 р., апарат вже тоді „телефон“.

Хоть як подивляв винахідчик свій природний первовзір, людське ухо все таки був змушений відступити від сеї зверхної форми, так що другий апарат, зроблений 1863 р., який має вже окремих прилад до говорення і окремих до слухання, являє ся в зовсім новій, незвичайній формі. Прилад до говорення — се шестистінна скринька. В округлім отворі єї вічка дробить болонка яка ловить звукові філі слів, говорених через уміщену з боку лійку, і передає

Перша конструкція столового телефону.

дроса, до другої такої лійки. Можливо було вправді чути цілі речення, але лиш на мале віддалення.

Геніяльний самоук Филип Райс гандляр фарбами в Франкфурті п. М. що сам студював математику і природничі науки і довів до того, що став професором в одній школі коло Гамбургу, був першим, що по довгих студиях над деревляним моделем людського уха, запряг електрику до переносення живого слова.

На сім моделем сконструював Райс

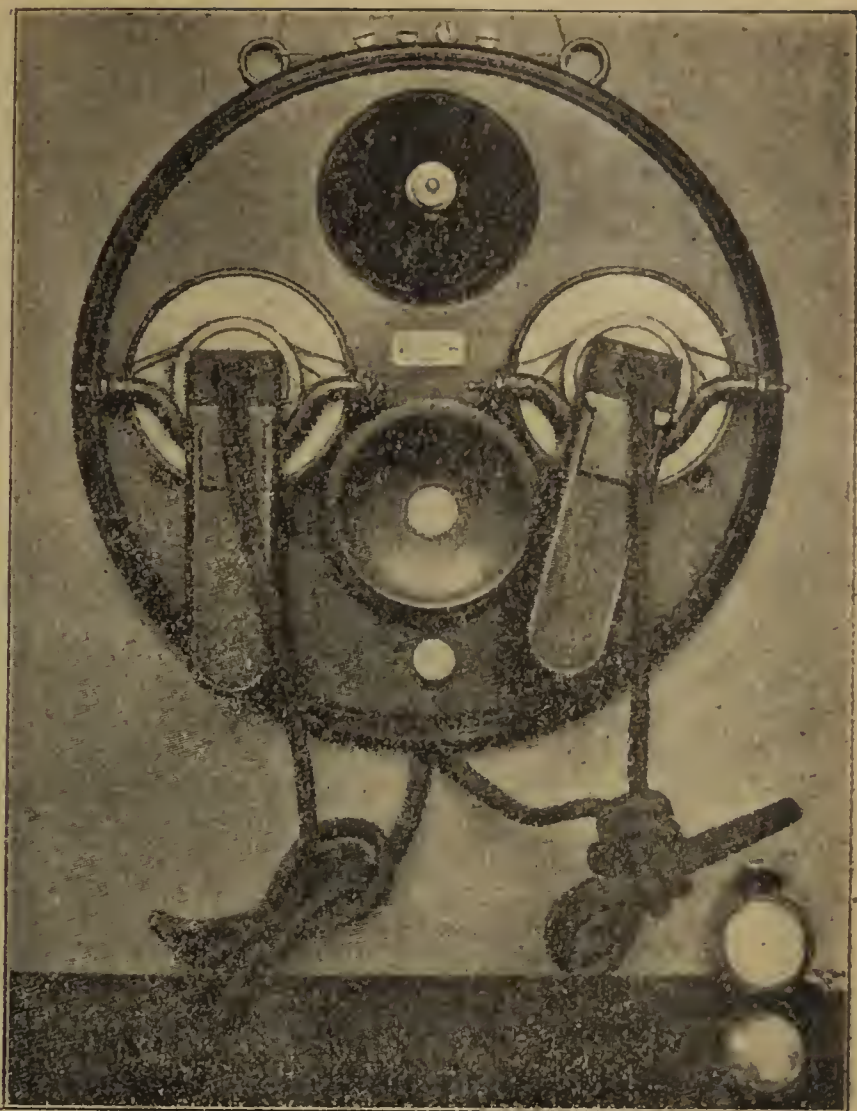
електричний апарат, який лив зловлену звукову філю з електричною енергією значить перемінював її в електричні дробаня. Райс назвав сей, збудований 1861 р., апарат вже тоді „телефон“.

Хоть як подивляв винахідчик свій природний первовзір, людське ухо все таки був змушений відступити від сеї зверхної форми, так що другий апарат, зроблений 1863 р., який має вже окремих прилад до говорення і окремих до слухання, являє ся в зовсім новій, незвичайній формі. Прилад до говорення — се шестистінна скринька. В округлім отворі єї вічка дробить болонка яка ловить звукові філі слів, говорених через уміщену з боку лійку, і передає їх при помочи плятинового прутика завішеним над нею в бляшці. Прилад до слухання складає ся з залізної штабки довгої коло 20 см обвиненої ізольованим дротом, опертою обома кінцями о резонатор. Електрична струя йде від батерии до болони, через плятиновий прутик і бляху опускає прилад до говорення. Йде дросами до зводного приладу до слухання. Голосні звуки, співголосно вимовлені слова, що дістанутися до приладу до говорення, впрова-

джують болону в дроганя, які спричиняють безнастанні перериваня і полученя платиного прутика з бляхою. Сі дроганя, передані дротом до приладу до слуханя, спричиняють тут таке саме число магнетизовань і відмагнетизовань, від чого чутливий придал попадає в повздовжні дроганя. Резонатор скріпляє сі дроганя так, що дійсно при помочи сих приладів сильні тони можна переносити на далеку віддаль, хоч сила і краска тону підлягає зміні. В звичайнім тоні говорені слова були спершу не зрозумілі.

Хотяй Филипови Райсови не судило ся довести свій винахід до того, щоби можна було його уживати, то все таки йому безперечно належить ся заслуга, що своїми апаратами з 1861 і 1863 р., які зберігають ся нині в державнім почтовім музею в Берліні як які дорогоцінності, показав першу дорогу талефонам, що пізнійше дійшли до непредвидженого значіня.

Райс умер в 1874 році, маючи ледви 40 літ; на жаль не дожив він ані оціненя ані поступу свого винаходу, бо від його першої проби аж до першого уліпшеня американцем Грагамом Белем уплинуло цілих 15 літ. В протягу слідующих 35 літ, почавши від 1876 р., став талефон господарським чинником,

Перший талефон в порівнаню до годинника.

Новітна талефонічна централя для 15—20000 учасників.

який лишив розвій всіх інших галузей далеко за собою. Дивний се случай, що винахід лежав повних 15 літ в своїй початковій стадії, зовсім незамічений, в тім будять його деякі поправки з казкового сну і немов чарами витворюють з него в короткім часі нову галузь промислу, яка дає соткам тисяч людей хліб.

Уліпшене Беля полягало на тім, що він умістив в обох приладах (до говореня і до слуханя) електромагнет. В приладі до говореня говорило ся на позолотничу болону, за котрою уміщені два електромагнети ловили звукові дроганя, а підчас того в приладі до слуханя переносив ті самі дроганя оден електромагнет на залізну болонку. Електромагнет приладу до слуханя продовжив Бель вже в 1877 р. так, що вже тоді одержав він таку форму, якої ще довго потім уживано.

Організаторський талан тодішнього генерального директора почт, Стефана, пізнав по уліпшеннях Беля і інших конструкторів сейчас значіне телефону, і ще в тім самім 1877 р., коли Бель видав свій новий апарат до слуханя, поробив німецький заряд державних почт приготування до введеня телефону, який одначе мав спершу служити лише до внішнього ужитку почт від стації до стації.

Прилад до слуханя став в основі до нині вірний системови Беля з одним електромагнетом, що ділає на залізну болону, хоч зверхна форма пізнійше змінила ся, а чутливість його побільшила ся значно через електромагнет в формі підкови.

Зате прилад до говореня уляг основній зміні через винайдений в 1878 році мікрофон; на уміщений в електричній тоці, заломаний уголь, який посідає дивну, до тепер не зовсім вияснену прикмету, реагувати скріпченими електричними дроганями на найменше потрясенє, дав можливість приладови до говореня приймати ріжної сили тони і передавати їх приладови до слуханя, який рівнож через ріжні уліпшення зістав удосконалений.

Основою мікрофону є два кавалки угля, прикріплені до прямої дощечки (резонатора); між тими углями є легко причіплена штабка з угля — так, що цілість становить угляний провідник два рази заломаний. Коли пустимо через ті углі електричний ток — то кожний рух резонатора дасть ся замітити о много сильнійше в змінах дрогань току. Сей апарат є такий чутливий, що навіть легкий подув на резонатор можна почути в полученім з ним телефоні.

Углярні штабки замінено пізнійше зернистим углем, впрочім мікрофон безнастанно удосконалює ся. В принципі ще й тепер уживає ся до говореня „мікрофону“, до слуханя „телефону“.

До якого розвитку дійшов телефон в недовгім часі може кожний з нас перекопати ся на власні очі згл. уха. Але час, як звичайно, затирає величезне значіне, до якого дійшла штука говореня на віддаль. Телефон став таким самозрозумілим приладом, що звичайно довше над ним не застановляємо ся.

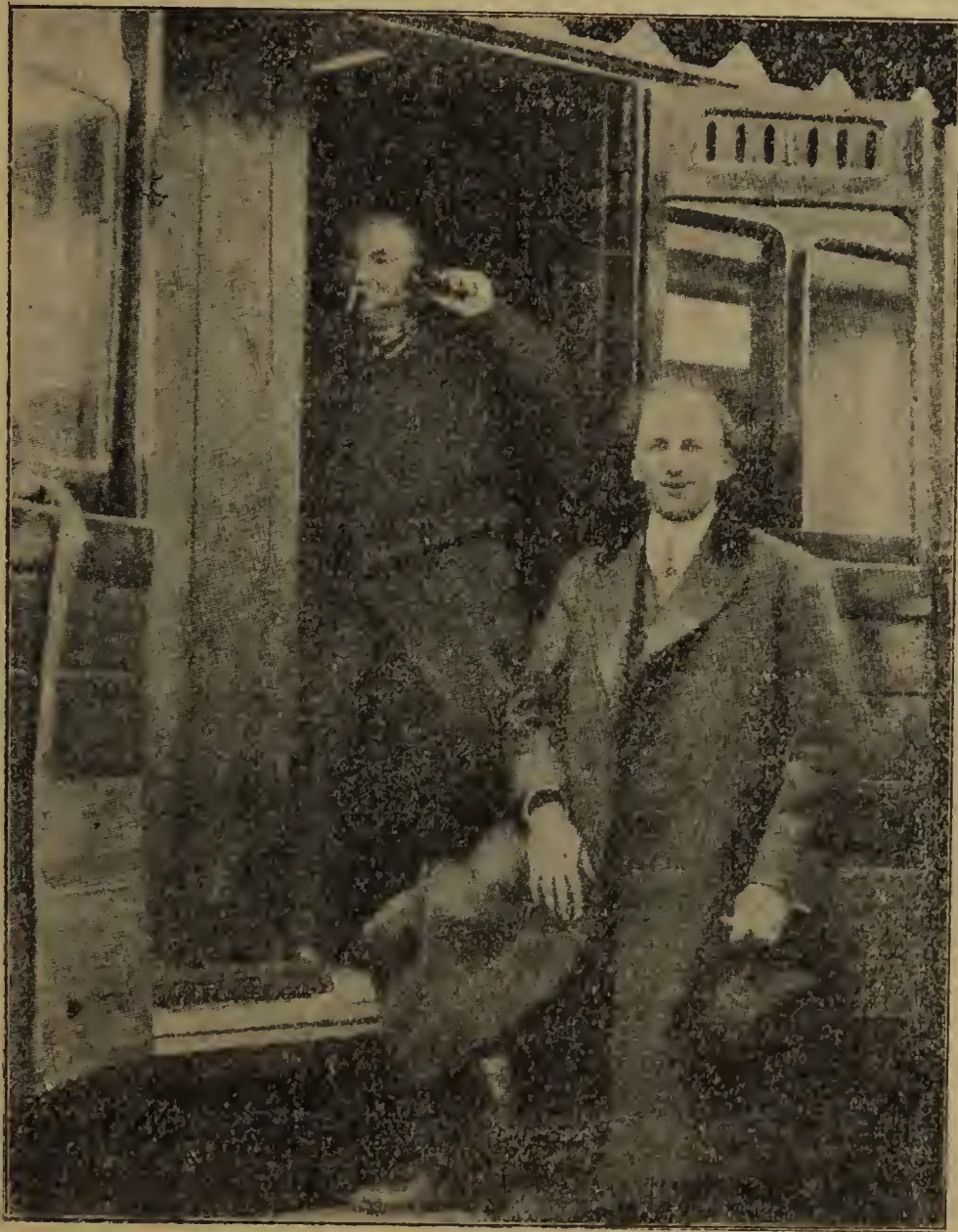
Получені держави пів. Америки перші віддали телефон до прилюдного ужитку; вже в 1879 р. були там в більше як 20 містах публичні телефони. В Німеччині служив телефон спершу лиш урядовим почтовим справам. Дперва 1881 р. одержав Берлін, перший між німецькими містами, телефонічну сіть з 94 учасниками; по ній слідували інші міста. В 1908 р. було в Німеччині 6.209 централь для 883.335 почтових получень з дротом довгим на 3,599.275 км., а уживано телефону майже рівно півтора мільярда разів. В цілій Европі було в тім самім часі 2,414.000 получень. Число розмов дійшло до числа, від якого можна дістати завороту голови. Мимо того Европа не може в тім згляді рівнати ся з Америкою.

Телефон, якому в 1911 р. минуло 50 літ, який одначе лиш в останніх 35 літах здобув значіне для загалу, є немаловажним чинником і під народно-господарським зглядом. Він покликав до житя зовсім нові галузи промислу і відкрив жерела зиску, які дають хліб приблизно мільйонам людей. Міжтим працює техніка безустанно над дальшим уліпшенем і хоть деякі, особливо американські винаходи виглядають на гумбуг, то все таки деякі, фахово зро-

блені конструкції вказують на се, що на сім поли можна ще сподівати ся подиву гідних річий.

Як при всіх інших новочасних технічних творах, так і при телефоні має економія (місця) простору великий вплив на зверхний уклад апаратів і помічних засобів. Прилад до слуханя після системи Беля був високий на 18 см. а його мушля мала 14 см. в промірі, телефон виглядав як накривка від кравецької машини, а перша шафа до получень для чотирох учасників займала тільки місця, що нині для 1.500 учасників.

А нині цілий апарат, прилади до говореня і до слуханя разом, після найновішого моделю, мають форму і величину кешонкового годинника. Сей кешонковий телефон подібний до перекроєного годинника. Одна половина се

Розмова при помочи телефону в залізници.

мікрофон до говореня, друга прилад до слуханя. Обі получені тоненьким ізолюованим дротиком і дають ся по ужитю разом зімкнути. Гачок до получения можна зачіпити всюди, на розі улиці, на мурах, в сінях домів де є проводи, які є ще конче потрібні.

В теперішнім культурнім житю телефон став необхідним домовим знарядом; є готелеві ресторани, в яких на столі між фляшками і букетами стоїть на услуги гарненький телефонічний апарат; можна навіть телефонувати з залізниці підчас їзди — одначе до тепер є розмова телефоном неможлива без дротяних проводів. Все таки можна твердити, не попадаючи в утопію, що при бездротнім телеграфі, який маємо вже від кількох літ, також бездротний телефон має певні вигляди. В части успішні проби вже від довшого часу в току, на поли телефонії вже не одного дива доказав до тепер людський ум.

Василь Рижевський.

Літак в порівнянню з існуючими комунікаціями.

Недавно ще тому назад люди сьвято вірили в те, що чоловік ніколи не потрафить опанувати воздуху і ніколи не буде міг літати після своєї волі. Вправді були вже й давнійше бальони, але практика показала, що кермувати ними дуже тяжко і звичайно треба було здатись на ласку або неласку вітру; бальоном міг чоловік свобідно піднести ся троха понад землю, висипавши бальєст (пісок) з коша, або осісти на землі, випускаючи газ, якого легкостію до сеї пори в воздуху вдержував ся. Сам бальон дуже великий та потрафить унести лише зглядно малий тягар, попиханий в гору легкостію газу, взнести ся може лише до певної висоти, та не має в собі ніякої порушаючої сили; газу в бальоні ніяк довго вдержати не можна, бо утікає найдрібнішими, мікроскопійними дірочками, а коли його не стане, мусить бальон осісти на долині, на-

Літак системи „Сльобан“.

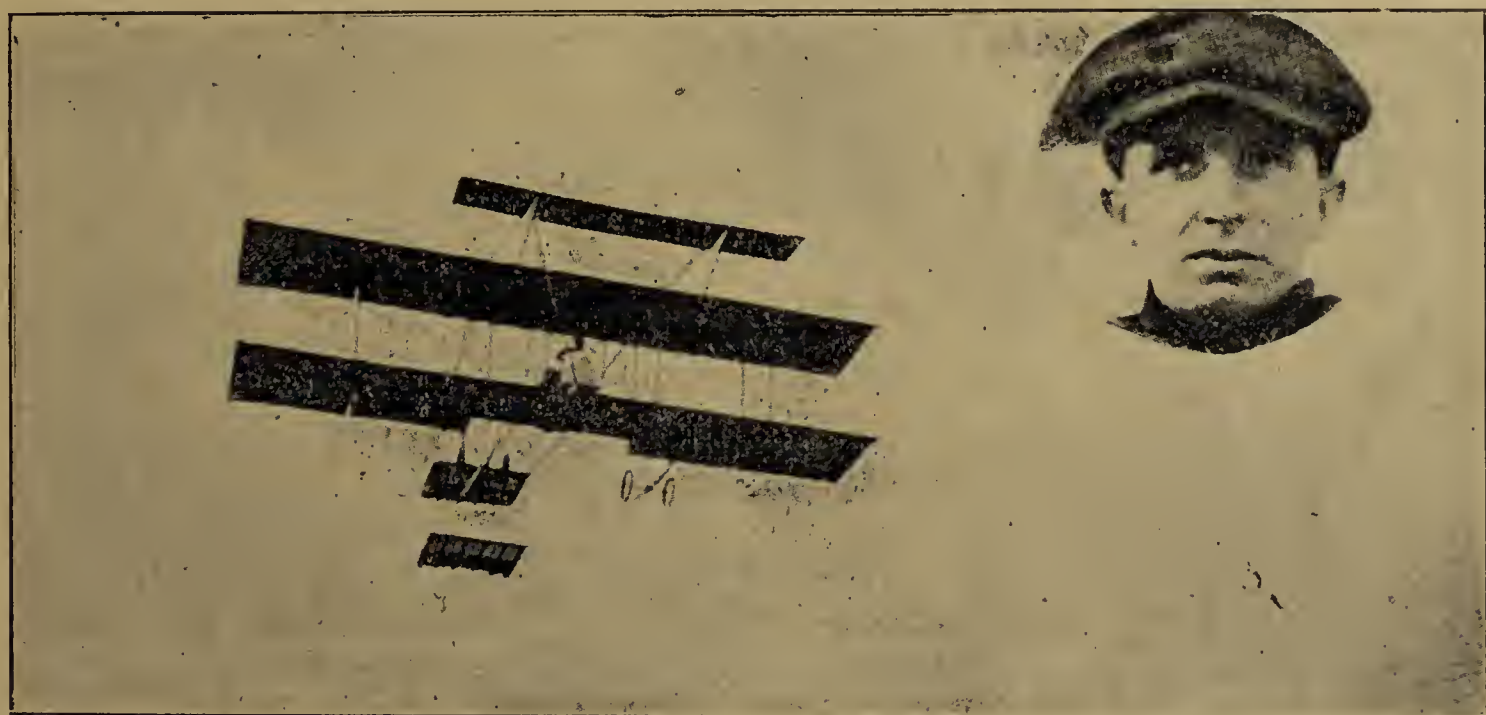
брати-ж газу знова можна лише в спеціальних фабриках. Із за сего отже бальон в будучности ніколи більшого значіння мати не може. Тому то люди почали думати над иншою конструкцією літака, яким міг би чоловік кермувати після своєї вповодоби. Однак, мимо числених проб, довгі часи воздух ніяк не хотів прийняти на себе ярма, яке накидував йому чоловік, не хотів віддати ся раз на все на його услуги.

Доперва перед кількома літами, на підставі ріжних дослідів, які звичайно кінчили ся смертю дослідників, та при помочи глибокої теорії удалось вкінци чоловікови збудувати материяльного птаха, а оживляючи його машиною, відбути на нїм такі смілі лети і в так короткім часі, що тепер нема сумніву, що воздух скорше чи пізнійше служити ме як дуже добра і найдешевша комунікація. О тім перекопати ся можемо, коли порівнаємо її з всіма дотепер існуючими комунікаціями.

На першім місци стоять дороги та залізниці. Коли приглянемо ся сим комунікаційним средствам, то побачимо, що мимо того, що на їх удержанє видає держава рік річно мільони, лише дуже мала частина наших сіл є в тім щасливім географічнім положеню, що попри них переходить одна з тих комунікаційних ліній, а сотки сіл віддалені від них по кілька або кільканайцять миль. Ми знаємо також, що, коли часом і є в околиці гостинець, то дуже часто в такім поганім стані, що люди, аби заощадити собі приємности, зіжджають

з „цісарської дороги“ на пасовиска або і поля. Безперечно, що добрий, себто старанно удержуваний гостинець є для околиці великим добром, але щоби він таким був, то мусить бути zarazом і дуже коштовним.

Роблено досі різні проби, щоби переконались, з якого материялу були би дороги найекономічніші т. зн. найдешевші і найтриваліші; уживано отже до сеї ціли природного і штучного каменя, асфальту, бетону, дерева, заліза, і навіть скла. Сі досліді поставили на перше місце камінний брук, який справді є дуже тривалий, але рівночасно так коштовний, що на него можуть дозволити собі лише більші міста. На другім місци стоїть жвір, якого уживають до шутрованя доріг. Він повинен бути старанно вальцований. Але, чи хто видів коли, щоби далше від міста, на поли вальцовано сьвіжо наложений жвір? Де там? Насиплять жвіру, з грубша вирівнають, а відтак ждуть аж „сам обсе ся“. І перший віз їде з найбільшою трудностю, другий старає ся о скільки можна їхати точно його слідами, бо в такий спосіб має до побореня менший

Літак системи Фарман, на котрім згинув пілот Chavez підчас катастрофи в Альпах.

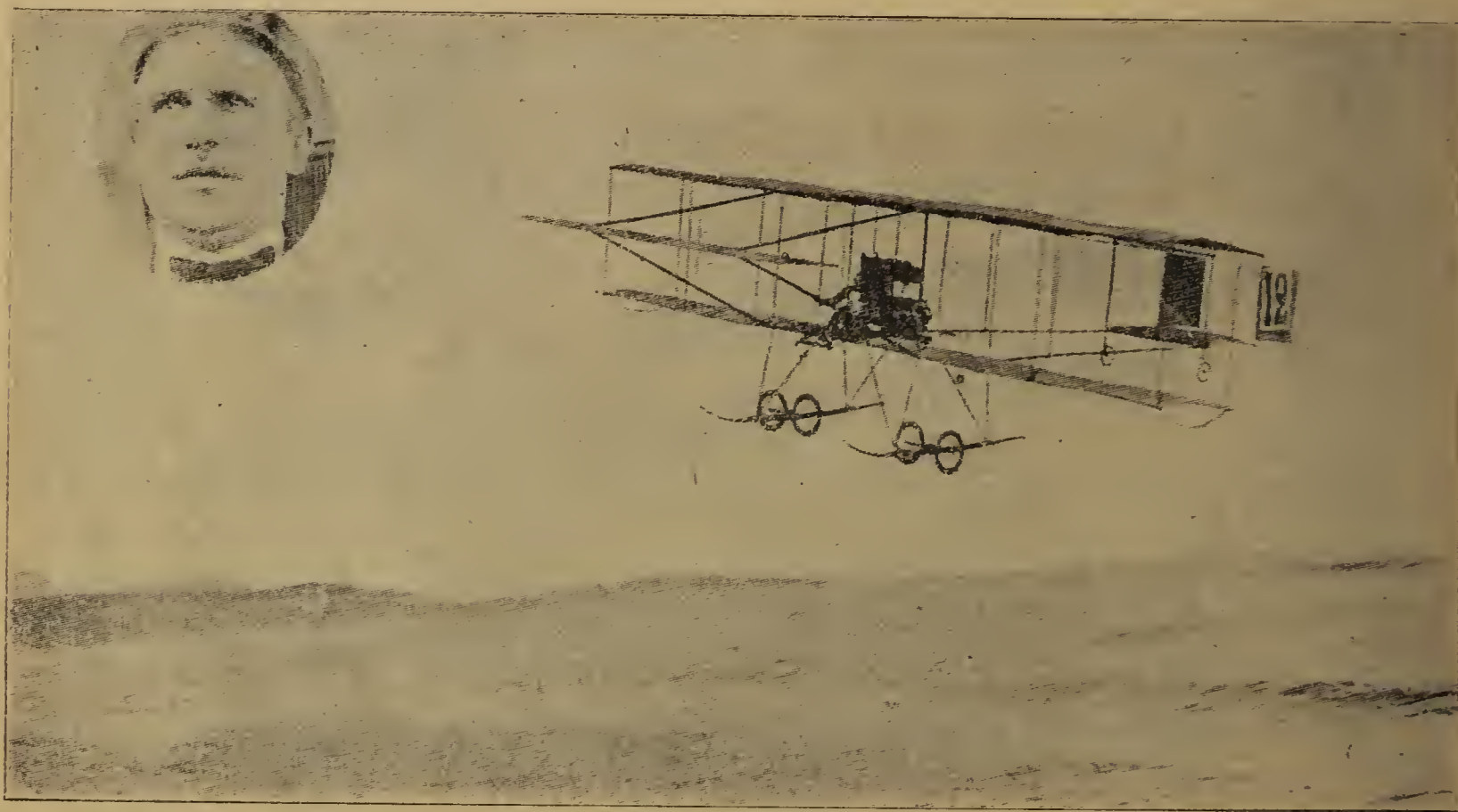
спір і т. д. аж колеса вибють два рівці вздовж дороги, в яких по кождім дощи бірає ся вода, що є найбільшим ворогом доброго стану гостинця.

Рациональна знов будова залізниць, які то вривають ся глибоко в землю, то знова підносять ся на більших або менших насипах, мостах, віадуктах і т. д. або перебивають ся через гору тунелем серед тяжких обставин, потягає за собою кольосальні труднощі а в наслідок того і величезні кошта будови як такої і її удержуваня. Щоби яркійше представити кошта будови залізної дороги подам в числах кошт одного кільометра головної залізниці. І так:

Кошт вступних робіт	3.000	корон
Викуп ґрунтів (около 4 га)	8.500	„
Відшкодованя за будинки, часово уживані ґрунти, шкоди в збіжу і т. д. около	2.000	„
Перепроваджене закупна ґрунтів	1.000	„
Роботи земні	10.000	„
Роботи побічні	2.000	„
Жвір	5.000	„
Шини	30.000	„
Сигнали	200	„
Будова надземна	5.000	„
Непредвиджені случаї	5.000	„
Вози, льокомотива (середно на 1 км)	20.000	„
Разом	91.700	корон

Як бачимо кошт будови (без удержування) 1 км. головної залізниці, узгляднюючи кошти більших мостів, віадуктів, тунелів і т. д., виносить близько 100.000 кор. Однак залізницею — як знаємо — всюди доступу мати не можемо. Мимо величезного поступу в удосконаленню машин, в будові торів, в безпечности руху годі собі подумати, щоби можна було коли оточити нею цілий світ та получити Європу з Америкою. До сеї цілі треба ужити знов иншого комунікаційного средства т. є водних доріг.

При водних дорогах сповняють кораблі зовсім аналогічну функцію як залізниця на суші. Не від річи буде познакомити ся ближше з сим способом комунікації, тим більше, що він не обмежає ся лише до морських вод але втискає ся також в глибину суші ріками або штучними каналами, а тим самим робить велику конкуренцію залізницям. Водні дороги були перші, якими послуговував ся чоловік при перевозженню осіб і річий, та й до сеї пори мають вони для него дуже велике значінє.

Літак системи Фарман над морем.

Від найдавніших часів закладали люди свої міста і села головно при берегах моря або над сплавними ріками. Мала Азия, Єгипт, Мезопотанія, Італія, Греція, Англія і много островів завдячували свій розцвіт і високий степєнь цивілізації средствам комунікаційним, які представляють море і ріки. Найвигіднішою водною дорогою є море. Стояча вода о більшій глибині дозволяє на будову таких великанів-кораблів, яких працю не в силі заступити залізниця. Корабель, який забирає на себе коло 4000 людей або тисячі тон товарів (1 тонна = 1000 кг), не є рідкостію.

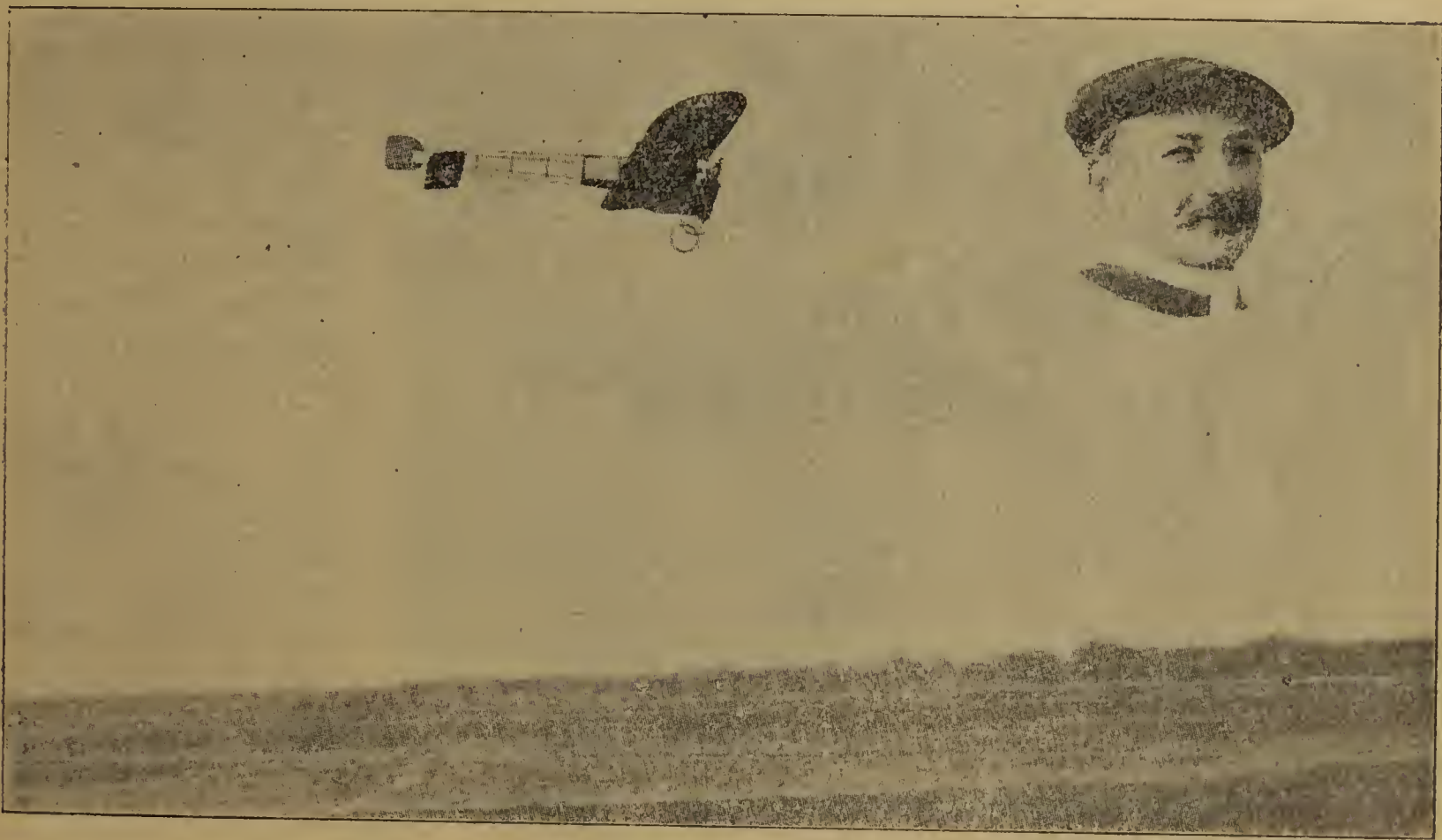
Не менше значінє, як море, мають також сплавні ріки. Ріжниця є лише в коштах мотора, бо мотор річного корабля мусить бути сильніший від мотора морського корабля.

До плавби, можуть бути ужиті також і менші ріки, які однакож треба безвпинно штучно удержувати, що спричиняє звичайно кольосальні кошта, які мимо того зовсім виплачують ся, чого доказом є сканалізовані ріки в Франції і Німеччині.

Дуже корисною але заразом і дуже кошовною дорогою водною, є штучні канали. Ті можуть бути будовані подібно як залізниці від міста до міста о скільки можливо на долах, бо в міру, як зближаємо ся до гір, кошта кольосально зростають. Такі канали виглядають як рови коло 50 м широкі,

3—4 м глибокі. Будує ся їх в поземі, щоби вода в них була стояча, що власне спричиняє ті великі кошта; бо як знаємо поземого терену майже нігде нема, і мусимо поборювати менші або більші горби і спади при помочи коморових слюз.

Слюзи є то широкі басени коло 70 м довгі і 9 м широкі та кільканайцять метрів глибокі, залежно від того, як великий спад маємо до побореня. Слюза є получена з горішним і долішним каналом, а відділена засувою (брамою). Она сповняє функцію вінди, в якій кораблі в міру потреби підносять ся до гори, або спускають ся на долину. Се відбуваєсь в сей спосіб: З горішного каналу впускає ся воду до слюзи бічними каналами так довго аж позем води в горішнім каналі і слюзі вирівнає ся. Тоді відчиняє ся браму (засуву) і корабель віжджає до слюзи; тепер браму знова замикає ся, а воду зі слюзи поволи випускає ся до долішного каналу так довго, аж знова позем обох станів вирівнає ся. Коли се вже стало ся, відчиняє ся браму від долішного каналу і корабель до него впливає.

Мольон на літаку системи Блеріота.

Коли знов корабель має дістати ся з каналу долішного до горішного поступає ся противно. Відчиняє ся браму долішного каналу і корабель віжджає до слюзи, тоді браму знова зачиняє ся і впускає ся поволи бічними каналами воду з горішного каналу до слюзи, а тим самим підносить ся в слюзі стан води а з ним разом і корабель так довго, аж стан води в слюзі і каналі горішнім вирівнає ся; тоді браму горішного каналу відчиняє ся і корабель до него віжджає. Як видно з сего ся маніпуляція забирає досить часу і багато коштує, бо зуживає ся много води, як рівнож кошовним є ціле урядженє.

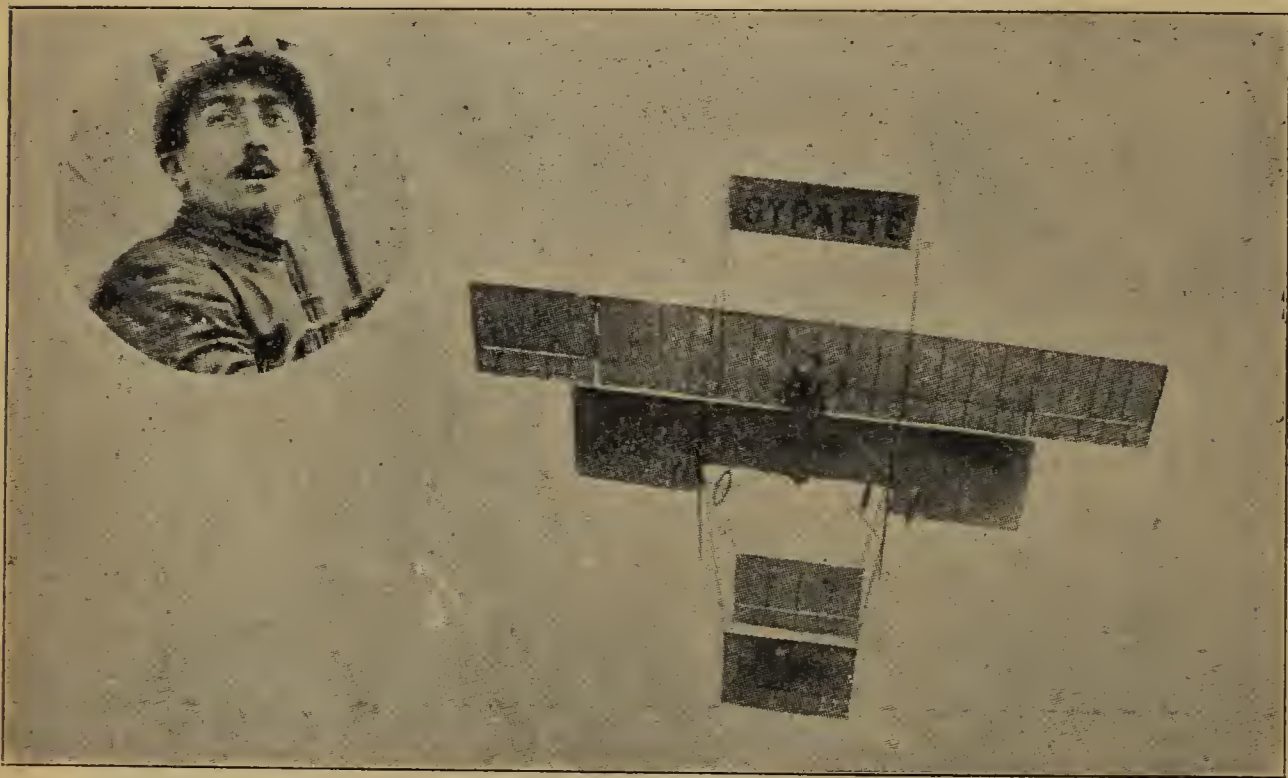
Скількість слюз залежить від терену. Чим терен рівнійший і більше поземий, тим менше слюз буде потрібно, а тим самим канал буде дешевший, і перевіз (транспорт) скорший. Практика показала, що в Франції, де доріг водних є найбільше, при цінах транспорту на французьких залізницях, оплачує ся це будова каналу, в якім потреба би уживати що 2 км одної коморової слюзи.

Крім тих кошовних коморових слюз є ще різні будівлі, які служать будьто для улекшеня, будьто для удержаня руху в каналі. Є отже порти, моти, якими провадить ся канал (аквадукти) пр. понад ріками, залізницями, дорогами і т. п., далі будівлі, які доставляють каналам води бічними каналами, себто допроваджують воду зі штучних збірників, з рік, ставів, та вкінци самі

штучні збірники. Всі ті будівлі дуже підносять кошт будови каналу і рішають чи оплатити ся канал будувати, чи ні.

Найбільший канал, який збудовано недавно, є т. зв. канал Суеський який лучить Середземне море з індійським океаном. Сей канал є довгий на 104 км а широкий на 60 м. В послідних часах майже скінчено вже канал панамський, який знова дає один доказ, як високо дійшла інжинерська штука. Оба сі канали обчислені на великі морські кораблі, тому то їх розміри, як і всі помічничі будівлі є незвичайно великі.

Як з представленого бачимо, то водні дороги, так само як і залізниця та гостинці мають свої хиби, які стоять на перешкоді їх значнійшого розвою; вони лише в певних для себе корисних околицях можуть рентувати ся. Се все відпадає при літаках і ставить їх висше понад усі до сеї пори звісні комунікаційні средства. Для літака все одно, чи він летить понад поле, ріки, ліси, яри, гори чи хотьби навіть понад море. При літаку відпадають також великі

кошта консервації, бо для літака дороги ніколи направляти не треба, не треба вимінювати старих мостів, не треба тяжкими мурами скріпляти тунелів, ушкоджених ненадійними підземними водами. А се також не мала річ.

Але зате літак має в природі дуже тяжкого ворога, який до сеї пори тримає його в своїх руках. Сим ворогом є буря, або сильний вітер. Однак є надія, що скорше чи

Пілот Павльган, котрий перелетів 200 км. від Лондону до Маншестру.

пізнійше, через уміле розв'язане конструкції літака, зробить ся вітер для него зовсім нешкідливим, або що найменше забезпечить ся йому повільний злет на долину без нарахування свого життя.

Насуває ся питанє, чи удосконалений літак став би небезпечним конкурентом залізниць, кораблів, автомобілів і т. д.? На се питанє треба відповісти заперечуючо, бо годі собі подумати, щоби літак — хоть би який великан — потрафив в воздух унести тягар одного товарового поїзду або корабля. Можна напевно сказати, що літак буде служити виключно легким транспортом, як поспішна почта, в цілях військових, наукових, та спортовим подорожам.

Та насуває ся знова питанє, чи літак взагалі удержить ся при такій сильній конкуренції зі сторони залізниць, кораблів, автомобілів і т. д. тим більше, що сам є так непевним і хитким? На се треба відповісти притакучо, бо щоденні здобутки чоловіка на тім полі, кажуть нам сподівати ся, що літак в що раз то досконалішій формі (конструкції) існувати мусить. З початку буде він дуже коштовний і приступний лише для богатих людей, а відтак спаде з ціни, спопуляризуєсь, подібно як залізниця, корабель, автомобіль, і т. д. Наступить се очевидно доперва тоді, коли літак уліпшить ся до тої степені, що в разі зіпсутя мотору, чоловік без ніякої небезпеки для свого життя, буде міг спокійно осісти на землі, щоби ушкоджений мотор літака направити.

Однакож о скільки залізниця буде завсїгда звичайним средством комунікаційним о стільки літак буде лише люксом, бо безперечно такої вигоди в подорожі, яку має ся в залізничім возі без огляду на пору року або стан погоди, трудно буде найти в літаку. Будуть удосконалені літаки, але бо й залізниця

е осягнула ще кульмінаційної точки в своїм розвою, і сотки інженерів працюють над її удосконаленням.

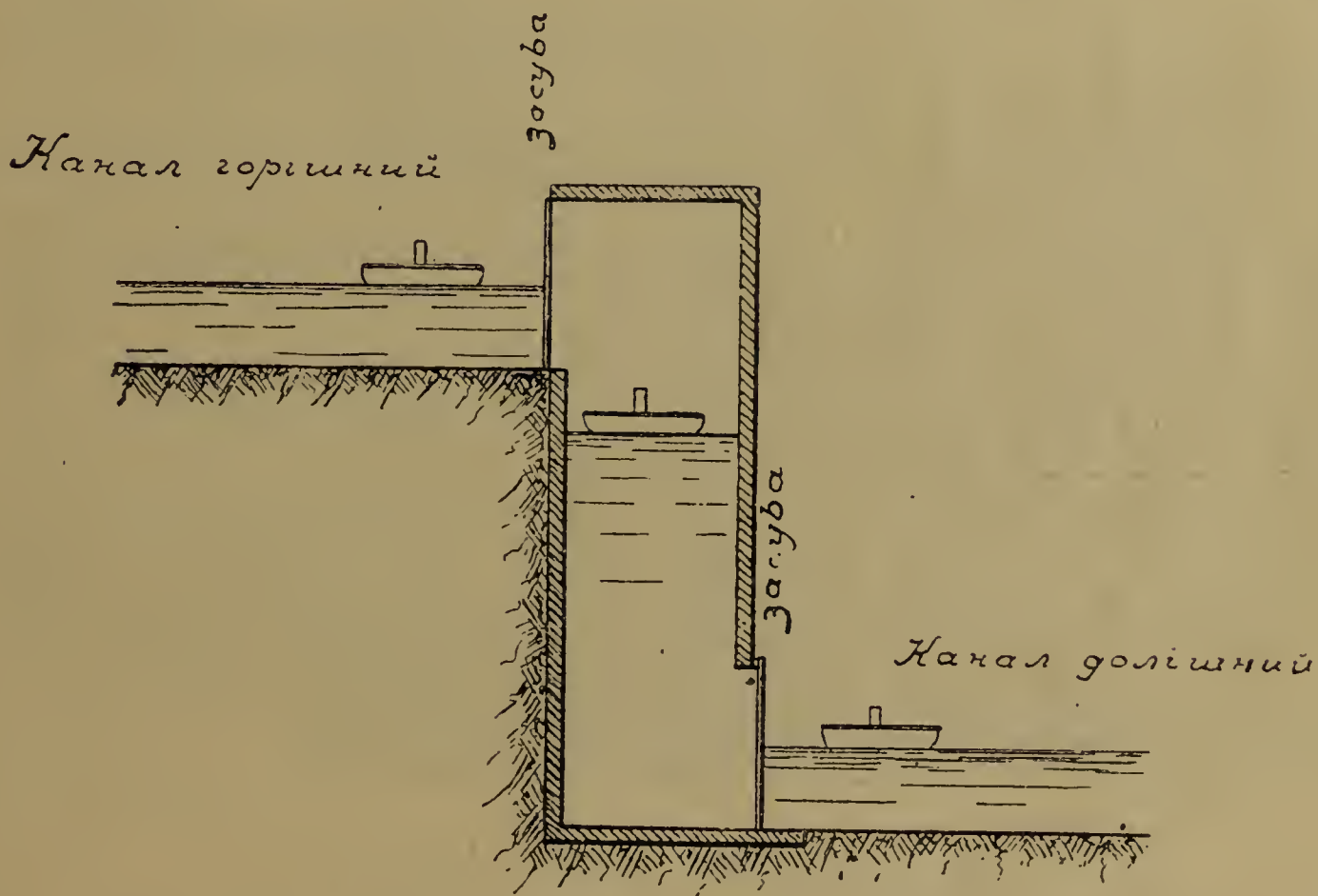
Великий розвій залізниць спричинив був в половині минулого століття настій в розвою доріг і здавалося, що дороги упадуть також до підрядного значіння. Дперва від хвилі, в якій показали ся перші автомобілі, звернено знов більшу увагу на оплаканий стан доріг і піднесено значно їх вартість.

Подібно як літаки належать і автомобілі до новітніх комунікаційних средств і признати треба, що з огляду на велику потягову силу, яку они можуть дати, далі з огляду на велику скорість, яку можна ними осягнути без огляду на стан дороги, автомобілі мають будучність запевнену.

Там, де немислимим є дістати ся залізницею, без труду можемо дерти ся автомобілем, і то навіть на поважні гори тай зі значними тягарями.

Переїзд корабля
через слюзу коморову.

[Шема]

Автомобіль може мати дуже широке приміненє, бо дасть ся спрягати в цілий ряд возів, які тягне одна машина. Таких автомобільових потягів уживає ся тепер в німецькїм війську.

Хибою автомобілів є се, що они вимагають надмірно сильної а тим часом і дуже дорогої будови доріг, бо в противнім случаю їх немилосердно нищать, лишаючи поза собою тумани пороху та неприємного диму по спаленю бензини в моторі. Се є так поважна хиба, що декотрі держави, як пр. Швайцарія, в декотрих своїх купілевих містах впрост заборонили їздити автомобілями.

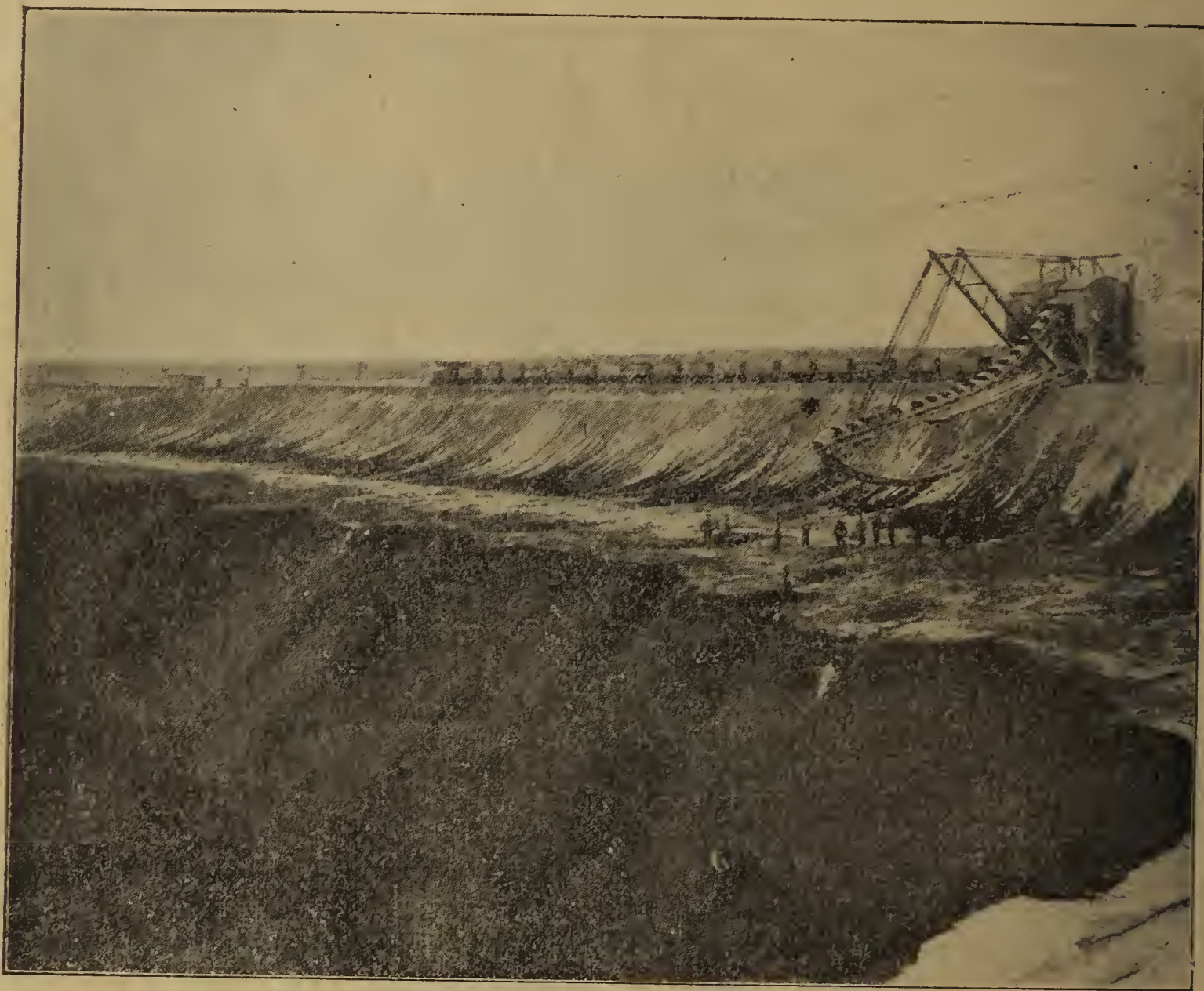
Як бачимо, то кожде з висше названих средств комунікаційних має свої добрі і лихі сторони, всі они однак не тільки, що собі взаїмно не стоять на противі до розвою, але, навпаки, взаїмно доповняють ся. Моторові лодки, кораблі, залізницї, автомобілі, літаки, підводні лодки — се все средства, якими чоловік без великого труду всюди буде міг дістати ся і то в дуже короткім часі, і брак оторого небудь з сих средств комунікаційних, дав би ся чоловікови дуже відчувати, хиба що його геній сотворить щось висшого, щось доскональшого.

В. Ганицький.

Наші робітники в копальнях брунатного угля.

По копальнях камінного угля на горішнім Шлеську зайшли наші робітники за роботою і на копальні брунатного угля, розкинені по середній Німеччині, а головню в пров. Бранденбургії в окрузі Салау на низших Лужанах.

Добуванє брунатного угля розпочато на більшу скалю в Німеччині по 1850 р. Знайдено його випадково коли пошукувано за розличними рудами

Наші робітники при роботі черпаковими машинами.

Брунатний уголь знаходить ся в глибині 2 м. 40 см. під поверхнею. Поверхня є все піскова, рідко де з домішкою глини. Добуваєсь його все в поверхній роботі (*über Tage*) з малими виїмками в спідній (*unter Tage*) і то лише при глибині поза 25 м. В поверхній роботі усуває ся черпаковими машинами (*Bager*), котрі порушають ся на шинах, піскову поверхню з угля. Скоро на відкритім покладі угля трапляють ся заглибини заповнені піском, то той вибирають вже робітники.

Сі міліони куб. метрів землі висипають черпакові машини в підставлені візки, тягнені паровими або електричними машинами та відвозять і висипають в дебри по вибранім углю, котрі відтак засаджує ся лісом.

Само углє добуваєсь перше прокопанєм проглубин аж до споду покладу угля.

Так добуте глє насипає ся в візки, котрі електрикою тягне ся до фабрики брикет (*Brikett-anlage*).

Брунатне углє є в більшій або меншій часті (40—60%) пересякнене водою, тому, що воно повстало з перегнитих лісів головню так званої болотистої кедрини, котрої останки знаходять ся ще часто в углю.

Наші робітники при добуваню брунатного угля.

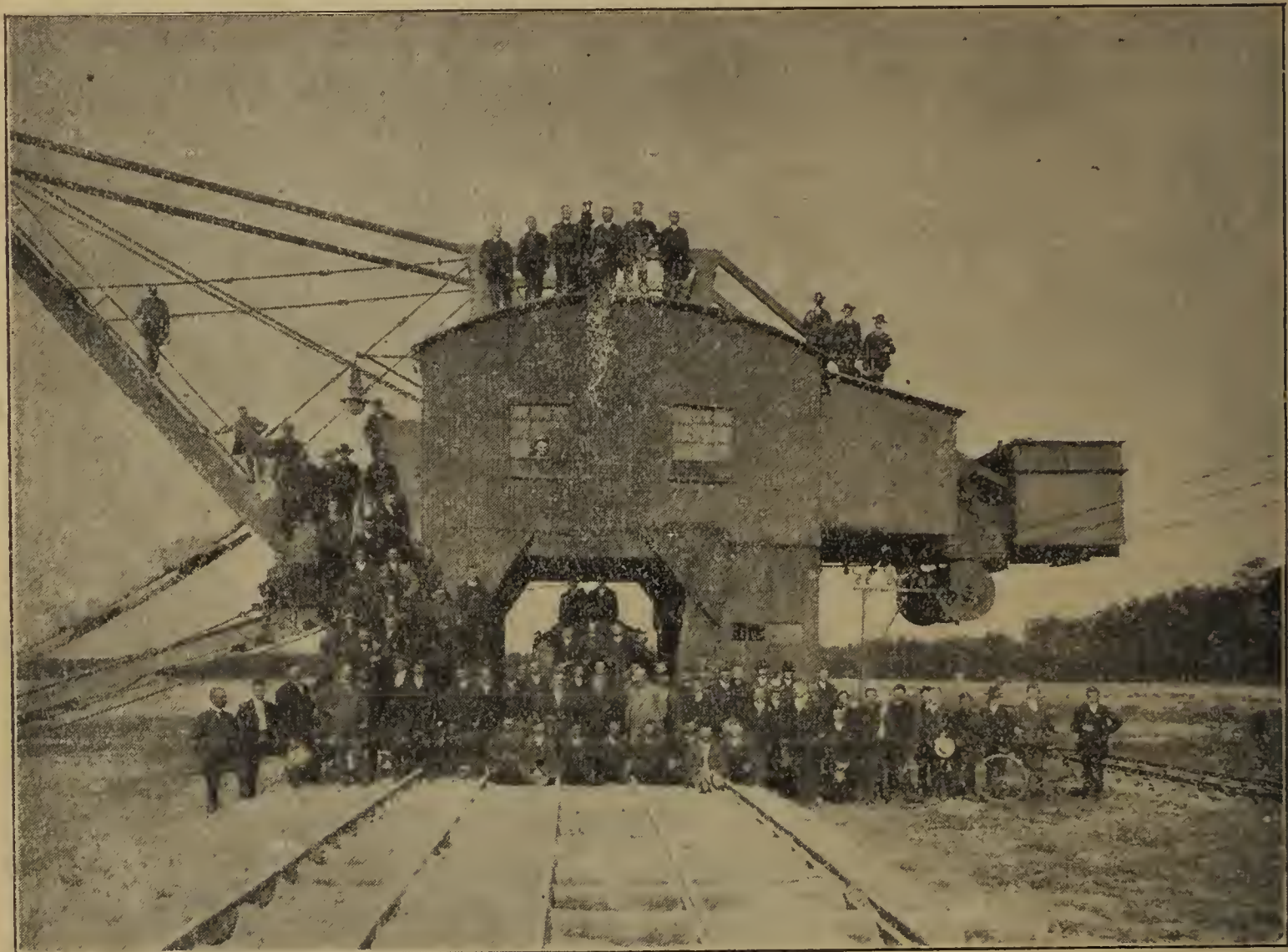

Наші робітники по богослуженю на копальни Marga н. Senftenberg.

Уживано його длятого по близьких фабриках, цегольнях, гутах скла, ткальнях і т. п. З поступом техніки почато його відпаровлювати, прочищувати і стискати в цеголки, так звані брикети. Через се піднеслась сила опалова і перевозова брунатного угля та інші його прикмети майже подвійно, а з тим зросло і його ужите в промислі.

Сила опалова сирого угля є 1500—2000 кальорий, а в брикетах 4700—5100. Брунатне угле не димить та не осаджує саджі і не задихає; з того згляду уживає ся його по поліційним приписам головно по містах.

З брунатного угля вирабляють також газ до сьвічення і ogrіваня, товщ до робленя сьвічок т. зв. парафіну та оливу (Solaroel), котрої уживає ся до витворюваня газу при осьвічуваню воєнних кораблів.

Наші робітники по богослуженю на копальни Ilse к. Senftenberg.

Як змагає ся уживанє а разом з тим і добуванє брунатного угля показує статистика копалень на низших Лужанах.

В році 1880 добуто угля 84031 t а в 1910 р. вже 6,000.000 t з чого близько 2,000.000 припадає на копальні Marga і Ilse bei Senftenberg N. L.

Відносини для робітників в копальнях брунатного угля є добрі. Мешканє по бараках спальних за оплатою 10 ф. денно вже з постелею і білем на постіль. Їду мож дістати по кантинах або варити собі самому. Товари купує ся по близьких крамницях, найтаньше і найлучше на копальни Ilse і Marga, бо склепи заложили і ведуть на велику скалю самі копальні на статутах добродійних товариств (Wohlfartsgesellschaft). Там робить найбільше наших робітників.

Заробок від 30 ф. на годину при багерах; за 10 годинну працю 3 M. При самім углю заробляють робітники більше, бо до 5 M. денно, але робота вже акордова.

Робітників наших в тамтих сторонах є вже до 3.000, а може ще до 15.000 поміститись.

Члени читальні „Просьвіти“ в Лежайську.

Містечко Лежайськ лежить вже на Мазурщині, однак тамошнє українське населенє держить ся кріпко своєї прадідної віри і народности, плекає рідне слово і українську пісню

Лежайські Українці гуртують ся в читальни «Просьвіти», яка в посліднім часі приступила до будови власного дому на за-

купленій за 6.000 К. площі. Фонди на будову дому збирають ся з добровільних складок.

В 1911 році уладила читальня «Просьвіти» торжественний концерт в 50-ті роковини смерти Шевченка.

На повисшій фотографії бачимо тих членів лежайської читальні, котрі занимали ся улаштуванєм концерту.

Черваки для курий.

Аби кури добре несли ся, були товсті та здорові, потребують також трохи мяса. Особливо черваки т. зв. дожджаники дуже їм служать. Таких черваків можна дуже легко придбати. В тінистім і вогкім місци викопати ямку, дати до неї прямовісно порізаної на 34 см. довгої соломи, а між ту солону накидати гною, кори і т. п. По 20 днях в тій ямі аж кишіти буде від хробаків. Тоді виймає ся з ями все і дає ся курам. Кури їдять радо черваки, солону простирає ся, аби висхла, а яму знов наповняє ся так як передтим, аби знов були черваки. До старої соломи можна додати троха сьвіжої. Як є місце на десять таких ямок, і як кожду

ямку зробіте не нараз, але день по дневи, то буде досить черваків на ціле літо і осінь.

Корм для качок.

Найлїпшим кормом для качок є ячмінь. Розмязкує ся його і позваляє ся йому напучнявити, а потім висипає ся на купу в теплім місци так, аби зачав кильчити ся. Коли то вже стане ся, сушить ся його, аби можна його переховувати. Ще лїпше наладжувати в той спосіб що дня тільки ячменю, скілько денно потрібно. Качки приміщує ся в чистій, виложеної соломою, стайни і дає ся їм ячмінь наново змочений. Давати треба часто але малі порції, аби качки все з'їли

і не лишили нічого в коритцях. По 14 днях качки вже товсті. Так само можна годувати і инший дріб, особливо гуси.

Курячий навіз.

Вартість курячого навозу що до якости є рівна иншим добрим навозам, а навожене ним під всякі управні рослини господарські є дуже хосенне. Добре є підлогу в курниках посипувати гіпсом, або в браку того, сухою землею. Обчислено, що одна курка протягом року віддає до 10 фунтів відходів. Навіз від 40 курий вистане до знавоження одного морга. Не марнуймо отже птничого навозу, а прячмо старанно і зужитковуймо його.

Попіл з дерева

є знаменитим навозом. Як траву посипле ся на весні попелом, то вона буде дуже гарно рости, а крім того появлять ся в великій скількості конюшина, горошок і инші солодкі трави. Дуже добре уживати попелу перед садженем бараболь, бураків, ріпаку і гірчиці. Розсипує ся його на три-чотири дни перед засівом, а на луках вже тоді, заки трава зачне рости.

Як переховувати яйці?

Вкладає ся яйці в бочку до вапна, розробленого водою на густоту сметани, вважаючи завсїгди, аби одна верства не притикала до другої. Вапно мусить бути так густе, щоби яйці не опадали, але держали ся в нїм добре. Переховуючи так покладки, можна їх мати много в тїм часі, коли найдорожші.

Як винищити швабів (караконів)

В місци, де під ніч сходять ся громадно каракони, треба поставити бляшану посудину, наповнену через більшу половину водою, і обсіпати її довкола землею аж по верх, щоби шваби могли легко до неї дістатися; при посудині поставити треба свїтло, а всяку иншу воду (і вогкість) сховати. Шваби підуть за свїтлом, а хочачи пити громадно полізуть до посудини, з відки вже не дістануть ся.

В кого є качки, той може їх ужити до нящення швабів. В тій ціли треба їх на ніч

лишити при свїтлі, а певно в коротці шваби зникнуть.

Також їжак добре полює на шваби. Полишений там, де они розвели ся, випряче їх вскорі до одного.

Проти швабів є також добрий порошок з корія дячлю (Angelica, продає ся в аптеці). в котрім розтерто олій з цебряного дерева (eucalyptus): одно кїльо порошку з Ангеліки і 20 грамів евкатіптового олійку. Сим порошком посипати місця заняті швабами, а вони певно вигинуть.

Шваби зникнуть також і від споршкованого бораксу, який можна дістати в корінних склепах.

Вигубивши їх раз, треба зважати, коли появляють ся нові молоді шваби з зародків полишених в шпарах. Тоді повторити котрий будь з поданих способів, а винищене буде ґрунтовне. Абиж забезпечити ся перед сим влізливим сотворінем на будуче треба всі шпари старанно позакітовувати.

Чищенє ратиць у худоби.

Ратиці худоби треба часто оглядати, бо нерідко лучає ся, що бічві їх стїни вистають понад берег стоїи, через що нагромаджує ся там бруд, мерва і підстїлка, а нераз втисне ся туди навіть камінець. В таких случаях звірята відчувають нераз діймаючий біль і не можуть ходити. Часто завважити можна у звірят, особливо таких, що хорували на заразу писка і ратиць, подвійну підошву. Між одною і другою находить ся вільний простір, в яким з часом назбирає ся бруд і сей твердїє на нову, м'яжку підошву. В першім случаю треба вирости понад береги ратиці підважити ножем або кліщами і відчистити підошву з засохлого бруду, а худобина сейчас ставляє сильно ногу. Як утворить ся друга підошва то вистане відтяти стару і в той спосіб увільнити нову. Операція така на задній нозі буває нераз досить тяжка, бо при підношеню ноги корови часто пручають ся і при тїм калічуть ся. У инших звірят буває лекше, бо без опору позваляють собі скривити ногу і обкромити берег ратиць. У впертих звірят всуває ся короткий дручок під скоковий встав і двох сильних людей підносить ногу враз з дручком. Найліпше впеіє се зробити коваль з своїми помічниками.

Др. Кость Кульчицький.

Споживні спілки а ошадність.

Тяжко живе ся вже від довгого часу низшим кругам людської суспільности, а особливо дрібним хліборобам, дрібним ремісникам і робітникам. За причиною того лиха шукають люди вже від більше як сотки літ та приду-

Відкрите спілкової крамниці в Рочдель.

мують над способами, якби усунути се лихо, якби двигнути з економічного занепаду найнижші верстви населеня так, щоби їм красше на сьвіті жило ся. В ріжних часах подавали ріжні люди всілякі способи, всілякі средства проти щораз більшого зубожіня широких мас працюючого люду. До тих средств належить кооперація, кооперативні спілки, а передовсім споживні.

Початки кооперації.

Батьками, себто твірцями кооперації були два славні мужі а то: Англієць Роберт Овен і Француз Фуріє. Оба они жили і ділали з початком 19. століття. Они то в своїх письмах голосили засади, цілком згідні з засадами кооперації. Одначе гадки порушені ними не були представлені зовсім ясно і виразно, проте їхні проєкти не дали ся в практиці примінити.

Все таки плодотворні гадки порушені Овеном впали на добру рілю і видали буйне зерно а першими сівачами, першими практичними робітниками на кооперативній ниві були бідні ткачі в англійськiм місті Рочдель (Rochdale), які в р. 1844. заложили першу споживну спілку. Тому то і зовуть ся ті спілки теж рочдельськими спілками або крамницями.

Перші основателі тої спілки, себто рочдельські ткачі, приєднали для своєї ідеї кількадесять приклонників а разом членів-основателів; придбали шляхом добровільних вкладок, які кожний з тих членів зобов'язав ся складати, більшу суму грошей (щось около 600 кор.), та винаймили склеп і закупили найпотрібніші в щоденнім житю артикули як от: хліб, сіль, сірники, мило, чорнило, свічки, цукор, гербату і т. п., які мали продавати ся членам тої спілки. Товари закупаються в гуртовних складах в щонайліпшій якості а продавано членам по такій самій ціні, як місцеві крамарі і то за готові гроші. Продажа на кредит, на борг була виключена. З кінцем року ділено чистий зиск в той спосіб, що одну частину відкладано яко резерву на случай можливих втрат і недоборів спілки, а решту ділено між членів, що купували в крамниці, розмірно до висоти закупленого кожним товару. Чим більше хто дав крамниці уторгувати, тим більший дістав зворот заплаченого гроша. Спілка росла з року на рік. З року на рік більшало число членів, більшав оборот касовий, більшав зиск товариства і звороти членам. Спілка згодом стала поширювати круг свого діловодства.

Придбавши великі зиски, велике число уділів, які нововступаючі члени вплачували та ощадности, які члени в спілці льокували (найчастійше тим способом, що місто відбирати звороти, які їм належали ся з чистого зиску спілки, складали їх в спілці яко ощадність на щадничу книжочку), спілка потворила в ріжних частях міста свої філії, склади і магазини, опісляж поклала свої власні фабрики, млини, пекарні, різні, цукроварні, в яких витворюють ся і продукують ся ті всі річи, якими спілка торгує, а навіть закупила свій власний пароплав, який посилає в далекі заморські краї для закупна таких кольоніяльних товарів, як: кава, гербата, риж, бавовна і т. п.

Нині майно тої найстаршої в Європі споживної спілки числить ся на міліони. Спілка не лиш затрудняє в своїх склепах, заводах і фабриках тисячі робітників, які мають гарний заробок і прожиток, але старає ся головно о двигнене просьвіти, взагалі морального та умового стану робочих кляс. Она велику частину свого зиску призначає рікрічно на закладане приватних шкіл, захоронок для дітий, читалень, бібліотек, просьвітних клубів, театрів, купелевих заведень і дешевих, здорових реставрацій, особливо для робітників.

Рочдельська спілка властиво вже в своїм першiм почині не уважала склеп і зиски, які він дає, своєю остаточною метою, а лиш середником до гарнійшої, лучшої ціли, якою вважала моральне та інтелектуальне (умове) двигнене широких мас народа, згуртоване всього робітничого стану до спільної праці над поліпшенем своєї долі, над викоріненем самолюбних інстинктів а вщиплюванем почувань громадянського обов'язку, спільної помочи, солідарности інтересів і братнього пожертвованя.

Англійські спілки споживні, які опісля на взір першої рочдельської спілки поширили ся в цілій Англії по всіх усядах, осягнули здебільшого свою ціль, бо від часу, від коли спілки споживні в Англії розросли ся, слідний щораз то більший добробут між тамошним населенем, щораз то більше зникає павперизм (зубожіне) між низшими кругами робітництва, збільшує ся загальний просьвітний уровень та зменшають ся суспільні клясові антагонізми.

Засади споживних спілок.

В споживній спілці всі її члени ручать за зобовязання спілки своїм майном а то до висоти певнократної скількості зложених членських уділів. Членський уділ є можливо низьким, щоби тим чином мочи придбати як найбільше число членів. Один член може мати і кілька уділів, одначе через те не набуває більше прав. Від членських уділів не платить спілка ніякої дивіденди лиш такий самий процент, як від щадничих вкладок; часто-густо не платить спілка від членських уділів навіть і проценту, виходячи з того погляду, що споживна спілка є філіантропійною себто добродійною інституцією, отже не годить ся від членських уділів жадати процентів або дивіденд. Спілка набуває і продає товар лиш найліпшої якості о скілько можна прямо від фабриканта або, коли се неможливо, то прямо з гуртового складу, а продає по такій самій ціні, як инші крамарі в тій самій місцевості іменно тому, щоби через дешевшу продаж товару не наразити собі місцевих купців, якіби могли спілку, особливо в її початках, через знижене ціни своїх артикулів, легко привести до упадку. Надто тримає ся кожда споживна спілка засади, нікому нічого не продавати на кредит, нікому не „боргувати“, старає ся тим відучувати своїх членів від легкодушного робленя довгів і заправляє їх в той спосіб до порядочного веденя домашнього хазяйства. Кождий з купуючих членів дістає на закуплені товари купони, які по упливі означеного часу счисляють ся, а розмірно до висоти закупленого в спілці товару дістає опісля кождий член з чистого зиску спілки зворот в грошах, який становить значний процент закупу. Звичайно зворот той не виплачує ся членови, але будьто записує ся на його рахунок яко щаднича вкладка, або на рахунок його членського уділу, наколи його не вповні ще сплачено, бо членські уділи можна сплачувати теж в певних дрібних місячних чи инших ратах. З чистого зиску спілки лиш одна частина призначаєть ся на звороти членам, натомість друга частина зістає власностию спілки яко її резервовий капітал, призначений на покритє можливих втрат спілки а надто споживні спілки призначають ще якусь частину чистого зиску на ріжні добродійні, просьвітні або народні ціли.

Як споживні спілки приходять до ощадности.

Споживні спілки є не лиш школою громадянського житя, заправляючою своїх членів до спільної праці і спільних жертв для добра загалу, не лиш середниками збуджуваня у людини благородних почувань а нищення самолюбних хижацьких інстинктів, не лиш ширителями просьвіти і добродійних заведень, они надто ще є важною підоймою загального, народного добробуту і богацтва через те іменно, що зовсім безвідно заправляють своїх членів до ощадности, вони учать їх мимохить ощадности.

Бачимо се на розвою англійських споживних спілок, яких головна вага і сила в тім власне, що они завдяки ощадностям, які члени спілок роблять в своїх видатках, піднесли загальний добробут широких мас народа та збільшили їхню споживну силу.

Споживна спілка зачинає звичайно своє істнованє в вельми скромних розмірах, в своїм почині она заточує собі досить вузкий круг діланя. Але силою самого факту, а іменно потреби і конечности свого істнованя, особливож коли управа спілки складає ся з енергічних людей, сьвідомих і діяльних, спілка скоро росте, так само як рости мусить кождий органічний твір; швидко більшає її круг діланя, поширює ся само підприємство спілки і она перебуває — як сьвідчить розвій англійської спілки рочдельської — кілька фаз свого розвою. Для нас іменно інтересним являє ся се, що в кождій висшій фазі свого розвою добродійний вплив споживної спілки на збільшенє ощадности своїх членів і взагалі на піднесенє загального добробуту стає ся чимраз то більший.

В першій фазі свого розвою повстає мала спілкова крамниця, яка обмежує свою чинність до закупуна і продажи найконечніших предметів в що-

Будинок, де завязано першу крам. сист. Рочдель.

зворотів до рук членів спілки. Понадто управа спілкової крамниці є далеко дешевшою, як управа приватної торгівлі, бо управу ту справують самі члени спілки, які мають в тім інтерес, щоби спільне майно спілки, яке є теж і їх майном, росло завдяки ріжного рода ощадностям в управі, завдяки зменшенню непотрібних коштів та завдяки досконаленню торговельної техніки. Проте чисті зиски в спілковій крамниці є звичайно о много висшими, чим зиски приватних торговельників, що торгують такими самими товарами.

Та й не диво, коли звороти, які споживні спілки сплачують своїм членам, виносять значний процент уторгованої суми. Англійські споживні спілки виплачують своїм членам звичайно титулом звороту 14—18% уторгованої суми, отже 14 до 18 корон за кожних 100 уторгованих корон.

Супроти того зовсім природно, що споживна спілка являє ся найлучшим середником, що спроможний заправляти своїх членів до ощадности. В хвили бо, коли член спілки в своїй спілці купує, в хвили, коли він гроші видає, в тій самій хвили він зовсім безвідно і щадить. А чим більше він робить закупів в спілці, чим більше видає, тим самим і його ощадности більшають. Споживна спілка платить отже своїм членам від їх видатків, від їх закупів так само проценти як нпр. щадниця платить процент від льокованих у неї гроший. Ріжниця хиба в тім, що процент, який платить споживна спілка, є о много висший від проценту, який платять щадниці.

деннім запотребованю загалу населеня. Спілка не може ще набувати товару в так великій кількості, щоби закуповати його прямо від продуцентів, прямо з фабрики, але набуває продажні артикули від великого торговця, від гуртівника, а позаяк спілка набуває від гуртівника товар в більшій кількості а надто є сталим клієнтом гуртівні та платить за товар готівкою, проте гуртівник уділяє спілці значного рабату, який стручає в хосен спілки при виплаті готівки. Спілка продає товари своїм членам за таку саму ціну, як інші крамарі, отже з надвишкою, яка становить тепер зиск спілки, а не крамаря. Бо головна користь, головне добродійство, яке зі споживної спілки спливає на загал її членів, лежить в тім, що споживна спілка усуває тих посередників, через руки котрих товар переходить заки дістане ся з місця продукції на місце його запотребованя. А тим самим зиск, який дістає ся тим посередникам, йде тепер до каси спілки а зглядно в виді

Теперішній дім спілки в Рочдель.

Ті звороти, які споживні спілки виплачують своїм членам по уложеню білянсу або рахунковім замкненю, льокують звичайно члени на щадничі книжочки будьто в щадницях, будьто в кредитових спілках, а тим чином й процентують рівночасно ті свої ошадности.

Сила поодиноких споживних спілок в союзі.

Наколи повстане більше число спілок, тоді споживні спілки вступають в другу фазу свого розвою. Всі ті споживні спілки лучать ся в союз. Зі всіх тих спілок повстала одна нова спілка висшого степеня, немовби осередний пункт, немов огнище всіх дотеперішних спілок, а та нова висша спілка перенимає тепер від всіх інших союзних спілок виключно на себе деякі чинности а головно чинности закупу для спілок товарів та тим чином улєкшує союзним спілкам працю і діловодство. Та нова спілка спілок або той спілковий союз стає ся спілкою для закупна товарів, потрібних для спілок; она стає ся для спілок гуртовним складом, а союзні спілки заспокоюють тепер своє запотребованє в товарах не у приватних гуртівників, але в союзі. Союз, яко гуртівник великого числа спілок є спроможний набувати дуже велике число торговельних артикулів; він навязує вже торговельні зносини прямо з фабрикантами або продуцентами дотичних предметів, а тим самим набуває потрібні товари від фабрикантів значно дешевше, чим поодинокі союзні спілки могли їх набувати від приватних гуртівників. Через те союз спроможний всякі товари продавати союзним спілкам дешевше від приватних гуртівників. Зиск який йшов до тепер в руки приватних гуртівників, йде до каси всіх союзних споживних спілок, а тим самим до рук її членів та побільшує їхні ошадности, бо звороти тепер стають ся більшими.

Наколи споживна спілка перед повстанєм союзу була в змозі платити титулом звороту своїм членам нпр. лиш 12% уторгованої суми, то по повстаню союзу спілка буде спроможною платити титулом звороту значно більший процент, що становити-ме для членів спілки збільшенє ошадностей.

Союз споживних спілок має змогу яко виключний гуртівник і доставець союзних спілок, дуже точно обчислити загальне запотребованє в поодиноких споживних артикулах зі сторони всіх союзних спілок а тим самим і консументів. Наколи союз переконає ся, що запотребованє якогось предмету є вельми велике та з року на рік більшає, тоді союз маючи в союзних спілках споживних трівких а певних відбирателів, отже певне поле збуту, або сам приступає на свою власну руку до виробу, до продукції дотичного артикулу, або старає ся в тій цілі покликати до житя окрему вирібну продуктивну спілку.

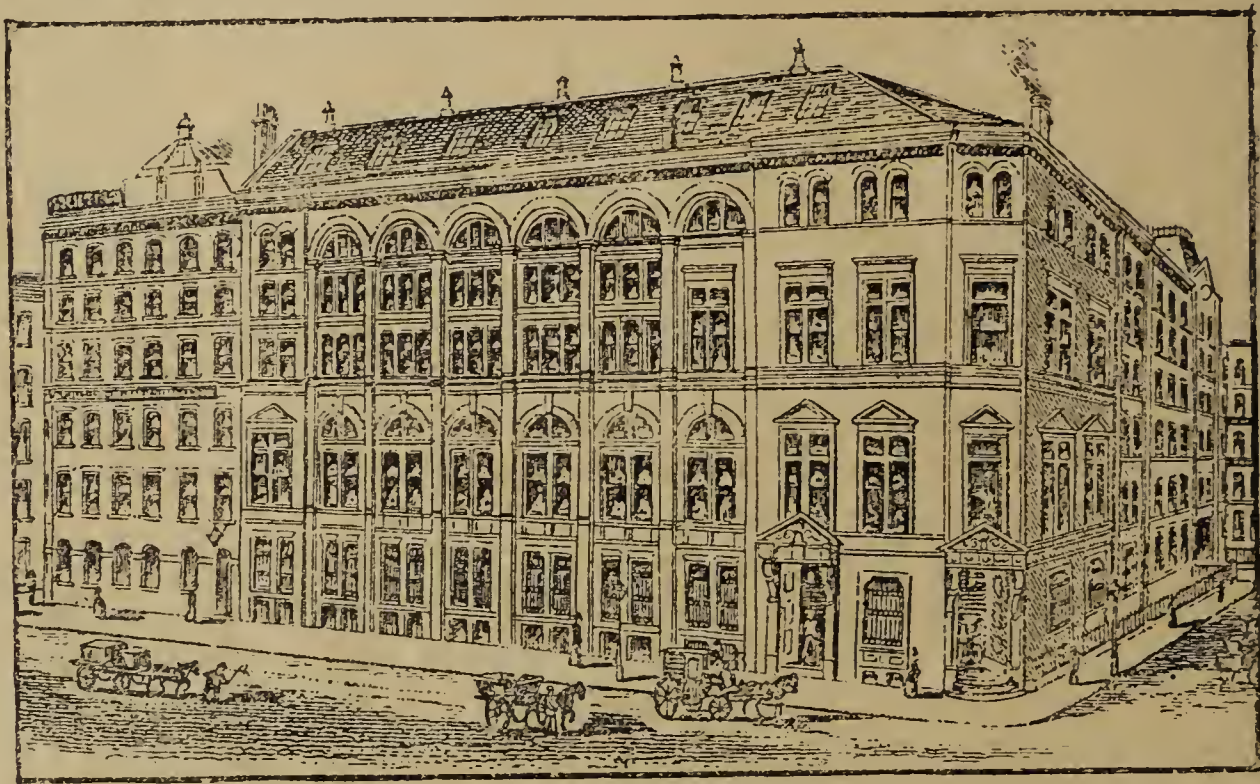
Від споживаня до виробництва (продукції).

Третою фазою в розвою споживних спілок треба вважати той момент, коли споживні спілки, а зглядно союзи таких спілок самі беруть ся до продукваня тих річий, якими споживні спілки торгують та в тій цілі основують союзні фабрики, союзні робітні, взагалі союзні спілки вирібні. Таким шляхом пішла нпр. перша англійська споживна спілка в Рочдель, та всі інші англійські споживні спілки, які по довшім часі свого істнованя, сполучивши ся в союзи, покликали до житя у всіх важнійших місцевостях в Англії, особливо по фабричних містах, де скупляють ся великі маси робітників, свої власні спілкові пекарні, свої власні млини, спілкові фабрики обуви, одіжи, спілкові ткальні, спілкові фабрики сукна і т. д. Ми не маємо навіть понятя о розмірах тих спілкових, ріжнородних фабрик, які на зверх представляють ся правдивими робітничими палатами а надто заводять щонайлїпші урядженя для охорони здоровля і для вигоди працюючих там робітників.

В тій третій фазі свого розвою споживні спілки не лиш постачають своїм членам товарів, не лиш посередничать прямо між продуцентом а консу-

ментом, але беруться самі до продукування дотичних предметів. В тій третій фазі розвою споживні спілки роблять зайвим існування многих приватних капіталістичних підприємств, взагалі приватних фабрик, що витворюють всякі річи, необхідно потрібні в щоденнім життю а свій розвиток та свої доходи опирають здебільша на визиску чужої наємної праці.

Ті приватні капіталістичні підприємства не лиш теряють тепер у всіх споживних спілках своїх сталих відбирателів, але одержують в них грізних конкурентів, які поволи випирають їх з ринку, відбираючи їм ті великі зиски, які до тепер тягнули здебільша з біднійших верств населеня. Зиски споживних спілок побільшують ся тепер не лиш о той зиск, який тягнули ті многі посередники, через котрих переходив товар від продуцента, заки дійшов до консумента, але й надто ще о той зиск, який мав сам продуцент-капіталіст. Зовсім отже природно, що споживна спілка, маючи тепер сама більші зиски, стає ся спроможною уділяти своїм членам далеко більші суми зворотів, чим раніш,

Будинок Союзу Спілкових крамниць в Манчестер.

а тим самим посередно пособляти їхньому нахилови до ошадности, прямо побільшувати їхні ошадности.

Членами основателями таких спілкових продуктивних підприємств стають звичайно всі союзні споживні спілки, які зі свого власного майна, яке — як відомо — є теж і спільним майном всіх її членів, складають титулом уділів потрібні до діловодства підприємства капітали.

В кооперативних підприємствах робітники мають ліпші умови праці.

Продуктивні спілки, себто спілкові підприємства важні ще й тим, що дають змогу безліч робітникам працювати в таких підприємствах на далеко лучших умовах, чим в приватних капіталістичних підприємствах. Така продуктивна спілка старає ся по зможі zatrudнювати у себе лиш тих робітників, що вже є членами якоїсь споживної спілки а тим самим посередно і її членами. Нема отже в такій спілці наємної праці в такім значіню, як она є в приватних капіталістичних підприємствах. В спілці і для спілки працюють яко робітники її власні члени. Робітники в такім спілковім підприємстві одержують кромі звичайної плати за роботу при кінци року ще так звану „тантієму“ або уділ в чистім зиску спілки. Той уділ обчислюють ріжні спілки всіляко. Найраціональнійший спосіб обчислення того уділу робітників в зисках спілки запровадила у себе англійська спілкова ткаляня в місті Пайзлі (Paisley). Там чистий зиск спілки, по відложеню певної суми на резервовий капітал і ріжні добро-

дійні цілі, ділиться в рівній мірі між власників уділів або закладового капіталу, якими, як відомо, є споживні спілки, між покупців товару, якими є здебільшого теж споживні спілки і між робітників в той спосіб, що від кожної сотки капіталу, закупна і зарібку платить ся такий самий процент титулом уділу або тантиєми. Та тантиєма, яку робітник дістає при кінці року, а яка становить не малий процент його загального річного зарібку, є для нього так само якби заощадженим грошем.

Так отже бачимо, що в тій третій фазі свого розвою щадить робітник, отже бідний пролетар, значні суми не лиш яко консумент в споживних спілках, але також яко витворець в вирібних спілках, покликаних до життя споживними спілками.

CENTRAL OFFICES, SCOTTISH CO-OPERATIVE WHOLESALE SOCIETY,
GLASGOW.

Головний заряд Союзу С. к. в Глязгов (Шкоція).

Споживні спілки міські покликають до життя рільничо-вирібні спілки.

Однак на тім ще не кінець. В тій третій стадії свого розвитку оказує споживна спілка звичайно тільки животности та енергії, що її майно росте скорим ходом, а она в своїм власнім інтересі дає почин до заснованя інших нових кооперативних спілок.

Єсть се звичайне явище, що кожда кооперативна спілка розвинувши ся та станувши на трівких основах, дає почин до заснованя не лиш інших таких самих спілок але й спілок иншого рода. Така нова спілка або перенимає на себе виключно певні якісь чинности, що стоять в тісній звязи з чинностями і завданнями дотеперішньої спілки або пособляють тим чинностям. Тому то наприклад при розвитку молочарських спілок мусять повставати осібні хліборобські спілки для плеканя худоби та для піднесеня управи пасовиск і лук, взагалі спілки для піднесеня хліборобського господарства. Тому то дальше при розвитку спілок для продажу яйцями, мусять повстати теж і спілки для плеканя дробу, бо чинности одної спілки стоять до чинностей другої в такім відношеню, як причина до наслідку, або як средство до ціли. Ті нові спілки зістають з давними в тісних взаєминах, доповняють ся в своїх чинностях, впливають одна на другу, та взаїмно підтримують ся.

Так само діє ся зі споживною спілкою. Она не лиш торгує витворами фабричного промислу, але в більшій мірі ще витворами хліборобського го-

сподарства, як от: мясом, маслом, сиром, яйцями, овочами, медом, олійом і т. п. Тому в інтересі споживних спілок, які звичайно основують ся по містах або фабричних центрах лежить такбж те, щоби при споживних спілках по селах основувались теж хліборобські спілки, а то не лиш о загальнім значіню, але також спеціальні спілки для виробу хліборобських продуктів, як от: молочарські спілки, спілки для годівлі і продажу худоби, спілки для виробу овочевих вин, консервів і т. п.

Того рода спілки стають ся для хліборобського населеня вельми добродійними, бо підносять його добробут, натомість для міських споживних спілок стають ся ті хліборобські стоваришеня головними доставцями споживних артикулів. Взаїмне корисне відділюванє на себе тих спілок не підлягає ніякому сумнівови.

При споживних спілках щадничо-кредитові спілки.

А вжеж кожда сильно розвинена споживна спілка мусить мати найбільший в тім інтерес, щоби біля неї повстала і разом з нею функціонувала теж кредитова спілка, якаб не лиш постачувала членам споживних спілок дешевого, вигідного продуктивного кредиту, але й була zarazом для них щадницею.

Кредитові спілки, якіб вирости зі споживних спілок, були би для членів тих послідних в місті і щадницями, вяких би они могли льокувати свої звороти, які їм виплачує споживна спілка, не потребуючи нести їх до подальших місць, що всегда сполучене з коштами і стратою часу.

Ті щадничо-кредитові спілки старали би ся взагалі всякими можливими способами розвивати у населеня змисл ощадности а головно заохотою до ощадности при всяких нагодах, поученями і відчитами, преміюванєм ревних щадників і висшим опроцентованєм дрібних щадничих вкладок.

Вельми доброю і практичною оказала ся в Німеччині система Шерля, якуб і у нас всюди можна запровадити. Там кредитово-щадничі товариства а головно райфайзенські спілки посилають кождої суботи або неділі, взагалі в такім часі, коли у людей більше готівки в руках, по домах свого урядника, чи там підурядника з так званими щадничими картами, на яких находять ся наліплені значки товариства на дрібні суми 20—50 феників (на наші гроші 25—60 сот.). Дрібні щадники купують ті карти, а наколи сума закуплених карт дійде до певної висоти, дотичний щадник несе їх до каси товариства, яка відбирає ті карти від нього і записує йому яко щадничу вкладку. Тим чином завдяки тій системі змагає ся у населеня, особливо у молодих людей, замилованє до ощадности.

Така щадничо-кредитова спілка моглаб згодом через заведене чекової системи ще більше розвивати ощадність а надто, особливо для сільського населеня, зділати зайвим плаченє готівкою в споживних крамницях. Така місцева щадничо-кредитова спілка, знаючи добре маєткові обставини всіх своїх членів, моглаби у себе для кождого члена після можности отворити до певної міри кредит на так званий біжучий рахунок. Спілка видавала би своїм членам до висоти заасекурованої суми чеки, якими опісля посідач чеку мігби при закупні товарів в споживній спілці платити замість гроший, так що вже не мав би ніякого рахунку зі споживною спілкою, лиш та послідна з кредитовою спілкою на підставі її чеків. Свій довг натомість до кредитової спілки мігби дотичний інтересент сплачувати кождочасно в виді навіть найдрібніших ощадностей, які записували би ся на біжучім рахунку в його хосен а надто зі зворотів, які одержує зі споживної спілки. Розуміє ся, що того рода чекова система, принята загально в Англії, моглаб у нас доперва тоді поширити ся, наколи піднесе ся у нашого народа загальний уровень просьвіти.

Антін Галяк.

УГЕРЦІ ВИНЯВСЬКІ

маєтність Товариства „Просьвіта“

В рудецькій повіті на пограничу повіта мостиського лежать Угерці вин., друга більша посілість товариства „Просьвіта“. Найдогіднійше доїхати до Угерць вин. залізницею в напрямі Самбора. Від послідної залізничної стачії Рудок, в напрямі північнім веде битий гостинець 4 km. а відтак в напрямі північно-східнім 3 km. повітова дорога, що доводить нас до Угерць вин.

Михайло Малецький.

Само село, положене на склоні узгір'я, нічим не ріжнить ся від инших сіл східної Галичини, хиба лиш троха більше вражає нас галицька біднота. Зелень густо засаджених садків і дерев закриває сю галицьку нужду, що увидається на зверх надваленими стінами ліпянок, перегнелими, грубо вкритими мохом стріхами, та купами обірника перед хатами.

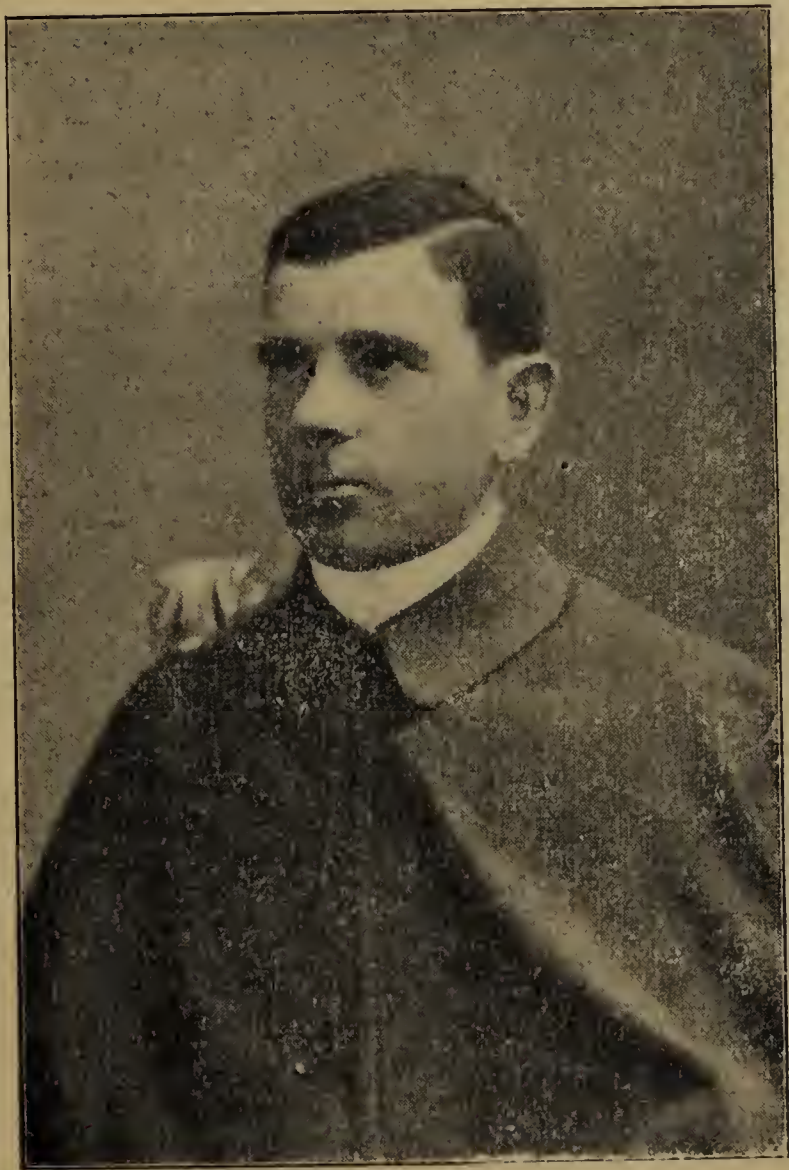
Число мешканців Угерць вин. виносить 582 душ, в чім три родини латинського обряду і одна родина жидівська. Усі почувають ся Русинами а при послідній конскрипції записали свою розговірну мову руську. Занимають ся всі без виїмки управою рілі. Національна сьвідомість селян мала, майже ніяка,

а освіта стоїть дуже низько. Число неграмотних велике, близько 70 процент. І не диво. Громада по нинішній день не має школи, а значна віддаль від других сіл не дає змоги дїтворі користати з шкільної науки. Но все таки жадоба науки і знаня руського народа серед найнедогіднїйших обставин проявила ся і тут. Загально відомий тип руського селянина-самоука, що научив ся читати і писати принагідно „один від другого“, має тут свого представника в особі Івана Горішного, теперішнього голови читальні „Просьвіти“. Автор сеї статї мав нагоду бути весною сього року на отвореню Кружка „Сільського Господаря“ в Вощанцях, сусїднім селї від Угерець вин., де сей селянин-самоук викладав по вказівкам „Взїрцевого Господаря“ (виданє тов. „Просьвіта“) про управу бураків. Книжку сю прочитав він вже кілька разів, знав її дуже докладно і тому часто відривав ся від читаня, хочачи своїми безпретенсїональними словами представити слухачам річ вірнїйше. І справді, його виклад на основі прочитаного виходив без замїту.

Незвичайно відрадна проява, се висша сьвідомість і бажанє висшого знаня серед селянських дївчат в Угерцях. Їх духова провідниця Ганька Стельмах, дївчина літ 26, тїшить ся визначним поважанєм не лише в своїм ріднім селї але і в сусїдних громадах. Будучи слабого здоровля рішила не виходити замуж, а місто сього приняла на себе обовязок добровільної Служебниці. Поміч і догляд над недужими, окраса і лад в церкві, наука церковного співу, вишивок і виріб штучних цвїтів, а зимою наука дїтий грамотности — се головні задачі її житя. Свою сьвідомість поширяє читанєм нових книжок, які закуповує, а книжки зі своєї невеличкої бібліотеки позичає другим. З питомим пієтизмом звертають ся до неї дївчата інших сіл за порадою, а на значнїйших народних торжествах в повіті, майже все виступає в імени селянок свого повіта. Се дійсно замїтний тип нашої сільської дївчини тим більше гідний підчеркненя, що попри охоту і бажанє побільшити свою сьвідомість, виступає ще одна черта так мало знана у нашого селянства — самовїдреченє і пожертвованє для добра других.

Не маючи в селї ніякого товариства з поміж інтелїгенції, бувший дїдич Угерець вин. бл. п. М. Малецький зносив ся в щоденнім житю з селянами. Уроджений в Сокалі, оставав від одинацятото року житя, в наслідок смерти родичів, під опікою дра Станецького, проф. універзитету у Львові. По скінченю семої кляси в академічній гімназії у Львові і рільничої школи в Дублянах, закупив Угерці вин. і тут віддав ся господарцї. Перші його літа побуту в Угерцях вин. нічим не ріжнили ся від житя інших дїдичів по селах між руським населенєм. Не було без сього, щоби між двором а селом не приходило інколи до непорозумїня. Пізнїйше однак, вправді поволи але постійно і сильно почала вкорінювати ся між дїдичем і селянами приязнь. Інакше і не могло бути. Дїдич жив між руським населенєм. Маркантнїйші надужитя та кривди роблені народови, серед якого обертав ся, не могли його не вражати, чоловіка впрочім незвичайно доброго серця і чутливого. Та найбільший вплив на нього мали таки приятельські зносини з Впреп. о. радн. С. Кульчицьким парохом Вощанець. Своїм лагідним, щирим поступованєм умів не тільки ладнати усякі непорозумїня, які лучали ся між двором а селянами, але й зумів приєднати дїдича до праці в користь руського народа. З того часу і датуєть ся поворот бл. п. М. Малецького до віри і народности своїх батьків. Перед ним звїрював ся дїдич з усіма своїми плянами, не розпочав жадної важнїйшої роботи, доки не засягнув у него поради, словом, перед ним не мав ніяких тайн. Взїрцем для бувшого дїдича станули від тепер Антонович, Глинський, Аркас, В. Ліпинський, що не хотїли бути експльоататорами-кольонїстами між чужим народом. Ідучи їх слїдами бувший пан дїдич цілковито здемократизував ся. Брами його двора стояли від тепер все отвором для всіх, що потребували його помочи або поради. Не було в селї весїля, на яким не бувби він присутний, не було хрестин, на яких би він не був кумом, не було сироти, якої не був би опікуном. Тим чином утревалювала ся приязнь між дїдичем а руським народом і руською околичною інтелїгенцією. Натомість постійно рвали ся нитки штучної приязни

польською інтелігенцією, що нахабно накидала ся своєю з сердечністю ежонату дідичеві. Однак пукла і послідна нитка, дідич зірвав з давною традицією і явно вернув до віри і народности своїх предків. Як дідич Русин очав переписувати ся з усякими властями тільки в руській мові, як сьвідомий патріот щедро запомагати українські краєві і повітові Товариства; як горожанин провадив виборців на друге (польське) село, щоби разом з ними віддати голос за свого кандидата; як громадянин був і головою читальні „Просьвіти“ і председателем Спілки Райфайзена і радним громадським і провізором церкви. всюди, за яку роботу не взяв ся, лишив по собі корисні сліди. Його жервами побудовано місцеву церкву, дім церковного брацтва, при його помочи станули всі нові будинки економічні і мурований дім приходський в Вошанцях. будучи при сім добрим і практичним господарем учив обрабляти землю, а лю-

О. радн. С. Кульчицький нуратор маєтности Угерці винавські.

будучи ся в садівництві, учив щепити і роздавав щепи селянам — так, що цю частину і Покійного заслуга, коли нині село Угерці вин. вкрите зелению садків. Одиноким і універсальним спадкоємцем майна в Угерцях вин. установив бл. п. М. Малецький Товариство „Просьвіта“ у Львові. Крім сього лишив слідувачі легати: для Руського Тов. Педагогічного у Львові 2000 кор., Філії Тов. „Просьвіта“ в Комарні (на повіт рудецький) на удержане селянської бурси 1000 кор., на будову нової церкви в Рудках 1000 кор., на украшене церкви в Угерцях вин. 1000 кор., Л. Федевичеві ст. прав (що в часі довготривалої недуги завідував його майном) 4000 кор., Катерині Охендушко довголітній служниці 1000 кор., прочим слугам, що були в службі в часі його смерті, числом дев'ятнадцять, по 100 кор. разом отже 1900 кор. Понадто вложив бл. п. М. Малецький обовязок на Товариство „Просьвіта“ впровадити в жите захоронку під зарядом СС. Службниць Пр. Д. М. в Угерцях вин. найдалше до двох літ від часу отворення тестаменту. На удержане захоронки має Товариство „Просьвіта“ відступити 12 моргів поля, вибудувати власним коштом мешкальний і економічні будинки.

Маєток Угерці вин. числить 376 моргів 647 сяжнів простору. З того 12 моргів переходить на власність Захоронки, так що для Товариства „Просьвіта“ остає 354 морги 647 сяжнів. В тім 256 моргів 1075 с. орного поля, 30 моргів 434 с. лук, 9 моргів 610 с. огороду, 2 морги 899 с. пасовиска та 62 морги листового ліса. Половина ліса є така, що можна би його рубати беручи 700—800 кор. за морг. Приймаючи пересічну ціну сього маєтку 800 кор. — бо так платять в сих сторонах — то ціла маєтність Угерець вин. представляє вартість около 280 тисяч корон. Крім сього з хвилею смерти тестатора остав живий інвентар вартости 10.000 кор. і економічні будинки та господарські знаряди.

Маєтність обтяжена 4% довгом Галицької Каси Товариства кредитового земського в квоті 54.853 кор. 06 сот. Піврічні рати платні в січні і липни виносять по 1422 кор 42 сот., так що сплата цілого довгу простягає ся ще на 19 літ.

В основнім актї фундаційнім висказав бл. п. М. Малецький бажанє, щоби Товариство „Просьвіта“ уживало само одідичений маєток, щоби його не продавало без конечної потреби, а чистий дохід уживало на ціли господарсько-кооперативні. Виконавцем послідної своєї волі і адміністратором до хвилі доки Товариство „Просьвіта“ не обійме його в приписаній дорозі в своє посіданє, назначив бл. п. тестатор о. радн. С. Кульчицького пароха Вощанець.

Перший голос в справі з'ужиткованя запису заняла філія „Просьвіти“ в Комарні на повіт рудецький. Скликана в сій справі до Рудок на день 5. марта 1910 р. анкетета, в склад якої входили о. Ст. Онишкевич голова філії, др. Т. Печерський заст. голови, о. Вол. Петрик секретар, о. С. Кульчицький куратор маєтку Угерці вин., о. Анатоль Ковальський декан з Новосілок гостинних, о. Цел. Кульчицький парох з Підгайчик, Олекса Щупак селянин з Хишевич і Іван Химяк міщанин з Рудок, рішила предложити Головному Виділови Товариства „Просьвіта“ до одобрєня і переведєня в жите свої ухвали.

Перше усього станула анкета на тім становищи, що згідно з волею тестатора дохід з маєтку Угерці вин. повинен йти на ціли кооперативні. З огляду на се, що бл. п. М. Малецький жив і працював для свого народа в рудецькім повіті, який задля браку сил моральних і материяльних у руського населєня остав на поли просьвітнім, культурнім і економічним далеко по заді інших повітів, належить доходи з маєтку Угерець вин. ужити передовсім на скріплєнє кооперації серед нашого народа в рудецькім повіті. Дальше узнала анкета місце в Угерцях вин. на осідок Захоронки за невідповідне, а місто сього висказала бажанє побудувати таку Захоронку в Рудках. Натомість виступила анкета з пропозицією оснувати в Угерцях вин. взірцеву школу господинь. Такої школи Русини не мають, а Угерці вин. надають ся до сего. Є тут великий сад і огород, господарські будинки, до яких притикає поле, а бракує будинку на інтернат і шкільні салі. Вправді є двірок однак він малий і в лихім стані. На його місце належало би побудувати новий будинок. Анкета прелімінує одноразовий вклад на шкільний будинок (інтернат на три учительки і двацять учениць разом з салями викладовими) і на адаптації 20.000 корон. Одноразовий видаток на будову Захоронки в Рудках 14.000 корон. Разом отже цілий вклад виносив би около 34.000 корон, який анкета пропонує покрити в сей спосіб: Продати десять моргів ліса на вируб за 7000 кор. з посесії за р. 1910 netto (по заплаченю податку, рати банкової і т. д.) 4300 кор., з посесії за р. 1911 рівнож 4300 кор. — разом 15.600 кор. Бракуючу решту 18.400 кор. належало би покрити з продажі 30 моргів далеко положеного поля, яке селяни держать в посесії і радо би купили. Що до адміністрованя маєтком на будуче, анкета є тої гадки, що адміністрация у власнім заряді не оплатить ся. З огляду на се пропонує лишити в посесії у селян те поле, яке тепер мають, себто около сто моргів, зглядно о 35 моргів менше, колиби тільки продано. Решту винаняти одному чоловікови. Всьо поле арендувати місцевим чи околичним селянам — по думці анкети — не оплатить ся, бо чинш випав би низший і труднійше було би його стягнути. Анкета надіє ся, що по проданю 35 моргів гіршого поля і відступленю 12 моргів СС. Слу-

ебницям на Захоронку та кілька моргів школі господинь, буде можна дістати посесії ще около 7.000 кор. По відтягненню від сього банкової рати і квоти вналежної на школу господинь позістало би Товариству „Просьвіта“ наші кооперативні цілі около 2000 кор.

Ухвали філії „Просьвіти“ в Комарні як також цілу справу Угерець вин. обговорено і передискутовано докладно на анкеті, яку скликав Головний Виділ Товариства „Просьвіта“ на день 15. марта 1910 р. В склад анкети входили: др. М. Щюба провідник анкети, інж. А. Корнелля, о. Т. Лежогубський, др. І. Брик, дир. Гапак, ред. А. Жук, Дуткевич, С. Кузик, др. Г. Величко, Гр. Зацерковний, Заячківський, куратор Угерець вин. о. радн. С. Кульчицький, др. Т. Печерський делегат філії „Просьвіти“ в Комарні і куратор Милованя о. М. Бачинський.

Каплиця бл. п. М. Малецького, в якій спочивають його тлінні останки.

Усі члени анкети були згідні в сьому, що такий щедрий запис належить як найекономічніше використати. Однак починати ширшу акцію в Угерцях вин. перед одержанєм декрету власности а до того в хвили, коли Головний Виділ звернув всю свою увагу на основанє школи взірцевого господарства Милованю, було немислиме. Проте рішила анкета вести наради в напрямі, що належить зробити з Угерцями вин. в найближшій будучности. На пропозицію філії „Просьвіти“ в Комарні, щоби поля винаняти одному чоловікови, анкета не могла згодити ся. Вправді приносило би се більший чинш а давало би менше заходу, однак ціль легату вже на самім початку була би схиблена. Проектови перенести захоронку з Угерець вин. до Рудок, анкета не противила. Піднесено тільки сумніви, чи на таке перенесенє згодить ся Заряд Захоронки Консисторія. Переведенє сеї справи поручено філії „Просьвіти“ в Комарні о. кураторови С. Кульчицькому. Рівнож не могла анкета згодити ся на про-

позицію о. куратора М. Бачинського, щоби частину маєтку в Угерцях вин продати і обернути на вивінованє Господарської школи в Милованю, стоячи на сій засаді, що ніодин кусник землі не може бути проданий, а все мусит остати власностию Товариства. Як лише Головний Виділ впровадить в житі постійну Школу взірцевого господарства в Милованю, то сейчас візьме ся до зорганізованя Школи господиень в Угерцях, так що Угерці вин. стануть маточником господарського поступу і культури. Тому власне не може Товариство „Просьвіта“ сього маєтку позбувати ся. Така була гадка членів анкети і в наслідок рішила того анкета: 1) Виарендувати поля селянам на услівях відповідаючи місцевим відносинам з тим, щоби а) 56 моргів найблизших двора і всі будинки були кожного часу вільні і могли бути віддані до розпорядимости Товариства б) щоби були забезпечені границі так виаренованих ґрунтів як і ліса. 2. Інвентар живий і мертвий, а також гірші будинки рішено продати на покриті бїжучих видатків. Сі рішеня анкети приняв до відома і затвердив Головний Виділ на засіданю з дня 22. марта 1910 р.

Так отже, на основі повисших ухвал, винанято поля селянам. Виареновали їх переважно селяни Угерець вин. за оплатою пересічно по 32 кор за морг. Беручи сей чинш за основу річний касовий оборот з Угерець вин по виділеню 12 моргів СС. Службеницям представляє ся в приближеню так

I. Приходи:

1. Чинш за винаймлені поля	8550 кор.	
2. Продаж дров на опал селянам	700 „	
3. Дохід з саду (пересічно)	200 „	
разом		9450.00 кор.

II. Розходи:

1. Банкові рати	2844.84 кор.	
2. Податки	600.00 „	
3. Асекурация будинків	50.00 „	
4. Служба	200.00 „	
5. Інші адміністр. видатки	200.00 „	
разом		3894.84 кор.
Чистий дохід		5555.16 кор.

Однак в першій адміністративній році приходи і розходи були о много більші. На приходи зложили ся кромі чиншу за поле ще продаж живого і мертвого інвентаря, продаж гірших економічних будинків і т. п. Знова до розходів прийшли такі надзвичайні видатки як кошта похоронів бл. п. М. Малецького переносна такса, загальні банкові рати, адміністрация у власній заряді від смерті М. Малецького до часу винайму піль і ин. Загальний прихід в тім часі виносив 31.969 кор. 36 сот., загальний розхід в тім самім часі 27.09 кор. 31 сот. З кінцем грудня 1910 р. остала проте касова готівка в квоті 4.87 кор. 05 сот. Квоту сю призначив Головний Виділ на вибудованє дому Захоронки, хоча вже в сім році сповнити одно з бажань покійного тестатора.

На перенесенє Захоронки до Рудок не згодили ся в першій мірі місцеві селяни, яким дуже залежало на сім, щоби при Захоронці заведено правильну науку дітий. В тій цілі звертала ся депутация селян до Консисторії і Намісництва та кілька разів до Товариства „Просьвіта“. Заходам і домаганям селян годі було йти на перекір тим більше, що така була рівнож воля тестатора.

Належить ще зазначити, що в часі літних фєрий минувшого року, бул поміщена в Угерцях вин. Вакаційна Оселя дівчат. Заходом дівчат відбув ся дн 7. серпня 1910 р. концерт, присвячений памяти бл. п. М. Малецького. Бул саразом не тільки перший концерт в Угерцях вин. але взагалі перший концерт на селі в сім окрузі. Сей виступ сільських дітий записав ся милою згадкою в памяти місцевих і околичних селян.

Микола Творидло.

Три дні в чеськім селі.

Поїзд мчить скоро вперед. За дві години має бути в Празі. Цілими годинами дивився я з вікна поїзду на доспіваючі збіжеві лани, поперетинані рівними, як струна, дорогами, окрашеними рядами овочевих дерев: груш, яблуній, слив, перетяжених дозріваючим вже овочем. Все втікає з перед очей, навіть села, що тільки пригадують своїм видом чисті, огрядні місточка, а на їх місце прибігають все нові.

Пересичені та умучені вже видом очей, тому я відвернув ся від вікна та взявсь читати книжку.

Вид чеського села. На лівім боці, шкільний будинок.

Коло мене сидів старший вже чоловік. Щось глибоко думав, бо навіть не порушив ся.

Та нараз оживив ся. Побачивши в моїх руках руську книжку, заговорив до мене по нашому. Зраділи ми оба, що стрінулись на чужині. Розбалакались таки на добре. Він вже 15 літ тому покинув серед біди та нужди свій край, воюю рідню, блукав по сьвіті, вкінці опинив ся в Чехах. Тут кинув ся до торгівлі, та в протягу 10-ти літ доробив ся більшого маєтку, оженив ся з багатю Чешкою тай годі вже вертати до свого краю, хоч тягне таки бодай на короткий час поїхати. Тепер їде до села Сані купувати цикорию в тамошній фабриці, що є власностию селян.

— Що кажете, питаю, фабрика власностию селян? А то як?

Се моє питанє його вже здивувало. „Таж тут — каже — селяни мають уже багато своїх фабрик. А вже Сані було би для Вас дуже цікаве, бо там багато є уряджень, про котрі руським хлопам ще і не снилось. Висідайте зі мною, покажу вам все, бо маю там багато знакомих“. Я аж зрадив, що буду ав таки свого провідника.

Ми висіли на найближшій стації а за пів години вже були в славнім селі Сані. На вежі сільської церкви вибила сема. Входимо в село, яке радше подабає на місточко. Село числить около 200 хат. Гарні муровані будинки по обох сторонах битої громадської дороги, обсаженої овочевими деревами. В середині села одноповерхова мурована школа, висока стилево мурована церков; на вежі годинник.

Смеркаєсь. Нараз заблестіли в одну мить по вулицях сьвітла.

— Що се? — питаю здивований свого провідника.

— Тут — каже — люди вже не сьвітять нафтою; вони запровадили собі електричне осьвітленє. Заснували спілку та спільно завели собі електричну централю, тож можуть осьвічувати свої дороги та вулиці. Але пождіть, завтра побачите щось більше; днесь вже ніч, то годі. Ходім на вечеру.

Я вже не допитував ся, але думав, де то ми тут можемо йти на вечеру. В нашім селі до коршми годі йти, бо крім горівки та кусника хліба нічо там не дістанеш, переночуєш хиба на брудній голій лавці, тай то не доспиш, бо гамір і крик п'яниць не позволить. Тай в хлопській хаті годі ночувати, бо душно, хиба заритись би в стодолі в солому.

— Ідемо — каже з усмішкою мій товариш — до коршми.

Я дальше мовчу, радуєчись, що маю свій запас.

Приходимо близше, вже бачу гарний будинок, а на нім напись „Hostinec.“

Входимо до середини. Комната простора, осьвічена ясно електричними лампами, на мальованих стінах порозвішувані образи сьвятих та славних чеських людей, в другім місци висить богато часописий. При столах прикритих білими скатертями сидять селяни, одні читають, другі грають в шахи, інші гурторять. Приступаємо до них, а я представляю ся.

— А, Русин з Галичини, витаємо, витаємо. В нас були вже люди ріжних народів, бувають часто Поляки, Москалі, Сербі, Болгари, але Русина ще не було ніколи — загули присутні селяни.

Посадили між себе, найшли зараз і пропамятну книгу, яку подали мені, щоби в ню вписатись на памятку, подали пушку з написею: „Matice školska.“ до якої треба кинути жертву на чеські школи, а після того гутірка зачалась на добре. Деякі з присутних бували в Галичині; многі з них їздили до Данії щоби приглянутись, як тамошні селяни газдують, були і в Росії — коні купувати, були і між Німцями, та біднійшого краю, як Галичина кажуть — не бачили нігде. Властитель гостинниці, Чех, подав вже вечеру та пиво. „То — каже — пиво з нашого власного бровару. Самі ми плекаємо ячмінь на пиво, самі в своїй пивоварни варимо, самі і випємо, та ще й другим продамо.“

Тимчасом до гостинниці увійшов управитель школи, а за ним сьвященник. Присіли ся до гурту і розмова поплила дальше. Говорилось про всячину. Вкінци зачались клеїти мої стомлені очі.

Я поговорив з властителем гостинниці про нічліг і дізнав ся, що за корону дістану комнату. Та, скоро став я прощатись, один з селян приступив до мене і просить до себе на нічліг.

— Я — каже — телефонував уже до жінки, що прийдемо, тож вже пропало.

— Як то — питаю, — телефонував, хибаж у вас є телефон?

— А, от бачите він є навіть в гостинниці. Маємо електрику, чомуж не урядити собі телефону?

Чуючи і бачучи таке, я не міг прямо з дива вийти.

Попращавшись вийшли ми з гостинниці, а за кілька хвилин були вже в хаті гостинного господаря, який був вйтом в селі. Се не хата нашого селянина, але як би якого урядника в місті. Чисто, гарно, на бюрку при ліжку електрична лампка, недалеко шафа з книжками, на столі альбом з фотографіями

— Кілько — питаю його — маєте поля?

— 30 моргів, є однак в нашім селі переважно біднійші, пересічно 10 моргові та ще менші господарства. Найбогатший селянин в нас — се Дворжак посол до чеського сойму.

За хвильку я вже спав та ще в сні не опускали мене пережиті вражіння.

Скоро день я був вже на ногах. Ранок оказував ся чудовим. Я тішив ся, бо сподівав ся, що буду міг ще не одно побачити. Насамперед пішов до фабрики цикорії.

Є се фабрика спілкова. Люди управляли тут цикорию від давна, та мало їм чужі фабрики платили. Тож вони заснували спілку і збудували фабрику та самі сушать цикорию і продають, а зиск ділять поміж себе після скілько-сти доставленої сирої цикорії*).

При фабриці цикорії є ще електричний млин, також спілковий. Місто продавати на торзі збіже, селяни мелють його в своїм спілковім млині та продають муку, що їм дуже добре оплачуєть ся.

Є в селі також спілкова пекарня. Обчислили собі люди, що не виплатить ся печи дома хліб, будувати на се осібні печі, тратити час, палити дерево тай їсти

Вид улиці в чеськім селі.

недопечений або перепечений хліб. В спільній пекарні можна се зробити далеко таньше, вигіднійше тай лучший хліб мати. При тім ще приїзджають купці що дня та купують в них велику скількість хліба, булок і іншого печива.

Недалеко від сих забудовань пишаєсь гарний магазин на збіже, штучні навози, рільничі наряди, та все інше потрібне для газдівства. Ніхто не купує та не продає осібно на свою руку, але всі гуртом, бо то для них вигіднійше. Мають свого фахового купця, керманича спілки, котрому спілка за се платить, а він вже має всего достарчити спілці, зглядно єї членам без клопоту. В магазині є всякі прилади до чищення збіжа, як сортівники, трієри, є шпихлірі, де можна збіже чисто та сухо переховати до часу аж прийде лучша ціна.

Оглянувши се все пішов я знов в село, між людей. Ті, що скорше позбирали з поля ячмінь, вже молотять. Тай дивно молотять. Везе — бачу — чоловік одним конем якусь скриню. Кажуть мені, що се електрична машина, що має молотити. Іду, щоб придивитись. І справді: заїхав газда до стодоли, припасував скриню до підстав, злучив поясом з молотільнею, та витягає два

*) Фабрику цикорії заложили Чехи і в нас в Судовій Вишні. В ній приготовляєсь відразу цикорию до домашнього ужитку. Околичні селяни, що мають легкі піскові глинки сухі, мають нагоду управляти нову промислову рослину.

дроти. Один їх кінець прикріплює до придорожного дроту на стовпах, другий до згаданої скрині. Поправив, припасував, закрутив корбу, а машина вже гудить, та злучена пасом з молотільнею вправляє і єї в рух. Люди накидають ячмінь, другі відбирають солому, треті полову, а четверті приправляють порожні мішки під отвори, що з них сиплесь вже готове чисте зерно, відчіпляють наповнені та накладають на віз і везуть сейчас до магазину на переховане. Все то так йде справно, що і не стямиш ся, як з великої стирти нічого не лишилось.

Такою машиною можна змолотити 200 кіп денно а то й більше. Мащини ті також спільні, тому, скоро один змолотить, машину зараз відставляє машину до другого господаря і т. д.

Приглянувшись роботі в stodолі пішов я ще в поле. Тут стрітив я при роботі тих самих людей, з котрими вчора вечером сидів при склянці в гостинниці. Не перешкаджає їм спека, піт ллє ся, а робота йде жваво. Не питають, що мають подостатком, працюють, бо праця в поли, се їх честь, а земля се їх варстат. Одні косять збіже кінними жнивварками, другі грабками, серпа не знають, „бо то — кажуть — страта часу жати днесь серпом. Де мало роботи і дешевий робітник, то ще можна й серпом жати, але в нас вже ні“. Великі, сильні, холонокровні коні тягнуть наладовані вози, хоч немало є фір запряжених коровами.

Спількова фабрика цигорії в Сані.

Чеська народна школа в селі Сані.

По поли не видко меж, хиба камінні стовпці відмежовують сусідські поля, нема вузких як стежки загонів, бо тут поля вже давно скомасовані, сцілені.

Деякі заорюють вже свої поля, та засівають пашні рослини для худоби, бо пасовиск вже давно нема, перемінили на орний ґрунт, бо се лучше виплачуєсь. Були колись і тут розлогі пасовиска та сіножати, старші люди ще памятають. Але настала дорожнеча, пасовиска та сіножати не оплачувались, лучше було відводнити, справити, обробити та засівати бураки, броваровий ячмінь, цигорію на продаж а на пашу засівати конюшину, люцерну, кінський зуб, мішанки. Корови все стоять на стайні. Лишив ся лиш кусник 2-морговий пасовиска. Туди виганяє все громадський пастух корови на прохід, бо то потрібне для здоровля худобини. Для гусий є знов инший огорожений кусник зі ставком. Громадський пастух має також доглядати трох расових бугаїв, котрі купили собі громадяни до спільного ужитку. Инших не мож уживати, тай ніхто і не хоче, бо знає, що се йому не виплатить ся.

Приглядаючись усему тому згадав я наші громадські пасовиска. Мокрі, квасні, покриті мохом неужитки, в иншій місци вирости будяки як ліс, або тисячі моргів покриті зарослими купинами що і кроку не поступиш, а рівні гарно положені, аж жаль і встид збирає за наших людей. Сотки тисячів моргів гарної, плодючої землі лежить неужитком, міліони гроша лежить марно в землі, лиш збирати їх, але хоч трохи треба над ними попрацювати. І чиж маємо ми право нарікати на біду та нужду, на злі часи? — подумав я. Таж ми самі винні своїй біді! Чи довго то так буде?

Умучений та засумований заходжу знов до гостинниці. Але там нема нікого, посходять ся аж вечером, по праці.

Оглянутиб ще обійстя, коні, корови. Заходжу на одно обійсте. Подвіре чисте, виметене, як на великдень. По середині мурована гноївня, з керничкою з боку на гноївку. Дівчина помпує гноївку та розливає на гній, щоб не висикав занадто; друга виносить з під коров навіз, та розстелює рівно по гноївні.

Стайня висока, мурована, з великими вікнами, підлога бетонована. Жолоби також з бетону, чисті, як би щойно сьвіжо вимиті. Коло жолоба при кожній корові пійло з водою, уладжене так, що вода сама підходить до гори. Корова потребує лиш писком піднести вічко та напитись, коли захоче.

Корови гарні, рослі, расові. В селі є спілка, що має на ціли плеканє расових молочних коров.

Дають коровам дівчата їсти. Одна вимірює рівні порції, друга розносить. Відтак миють і чистять вимена, а коли корови скінчили їсти, засідають дівчата до доєня. Корови стоять мов діти, дримають, та ждуть, аж прийде на них черга.

Ба — думаю собі — то се так в одного, але піду до другого. Але там то само бачу, лиш з сею ріжницею, що там вже зачало на добре смеркатись, тож в стайни засьвічено електричне сьвітло. В третого і четвертого го само.

Вид улиці в селі Сані.

І знов полинув я гадками в наші села, заглянув до нашої стайні. Боже, що то за бруд, смерід, вогкість. Стіни валять ся, на стелі повно павутини, від мух роїть ся, як в улию, стайня низка, душна, в зимі так зимна, що корови ноги відморожують, під ногами гній цілком мокрий, мов болото, вікон нема, гноївка уробила попід підлогу ровець та витікає свобідно в широчезну вонючу баюру на подвіре, а з відтам вулицею на дорогу та в рів. А корови худі, змиршавілі, гній наче поприростав до їх шкіри.

І наш газда вимагає від сеї корови молока, вдячності за свою недбалість, за то, що замість чисту воду каже пити єї гноївку. Але нарікати вміє. Деж ті просьвічені учителі — питаю себе.

Оглянувши обійсте, пішов я знов до гостинниці на вечеру, щоб при тій нагоді побалакати з людьми.

Кінчилась субота. Людей звичайно більше, бо зближаєсь день відпочинку. Знайшлась і музика, до того добра — знана здавна у нас — чеська банда.

Знов зайшла розмова про господарство. Я довідав ся, що поле в них вже давно покомасоване, подреноване, де треба було, межі всюди скасовано, заведено за те ширші та вигіднійші дороги. І багато інших дивних та нових річий мож було довідатись. Тимчасом забава йшла дальше.

Я лишив ся вже в гостинниці спати. Комната гарна, постіль чиста, все огрядне, як в великоміськім готелю за великі гроші. А деж то наша коршма до тої вмилась? Я приганув собі нашого брудного жида-коршмара, що то спиває а потому викидає п'яного чоловіка на двір. Але годі. Яка суспільність,

така і одиниця. Були і тут такі жиди коршмарі, та мусіли забратись, бо не було їм з чого жити.

Прийшла неділя. Богослуженє тревало коротко. О 10. годині вже церква була порожна, а люди удались майже всі до просторої гарно омаєної читальні на відчит. Крісла уставлені так, що кождий може все видіти і чути.

Відчит виголосила мандрівна учителька сільського домашнього господарства; говорила на тему: „Як має чеська мати виховувати чеські діти.“ Гарно оброблений відчит викликав оживлену дискусію, головно між жіноцтвом.

При кінци оголошує предсідатель, хто в селі має на продаж яку худобу, а хто хоче купити, прибиває рівночасно картку з сими оголошеннями на стіні, та повідомляє, що комітет виставовий рішив уладити вже незадовго виставу, тож хто хоче взяти участь нехай зголошуєсь, бо опісля не приймуть його худобини чи рільних плодів. Зацікавлений сим, питаюсь про ту виставу близше. Оповідаять, що тут що року уряджуєсь таку виставу для цілої околиці, а то на те, щоби люди могли оглядати що гарне, та брати примір. На виставі можна собі неодно купити, а властителі коров, коний, чи плодів рільних, узнаних за найлучші, одержують нагороди, та витворюють собі добру марку на будучність. Бож ясно, що хто виплекав гарне зерно, у того будуть і за дорогої гроші купувати збіже на насіне.

По полудни мала відбутись велика парада в честь чеського короля Юрія з Подєбраду в недалекім селі Подєбраді. Молодіж пристроїлась до виїзду. Дівчата в народних строях посідали на вози омаєні цвїтами, хлопці посідали на коні, окружили навкола вози тай вибрались з піснями на устах серед вистрїлів з мездїрів до Подєбраду. Старші закинули стрільби на рамена та пішли на польованє, а я розпращавши ся та подякувавши за гостину пішов на залїзницю і поїхав до Праги, бо таки вже добре припізнав ся. Але не жалію, що так довго тут задержав ся, бо ніколи не затре ся в моїй памяти згадка про се село. Невдовзі міг я наочно переконатись, що таких сіл у Чехів є дуже багато і у мене виринуло питанє: колиж в нас так буде?

Вячеслав Кучера.

Дещо про плеканє овочевих дерев.

Раціональне плеканє овочевих дерев є найважнійшою галузю господарства; воно приносить господареві великі зиски, а через те збільшує ся народний капітал. На жаль однак раціональне плеканє овочевих дерев находить ся в Галичині ще в пеленках.

А прецінь у нас стільки ще неуправленої землі, або порослої ріжними неужиточними хоптами та корчами; находить ся у нас подостатком гарних неогороджених площ, котрі мають знамениту почву і положенє, але що там побачите? Кілька старих, порослих мохом, хорих яблінок, або кілька на пів зісохлих сливок, котрі з часом повипускали з коріня величезну скількість гонів так, що ціла та громада слив подобає на ліс, котрий служить гусільничим гніздам і иншим насікомим за схоронище.

Отворіть вже раз очі панове господарі, та призадумайте ся над тим, що одно овочеве дерево приносить вам більше хісна чим верба. Ви не повинні думати, що верба вас нічого не коштує, если ви її управляєте; противно му-

сите тямити те, що 1 К. згідно 1·40 К., які то гроші коштує одно таке овоче дерево, принесе вам за кілька літ десятикратні відсотки.

Моїм милим обов'язком є подати вам деякі вказівки, як треба обходитися при управі овочевих дерев, аби можна жадати від них овочів, бо з жадною рослиною не обходять ся в господарстві так по мачошиному, як з овочевим деревом.

Які роди дерев і на яким ґрунті садити ?

Пісковато — глинковата, глибока почва котра є також пропускарна, надаєсь найлучше під управу овочевих дерев. Є однакж також досить менше-вартної землі, де можна рівнож управляти з добрим успіхом овочеві дерева, розуміє ся однак само собою, що на такі землі треба вибирати відповідні роди, позаяк є много родів, котрі люблять вогку почву, а є знова такі, що удають ся лучше на почві дещо сухшій. На сухих землях удають ся пр. черешні, вишні та волоскі оріхи, на вогких сливки, а на середно вогких яблука та грушки.

Положенє відиграє рівнож при управі овочевих дерев велику роллю. В забезпеченім, теплім положеню садить ся шляхотнійші роди, котрі в зимнім положеню по найбільшій часті змерзають, або овочі їх недобре розвивають ся. В зимнім, високім положеню садить ся знов такі роди овочів, котрі є відпорні на всякі кліматичні зміни та мимо непригідного положеня видають гарні овочі.

Если узгляднимо вже висше наведені вказівки, то треба також глядіти, аби овоче дерево, котре маємо садити, було належито посажене, позаяк тут робить ся по найбільшій часті непростимі похибки. Звичайно садить ся за глибоко або за високо. Дерево треба посадити в землю так глибоко, як глибоко було воно посажене в шкілці деревець. Тепер спитає хтось яке дерево є лучше садити, чи карлове, чи пів або високопенне. Розвязка сего питаня залежить від многих обставин.

Карлове дерево видає овочі скорше і гарнійше розвинені чим високопенне. Обіг соків не потребує відбувати такої довгої дороги, як в дереві високопеннім. Збірка овочів є лекша як при високопеннім дереві, а також і вітер не збиває так овочів, як се діє ся при високопеннім дереві. Се все є добрі прикмети, які посідає карлове дерево, однакж також і високопенне дерево має свої добрі прикмети, котрі треба узгляднити. Перш усього є воно відпирнійше чим карлове, а через се доживає довшого віку. Високопенне дерево можна садити по боках улиць, на пасовисках, полях і т. п., чого з карлом робити не можна. Високопенне дерево не вимагає тільки фахово знаня при обтинаню як карлове дерево. З карлового дерева можна також лекше вкрасти овочі як з високопенного.

Бачимо отже тепер добрі і злі прикмети карлового як і високопенного овочевого дерева а висновок з того є такий:

В забезпеченім, огороженім городі можна з успіхом садити карлове дерево, однак на берегах придорожних ровів, в отвертім поли, на пасовиску треба дати першеньство дереву високопенному. Півпенне дерево надаєсь найлучше на збока. Такі землі, котрі є мало пропускарні, треба здренувати, або примінити так зване глибоке скопанє.

Як належить притинати овочеві дерева.

Як довго високопенне дерево є ще молоде т. зн. по 3—4 роки по засадженю його на місци, треба глядіти, аби його корона приняла відповідний вид. Найважнійшою річю є, аби в короні, яку тоді дерево має, усунути перехрещуючі ся галузи і то аж по їх перстень. Зі середнім конаром корони треба поступити відповідно до його сили. Если він є слабий, треба його притяти коротше, противно коли сильний, притинає ся його довше. Звичайно притинає ся на

5—6 очок, а іменно, кінцеве очко конара повинно знаходити ся завсїгди по тій сторонї, де в попереднім році була послїдна зрізана поверхня. Бічні галузи притинає ся відповідно до головної коротше і то так, аби кінцеве очко находилось завсїгди на внї. Розуміє ся само собою, що при притинаню дерева треба йому надати певний вид, або кулистий або пірамідальний. Звичайно вказує нам вже сама природа, якої форми жадає відносний рід овочевого дерева. То само відносить ся і до того, як довго треба дерево притинати. Єсли дерево вже раз почало родити, то перестаємо його притинати і обмежуємо ся при дальшій твореню корони лиш на перехрещуючі ся галузи, або на рівномірний ріст всіх находячих ся в коронї галузій.

При карловім овочевім дереві вимагає притинанє більше фахового зна-ня. Головний середній конар обрізує ся тут на $\frac{1}{3}$ довжини, розумієсь однак само собою, що залежить се рівнож від його сили. Бічні галузи притинає ся так далеко, аби очка, що на них находять ся, дійшли по найбільшій частині до бічної галузи, а рівнож, аби кінцеве очко находилось на внї. На яку довжину треба притинати, се залежить рівнож від сили головної галузи, котру скорочує ся до половини, або до $\frac{2}{3}$ її довжини.

Бічну провідну галузь то зн. слїдуючу при головній галузи на бічному конарі деревця, треба притяти аж по очко конара. Спідну галузь притинаєсь на 2 очка, а маленькі випуски не обтинаєсь зовсїм, бо се є якраз ті галузочки, котрі мають родити овочі. Більші рани, котрі повстали при притинаню, повинні бути гладкі і де се можливе, повинно ся затирати їх деревною мастию. На однорічних галузках належить повести тятє в висотї 1 мм. понад послїдним кінцевим очком по можности легко скісно, аби через се зрізана поверхня скоро загоїла ся. Дальше треба поступати з овочевим деревом в той спосіб, що треба усувати мох, котрий творить ся на корі та від часу до часу смарувати дерево вапном, через що кора стає гладкою, а много насікомих гине.

Не треба рівнож забувати, що

овочево дерево треба гноїти.

Можна при тім уживати природного або штучного навозу.

Овочево дерево гноїть ся звичайно по 3—4 літах по його засадженю на місци і поступає ся в тих самих відступах дальше. Звичайно гноять близько пня, що однак є невластиве, позаяк повинно ся гноїти звичайно в віддаленю обводу корони.

Дерево треба рівнож хоронити перед численними

шкідниками.

В неогороджених садах, треба деревця хоронити передовсїм перед заячою пажерливістю.

Найлучшим охоронним средством є солома або терневий хворост, котрими то средствами треба вже в пізній осени обвязати зглядно обвести деревця. Рівнож можна обмастити молоді деревця мішаниною з вапна, людського калу та сажі.

Дальшими шкідниками є гусїльниці, передовсїм гусїльниця „овочника яблївця“, „зазимчак“, „прядка перстенівка“ і багато інших. Через зиму треба їх позбирати та спалити. Яєчка „прядки перстенівки“ находимо звичайно на однорічних галузках овочевих дерев в видї широкої обручки. В такім случаю найлучше відтяти галузку враз з обручкою та спалити. Є також дуже практичний прилад до нищення гусїльничих гнїзд, а іменно в видї смолоскипа; його наповняєсь нафтою, прикручуєсь на дручку і в той спосіб дуже легко приходить ся нам спалити гусїльничі гнїзда, що находять ся в закутинах галузій.

В рационально ведених садах прикріплює ся на пнях овочевих дерев т. зв. липкі перепаски, котрі в ужитю оказались дуже практичними, треба їх лиш умієтно ужити. Єсли місце на пни, де маємо прикріпити таку перепаску, не

є гладке, то треба його найперше вирівнати глиною, аби комахи, що лізуть по пни в гору, не могли дістатись під спід, а лиш відбували свою дорогу через перепаску, на котрій застрягають і гинуть.

Все, що я дотепер сказав, се найважнійші вказівки, які кожний годівельник овочів повинен знати. Тепер хочу ще сказати

кілька слів про збірку овочів.

Прикро є дійсно кожному любимцеві овочів бачити, як то по варварськи відбуває ся їх зриванє. Єсли якийсь господар вивозить на торг свої овочі, то хоче, аби йому люди за його товар добре заплатили; та щож однак може він одержати за свої овочі, єсли вони пообтовкані, недорідні та не посортовані?

Не хочуть однак господарі зрозуміти, що чим красші овочі вивезуть на торг, тим більше можуть за них одержати, бо тоді не змушені вони скоро їх продати; вони їм так легко не зіпсують ся і вони продадуть їх доперва тоді, як одержать відповідну ціну. Аби се однак могло наступити, треба перестати стрясати овочі, або як я се вже також бачив, збивати їх жердками та зсипувати до мішків зовсім так, як бараболі.

При зриваню овочів треба взяти драбинку (подвійну або поодинокую) і малий кошик, заосмотрений в деревляну ключку, котрий вішає ся на галузи. Овочі зриває ся ніжно рукою і легко вкладає ся їх в кошик, а скоро він вже повний, то відчіпає ся його і обережно висипає ся з него овочі на приготовану вже задалегідь на землі солому.

Наколи вже всі овочі, котрі мало ся зірвати, зірвані, треба їх перш усього посортувати і то на 3 сорти.

До першої сорти приділює ся такі овочі, котрі мають гарний вид, посідають відповідну величину, гарно забарвлені, котрі одним словом є без блуду і за котрі можна жадати на торзі подвійної ціни.

Друга сорта може складати ся вже із середних овочів, все таки вони не повинні бути ушкоджені.

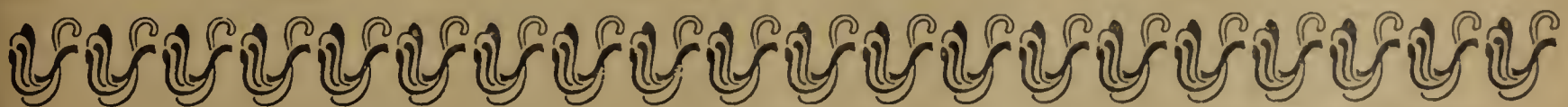
Третю сорту, котра містить в собі малі, недорідні овочі, призначує ся звичайно до домашнього ужитку, т. зн. до виробу овочевих повил, вина, сушу і т. п.

Овочі, які призначує ся до безпроволочної продажі, треба верствами уложити в кошах, легко вимощених соломною а відтак зашити соломною або полотном до пакованя, однак так, аби овочі находячі ся в коши не трясли ся. Овочі, призначені до того, аби опісля доспіли в призначеній на ту ціль кімнаті або пивниці, укладає ся на полицях, нарочно до того споряджених.

При овочах першої якості, котрі висилає ся в 5 кг. пачках або кошиках, уживає ся до вимощеня стін як також до вистілки поодиноких верств деревної вати. Кожний овоч з окрема завиває ся в бібулку і верствами укладає ся їх щільно один коло другого. Американці пакують овочі, котрі відтак висилають на наші торги, в бочки.

Ся коротка статя, котру я написав на підставі моєї практики, містить лиш найважнійші вказівки для наших господарів і я сильно переконаний, що єсли кожний годівельник овочів буде сего придержуватись, то осягне також найлучші висліди.

Тому, панове господарі, положіть руку на серці та приступайте до управи овочів з охотою та замилованєм, позаяк ту находить ся великий капітал, котрий у нас ще досі не використаний.

О. О.

ПРО АСЕКУРАЦІЮ ХУДОБИ.

Ні один чоловік не може охоронити ся перед нещасливими випадками. Чоловік хочби не знати як стеріг ся, може часто зовсім безвинно попасти в нещастє: понести шкоду в маєтку, або навіть стратити весь маєток; може через нещасливий припадок утратити здоровлє, а навіть жите. Нещастє може трафити ся кожної хвилі, бо як кажуть — „час на часі не стоїть“. Давно, коли люди не знали ще асекурації, нещасливі випадки давали ся їм далеко більше в знаки, як тепер. Чоловікови, котрого постигло нещастє, тяжко було самому одному двигнути ся з нього, повернути собі понесену шкоду. А як через нещасливий припадок він утратив весь маєток, то не лишало ся йому нічого ліпшого, як брати палицю і торби та йти на жебри. Нині, завдяки асекурації, настали ліпші часи. Дбалий і осторожний чоловік не потребує нині бояти ся жебрачої торби. Весь маєток може він забезпечувати в асекураційних товариствах, може асекуровати своє здоровлє, а навіть жите і за невелику оплату, премію асекураційну, має певність, що на случай нещастя шкода буде звернена, чи то йому самому, чи то його наслідникам. Те, чого не міг вдіяти в давнину один чоловік, те легко може вдіяти громада людей зєдинена в товариство. Не дармо кажуть: „громада великий чоловік“. Коли один чоловік потерпить шкоду, то йому самому дуже тяжко, а нераз неможливо собі її повернути. Але як громада йому допоможе, як зложить ся на нього, то шкода легко буде йому винагороджена. „Громада по нитці, а бідному сорочка“ — на отсій засаді опирає ся кожда асекурація. На отсій засаді опирає ся також і асекурація худоби.

Справа асекурації худоби має незвичайно велику вагу для хліборобського населеня. Живий інвентар — се один з найважніших складників маєтку хлібороба. Утрата живого інвентара є для хлібороба страшним ударом і дуже часто доводить його до цілковитої руїни. У великих рільних господарствах, де є по кількадесять або і кількасот штук худоби, шкоди спричинені нещасливими випадками менше-більше вирівнують ся, так, що вже сама більша скількість худоби є певного рода самообезпекою. Длятого, коли великі рільні господарства можуть сяк-так обходити ся без асекурації худоби, то для дрібних рільників така асекурація є просто конечною. Дрібний рільник, властитель кількох штук худоби, коли йому впаде хотьби лиш одна штука, лишає ся скаліченим маєтково на ціле жите. А яку доперва втрату поносить той бідолаха, що має одну одну ко коровицю, на котру він гарував половину свого житя, котра є другою мамою для його родини.

Історія асекурації худоби.

Асекурація худоби — се зовсім не так нова справа, якби кому здавало ся. Сліди асекурації худоби находимо ще в старинній Юдеї. Істнував там припис обовязуючий перевізників, а полягав він на тім, що як котрому перевізникови розбійники або дикі звірі пірвали осла, то товариші мали йому спільними силами зрабоване звіря відкупити.

В 12. віці була в Ісландії майже у всіх округах, званих репсами, організація асекурації худоби. Задачею сеї організації було винагороджувати шкоду

кождому мешканцеві округи, яку він поносив через утрату що найменше четвертої часті живого інвентаря наслідком зарази. Господар, котрому впала четверта, або більша часть його худоби, був в праві домагати ся половини відшкодованя від господарів, мешкаючих в його окрузі.

В середних віках існувало дуже много місцевих (льокальних) організацій для забезпеченя худоби. На случай шкоди таксовано втрачене звіря, а отаксовану суму стягано від членів організації відповідно до скількості забезпеченої ними худоби. Такі організації не мали ніякої законної основи, опирали ся звичайно на устній умові і взаємній помочи мешканців громади. Мимо того були зони широко розповсюднені — особливо в Німеччині, Данії і Швайцарії; удержували ся через довгі часи і аж страшні зарази, які протягом 18-ого і 19-го столітя безнастанно навіщували Европу, зробили кінець численним організаціям для забезпеченя худоби. До яких страшних розмірів доходили шкоди вивряджені заразами, видно хотьби з отсих кількох цифр: В роках 1711—1714, отже протягом 3-ох літ знищив книгосуш 90 процент всеї рогатої худоби в Европі. Зарази повтаряли ся раз-пораз. В роках 1745—1751 згинуло в одній гілько Данії поверх 2 міліони штук рогатої худоби. Протягом років 1865—1867. навістила Европу знова страшна зараза — книгосуш. За ті 2 роки пропало в Данії 700 тисяч штук рогатої худоби, в 5-тьох провінціях Голяндії 150 тисяч. а в 3.110 громадах Австрії згинуло на книгосуш близько 3 четвертини всеї рогатої худоби. Розумієть ся само собою, — в часах, коли в Европі ширила ся так страшна пошесть, мусіли упасти всі завязки асекурації худоби.

Зарази спричинювали економічні катастрофи цілих країв і грозили цілковитим винищенем худоби. Приватні люди не були в силі нічого тут зарадити. Боротьбу з лихом мусіла взяти в свої руки публична власть — держава. І справді — держави, одна по другій, починають видавати закони в цілі поборюваня пошесть на худобу. Перший крок в тім напрямі зробив пруський король Фридрих Великий. В р. 1765. завів він примусову асекурацію худоби на Шлеску. До асекураційного фонду мусіли причинювати ся всі властители худоби, а з сего фонду виплачувано відшкодованє за худобу, що згинула на книгосуш. За приміром Прус заведено подібну примусову асекурацію в многих краях. Та ся примусова асекурація, хоть вратувала неодного властителя худоби від руїни, мало-що причинила ся до нищення зарази. Держави стали розуміти, що з заразами треба бороти ся иншими способами. Щоб не допускати заразу з заграниці, стали заострювати поліційно-ветеренарийний надзір над худобою спроваджуваною з заграниці. Дальше — стали держави пильно слідити за пошестями в нутрі краю і поборювати їх через відокремлюванє околиць обнятих пошестями, щепленє проти деяких зараз, нищенє пошестьних бактерій через дезінфекцію і в кінци — через вибиванє звірят заражених пошестью. Та найважнішим средством нищення зараз є те, що держави стали виплачувати відшкодованє властителю худоби вбитої в цілях нищення пошесть. Заки подібні закони увійшли в жите, властители худоби зі страху, щоб їм не вбивано хорої худоби, в надії, що худоба виздоровіє, затаювали в многих случаях найбільше небезпечні роди пошесть і через те спричинювали дуже часто розширенє зарази на великі простори краю. По заведеню відшкодованя зі сторони держави властитель не тільки не буде затаювати хорої худобини, але ще й сам донесе чим скорше власти. Худобина може згинуті і він понесе страту. Замість отже ризикувати, ліпше йому донести про хоробу власти, яка провірить хоробу і на случай вбитя хорої штуки заплатить йому відшкодованє.

Такі закони завели майже всі европейські держави. В Австрії на основі законів з дня 24. лютого 1880. р., 17. серпня 1892 р., 6. серпня і 15. падолиста 1909. р. платить держава відшкодованє за вбиті штуки при книгосушу, заразі легких, носатині, поморі і заразі легких у свиний.

Змаганя держав мали подвійний успіх: 1) протягом короткого часу винищено у великій мірі пошесть. Зарази від часу до часу і тепер появляють ся,

але ніколи не прибирають вони і в сотній часті так великих розмірів, як се бувало в давнину.

2) Виплачуючи відшкодоване за худобу вбиту в цілі нищення пошестий, держава тим самим повнить до певної степені функцію (чинність) заведеня асекураційного.

Розуміє ся, що ся асекураційна діяльність держав не може вповні вдоволити потреб рільничого населеня. Поза тими випадками, в яких держава платить відшкодоване лишають ся ще дуже а дуже численні випадки, в котрих держава не приходить в поміч пошкодованим. І тут власне отвирає ся широке поле для приватної діяльності.

Перешкоди.

Через поборюване пошестий усунула держава найтяжшу перешкоду до розвитку асекураційних організацій. Завдяки зменшеню небезпеки, що грозила в давнину організаціям забезпеченя худоби, організації такі можуть тепер зовсім добре розвивати ся і виказувати чимраз красші успіхи. Та все таки асекурація худоби не розвинула ся до такої досконалости, як се бачили ми при інших родах асекурації, приміром при асекурації огневій. Причиною сього є численні перешкоди, на котрі натрафіла асекурація худоби а яких не знають другі роди асекурації. Про одну з тих перешкод: зарази на худобу — писали ми висше. Перешкода ся завдяки діяльності держав зістала вже у великій мірі усунена. Та є еще інші: трудність означеня висоти ризика. Коли приміром при асекурації огневій можна навіть досить докладно при помочи статистики огнів обчислити висоту ризика і відповідно до неї усталити висоту асекураційної премії, то при забезпеченю худоби зробити се о много труднійше. Смертність худоби є дуже нерівномірна. Залежить вона від місцевости (природних умов) і що найважнійше — від властителя худоби. Коли в одній місцевости, де є здорова паша, здорова вода, — смертність худоби буде дуже незначна, то в другій місцевости, де нема таких природних умов, смертність худоби буде дуже велика. Таку різницю можна часто замітити навіть на території одної і тої самої громади. В однім кінци села буває смертність худоби далеко більша, чим в другім. Ще більшу різницю можна замітити в оборах двох господарів. У господаря, що старанно ходить коло худоби, випадки смертности лучають ся рідше, чим у господаря недбалого. При потяговій худобі: конях, волах — смертність залежна також від того, до якої праці уживає ся звірят. Серед фірманських коний приміром, смертність буде далеко висша, чим серед коний господарських.

З всіх тих причин не можна при забезпеченю худоби означити так докладно, як при інших асекураціях, проценту випадків смертности, а тим самим дуже тяжко означити акуратну асекураційну премію. Друга трудність, з котрою стрічає ся асекурація — се безнастанне хвильоване вартости худоби. Ціна худоби зміняє ся дуже часто, нераз від ярмарку до ярмарку. Також через лихе удержане може худоба змарніти і стратити на вартости. Се дуже некорисно відбиває ся на асекурації. Коли ціна худоби впаде, а властитель зааскурував свою худобу так високо, що такої ціни не дістане на ярмарку, то тоді коли він несумлінний, буде старати ся всякими способами стратити обезпечену штуку, щоби таким чином одержати від асекураційного заведеня більшу ціну. Загалом можуть в тім напрямі бути дуже численні надужитя на некористь заведеня. Щоб оминати бодай в часті лихо, асекураційні заведеня не можуть під жадним услівем виплачувати пошкодованим цілої обезпеченої суми. Властитель обезпеченої худоби мусить все таки поносити якусь шкоду, інакше він зовсім не дбав би про заасекуровану штуку. Длятого висота відшкодованя ніколи не повинна переходити 80 процент обезпеченої суми.

Тяжка контролю, дуже складна і коштовна адміністрація — се трета перешкода, з котрою стрічає ся асекурація худоби. Несумлінні вла-

стителі обезпеченої худоби можуть допускати ся безліч ріжних обманьств. Возьмім для приміру хотьби такий случай: властитель має 4 чорні корови, а обезпечує лиш одну з них. Нехай котра-небудь з коров згине, він може домагати ся відшкодованя і заведеню асекураційному, коли воно в додатку не є в місци, дуже тяжко провірити, чи якраз погибша штука була обезпечена. Щоб оминуть подібних обманьств заводять майже всі асекураційні заведеня в своїх статутах постанову, що хто хоче належати до обезпеченя, мусить асекурувати всю свою худобу надаючи ся до обезпеченя.

Та найпевнійше средство проти надужить і обманьств — се як найбільше стисла контроля над обезпеченою худобою. Така контроля потребує много людей, а се знова потягає за собою високу кошовність адміністрації, особливо коли заведене розтягає свою діяльність на більший простір краю.

Ми вичислили важнійші трудности, що їх мусить поборювати асекурація худоби. Всі ті трудности і перешкоди можна у великій мірі поконати; треба лиш, щоб у асекураційних заведень була відповідна і добра

Форма організації.

Якаж форма організації є найбільше відповідна? Приватні заведеня обезпеченя худоби можуть бути або спекуляційними підприємствами, або товариствами опертими на взаїмности.

Спекуляційні заведеня асекураційні повстають в той спосіб, що відкривають їх банки, або ріжні спекулянти для зиску. Властителі худоби входять з такими заведеннями в умову: зобовязують ся платити означену через заведене асекураційну премію, а за те, на случай шкоди, мають за обезпечену штуку одержувати відшкодованє. Таких заведень асекураційних, обчислених на зиск, було вже дуже багато, однак майже всюди і завсїгди не виходили вони на здоровле ані хліборобському населеню, ані навіть самим спекулянтам. Скорше, чи пізнійше, кінчили вони банкрутством. В Австрії, на Угорщині, а також і в Галичині були рівнож подібні спекуляційні заведеня асекураційні і всі вони за порядком побанкрутували.

Доволі вже довга і широка практика показала, що сего рода організація асекурації худоби є зовсім невідповідна. О много відповіднійшою формою є

Товариства оперті на взаїмности.

Вони можуть бути:

- 1) товариствами, що розтягають свою діяльність на весь край (як приміром руське товариство асекурації від огню — „Дністер“), або на більші округи;
- 2) місцевими асекураційними спілками з діяльністю лиш на одну громаду.

Товариства першого рода показали ся також невідповідними з тих самих причин, що заведеня спекуляційні. Розтягаючи свою діяльність на широкі простори краю, не можуть вони мати належної контролі над предметом обезпеченя і через те обманьства несумлінних властителів обезпеченої худоби мусять по якімсь часі довести їх до руїни. Хотячи знова запобігти обманьствам і надужитям, мусіли би такі товариства ложити величезні суми на адміністрацію, а се рівнож мусіло би по коротшім, чи довшім часі, довести їх до банкрутства.

Лишають ся ще:

Льокальні (місцеві) спілки обезпеченя худоби.

Льокальні спілки оперті на взаїмности показали ся всюди найбільше відповідною формою організації. Тільки вони можуть побороти ті трудности,

які стрічає асекурація худоби. Ділаючи лиш в обсягу одної громади через вибрану загальними зборами адміністрацію, — мають вони можливість дуже стисло контролювати заасекуровану худобу.

Та не лиш сама управа веде таку контролю. Всі члени спілки є заінтересовані в тім, щоб їх товариство поносило як найменші шкоди і для того контролюють себе взаємно всі члени спілки. До сего мають вони нагоду на кождім кроці. Кождий член спілки знає звичайно не лиш всіх інших членів, але також забезпечену ними худобу. Він бачить її майже кожного дня. Супроти того є виключеними тут обманьства, яких можуть допускати ся несумлінні властители худоби при інших формах організації забезпечення. На случай шкоди не можливо тут підмінити неасекурованої штуки за асекуровану. Колиби котрий з членів не доглядав належно забезпеченої худоби і через се худоба примарнілаби і стратила на вартости, то се мусіли би зауважити чи-то самі члени управи, чи то сусіди, члени спілки і вони повідомили би про се управу. В такім разі властитель буде потягнений сейчас перед управу спілки і буде примушений або належно дозирати забезпечену худобу, або знизити забезпечену суму. При так стислій контролі, льокальні спілки звичайно не допускають до того, щоб забезпечене звіря згинуло і зовсім змарнувало ся. Властитель хорої штуки є обовязаний донести сейчас про хоробу управі спілки, а та, коли зміркує, що стан звіряти надто грізний, заряджує дорізане. За продане мясо узискує спілка значну квоту, а решту доплачує. Таким чином поносить вона звичайно тільки половину, або навіть ще меншу частину шкоди. На случай колиби ціна худоби значно впала, або піднесла ся, — може управа льокальної спілки без великого труду перетаксувати на ново всю заасекуровану худобу.

Адміністрація при льокальних спілках дуже дешева. Члени управи повнять свій уряд часто зовсім безінтересовно, або за дуже низькою заплаатою.

Стислість контролі і дешева адміністрація — отсі дві річи дають першєнство льокальним спілкам перед всіми іншими формами організації забезпечення худоби.

Однак поодиноким льокальним спілкам тяжко самостійно істнувати. Звичайно не мають вони дефіцитів, але все таки від часу до часу трафляє ся прикий рік: шкід випаде так богато, що льокальна спілка не може всіх їх виплатити і тоді стає вона над берегом банкрутства. Та проти сеї небезпеки є рада: льокальні спілки мусять зєднати ся в

Союзи для реасекурації.

Реасекурація полягає на тім, що льокальні спілки платять до Союзної організації якийсь невеликий процент від побираних ними асекураційних премій, а в заміну за те Союз є обовязаний на случай, коли би спілка попала в дефіцит, сей дефіцит покривати.

Реасекураційні заведеня можуть бути або приватні, або під патронатом держави чи краю. Практика показала, що льокальні спілки оперті о Союзи для реасекурації — се одинока форма організації забезпечення худоби, яка має всюди поводжене і запевнений розвиток. Побачимо се найкрасше, коли будемо обговорювати асекурацію худоби в інших краях. Та заки до того прийдемо, мусимо сказати ще кілька слів про

Предмет забезпеченя.

Предметом забезпеченя можуть бути в засаді всі роди домашних звірят. Але не кождий рід надає ся в однакій мірі до забезпеченя. Не при всіх родах домашних звірят є однаке ризико, однака можливість контролі. Ми можемо поставити таке правило: до забезпеченя надає ся більше той рід звірят, при котрім є менше ризико і більша можливість контролі. І на відворот: Чим більше ризико і менша можливість контролі, тим більше даний рід звірят є до забезпеченя нездатний.

Найліпше надає ся до забезпеченя рогата худоба. Випадки смертності є серед рогатої худоби о много рідші, як серед інших родів домашнього скота. В додатку на случай небезпеки можна часто при добрій увазі дбалости не допустити до того, щоб худобина згинула і цілком змарнувала ся. Можна зарядити дорізанє, продати мясо, а тоді асекураційне заведенє понесе лиш звичайно половину шкоди. Дорізанє уможливяє ще й та обставина, що случаї наглої смерти серед рогатої худоби є досить рідкі. Також можлива гут доволі стисла контролю предмету забезпеченя. Рогата худобина має звичайно якісь питомі собі знаки, по котрих можна її розпізнати. Через те утруднені є всякого рода обманьства на шкоду асекураційного заведеня.

Менше вже надають ся до забезпеченя конї. Хоть можність контролі при конях приближно така сама як і при рогатій худобі, то зате ризико о много більше. Кінь, як потягове звіря, є завсїгди виставлений на більшу небезпеку, чим рогата худобина. Консумция (споживанє) кінського мяса є дуже слабо розвинена і через те відпадають тут ті користи, які має асекураційне заведенє при дорізуваню рогатої худоби. На случай випадку поносить заведенє з правила цілу шкоду.

Не при всіх родах коний ризико є однакове. Залежить се від того, до якої роботи уживає ся коня. Господарські конї є приміром виставлені на далеко меншу небезпеку, чим конї фірманські. Длятого заведеня, що приймають до забезпеченя коний, ділять їх на кілька кляс. До першої кляси признає ся ті конї, що є виставлені на найменшу небезпеку; до щораз дальшої кляси признає ся конї виставлені на щораз більшу небезпеку. Після кляс установляє ся висоту асекураційної премії для першої кляси — найнизшу, для послідної — найвисшу.

Найменше зі всіх домашних звірят надають ся до забезпеченя свинї. Тут і ризико найбільше і можність контролі найменша. Через те забезпеченє свиний розвинуло ся до тепер о много слабше як забезпеченє рогатої худоби і коний.

Крім того бувають предметом асекурації ще вівці і кози, а в полудневих краях осли і мули.

Дуже важною справою при асекурації худоби є вік забезпеченого звіряти. Бо не в кождім віці є однакова смертність серед домашних звірят. Найбільша смертність є завсїгди серед звірят молодих (кілька місяців по уродженю) і серед старих. Тому з правила асекураційні заведеня означують граници віку, в котрім звірята можуть бути асекурованы. Дуже молоді і дуже старі звірята від забезпеченя виключає ся.

Асекурация худоби в інших краях.

Асекурацию худоби стрічаємо у всіх краях західної Європи. Найбільше розвинула ся вона у Франції, в Німеччині, Данії і Швайцарії. В самій Франції було в р. 1909 7923 місцевих спілок для асекурації худоби, злучених в 55 касах реасекураційних з капіталом 488 мільонів корон. Розписувати ся широко про забезпеченє худоби поза границями Австрії не можемо з браку місця. Мусимо обмежити ся лиш до того, що скажемо дещо більше про

Обезпеченє худоби в краях австрійських.

В Австрії існують до тепер організації асекурації худоби у вісьмох краях, а то: в Долішній і Горішній Австрії, Моравах, Каринтії, Сольногороді, Тиролі, Передарулянії і в Галичині. Найдавнійша і найбільша організація є в Долішній Австрії.

Заснована вона ухвалою тамошного Сойму ще в р. 1898. Обезпеченє зорганізоване в той спосіб, що в поодиноких громадах повстають місцеві спілки, а ті знова є злучені в одно центральне краєве заведенє реасекураційне у Відни, поділене на два відділи: для рогатої худоби і для коний. Адміністра-

ція краєвого заведеня належить до краєвих властей. Після статуту — місцеві спілки можуть повставати всюди там, де щонайменше 6 членів зааскурує бодай 60 штук худоби, або де що-найменше 6 членів забезпечить всі свої коні, що надають ся до асекурації.

Місцеві спілки побирають від членів асекураційні премії (1% від обезпеченої суми і 0.1--0.8% додатку від пошестий (Seuchenzuschlag). — Половину пібраних премій вплачують до краєвого заведеня, за що те послідне поносить половину відшкодованя, котре спілка має виплатити своїм членам. Крім доходів з премій побирає Заведенє річні субвенції з краєвих фондів у висоті 100 тисяч корон.

Розвиток і розміри організації можемо представити собі хочби з отсих цифр за рік 1906—7:

В тім часі було в Долішній Австрії у відділі для асекурації рогатої худоби понад **900** місцевих спілок з **51.260** членами. Обезпечувано **176.447** штук рогатої худоби на суму **53.105.940 К.** Шкід було **4.362**, Дохід — з премій виносив **720.678 К.** Виплачено як відшкодованє членам **694.570 К.**

Відділ для коний числив **760** місцевих Спілок з **22.507** членами. Заасекурованих коний було **50.696** на суму **29.208.580 К.** Випадків було **1996**; дохід з премій **760.798 К.**; виплачено членам за шкоди **678.447 К.**

Від р. 1898 до 1908, отже за протяг 10 літ істнованя, заведенє замкнуло річний рахунок тільки раз дефіцитом в р. 1908. і то лише у відділі для рогатої худоби.

На спосіб долішно-австрійської є з'організована асекурація худоби також в Горішній Австрії від р. 1902., на Моравах від року 1902, в Каринтії від р. 1900, в Сольногороді від р. 1905.

Всюди основою організації є льокальні Спілки оперті о краєві реасекураційні заведеня.

На особливу увагу заслугує заведенє на Моравах. Як у нас в Галичині мешкають два народи, так також на Моравах мешкають Чехи і Німці, що ведуть між собою завзяту борбу. Щоб оминути безнастанних спорів і унеможливити кривдженє одного народу другим, — моравське краєве заведенє поділено на дві національні секції: чеську і німецьку. Кожда секція веде окрему адміністрацію.

Стан асекурації в повисших 4-ох краях покаже нам слідуюча табеля з року 1907:

Край:	Число льокальних спілок	Число членів	Число заасекурованих звірят	Вартість обезпечених звірят	Дохід з премій	Число шкід	Виплачено відшкодованя
				К.	К.		К.
Гор. Австрія	60	2.673	7.565	1,944.295	27.438	227	24.599
Морави	?	?	76.418	26,053.120	413.920	2.456	491.360
Каринтія	120	4.376	21.634	5,118.910	69.110	594	70.651
Сольногород	?	1.139	?	?	?	?	25.380

Відмінну форму має організація обезпеченя худоби в Передарулянії.

Не є вона заведенєм краєвим, але товариством приватним, опертим на взаїмности, незалежним від краєвих властей. Осідком товариства є місто Фельд-

ірх. Товариство не опирає ся на льокальних спілках, не є воно проте заведе-
нем реаскураційним, але асекураційним і розтягає свою діяльність на весь
рай. Воно має по громадах своїх агентів, котрі стягають асекураційні премії
пильнують інтересів Товариства. Над агентами справують надзир так звані
овітові виділи, вибрані членами товариства з даного повіта. Самим Това-
риством управляє надзираюча рада і загальні збори.

Звіт Товариства за рік 1907 виказує **11.234** обезпечених звірят (рогата
удоба і коні) на суму **4.043.761 К.** Дохід з премії виносив **61.112 К.**, а за **347**
шкід виплачено **69.358 К.** Як видно з того — Товариство понесло в тім році
дефіцит на **8.246 К.**

На взір Товариства передарулянського є з'організоване Товариство
обезпечення коний в Тиролі з осідком в Інсбруці. Тирольське Товариство не
оголошує своїх звітів, длятого не можемо знати докладнійше про його
розвиток.

Асекурація худоби в Галичині.

Ні в однім з австрійських країв асекурація худоби не є так конче по-
трібна як в Галичині.

Домашній скот — се найважнійший по землі маєтковий складник га-
лицької дрібно-хліборобської людности. До яких розмірів дійшла годівля до-
машного скота в Галичині, видно з отсих цифр:

Після послідної урядової конскрипції з р. 1910 мали:

	Рогатої худоби	Коний
Долішна Австрия	606.938	141.101
Горішна Австрия	588.569	61.374
Морави	789.552	133.285
Країна	253.839	24.821
Сольногород	141.549	11.833
Тироль і Перед- арулянія	486.040	20.292
Разом	2,866.487	392.706

А сама Галичина числила тоді **2,714.622** штук рогатої худоби
864.427 коний.

Значить: сама Галичина числила майже стільки рогатої ху-
доби і два рази більше коний, чим всі австрійські краї, у яких
вже є асекурація худоби.

Після обчислень посла Д-ра К. Пайгерта вартість домашнього
скота в Галичині виносить приблизно **605,298.050 К.**, тоді як вартість всіх
орних піль виносить **1,399.939.000 К.**, а вартість всіх лісів в Галичині —
308.492.009 К.

Значить: вартість домашнього скота в Галичині рівнає ся половині вар-
тости всіх орних ґрунтів і виносить $\frac{3}{1}$ вартости всіх лісів.

Краєвий ветеринар Далькевич обчисляє, що в Галичині гине річно $2\frac{1}{2}\%$
худоби вартости коло **10 мільонів корон.**

З повисших чисел видно як не можна ліпше, що за величезний капітал
має Галичина в живім інвентари та яку велику шкоду поносить хліборобське
населенє наслідком гибели худоби.

Мимо того асекурація худоби розвинула ся в Галичині так слабо, що
можна сказати — її зовсім нема. Тепер є в Галичині всього кільканай-
цять приватних спілок місцевих і одно повітове асекураційне
товариство в Городку Ягайлонськім. Мусимо зауважити, що всі ті

завязки знаходяться на території східної Галичини, що крім одного товариства в Городку, яке є в польських руках, — всі вони руські, засновані заходами місцевих селян.

Товариство в Городку Ягайлонським засновано в р. 1867. за старанем горстки приватних людей, однак свою діяльність розпочало доперва в р. 1908*). Предметом забезпечення є рогата худоба і коні. Товариство побирає від забезпеченої суми $1\frac{1}{2}$ процент премії, $\frac{1}{2}$ процент вписового і $\frac{1}{4}$ процент адміністраційного. Відшкодоване виплачує ся у висоті 80 процент вартости погибшого звіряти, — однак та вартість не може бути висша від забезпеченої суми. Товариством управляють загальні збори членів, виділ і директор. За 2 роки істнованя Товариство не мало ані раз дефіциту. Хоть Товариство розтягає свою діяльність на цілий політичний повіт, — розміри його дуже невеликі. Се видно з суми побраних асекураційних премій. В р. 1908 побрало Товариство премій всего 986 К. а в р. 1909 — 849 К.

О много красше розвинули ся деякі руські місцеві спілки. Загалом є руських спілок для асекурації худоби 15, а то в громадах: Підпечари, пов. Товмач; Підлуże, пов. Станіславів; Микитинці, пов. Станіславів; Старі Богородчани, пов. Богородчани; Москалівка, пов. Косів; Дуліби, пов. Стрий; Зубрець, пов. Бучач; Махнівка, пов. Зборів; Тисів, пов. Перемишль; Трійця, Ілинці, Хлібичин, пов. Снятин; Княздвір, Коршів, пов. Коломия; Кути, пов. Косів.

Крім того намірено з початком 1911 року завести забезпечене худоби в 7 громадах. Чи намір виконано, про се не маємо відомости.

Найстаршою і найбільшою з усіх руських спілок для забезпеченя худоби є

Товариство забезпеченя худоби в Підпечарах.

Завязало ся воно в р. 1901. при місцевій Читальні „Просьвіти“. На окремих зборах ухвалили члени Спілки регулямін, який навіть не списано, так що він обовязує як устна умова. В перших 4-ох роках свого істнованя 1901—1905 Товариство не стягало з гори асекураційних премій, але члени, наколи трафіла ся шкода, від випадку до випадку складали відшкодоване, кождий відповідно до суми, на яку забезпечував свою худобу. Однак сей спосіб, де члени складають відшкодоване від випадку до випадку, має одну велику хибу: на случай шкоди не можна зараз виплатити відшкодованя і пошкодований мусить нераз вичікувати місяцями.

Длятого в р. 1905 завели підпечарські селяни в своїй Спілці важну зміну. Установлено постійну річну премію — 2 процент від забезпеченої суми. Премії мали бути складані з гори на цілий рік.

Щоб дати змогу членам легко роздобути потрібну готівку, забезпечене злучено з читальняною касою „Самопоміч“. Хто не має готового гроша, той позичає з каси і платить премію. Таким чином він сквітований зі Спілкою, а має рахунок тільки з касою, до якої сплачує свій довг в тижневих ратах (що неділі) по 2 с. від 1 корони. Гроші, котрі він зложив як премію до Спілки, вертають сейчас до каси і можуть бути зараз пожичені в той сам спосіб другому, десятому, сотному. При помочи дуже малої готівки в касі можна таким чином забезпечити як найбільше штук худоби. На початку 1905 р. було в „Самопоміч“ всього 50 К. і при помочи сеї квоти забезпечено більшу половину худоби в громаді. На похвалу підпечарським селянам треба сказати, що вони сплачують тижневі рати з найбільшою точністю.

Спілка приймає до забезпеченя рогату худобу і коні.

За 10 літ істнованя підпечарське Товариство не лиш ані разу не мало дефіциту, але ще й придбало гарний капітал. В р. 1909. вибудовало власний мурований дім.

Тепер викажемо в цифрах діяльність Спілки в роках 1905—1909:

*) Projekt asekuracji zwierząt domowych w Galicyi стр. 4.

В році	Обезпеченє малочленів	Які зложили премій асек. на суму	Шкід було	За які заплачено	Надвишка
1905	184	791 К. 80 с.	1	66 К. — с.	725 К. 80 с.
1906	210	871 К. 90 с.	9	695 К. — с.	176 К. 97 с.
1907	229	2.192 К. 80 с.	14	1.797 К. — с.	395 К. 80 с.
1908	231	2.341 К. 40 с.	15	1.485 К. 20 с.	856 К. 20 с.
1909	231	1.617 К. 70 с.	17	1.478 К. — с.	139 К. 70 с.
	разом	7.815 К. 60 с.	56	5.512 К. 20 с.	2.294 К. 40 с.

Про інші руські асекураційні спілки не можемо подати докладних дат, бо нема у нас потрібних до сього звітів. Скажемо тільки загально, що розвивають ся вони добре, звичайно не мають дефіцитів, але надвижки. Так само як в Підпечарах — не є вони самостійними Спілками, але опирають ся або до місцеві читальні, або до молочарські Спілки.

Хоть бачимо в Галичині вже деякі завязки асекурації худоби, то все таки, в порівнаню зі станом сеї справи в других краях — вони мікроскопійно малі. Число обезпеченої худоби в галицьких асекураційних організаціях в порівнаню до загального числа худоби в краю — се кропля в морі.

Коли в других австрійських краях справу обезпеченя худоби взяли в свої руки краєві власти, то наші краєві власти до недавна в тім напрямі не зробили нічого. Дперва в минулім році вніс Краєвий Виділ на осінню соймову сесию проект заложеня заведеня реасекураційного для місцевих Спілок, обезпечуючих рогату худобу, з проектами статутів так для місцевих Спілок, як і для краєвого реасекураційного заведеня.

Проект Краєвого Виділу

розглянемо ширше. Після нього має бути отворене ухвалою Сойму центральне краєве реасекураційне заведенє для Спілок місцевих. Членами заведеня можуть бути лиш ті місцеві Спілки, котрі повстануть на статутах проекту. Спілки такі можуть бути прийняті до заведеня аж тоді, коли до них приступить що найменше 20 господарів, котрі зголосять до обезпеченя що найменше 200 штук рогатої худоби. Місцеві Спілки побирають від членів асекураційні премії. Висоти премії проект не означає, подає тільки на вступі, що буде вона вносити правдоподібно 1½ процент від обезпеченої суми. Премія не є постійна. Сойм ухвалить лиш найнизшу границю, поза яку зійти не можна, а краєве заведенє може в разі потреби розказати Спілці премію підвищити. Крім премії побирають місцеві Спілки від членів ½ процент вписового, ¼ процент адміністраційного, ¼ процент від кожної обезпеченої штуки, виведеної за дозволом Спілки на літні паші, а в разі потреби також премії додаткові. З пібраних премій платять місцеві Спілки реасекураційну премію. В проекті зазначено на вступі, що буде зона вносити 5 процент від пібраних премій.

Шкоди виплачує сама місцева Спілка. В разі надвишки, надвишка йде до резервового фонду Спілки. Колиби Спілка не могла з пібраних в році премій заплатити всіх шкід, тоді має вона нарушити до половини резервовий фонд, а колиб і се не вистарчало, то решту недобору має покрити реасекураційне краєве заведенє. Однак якби сей послідний случай повторив ся два рази рік за роком, Спілка мусить на приказ Заведеня підвищити відповідно премію.

Відшкодоване виплачує ся членам у висоті 80 процент обезпеченої суми лиш тоді, коли обезпечена штука була дорізана, а за мясо узискала Спілка що найменше 30 процент вартости звіряти. В противнім разі, отже з правила, відшкодоване виносить 70 процент обезпеченої суми.

Предметом обезпеченя може бути тільки рогата худоба. Штуки низше 3 місяців і понад 12 літ віку є від обезпеченя виключені.

Спілками управляють: Загальні Збори членів, виділ, голова.

Хоть місцеві спілки мають досить значну автономію, то все таки їх залежність від краєвого Заведеня дуже велика.

До важнійших управнень Заведеня супроти місцевих Спілок належить: право відмовити прийнятя Спілки без поданя причин; виключене Спілки, яка не примінює ся до заряджень заведеня; право видавати обовязуючі інструкції для Спілок; затверджувати ухвали загальних зборів Спілок що до висоти премії; затверджувати голови Спілок.

Від рішень Заведеня можуть місцеві Спілки відкликати ся до краєвого Виділу.

Краєве заведене реасекраційне стоїть під зверхнім зарядом Сойму зглядно краєвого Виділу. Безпосередно однак завідує всіми справами заведеня його заряд, зложений з управителя і урядників іменованих краєвим Виділом.

Проект краєвого Виділу що до своєї економічної і організаційної сторони є безперечно проектом поступовим. Дивувати ся лиш треба, чому предметом обезпеченя має бути тільки рогата худоба, а виключає ся коний. Таж всюди на заході асекурация коний розвиває ся не гірше, а подекуди навіть ліпше, чим асекурация рогатої худоби.

Проти проекту Виділу ми нічого не могли би мати, якби не те, що ми поучені довголітнім досвідом знаємо вже аж надто добре, чим є для нас кожда інституция під спільним дахом „крайовим“. Адже є в Галичині краєвий Патронат для Спілок кредитових, молочарських, торговельних, але яке його заховане супроти руського населеня в Галичині видно найліпше з того, що руське населене подякувало за всі „благодати“ краєвому Виділови і оснувало для себе приватний національний патронат — „Ревізийний Союз“. Кожда спільна краєва інституция — се орудє визиску руського населеня населенем польським. Східно-галицькі Спілки з під патронату краєвого Виділу — се розсадники хрунівства серед нашого селянства, — се орудя польщення східної Галичини.

До того самого зміряє і проект асекурації худоби краєвого Виділу. Краєве реасекраційне заведене буде цілком в польських руках. Всіх урядників, а навіть службу іменує краєвий польський Виділ, в яким Русини майже позбавлені заступництва — (на 7 членів лиш один Русин).

А тепер можемо представити собі, чим буде так велика залежність місцевих Спілок східної Галичини від чисто польського краєвого реасекраційного заведеня; які будуть голови Спілок затверджені сим Заведенем; як справедливою буде означувана Заведенем асекураційна премія; які будуть інструкції для місцевих спілок, котрі мусять бути виконані під загрозою виключеня Спілки. Які Спілки польське краєве заведене не буде приймати „без подаваня мотивів“.

Але не потребуємо собі навіть багато представляти. Проект краєвого Виділу зовсім безцеремонно, отверто відкриває свої наміри.

§. 23. статуту для місцевих Спілок постановляє: „Фонди Спілки мають бути льоковані в Спілках Ощадности і пожичок остаючих під Патронатом Виділу краєвого, а в браку таких в краєвих касах ощадности, або в інших кредитових заведенях, за попередною згодою краєвого заведеня“.

Значить: фонди руської місцевої спілки не сьміють бути вкладані до руських Спілок кредитових під патронатом „Союза Ревізийного“.

А вже крайно обурюючим є постанова §. 49., котра каже що:

„Язиком урядовим Спілки єсть оден з краєвих язиків, котрий узнають за такий загальні збори більшостю двох третих частий присутних членів“. Ну, а що буде коли за урядовим язиком заявить ся тільки більше як половина? Безязиковою Спілка бути чейже не може!

Щож се иншого як не фірточка для польської мови, яка буде урядовою мовою всюди, хиба що проти неї заявить ся аж $\frac{2}{3}$ членів Спілки.

На проєкт Виділу краєвого можна би згодити ся лиш під одним услівем: що краєве заведене реаскураційне буде поділене на дві національні секції: руську і польську, так як се бачимо на Моравах. Але до сього польська соймова більшість абсолютно не допустить. Вже тепер відзивають ся з польського боку непримиримі голоси проти такого поділу. Краєвий ветеринар Далькевич у своїй книжці: Projekt asekuracyi zwierząt domowych w Galicyi на ст. 43 каже: „Żadną miarą nie należałoby dopuścić do utworzenia dwóch odrębnych sekcji polskiej i ruskiej...“ А за голосом Далькевичів піде вся польська соймова більшість.

На проєкт Виділу в теперішнім виді безусловно не може згодити ся руське населенє. Скликана товариством „Сільський Господар“ нарада в справі сього проєкту признала одноголосно проєкт Виділу краєвого неможливим до прийнятя і крайно небезпечним для руського хліборобського населеня.

Щож робити супроти того?

Чи дивити ся спокійно з заложеними руками, як рік-річно десятки тисячів нещасливих випадків нищать наше селянство; як тисячі хлопських дітий лишає ся без ложки молока та чекати аж з під соймового даху зійде „крайове“ сонце, що не буде гріти, але печи руське хліборобське населенє? Чи може закотити рукави та взяти ся самим до роботи?

На се питанє дали відповідь послідні загальні збори тов. „Сільський Господар“. На годівляно-асекураційній секції, в котрої нарадах брало участь чимало селян, ухвалено, не оглядаючи ся на проєкт краєвого Виділу, без проволочно приступити до заснованя власної, національної організації асекурації худоби. Порішено приступити безпроволочно до організації як найбільшого числа місцевих Спілок, а ті, наколи їх завяже ся відповідна скількість, мають бути злучені в національний Союз для реаскурації. Вироблене статуту для місцевих Спілок поручено виділови Т-ва „Сільський Господар“. Статут друкував ся в органі Т-ва „Господарська Часопись“ і вийшов окремою книжочкою. Тому ми не будемо переповідати поодиноких постанов статута, бо цікаві знайдуть їх легко на иншій місци.

Та дехто може сумнівати ся, недовіряти — чи можливо буде незалежно від краю зорганізувати національну інституцію асекурації худоби.

Таким малодухам можна вказати на инші руські національні інституції так могучі як „Дністер“, „Союз Кредитовий“, „Союз Молочарський“, „Народна Торговля“ — всі вони повстали незалежно від краєвих властей, без помочи і підмоги краю.

Поляки не можуть вийти з дива, коли дивлять ся на могучий розвиток тих інституцій; кажуть, що вони збудовані за пруські марки. А ті „марки“ переведені на руську мову значать — праця і пожертвованє. Треба вложити лиш як найбільше таких „пруських марок“, а напевно стане у нас незадовго сильна і могуча національна організація асекурації худоби.

Учасники курсу для неграмотних жовнірів 24 п. п. у Відни в 1910/11 р.

Учасники курсу для неграмотних жовнірів 7 п. уланів в Штохєрав в 1910/11 р.

Хор читальні „Просьвіти“ в Милованю (товмацького пов).

Село Миловане (пов. Товмач), в якому «Просьвіта» має кооперативно-господарську школу з взірцевим рільним господарством, має вже майже всі, поширені наші організації народні. Одні з них розвиваються краще, другі гірше, а найбільше їм дає місцева читальня «Просьвіти», встановлена перед 14 літами. З початком 1911 року числила читальня 241 членів і мала бібліотеку з 400 томів гарно підібраних опрацьованих і скатальованих книжок.

При читальні провадиться ще зима для неграмотних, при чім замітно те, що учасники курсу оплачують самі окремого учителя, бо платять за науку по дві копійки. Сей учитель учить також співу.

Милованська читальня «Просьвіти» взагалі гарно сповняє свій національно-культурний обов'язок і під тим зглядом може бути приміром для інших читалень. Вона бере активну участь в загальному житті та не забуває на загально-народні потреби. Між іншими в минулім році відбулося в Милованю заходом читальні свято з нагоди 50-літніх роковин смерті Шевченка, а наш образок представляє як

раз учасників хору, який виступав на тім торжестві.

При помочи читальні зібрано на академиків около 100 кор., на Товариство педагогічне около 100 кор., а крім того заведено оподатковане на фонд «Рідна Школа» (по 1 сотикови на тиждень від кожного члена) і таким чином зібрано за рік 37 К.

При читальні є крамниця з річним доходом около 1.000 кор., який призначено на будову дому читальні. Ся крамниця перемінюється на реєстровану, роцдельської системи.

В рік пізнійше при читальні засновалась каса о заповомогово-добродійнім характері «Власна Поміч», яка уділяє дрібних, дешевих і короткореченцевих позичок. Більших позичок, від 100—600 кор., уділяє місцева Райфайзенка під патронатом Виділу Краєвого.

Крім того існує в Милованю товаришанкове «Січ» і Кружок «Сільського Господаря». Читальня «Просьвіти» закупила гарну площу, вартости около 10.000 кор., під будову дому, в якому будуть містити ся всі народні організації і театральна зала.

Зужитковане стрижу насінних огірків.

Дуже часто бачимо, як годівельник насіння по видобуттю зерен з огірка, викидає його мясо на гній, а не знає притім, що через се нищить дуже вартну столову салату.

Споряджене єї є дуже просте:

Наколи вибере ся вже з огірка зернята, відкидає ся також дупину і крає ся позістале огіркове мясо в грубі на палець кусні (4—5 см довгі), вкладає ся їх в миску та добре солить ся. Слідуючого дня сціджує ся воду з огірків та укладає ся в відповідній скляній посудині. Межи поодинокі верстви вкидає ся кілька зернят перцю, кілька куснів хрину та 2—3 кусні імбіру.

Опісля завязує ся скляну посудину сильно і лишає ся її так аж до ужитку.

Зберігане карафіолів.

Аби рожі карафіолів зберечи через кілька місяців, обтинає ся їх враз з довгими на 10 см качанами та усуває ся листе тих же аж по малі листочки рожі, котрі знов притинає ся з висотою рожі.

Приготовані в той спосіб здорові рожі завішує ся на провівній, сухій стелі в пивниці. Наколиб деякі рожі дістали по собі пятна, треба їх сейчас вирізати.

В той спосіб збережений карафіол можна перетримати через кілька місяців. Наколиб він дещо скорчив ся, треба на один день перед ужитем відрізати качан та вложити карафіол спідною, зрізаною стороною в воду, аби він єї в себе натягнув, а через се рожі стають знов сьвіжими.

Управа ліскових оріхів.

Управу ліщини у нас ше дуже легковажить ся, хоч се один із найпоплатнійших овочевих корчів і з повним правом заслугує на перше місце.

Що до землі та положення, не ставить лісковий оріх великих вимог. Всюди там де хочемо пообсаджувати склони або всякі закутини, повинно ся вибирати місто диких акацій або всїляких неужиточних корчів лісковий оріх. Його можна засадити в найбільшій тіни, на каміністих, скалистих землях, а він всюди дозріє. Розумієсь однак само собою, що если хочемо вести дійсно інтензивну управу, котра малаб нам прине-

сти великі зиски, то се ясно як на долони, що на лучшій, глинкавато-пісковій землі і в сонїшнім положеню будуть також гарнійші овочі, як в тінистій закутині.

Розмножуване корчів ліщини дієсь через насїне та через відклади.

Першої методи, через насїне, уживає ся дуже мало, позаяк сорта овочів не є чиста, а овочі, котрі одержуємо, є звичайно малі. Еслиж хочемо мати чисту сорту, то треба примінити другу методу, а іменно через відклади.

Спосіб розмножуваня корчів ліщини є також дуже легкий.

Копає ся по просту глибокий на 10 см ровець, (довжина рівця залежить від довжини галузья) і в него вкладає ся обережно призначену на відклад галузь та прикріплюєє її в землі деревляною ключкою. Всаджену в той спосіб галузь, прикриває ся добре згноєною землею. Находячі ся на галузці очка, випускають звичайно нові галузки, а під кождим очком виростає потрібне коріне. По двох роках відтинає ся від матерної рослини всаджену галузьку, котра є вже тепер заосмотрена в много молодих рослин. викопує ся її обережно і готові, розкорінені вже відклади пересаджує ся на сталє місце.

Віддалене поодиноких корчів в плантаціях ліскових оріхів, виносить звичайно 3—4 м. в обводі.

Дальша робота по засадженю лежить у тім, що в часі посухи треба молоді рослини від часу до часу підливати водою та очищувати від всякого рода хопт.

Аби притинати галузки в ліщині о тім нема і бесіди, а лиш треба усунути галузки, котрі за густо ростуть та перехрещують ся, як рівнож зісохле дерево.

Если корчі вже постаріють ся, можна їх відмолодити через глибоке притинане однак на збір овочів по відмолодженю, можна числити доперва в третім році.

Зриване є також дуже легке, а если хочемо числити на довше зберігане оріхів то треба переждати аж вони на брунатно за-красять ся, а тоді легко можна їх страсти.

Треба ще згадати про найголовнійші шкідників, а то про: вивірки, миши та кліщі.

Що ліскові оріхи надають ся дуже добре до висилки, про се не треба і згадувати.

Вячеслав Кучера.

З РОКУ НА РІК.

З українського життя в р. 1910/11.

Огляд важніших подій політичного, суспільного, просвітнього і економічного життя обмежимо лиш до тих країв де компактною масою живе наш народ і тільки до тих фактів, які мають безпосереднє відношенє до нашого національного життя. Почнемо його з Галичини, і Галичині найбільше уваги приєв'ятимо, бо хоч тут живе ледво $\frac{1}{10}$ частка нашого народу, проте Галичина займає перше місце серед українських земель під зглядом розвою національного і враз з Буковиною має деякі національні права, а тим самим має більше змоги розвиватись, ніж наприклад російська Україна і наш нарід на горщині.

ГАЛИЧИНА.

Справи політично-суспільні.

Вибори до парламенту. Найважнішою політичною подією 1911 р. в життю народів австрійської держави а тим і нашого народу було передчасне розв'язанє державного парламенту (30. марта 1911) і нові вибори. Які причини клали ся на розв'язанє парламенту, що ін дав для народу а чого від него можна сподівати ся про се багато говорилось і писалось підчас виборчої агітації. Перебіг виборів всім ще в пам'яті. Тож про сі річи не маємо потреби тут писати. Спинимось хиба трохи а висліді виборів в Галичині.

На основі виборчої ординації до австрійського парламенту наш нарід в Галичині може вибрати своїх послів тільки в сільських округах східної Галичини. Сільських округів в східній Галичині є, як відомо, 19. З них 9 при укладаню виборчої ординації признано чистими руськими, то значить, що в них оба

мандати мають змогу здобути Русини, а 10 мішаних, русько-польськими, то значить, що в них один мандат мають змогу здобути Русини, а другий Поляки.

Отже уже наперед виборчим законом означено найбільше число послів, яких може вибрати руський нарід, але через ріжні причини, про які тут не будемо говорити, а які впрочім загально відомі, ми не маємо того найбільшого, після виборчого закона а дуже малого після нашої чисельної, сили числа послів.

Взагалі вибори випали для нас некорисно.

Число всіх голосів в східно-галицьких сільських округах загально упало в порівнаню з попередними виборами о 6%. Число голосів поданих на руських кандидатів (враз з москвофільськими голосами) зменшилось в порівнаню з попередними виборами о 12%, натомість число голосів зібраних польськими кандидатами зросло о 10%.

Поляки зібрали при сегорічних виборах в сільських округах східної Галичини 30% всіх голосів, більше як при попередних виборах о 4%, а сей приріст польських голосів вийшов коштом Русинів, котрі втратили на річ Поляків тих 4%, зібравши 70% всіх голосів, а коли узгляднити жидівські голоси, то лише 69%, місто 74%, при попередних виборах.

Остаточний результат виборів в сільських округах є такий, що Поляки затримали в своїх руках здобутий при попередних виборах руський мандат в окрузі дрогобицьким і придбали ще другий мандат руський в окрузі жовківським, так що з 28 мандатів, назначених виборчим законом для Русинів, ми здобули лише 26 мандатів.

Число голосів зібраних руськими кандидатами в міських округах зменшилось в порівнянню з попередніми виборами майже о половину.

В міських округах руські голоси були так мінімальні, що, виключаючи деякі округи, зовсім не входили в рахубу при тіснійших виборах.

Правда, український національний табор втратив голосів на користь Поляків три рази менше, як москвофіли; новий руський мандат здобули Поляки теж коштом москвофілів. Взагалі москвофіли втратили цілих три мандати, з того два дісталось Українцям. Отже український національний табор вийшов з виборів скріпленим що до мандатів, місто 22 послів в попереднім парляменті (не рахуючи дра Цегельського, який на короткий час одержав був в спадок мандат покійного сіоніста Габля), мають тепер Українці 24 послів, а москвофіли лише 2 послів.

Але потіха з того для нас не велика, бо чи Поляк чи москвофіл займе місце Українця, то шкода для нас однакова. Грізним для нас є те, що наш стан посідання місто збільшитись — зменшив ся. Се треба нам добре зятимити і щирою та пляновою роботою поставити нашу організаційну і осьзідомлюючу роботу на таку висоту, що би на будучих виборах здобути все, що нам належить ся.

Хто і в яких округах зістав вибраний на посла? Часто зустрічається потреба, знати з відки той або другий посол вийшов, тому подаємо тут докладний спис всіх послів з східно-галицьких сільських округів з зазначенем національності і партийности посла та деякими іншими увагами.

В мішанім окрузі 51. (Сянік і т. д.) вибрані: б. руссофільський посол Курілович („новокурсник“) і Поляк Старовейский.

В мішанім окрузі 53. (Рудки-Самбір і т. д.) вибрані: б. український національно-демократичний посол Стефан Онишкевич і вшехполяк гр. Скарбек.

В чисто-руськім окрузі 54. (Дрогобич, Старий Самбір і т. д.) вибрані: б. український соціально-демократичний посол Вітик і Поляк Осуховський, що здобув той сам мандат, який в попе-

редній каденції знаходив ся в руках Поляка Зараньського.

В чисто-руськім окрузі 55. (Калуш і т. д.) вибрані б. послы: український національний демократ Юліян Романчук і укр. радикал д-р Микола Лагодинський.

В чисто-руськім окрузі 56. (Коломия-Косів і т. д.) вибрані оба кандидати української радикальної партії: б. посол д-р Кирило Трильовський і селянин Павло Лаврук. Бувший посол з сего округа укр. н. дем. о. Т. Войнаровський не кандидував.

В чисто-руськім окрузі 57. (Стрий і т. д.) вибрані оба кандидати української нац-дем. партії: б. посол д-р Евген Олесницький і Лев Левицький, що здобув мандат, який в попередній каденції був в руках руссофіла („старокурсника“) о. Давидяка.

В чисто-руськім окрузі 58 (Борщів і т. д.) вибрані б. послы: український національний демократ д-р Теофіль Окуневський і український радикал Василь Стефаник.

В чисто-руськім окрузі 59. (Станиславів і т. д.) вибрані б. послы: український національний демократ д-р Евген Левицький і український радикал д-р Лев Бачинський.

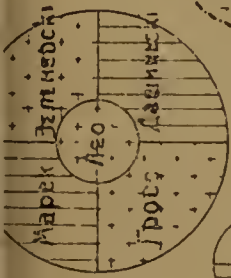
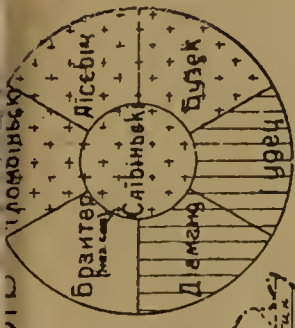
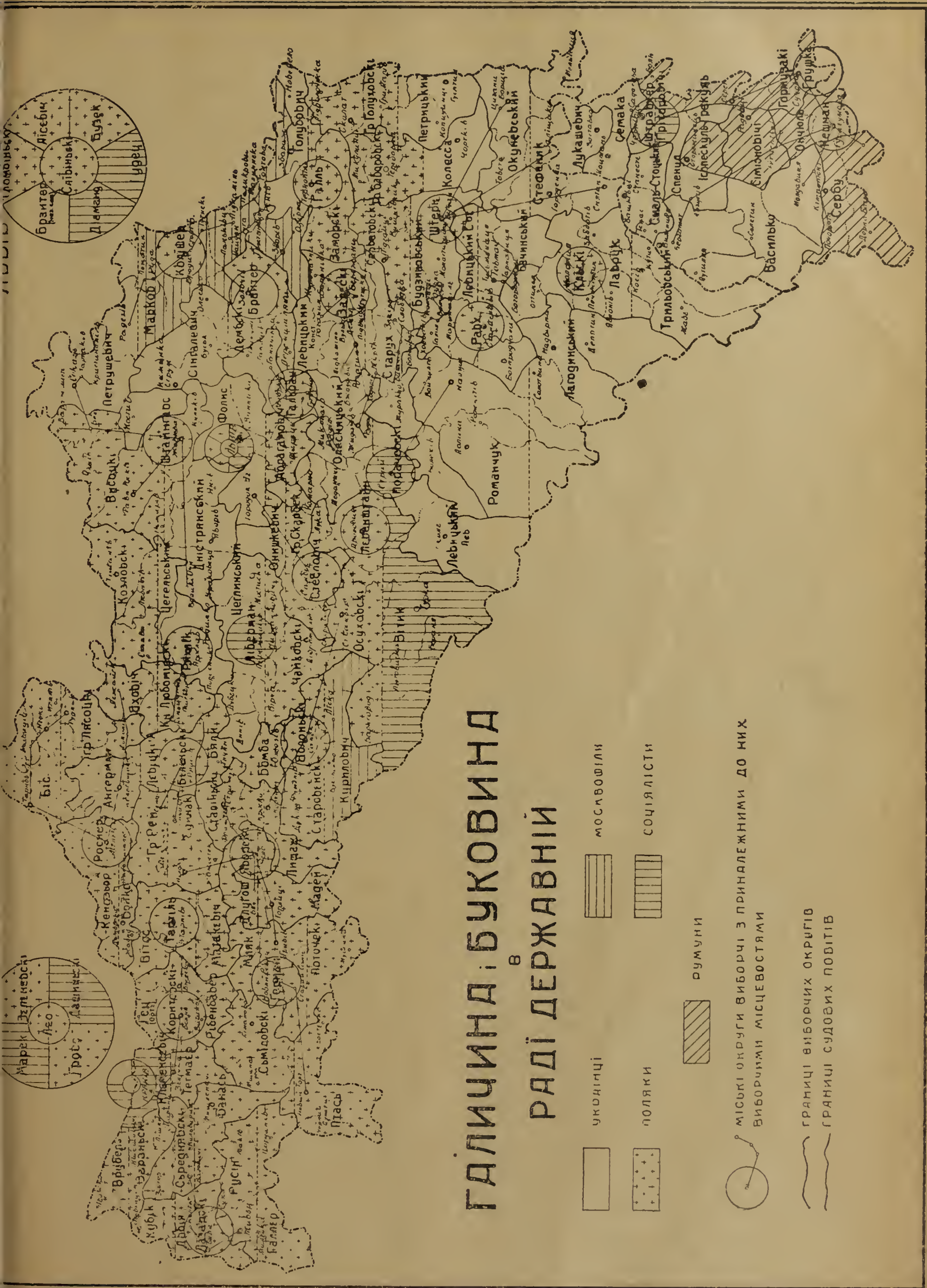
В мішанім окрузі 60. (Бучач і т. д.) вибрані: б. український національно-демократичний посол Вячеслав Будзиновський і Поляк Серватовський.

В мішанім окрузі 61. (Перемишль і т. д.) вибрані: б. український нац.-дем. посол Григорий Цеглинський і Поляк Чайковський.

В чисто-руськім окрузі 62. (Жовква і т. д.) вибрані: б. український національно-демократичний посол д-р Станислав Дністрянський і Поляк Висоцкий, що здобув мандат, який в попередній каденції знаходив ся в руках руссофільського посла („старокурсника“) д-ра Михайла Короля.

В мішанім окрузі 63. (Золочів і т. д.) вибрані: український національний демократ Володимир Сінгалевич, що здобув мандат, який в попередній каденції знаходив ся в руках руссофільського посла („старокурсника“) д-ра Миколи Глібовицького.

В мішанім окрузі 64. (Львів і т. д.) вибрані оба б. послы: український на-

Map showing the distribution of political parties in Galicia and Bukovina. The map is divided into numerous districts, each with a specific hatching pattern representing a political group. The legend at the bottom explains the symbols used for different parties and administrative boundaries.

Галичина і Буковина в Раді Державній

□ УКРАЇНЦІ
 □ ПОЛЯКИ
 □ МОСЛОВОШИ
 □ СОЦІЯЛІСТИ
 □ РУМУНИ

○ МІСЬКІ ОКРУГИ ВИБОРЧІ З ПРИНАЛЕЖНИМИ ДО НИХ ВИБОРЧИМИ МІСЦЕВОСТЯМИ
 ~ ГРАНИЦІ ВИБОРЧИХ ОКРУГІВ
 ~ ГРАНИЦІ СУДОВИХ ПОВІТІВ

ціональний демократ о. Йосиф Фолис і Поляк Абрагамович.

В чисто-руським окрузі 65. (Сокаль-Броди і т. д.) вибрані б. послы: український національний-демократ д-р Евген Петрушевич і руссофіл („новокурсник“) д-р Дмитро Марков.

В чисто-руським окрузі 66. (Бережани і т. д.) вибрані б. українські національно-демократичні послы д-р Кость Левицький і Тимотей Старух.

В мішанім окрузі 67. (Ярослав ітд.) вибрані: б. український національно-демократичний посол 60-ого округу д-р Льонгін Цегельський (б. посол сього округу д-р Данило Стахура не кандидував) і Поляк Козловський.

В мішанім окрузі 68. (Тернопіль і т. д.) вибрані: український національний демократ д-р Сидір Голубович, що здобув мандат, який в попередній каденції був у руках українського соціального демократа Яцка Остапчука і вшех-поляк Заморський.

В мішанім окрузі 69. (Теребовля і т. д.) вибрані: б. український національно-демократичний посол проф. д-р Олександр Колесса і Поляк гр. Баворовський.

В мішанім окрузі 70. (Гусятин ітд.) вибрані: б. український національно-демократичний посол Михайло Петрицький і Поляк гр. Голуховський.

Склад і організація української парламентарної репрезентації. Крім Галичини посилає до Відня 5 своїх заступників і руське населене Буковини. В той час як в Галичині руськими послами вийшли люди, що належать аж до 4 партій, а двох з них (Марков і Курилович) належать до такої партії, яка впрост заперечує істнованє наше, як самостійного народу, і виступають скрізь Москалями (Росіянами), то на Буковині вийшли на послів лише Українці і одної партії. З огляду на відмінні відносини національні, буковинські українські послы хоч і наближають ся дуже до галицьких українських націонал-демократів, проте утворили в парламенті осібний клуб, як рівнож українські радикали в Галичині не могли уміститись в однім клубі з націонал-демократами через партийні ріжницї і утворили також осібний клуб. Соціаль-демократ український п. Вітик

пристав до німецьких соціалістів, бо звичай і програма наказують йому тримати з соціалістами інших народів, а москвофільські послы опинили ся аж між чеськими радикалами.

Проте українські послы всіх трьох партій (виключаючи Вітика) а то 18 галицьких націонал-демократів, 5 буковинських націонал-демократів і 5 галицьких радикалів, разом 28 послів, злучили ся в спільний „Український Союз“.

Ціль сего союзу: 1) спільна парламентарна акція в засадничих національних справах, які союз узнасть за спільні, 2) спільний ключ при виборах до парламентарних комісій, 3) спільні наради і маніфестації української парламентарної репрезентації в Австрії.

Союз репрезентує назверх президентія, зложена з президента і трьох віцепрезидентів. Президента вибирає цілий Союз звичайно більшостію голосів з членів галицького нац. демократичного клубу. Першого віцепрезидента делегує клуб буковинський, другого — клуб радикальний, третього — галицький клуб нац.-демократичний. Союз вибирає більшостію голосів секретаря. Члени президентії і секретар творять парламентарну комісію Союзу.

Президентом союзу став др. Кость Левицький, першим віцепрезидентом п. Василько, голова клубу буковинський Українців, другим д-р Лагодинський, голова клубу українських радикалів, третім др. Окуневський. Секретарем вибрано д-ра Евгена Левицького.

„Український клуб“ (н. д.) зложеній з 18 членів. Головою є др. Кость Левицький, заступниками д-р Окуневський і д-р Петрушевич, секретарем д-р. Евг. Левицький.

Правно державна заява Українського Союзу. Найважнішим засадничої натури спільним чином послів всіх українських партій злучених в Українським Союзі була правно-державна заява, виголошена на однім з перших засідань парламенту в імени українського народу в Австрії. Заява ся є дуже важним документом, бо се наша національно-політична програма, котру повинен не тільки кождий член суспільности знати, але докладно її усвідомити собі і відповідно до засад в ній виложених поступати в своїй діяльності, то

ми її наведемо тут в цілості. Вона звучить:

„Підписані українські послы з Галичини й Буковини з приводу отворення нової сесії Державної Ради стверджують, що ревіндиковане в 1772 р. на основі приналежности до угорської корони руське королівство Галичини і Володимирії мало бути на основі найвисшого декрету з 2. серпня 1830 р. злучене з Буковиною в окрему руську провінцію і мало на основи конституції 4. марта 1859 р. одержати окремих сойм.

„Сей природний розвиток, який привів до автономії українського народу, перепинило отримане Галичини Володимирії з приналежними до чеської корони князівствами Осьвенцім і Запорожжям з великим князівством Краківським. Таким чином створено стан неприродний, бо територія, зовсім ріжні під оглядом історичним і національним, з дияметрально протилежними правно-політичними настановами, злучено в одну провінцію незрозумілих розмірів, а опісля сам український народ в супереч всім постановам державних основних законів віддано на поталу майоризації в галицькому соймі.

„Таким чином цілий український народ на його рідній землі позбавлено можливости розвитку і спараліжовано його силу, до чого в значній мірі прилучилося австрійське правительство, функціонуючи виїмкові закони для Галичини, утворюючи інституцію польського міністра-земляка та толеруючи вольовою галицької адміністрації.

„Так само при ввведенні нового виборчого закону створено в Галичині спеціальні постанови для Українців вкорочено їх права, бо число належних їм мандатів зменшено до половини, крім того, наслідком переведення повітських виборів до Державної Ради в Галичині нелегальним способом, ще більше зменшило припадаюче на Українців мінімальне число мандатів.

„Ті факти заставляють нас представників Українців з Галичини і Буковини, части українського народу, який стоїть при своїй самостійности, заявити, що обстаємо при наших змаганнях, які ведуть на цілі національно-територіальну автономію і безпосередню приналежність до австрійської держави,

і застерігаємося проти штучного, на ніякім історичнім праві не опертого отримання згідно поділу нашого народу при помочи принципу красвої автономії, отже протестуємо проти розширення краюї автономії, проти галицьких виїмкових законів і проти зменшення нашого представництва при помочи нелегального переведення виборів.

„З сим застереженем вступаємо до палати послів. Змагати- мемо всіми способами до усунення кривди, заподіяної нашому народови, і до відзискання наших політичних і національних прав“.

Найважнішим в сій заяві є те, що ми, Русини-Українці Галичини й Буковини є частию українського народу який стоїть при своїй самостійности (переважна часть нашого народу, бо около 30 мільонів, живе в Росії) і що нашим завданем є національно-територіальна автономія і безпосередня приналежність до австрійської держави.

Тактика і домаганя українських послів в парламентах. В короткій літній сесії парламенту, зараз по виборах, всі три українські клуби, об'єднані в Союз, ішли окремо, кождий своїм шляхом, хоч там, де загальні інтереси народні вимагали спільного діляння, всі три клуби виступали солідарно, напр. в справі отворення границь, заявившись проти сего. В відношеню до правительства поставились українські послы в опозиційне становище. Се опозиційне становище на початку осінньої сесії ще заострилось, бо барон Гавч, як і всі його попередники, не виявив охоти трактувати національні постуляти нашої парламентарної репрезентации на рівні з постулятами інших народів, та, після старого звичаю, завоволене того чи иншого домаганя ставить в залежність від волі Польського Кола. Головними національними постулятами нашої репрезентации під сю хвилю є основане українського університету у Львові, виборча реформа до сойму, зміна виборчої ординації до парламенту (усуненне двомандатових округів). Чи буде щось в сїм напрямі зроблено, покаже недалека будучність.

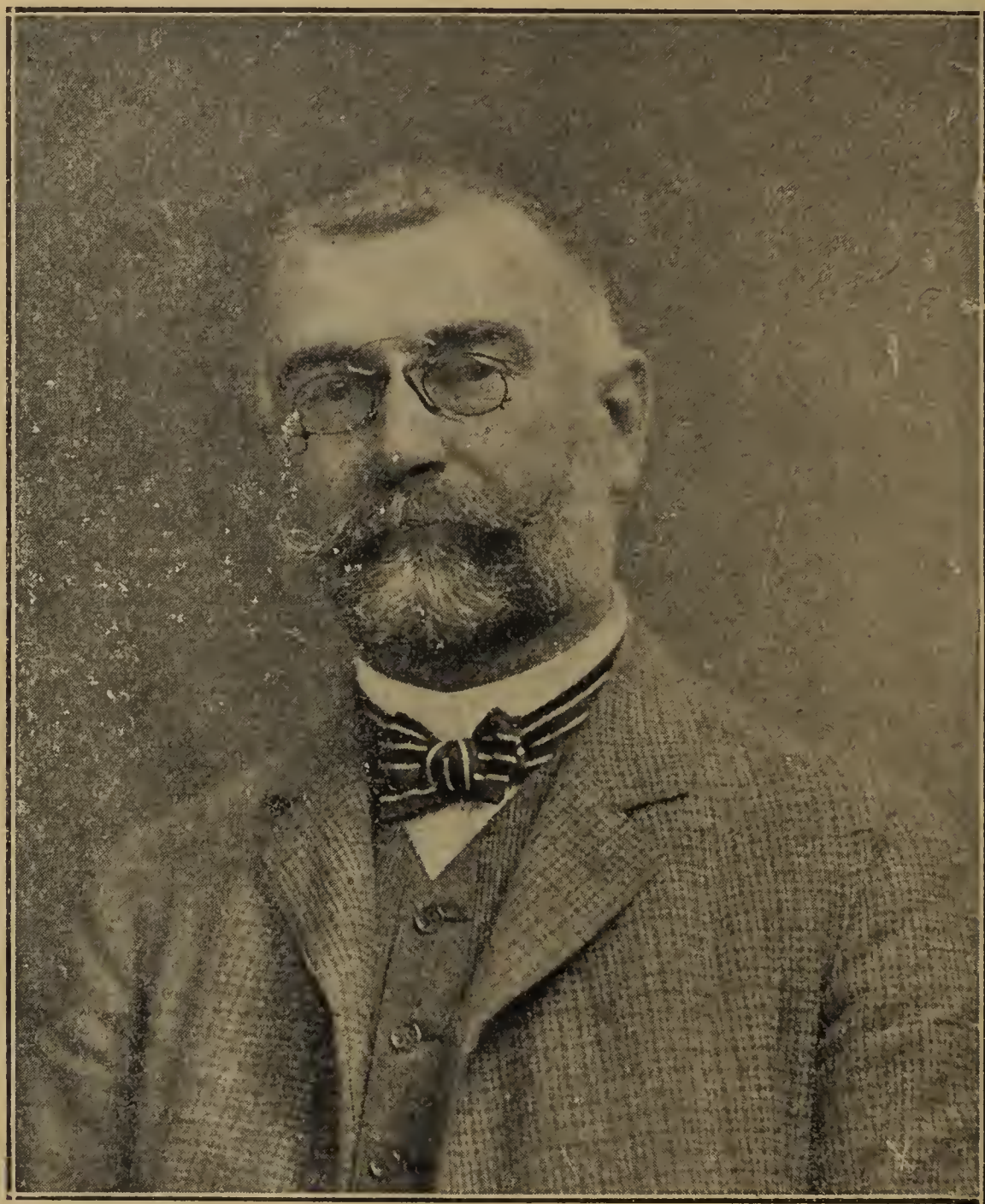
50-літній ювілей галицького краюого сойму минув 15. цвітня 1911 року тихо і непомітно. При иншій

політичній ситуації Поляки зробили би з сего факту велике національне сьвято, але обструкція українських послів в осінній сесії сойму минулого 1910 року і напружені національні відносини в краю взагалі, утворили зовсім несьвяточну атмосферу, так, що не тільки не було ніякого сьвята, а навіть сойму не скликувано цілий рік. Перше засіданє Галицького сойму відбуло ся 15. цвѣтня 1861 року. Склад сойму був тоді під

ординації до сойму через те стала актуальнішого, як раніш.

Яку виборчу реформу хотять перевести Поляки. Найсвіжшим є проєкт п. Старжинського, котрий опрацював його з порученя соймової комісії для виборчої реформи. В загальних рисах проєкт сей містить такі постанови.

Сойм має складати ся з 192 членів (доси 161) а саме: 12 вірилістів (як доси, т. є. 8 єпископів обох обрядів,

Др. Кость Левицький, президент „Українського Союзу“ в Раді державній.

зглядом національним троха инший, як тепер, бо Русини становили в нім мало не одну третину всіх послів (на 150—49). Але вже при нових виборах число руських послів під напором Поляків зменшилось. Русини все були і є майоризовані в соймі і ніякого впливу на хід краєвого законодавства і управи не мали і не мають. В послідних часах сила і сьвідомість руського народу значно збільшились, а зміна виборчої

ректори обох університетів і політехніки і презес краківської Академії наук), 44 послів з великої земельної власности (як доси), 36 з більших міст (доси 28), 10 послів з тих самих міст з курії загального голосованя, 5 послів з торговельно-промислових палат (доси 3), 2 послів з ремісничих палат у Львові і Кракові, 80 послів з сільських громад (доси 74).

Число членів Краєвого Виділу має

ути збільшене з 6 на 8. З того одного члена вибирала би курия великої земельної власности, одного посла з міст, орговельно-промислових і ремісничих алат, одного посла з сільських громад виключенем послів руської народности, які знов окремо вибирали би одного члена, вкінці 4 членів вибирав би

Микола Василько, I. віцепрез. „Укр. Союза“ в Раді державній.

їлий сойм. Так само відбували би ся вибори заступників членів Краєвого Виділу.

В справі бюджету проєкт краєвого статута містить постанову, що бюджет разом з фінансовим законом ухвалюється найвище на 10 що найменше 6 годинних засіданнях; сей речинець сойм може продовжити найбільше о 4 засідання.

Др. Микола Лагодинський, II. віцепрез. „Укр. Союза“ в Раді державній.

До скінченню сього речинця має маршак всі неухвалені ще позиції бюджету разом з фінансовим законом піддати під голосованє без дальшої дебати!

Що-до змін сих постанов краєвого статута містить проєкт п. Старжинького отсі постанови: Для прийнятя

ухвал про зміну постанов статута що-до складу сойму потрібна присутність 154 членів сойму, а до важности ухвали двох третих присутних; що-до зміни постанов про склад і вибиранє членів Краєвого Виділу і постанов в справі бюджету потрібна присутність трьох четвртин і більшість двох третин.

Що-до виборчої ординації: В курії великої власности обовязують дотеперішні постанови.

Що-до виборів 36 послів з міст, проєкт містить отсі постанови: Львів вибирає 9 послів, Краків 6, Перемишль 2 (кожде з сих міст має бути поділене на відповідне число округів, так що кождий округ вибирав би одного посла); по одному слови вибирають міста: Броди, Бяла, Дрогобич, Коломия, Новий Санч, Ряшів, Самбір, Станиславів, Стрий,

Др. Евген Левицький, секретар „Укр. Союза“ в Раді державній.

Тарнів, Тернопіль, Ярослав — і групи міст: Подгурже-Величка, Бохня-Вадовиці, Горлиці-Ясло, Сянік-Коросно, Бережани-Золочів; вкінці на основі окремих постанов мають бути утворені два міські округи для Русинів, а саме: Бережани-Золочів-Тернопіль і Дрогобич-Коломия-Станиславів-Стрий.

Всі вичислені міста вибирають крім того в загальній курії 10 послів. В сій курії право голосованя має кождий горожанин, що скінчив 24. рік житя і бодай рік мешкає в даній місцевости. Загальна курия складати-меть ся з 5 двомандатових округів; голосованє відбувати-меть ся по системі, яка уможливила би репрезентацию меншости; кождий виборець віддавати-ме тільки один голос.

Побіч послів будуть у сій курії вибрані також заступники; на випадок рівночасного опорожнення обох мандатів заступники не входять в свої права, тільки відбувають ся доповняючі вибори.

Торговельно-промислові палати у Львові і Кракові мають вибирати по 2 послів, у Бродах — одного.

Двох послів з ремісничих палат мають вибирати голови і перші заступники голов усіх ремісничих корпорацій

округах віддає голос тільки на одного кандидата; про вибір рішає релятивна більшість. Щоб запевнити як руським так і польським виборцям вибір кандидата їх народности, проєкт заводить окремі виборчі власти. Польську виборчу власть творить комітет з 15 членів вибраний соймовими послами польської народности; руською виборчою властью має бути такий сам комітет з 15 членів вибраний соймовими послами руської

Др. Теофіл Окуневський, III. віцепрез. „Укр. Союза“ в Раді державній.

у Львові і Кракові, які числять що найменше 25 членів.

Вибори з курії сільських громад мають бути плуральні; по два голоси мали би три категорії горожан, а саме: ті, що 1) платять високий податок, 2) мешкають на двірськім обшарі, 3) є жонаті.

В околицях національно мішаних, себто, очевидно, в східній Галичині, проєкт творить округи 3-мандатові, в яких вибрано би по 3 послы разом з заступниками. Кождий виборець в сих

народности. Сі виборчі власти затверджували би кандидатів в тім напрямі, ч вони є репрезентантами даної народности, і тільки вибір так затверджених кандидатів був би важний.

Домаганя наших послів в справі виборчої реформи до Союму Довго Поляки думали-мудрували на виробленем проєкту тай придумали таку потвору, що серіозно про неї не можна й говорити. Певно, що нічого ліпшого вони й не придумують. Отж

усимо робити все від нас залежне, аби цей проєкт, чи на него похожий, не став законом, натомість, щоби новий виборчий закон запевнив нам належну частку в соймі і вплив на управу краю. Наша соймова репрезентация ставить такі мінімальні домаганя в сій справі.

1. Першим домаганєм є, щоби було означене число згл. процентове відношенє польських і руських мандатів, так щоби оба народи мали забезпечену свою національну репрезентацию. Проєкт Старжиньського не звертає на се домаганє ніякої уваги, а при тім замість національних одномандатових округів заводить дво- і три-мандатові округи виборчі, чим ще більше затемнює національні відносини і ставить гороскопи такої непевности, що не тільки не забезпечує національних меншостей, але національні більшости кидає в небезпечний вир агітації та виборчих махінацій. Укр.-руські послы на творенє більшого мандатових виборчих округів ніколи не згодять ся, а жадають національних одномандатових округів з забезпеченєм для руського народу мінімум третьої частки мандатів.

2. Члени сойму руської народности повинні творити руську репрезентацию, правлену до вибору руських членів Краєвого Виділу і їх заступників, руських членів соймових комісій, як також до комісії дисциплінарної і соймового юрия, руських делегатів до тих краєвих інституцій, до яких сойм вибирає своїх делегатів.

3. Укр.-руські послы противлять ся більшуваню числа вірилістів з 12 на 5, а домагають ся запевненя вірильного голосу ректорови будучого українського університету.

4. Для тих горожан більших міст, що не мають права голосованя в міській курії, повинна бути курия доповняюча, а не загальна, так, щоби на результат вибору в сій курії не мали ніякого впливу ті, що вже мають право голосованя в міській курії.

5. Виборча курия сільських громад повинна мати значно збільшене число мандатів з огляду на переважно рільничий характер нашого краю.

6. Пліуральність повинна відпасти, а головним тягаром населеня є подат-

ки посередні, а не безпосередні, а при тім пліуральність противить ся основам демократизації виборчого права, прийнятим виборчою ординацією до парламенту.

7. Однорічна осілість по містах і дворічна по селах, як умова активного виборчого права, повинна відпасти; піврічна осілість зовсім вистарчає.

8. Петрифікация новоухваленої виборчої ординації злишна, бо се противило би ся самому заложеню, що теперішня виборча реформа має бути переходовим етапом до дійсної демократизації виборчого права.

9. Вибір усіх руських членів Краєвого Виділу і їх заступників повинен бути доконуваний членами сойму руської народности.

10. Число руських членів Краєвого Виділу; двох на 8 згл. (девятый — маршалок) не може Русинів вдоволити і вони жадають також урядового заступника краєвого маршалка.

На засідаю соймової Комісії виборчої реформи дня 25. вересня 1911, українські послы зложили таку заяву:

„З уваги на се, що предложений комісії для виборчої реформи проєкт виборчої ординації до галицького сойму, уложений референтом п. Старжиньським, зовсім не узгляднив домагань, поставлених руськими соймовими послами на засіданю комісії для виборчої реформи з 15. падолиста 1910 р. та не зважаючи ані на протест руських соймових послів, зложений на засіданю галицького сойму з 18. падолиста 1910 р. ані на компромісову резолюцию соймову з того-ж дня, станув безоглядно і виключно на становищи засад польської соймової більшости; далі з уваги на те, що предложена виборча конструкция з причин як засадничих так і технічних дуже загрожує правно-політичне становище руського народу, не допускаючи його до належного йому заступництва в галицькім соймі; вкінці з уваги на те, що предложений референтом проєкт переступив круг діланя перманентної комісії для виборчої реформи, заводячи далекосягаючі зміни краєвого статута в напрямі розширеня краєвої автономії з нараженєм інтересів руського народу, — члени комісії для виборчої реформи руської народности

заявляють, що сей проєкт не надасться до спеціальної наради в комісії та вносять на звернене його до субкомітету виборчої реформи в цілі виготовлення нового проєкту, який узгляднив би домагання руських соймових послів, бо над предложеним тепер проєктом руські соймові послі не будуть брати участі в дальших нарадах комісії.“ Належить зазначити, що й д-р Король іменем старорусинів прилучився до сеї заяви*).

Ради міські, повітові і громадські. Доки не буде змінена система виборів до рад міських, повітових і громадських в тім напрямі, щоби всі горожани без огляду на маєткові ріжниці мали однакове право виборче, доти не мати-мемо значнійшого там впливу. А мати вплив в сих публичних інституціях для нас є конечним, бо вони відіграють важну роль в культурнім і економічнім життю населеня. Користають з них тепер ті, хто там найбільше репрезентований — Поляки і Жиди, Поляки і москвофіли або хруні, а се виходить нам на шкоду. Та й при існуючій виборчій ординації ми моглиб мати більше своїх заступників в радах міських і повітових, як би ліпше о се дбали. Взяти хоч би найновіші вибори до рад повітових. В цілім ряді повітів з сільської курії пройшли Поляки з москвофілами (Коломия, Рудки, Львів, Товмач) а лісти українські зібрали, виключаючи Товмач, незначне число голосів. Що то значить? Значить, що в тих повітах дуже слабою є наша органічна праця, просьвітна й економічна, яка є підставою впливів і сили в повіті. Брак доброї організації даєть ся запримітити і в містах, а се показалось особливо яскраво при доповняючих виборах до ради міської у Львові, де українські кандидати зібрали дуже невелике число голосів. Русини міста Львова з приводу недопущеня жадного їхнього репрезентанта до ради громадської видали протест та розіслали його скрізь по сьвіту, але протести такі мало що допоможуть. Тут потрібна систематична праця над осьвідомленем і організацією українського населеня міста Львова, а її не видно. Мало звертаємо ми

*) Тепер (жовтень) справа виборчої реформи є предметом конференцій українського клубу з правительством і Поляками.

уваги і на ради громадські. Там загниздилось уже давно хрунівство, яке допомагає Полякам і Жидам на спілку з москвофілами, при помочи вїттів хрунів, рядити в повітах. З відси, з сіл мусимо починати оздоровлене відносин. Тут мусимо твердою ногою стати, а тоді ліпше стоятимемо й в повітах та в краю. Організаційною роботою на місцях посунемо наперед і справу зміни виборчої ординації до всіх тіл репрезентативних в краю. Тож до праці!

Конскрипція. З найважніших суспільних подій, які стались в минулім році згадаємо ще про конскрипцію, яка відбулась 31. грудня 1910 р. Відбувала ся вона, як і попередна конскрипція в такий спосіб і в таких умовах, що ждати від неї правдивого осьвітлення національних відносин в краю не приходить ся. Впрочім ще мусимо довго ждати на оголошене докладних відомостей про вислід конскрипції. З оголошених до тепер даних бачимо, що хоч природний приріст населеня в краю є досить великий то фактичний приріст незначний і виносить всього навсього 649.465 душ, що пояснюєть ся великою еміграцією. Число всього населеня краю виносило з днем 31. грудня 1910 р. 7,965.404 душ. Конскрипція з минулого року виказала зменшене худоби в нашім краю і не дуже велике збільшене прочого скота. Се сьвідчить, що продукційні сили сільського господарства в нашім краю — бо худоба становить головний його продукт — місто зростати упадають, а тим самим упадає добробит населеня. Потрібна отже широка акція для піднесеня годівлі худоби і безрог, сеї головної галузи нашого господарства рільного.

Справи культурно-просьвітні

Справа українського університету не посунулась ані крок наперед мимо того, що боротьба за висшу національну школу коштувала в минулім році великих жертв. Ненормальні відносини на львівськім університеті не раз уже доводили до кривавих конфліктів між українською і польською молодіжю а в 1910 р. дня 1. липня на університеті сталась подія, що забрала жите одному з найславніших борців за національний храм науки. Більше

двох соток студентів в наслідок сеї події лишилось без науки, за мурами університету, а половина з них була посаджена властями на лаву обжалованих засуджена на кару вязниці. Жалобу неважності на присуд львівського суду висший трибунал у Відни відкинув і 99 студентів, які вже змарнували два роки, мають відсидіти ще кару... До сеї події по ній Поляки все запевняють, що вони є за утворенем самостійного українського університету, тільки що за словами не видно діла. Всеж нам не треба

з публичних фондів від краю і держави по 16.000 кор. і від буковинського сойму 1000 кор., разом 33.000 кор. На одні наукові видання видало товариство в тім році суму 52 376 94 кор. Бібліотека товариства числила в 1910 р. 20.186 чисел в 53.024 томах і є найбільшою національною бібліотекою на цілій українській території. Музей товариства також представляє велику вартість і числить около 8000 предметів (переважно з археології і етнографії). Товариство має свою друкарню, переплетню, книгарню

Іван Телев'як

селяни з Красноселець, які значну часть свого маєтку (52.000 корон) жертвували на приватні українські школи.

бл. п. Варвара Телев'як

упадати на дусі. Університет свій у Львові скорше чи пізнійше будемо мати і то тим скорше, чим енергічнійше будемо його домагатись.

Наукове Товариство ім. Шевченка у Львові, ул. Супінського 21 сповняє у нас ролю національної академії наук, плекає рідну науку без якої немислимий культурний розвій народу. Мимо того, що се у нас єдина наукова інституція, якої видатна діяльність признана в науковім світі, вона не зазнає від держави і краю такої опіки, якою тішать ся численні польські інституції меншого значія і з менш видатною діяльністю. В 1910 р. видатки Наукового Товариства виносили суму 73.900 кор., а на покритє їх мало товариство

і власний дім у Львові на ул. Чарнецького ч. 26.

Національний музей ім. митрополита Андрея гр. Шептицького у Львові пл. св. Юра ч. 5. Дуже важною науковою інституцією є музей ім. Андрея гр. Шептицького, зібраний заходами і коштами И. Е. митрополита і подарований ним на національну власність. Для сего музею купив митрополит величаву палату Дуніковського при ул. Мохнацького ч. 42 і з весною 1912 р. переносить ся туди музей. Удержуєть ся музей також на кошт И. Е. митрополита а управляєть ся кураторією. Музей містить переважно церковну старовину а також багато річий з етнографії і археології та старі друки.

Крім музеїв Наукового Товариства ім. Шевченка і Національного музею ім. А. гр. Шептицького є у Львові ще значні музеальні збірки при бібліотеці тов. „Просьвіта“, а Краєвий Союз ревізійний збирає річи для заснованя кооперативного музею.

Приватне шкільництво. Як держава і край, а властиво ті, що управляють державою і краєм, дбають про заспокоєне наших культурних потреб, видно хоч би з того, що ми, становлячи половину населеня в краю, не маємо ніодної висшої школи національної тоді, як Поляки мають їх кілька; ми важкою боротьбою за кількадесять літ ледви дістали 5 державних гімназій, а Поляки без боротьби і жертв мають поверх 60 середних шкіл. Поляки мають багато хліборобських і промислових шкіл — ми ніодної. Поляки мають бобато народних шкіл висшого типу — ми їх майже зовсім не маємо. Поляки мають правдиві національні народні школи, а те, що називається українською народною школою, крім назви та почасті мови нічого українського в собі не має. Виховане учителів для наших народних шкіл знаходить ся в руках Поляків, а ми не маємо ніодного державного семинара. Взагалі ми не маємо рідної школи в правдивім значіню сего слова і щоби виховувати молоде покоління в національній душі, в любови до свого народу і його національних потреб та змагань мусимо, як се для нас не важко під зглядом матеріальним, дбати про свої рідні школи власними силами. І несподівано для себе та на подив чужих людей доказали ми в сій області прямо таки чуда.

В 1910/11 р. удержували ми власними силами 5 приватних мужеських гімназій, 3 учительські семинарі, 2 жіночі гімназії, 1 школу виділову жіночу і 2 народні школи у Львові, а кілька на провінції. Добровільними датками на ті цілі зібрано 500.000 кор., а ся сума свідчить, що наш нарід розуміє вагу рідної школи і нічого для неї не жалує. З початком 1911/12 шкільного року прибула ще одна приватна мужеська гімназія в Чорткові, основана місцевою філією тов. „Просьвіта.“

Стан приватних українських гімназій під опікою шкільного Союзу з кін-

цем 1910/11 шкільного року унагляднює слідуєча табеля:

Місцевости	Кляс	Відділів	Учеників (шць)	Учительських сил	Кошта удержаня	Власні доми мають	Право публ. мають
Рогатин ...	4	9	379+38	15	48.800	+	+
Яворів	3	4	160	7	20.200	+	—
Копичинці.	3	3	82	5	9.700	—	—
Городенка.	2	2	66+7	3	11.000	+	+
Збараж ...	1	1	43	3	6.280	—	—
Буськ.....	1	1	60	5	8.120	+	—
	14	20	790+45	38	104.100	4	2

Бурси, шкільні помочи, дешеві кухні. Щоби дати спроможність найбільшим людям посилати до середних шкіл дітей, суспільність наша закладає скрізь по містах бурси, тов. „Шкільна Поміч“, що мають за задачу запомагати учеників грішми, одежию, книжками і пр. і дешеві кухні. З дешевих кухонь належить тут згадати перемиську, яка повстала там заходами місцевої інтелігенції і дуже красно розвивається та робить велику прислугу ученикам шкіл. Така кухня є й у Львові і в інших більших містах. Скільки всіх є „Шкільних Помочий“ докладних відомостей не маємо. В усякім разі є вони майже в усіх містах, де є українська чи польська гімназія. Бурс в 1909/10 р. було 58, в 43 бурсах було 2439 учеників.

Приготовляючі курси. З огляду на те, що селянські діти не мають змоги дістатись до гімназії, бо їх народна школа до сего не приготовляє, кожного року під фірмою тов. „Просьвіта“ і „Руського тов. педагогічного“ уряджують ся приготовляючі курси. В 1910/11 р. було таких курсів більше 20, з числом учеників до 250.

Руське Товариство педагогічне у Львові, Мохнацького 12. На поли приватного шкільництва працювало у нас до недавна тільки „Руське Тов. педагогічне“ та СС. Василянки. З інших проявів приватної ініціативи в сій області є перемиський жіночий інститут, удержуваний спеціальним в тій цілі організованим товариством. Діяльність „Руського Тов. педагогічного“ проявляється в трох головних напрямках:

видавництво літератури для шкільної молодіжи і педагогічного органу „Учитель“, удержуване приватних середніх народних шкіл та курсів приготовляючих і опіка над молодіжню в бурсах. В р. 1909/10 мало товариство 51 філій, з того 14 філій недіяльних. Число членів в 31 філіях виносило 2.491, 17 філій мали бурси, 10 філій мали 18 кружків, 10 філій вели курси приготовляючі, 11 філій вели курси для неграмотних. Під фірмою товариства існували також всі приватні українські гімназії і учительські семінарії. Власного майна мали 22 філій на суму 152.724.44 кор. У Львові має товариство під зарядом Головного Виділу велику бурсу ім. кард. Сембратовича для учеників середніх шкіл і три цівочі школи (виділову, школу вправ учительський семінар), в котрих побирає науку 405 учениць. Удержувана особним комітетом під фірмою Р. Т. П. народна школа ім. Б. Грінченка має 102 учеників.

Хоч діяльність Р. Т. П. само по собі і є видатною, але як на наші потреби невистарчаючою. Сим між иншим пояснюється повстання „Краєвого шкільного Союзу“, в формі комітету відпоручників центральних провісвітних і економічних інституцій, який діяв головною приватними українськими гімназіями і збиранням фондів на цю ціль. Діяльність комітету йде в парі з діяльністю Р. Т. П., доповнюючи її. Тепер стоїть на порядку деннім справа об'єднання діяльності Р. Т. П. і „Краєвого шкільного Союзу“ через відповідну форму Р. Т. П., евентуально заснована окремого товариства „Рідна Школа“, котра обняла би всі справи народного шкільництва, відповідно розмежовуючи своєю діяльністю з Р. Т. П. і иншими товариствами, що працюють в сій області.

Тов. „Учительська Громада“
У Львові займається також справами національного шкільництва і ділає в тісній звязи з „Краєвим шкільним Союзом“. В 1910 р. числило товариство 314 членів, 7 філій (Коломия, Перемишль, Бережани, Станиславів, Стрий Сокаль). Товариство взагалі дбає про інтереси національного шкільництва і в тій цілі збирає різнородні анкети, висилає до різних частій меморіяли, видає орган п. т.

„Наша Школа“. Приходи товариства виносили в 1910 році 4.218.73 кор., розходило 4.089.10 кор.

Товариство українських наукових викладів ім. Петра Могили у Львові. Товариство се займається ширенням наукових знань через виклади серед міського населення. В перших роках існування (1909—1910), товариство урядило 199 викладів у Львові і на провінції, на котрих перебувало 22.865 слухачів. Число прелегентів (перважно професорів гімназіальних) виносило 108. Найбільше викладів було на різні українські теми (70), науки природничі зайняли 63 викладів, література 45, історія 30, суспільні теми 25. Викладові комітети мало товариство на провінції в слідуємих місцевостях: Перемишли, Самборі, Рогатині, Стрию, Станиславові, Золочеві, Тернополи. В 1911 р. товариство виказує менше ознак життя, як в роках попередніх. А шкода, бо діяльність його є дуже корисною і потрібною.

Товариство „Просьвіта“ у Львові, Ринок 10. Позашкільною освітою широких мас народних займається у нас головною тов. „Просьвіта“, через видавництво популярних книжочок, закладане читалень з бібліотеками, виклади, курси для неграмотних і прч. Займається товариство також і опікою шкільної молодіжи в бурсах удержуваних деякими філіями. В р. 1912. вийде докладний звіт з діяльності товариства за рр. 1910 і 1911 і ми тут не будемо на ній спинятись. Зазначимо тільки, що в 1911 р. з ініціятиви і заходами тов. „Просьвіта“ у Львові і його філій та читалень на провінції з'організовано ювілейні обходи в пам'ять відродителів нашого народу по обі сторони кордону Тараса Шевченка і Маркіяна Шашкевича. Сі свята, обходжені відчитаннями, концертами, виставами, збиранням жертв на національні культурні цілі і пр. захоплювали широку масу народню і причинились в великій мірі до пробудження та поглиблення національної свідомости серед народу, до зміцнення нашої сили проти ворожих впливів. Належить ще замітити, що хоч всі признають велику і позиточну діяльність товариства „Просьвіта“ над піднесенням культурного рівня і економічного добробиту нашого народу в Галичині, то

не всі вважають потрібним бути його членами та хоч би в сей спосіб спомагати його діяльність. На сором нам товариство числило з кінцем 1910 р. дійсних членів, що заплатили членську вкладку, 10.717 осіб, або 3 $\frac{1}{2}$ душі на 1000 душ руського населення в краю! Всіх членів записаних в членські книги було 30.927. Часть з них повмирала, а переважна часть не платить членських вкладок. Чи буде зміна на ліпше? Чи станем ми не тільки словами, а й на ділі горнути ся до матері всіх наших просьвітних і інших народних інститу-

краю, поширює національну свідомість серед найбільше занедбаного під зглядом національним руського міщанства, а всім руським мешканцям міст доставляє естетичну розвагу, на яку так не богате наше культурне жите. Тільки рідко коли заїзджає театральна дружина до Львова, а одною з причин сего є те, що не маємо у Львові свого власного театру та, хто зна, чи скоро прийдемо до його посіданя. Є вправді й площа і готівки троха, зложеної з жертв суспільности, але того мало. Щоб поставити відповідний будинок під театр

Учасники просьвітно-економічного курсу, улаженого львівською філією Тов-а „Просьвіта“ на весні 1911 р. у Львові.

ций? Як се скоро буде? Ставимо сі питання нашій інтелігенції.

Крім „Просьвіти“ провадить поза-шкільну просьвітну діяльність багато ще ріжних товариств в містах і селах, як „Народні спілки“, „Волі“, міщанські брацтва і проч., але важко про них зібрати якісь відомости. У Львові дуже рухливим є товариство зарібників і слуг „Сила“, яке може служити взірцем доброї організації.

Народний Театр. Велику культурну місію сповняє народний театр. Театральна дружина „Руської Бесіди“, яка з міста до міста мандрує по цілім

потрібно найменше міліон корон. Соїм краєвий нібито має охоту дати запомогу в сумі 300 тисяч кор., але під таким услів'ям, що ледви чи зважать ся на заступники в соїмі на них згодитись. До театральних інституцій, крім численних аматорських кружків на селах і містах прибуло в 1911 році товариство „Народного Театру“ у Львові і „Гуцульський театр“ організований Гнато Хоткевичем, про який є згадка на інших місци.

Музичні інституції. Плекане музики і співу також поширюєть ся і ознакою, що культурний розвій нашого

І. Краєвий з'їзд „Соколів“ і „Січій“ 10. IX. 1911 р. у Львові: Сокольська кіннота.

ЗЕГЕРІС.

І. Краєвий здвиг „Соколів“ і „Січий“ 10. ІХ. 1911 р. у Львові.

Вправи палицями..

Чета ремісничої молодези.

народу поширюєть ся і поглиблюєть ся з усіх напрямх. Засновують ся на провінції нові товариства музичні добре розвиваєть ся музичний Інститут у Львові ім. Лисенка. Замітну діяльність проявляє „Львівський Боян“, що крім Львова — правда дуже рідко, в святочні дні — дає концерти також на провінції, а літом 1911 р. зробив об'їздку по деяким місцевостям з концертами на річ „Рідної Школи“.

Захоронки є може одними з найважніших інституцій національних, особливо в містах, бо вони роблять важну послугу незаможним людям перебираючи опіку над малими дітьми і даючи змогу родичам віддаватись звичайним своїм занятям для куска хліба, а крім того — охороняють дітей від денационалізації. Про се подрібніше читачі знайдуть в окремій статі на стор. 127 календара.

Тов. „Вакаційних Осель“, не зле розвиваєть ся і виказує поважну діяльність. В 1909 р. числило тов. 105 членів. Маєтку 12184·64 кор. приходи виносили 4677·17 кор., розходи 2809·30 кор.

„Жіноча Громада“ у Львові, Чарнецького 26. Потроху поступає наперед і жіноча організація, що має на меті з одного боку еманципацию жінки від упослідження соціального і суспільного, а з другого боку — опікувати ся молодіжню, особливо дітьми, через закладанє захоронок, приютів і проч. Жіноча Громада числила в 1910/11 р. 10 філій на провінції і 9 кружків з звиш 800 членів.

Касинові товариства — „Бесіди“ і під іншими назвами гуртують по містах інтелігенцію. Хотіла редакция календаря подати докладні відомости про сі товариства і збирала статистику. Та мало збрала, бо люди наші не охочо відповідають на ріжні квестіонарі. Всеж деякі відомости зібрано про 23 Касина. Числили вони в 1910 р. 1001 членів, в тім 881 мужчин і 120 женщин. Бюджет річний сих касин виносив в приходах 27.507·87 кор. в розходах 26.346 кор. 83 сот. 13 касин мали свої бібліотеки, 8 касин урядили 72 рефератів і відчитів, 2 касина урядили 3 народні обходи, 17 касин урядили 80 вистав, забав, вечерків і концертів, 7 касин уря-

дили 10 вечерків для дітей. Так коротко представляєть ся стан і діяльність в р. 1910. тих касин, про які зібрано відомости.

Тов. „Взаїмна Поміч учительська“ у Львові. Ся заводова організація українських народних учителів по силі сповняла в 1910/11 р. свою задачу охорону інтересів народного учительства і інтересів народної школи; тов. числило 1775 членів, маєток в фондах виносив 15.342·50 К. В тісній звязи з заводовою організацією учителів знаходиться кредитове товариство „Взаїмна Поміч“ у Львові, яке числило з кінцем 1910 р. 615 членів, а стан позичок уділених виносив 22.985 кор., оборот 160 504·79 К.

Гімнастичні організації. На закінченє огляду культурно-просьвітних і гуманітарних інституцій згадаємо про величавий сокільський здвиг у Львові в вересни 1911 р., який заїмпонував не тільки чужим людям а і нам самим, бо й ми не підозрівали, що маємо таку велику організаційну силу. Тов. „Сокіл“ у Львові числило з кінцем 1910 р. 360 членів і 601 філій на провінції. Більш поширеною є організація „Січова“. В червни місяци 1911 р. в 46 повітах Галичини було 752 „Січий“. Так „Соколи“ як і „Січи“ розвивають ся добре і сповняють велику національно-культурну роботу.

Справи економічні.

Економічне жите нашого народу, так само як і жите культурно-просьвітне цікавить нас о стільки о скільки в нім ми бачимо зріст самодіяльности широких мас народу і о скільки в нім є змаганє до економічної самостійности.

З публичних інституцій, що займають ся справами економічними, ми мусимо користати, мусимо також пильнувати, щоб мати в них вплив і значіне.

Але для нас особливе значіне мають наші власні народні інституції, що повстали в наслідок народної самодіяльности і самопомочи, бо чим більше буде таких інституцій і чим більшу силу і значіне вони матимуть в нашім народнім житю, тим скорше добемо ся ми значіня в публичних краєвих і місцевих інституціях, тим успішнійше будемо використовувати їх в наших інтересах.

Економічна діяльність тов. „Просьвіта.“ З основанем тов. „Сільський Господар“ товариство „Просьвіта“ мусіло дещо обмежити свою господарську діяльність і занимало ся пропагандою рільничого знання через відчити, через устроюване курсів господарсько-просьвітних, через видавництво діл економічних, удержуване постійної школи господарсько-кооперативної в Милованю і виобразоване фахових людей в вищих школах рільничих. Се одна сторона економічної діяльності. Другою стороною економічної діяльності тов. „Просьвіта“ є евіденція і люстрація читальняних крамниць, кас, дахівкарень і інших економічних підприємств, та опіка над ними, поширенє торговельного знання через кооперативно-торговельні курси і відчити і заложенє у Львові школи торговельної. Крім того товариство „Просьвіта“ займаєть ся ще іншими економічними справами, о скільки має на се змогу і о скільки сі справи не входять в круг діяльності інших товариств, напр. справами домового промислу.

Учитель господарства п. М. Творидло виїжджає куди треба з відчитами на теми господарства рільного. В літі 1911 р. зробив обїздки повітів львівського і сяніцького, побував там в богатях громадах та давав селянам на місци всякі поради і вказівки, як краще вести господарство рільне. Крім того учитель господарства бере участь в уряджуваних філіями курсях господарсько-просьвітних (в 1911 р. в курсї урядженім львівською філією) і викладає в милованській школі господарсько-кооперативній.

Другий з черги курс в милованській школі відбув ся від 1. грудня 1910 р. до 28. лютого 1911 р. Учеників було 30, переважно парубки і молоді газди, все хлібороби і наука господарська не піде на марно. Учили на курсї крім директора школи п. Гр. Думки та учителя господарства при „Просьвіті“ п. М. Творидла ще місцевий парох і куратор школи о. М. Бачинський, його брат п. Ю. Бачинський, академик п. С. Магальяс і управитель садівничого заведеня „Просьвіти“ в Милованю п. Франчак. Наука в школі безплатна. За удержанє платили ученики по 20 кор. місячно. За двох

учеників платила читальня „Просьвіти“ того села, з якого ті ученики були, а за одного — „Січ“. Є се добра річ. Побажати треба, щоби на будуче незможних людей висилали до школи читальні „Просьвіти“ чи якісь інші народні організації, бо та наука, яку здобуде хтось один, пригодить ся всім на селі.

Тепер в Милованю йде перебудова шкільного будинку, яка буде коштувати „Просьвіту“ около 40.000 кор. Конечним є, щоби всі наші народні інституції як рівнож приватні особи прийшли з помочию „Просьвіті“ на сю ціль.

В 1911 р. видала „Просьвіта“ в своїй господарській бібліотеці дві нові книжки про пасічництво і про досьвідні поля.

З огляду на те, що у нас відчуваєть ся брак людей з висшим образованием — „Просьвіта“, уділила в 1911 р. кільканайцять стипендий на рільничі студії і на студії жіночого сільського господарства на загальну суму около 4000 корон.

В другій часті своєї економічної діяльності виказує „Просьвіта“ також поважну працю. Насамперед занялась в сім році збиранєм найдокладніших відомостей про стан і розвій читальняних крамниць і кас та по обробленю зібраного материялу, оголосить його друком. Учитель торговельного спільництва п. М. Грушкевич переводив люстрації крамниць та зробив обїздку цілого тернопільського повіту, щоби на місци навчити людей, як вести читальняні крамниці і каси і приготувити терен до переміни їх на реєстровані спілки. Крім того п. Грушкевич провадив курси торговельного спільництва уряджувані філіями при материяльній помочи Головного Виділу „Просьвіти“. Такі курси в 1911 р. відбули ся в Сокалі від 23 січня до 11 лютого, з 38 учениками; в Боссирах пов. Гусятин від 25 лютого до 20 марта, з 31 учениками; в Бучачи від 27 марта до 15 цвітня і мають відбути ся в сім році такі курси ще в Рогатині і Бібрці.

Найзамітнішою а при тім дуже важною для нашого народу справою з економічної діяльності „Просьвіти“ в 1911 р. є основанє у Львові української школи торговельної.

50-літні роковини смерти Тараса Шевченка.

Група аматорів з Сокаля, які виступали в драмі Т. Шевченка „Назар Стодоля“.

Хор читальні „Просьвіти“ в Лубянках низших.

Школою сею заряджує окрема кураторія, в склад якої входять відпоручники важніших центральних народних інституцій просвітних і економічних у Львові і тих інституцій та приватні особи, що причиняють ся датками на удержане школи в сумі найменше 500 кор. Директором школи є проф. Р. Залозецький, учителями: О. Скрентович. І. Крипякевич, М. Яцків, др. Ю. Гірняк і п. Гриць Микетей.

Справами економічними в „Просьвіті“ займаєть ся осібна комісія, бюджет якої на р. 1911. вносить суму 35.000 кор.

Товариство „Сільський Господар“ розвинуло в короткім часі дуже велику і корисну діяльність, переважно в області піднесеня годівлі худоби і продукції пашних ростин та збіжа і поклиало до життя такі важні дві організації, як Союз для збуту худоби і Союз господарсько-торговельних спілок (колишня перемиська спілка для господарства і торговлі). В жовтні 1911. товариство числило 92 філії, 850 кружків і около 30.000 членів.

На території 74 філій товариство „Сільський Господар“ заложило на весні 1911 р. в 444 громадах досвідні поля на просторони 1048 моргів з пашними ростинами та причинило ся до закупна кружками і філіями 31 борон ланцюгових, 3 плужків і 2 триєрів. Товариство розвиває поважну діяльність в усіх областях господарського життя, подрібно, одначе, представити сю діяльність за рік 1911. не маємо змоги, бо ще не оголошено звітів за сей рік, а про діяльність в 1910 р. давно вже видано і спопуляризовано обемистий звіт.

„Краєвий Союз ревізійний“ у Львові. Докладніші відомости подамо про кооперативні спілки згуртовані в Краєвім Союзі ревізійнім, бо маємо сьвіжий звіт і статистику сих спілок за 1910. Як звісно, Союз ревізійний є осередною інституцією для цілого нашого кооперативного руху. Він переводить ревізії в спілках, виєднує для них кредит, береже їх інтереси, видає дві часописи присьвячені справам кооперативним („Економіст“ і „Самопоміч“), збирає і оголошує статистику і проч.

В 1910 р. належало до Краєвого Союзу ревізійного 415 спілок, більше

проти попередного року о 111, в тім було 41 спілок що провадили по дві і більше відділів, разом 87 відділів перевів в спілках 285 ревізій і 14 шконткаса, більше попередного року о 101 ревізій і 1 шконтро; канцелярия Союзу зладила 200 білянсів для стоваришень котрі не розпоряджають вишколеними в рахунковости персоналом, більше проти попередного року о 80 білянсів. Дневник впливів виказує 5011 кореспонденцій, більше проти попередного року о 1927. Персонал канцелярийний зріс з 7 осіб в 1909 р. на 10 осіб в 1910 р. Видатки Союзу вносили 27441 К 11 с. кошта видавництва 10.956 К 68 с. Фонд безпроцентних позичок для новооснованих спілок вносил 12.640 К 96 сот.

Після роду діяльності спілки зглядно відділи ділять ся на такі групи

Г р у п и :	Стов. з однім відділом	Аналогічні відділи при стов. о кількох відділах	Разом
1. Кредит	292	37	329
2. Споживане	31	27	58
3. Ріжного рода торговля	7	—	7
4. Молочарство	22	16	38
5. Дахівкарство	3	6	9
6. Будова власних домів	7	—	7
7. Промисл	6	—	6
8. Видавництва	2	—	2
9. Парцеляция	1	—	1
10. Збут худоби	1	—	1
11. Збут збіжа	1	—	1
12. Хов дробу	1	—	1
13. Рільна продукция	—	—	—
14. Стоваришень о кількох відділах	41	—	41
Разом стоваришень	415	87	461

Вплачені уділи в союзних спілках з кінцем 1910 р. вносять 4,780.063.2 кор. зросли проти попередного року о 930.404.37 кор. або о 24.61 прц., пересячно на одного члена припадає 39.90 К.

Фонди резервові вносили суму 1,006.993.49 кор., зросли проти попередного року о 132.715.72 кор. або 22.11 прцент.

Вкладки до обороту вносили суму 22,105.413.61 кор., зросли проти попередного року о 2,364.273.73 кор., або 11.93 прц.

Власний маєток (уділи + фонди резервові) в спілках вносить 5,718.056.7 кор., зріс проти попередного року о 1,113.120 кор. або 24.17 прц.

Чужі капітали в вкладках, зятягнених позичках і кредиті товарів виносить 34,180.072·45 кор., зросли проти попереднього року о 15·04 прц.

Цілий капітал оборотовий виносив 1910 р. 39,898.129·16 кор., зріс проти попереднього року о 5,581.497·34 кор. або о 13·99 прц.

Чистий зиск виносить 319.948·22 кор., зріс проти попереднього року о 1·21 прц.

Стан уділений позичок виносить 1,316·637·40 кор., зріс проти попереднього року виносить 4,941.992·71 кор. або о 1·78 прц.

Довжники товарів обіймають суму 7.914·7 кор., сума сих довгів зросла проти попереднього року о 17.525·19 К або 2·5 прц.

Запас товарів виносить суму 15.709·50 кор., зріс проти попереднього року виносить 29.953 кор. або 3·46 прц.

Льокації виносили суму 3.757·991 кор. 90 сот. і зросли проти попереднього року о 8·32 прц.

Недвижимости виносили суму 1019.878·26 кор. а по відтягненню довгів потечних представляють вартість 324·055·88 кор. Недвижимости посідають 110 стоваришень¹⁾.

Кошта адміністрації виказують суму 1.141.047·61 кор. В спілках кредитових обнизили ся в порівнянню з попереднього року о 20·09 прц., а в спілках не кредитових зросли о 19·66 прц. та становить 2·86 прц. цілого оборотового капіталу.

Виказані датки на добродійні цілі становлять суму 42.234·61 кор., зменшились проти попереднього року о 7·68 прц.

Загальний оборот касовий виказує суму 217,515.509 86 кор. і зріс проти попереднього року о 33·53 прц. Оборот товаровий виказує суму 8,523.748·96 К, зріс проти попереднього року виносить 25·95 прц.

З повисших цифр бачимо, що спілки наші розвивають ся красно, визують значний приріст власного маєтку

¹⁾ Власні дома спілок в повітових містах мають велике значіне, бо є, звичайно, осередки національного житя. Бажано, щоби всі повітові товариства кредитові набували власні дома. Тут містимо фотографію дому тов. „Надний Дім“ в Богородчанах.

і ошадностий і зменшене коштів адміністрації проти попереднього року. Але обнизились також на поважну суму датки на ціли добродійні і се є сумним обьявом, який сьвідчить, що наші спілки не дбають так як треба би про просьвітні і гуманітарні інституції народні. Треба надіятись, що в сім році рубрика датків на ціли добродійні виглядатиме веселійше.

Поодинокі роди спілок наших мають осібні союзні осередки і ми перейдемо їх по черзі.

„Краєвий Союз кредитовий“ у Львові. Найбільшу групу стоваришень заробково-господарських становлять спілки кредитові, а центральною організацією кредитових спілок, як і всіх інших українських стоваришень заробково-господарських, є „Краєвий Союз кредитовий“ у Львові, оснований 1898 року.

В 1910 р. Союз числив 822 членів, в тім 331 стоваришень.

Союз кредитовий уділяє кредиту всім союзним стоваришенням без огляду на круг їх діяльности, а тим самим стоїть в тісних зносинах зі всіми стоваришеннями, належачими до Краєвого Союзу ревізійного.

В 1910 р. признано Краєвому Союзови господарсько-молочарському в Стрию на піднесенє годівлі худоби кредит в висоті 150.000 К на 5 прц. для молочарських стоваришень. Кредит сей використовують члени молочарських стоваришень через Краєвий Союз господарсько-молочарський виключно на закупно коров. В сей спосіб пособляв Краєвий Союз кредитовий розвій молочарських стоваришень і Краєвого Союзу господарсько-молочарського.

Кредит уділюваний стоваришенням зростає правильно з кождим роком, а рівнобіжно зменшує Краєвий Союз кредитовий висоту приватного кредиту.

Рівнож і число стоваришень, котрі користали з кредиту в Краєвім Союзі кредитовім зросло в р. 1910. о 25 і виносить 278 стоваришень.

Кредит уділяє Краєвий Союз кредитовий стоваришенням на 5½ прц., стоваришенням сист. Райфайзена на 5 прц. Коли узгляднить ся, що Краєвий Союз кредитовий платить від вкладок 4½ прц., від кредитів в малій части 4

прц. (Австро-угорський банк) і $4\frac{1}{2}$ прц. (Краєвий банк), а в переважній частині $4\frac{1}{2}$ прц. і $5\frac{1}{2}$ прц. (Ustředni Banka), то услівя, на яких стоваришеня мають кредит, є можливо найкорисніші.

В міру розвою стоваришень кредитових, в міру зросту їх власних оборотових капіталів, зайшла конечність, щоби Краєвий Союз кредитовий переняв на себе агенди центральної каси для управильнення надвижок грошових в стоваришенях.

Краєвий Союз кредитовий виказа в 1910 р. власного маєтку на уділах 793.193·57 кор., в фондах резервових 32.648·33 кор., разом 825.481·89 кор. вкладки до обороту вносили суму 1.778.497·75 кор., стан позичок зятягнених вносив суму 2.068.173·02 кор., стан позичок уділених векслевих 3.029.641·4 кор., гіпотечно обезпечених 994.922·4 кор., чистий зиск 35.854·52 кор., оборот касовий 54,018.706·04 кор.

Приналежні до Краєвого Сою:

Учасники торговельно-касового курсу в Бучачі уладженого тов-ом „Просьвіта“.

В 1911. р. рахунок вкладковий зі стоваришенями з $4\frac{1}{2}$ процентовою стопою і з підниманєм готівки без есконту є вже введений в практиці.

З причини браку сталої школи, котра би виобразовувала фахових урядників для наших союзних стоваришень, сповняв Краєвий Союз кредитовий по частині ту задачу приймаючи на безплатну практику укваліфікованих кандидатів. В 1910. р. відбуло 17 кандидатів практику в Краєвім Союзі кредитовім.

ревізійного 292 чисто кредитових сілок, в тім і Краєвий Союз кредитовий числили в 1910 р. 119.925 членів, власний маєток вносив на уділах 4,176,0 кор. 47 сот., в фондах резервових 828.419·36 кор., вкладки до обороту 20,286.002·60 кор., стан позичок зятягнених 9,564.003·28 кор., стан позичок уділених на скрипти 15,729.442·88 кор., векслі 14,469.960·29 кор., чистий зиск 265.923·66 кор., загальний оборот касовий 183,356.673·14 кор. На добродій

ли уділили кредитові товариства суму 1.746.14 кор.

„Народна Торговля“ у Львові виконує чинности Союзу торговельного д р. 1907.

Діяльність „Народної Торговлі“ проявляється в двох головних напрямках: 1) в організації торговлі взагалі, через основи власних складів і магазинів та виховуване торговельного персоналу, 2) в організації допоміжних при основуванню самостійних стоваришень в містах і селах.

Що до першого напрямку то Н. Т. міру зросту оборотового капіталу приступала до основи що раз нових складів по більших містах східної Галичини. З кінцем 1910 р. числила „Народна Торговля“, крім відділу посередництва при централі, 19 складів в слідуючих містах: у Львові, Станиславові, Перемишлі, Тернополі, Дрогобичі, Коломиї, Стрию, Снятині, Самборі, Рогатині, Бродях, Сяноці, Городенці, Борщеві, Волочеві, Збаражжю, Косові, Мостисках Сокалі.

Склади „Нар. Тор.“ вели детальні продаж споживних товарів, а за разом були жерелами гуртвної продажі споживних товарів для крамниць положених в окрузі осідку складів.

На загальну суму торгу, який виносив в 1910 р. 2,373.522.49 К побрали крамниці товарів на 684.662.29 К т. є. 30 прц. загального торгу. Крамниці одержали при закупні на повисшу квоту опуст в квоті 73,973.47 К т. є. 10.8 процент.

Другий напрям діяльности „Н. Т.“ лежить в допоміжних при організації споживних стоваришень.

Після постанови Ради Краєвого Союзу ревизийного запавшої на засіданню з дня 17. цвітня 1908 р. Союз ревизийний приймає в члени товариства лише ті споживні стоваришення, які припоручить „Народна Торговля“ як Краєвий Союз торговельний.

Організаційна діяльність „Народної Торговлі“ ішла головно в трьох напрямках: 1) через подаване точних інформацій про торговельно-організаційні справи, 2) через вироблене раціональної і практичної системи діловодства і 3) через поміч в засновуванню

і опіку над молодшими торговельними стоваришеннями, котра обмежала ся головно вступними контрольними ревизиями.

Що до першої точки то крім устних порад полагоджено 739 справ організаційних в 799 дописях.

Виконане задач в другій точці виказаних ограничило ся до уложення ділових книжок і друків потрібних до введення і ведення спілок.

В виконанню задач, виказаних в третій точці, переведено 30 організаційних люстрацій, з того 25 вступних в новозаснованих спілках торговельних, а 5 контрольних, надто переведено 5 ревизий на порученє і кошт Краєвого Союзу ревизийного.

Вислід ревизий виказав, що місцеві організатори дуже часто не здають собі справи з важности належитого підготовлення ґрунту перед заснуванєм спілки, а поради і змаганя Народної Торговлі, щоби основи лише спілки сильні з відповідними капіталами і людьми спосібними до ведення, розбивають ся часто о брак зрозуміння цілий правдивой кооперации, о поспішність в засновуванню і о багателізованє собі всяких порад і вказівок.

Досить сказати, що в р. 1910. можна було заледво 15 спілок предложити до прийнятя в члени Краєвого Союзу ревизийного.

Не мож тут поминути так званих „диких заснованих“ спілок реєстрованих. Ініціатори таких спілок не відносять ся перед заснуванєм спілки взагалі до нікого, реєструють спілку, одержавши побічною дорогою статуту, головно перед різдвяними або великодними сьвятами, (щоби не стратити, як пізнійше оправдують ся, сьвяточного торгу), — а потім доперва, часом аж по році, як суд торговельний жадає осьвідченя, під яку ревизию належить спілка, пишуть до Краєвого Союзу ревизийного і просять о прийняте під ревизию. Краєвий Союз ревизийний відносить ся по інформації до „Народної Торговлі“, як до фахового Союзу, а ся про заснуванє такої спілки нічого не знає. Наступає переписка, з котрої показує ся з регули, що спілка має кільканайцять, до трицяти членів, уділів 100—300 кор., а і той власний капітал спілки розданий

вже в передсвяточнім руху на борг. Розумієсь, що таких спілок ні „Народна Торговля“, ні Краєвий Союз ревізійний в члени прийняти не може, бо спілка вже звичайно через борговане розлітає ся, відбираючи часто на довгі роки всяку охоту до заснованя спілки в тім селі, а навіть в околиці.

Всіх зареєстрованих доси спілок торговельних є в евіденції „Народної Торговлі“ 132, а новоосновуючих ся, з котрими веде ся організаційна переписка, зголосилось 68 спілок.

З зареєстрованих вже спілок могла

вано на пробу в повітах, де єще не було молчарень і віддано їх як нереєстровані спілки під заряд приватних людей або проваджено на рахунок Краєвого Союзу молочарського. З 12 основаних і зареєстрованих в р. 1910. стоваришене одно стоваришене (Добромиль) розпочало свою діяльність в р. 1911.

Так отже в 1910 році доверши Союз основи організації розпочаті в р. 1908. і довів, що на 63 молчарень остала всего одна яко молчарня церковна, три яко молчарні пробні, а три молчарні подані до реєстру. Прочі 56

Учасники з'їзду відпоручників спілок для збуту худоби у Львові.

„Народна Торговля“ приймати в члени свої, як Союзу торговельного, заледво 70 спілок. — Прочі не виконали єще умов, від виконання яких є залежним їх прийняте.

Краєвий Союз господарсько-молочарський в Стрию провадив діяльність в сих напрямках: В напрямі організаційнім. Переведено формальности зареєстрованя 11 стоваришень основаних в році 1910. — Разом зареєстровано 23 стоваришення положених в 15 судових повітах. Понадто основано 3 стоваришення, котрі подано до зареєстрованя, а 3 стоваришення осно-

молчарень є то зорганізовані і зареєстровані інституції, будьто самостійно будьто яко відділи при реєстр. стоваришеннях з двома або більше відділами.

З наведених 56 молчарень було нечинних в 1910 р. 3 молчарні, розпочала діяльність в 1911 р. 1 молчарня а 1 молчарня не була поки що прийнята до Союзу. Чинних, остаючих в звязи з Союзом, було молчарень: зареєстрованих 51, поданих до реєстру 3, церковних 1, пробних під приватним зарядом 2, пробних під зарядом Союзу 1, разом 58 молчарень.

В парі з організацією спілок йшла обслуга з одної і контролю їх діяльності з другої сторони.

До обслуги стоваришень стояв до обслуги персонал централі. При централі держує ся осібний магазин, в котрім є в складі знадоби молочарські, дрібні наряди і складові вимінні части машин: рученя, поясненя і підручники до веденя молочарства; друки, книги потрібні до веденя цілого спілкового книговодства.

Люстрації і технічну контролю виконував фаховий люстратор.

В цілі уодностайненя продукції поліпшеня її, випосажено усі спілки в плідники і підгрівачі, через що в мно-х случаях осягнуто поліпшенє.

циї 84·37 прц. продав Союз, а 15·63 продано за дозволом Союзу на місци членам-доставцям поодиноких стоваришень. Єще красші успіхи виказує здобутє ринків збуту так краєвих як і позакраєвих в виду чого буде задачею Союзу довести організацію стоваришень молочарських до тої міри, щоби заспокоїти існуючий і постійно зростаючий попит на масло випродуковане в союзних стоваришеннях. Збут масла переводить ся 1) у власних skleпах числом 6 (3 у Львові і по 1 в Стрию, Станиславові і в Перемишли) або комісово в skleпах „Народної Торговлі“, 2) яко почтові посилки сталим відбірцям-консументам і 3) більшими посил-

Що і в напрямі вишколеня персоналу осягнуто значні результати, сего найліпшим доказом є та обставина, що за 1 клг. масла, вироблене по спілкових молочарнях, осягнуто пересічну ціну за 1 клг. — 2·835 К, коли за масло продане другою краєвою інституцією, а випродуковане в союзних її спілках, узискано 1) 1 клг. пересічну ціну 2·793 К, 2) що попит за маслом Союзу так в краю як за границею стало зростає і 3) що на 1 клг. масла виходить пересічно 24·5 літрів молока, коли в спілках іншої краєвої організації вийшло пересічно 21·7 літрів молока на 1 клг. масла.

Організація збуту масла поступивно значно наперед. З загальної продук-

ками переважно позакраєвим фірмам.

Що до ціни то за кожний клг., як сказано вже, узискав Союз пересічно 2·835 К. Беручи під увагу сю обставину, що в організації збуту масла не мав Союз жадних взорів і власними силами доходив основ тої організації, без жадних підмог, а притім зустрічав ріжні перешкоди, то успіхи тої організаційної праці мусить признати ся знаменитими.

Союз поклав собі в задачу єще іншу а далекосяглу ціль, іменно попиране красших пород худоби і поступ в хованю її. В тій цілі призначено значну квоту 150.000 К, одержану від Краєвого Союзу кредитового в дорозі

кредиту, на позички членам на закупно расових а молочних коров. В році 1910 уділено на ту ціль позичок членам на 31.118.02 К. Акцію сю розпочато в другім півроці 1910, тож про наслідки її поки що годі щонебудь говорити.

Союз дбав також о відповідне ви-посажене поодиноких спілок в машини і знаряди, як рівнож о відповідне їх приміщене. На тую ціль призначив Союз певні квоти, з котрих можуть користати спілки в міру запотребованя капіталів на будову власних домів. В році 1910 уділив Союз кредиту стоваришенням на будову домів квоту 8.420 кор. В напрямі будови власних домів наступив в році 1910 значний поступ. Коли в р. 1909 мало свої власні дома 5 стоваришень на квоту 28.000 К то з кінцем 1910 мало власні дома 17 стоваришень на квоту 109.000 кор.

Всі молочарні разом мали $36 \times 12 = 432$ місяців до продукції масла тимчасом чинні були лише протягом 344-ох місяців.

Проте виходить, що всі молочарні разом були в році 1910. нечинні протягом 88 місяців. Коли потрутимо дни сьвяточні, в котрі деякі спілки молочарські не відбирають молока, остане около 79 місяців, де спілки були замкнені задля пануючої в краю пошестиратичної. Пересічно були молочарні замкнені 1 і пів до 2 місяців і то в часі, коли доставка молока буває найбільша. Всеж таки доставлено около 3 міліони літрів молока, або 91 тисяч на спілку, 735 літрів на кожного члена і 282 літер на один день.

Цифри сї в порівнаню з молочарством за границею є дуже низькі, однакож для Галичини є вони пересічні, і тільки велика праця фахових інституцій, поодиноких людей доброї волі і посьвячення, яких скрізь подибаємо яко добрих працівників по спілках молочарських і співділане всеї суспільности, поставить наше молочарство, для якого є всі дані розвою і то могучого, поруч молочарства данського, голяндського і німецького.

За продукти перероблені в союзних молочарнях узискано квоту 325.863 К 78 сот. а виплачено членам 253.327 К 61 сот. Решту в квоті 72.536.17 кор. видано на адміністрацію, амортизацію

машин і недвижимостей, та призначен до фондів можливих страт і фонду крорінного. На адміністрацію і амортизацію уряджень випадає від кождих ст (100) літер молока квота 2 кор. 18 сот. Коли зважимо, що при перерібці спілкою низше 100 тисяч літрів молока випадає по иньших галицьких молочарнях видаток на адміністрацію і амортизацію висше 3 кор., то адміністрацію мусимо назвати дешевою, а через т і членам виплачено вповні вдоволяючі ціни.

До перечислених трох фахових союзів прибуло в 1911 р. ще два неопубліковані звітом Краєвого Союзу ревізійного, після якого подали ми відомості про наш рух спілковий після стану з кінцем 1910 р. Є се Союз спілок для збуту худоби і Союз господрсько-товаровельних спілок.

Союз спілок для збуту худоби є для нас дуже важним і його короткочасна діяльність вже показала ся як найкраще.

Галичина є головним доставцем мяса до Відня. В 1908 р. до віденської Grossmarkthalle привезено загалом 6.18 вагонів, мяса 14,918.738 кильоґр., з того припадає на Галичину з Буковиною 4.631 вагонів, 11.931.766 кильоґр. З Моравії привезено 477 вагонів, 497.896 клґ з Австрії долішної 192 вагонів, 64.73 клґ.; з Угорщини 480 вагонів, 933.77 клґ.; з Сербії 239 вагонів, 1.305.999 клґ. В послідних двох і пів роках експорт худоби і свиний з Галичини і Буковини значно побільшив ся.

До послідних часів торговля роґатою худобою а головним чином свинями ми находилась виключно в руках приватних торговців, котрі встановлявали доволіні ціни і в нечуваний спосіб визискували годівців-селян. Тепер і в сїй області спілки починають завойовувати собі місце та поволи випирати приватних торговців.

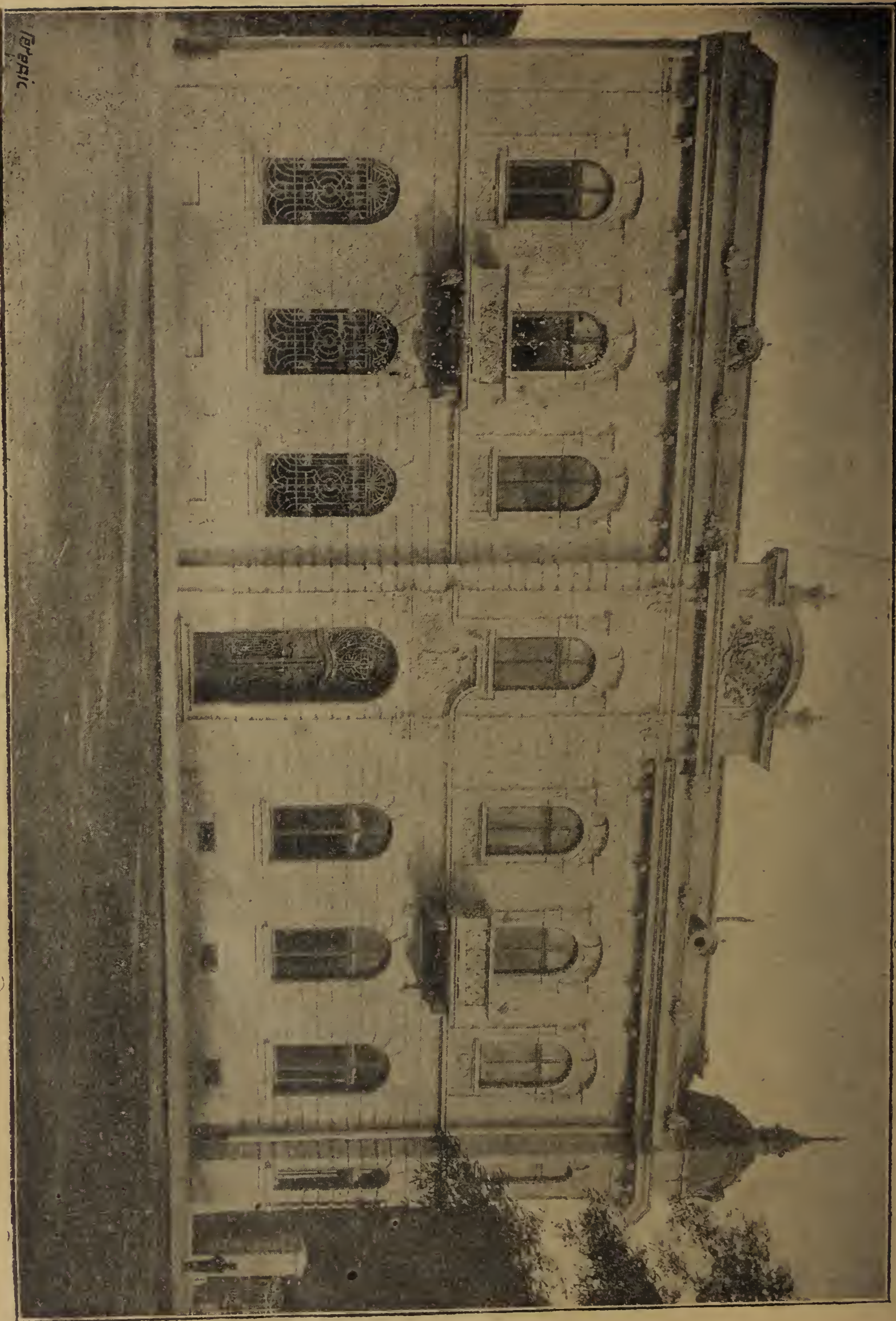
В 1907 р. повстала у Відни при Загальнім Союзі хліборобських спілок Австрії Агенція для продажі худоби на центральноім торзі Ст. Марка у Відни яка постановила собі за ціль займатися продажію худоби і свиний, присланих до Відня чи то поодинокими господарями, чи господарськими спілками. Отже взяла на себе посередництво

Селянський хор в Микитинцях (пов. Станиславів).

Селянський хор в Хриплині (пов. Станиславів).

Дім Повітового Тов-а Кредитового в Тернополі.

буті сего важного продукту рільного господарства. За короткий час агенція успішно виказати поважну діяльність. В 1907 р. продала вона рогатої худоби і свиний на суму 182.729·68 К, в 1908 р. на суму 998.270·60 К, в 1909 р. сума продажі зменшилась трохи і виносила 2,347.043 К сот., натомість в 1910 р. продано було на суму поверх чотири мільйонів корон, за перший піврік 1911 р. 4,742.005 К.

Переважає однак часта матеріялу доставляється на віденський торг приїжджими торговцями, хоч стало збільшується число худоби і свиний, яке вивозять до Відня господарські това-

нізації, доставляючи туди матеріял на заріз, покажуть хоч би слідуєчі цифри: Дня 18. липня привезено на торг загальною 13.560 штук, на галицькі організації припадало 2.786 штук, в тім на українські спілки 1435 штук, т. є. більше чим половина, решта на польські. Таке взаємне відношене цифр є майже на кождім торзі.

Перша українська спілка для збуту худоби основана в падолисті 1910 р. в Яйківцях, а перший транспорт свиний вислала вона 13/X 1910 р. В 1910 р. розпочало діяльність всього три спілки. В першій половині 1911 р. було вже 35

Школа годівлі дробу і кріликів в Довжневі, спілки для годівлі дробу і кріликів в Белзі.

рства і спеціальні спілки для збуту худоби, а між ними перше місце належить українським спілкам, зорганізованим в Краєнім Союзі Спілок для збуту худоби у Львові. Крім сего Союзу, в Галичині ще чотири польські товариства, однак діяльність їх, всіх разом, розпочата значно раніш, не викazuje таких світлих результатів, як діяльність українського Союзу.

В яким відношеню стоять між собою на віденському торзі галицькі орга-

нізації. За час від 13/10 1910 р. до липня 1911 р. вислали українські спілки до Відня 255 транспортів, до Праги 5 транспортів, разом 260 транспортів з 23.680 штук, на суму 2,283.000 К, кошта транспорту і продажі виносили около 240.000 К, так що членам виплачено около 2.043.000 К.

Всіх спілок в місяці серпня 1911 р. Союз числив 53. Союз основує і обслуговує спілки, допомагає їх, переводить контролю, крім того ставить своєю задачію винаймати пасовиска, займатися перерібною худобячих продуктів,

уділяти кредиту на закупно і годівлю худоби і проч. Кредит уділяється вже тепер, а до виконання інших задач приступить Союз в міру свого розвою.

Нема сумніву, що годівці свиний одержують за свій товар при збуті через спілки більше, як при продажі торговцям. В літі 1911 р. відбувся у Львові перший з'їзд відпоручників спілок для збуту худоби.

Краєвий Союз господарсько-торговельних спілок у Львові з'організував ся в сей спосіб, що на сей

мати капітали до обороту за умовленим опроцентованем та уділяти лише своїм членам кредиту; заступати союзні справи перед властями, займати ся їх організацією та технічною контролею.

Уділ членський вносить 50 К (місто дотеперішних 10 К), а вписове 2 кор. Союз вкінці має зайнятись доставкою для війська. Се зовсім нетикананова, доси виключна домена і жерело багатства всяких пявок, що ссуть кров нашого народа. Союз взагалі має на цілі зближити продуцента з консументом і увільнити нашого хлібороба від

Учениці в школі годівлі дробу і кріликів в Довжневі.

союз переіменовано Спілку для господарства і торгівлі в Перемишлі існуючу від р. 1900.

Ціллю нового союзу є з'організувати рільничу торгівлю. Для осягнення сеї цілі Союз буде вести торгівлю предметами потрібними в рільнім і домашнім господарстві, та продуктами господарськими і в тім посередничити; удержувати склади (магазини) господарських знарядів, погноїв, збіжа, насіння і інших землеплодів та предметів потрібних в рільнім та домашнім господарстві; займати ся перетворюванем господарських продуктів для війська; прий-

подвійної лихви, яку він платить посередникам при закупні і продажі, будучи в одній особі консументом товару в господарстві потрібного і продуцентом рільних продуктів.

Асекураційні товариства. Важною річю в господарсько-економічному життю населення є асекурація живого і мертвого інвентаря і овочів праці від нещасних випадків. В Галичині буває пересічно 2.207 огнів на рік, котрі нищать пересічно 10.144 будинків річно. Пересічно буває в Галичині 112 днів градобиття. За десятилітє від 1896 до 1905 р. град знищив 1.619.961 гектарів

лі і діткнув 646.831 властителів і зроби- в шкоди на суму 62.429.102 кор. Не менші спустошення роблять різні хороби і худобі і інших домових звірятах.

Асекурація від огню досить у нас розвинена, асекурація від елементарних нещастя слабше, а асекурація худоби лише в зародку.

Серед огневих асекураційних товариств працюючих в краю і державі нашому товариству взаїмних обезпечень „Дністер“ у Львові належить ся по- важне місце. Основане в 1893 р., Товариство се мало в 1910 р. обезпечень пенів в 3829 громадах положених в 68

років 1,634.420 кор. Сторожа́м огневим „Січам“, „Соколам“ і иншим уділено за́по́мог і нагород за 18 літ 88.300 К, на добродійні цілі (враз з товариством взаїмного кредиту „Дністер“) дано за 18 літ 124.580 кор. Власні фонди товариства виносили в 1910 р. суму 3,052.250 кор. Товариство має у Львові розкішний власний будинок, затруднює в бюрах около 130 людей а в кождім більшім селі має своїх агентів, котрим виплатило за 18 літ 1.722.337 кор провізії. Для постійних урядників має фонд емеритальний, заснувало фонд стипендійний на економічне образованє,

Учасники торжественного отвореня школи годівлі дробу і кріликів в Довжневі.

повітах Галичини і 11 повітах Буковини. Виданих поліс було з кінцем 1910 року 253.608 на 269,153.989 кор. обезпеченої вартости і 2,647.545·83 кор. премії. На будинки припадало 225.001 поліс, на обезпеченє збіжа і паш (від огню) 20.833 поліс, на обезпеченя інших движимостий 7.774 поліс. Шкід мало товариство в сім році 2921 по 1.141 пожарах. Всі шкоди виносили 1,773.455·60 кор. Товариство закінчило рік чистим зиском в сумі 317.962·00 К. Зворотів членам видано в 1910 р. 264.755 кор. а за всі 18

особливо з области асекурації. При товаристві існує кредитовий відділ, організований в формі осібного товариства взаїмного кредиту „Дністер“ для уділюваня членам, обезпеченим в „Дністрі“ асекураційнім, кредиту. По своїм кредитовим операциям „Дністер“ займає серед українських інституцій того рода одно з перших місць. Оборот його виносив в 1919 р. 17,795.628 кор. Тепер москвофіли хотять підірвати становище „Дністра“ намовляючи людей асекурувати ся в чеській „Слявії“. Але

ся зрадницька робота не може мати серед народу успіху.

З а с е к у р а ц и є ю х у д о б и п р а в и л ь н а а к ц и я т і л ь к и т е п е р , п о ч и н а є т ь с я з і н і ц и я т и в и т о в а р и с т в а г о с п о д а р с ь к о г о „Сільський Господар“, котре видало в сім році взірцевий статут сільських спілок забезпечення худоби і поученя. Прімітивні українські організації того рода існують уже від десятка літ. Про сю галузь нашої діяльності читачі знайдуть особну статю на стор. 200 календара.

ню еміграції. Існуючі два добродійні товариства „Провидіне“ і „св. Рафаїла“ не можуть зарадити біді. Давно вже Русини ходять коло властей, щоби дали концесію на утворенє бюр еміграційних, але даремно. В 1911 р. засновано у Львові реєстроване стоваришенє п. н. „Руське товариство еміграційне“ на взірець такогож товариства польського в Кракові. Львівський суд окружний яко торговельний не зареєстроване сего товариства. Внесено рекурс до краєвого суду. Чутка є, що рекурс буд

Народний Дім в Богородчанах.

Еміграційні товариства. Як важним є для нас виходча а особливо заробкова еміграція можна судити хоч би по тім, що від одних заморських емігрантів річно одержуєть ся в Австрії почтою більше 200 мільонів корон гроша, з того, очевидно, найбільше припадає на Галичину, з відки є найбільший рух еміграційний. Мимо того на сей рух еміграційний ми не маємо жадного впливу, не можемо організованою участю в нім охоронити наших емігрантів від визиску ріжних посередників, як і взагалі не можемо брати участі в урегульова-

полагоджений корисно для основателів нового товариства. Отже є надія, що товариство еміграційне як реєстроване стоваришенє таки буде у нас, а тоді можна мати більшу надію і на одержанє концесії на утворенє бюр еміграційних і інших користних уряджень для емігрантів.

Вкінци сего огляду нашого економічного життя зазначимо, що під патронатом Виділу краєвого є 351 руських райфайзенок, та що такі наші фінансові інституції, як „Руська Щадниця“ в Перемишлі і „Земельний Банк гіпотечний“

Львові розвивають ся як найкрасше, гановлячи підставу фінансову для многих менших інституцій кредитових та апомагаючи догідним кредитом многи риватні особи.

З сего короткого перегляду нашо-о економічного доробку осягнуеного ласною працею видно, що ми розви-аєм ся, входим в силу, а де є сила кономічна там буде все. Побільшуймо ю силу, та не даваймо її розбивати ворогам, чи се будуть вороги чужі, чи вої таки, внутрішні. Тільки в єдності сила!

з сим стала там на порядку деннім справа поділу православної епархії на дві — румунську і українську.

Справами народного шкільництва займаєть ся тов „Українська Школа“, а позашкільною осьвітою народу тов. „Руська Бесіда“. Оба товариства розви-вають поважну діяльність.

Важним культурним здобутком бу-ковинських Українців є уряджувані вже два рази висші курси народної осьвіти. Другий з ряду курс відбув ся від 1. лю-того до 31. марта 1911 р. в Чернівцях. В економічній області Буковинці також

Переселенці з України на Сибіру.

БУКОВИНА.

Вибори до парламенту і буковин-ського сойму показали, що сила україн-ської ідеї зросла та що москвофільська язва, яка в Галичині ще розідає наш на-ціональний організм, майже зникає, принайменше в політичнім житю не має найменшого значія. Так до сойму як і до парламенту пройшли виключно Українці, а москвофільські кандидати зі-брали мінімальне число голосів.

Буковинським Українцям приходить ся ще боротись проти румунських де-націоналізаторських змагань. В звязку

зробили значний поступ. В Чернівцях. основано в 1911 р. товариство взаїмних обезпечень на жите „Карпатія“, тереном діяльності якого є, очевидно, головним чином Галичина.

Кооперативна українська організа-ція на Буковині також тримає ся добре. Союз хліборобських спілок „Се-лянська Каса“ числив з кінцем 1910 р. 168 спілок кредитових системи Райфай-зена, 13 спілок споживних, 3 молочар-ських і 13 о інших задачах, разом 197. Особливу увагу звернула „Селянська Каса“ на молочарство. Занимаєть ся також парцеляційними інтересами.

До кооперативних українських організацій на Буковині прибуло в 1910/11 р. товариство „Буковинська Торговля“, яке, на взір галицької „Народної Торговлі“, має на цілі з'організувати національну торговлю. Перший рік діяльності товариства був з гарними вислідами.

Управа товариства провадить діло обережно, а обережного, кажуть, Бог береже.

ЗАКОРДОННА УКРАЇНА.

Сумнійше справи народні представляють ся на Україні російській. Там наш нарід не має навіть таких національних

народна школа, то правительство каже, що Українці се ті самі руськіє, що й Великороси і їм окремої школи не треба. А як Українці власними силами хотять ширити в народі просьвіту в рідній мові, — тоді правительство вважає їх шкідливими „інородцями“ і забороняє основувати товариства просьвітні, а існуючі закриває. В 1911 р. закрито „Просьвіту“ в Чернигові, чигає правительство і на жите прочих українських просьвітних і касинових товариств, яких і так є дуже мало.

І все таки українство в Росії ширить ся та захоплює що раз більші круги населеня. Про се сьвідчить між

Дім кредитового і споживного товариства в Колодистім на Київщині родиннім селі В. Доманицького.

прав, як в Галичині і на Буковині. Мимо того всеж українське жите в Росії не цофаєть ся в зад, а посуваєть ся на перед і то значними кроками.

Правда, в державних тілах репрезентацийних, як державна Дума і державна Рада російські Українці не мають виразних оборонців своїх прав національних, натомість мають подекуди сьвідомих людей в земствах і радах міських, які дещо — правда дуже мало — роблять там для української справи. В 1912 р. будуть нові вибори до державної Думи. Треба надіятись, що Українці проведуть туди хоч не багато своїх людей.

Правительство безнастанно переслідує український рух. Коли ходить о якісь українські домаганя, як приміром

іншими й великий попит серед народу на українську книжку. Українські книгарні, яких є тепер кільканайцять, дуже добре торгують. Моглиб ширитись добре і українські часописи, як би власти не ставили ніяких перешкод. Крім грошевих кар на українські часописи, — які впрочім спадають часто і на російські поступові часописи, — власти впрост забороняють передплачувати українські часописи, а уряди почтові не доручують їх передплатникам. Передплачувати в Росії українську часопись — значить наражуватись на всякі неприємности і переслідуваня, а на се не кождий зважить ся.

Про зріст українства в Росії сьвідчить і ся обставина, що на учительських курсах, які відбувались в літі 1911 р.

айже в кождім більшім місті на Україні, нителі домагали ся заведеня української мови в народних школах на Україні, а на з'їзді в справах народної освіти в Москві домаганя Українців в бласти шкільництва не зустріли ворого відношеня.

Та зі зростом українства зростає чорносотенне москвофільство, подібне до галицького, яке концентруєть ся головнo в Почаєві, до якого так люблять возити запоморочених селян галицькі москвофіли.

Поширеню української ідеї в народі в великій мірі причинилось святковане Левченкового ювілею. На пам'ятник

кооперативних спілок стоїть Україна на першім місци по всій Росії. Люди не тільки розуміють велику користь кооперативних спілок для піднесеня економічного добробиту, а починають розуміти, що кооперація причинить ся і до національного визволеня. Тому українські кооператори борять ся проти московського централізму, а кооперативні спілки жертвують гроші на такі національні цілі, як пам'ятник Шевченка, ширять українські книжки і часописи, взагалі беруть або показують охоту брати участь в національнім житю. Подекуди в містах є в українських руках і більші фінансові та торговельні під-

Внутрішній вид операційної салі в кредитовім товаристві в Колодистім на Київщині.

Левченкови зібрано вже около 250.000 рублон. Уряд і чорносотенці боять ся, щоб постановка пам'ятника нашому національному генієви у Києві не причинилась ще більше до поширеня національної свідомости в народі і роблять всякі перешкоди комітетови, який займаєть ся сею справою.

Пробуджуєть ся національна свідомість серед кубанських козаків, сих нащадків славних Запорожців. В 1911 році поставлено в Тамані пам'ятник Гололому. Росте у російських Українців цікавість до рідної старовини. Ширить ся український національний стиль в будовах.

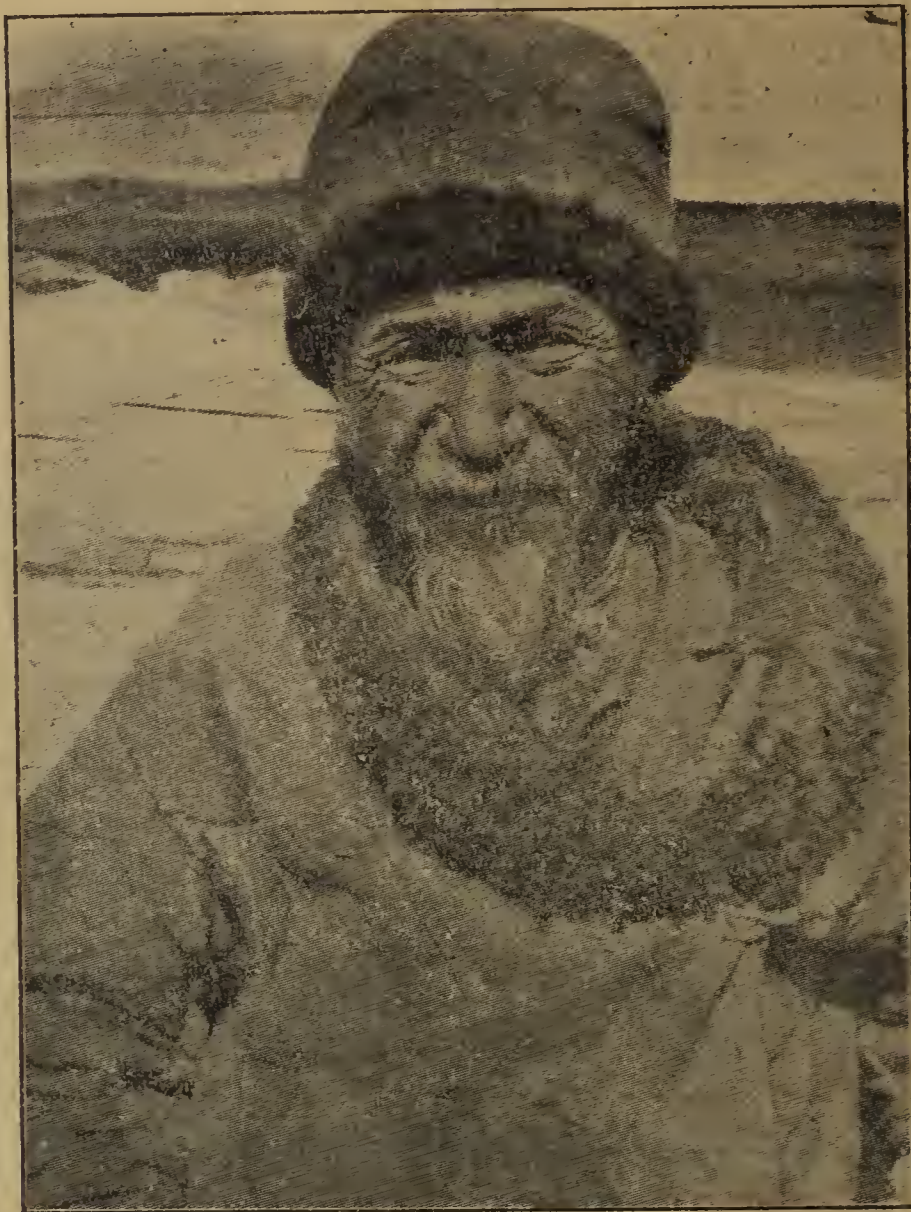
Дуже ширить ся на Україні кооперативна справа. По числу і розвитку

приємства так спілкові, як і приватні. Є думка оснувати також український центральний кооперативний банк.

Не знати до сумних чи радісних явищ треба зачислити величезну еміграцію українського населеня за межі свого краю, на Сибір і в інші місцевости в Росії. Сумним в сім є те, що зменшуєть ся число населеня на нашій прадідній території і, хто зна, чи еміграція не є наслідком не тільки перенаселеня і безземелля на Україні, а й збільшеня на нашій території чужого елемента, який випирає тубольне населенє з його власної землі. Радісним є тут те, що наш нарід завойовує в Росії нові території, поширює свій стан посіданя в землі. Деякі великі простори землі в Сибіру

заселені виключно Українцями і коли нарід прийде колись до національної свідомости і сили, то ті колонії будуть дійсно нашими, новими Українами. Не можна при с'їм не замітити, що еміграція з європейської Росії в Сибір

Ганна Барвінок (Олександра Кулішева) Арихп Тесленко — селянин-письменник Терешко Пархоменко — славнозвізний на цілу Україну сліпець-кобзар і заповодяв собі смерть молодий український учений проф. Андрій Бондаренко, ки

Киргіз з сибірських степів.

дуже зле відбивається на місцевім тубольнім населеню, всяких азійських полудиких племенах. У них уряд майже силою відбирає землю для нових поселенців.

Вкінци згадаємо про втрати, які російська Україна понесла в 1911 році в людях. Померли: Павло Житецький,

нувшись під потяг на ст. Карпово коло Одеси.

Треба булоб ще згадати хоч коротко про Угорську Русь-Україну але се така застаріла рана в нашім національнім житю, що ліпше її не чіпати

Гімназьяльний комітет в Городенці.

Під напором населення городенського округу приступила городенська інтелігенція українська в 1909 р. до засновання приватної української гімназії в Городенці. В червні 1909 р. вибрано для переведення тої постанови в жите комітет, 15 липня отворено приготовляючий курс до гімназії, на який зголосило ся зараз 66 учеників, а 1. вересня отворено вже гімназію в відступленім на ту ціль читальнею «Просьвіти» на Котиківці новопобудованім домі.

В першім році істнованя управа гімназії спочивала в руках ем. проф. бл. п. Корнила Полянського. Тоді вже почав комітет закуповувати потрібні середники наукові та заложив бібліотеку для учителів і учеників. Позаяк заведене в першім році не мало ще права прилюдности тому ученики складали при кінци року іспит в державній гімназії в Коломиї.

В вересни 1910 р. числила гімназія вже дві класи, які з Котиківки перенесено до міста і приміщено в «Народнім Домі». В тім і слідуючім році знову побільшено бібліотеку і закуплено дальші середники наукові як: мапи, образи і т. п. та почато робити стараня о виеднане права прилюдно-

сти. В тій ціли постарано ся передовсім о постійного управителя в особі проф. черновецької гімназії Івана Прийми, який одержавши відпустку обняв в марті 1911 р. управу городенської гімназії. Рівночасно почав комітет і Виділ філії Р. Т. П. думати о будові окремого будинку гімназьяльного. Окремий комітет будівельний, в якого склад входили лікар Др. Ціпановський, посол Др. Окуневський, о. сов. Котлярчук, нотар І. Раствецький і дир. гімн. І. Прийма. взяв ся енергічно до вложеного на него діла, виготовив плян і кошторис будови, постарав ся о потрібні фонди, купив площу за 5.000 К. і почав будову дому, який коштувати буде около 50.000 К.

Удержане гімназії в другім році її істнованя коштувало около 10.000 К., на що складають ся оплати учеників в квоті 6.000 К., жертви з городенського повіту около 2.000 К. і підмога Краєвого шкільного Союзу в квоті 2.000 К. При кінци шкільного року 1910'11 одержала гімназія право прилюдности а тепер числить уже три класи.

На нашім образку бачимо членів гімназьяльного комітету і Виділу філії Р. Т. П. в Городенці.

Лад в коморі або спіжарни.

Спіжарня або комора повинна містити ся по змозі від північної сторони, мати вікно до провітрювання і на стіні багато поличок ширших або вузших відповідно до того, як місце позволить. В горі дає ся одну дуже широку поличку на приміщене слоїв з рижками, повилами, корнішопами і т. п. взагалі з присмаками, яких не часто уживає ся, а кілька слоїв, призначених до частого уживання, ставляє ся на низшу поличку. Близько вікна високо вбиває ся в стіну кілька великих гаків, на які вішає ся солонину, шинки і т. п. Гаки відстають далеко від стіни, аби мясо не дотикало муру, бо зачне плісняти. Низше вбиває ся менші гачки на гриби, цибулю, часник і т. п.

Комора повинна бути старанно вибілена, заметена і часто провітрювана; полички треба чисто вишурувати лугом і на сухо витерти. Так відсвіжена комора жде на нові припаси поживи, якими господині відповідно до пори року буде її наповняти.

Проста яринна зупа.

Дві моркви, половина дорідного салера, петрушка і ложка кмину — варять ся в $1\frac{1}{2}$ літри води, засолений мірною ложкою соли. Варене триває годину.

По звареню відціджує ся плин через ситко, заправляє ся його запражкою з масла і муки припраженою на буро, і по поновнім звареню подає ся з грінками з булки або з дрібними платками хліба.

Добра зупа бараболяна.

Бараболі добре отереблені варять ся на мягко; відливши воду до чиста, товчемо бараболі на мільку масу, додавши масла і соли після смаку.

Окремо варимо воду, до котрої дамо цибулі, петрушки, салерів, моркви — через годину; сю воду переціджуємо і до неї даємо розтовчені бараболі, котрі розпускають ся в ній на зупу. Скоро зупа поновно заварить ся, заправляємо її 1—2 розколоченими яйцями. Зупа ся їсть ся з хлібом.

Бараболяні пляцки.

Возьми 1 кільо зварених і утертих на терку бараболь, вбий до них 2 яйця, додай

2 ложки питльованої пшеничної муки, малу склянку сметани і дрібку соли. Те все змішай добре разом, возьми ринку або пательню, дай до неї трохи масла або смальцю, і беручи картофляної маси по трохи, роби з неї пляцки завбільшки долоні а високі на добрий палець і смаж їх на румяно, перекидаючи з одної на другу сторону на пательні.

На відморожене

кінчин тіла, іменно уший пальців на руках і ногах, помагає напущене відморожених, червоних місць кольодією (collodium), котру дістане в кожній аптеці.

Як кормити дихавичні коні?

При відповіднім кормі можна дихавичного коня ще цілі роки уживати до роботи. Передовсім не давати йому такого корму, який витворює товщ або воду. Тому не треба кормити такого коня зеленою конюшиною, і не треба много пасти. Як трави так і сіна треба мало давати, а зате кормити вівсом. Дихавичні коні потребують частого пійла, але вода не повинна бути зимна, бо через те побільшаєть ся дихавицю.

Чому не треба курити тютюну?

По перше тому, що пускаємо з димом тяжко запрацьований гріш, який би можна обернути на щось хосенного. По друге тому, що курене тютюну є шкідливе здоровлю. Воно викликає нервову бите і неспокій серця, забурення жолудка, брак апетиту, хронічний катар гортани і наклін до грудних хороб. По третє тому, що курене тютюну ослаблює память, спроваджує безсонність. По четвєрте, що з причини куреня в різних обставинах дуже легко о пожар і шкоди.

Средство на нежит (катар).

Коли дістанете нежит носа, то втягайте в ніс солодкого молока, від якого лекше стане, не треба однак зараз потім висікувати ся. Також не добре раз-нараз з носа видувати, бо тим разить ся гірше напухлі слизисті болонки.

Рівнож не добре є стримувати чихане, бо від такого стримування можуть легко попукати дрібні жилки в оці а навіть в мозку.

ГУМОР І ЗАБАВА.

Страхи.

— А: Чув я, що в тім мешканю щось страшить!

— Б: Так пане! В тім мешканю киє моя теща...

□ □ □

Краєвий промисл.

— Мамусю, та ви нездалі гриби збираєте, отроїте ся!

— Та хто би то їв, та се до міста на продаж...

□ □ □

Жебрачка: Ей, Господоньку сьвятий, коби то вже раз я до неба дісталась.

— А я до коршми! — каже друга.

— Ге, ге, яка ти розумна, ти все котілаб щось ліпшого.

□ □ □

Доказ відваги.

— Чи ви відважні?

— Не потребуєте навіть сумнівати ся о тім!

— А, як так, то знаменито! Підіть до моєї жінки, возьміть від неї ключ і скажіть, що я верну пізно до дому.

□ □ □

— А: Десь я вас пане так видів?

— Можливо!

— А: Ага!... Чи не в „Краєвім союзі для збуту худоби“?

□ □ □

— **Іван:** А, на що ви, Николо, продали свою хату?

— **Никола:** На тоє — як якийсь казав — аби мене пєся мама при податку не називала „халупником“!

□ □ □

Лідчас візитації.

Інспектор до учительки: Ви пані не вмієте ставити питань до дїтий. Питанє треба так сформулувати, щоби дитина відповіла як раз на то, о що вам ходить. Ось приміром, маєте ту в буквари слово: „лавка“ — о се слово питаю... Де ти сидиш Чеверда?

Ученик: В школі.

Інспектор: Гм, але в чім ти сидиш?

Ученик: В маминій кацабайці, бо кожух тато взяли до ліса.

Інспектор: Але на чім ти сидиш? Слїдує точнісінька відповідь як раз на питанє.

□ □ □

Дяк (до Матвія, сьпіваючого, що занадто продовжував „Господи помилуй“): Чому ви Матвію разом з нами не кінчите?

Матвій: Або я з вами зачинав!?

□ □ □

— Чому Адама і Еву вигнано з раю?

— Бо они крали — прошу о. катехита — Господу Богу яблука!

□ □ □

— Цигане! та я чув, що тебе били.

— Ну, то що — то били! велика річ!

— Та бо я чув, що тебе цілий день били.

— Овва! який то великий день в Петрівку!

□ □ □

Запис для дурних.

Один адвокат зробив перед смертю такий тестамент: „Я записую цілий

мій маєток на заведене для дурних, бо я дістав його від дурних, то є від таких, що вічно процесують ся“.

□ □ □

Нема місця.

Бідний швець просить ся до неба а св. Петро питає:

— А був ти в чистилищи?

— Ні не був, але в мене була дуже лиха жінка.

— Коли так, то ти відпокутував на землі — каже св. Петро — ходи до неба.

Приходить незадовго другий швець і просить ся до неба.

— А був ти в чистилищи — питає св. Петро.

— Ні не був, але й перший швець не був там, а ви його пустили до неба.

— У него була лиха жінка.

— Я їх мав аж три, каже другий швець.

— Брате, для такого дурака, що три рази женив ся, нема місця в небі: іди проч!

□ □ □

То не гешефт.

Мошку, біжи борзо по доктора! Іциньо пілкнув 10 сотиків.

— Чи ти здуріла, чи що? Що то за гешефт? То я маю заплатити докторови 3 корони за то, щоби видобути 10 сотиків?!

□ □ □

Заплата за рване зуба.

Федь: Щось дав цируликови за то, що зуб тобі вирвав?

Грицько: Дві корони і раз в лице!

□ □ □

Обачний.

— Чуєте, Іване, чому ви все п'яні, кілька разів я вас в лісі стріну?

— Бо то бачите, пан-отче, ізза тих проклятих гадюк. Газети писали, що від укушення їдовитої гадюки нема ліпшого ліку як горівка, ну а коли чоловік іде до ліса, то не годен знати, чи там не вкусить його яка гадюка.

□ □ □

Чоловіче! не йди через город, бо затолочиш!

— Е, я не чоловік.

— А шож ти?

— Я парубок!

□ □ □

Виграна справа.

Батька завізвали до суду ставати. Син з власної волі пішов також з батьком. В четвер вертає до дому, а мати питає: А виграла тато справу?

— Виграла — каже син.

— А чомуж не прийшли з тобою до дому?

— Зараз прийдуть, лише мають ще відсидіти 2 добі арешту.

□ □ □

3 програми господарської вистави.

В одній газеті так написано про отворене вистави: „З хвилею прибуття пана бурмістра розпочинає ся вистава худоби“.

□ □ □

Перед Богом усі рівні.

Король Фридрих Великий звелів своєму слугі читати молитви. Коли той дочитав до кінця: „Нехай Бог захистить і благословить тебе“ — то прочитав так: „Нехай Бог захистить і благословить вашу величність“!

— Читай як слід, дурню! — крикнув на него король: — „перед Богом я не така сама свиня, як і ти“!

□ □ □

Розміркувала.

Чоловік питає ся у жінки:

— А що, стара? як помремо, кому лишимо своє добро?

— Звісно кому, нашим дітям.

— Алеж, як у нас дітий не буде?

— Знайшов що питати! Не буде дітий, онуки заберуть!

□ □ □

Як красше.

Зустріли чоловіка розбійники. Один каже: „заріжмо“! Другий каже: „повісьмо“! А той чоловік: „робіть — каже — люди добрі, як красше“!

□ □ □

Лікарська порада.

Одного лікаря запитали: „Коли повинна їсти людина?“ Він на се відповів так: „Чоловік, який має що їсти, нехай їсть, коли голодний; а той, що не має що їсти, нехай їсть, коли знайде їй йому їда“!

□ □ □

У вагоні.

Чоловік питає ся жінки:

- А що, Христе, добре тобі там?
- Дуже добре.
- А чи не холодно?
- Ні, не турбуй ся.
- А чи не тягне там з вікна?
- Ані трошки.
- Ну, то пусти мене туди, а сама дай на моє місце.

□ □ □

Зрозуміла.

— Чому ви дома носите вату в ухах, виймаєте її виходячи на улицу. Не розумію того — прецінь повинно бути противно.

— Е, мій пане, зрозумілиб ви то одразу, як би мали так, як я, шість годиньок музикальних дома.

□ □ □

За багато жадали.

Один енерал, старий кавалер, мав звичку чистити завсїгди перед обідом серветою ніж і вилки. Запрошений раз на обід до графства К., робив то само. Господині дому, запримітивши то, казала льокаєви, аби подав енералови сервети накрите. Сцена однак знов повтарає ся і льокай подає енералови по раз третий ніж і вилки.

— Що-ж до чорта — кричить розлючений енерал до льокаєви — чи може маю чистити ножі і вилки для цілого товариства.

□ □ □

Заохочуюче.

Гість до голяра.

— Чому ваша жінка так нагло вийшла?

Голяр приступаючи до голеня:

— Бідачка!... Не може знести виду голени!

□ □ □

На годині хемії.

Професор: Що діє ся з золотом, скоро лишимо його на вільнім воздуху?

Ученик: (по довгім думаню.) Вкрадуть його.

□ □ □

Свояки.

— Петро є вашим свояком?

— А так, оженив ся з моєю нареченою.

□ □ □

В суді.

— Чи підсудний хотїв би ще щось сказати?

— Овшім, хотївбим сказати: „До побаченя“.

□ □ □

Коли красти?

Судия до обжалованого: Твоя крадіж є особливо тому каригідною, позаяк ти поповнив її підчас богослуженя, коли всі люди були в церкві.

Обжалований: Прошу вас, пане судийо, чи можливо обікрасти який дім, коли всі люди є дома?

□ □ □

Агент: Ще перед пів роком доставила наша фабрика вам машину до молоченя і чому ви вкінци її не сплатите.

Господар: Таж ви казали, що она сама виплатить ся!

□ □ □

Питають ся вдови, чи не чує ся вона по смерти мужа дуже самотною.

„Ані трохи!“ — відповідає вдова — „я маю папугая, що клине, малпу, що жує тютюн і кота, який цілими ночами волочить ся поза домом“.

□ □ □

„Знаєш? наш Петро Феник розтратив уже цілий маєток, який дістав в спадщині по своїм батьку“.

„Дивіть! А то, як би батько знав, в гробі обернув би ся!“

„Та чого? За свого сина?“

„Ні, з жалю, що сам того маєтку не розтратив!“

□ □ □

Навчив. Батько з сином вийшли за місто на прохід. Переходять попри розцвилу черешню. Цікавий синок питає батька:

„Тату! Правда: се груша?“

„Е! треба наперед подивити ся на кору!“

Підходить до дерева, оглядає кору зі всіх сторін і каже гордо: „То сливка!“

□ □ □

Жінка до свого мужа, реставратора: „Що будемо робити, як податок від сірників буде підвищений?“

Муж: „По перше: ціну за їду і напиток підвищимо о 20%; по друге: кельнери будуть мусіли давати що дні 10 сотиків на сірники; по третє: не будемо давати сірників на стіл!“

□ □ □

ЗАМІТКИ.

Секрет поведження. П. Михайло Стефанівський, Русин-слюсар (Львів, ул. Рицерська ч. 18, бічна на Блонє) є ще молодим чоловіком, зачав з малого, а вже має першорядну у Львові слюсарську робітню. Запитаний, в який спосіб доробив ся, наш промисловець відповів: „Я дбав і дбаю, щоби ті, що в мене замовляють, були з моєї роботи під кожним зглядом вдоволені. В тім секрет мого поведження“. Про те, що виробляє робітня п. М. Стефанівського — чтайте оголошенє.

Є тисячі підроблячів, що користають з заслуженої сьвітової слави моїх виробів, щоби пуस्कати в розпродаж всілякі маловартні річп. Будьте отже осторожні і замовляйте прямо у фірми **Joh. Grollich, Engeldrogerie, Brünn, Nr. 69**, котрого **Крем Гроліха і Savon Grollich**, дають лицю, рукам і раменам сіяючу чистоту і ніжність і усувають **веснянки, плями, опаленє і червоність сніри**. Кому випадає волосє і хто має слабпй поріст волося, нехай замовить мою нафту на волосє.

Відпроваджуючих ліків є велика скількість, так ростинних, як мінеральних. Богато Вп. лікарів а також велика часть консумуючої публіки уживають залюбки ввару з цвєтів, листя і корівя і уникають многих драстично ділаючих мінеральних вод. Можемо отже як найліпше поручити відпроваджуючу гербату Франца Вільгельма, аптикаря ц. к. надв. доставця в Neunkirchen N.-Oe. Витворена лише з ростин, вона більше як від 30 літ ізза своїх викликаючих піт, усмряючих кашель, побуджуючих апетит прикмет має славу лагідного, певного і дешевого средства.

Господині, гостинниці, готелі, пансіони і пнші заведеня зроблять добре коли при запотребованю

Народна Гостинниця. Заснована в р. 1899. Тепер має 530 членів, що заявпли уділів на квоту 33.140 кор. Вплачених уділів є 26.774 кор. 60 с., резервого фонду є 3.761 кор. 21 с., чистого зиску в р. 1910 було 1.704 кор. 26 с., так що власний маєток товариства при кінци 1910-го року вносиє 32.240 кор. 07 с. Окрім сего власного маєтку товариство обертає вкладками на щадничкнжочки, котрих в р. 1910 було 178.127 кор. 85 с. Загальний оборот касовпй в 1910 вносиє 516.421 кор. 32 с. Товариство постійно зростає. „Народна Гостинниця“ провадить готелеве підприємство і має у власній каменниці (Львів, ул. Спектуська ч. 23) готель, реставрацію і каварню. В готелю мешкало протягом 1910-го року 5.298 гостей, а було з них чистого зиску 7.394 кор. 29 с. Всє видатки, які товариство вложило в своє підприємство, вертають ся і маєток в той спосіб зростає. Пр. за каменницю, що коштувала 330.000 кор. минулого року давали 600.000 кор., так що маєток товариства в дійсности є далеко більший, як записано в книгах. „Народна Гостинниця“ окрім готелю у Львові веде літними місяцями готель в купелевім місци. Трускавци. Товариством управляє Надзираюча Рада, котрої президентом є радн. Ярослав Ільницький, заст. пр. проф. Роман Залозецький, секр. др. Яр. Олесницький, а членами др. В. Бачпнський, Іван Борпе, Василь Гресяк, Микола Зажчківський, Василь Нагірний і Іларпй Чапельський. До Дирекції належать: Антін Хойнапський, Іларпй Турчманович і Онуфрпй Пашак.

піря на постіль, пуху, готових подушок приборів на ліжка і матраців звернути ся з довірєм до певного висплкового дому **Max Berger в Deschenitz Nr. 246/a (Böhmerwald)** що висилає сї товари до всіх країв. Сю фірму що через безпосередне закупно є в можности давати добрі якости варті цінн можна задля є солідности кождому як найліпше поручити. Ближшє подробиці в оголошенях.

Бергєра мед. і гіг. мила мають сьвітову славу. Замість твердого смоляного мпла Бергєра уживає ся однаково концентрованого плинного смоляного мпла Бергєра на терпіня скріпк як средство проти парплів на голові і бороді і на поріст волося. Ціна фляшки К. 1.50. Правдивє тільки з підписом фірми **G. Hell & Co.** У всіх аптиках і дрогерях.

Гелля ментолева французька горівка марки „Edelgeist“ є люблєним і успішним скріпляючим средством в загальнім приміненю у турпстив шпортменів і жовнірів, ділає усмряючо на болі при ревматизмі, біль голови, скріпляє по тілеснім напруженю, дальше ужпвана при ужаленю насїкомпмп, а змішана з водою як відсвїжуюча антисептична вода до рота. Для ошадности заведено недавно „**Volksedelgeist**“ à 50 с. за фляшку

Викидаємо за вікно гроші, котрі платимо за піре і готові подушки, коли не звернемо ся до властивого жерела. — Власно при закупнї піря на подушки треба бути особлпво осторожним і звертати ся тільки до першорядних торговельних домів сєї бранжі: поручаємо в сїй цілі найліпше реномовану фірму **С. Беніш в Дешєніц Nr. 690 (Чехія)**, що докладною і дешевою обслугою старає ся всіми способами кождого покупня зовсїм вдоволити. (Гляди оголошенє).

Українська преса.*)

подав Вол. Дорошенко, завідаєтель бібліографічного Бюро Наукового Тов-а ім. Шевченка.)

І. В Австро-Угорщині.

А) Галичина:

1. **Вісти з Запорожа.** Часопись рутанкових і пожарних товариств. 2-ий рік виданя. Виходить раз на місяць у Львові, ул. Руська, ч. 20. Ціна на рік 2.40 з пересилкою.

1а. **Вісти з українських Товариств,** місячник. Видає Руське Товариство Педагогічне у Львові, ул. Мохнацького 12.

2. **Вістник законів і розпоряджень краєвих** для королівства Галичини і Володимирії з Великим Князівством Краківським. Львів, Намісництво, ул. Чарнецького. Виходить з перервами від р. 1853.

3. **Вѣстникъ Перемыской Епархіи.** Розпорядження і обіжники єпископські Перемишль, гр. кат. консисторія 23 ий рік виданя.

4. **Вѣстникъ Станиславѳвскои Епархіи.** Станиславів, гр. кат. консисторія. 26-ий рік виданя.

5. **Голос Підкарпатя.** Суспільно-політичний тижневник. 1-ий рік вид. Виходить у Дрогобичі, ц. на рік 4 К.

6. **Господар.** Часопись рільнича для кліборобів. 14-ий рік вид. Виходить раз на місяць. Ціна на рік 3 К. Перемишль, Побереже, ч. 1.

7. **Господарська часопись.** Часопись для хліборобів. Орган краєвого товариства господарського „Сільський Господар“. 2-ий рік вид. Виходить двічі на місяць. Ціна 4 К. річно. Львів, Академічна, ч. 26.

8. **Громадський Голос.** Радикальна політична часопись. Орган укр. радикальної партії. 16-й рік вид. Виходить раз на тиждень у Львові, ул. Коперника, ч. 16, ціна 4 К. річно або 4 марки, 1½ доляра.

9. **Дзвінок.** Ілюстрована Часопись для дітей і молодіжи, з „додатком для малих читачів.“ 22-й рік вид. Виходить двічі на місяць. Ціна, 6 К., 6 м. або 2 дол. річно. Львів, ул. Мохнацького, ч. 12.

10. **Діло.** Часопись політична. Орган укр. нац. демократичної партії 32-ий рік виданя. Виходить що дня у Львові, Ринок, ч. 10, ціна на рік 32 К.

11. **Економіст.** Місячник економічно-господарський. 8-й рік вид. Орган краєвого Союзу ревізійного у Львові, Ринок 10. Ціна на рік (разом з популярним додатком „Самопоміч“) 5 К.

12. **Емігрант.** Часопись Товариства сьв. Рафаїла“ для охорони руських емігрантів з Галичини і Буковини. 2-й рік вид. Виходить 5 разів на рік у Львові. Ціна 1 К. річно.

13. **Записки Наукового Товариства імени Шевченка** Український науковий журнал. 20-ий рік вид. Виходить раз на два місяці. Ціна на рік 12 К. Львів, Снопінського, 21.

14. **Зелений Прапор.** Просьвітно-господарська часопись. Виходить що тижня. Ціна 5 К. на рік. Видає В. Сідельник в Явірнику руським.

*) Рік виданя показаний той, який мали часописі в минулім році.

15. **Зелізничник.** Орган українських залізничників. 2-ий рік вид. Виходить двічі в місяць. Ціна на рік 4 К. Адреса редакції: Львів, ул. Городецька, ч. 95, адміністрація: Відень (Wien), V/1, Zentagasse 5.

16. **Земля і Воля.** Часопись для робучого люду. Орган укр. соц. демократичної партії. 6-ий рік вид. Виходить раз на тиждень у Львові, ул. Баторія, ч. 6. Ціна 4 К., 5 м. або 2 дол. на рік.

17. **Катехитичний Місячник.** Орган „Товариства Катехитів“. Виходить при „Ниві“. 1-ий рік вид.

18. **Львівско - архієпархіальний Вѣдомости.** Орган гр. кат. Митрополичої консисторії. Виходять у Львові 23-ий рік.

19. **Малий Місіонарчик.** Часопись для дітей. 9-ий рік вид. Виходить що місяця при „Місіонарі“.

20. **Місіонар.** Часопись релігійна для народу. Виходить що місяця у Жовкві. 15 рік вид. Ціна на рік 1·20 К. Видають оо. Василяни.

21. **Народна Часопись.** Газета краєвого правит. 21-ий рік вид. Виходить щодня у Львові, ул. Чарнецького, 10. Ціна на рік 10·80 К., в староствах 4·80 К.

22. **Народне Слово.** Ілюстрована, популярно-просьвітна, політична й літературна часопись. 4-ий рік вид. Виходить тричі на тиждень у Львові, ул. Академічна, 8, I. п. в подвірю. Ціна 1 кор. або 1 марка на місяць, для америки 1 дол чвертьрічно.

23. **Наш Голос.** Теоретичний орган української Соціал - Демократії Росії і Австрії. 2-ий рік вид. Виходить що місяця. Ціна на рік 5 К або 2 дол. Львів, ул. Баторія, ч. 6.

24. **Наша Школа.** Науково - педагогічний журнал. Орган „Краєвого Шкільного Союзу“, „Учительської Громади“ у Львові, „Товариства ім. Скороводи“ в Чернівцях 3-ий рік вид. Виходить раз на три місяці. Ціна 10 К. річно. Адреса: Львів, Супінського, ч. 21.

25. **Неділя.** Літературно - Науковий тижневник. 1-ий рік вид. Виходить як додаток до „Діла“.

26. **Нива.** Часопись посьвячена справам церковним і суспільним 8-ий рік вид. Виходить двічі на місяць. Ціна на рік 8 К. Львів, ул. Куркова, ч. 37.

27. **Основа.** Християнська часопись для руського народа. Виходить двічі на місяць. 6-ий рік вид. Ціна 3 К. річно Львів, ул. Куркова, ч. 37.

28. **Перемиський Вістник.** Орган перемиської „Народної Організації“. Видає т-во „Селянська Рада“. 5-ий рік вид. Виходить що два тижні. Ціна на рік 4 К. Перемішль, Побереже Фр. іосифа, ч. 1.

29. **Письмо з Просьвіти.** Орган т-ва „Просьвіта“ у Львові. 5-ий рік вид. Виходить що місяць. Ціна 3 кор., 3 м., 1 дол річно. Адреса: Львів, Ринок, ч. 10.

30. **Подільське Слово.** Укр. нац.-дем часопись. 3-ий рік вид. Виходить двічі на місяця. Ціна на рік 4 К. Тернопіль ул. Міцкевича, ч. 3.

31. **Правничий Вістник.** Орган Товариства українсько-руських правників. 2-ий рік вид. Виходить раз на три місяця у Львові. Чарнецького. ч. 26.

32. **Прапор.** Орган українських народніх учителів в Галичині. 4-ий рік вид. Виходить тричі на місяць. Ціна на рік 8 К. або 2 дол. Адреса: Коломия, факт. поштовий, ч. 3.

33. **Провідник рільничих кружків.** Рільнича часопись. Додаток до „Przewodnika Kółek Rolniczych“, що виходить 26-ий рік тричі на місяць і коштує 3 К. Видає Головний Заряд Кружків рільничих у Львові, ул. Коперника, 11.

34. **Рідна Школа.** Педагогічний додаток до „Українського Учителя.“ 1-ий рік вид.

35. **Рільничі Відомости.** Часопись присьвячена хліборобству. 6-ий рік вид. Виходить що кварталу. Видає безплатно фірма Йосиф Каррах у Львові, ул. Коштовка, 18.

36. **Руслан.** Християнсько-суспільний дневник. 15-ий рік вид. Ціна 24 К. або 7 дол. річно. Адреса: Львів, ул. Хмельовського, ч. 15, II п.

37. **Самопоміч.** Популярна часопись для народу присьвячена економічним справам. Видає краєвий Союз Ревізийний. 3-ий рік вид. Виходить що місяця. Ціна 1·20 К. річно (5 К з „Економістом“) Львів, Ринок 10.

38. **Свобода.** Політична, просьвітна і господарська часопись. Популярний орган укр. нац.-дем. партії. 15-ий рік вид. Виходить що тижня у Львові. Ринок ч. 10. Ціна на рік 4 К., 4 м., 1½ дол.

39. **Січові Вісти.** Часопись присвячена січовим і просвітним справам. Виходить раз на місяць як додаток до „Громадського Голосу“.

40. **Український Учитель.** Становий орган укр. народнього учительства в Галичині. 1-ий рік вид. Виходить двічі на місяць з додатком „Рідня Школа“. Ціна 3 К. або 2 дол. річно. Станиславів, фах почтовий ч. 11а.

41. **Учитель.** Орган „Руського Товариства Педагогічного“. 23-ий рік вид. Виходить раз на місяць. Ціна 6 К., 6 м., 2 дол. на рік. Львів, ул. Мохнацького, 12.

42. **Часопись для спілок рільничих.** Часопись присвячена хліборобським справам. Видає (в укр. і польській мові.) Бюро патронату для спілок ощадности і позичок при Виділі краєвим у Львові. 8-ий рік вид. Виходить що місяця. Ціна на рік 3 К. Адреса: Львів, Палата Соймава.

43. **Хроніка Наукового Товариства ім. Шевченка.** Звіт Виділу і комісії Т-ва. 12-ий рік вид. Виходить раз на три місяці.

44. **Яворівський Голос.** Часопись політично-просвітна. Орган яворівської повітової організації укр. нац. дем. партії. Виходить двічі на місяць. 1-ий рік вид. Ціна 4 К. річно. Адреса: Стефан Гавриш у Яворові.

б) Буковина:

1. (45). **Борба.** Український соціал-демократичний робітничий орган. Виходить двічі на місяць. 4-ий рік вид. Ціна 4 К., 4 м., 1 дол. Адреса: Чернівці, ул. Мораря, ч. 20.

2. (46). **Вістник законів краєвих,** для воєводства Буковини. (Виходить з перервами від р. 1850).

3. (47). **Каменярі.** Орган „Вільної організації укр. учительства на Буковині“. 3-ий рік вид. Виходить двічі на місяць. Ціна 6 К., 1½ дол. на рік. Адреса: Мамаївці Нові (Буковина).

4. (48). **Народний Голос.** Народній орган. 2-ий рік вид. Виходить двічі на тиждень. Ціна 4 К. 5 М., 2 дол. річно. Адреса: Чернівці, ул. Панська, 33.

5. (51). **Хлібороб.** Господарська часопись. Видає Рада культури краєвої

для воєводства Буковини. 8-ий рік вид. Виходить двічі на місяць. Ціна 4 К. на рік. Чернівці, ул. Петровича 2.

6. (50). **Читальня.** Місячник для просвіти народу. Видає Товариство „Руська Бесіда“. 1-ий рік видання. Ціна на рік 1 К. Адреса: Чернівці, ул. Петровича, ч. 2.

Крім того в часті по українськи виходить урядова часопись церковна „Candela“, орган митрополичої консисторії на Буковині, що видаєть ся румунською мовою.

в) у Відни.

1. (51). **Вістник законів державних** для королівств і країв, заступлених в Державній Раді. Виходить з перервами від р. 1849. Ціна на рік 8 К. Адреса: Відень (Wien) К. К. Hof- und Staatsdruckerei.

2. (52). **Робітник в фабриках тютюну.** Орган фахового союзу робітниць і робітників, зайятих в фабриках тютюну в Австрії 5-ий рік вид. Виходить що місяця як додаток до польської часописи „Wien. XVI/1, Kreitnergasse 31 (Arbeiterheim)“. Ціна 2 К. або 2 марки.

Крім сих часописий виходить у Відни для ознайомленя Європи з нашими справами місячник „**Ukrainische Rundschau**“ — в німецькій мові. 9-ий рік вид. Ціна 8 К. річно. Адреса: Wien. Gersthof. Messerschmidtgasse 30.

г) на Угорщині.

1. (53). **Наука.** Релігійна і громадська газета для угро-руського народу. 15-ий рік видання. Виходить що тижня. Ціна 8 К. річно з додатком „Села“. Адреса: А „Nauka“ Szekeszlöségének. Ungvár, Rákóczi-utca, 34 sz.

2. (54). **Недѣля.** Просвітно-господарська часопись для угро-руського народу. Видає Угорське Правительство. 14-ий рік вид. Виходить раз на тиждень. Ціна 3 К. на рік. Адреса: А „Negyilva“ kiadóhivatalának. Budapest, IV, Egyetem utca, 4.

3. (55). **Село.** Духовна і поучительна газета для угро-руських селян. Виходить раз на місяць. 1-ий рік видання. Ціна 2 К., разом з „Наукою“ — 8 К. Адреса та сама, що й „Науки“.

II. В Росії.

1. (56). **Дніпрові Хвилі**. Українська часопись для народу. 2-ий рік видання. Виходить двічі на місяць. Ціна 2 р. 40 коп. на рік. Адреса: Катеринослав, Проспект, Книгарня Лозинської, для редакції „Дніпрових Хвиль“.

2. (57). **Записки Українського Наукового Товариства** у Києві. Науковий журнал. 4-ий рік видання. Виходить раз на три місяці. Ціна 5 р. річно, за кордон 6 р. Адреса: Київ. Велика Володимирська, 28.

3. (58). **Засів**. Українська народна ілюстрована газета. 1-ий рік вид. Виходить що тижня у Києві, В. Володимирська, 23. Ціна 2 р. 50 к. на рік.

4. (59). **Літературно-Науковий Вістник**. Український місячник літератури, науки й громадського життя. 14-ий рік видання. Виходить від р. 1907 у Києві. Адреса для Австрії: Львів, ул. Супінського, ч. 21. Ціна 18 К. на рік, для незаможних учнів, студентів, робітників і селян 14 К.

5. (60). **Молода Україна**. Часопись для дітей старшого й меньшого віку. 4-ий рік вид. Виходить що місяця. Ціна на рік 2 р. (разом з „Рідним Краєм“ 4 р.). Адреса: Київ, Марійсько-Благовіщенська ул. ч. 101 (така сама адреса „Рідного Краю“).

5а. (60а). **Природа України**. Виходить раз на три місяці в Києві, Політехніка. Ціна 2 карб. річно.

6. (61). **Рада**. Газета політична, економічна і літературна. 6-ий рік видання. Виходить що-дня. Ціна на рік 6 р. за кордон 11 р. або 27 К. 94 с. Адреса: Київ, Велика Підвальна, ч. 6, біля Золотих Воріт.

7. (62). **Рідний Край**. Часопись громадська і літературна. 5-ий рік вид. Виходить тричі на місяць. Ціна на рік 3 р. (з „Молодою Україною“ 4 р.), за кордон на 1 р. дорожча.

8. (63). **Рілля**. Українська ілюстрована хліборобська часопись. Виходить двічі на місяць. 1-ий рік видання. Цін 2 р. на рік, для Австрії 5 К., в Америку 1 дол. Адреса: Київ, Тургенівська 9.

9. (64). **Світло**. Український педагогічний журнал. 1-рік вид. Виходить що місяця. Ціна на рік 4 р. Київ, В. Володимирська, 93. Видавництво „Український Учитель“.

10. (65). **Світова Зірниця**. Селянська газета. Виходить що тижня. 6-ий рік видання. Ціна 3 р. Київ, Марійсько-Благовіщенська ч. 125.

11. (66). **Українська Хата**. Літературно-науковий місячник. 3-ий рік видання. Ціна на рік 4 р. За кордон 10 К. Київ, Бульварно-Кудрявська, 16.

12. (67). **Хлібороб**. Сільсько-господарська ілюстрована часопись для селян. Видає Харківське Сільсько-Господарське Товариство. 5-ий рік видання. Ціна на рік 1 р. 50 к. Харків, Московська, 10.

Крім того деякі часописі, що виходять в російській мові, містять більше менше постійно українські статі. Осі вони:

1) **Газета Гадячскаго Земства**. Виходить 2—3 рази на тиждень. 6-ий рік видання. Ціна 3 р. на рік. Адреса: Гадяч Полтавської губ.

2) **Вістник Золотоношскаго Сельско-Хозяйственнаго Общества**. 4-ий рік видання. Виходить що тижня в Золотоноші Полтавської губ. Ціна 1 р. річно.

3) **Огни**. Російсько-український тижневник. 1-ий рік вид. Ціна 2 р. річно. Адреса: Київ, Фундуклеївська 26.

4) **Тавричанинъ** Виходить щотижня в Симферополі (Крим), Госпитальна ул. д. Новиковой. 6-ий рік вид. Ціна 4 р. на рік. (Частина тексту на укр. мові під заголовком „Українцям“), та деякі інші

III. В Америці.

а) в Сполучених Державах.

1. (68). **Гайдамаки**. Часопись для українського робочого народу в Америці, орган укр. поступово-робітничої організації. 3-ий рік вид. Виходить двічі

на місяць. Ціна на рік 1½ дол., для Австрії 1.75 дол. Адреса: „Найдамака“ 639. E. 11 Str. New York, N. Y.

2. (69). **Душпастир**. Часопись для гр. кат. Русинів в Америці. Орган укр.

о. кат. єпископа в Америці. 3-ий рік вид. Виходить двічі на місяць. Ціна на рік 1.20 д., до старого краю краю 6 К. Адреса: „Dushpastyr“, 821 N. Franklin St. Philadelphia, PA.

3. (70). **Заокеанська Русь**. Просьвітно-економічна часопись для Американських Русинів. 1-ий рік вид. Виходить раз на тиждень. Ціна 1.50 д. річно. Адреса: там же, що й „Душпастиря“.

4. (72). **Народна Воля**. Орган руського народного Союзу. Виходить що тиждень. 1-ий рік вид. Ціна 1½ д. річно. Адреса: Narodna Wola, Box 346, Olyphant, Pa

5. (74). **Русинь** Rusyn. Урядничий орган собранія греко-католицьких церковних братств. Виходить що тиждень латинкою для синів емігрантів з Угорщини. 2-ий рік вид. Ціна на рік 1½ дол. або 10 К. Адреса редакції: Rev. I. Natulya, 8 Sterlin Str. Allegheny, Pa. Адміністрації: Rev. V. Gorzo, 410. Sixth Str. Mc.-Keesport, Pa.

6. (75). **Свобода**. Орган руського народного Союзу. 19-ий рік вид. Виходить щотижня. Ціна 2 дол. річно. Адреса: „Swoboda“, 83 Grand St., Jersey City, N. Y.

7. (76). **Союз**. Тижнева часопись для українського народу. 4-ий рік вид. Ціна на рік 1½ дол., за кордон 2 дол. „Sojuz“, Box 1376, Pittsburg, Pa.

8. (75). **Шершень**. Орган руського народного Союзу. 3-ий рік вид. виходить щотижня. Ціна на рік 1½ дол. Адреса: „Szerszen“, 439 North Sixth Ave, Scranton Pa.

Крім того час від часу виходить і по українськи „Австрія“ (Austria), тижневник посвячений інтересам Австрійців в Америці і видаваний звичайно в мові англійській та німецькій. Адреса: 158 Broadway, New York City. Ціна поодинокого числа 1 cent.

б) в Канаді (Canada).

1. (76). **Канадійський Русин**. Тижневник. Видає West Canada Publ. Co. L. T. D. 1-ий рік вид. Ціна на рік 1 дол., за границю 1½ дол. Адреса: 619 Mc Dermott Ave. Winnipeg, Man.

2. (77). **Канадійський Фармер**. Вістник політики, економії, літератури і господарства часопись для руського народу в Канаді. 9-ий рік вид. Виходить що тиждень. Ціна на рік 1½ д. Адреса: „Canadian Farmer“, Box 3656, Str. B. Winnipeg, Man.

3. (80). **Нова Громада**. Центральний орган Федерації укр. соціалістів в Канаді. 1-ий рік вид. Виходить що тиждень, ціна 2 дол. або 10 К. на рік. Адреса: „Nowa Hromada“, Edmonton Alta, Kinistino Ave, 443.

4. (79). **Новий Край**. Часопись Товариства руських фармерів в Канаді. Вістник господарства і науки 2-ий рік вид. Виходить тричі на місяць. Ціна 2 дол. на рік, за кордон 2½ дол. Адреса: „Nowy kraj“, Box 136, Rostern, Sask.

5. (80). **Ранок**. Релігійно-народна часопись для руського народу в Канаді. Виходить що тиждень. Ціна на рік 1½ дол. Адреса: 479 Stella Ave, Winnipeg Man.

6. (81). **Робочий Народ**. Орган укр. Соціалдемократії в Канаді на Злучених Державах. 3-ий рік вид. Виходить що тиждень, ціна 2 дол. річно. Адреса: „Robotchyj Narod“, P. O. Box 3542 (Sta. B). Winnipeg, Man.

7. (82). **Сьвідок Правди**. Релігійно-народна часопись. Видає Союз Євангельських християн баптистів в Канаді і Сполучених Державах Америки. 2-ий рік вид. Виходить раз на два тижні. Ціна на рік 1 дол., за границею 1½ д. Адреса: „Svidok Pravdy“, 324 Gerrard St. E., Toronto Ont.

8. (83). **Український Голос**. Просьвітно-економічна поступова часопись для українського народу. 2-ий рік вид. Виходить що тиждень. Ціна на рік 2 дол., до Європи 2½ д. Адреса: „The Ukrainian voice“, Box 3626, Winnipeg, Man.

в) в Бразилії.

1. (87). **Місіонар в Бразилії**. Виходить що місяця. 1-ий рік вид. Видають оо. Василяни. Ціна 2 мільрейси річно або 2.50 К. Адреса: Missyonar. Prudentopolis, Parana, Brazil.

НАША ПИСЬМЕННІСТЬ.

(Наші потреби на полі українсько-руської бібліографії).

Велику вагу для кожного освіченого народу має спис усього письменницького доробку його, всього, що коли-будь вийшло в світ в мові того народу. Такий спис літературного надбання має й наукову й громадську вагу. Показує бо він, який вклад зробив сей нарід в загальну скарбницю людської думки; являєть ся тою мірою, що дає й чужим і своїм понятє про ступінь, якого дійшов нарід на шляху культурного поступу — мірою його зрілості в той чи инший час, а значить і тїї поваги, на яку може він числити в крузі культурних народів; свідчить він про зріст або упадок культурного життя в данім народі — образованості й освіти; показує, що ще лишило ся зробити, аби дорівнати більш дозрілим народам.

Таке практичне, громадське значіне огляду письменницького доробку якогось народу. Та не менше його значіне для цілий наукових, бо зводячи до купи весь доробок даного народу за певний час його істнованя бібліографія (так називаєть ся сей науковий спис і опис письменства) улекшує роботу иншим наукам історії чи історії літератури.

І ось до такої важної суспільно-наукової праці забрало ся наше «Наукове Товариство імени Шевченка у Львові». Хочє воно звести до купи весь літературний доробок нашого народу на цілім просторі, який він заселює, — як у Австро-Угорщині, так і на Україні російській, так і далеко за морем-океаном. В сій цілі завязано при Науковім Товаристві окрему бібліографічну комісію і бібліографічне бюро, котрі мають провадити сю бібліографію, як біжучу, так і з давнійших часів. Деякі причинки Комісія вже видала і видавати-мє й далі, в міру призбираня матеріялу. Натомість Бюро має за ціль стежити за сьогочасним нашим видавничим рухом та подавати що року, від 1912 року почавши, спис усього літературного доробку за попередний рік.

Але науковий опис книжки вимагає від описувача, щоб він ту книжку сам бачив на власні очі і подав такий титул та инші прикмети її (розмір, число сторін, рік і місце виданя то що), які дана книжка має в дійсности. Інакше сказавши бібліографічна

комісія і бюро потребують мати всі необхідні для них виданя в бібліотеці Наукового Товариства. Та на жаль цілий ряд причин стає тому на перешкодї. Насамперед брак гроша. Товариство не має стільки засобів, щоб могло без ущербку для инших сторін своєї діяльности спроваджувати до своєї бібліотеки власним коштом все, що появить ся на нашім книгарськїм ринку, — бо не така вже мала наша літературна продукція, котра в послідних часах значно зросла та чим раз більше зростає й далі, щоби можна було обійти ся без значнійших сум на таке закупно. Се — раз. А друге, навіть, коли б Наукове Товариство й мало такі засоби, то не могло би сього вчинити вже через саму розкиданість нашої книжної продукції.

Наші книжки, наші часописи і всякі инші друки виходять тепер по цілім просторі нашої території і скрізь за межами її, де нї закинула доля наш нарід, — чи у далекім Сибіру, чи за великим океаном — у Америці! Вже сама отся розлеглість території нашої видавничої продукції утруднює стеженє і збиранє всіх видань в нашій мові. Без помочи самої суспільности Науковому Товариству годі обійти ся навігь тут, в краю, де є хоч університетська бібліотека, куди мають обовязково висилати ся краєві виданя. Але не кажучи вже про те, що згадана бібліотека не дїстає позакраєвих друків, вона навіть краєвих не має в повнім комплеті, бо стежучи пильно за польським рухом видавничим і стягаючи примусово книжки з тих, хто залягає з їх висланем, до руського руху ставить ся вона з меншою увагою і тому не диво, що часто-густо в унів. бібліотеці у Львові не відшукаєте руської часописи чи книжки виданої в Галичині, не згадуючи вже за дрібнійші друки. Отже з тим більшим правом може звернути ся Наукове Товариство до всіх наших людей, що розуміють вагу наукової роботи і цїнять значіне її для нашого народу, аби вони поспішили йому на поміч.

Треба памятати, що про багато друків можна навіть не знати без помочи приватних людей (маємо на увазі ріжні дрібні друки, звіти, відозви, афіші, цїнники, летючі виданя й ин.), а тим часом усі вони потрібні для бібліографа. А що вже говорити

те, що появляється десь поза краєм, пр. в Америці! Нераз не лиш про якусь білицю, а про цілу часопись дізнаеш ся випадково, з других рук, а самої її й не ш і не можеш дістати, навіть за гроші! видавці не вважають за свій моральний обов'язок прислати її до бібліотеки, а знов Товариству годі виправляти якісь спеціальні редакції за море для відшукування і закупівля американсько-руських друків! Те саме ба сказати й про глухі провінціальні і російської України, або таки й у нас. Ну всі земляки повинні, зваживши на все подані причини, самі прийти Товариству на поміч, а надто всі наші видавництва на цілім просторішої землі і взагалі скрізь, де монить наше слово і виходить така книжка, повинні пам'ятати про потреби нашої науки і з морального обов'язку посилати по чому хоча-б примірнику кожного, найменшого навіть видання до бібліотеки Наукового Тов. ім. Шевченка. Нехай видавці, автори, редакції, народні інституції і організації, друкарні приватні люди пам'ятають про свій обов'язок! Нехай не буде від першої одної книжки, ні одної брошури, газети, ні одного найкращого друку в нашій мові, до концертної чи театральної опосередки включно, які-б не були прислані до Бібліотеки Наукового Товариства ім. Шевченка!

Бібліографія наша реєструвати-ме все, що виходить в нашій мові, незалежно від типу видання, від національних, політичних, суспільних переконань авторів чи видавців, незалежно від правопису, якою се видане друковане (кирилицею, гражданкою [фонетичною чи етимологією], латинкою). Тому бібліографічна комісія має право сподівати ся, що всі, кому дорогі інтереси науки взагалі, науки нашого народу з окрема, не відмовлять їй своїй помочи.

І вона уклінно просить всіх кожного з окрема не в'язати ся з якими поглядами, партійними

чи якими іншими, і присилати до бібліотеки Наукового Тов. всякі видання, всякі друки в нашій мові, ким би і де би вони не були видані.

Вкінці мушу зазначити для усунення можливих непорозуміннь, що для Товариства варті рівнож і всякі чужомовні друки (напр. часописі), коли тільки є в них хоч рядок в нашій мові, хочби то була якась оповідка.

Та пам'ятаючи про сьогочасну бібліографію, не треба забувати й за потреби бібліографії давніших друків. Всі дрібніші друки з перед літ слід посилати не питаючи ся, чи є вони у бібліотеці чи ні, бо з певністю їх нема, позаяк бібліотека повстала лише недавно тай, як уже згадано, і за сими недавніми виданнями не могла стежити як слід.

Що до книжок, то о скільки хто хотів би прислужити ся до систематичного і планового поповнення бібліотеки товариства або бажав би знати, за якими книжками вона особливо пошукує, міг би даром дістати чи від управи бібліотеки чи з книгарні Тов. „Desiderata“ бібліотеки в сій справі. Досі вийшло три випуски згаданих „Desiderat“-ів.

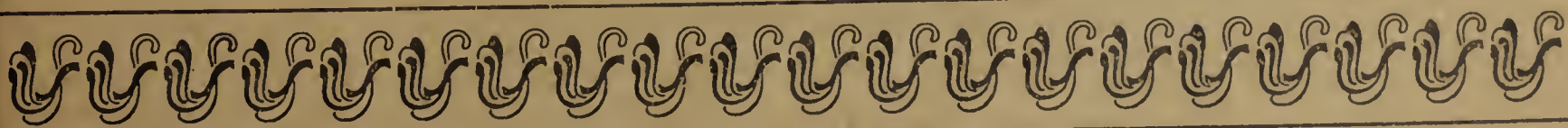
В першій містить ся виказ австроруських видань до р. 1836 і всіх часописей аж до нашого часу, за якими шукає бібліотека; в другій — австроруські видання від 1836 до 1850 рр., а в третій укр. видання в Росії до р. 1884.

Хто би схотів пожертвувати бракуючі бібліотеці книжки чи часописі, нехай пришле їх (навіть на кошті бібліотеки) даром або за умовленою наперед винагородою на адресу: Бібліотека Наукового Тов. ім. Шевченка (Австрія, Галичина, Львів, ул. Сувійського ч. 21).

На сю адресу треба висилати також і всякі біжучі видання. Ми сподіваємо ся, що наші читачі пам'ятатимуть про свої обов'язки перед рідною наукою і не гаятимуть ся їх сповняти! Сим причинять ся вони до розросту нашої науки, отже й до більшої слави й поваги нашого народу серед інших!

Хто має вуха най слухає!

Вол. Дорошенко.

ТОВАРИСТВО „ПРОСЬВІТА“ у Львові

приступило в 1904 р. до видання

„РУСЬКОЇ ПИСЬМЕННОСТІ“

під редакцією проф. Юліяна Романчука.

Доси появило ся вісім частий Руської письменности, а п'ятнадцять томів.

- I. часть (1. том) обнимає твори: Котляревського, Артемовського-Гулака і Гребінки.
- II. часть в двох томах (2. і 3.) обнимає твори: Григорія Квітки-Основяненка (вичерп.).
- III. часть (4. том) обнимає твори: Маркіяна Шашкевича, Якова Головацького, Николи Устияновича і Антона Могильницького.
- IV. часть (5. том) обнимає твори: Амврозия Метлинського і Миколи Костомарова.
- V. часть (6. і 7.) обнимає твори Тараса Шевченка в двох томах (вичерпано, новий наклад в друку).
- VI. часть Твори Пантелеймона Куліша в шістьох томах.
- VII. часть (1. том): Твори Леоніда Глібова, Ксенофонта Климковича і Володимира Шашкевича.
- XII. часть (3. томи): Твори Ізидора Воробкевича, доси вийшов перший том, 2. і 3. том вийде в першій половині року 1912.

Всі томи стоять: в звичайній оправі по 1.60 К, в гарній оправі 2 К. На поштову пересилку одної книжки треба долучити 35 сот.

Всилає ся лиш за попереднім присланем грошей або за поштовою посліплатою.

Дістати мож в Канцелярії Товариства „Просьвіта“ у Львові, ринок ч. 10, або в Книгарні Наукового Товариства ім. Шевченка у Львові, ринок ч. 10.

Вже вийшов з друку!

„ХВАЛИТЕ ГОСПОДА З НЕБЕС“

МОЛИТВЕНИК ДЛЯ РУСЬКОГО НАРОДУ,

гарного формату, звиж 750 сторін друку, є найповнішим молитвеником в чистій народній мові.

Зміст молитвенника: Щоденні молитви ранішні і вечірні. Найважніші пісні з вечірні і утрени. Літургія св. Йоана Золотоустого. Образець Тайни Покаяня. Молитва перед і по сповіди, перед і по Причастію. Молитви для різного віку і стану та в різних потребах життя. Молитви на час великого посту і на більші сьвята. Акафисти: до Ісуса Христа, Пресьвятої Богородиці і св. О. Николая. Пісні з Молебня до Пресьвятої Діви. Тропарі і кондаки воскресні, щоденні і на більші сьвята. Найбільша збірка коляд і церковних пісень. Пасхальна таблиця. — Молитвеник украшають Один образец в красках Пресьвятої Діви, а відтак прегарні образці Ісуса Христа, св. О. Николая, св. Йоана Золотоустого і св. Кирила і Методія.

а) на веліновім тривкім папері:

- 1) В переплеті зі шкіри зі золоч. берегами К 3.60
- 2) „ „ „ з гарною скобою „ 3.80

б) на добрім білім папері:

- 1) В переплеті зі шкіри з червон. берегами К 2.60
- 2) „ „ з полотна з витисками і футер „ 2.00

НАРОДНИЙ РУСЬКИЙ МОЛИТВЕНИК

Найкрасшій і найбільшій для молодежи, новий наклад, видане шесте. народною мовою, шкільною правописею, малого формату, обіймаючого 256 сторін гарного друку.

Оправлений цілий в полотно з витисками і футералом 80 сот.

Молитвеники можна дістати:

В Канцелярії Товариства „Просьвіти“ у Львові, Ринок ч. 10.

за готівку або за посліплатою, до замовлень поодинокі доплачуєсь 45 сот. на пересилку поштову.

Товариство „Просьвіта“ стало видавати „ПРОСЬВІТНІ ЛИСТКИ“

в яких поміщуєть ся вірші, оповідання й наукові розвідки.

Доси вийшли отєї випуски „Просьвітних Листків“:

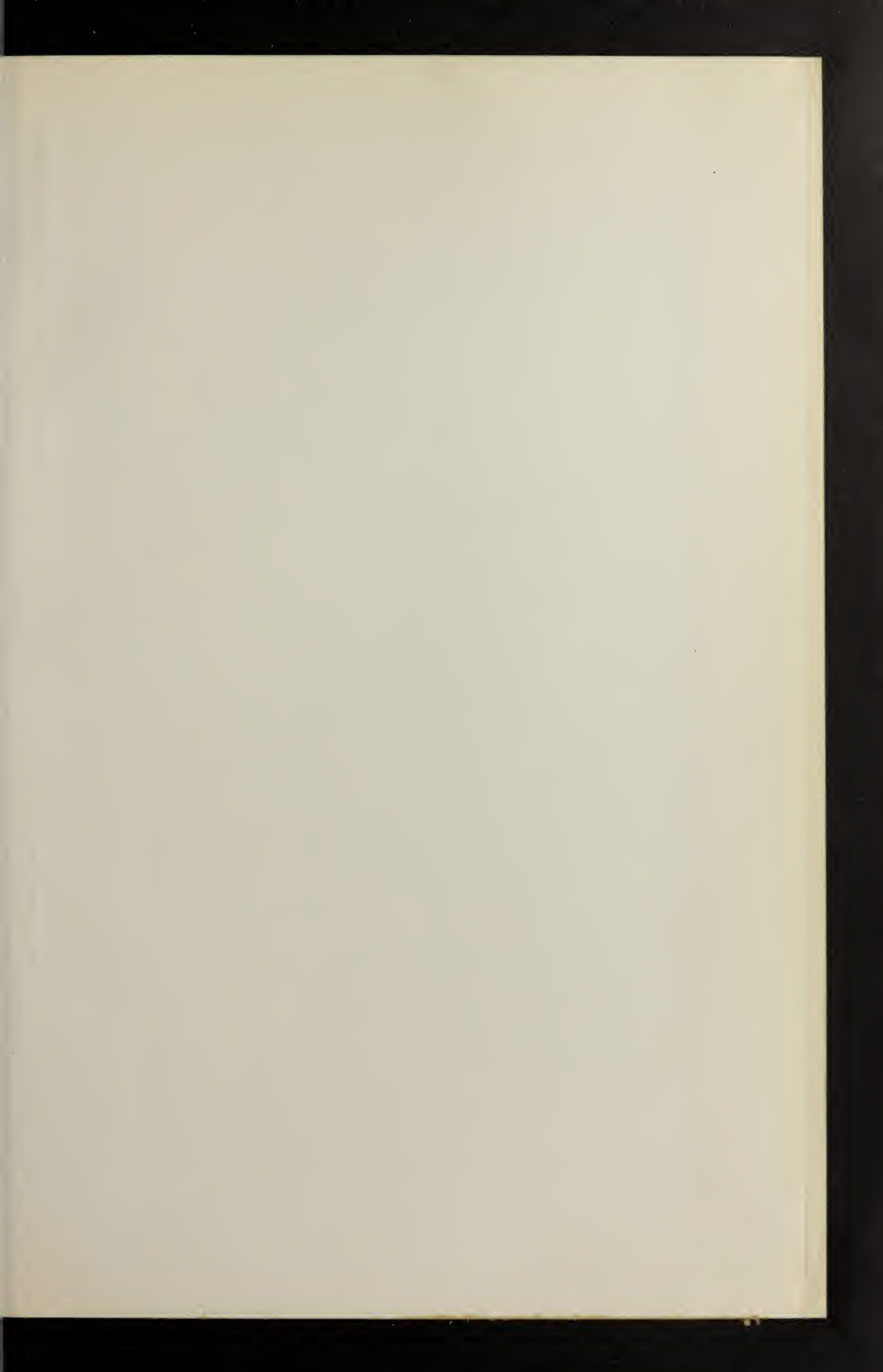
- ч. 2. Зміст: О. Маковой: Українським мученикам. (Вірш). — Др. Евген Озаркевич. Скритий ворог (зілюстр.) — Т. Шевченко: Іван Підкова (Поема з ілюстр.). — Іван Тихий: Не хильайте в низ прапора!
- ч. 3. Зміст: Е. Русов і Хв. Вовк: Серед виноградарів південної Франції. (Оповідання із ілюстрац.). — Достойне признание для Товариства „Просьвіта“.
- ч. 4. Зміст: М. Мурава: О встань, народе, духом: (Вірш). — Яр. В—ий: Володимир Б—ч Антонович (в портр.). — В. К—ий: Просьвітний рух на Україні. — М. Іоркий: Пісня про сокола. — А—а: Про моляки.
- ч. 5. Зміст: Б. Грінченко: Біла бранка (народна легенда). — В. Лужанська: Армароку хаті.— Як козаки будувала церков? (зілюстр.).
- ч. 6. Зміст: П. Куліш: Про зелені садки. (Вірш). — Яр. В—ий: П. Куліш (з портр. поета і образом його могили). — Яр. Весоловський: Із давньої давнини.
- ч. 7. Зміст: М. Конопенко: Засватаній дівчині. — Добра порада (ілюстр.) — Вяч. Потапенко: На нові гнізда. — Американські емігранти.
- ч. 10. Зміст: Яр. В—ий: Марія Марковичка (з портр.). — М. Вовчок: Два сини. — М. Комар Запорожські землі. — Зимовник Запорожця (ілюстр.).
- ч. 11. Зміст: Яр. В—ий: Приятель Русичів. — Б. Берзон (портр.). — Др. М. Кордуба: Хто ми?
- ч. 12. Зміст: О. Ю. Федькович (портр.). — О. Федькович: Довбуш. — Яр. В—ий: Осип Юрій Федькович. — О. Федькович: Безталанне закохале.
- ч. 13. Зміст: Управа винограду. Написали А. Куровський і В. Табó, учителі школи огородничої в Тарнові. (З 17 рисунками).
- ч. 14—15. Зміст: Книзь Ярослав Мудрий (ілюстр.). — М. Конопенко: Заповіт Ярослава Мудрого — А. Бравнер: Тирса. — Домовина Яр Мудрого (ілюстр.) — Григорій Кузьма: Про новий закон будівельний і огнетревалє покриванє дахів — С. Руданський: Добре торгувалось. — Др. Зенгер: Про прав. (Ціна 10 сот.).
- ч. 16. Зміст: Маркіян Шашкевич (з портретом). — З віршів М. Шашкевича. „Підлисе“, „Над Бугом“, „З округків“, „Думка“, „Дністрованка“. — Чічка, оповіданє І. Семанюка.
- ч. 17—18. Зміст: Порадник лікарський в пайважійших педугах.

Хороої. — чим і як треба подувати димку.

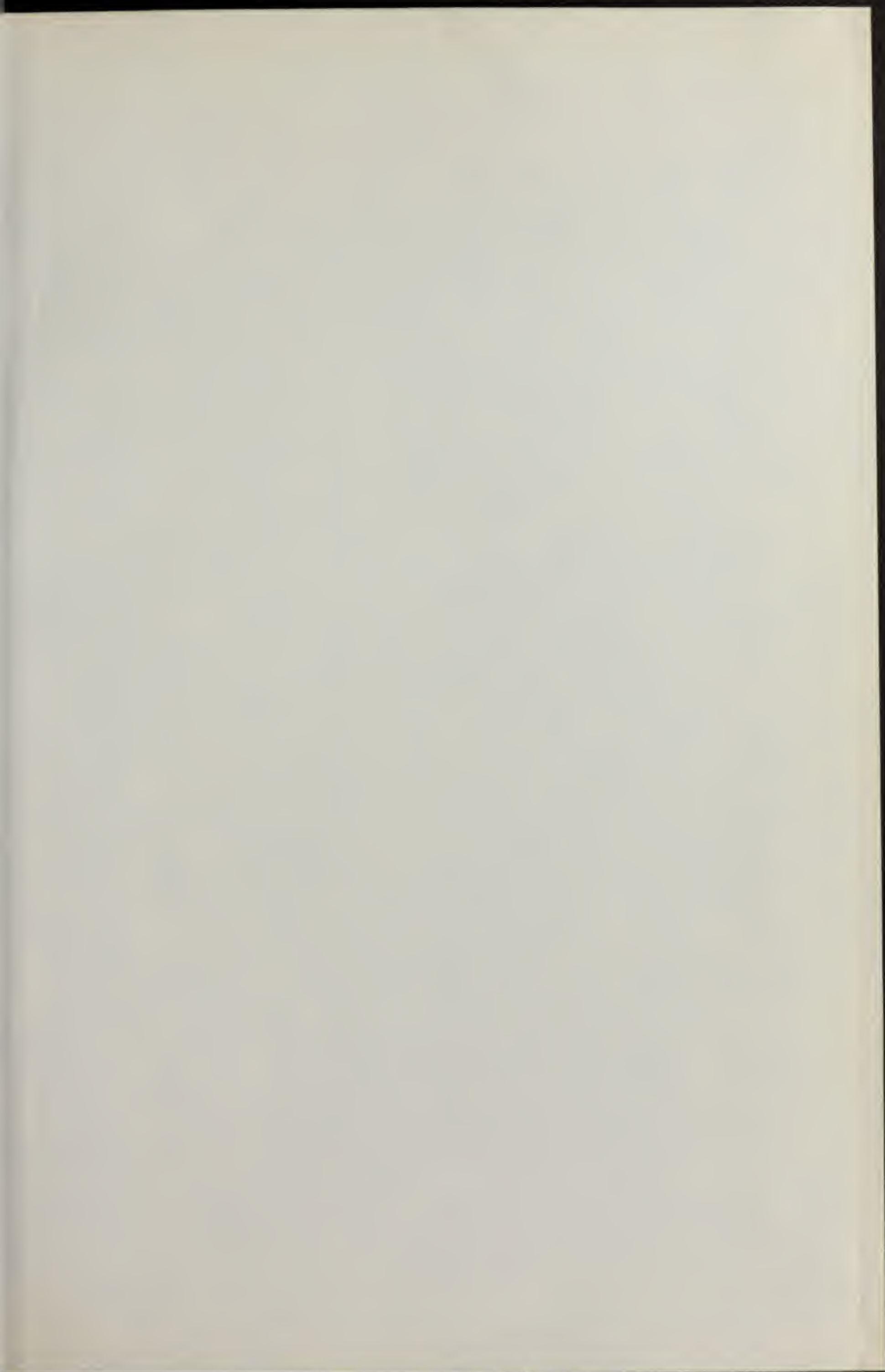
глядати дитий.

- ч. 19. Зміст: Никола Устианович (з портретом). — З віршів Н. Устиановича: „Верховинець“, „Плуг і борона“, „І старому придасть ся школа“. — Поради правничі: „Відписанє податку домового і ґрунтового задля шкід елементарних“.
- ч. 20. Зміст: Порадник податковий. Дванайцять літ вільних від податку домового. Проволока в справі податків. Відписанє податків задля убожества. Чого не вільно фантувати за податки? Увільненє від податку заробкового. Говорить і пишеть по руськи. Чого жадали руські послї в віденським парламенті в справах податків і палєжностей.
- ч. 21. Зміст: Військові приписи. Військові рекламациі. Відшкодованя для родин резервістів. Військові урльопи на час жнив. Полекші для заморських емігрантів, обовязаних до військової служби. Амнестия для військових дезертерів. Платня за підводи.
- ч. 22. Зміст: О праві зборів. Комісар. Інєгрукція. Розвязанє зборів. Власть. Средства правні. Кара. Завіщенє закона. Взірці подаль.
- ч. 23—24. Зміст: Про злодія у селі Гаківницї, оповіданє П. Куліша. — Козак-нетяга, за Мордовцем переклав Г. Х. (з ілюстр.).
- ч. 25. Зміст: С. Т.: Полтавська битва (1709 р.) (з ілюстр.). — Притча про двох сусїдів, що мали одно імя.
- ч. 26. Зміст: Г. Х.: Київ (з ілюстрациями) Ціна 20 сот.
- ч. 27. Зміст: Роки жури. (Спомини матери). С. А. Савінкова. Переклав з російського Г. Хоткевич. Ціна 20 сот.
- ч. 28. Зміст: Тарас Шевченко а Україна, написав А. Гапак. — Ілюстрації: Тарас Шевченко з власноручним підписом. Хата, в котрій родив ся Т. Шевченко. Тарас Шевченко яко салдат. Могила Т. Шевченка.
- ч. 29. Зміст: Никола Гоголь. (З нагоди столїтніх роковин його уродин) Зачарованє місце, билиця, розказана дячком з українського села, написав Никола Гоголь. — Ілюстрация: Никола Гоголь.
- ч. 30. Зміст: Білоруси, написав Іван Крипякевич.
- ч. 31. Зміст: Др. Зенон Кузеля: Як закладали і провадити народні бібліотеки по селах.
- ч. 32. Зміст: Е. О. і П. Г.: Порадник ветеринарийний Домашна аптика. — Новий закон про зарази худоби
- ч. 33. Зміст: Др. Іван Брик: Столітє уродин Маркіяна Шашкевича.
- ч. 34. Зміст: Др. Ярослав Грушкевич, лікар-окулїст в Стапїславоі: Про трахому.
- ч. 35. Зміст: Григорій Зацерковний: В справі еквівалентовой палежности.

Кождий випуск коштує всего 6 сот., подвійні випуски лише по 10 сот. Хто замовляє всі випуски, мусить прислати до Канцелярії Тов-а „Просьвіта“ у Львові Ринок ч. 10. 2 К. 22 сот. за листки і 20 сот. на почту, разом 2 К. 42 сот.

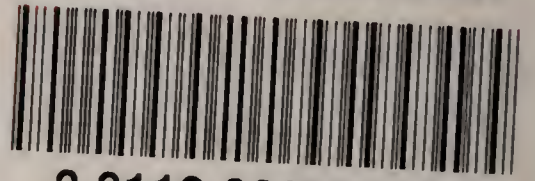
Small, faint, illegible markings or text along the left edge of the page, possibly bleed-through from the reverse side.

Small, illegible text or markings along the left edge of the page, possibly bleed-through from the reverse side.

UNIVERSITY OF ILLINOIS-URBANA

3 0112 033764165